BJÖRNSTÅHLS

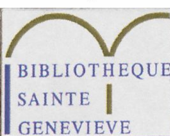
RESA.

I.

Dubl.
Ettl

cm 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

Réserve

RESA

TIL

Frankrike, Italien, Sweitz, Tyskland, Holland, England, Turkiet, och Grekland:

Beskrifven af och efter

JAC. JON. BJÖRNSTÅHL,

Österl. och Grek. Språkens Professor i Lund, Ledamot af Kongl. Vet. Sållsk. i Upsala och Kongl. Antiquitets-Societ. i London, samt Correspond. af Kongl. Vitterh. Acad. i Paris, m. m.

Efter Des Död utgifven

AF

CARL CHRISTOF. GJÖRWELL,
Kongl. Bibliothecarie.

FÖRSTE DELEN.

STOCKHOLM,
Tryckt hos AND. JAC. NORDSTRÖM, 1780.

De

Högst, Höge och Respective

SUBSCRIBENTER

På

Framl. PROFESSORENS

JAC. JON. BJÖRNSTÅHLS

RESA,

Tilegnas densamma

af

UTGIFVAREN.

FÖRETAL.

Sorgen öfvergår vida Hedern, at vara Utgifvare af denna Rese-Beskrifning. Förlusten af en sådan Lärd, af en sådan Vän, som Salig Hr Professor BJÖRNSTÅHL var, måste visserligen hos mig både uplifvas och fördublas, då den plikten nu af mig verkställas bör, at til det Högtärade SVENSKA ALMÄNNA öfverlemna denne Des Älsklings *Tolfåriga Resa.* Jag vore härvid aldeles otröstelig, om jag icke blifvit förekommen af alla tänkande och ädla Medborgares enhälliga Klagan, af deras så rättmätiga Tårar, alt ifrån den första Tidningen om Hr Björnståhls Död, som timade i Salonichi den 12 Julii 1779: högst oskickelig är jag icke desto mindre, at här vara en värdig Tolk af den Mannens Dyrd, hvars Mistning nästan oersättelig är. Onödigt vore det äfvenledes, at här bevisa detta: en Sak, som genom Nationens Röst, som genom Europas Vitsord, blifvit gjord til en Sanning. Den at med mit

 svaga

ſvaga bifall underſtödja, intygade mera om mit Hjertas lidande, om mit Omdömes låge, än at det här behof gjordes; åfven ſom at den beſtrida, at ſådan Mans Minne miſsfirma, omöjeligen Honom vanhedra kan. At fördenſkul vid et åndå fåfängt bemödande icke öfverväldigas af mina Känſlor, vånder jag mig häldre genaſt ifrån den Graf, ſom förvarar, haſtar ifrån den Sten, ſom betäcker vår Björnſtåhls aſka: och ho gitter långe ſtadna vid denna Grift, utan at betrakta Snillets Styrka, at tillika upröras öfver den Förgängelighet, ſom åndå råder öfver denſamma? Til åfventyrs, vi där til vår Klagan fogade vårt knot. Dock Förſynen ålägger oſs tyſtnad, vi vele lyda; må hända, at denne vår Lydnad i längden tilſkyndar oſs, förunnar mig någon Tröſt.

Det, ſom emedlertid någorlunda kan och måſte uprätta vårt Sinne, är at icke alt blifvit med vår Björnſtåhl förlorat, jag menar, at någon Del af hans Reſa blifvit friad ifrån den förſtöring, ſom öfvergåt ſå månge andre Reſandes Anteckningar om ſina Färder, gemenligen blotta Anteckningar, under den förhopning de ågt, at en gång hemma i Fäderneslandet, vid en ſtillare lefnad, få i al vidd, ſamt med tilhjelp af dels eget Minne dels andres Utſagor, öfverlemna åt Sam- och Fram-tid hela den rika Bergningen af en til-

ryg-

ryggalagd mångårig och ej fällan högft befvårlig vandring: anftåld för Mennifko-flägtet, för Vetenfkaperne. Detta mifsöde, fäger jag, har ej öfvergåt de Björnftåhlfke Paperen: tvärtom intet af dem är förkommit, utom et enda trykbart Bref, fom röfvades med Poften utur Turkiet i Jul. 1778. Alt, hvad den få *vetgirige* fom *outtröttelige* Mannen upfkrifvit och meddelat om fin Tolf-åriga Refa, förvaras dels här hemma af des fordne Refe-Kamerat under de förfta 9 åren, Hr Baron Carl Fredric Rudbeck, dels finnes det i Kongl. Svenfka Minifter-Cancelliet i Pera vid Conftantinopel. Deffe Upfatfer beftå åter dels i *Bref*, dels i *Journaler*: de förre aflåtne til framl. Hr Arch. *Linné*, Hr Canc. Rådet *Berch*, och Hr Prof. *Lidén*, famt de fläfte til *Underteknad*; de fenare förvaras dels hos fören. Hr Baron Rudbeck på Görvåln *), dels ännu i fören. Kongl Svenfka Hufet i Pera. De på förra ftället varande Journaler hafva dock blifvit nytjade af Sal. Hr Björnftåhl fjelf vid de Brefs författande **), fom befkrifva hans Re[f]a genom *Frankrike* och *Italien*,

 och

*) Såtesgård i Upland, des Fader, Hr Hof-Marfk. Baron Rudbeck, tilhörig. Hr Baron RUDBECK har haft den Godheten, at tillåta et fritt Bruk af alla Honom tilhörige Björnftåhlfke Handfkrifter; hvilket ock härmedelft af mig offentel. erkännes. Hans ömhet för fin Våns Minne har icke heller kunnat neka det Almänna dylik Tjenft.

**) Af hvilka det Förfta år dat. *Paris* d. 7 Apr. 1769.

och alla finnas uti den *Förste* Delen af denna hans Rese-beskrifning. De på senare stället förvarade brukade han åfven til dylika Brefs upsättande om den öfriga Resan, så i Europa som i Turkiet, och hvilka jag alla, det enda bortröfvade undantaget, til Utgifning redan före des Död hade inhåndigat; men, ty vårr! uti denna Följd af Bref fattas ånnu ganska mycket. Brefven ifrån en del af Sweitz, nåstan alla ifrån Tyskland och Holland, åtskillige om Ångland saknas; åfven så af dem, som höra för Turkiet, och Grekeland. Hvad jag emedlertid åger, såsom i Bref och af honom sjelf upsatt, om *Sweitz*, *Tyskland*, *Holland* och *Ångland*, kommer at utgöra *Andra*; åfven som Brefven rörande *Turkiet* komma at innehållas uti *Tredje* Delen. Desse sistnåmde Bref, såsom i upsåt skrifne, at låsas både inom- och utomlands, sedan de om Frankrike och Italien blifvit på främmande Språk öfversatte, åro af et ganska märkvårdigt Innehåll, och låra oss ån nårmare at inse Förlusten af de Bref, som vi hade at vånta ifrån Syrien, Palæstina i synnerhet, Egypten och andre Orientens Lånder, at förtiga de Barbariske Staterne och Spanien, hvilka han sluteligen ärnade besöka. Brefven i Första Delen voro upsatte til mig, som des Vän, i början til min egen undervisning, och sedan åfven i den agt, at låsas af det Svenska Almånna uti mine periodiske

diske Arbeten *). De uti Andra och Tredje Delen författade han dels under Sjö-resan ifrån Ångland til Levanten, dels under sin långvariga liksom Förvisning på landet vid Constantinopel, för den där i Hufvudstaden herrskande Pesten. De öfrige årnade han på lika sått fulfölja, och alt i fulståndig Chronologisk Ordning til Utgifvaren insända, för at dymedelst godtgöra och svara mot den Prenumeration på des Bref, som des al Heder värde och af honom så högeligen ålskade Landsmän, med ovanlig Benågenhet, hos

*) Hr Björnståhls första Bref ifrån Utrikes Orter, dat. Paris d. 3 Oct. 1768, til Hr Jon. Hallström, nu Actuarie i Kongl. Riks-Archivum, tryktes i mine *Tidningar om Lärda Saker* Del. 1, sid. 130; hvarefter det första til denna Resas Utgifvare, dat. Paris d. 7 Apr. 1769, började införas i samma Tidningar Del. 2, sid. 7 följ. Sedan fortfors med desse Brefs införande uti *Alm. Tidningarne* för Åren 1770-73, och uti *Samlaren*, alle 9 Delarne, hvilka Bref finnas nu här tilhopa trykte i Första Delen af denna Hr Björnståhls Resa. Deras alt mera tiltagande Märkvärdighet retade äfven Utlänningens begär efter deras läsande, hälst sedan den berömde Granskaren, Hr Profess. Aug. Ludv. Schlözer i Göttingen infört et och annat af dem öfversatte uti sin så begärliga *Briefwechsel*; hvadan ock Hr Secret. Joh. Ernst Groskurd, en vitter Tysk och som uppehållit sig flere år i Stockholm, företog sig, at af dem utgifva en ordentelig Tysk Öfversätning, hvilket han ock med mycken Skickelighet verkstälde, och ännu dermed fortfarer. Del. 1 af J. J. Björnståhls *Briefe auf seinen ausländischen Reisen*, utkom i Stralf. 1777, 8. Hr P. J. Bruns i Oxford har varit sinnad, at utgifva dem på Ångelska; men på Fransyska finner man af dem et vidlöftigt Sammandrag uti *l'Esprit des Journaux* för År 1780, Jan. och följ. Månader.

hos Underteknad erlade. Men under det han våntade på ſin af Hans Kongl. Maj:t tilförordnade Följeſlagare in åt Orienten, Hr MATTH. NORBERG *), des nu varande Efterträdare uti Profesſionen vid Lunds Academie, företog han ſig en Bi-reſa til Grekeland, hvar han ſjuknade uti en Röt-feber och dog i Salonichi. Hans medhafvande Paper och Samlingar blefvo dock af dårvarande Svenſke Conſuln Hr Delon i förvar tagne, och til Pera affände, hvar de nu, ſom ſagt är, i Kongl. Svenſka Miniſter-Cancelliet oſkingrade finnas, och blifva ſedan derifrån hemſkickade.

Emedlertid har Kongl. Svenſke Legations-Predikanten i Conſtantinopel, Hr CARL PET. BLOMBERG **), på min Anmodan, åtagit ſig den

*) *Ångermanlånning*, har i ſynnerhet ſtuderat Oriental. Litteraturen, var Docens i Upſala, då han 1777 reſte utomlands, beſökte London, Oxford, Paris, Rom och Mejland, och uppehölt ſig på ſiſtnämnde ſtälle, då han fick Hans Kongl. Maj:ts Befalning, at reſa til Turkiet, för at vidare följa med Hr Björnſtåhl in åt Orienten, begaf ſig ock genaſt öfver Venedig til Conſtantinopel, dit han i Jun. 1779 ankom, eller kort före Hr Björnſtåhls Död i Salonichi. Med hvad ſynnerlig Nytta för ſin Vetenſkap han reſt, och hvilka Uptåkter han gjort, ſärdeles uti Bibliotekerne i Paris och Mejland, kan ſes af flere ſtällen uti Stockh. Lärda Tidningar för åren 1778 och 1779. Inom detta ſit ſiſta Reſe-år har han blifvit befordrad både til Theol. Adjunct i Upſala och L. L. O. O. och Gr. Profeſſor i Lund.

**) *Stockholms-bo*, en ganſka vitter Preſtman, kånd för ſin lyckliga Öfverſåtning af Hr Gellerts Sedolära, ut-

den berömvårda, den oss så tröstande Möda, at utur den Sal. Mannens så *sakrike* JOURNALER göra et SAMMANDRAG af des Resa, alt *ifrån den Dag* i Sweitz, dår hans sista Bref *) til mig slutar, och så ända utföre, Tid och Dag efter annan, *intil des* Döds-dag i Grekeland, samt mig detta Sammandrag med Posten, åfven til Utgifning, öfversånda, hvaraf ock redan en betydelig Början år gjord: och hvarmed hvarje 14 Dag, eller då Posten går ifrån Constantinopel til Christenheten, fortfares. At detta Sammandrag göres med Kånnedom och Granskning, får Läsaren nog framdeles sjelf intaga; och blifver det än mera det Almännas Upmårksamhet vårdigt, når Hr Blomberg kommer til Journalen för Turkiet: et Land, hvarest han sjelf lefvat med denne vår Sal. Vån, och hvarest han sjelf, med flit och framgång, söker kånna både Stat och Folk; men aldramåst kommer denna våntan at upfyllas uti de Bref, hvarmed Hr Blomberg tid efter annan hedrar mig sårskilt, rörande så vål Hr Björnståhls Person och Göromål i och utom Constantinopel, som Resa til och Död i Grekeland: hvilka, jåmte en annan Följd af icke mindre märkvårdiga Bref ifrån förenämde Hr Prof.

nåmndes 1776 til Legations-Prådikant vid Kongl. Beskickningen i Constantinopel, dit han ock ankom i Nov. samma år. Dår har han icke heller för egen del underlåtit, at samla mårkvårdiga Underråttelser om Turkiet och Orienten.

*) Dat. *Baden*, i Sweitz d. 22 Oct. 1773.

Prof. Norberg til Underteknad, förnämligast rörande Orientens Tånkesätt och Plågseder, dem han til större delen under sit vistande i Constantinopel författat och hemsänt, sluta hela Björnståhlska Rese-Beskrifningen; til hvilken aldrasist fogas en Historisk *Minnes-Skrift* öfver Sal. Hr Björnståhl, samt et fullständigt *Register* öfver hela Verket *). I hvad Ordning nu detta Sammandrag af Journalerne och desse fören. Bref af Herrarne Blomberg och Norberg komma at utgifvas, så år Föresatsen den: at Journalen för Europa kommer at utgöra *Fjerde;* den för Resan til och vistandet i Turkiet samt Fården til Grekeland innefattas i *Femte* **); och at Brefven ifrån nysn. mine Herrar Correspondenter, jämte Minnes-Skriften och Hufvud-Registret, blifva tilhopa fogade i *Sjette* eller sista Delen.

Til någon slags uplysning, rörande Sal. Hr *Björnståhls* Person, vil man här i förväg anmärka, at han var född d. 23 Jan. 1731 i Rotarbo i Nåshulta Sokn och *Södermanland.* Fa-

*) Til denna sista Del sparas äfven de *Tillägningar* och *Rättelser*, som kunna hithöra, rörande Sal. Hr Professorn, des Resa, och detta Verk.

**) Hr Blomberg berättar i et des Bref, dat. Pera d. 17 Nov. 1779, at Sal. Hr Björnståhls återstående *Europeiske* Journal håller i Urskriften några och 50, den *Turkiske* 58, och den *Grekiske* 13 tätt fullskrifne Ark. Hvilken rik Skörd at ännu bergas; men ack, hvilken ännu vida rikare förlorad!

Fadren hade varit Under-Officerare vid Söder-manlands Regemente, och blifvit affkedad med Fändriks Caractere, njutandes något underhåll på Krigsmanshufet i Wadftena. Sonen, högft lärgirig, drog fig med fattigdom, men ovanlig flit, fram genom Lärohufen, kom 1754 ifrån Strengnäs*) til Upfala, vinlade fig egenteligen om Orientalifka Litteraturen, och blef Magifter 1761. Lyckan var honom långe icke gynfam, och fåg han fin Förtjenft ej fällan förbigången. "Han utgaf **) likvål 1763, i Upfala, fin *Decalogus Hebraicus ex Arabica Dialecto illuftratus*, P. I, fom förfvarades, fåfom Refpondens, af hans dåvarande Lärjunge, federmera älfkade Vån, Hr Adjuncten Tingftadius, då icke mera ån 14 år gammal, nu åfven hans Efterträdare i Orientalifka Adjuncturen. Continuation af detta Arbete, fom på hvar rad talar om fin Författares då redan vidftråkta Lårdom, hafve vi innan kort at vånta, under Hr Prof. Aurivillii infeende, af en Hr Björnftåhls Landsman, Hr Thorberg, hans icke mindre ifrige Efterföljare på denna Lårdoms-våg. At icke Hr Björnftåhl

b nu

*) I hans Teftimonium af dåvar. Rector Gymnafii i Strengnäs, *Daniel Stenius*, heter det ibland annat: "In Dno "BJÖRNSTÅHL, quid *Virtus* conjuncta cum felicitate "*Ingenii* efficere poffit, elucet - - Tantam peritiam, pro-"prio fere Marte, Linguarum *Græcæ*, *Hebraicæ*, *Syriacæ*, "& *Chaldaicæ* fibi acquifivit, ut ætatem anteverterit. In "fanctiori Theologia & præceptis Philofophiæ nec medio-"criter eft verfatus".

**) Heter det i en mig meddelad kort, men trovärdig Upfats, om Sal. Hr Björnftåhls Lefverne.

nu skulle blifva för mycket lidande i sin Befordrings-tour inom det Verk, hvartil han af Naturen syntes ämnad, antogs han af Hr Cancellie-Rådet och Ridd. Ihre*) 1763 til Docens i Göthiska Språket, hvilket han dock icke långt derefter fick förbyta i det Arabiska. Han hade sedan någon tid Condition hos Hr Öfversten Grefve Posse

*) Salig Herr Björnståhl räknade ock en IHRE, denne store Kännaren af lärd Förtjenst, för sin första Befordrare, äfven som Sal. Doct. HAUSSWOLFF för sin första Välgörare, hvilken med kraftig Benägenhet aldraförst upmuntrade detta sällsynta Snille för Språk och Fornforskning; men härom framdeles på sit ställe, eller uti Hr Björnståhls utförliga Minne. Måtte då kunna döljas den Missvård, för at icke säga Ogunst, som honom mötte, samt de Omdömen af Personer, som hafva andras Välfärd i sina händer, och hvilka så länge lågo honom i vägen. Åtminstone bör då ingalunda den Anecdoten i vår Lärdoms-Historia förtigas, huruledes han, blott i stöd af sin under torftighet förvärfvade Lärdom, och med blott tilhjelp af sin medfödda Driftighet, tilskyndade sig, framföre 2:ne Biskops-Söner, samt midt under den brinnande Parti-tiden, et Herre-Stipendium vid Academien i Upsala. Dock må en Björnståhls Möda, at tränga sig fram, äfven så väl anteknas i de Lärdas Dag-böcker, som det man nu redan i trycket läser om vår *Linné*, hvilken, sedan han upfunnit sin nya Method för Ört-Riket, sedan han, som Natural-Historicus, berest en del af Fäderneslandet, sedan han, efter återkomsten til Upsala 1733, började hålla de första Föreläsningar öfver Mineral-Riket och Prober-konsten, som där vid Hög-Skolan ej förr blifvit hörde, måste tåla det Missöde, at man förböd honom hålla dylika Föreläsningar i Upsala, och han således för sin bergning, eller en knapp utkomst, se sig nödsakad at resa til Fahlun, där han hölt samma Föreläsningar för månge lärgirige Åhörare. Dock dessa äro icke, lära icke heller blifva de endaste Vedermälen af Tidens Orätvisa.

Posse på Swanå; derifrån kom han til Herr Hofmarskalken Baron Rudbeck på Hesselby i Tuna Sokn, och det var med hans 2:ne Herrar Söner, som han 1767 anträdde sin Utrikes Resa: den ene af dem kom snart hem; den andre följde vår Björnståhl ända til London". Under denna hans Resa blef L. L. O. O. Adjuncturen i Upsala ledig: den söktes, men Förslaget kunde ej vinnas. Hans Maj:t, vår Allernådigste Konung, uppehölt sig, som då ännu varande Kron-Prints och nysn. Academies Canceller, vid det tilfället i Paris, dådan Hr Björnståhl väl var rest til Rom, men hans Namn qvar, högeligen årat i Academier, Biblioteker och hos de Lärde. Förslaget til den fören. Adjuncturen gick dit öfver, då Hans Maj:t, i affeende på Hr Björnståhls så utmärkta Förtjenster, nämnde honom utom Förslaget*) til samma Adjunctur. Det var således GUSTAF III förbehållet, at upråtta Hr Björnståhls Lidande **). Hans

 Kongl.

*) Fulmagten är dat. Paris d. 10 Febr. 1771, eller 2:ne Dagar före Sal. Konungens Död.

**) Här företer sig et det skönaste Drag i Hr Björnståhls Lefnad. Förslaget var sökt af hans Vänner, och Befordran skedde honom aldeles ovetande. Hans billiga glädje häröfver var dock blandad med et ömt Bekymmer: ty han fruktade, at denne Befordran hade skedt på bekostnad af en annan äldre, och äfven ganska skickelig, men ännu obelönt Academicus, nu var. Hr Professoren JOH. NIC. HAGEMAN i Upsala; och var fördenskul färdig, at återgifva Fulmagten med alla des förmåner til nysn. Hr Hageman. Beviset härå ligger i mina händer. KONUNGENS Nåd vördade han

Kongl. Maj:t befalte honom, at anträda år 1776 en Resa til Turkiet, hugnandes honom med Fulmagt, at vara Extraord. Philosoph. Professor i Upsala; hvarpå sedermera följde den, at vara Ord. Prof. L. L. O. O. et Gr. vid Academien i Lund*). Han ankom ännu fören. År 1776 til Constantinopel, och uppehölt sig där i 2:ne runda År, dels för at ytterligare fulkomna sina insigter uti de Orientaliske Språken, dels för at vänta på en lärd Res-Kamerat. Til sådan Följeslagare in åt Orienten utnämnde Hans Maj:t förledet år Theol. Adjuncten vid Upsala Academie, nu mera Professoren i de Österl. och Grek. Språken vid Academien i Lund, förromn. Hr Norberg: men denne lärde Man kom vid samma tid til Constantinopel, då Hr Björnståhl, så olyckligt-vis, med Döden afgik i Salonichi d. 12 Jul. 1779**).

Hvad

icke desto mindre, hvilken Nåd äfven tedde sig uti Fulmagtens *Datum*; och kom han denna Befordran äfven ihog uti sit Testamente, där han anslår sin inneståènde Adjuncts-Lön til et Stipendium i Upsala.

*) Den förra Fulmagten var dat. Stockholm d. 17 Jan. 1776, och den senare Stockholm d. 10 Febr. 1779.

**) Man kunde anföra månge Lärdas Klagan öfver detta Dödsfall. Men et Vitsord gör här tilfyllest, eller det af Hr Paul Jac. Bruns i Oxford, som icke var Hr Björnståhls Vän; tvärtom haft delo med honom för upgiften af Första Upfinningen af Livianska Fragmentet uti Vaticanska Biblioteket i Rom. Han skrifver om Hr Björnståhl, i et Bref af d. 10 Dec. 1779, således: "Hr Björnståhl hade utseendet af en stark och sund

Hvad nu Hr Björnståhls *Utlänska* Resa beträffar, så anträddes den År 1767 ifrån Stockholm sjöledes til *Rouen* och *Paris*, där vistandet var til 1770; därifrån vägen togs öfver *Dijon*, *Geneve*, *Ferney*, *Lyon* och *Mar-*

Man, och var af naturen, samt genom en ifrån barnaåren tarfvelig lefnad, aldeles skickad til at uthärda en den besvärligaste Resa. Hans ljusa, öpna och blåa ögon syntes altid vända sig efter de Föremål, som de med en skarp syn kunde genomtränga, och berättade han mig, at Hr *Lavater* begärt, at få efter hans Ansigte aftekna en Resandes egenteliga Physionomie. Språk hade alt ifrån Skol-tiden varit hans högsta lust, och studerade han i synnerhet de Orientaliske i Upsala under Hr *Aurivillius*. Han hade en brinnande längtan, at komma til Hr *Michaelis* i Göttingen; men så hände honom dock deremot den lyckan, at i Paris njuta en rund tid undervisning af Herrarne *le Grand*, *Cardonne*, *des Hauterayes*, och *de Guignes*. På sina Resor voro Bibliotekker och Lärde hans Hufvud-föremål. Uti de förre frågade han aldraförst efter de Orientaliske MSS, och gjorde af åtskillige märkvärdiga Utdrag; därnäst vändes hugen til Historiske och Philologiske Böcker. Ofelbart är det, at uti hans efterlämnade Paper finnes mången Skatt af Lärdom, mången Uptäkt af betydenhet, och är hans Dödsfall så mycket mera at beklaga, som så sällan en Man af egentelig Erudirion får tilfälle at göra Resan genom Levanten". Se *Deutsch. Museum* för Febr. 1780, s. 198 följ. Härtil vil man dock äfven foga, hvad Hr And. Chr. Hwiid, Dansk, och som reser med Kgl. Bekostnad på Orientaliska Litteraturen, skrifver i et Bref til Secret. vid Kongl. Biblioteket i Stockholm, Hr Carl L. Kämpe, dat. *Rom.* d. 16 Jan. 1780, så lydande: "Huru mycket beklagas här icke den lärde Björnståhls Död! Hr *Ignarra* grät, när jag berättade honom derom, och kunde ej på en lång stund sansa sig igen. Den lärde Monsignor *Borghia*, Secreterare vid Propaganda, sörjde ej mindre öfver denne berömlige Mans tidiga död, af hvars insigter och arbetsamhet man hoppades så myc-

Marſeille, til *Toulon*; Reſan fortſattes därifrån ſjöledes til *Civita Vecchia* och *Rom*, dit ankomſten ſkedde ännu före Årets ſlut; *Neapel*, *Veſuvius* och *Monte Caſſino* beſöktes 1771; han återkom mot Årets ſlut til *Rom*, bereſte med långſamma ſteg 1772 och 1773 det öfriga Italien, uppehållandes ſig i ſynnerhet uti *Siena*, *Piſa*, *Livorno*, *Lucca*, *Florenz*, *Bologna*, *Venedig*, *Padua*, *Verona*, *Mantua*, *Parma*, *Mejland*, *Pavia*, *Genua* och *Turin*; *Alperne* och *Mont Cenis* paſſerades d. 30 Aug. 1773, hvarefter *Geneve* och *Ferney* för andra gången beſöktes; vågen togs nu öfver *Lauſanne* til *Bern*, vidare öfver *Zürich*, *Schafhauſen*, *Baſel* och *Strasburg*, til *Carlsruhe*, hvar Nyåret 1774 tilbragtes; och Reſan fortſattes genom *Heidelberg*, *Manheim*, *Maintz*, *Frankfurt*, *Caſſel*, *Coblenz*, *Bonn*, *Cöln*, *Düſſeldorf*, *Duisburg* och *Cleve*, til Holland, hvar efterhand beſöktes *Niemegen*, *Dordrecht*, *Rotterdam*, *Hag*, *Leiden*, *Utrecht* och *Amſterdam*, ſomlige af deſſe Städer 2:ne gånger; från *Helvoetſluys* for han följ. året öfver til *Graveſand* och *London*, hvarpå *Oxford*

ket. Hela Italien anſåg honom, ſom en Förſvarare af deras Litterature, i ſynnerhet Romarne, hvilka räkna hans död, ſom en förluſt för dem. De ſkrefvo i deras offentelige Tidningar, at han hade alleſtädes förſvarat deras Litterature mot Ultramontanerne, i ſynnerhet mot Hr ** ſom ſtändigt criticerade deras Lärde, och ſom derföre hade äfven förolämpat Hr. Björnſtåhl.

ford 2:ne gånger besöktes: hvarefter Resan til Orienten anträddes, seglandes d. 6 Mart. 1776 från *Gravesand*, landstigandes d. 6 Maj följ. i *Smyrna*, och ankommandes kort efter til *Constantinopel*; detta och Åren 1777 och 1778 tilbragtes i *Galata*, *Pera*, *Tharapia*, *Bujukdere*, *Chalki*, *Belgrad*, *Scutari* och *Fanaraki*, alle smårre Orter omkring Constantinopel; hvarifrån År 1779 sista Fården skedde, förbi *Dardanellerne*, sjöledes til *Volo*, och besöktes sedan *Larissa*, *Tirnowa*, *Zarko*, *Trikkala*, Luft-Klostren vid *Meteora*, *Stagi*, *Vitorna*, *Dusico*, *Kutzokhiro*, *Alifaka*, *Haggilar* och *Baba*; sist *Lithochori*, där han sjuknade, och *Salonichi*, där han dog*).

Af denna Förtekning på icke blott sedde, utan vål kånde Orter, behagade det Svenska Almånna intaga, huru *mycket ännu* återstår för oss, at hämta utur Hr Björnståhls efterlemnade Dag-Böcker och öfriga Paper. Med *Trovärdighet* i anseende til Sakerne å ena, med *Högagtning* för Låsaren å den andra, at icke förändra, at icke utsträcka Berättelsen, skola nu dessa

*) Han har uti en Biblisk Språk-Bok, sit Vade-Mecum, anteknat alla de Orter, han på denna sin Resa bevandrat, och stiga de inalles til 178 *särskilde* mer eller mindre märkvärdige *Orter*. Språket på hans Döds-dag d. 12 Jul. var *Luc.* 22: 43. Huru djupa och beständiga Intryck hans Hjerta hade af Religionen, derom intyga på flera ställen hans trykta Bref, ännu mera några hans handskrifna.

desſa dyrbara Qvarlefvor, *efter Tiden* ſammandragne, af Underteknad utgifvas af trycket. Reſan igenom Tyſkland *) och Holland kan icke blifva ſå rikhaltig, ſom man gerna önſkade; men den i Turkiet och Grekeland ſkal hålla oſs ſå mycket mera ſkadeslöſe; det kan icke heller dröja långe, förr än de börja utgå, för at på lika Sätt, ſom Brefven, lemnas Svenſka Almänheten i händer.

Hvad jag enſkilt har, at här med et ſärdeles Loford hos min Sal. Vän både ihogkomma och erkänna, är den oförtrutna Flit, hvarmed han, under alla ſina Reſor, upſökte alt det, ſom i närmare eller fjermare afſeende, rörde *Svenſka Hiſtorien*, ehuru Hiſtorien icke var hans egenteliga Vetenſkap; men för en Björnſtåhl var ingen Vetenſkap långe ny, och för hans Forſkning var ingen

*) Det var efter min tanka en ſtor ſkada, at Hr Björnſtåhl icke kom at börja ſin Reſa med *Tyſkland*; ty det hade ofelbart befriat honom ifrån en viſs fördom, ſom äfven ſtundom framlyſer i hans tryckta Bref, ſåledes förekommit de Omdömen, ſom vid kännedomen på Stället nödvändigt måſt förfalla. Miſsförſtåndet med en Büsching hade då omöjel. kunnat upkomma; och efter al min öfvertygelſe hade tvänne ſå vidſträkt Lärde, ſå outtröttelige, ſå för ſanningen endaſt verkſamme Män, ſom en Büſching och en Björnſtåhl, måſt blifva Vänner. Då hade ock den Oſämja blifvit förebygd, ſom upkom med Hr Hof-Rådet Heyne, hvilken, om den fåt tiltaga, lättel. förvandlat ſig ifrån en Antiquariſk til en National Tviſt. Jag var icke altid, under min Correſpondents lifstid, Mäſtare af al utgalring i detta fall; men hädanefter äger jag tiläckelig frihet at vaka öfver Uttrycken. Nog ſagt.

ingen möda för ſtor. Ifrån denna grund komma alla de många, til en del okånda Efterråttelſer, vi finne uti hans Bref, rörande Svenſka Minnesmårken och Svenſkar utomlands, och hvilka varit och altid blifva oſs ſå angenäme at låſa, ſå ſåkre at beropa oſs på Hans varma kånſla för *Fåderneslandet*, des Heder och Vålgång, blandade ſig altid uti deſſa Årenders meddelande, och göra oſs fören. Efterråttelſer dubbelt kåra.

Hvad honom deremot nog almänt förebråddes, var den ſlags *Oförſynthet*, om jag annars får bruka detta ordet, hvarmed han under ſina Reſor Alting upſökte, Alle beſvärade; men låt vara at detta var en Briſt uti Granlagenhet, ſå år dock lika ſåkert, at juſt denne Egenſkap, lagd til hans outtrötteliga *Flit* och hans oförlikneliga *Minne*, hafve vi at tacka för hans Samlingar och Uptåkter *). Deſſe *ſamfälte* Egenſkaper af en

 Reſan-

*) Man har äfven förebrådt Hr Björnſtåhl någon *Öfverdrifvenhet* i des Lynne och Omdöme. Lät ſå vara: men det hårrör af hans *ſtarka* Caractere, och hans *varma* Känſla. Således, ſåſom han var Vän, Patriot och Svenſk i högſta grad, ſå var han ock högſt tilgifven någon Vetenſkap, någon Mening: hvad han beundrade, beundrade han altid med Förtjusning; berömde han, kunde Måttet lätt öfverſkridas. Såſom Forſkare, hvilken altid gick til *Grunden*, och ſom hade tilſvurit *Sanningen* ſin dyrkan, tålte han icke gerna Genſagor. Sinnet kunde hos honom fördenſkul ſnart nog retas, men var ingalunda oförſonligt; och märkte han ſit fel, uprättade han det ſjelfkrafd och

Reſande hade ock *ofelbart* hemfördt oſs de rikaſte Skatter utur Orienten, om Förſynen förunnat oſs honom åter. Måſte dock här tilſtå, at jag ej varit enſam om den fruktan, at aldrig få ſe honom återkomma utur Öſterlånderna; ty hans långſamma Sätt at reſa, och at ej lämna en Ort förr, ån han där i Kunſkaps-vägen inhämtat alt, hvad där ſtode, at för hans forſkande Snille inkräkta, våkte och underhölt dock icke ſå mycket denna farhoga hos hans Vänner, ſom faſt mer den *Driſtighet*, ſom var honom medfödd, at våga alt för at vinna och öka ſina inſigter, och ſom han icke ville, råttare icke kunde afklåda ſig åfven i ſjelfva Orienten, hvar en Reſandes förſta Egenſkap måſte vara *Varſamhet*, ſå framt han icke, nåſtan vid hvarje ſteg, vil vedervåga lifvet, ibland et okunnigt, miſståndſamt och ſnålt Folk. Man inſåg lätt Möjeligheten af et dylikt Miſsöde, når man kände Hr Björnſtåhls Sinne och Seder: och juſt derföre blef det nödigt, at, utom Vänners Förmaningar och Böner, hvilka ingalunda uteblefvo, åfven Förmån och Konung, vid anſvar, honom hög-

i öfverflöd. Til uppenbar eller långvarig ovänſkap förföll han ej gerna; och til huru mycken Ädelhet och Vänſkap hans Hjerta var bögt, intages bäſt af hans Bref under sin Tolf-åriga Utrikes-Vandring: med hvilken Högagtning, näſtan Kärlek talar han icke uti dem om alla, färdeles ſine Landsmän.

högsta Varsamhet ålägga måste. Här kan jag icke underlåta, at anföra et el. annat ställe utur en Herres Bref til honom, som om hela denna Resa hade de största förtjenster, och så vid densamma, som i alla andra Vetenskaperne rörande Ärender, betygar sig vara deras öma Vän: en Egenskap, som om ej öfverträffar, dock altid förädlar den af verkelig Beskyddare; jag menar Hr Hof-Cancelleren och Commendeuren Friherre FREDRIC SPARRE, hvilken haft hela den Orientaliska Expeditionen alt ifrån des början sig ombetrodd. Sedan Resan var til fullo i ordning ställd, och Hr Norberg vår Björnståhl tilsånd, aflät Hr Hof-Cancelleren til sistnämde Professor et Bref, dat. d. 10 Maj 1779, men som Sal. Hr Björnståhl aldrig inhåndigade, uti hvilket ibland annat följande finnes honom förelagt: *På Kongl. Maj:ts Höga Befalning är mig updragit på det alfvarsammaste föreställa, hvad makt åligger, at Hr Professoren med nogaste försigtighet verkställer den tilåmnade Resetouren, så at ingen våda Herrarne tråffa må i dessa så farliga Länder, den omtanka och god försigtighet hade kunnat afböja. Alt eget kastande i äfventyr genom en för stor vågsamhet vid sina tilfällen, kunde beröfva Fäderneslandet en oskatbar egendom en dag i Herr Professorens Person, och vår Stora och Milda*

 Konung

Konung skulle sakna den så rika skörd Han billigt väntar, mindre af Sin och Rikets ospard hafde kostnad, än af de sälsynte och utmärkte Kunskaper, som en så distinguerad Des undersåte, som Herr Professoren, visserligen en dag til Des Hof varder återförande, ther Gud nådeligen spara täckes lifvet och hälsan, hvarom den Högste åkallas af varmaste hjerta af alla Herr Professorens Wänner och Landsmän. Vidare heter det: - - *öfvertygad, at Herr Professorens egen mogna eftertanka tilräckeligen lärer vid handen gifva, hvad billigt föranleda bör, til den så nödiga Varsamhet, under förestående Vandringar, som Kongl. Maj:ts Vilja och Bud är, aldrig må ur minne och omhugsan falla.* Ofelbart är denna Instruction den enda i sit slag; och detta enda Drag målar, intygar, hvad en Björnståhl, stadd på en Lärd Resa i fjerran Land, var för en *ojämförlig* Man.

Dock denna likaså Nådiga, som Hedrande Befallning behöfde icke gå i verkställighet. Döden förekom alt; och som Herr Björnståhl, under den sista stora Pesten i Constantinopel, såg Dödens Lia rasa omkring sig på alla sidor, så beställde han ock om sit Hus, innan han lämnade nysnämde Hufvudstad, och anträdde Resan til Grekeland, under hvilken

ken han ſlutade en ſå årefull, en ſå nyttig Lefnad.

Hans *Minne*, hans *Bild* ſkola hos oſs, det förra aldrig förgå, den ſenare i det längſta förvaras. Det förra har han ſjelf reſt i ſina Skrifter och medelſt ſit Teſtamente *); den ſenare hafva våre ypperſte Konſtnårer **) i möjeligaſte Likhet framſtålt under ſine Medborgares och hans Vånners ögon. Deſſe MEDBORGARE, deſſe VÅNNER hafva ock ſatt, och ſätta mig ån vidare i ſtånd, at hårtil foga ännu en annan *Minnesvård* ***), ſom

*) Upſatt och underteknat i Conſtantinopel och Pera den 17 Maj 1778. I det ſamma har han ſtiftat et Stipendium vid Upſala Academie, och donerat en del af ſin Bok- och Manuſcript-Samling til Biblioteket därſtädes. Men om detta Legatum framdeles mera och på et annat ſtälle.

**) Hr Profeſſor SERGEL, denne Store Konſtnär, har af Högaktning för Hr Björnſtåhl modellerat hans Hufvud, då han vår i Rom, och efter Hemkomſten, med en Benägenhet, ſom jag vet värdera, lämnat mig ſamma Model, til at i koppar ſtickas; ſom ock ſkedt af Hr Profeſſor GILBERGS ſå ſkickeliga Hand: hvadan ock Likheten är högſt både träffad och uttrykt. Detta Hufvud pryder nu ock Förſta Delen af denna Reſa.

***) Hurudan denna Minnesvård blifver, är ännu icke, i anſeende til den ſig uti det til Yttranden häröfver berättigade Almännas Omdöme företeende ſkiljagtighet, ſluteligen afgjort; men Beſlutet ſkal ſnart tagas, och ſedan det Almänna vid handen gifvas.

ſom lika offenteligen må tolka för alla Tider Svenſke Mäns Frikoſtighet emot Vetenſkaperne, i andra Tider upmuntra Svenſka Snillen, at af Nationens Vånſkap göra ſig ſå värdige, ſom en Björnſtåhl det var.

Stockholm, den 1 Mart. 1780.

GJÖRWELL.

Inne-

Innehållet
af
FÖRSTA DELEN.

BREFVET 4; *Paris*, d. 13 Maji 1770.

Niebuhrs vidare Efterrättelse om Arabien. Kongl. Chirurgisk Schola i Paris. Denne Hufvudstads nyaste Prydnader. Förslag til et Orientaliskt Sällskap. Om Armeniska Historien.

BREFVET 5; *Paris* d. 7 Jun. 1770.

Saboureux de Fontenay, dum och döf, lärer andra. Kennicotts Bibelverk. Lärdoms- och Konst-Skatternas mångfaldighet i Paris. Präglar til gamla Mynts eftergörande.

BREFVET 6; *Paris* d. 16 Jun. 1770.

Jettoners utdelande i de Parisiska Academierna, et för Vetenskaperne lyckligt medel. Om desse Academier. Kongl. Biblioteket. Mercure de France. Journal des Savans. Fete i Svenska Minister-Huset.

BREFVET 7; *Paris*, d. 24 Jun. 1770.

Thamas Chuli-Chans Historia af Jones. Kennicotts Bibel-Verk. Chinesernas härkomst ifrån Egypten. Vidare om Niebuhrs Arabiska Resa. Om Apollonii Sophistæ Lexicon öfver Homerus och des utgifvare de Villoison. Journal des Savans.

BREFVET. 8; *Paris* d. 1 Sept. 1770.

Om Johan Jac. Rousseau.

BREFVET 9; *Paris* d. 14 Sept. 1770.

Konung Leos ifrån Armenien, Casimirs ifrån Polen och Zaga-Christos ifrån Ethiopien Grafvar. Marskalkens af Saxen Mausolée. Om Voltaire. De Lilles Öfversättning af Virgilii Georgica. Court de Gebelins stora Verk öfver Språken. Cugnots och Loriots konstiga Machiner. Lärda Nyheter ifrån England. Forss, Svensk Köpman, död.

BREFVET 10; *Geneve*, d. 7 Oct. 1770.

Lust-Slottet vid Fontainebleau. Monaldeschi. S. Christophers Bild i Auxerre. Grefve Sparre. Resan igenom Bour-

BREF-

Innehållet.

BREF-

Innehållet.

de

FÖRSTE

Första Brefvet.

Paris, den 7 April 1769.

Efter Min Herres begåran vil jag meddela åtſkillige Anmårkningar, egentel. rörande Literaturens tilſtånd i Paris. Undervisnings-Verket, hvarmed jag vil gjöra början, ſtår hår på god fot. At förbigå *Univerſitetet*, ſom med ſin förſta Inråtning går ånda til *Carl den Store*, och beſtår, utom Theologiſka Faculteten i Sorbonne, den Juridiſka och Medicinſka, af 38 Colleges eller Gymnaſier, om jag mins rått, uti hvilka hvar och et Philoſophien, Belles Lettres och Språken låras; dock ſå, at 10 af desſe Colleges åro de ypperſta, ibland hvilka år College de Louis le Grand, ſom 1763 togs ifrån Jeſuiterne och gafs til Univerſitetet, ſom nu dår håller ſin Sammankomſt; ſå bör jag förnåmligaſt nåmna *College Royal de Fance*, ſom inråttades af François I år 1531, och år en ſårſkild Corps ifrån Univerſitetet, dåreſt de Saker drifvas til ſin ſtörſta högd, ſom man allenaſt börjar i de andra Collegierne, och at Profeſſorerne vid Univerſitetet kunna ſjelfve dår få uplyſning och undervisning i de ſvårare ſtycken. Profeſſorerne i College Royal hafva titre af Conſeillers du Roy, och åro altid ibland de lårdaſte Mån, ſom finnas i Paris; deras ordinaire antal år 19, utom les Coadjuteurs, nåmligen 2 i *Hebreiſkan*, 2 i *Grekiſkan*,

dock ej ſtråcker ſig ſtort öfver 250 år för des tid, det år 800 år för Chriſtum, emedan Confucius föddes 551 år för *Æra* Chriſtiana. Således kan Sumatſien, med de andre Hiſtorici, icke gå långre tilbaka med alle de gamle Fragmenterne, ån 800 år för vår Frålſare, i anſeende til Viſsheten och Chronologien; och utgöra deſſe Fragmenter allenaſt några få blad, ſom åro upfylde med Konunga-Namn och Chroniquer. Och dår börjar åfven Hr de Guignes ſin Chineſiſka Hiſtoria, dock ſå, at det år icke med ſå ſtor viſshet och ſåkerhet, ſom vid 150 år för Chriſti Födelſe; ifrån hvilken tid man har alt ſamtida Scribenter och continuerade Hiſtorici i ordning, öfver hvarje Dynaſtie eller Konunga-Famille in til vår tid; och ehuru hårigenom förſvinner en anſenlig långd af Chineſernes prætenderade gamla Hiſtoria, år denna nu nåmnda likafullt ſå gammal, och ſå med viſshet confirmerad, at vål ingen Nation på Jordklotet kan framviſa maken. Alle Dynaſtierne, de collaterale oberåknade, åro 21, och år det et beſynnerligit lyckligt öde, at alle Chineſiſke Hiſtorici finnas hår i Kongl. Biblioteket. Chineſerne tilſtå ſjelfve, at de åro oviſſe om ſin åldſta Hiſtoria, och gifva den ej heldre ut för viſs; de åro ſåledes raiſonnablare, ån *les pretendus Eſprits forts*, ſom gerna ſågo verldens ålſte Hiſtoricus Moſes rögd utur vågen m. m. Når Chineſerne nåmna *Hoamti*, *Joſi*, *Chinnon*, m. fl. ſker det hos dem, likſom når vi tale om *Chronus*, *Saturnus*, m. fl. utan at veta tiden, och ſom Fabler. Det år allenaſt vi i Europa, ſom ſtrida oſs emellan hårom, och vilje gifva detta namn af Hiſtoria. Vidare tror Hr de Guignes, at de långa Calculer af aſtronomiſka Obſervationer hos Chineſerne, åro tagne af Chaldeerne och Aſſyrierne; emedan de komma ſå noga öfverens och utgöra aldeles

deles

deles lika många år. Af alt detta följer, at Chinesiska Historien mister först och främst 1200 år i sin början, som man orätt tillagt, då man börjat densamma 2300 för Christi Födelse, och påstått at den varit grundad på 38 Förmörkelser: af hvilka den första är oviss och obestämd på hvad tid den skedt, icke annorlunda än den i Grekeland, som bär namn af Thaletis förmörkelse, på hvilken väl ingen kan grunda en Historia; den andre åter är vid pass 800 år för Christi Födelse; men de öfrige 36 års visse och väl observerade. Hr de Guignes tror, at desse 1200 år, som börjas vid Kejsar *Yao* 2337 år för Christi Födelse, äro tilbringade i Egypten, och sedan orätt lagde til Chinesiska Historien; liksom de Svenske i America skulle begynna en Historia vid Konung Fornjoter eller Oden. Det är märkvärdigt, at Hr de Guignes tycker sig finna i Chinesernes äldsta Handlingar sådane ställen, som synas hafva rapport på Joseph och Moses. Han arbetar flitigt, at få mer och mer ljus häruti; och är det lykligt för honom, at han äger en Fru, som har både stora insikter och god smak: hon kan leta up ord uti de Chinesiska Lexica, hjelpa sin Herre samla m. m. och är således sinom Manne en Hjelp, som det heter. De hafva en ung Son och en Dotter. Sonen studerar flitigt, och torde med tiden gå i sin Fars fotspår. Hr de Guignes är nu öfver 40 år, mager och liten til växten, liksom Hr d'Alembert, simple och okonstlad i sin lefnad, gjör ingen utvårtes parade; men har en förträffelig tanke-gåfva, och desutom et ganska hederligt och godt hjerta. Han har flere Sysslor och dertil hörande Löner; han är ock en af dem, som skrifver *Journal des Savans*. Konungen gaf honom utom des förledit år en tilökning af 1000 Livres om året, som den lärde Hr *Barthé-*

lemi,

lemi, känd af de Palmyrenſka och Phænicifka Inſcriptionernes förklarande, cederade med det förbehåll, at Hr de Guignes ſkulle få dem. Jag nämner detta, ſåſom et ſällſynt prof af vänſkap, hvilken eljeſt gerna blifver et offer, då det kommer an på mit och dit.

Nu har jag tilräckeligen, och, det jag fruktar, torde hända nog mycket talat om Hr de Guignes på den Hiſtoriſka ſidan: dock ännu et ord. På ſin Hiſtoire des Huns, ſom är utdragen af Arabiſka och Chineſiſka Manuſcripter, har han arbetat i 10 år, och var ung nog, när han började denſamma. Nu bör jag litet tala om honom, ſåſom Philologue; jag går då förbi hans Arbete om *Hieroglypherne*, ſom nu ſnart kunna läſas, då den Tomen af Vitterhets-Academiens Arbeten utkommer: och vil allenaſt nämna et Manuſcript, ſom han lånt mig, innehållande en Memoire hiſtorique & critique ſur les Langues Orientales, ſom längre fram torde tryckas. Detta är den förſta Grammaire Raiſonnée öfver de Orientaliſke Språken, ſom ingen driſtat ſig förr förſöka: den viſar urſpunget, Hiſtorien och beſkaffenheten af de Språk eller Dialecter, ſom taltes fordom af de *Hebreer*, *Chaldeer*, *Phœnicier*, *Syrer*, *Samaritaner*, *Ægyptier* och *Carthaginenſer*; och ſom talas ännu af *Araberne* och *Æthioperne*, ſamt til en del af *Copterne*. Hr de Guignes går ſåledes längre än någon för honom, då han emot Jablonſkis påſtående viſar, at ock *Coptiſkan* är en Dialect af de öfrige Orientaliſke, ehuru något mera ſkiljaktig: ja, det ſom är än mera nytt, at uti Chineſernes ſkrifning ligga de Orientaliſke Språken gömde, och för at få igen grundbemärkelſen på de gamle Chineſiſka Orden, brukar Hr de Guignes med framgång de Arabiſke Lexica, ſom gifva nytt ljus åt de Chineſiſka. Här viſes, at

alla

alla policerade Folkſlag i verlden, ſom kunna ſkrifva, ända til och med Indianerne, hafva fåt ſine Bokſtåfver af något af de förenämde Folken, och at de ytterſt härſtamma af Hieroglypher, ſåſom den ſimplaſte och förſta ſkrifart: at det äldſta Språket hade alt enſtafviga ord, ſom beſtodo af 2 Conſonanter, ſom ſåledes är ſjelfve radix; dertil man ſedermera påökt den tredje Conſonanten, at modifiera bemärkelſen af radix: hvadan deſſe upkomne nya Stammar äro ſammanſatte af 3 Conſonanter eller 2:ne enſtafviga ord, af hvilka hvardera haft ſin bemärkelſe: at Vocalernes figurer icke äro lika gamle med Conſonanternes, men at de Vocaler, ſom ſedan blifvit antagne, äro de rätta och til Språket hörande; hvilket anmärkes emot Maſclef och Hr Houbigant, ſom är en ſtark Maſclefian. Men jag måſte här afbryta detta torra ämne, af fruktan, at M. H. har redan ledſnat. Dock tillåter M. H. mig et ord om den omnämde Hr *Houbigant*, ſom är en helt annan Philolog än Hr de Guignes. Det är bekant, at han ſkrifvit ganſka mycket, och at han ofta underſtår ſig at corrigera de Hebraiſke Phraſerne, likſom Clericus, af okunnighet i Arabiſkan och de Orientaliſke Språkens Marche, hvars ſtuderande är det ſäkraſte Preſervatif för både okunnighet och tiltagſen myndighet. Han är nu aldeles döf, ſå at man måſte ſkrifva på en Tafla, för at converſera med honom: han är ock, ſom alla gamle, kär i ſina meningar. Nu om Hr *le Beau*: han är förut ſå väl känd genom ſin Hiſtoire du Bas-Empire, hvaraf 11:te och 12:te Tomerne förledit år utkommo. Han ſäger, at reſten af denna Hiſtorien borde blifva äfven ſå många Tomer, ſå at han nu vore allenaſt på halfva vägen, då man nemligen dömer om tiden, ſom än återſtår; men, i anſeende til materialierne och händelſerne, blifva de hvarken ſå

märkvärdige eller så många hädanefter, som förut: "så at min Historia om Bas-Empire, sade han en gång, blir likſom en Pyramide, som börjar med en stor Area, men blir alt mindre och mindre, tils han slutas i en point." Han är en grundlärd Man, stor både i Latinen och Grekiskan, i synnerhet i det förra Språket hålles han här för makalös: och blir det svårt, at en gång remplacera en så omistelig Secreterare i l'Academie des Belles-Lettres, det jag hört flere af des Ledamöter tilstå. Han är både en stark Rhetor och Orator, som icke altid finnas tilsammans. Det är et särdeles nöje, at höra honom förklara Cicero i College Royal; hans Åhörare äro Officerare, Riddare, Professorer, Advocater och Abbeer, samt Utlänningar af flere Nationer. Jag har hört flere af dem tilstå, at ehuru de läst Cicero ganska väl förut, och hört honom expliceras af andra; så hafva de dock aldrig så väl förstått honom, set så många vackerheter, och fått så redigt Sammanhang af alla Expressioner, som då Hr le Beau tyder honom; ty han gjör reflexioner öfver orden, antiquiteterne och bruken; jämförandes Cicero med Demosthenes och andra: så at man stundom tycker sig vara i Rom och höra Cicero sjelf. Desutom professerar han Grekiskan vid et College af Universitetet, därest han läser Plutarchi parallela Historier; där måste han lämpa sig efter Åhörarne, som är allenast Ungdom: han gjör det ock med särdeles tydelighet. Han är öfver 60 år, och lefver Enkling; har allenast en Doter, som är gift med en Advocat i Parlamentet. Han arbetar med en otrolig idoghet, ifrån kl. 4 à 5 om morgonen, hela dagen ut, til långt in på natten: han är ock en verkelig Polyhistor; han känner Philosophien, Chemien, Physiken, åfven Svenska Historien och Geographien; och det förekommer en

Svensk

Svenſk roligt, at høra honom prononcera Namnen på Franſyſka viſet. Ehuru han arbetar ſå mycket, år han dock mycket fet och frodig; och railleråde ſig ſjelf en gång i College Royal, då han talte om pingvis Minerva. Jag bør icke glømma bort Hr *Capperonnier*, ehuru han glømmer bort College Royal; dår han icke har varit på år och dag, faſt han affícherat på Catalogus Lectionum, at han låſer publice Ariſtophanes. Han år, efter allas tanka, en ſtark Grek, men communicerar intet ſtort med ſig. Han har låtit trycka Sophocles med mycket lårda Commentarier; men den har ånnu ej blifvit utgifven, ehuru det år 10 år ſedan alt var fårdigt trykt, utom det ſiſta bladet af Regiſtret, ſom han på den nåmnde tiden ej ånnu hunnit at fullborda. Boktryckaren år icke ſårdeles nøgd med denna Anecdote, eller ſnarare Anecdoſis. Førut har Hr Capperonnier gifvit ut en Anacreon. Jag har førut nåmnt, at han år Kongl. Bibliothecarius, och dår år han flitigare ån i College Royal. Han år Brorſon af den lårde *Capperonnier*, ſom høls før den ſtørſte Grek i ſin tid, och år kånd af ſin *førtråffeliga Edition af Quintilianus*, ſom år ſenare ån Burmans i Holland och øfvertråffar honom: denna Uplaga år den båſta, ſom finnes af denne Romerſke Rhetorn. Innan jag lemnar College Royal, bør jag nåmna en ſtridighet, ſom nu nyſs upkom dårſtådes, deraf at Hr *Garnier*, ſom M. H. lårer førut kånna af des Hiſtoire de France, den han continuerar efter Hr *Velly*, år Profeſſor i Hebreiſkan, men hvarken kånner ſtort eller har luſt med det Språket, och derføre, de andre Profeſſorerne och åfven Inſpectorn oåtſpordt, talte med Mr le Comte de S. Florentin, Miniſtre & Secretaire d'Etat, ſom har College Royal på ſit Departement, at det icke var nødigt, at 2 Profeſſioner ſkulle vara i He-

 brei-

breiſkan vid College Royal, emedan de voro ſå litet frequenterade, och at det vore angelågnare, at hafva en Profeſſion i Franſka Hiſtorien. Miniſtern begick ſå ſaken i Conſeillen, at denna åndring ſkedde, utan at någon af Vederbörande viſte deraf, förr ån de, likſom jag, fingo låſa detta i Gazetten och blefvo mycket ſurprenerade. Hr *Garnier* har derföre fåt många förevitelſer både i Vitterhets-Academien, hvaraf han år Ledamot, och vid College de France. Nu arbetas på, at få detta omgjordt. De tycka, at det år ſtor ſkada at röra gamla goda inråtningar, ſom François I, Vetenſkapernes Fader i Frankrike, har gjort; och at det förebådar Barbariet, då ſmaken och luſten til de gamla Språken ſå ſtötas; at College de France år inråttat för de ſvårare och högre ſaker, ſom man icke eljeſt har tilfålle at låra; at man kan låſa Hiſtorien ſjelf; at knapt i hela Frankriket år någon Chaire i Hebreiſkan, utom deſſe 2, och en i Sorbonne, ſom år nyligen inråttad af Duc d'Orleans, och år för nybegynnare; at en Profeſſor i Franſka Hiſtorien kan gjöra Politiſka Partier, ſom röra antingen Miniſteren eller Parlamentet, då han ſkal tala om urſprunget af Jure publico, ſom altid år farligt i Monarkiſka Regeringar, med flere ſkål ſom anföras emot Hiſtorien. De tånka ock blanda Parlamentet håri, at det icke må inregiſtrera denna nya förändringen. Hr *Garnier* år eljeſt ſnåll i Grekiſkan, och har förut ſökt den Profeſſionen. Hurudan hans Hiſtoria år, fårer M. H. ſjelf båſt döma. Icke år den ſårdeles anſedd hår. Nu år nog för denna gången om College Royal de France: bör allenaſt anmårka: at hvar Profeſſor låſer 3 gånger i veckan, och har derföre icke mer om året ån 600 Livres, ehuru förſta Inråtningen var 200 Ecus d'Or för hvar Profeſſor om året. I almånhet år at mårka,

ka, at Lönerne öfver alt äro små här; och derföre arbetar hvar och en des flitigare, at han må kunna bestrida des flere sysslor och få flere löner, som här är tillåteligt. Jag tror vål, at Hr de Guignes har 7 à 8 tjenster, som alla kunna gjöra honom vid pass 6000 Livres om året: likaså Hr le Beau. Man räknar detta såsom nyttigt för Literaturen, emedan det muntrar til flit och arbete, och då man fåt en Syssla med en liten inkomst, söker man gjöra sig skickelig at få en annan dertil, och så vidare: i det stället, at då man får en Syssla med et godt appointement, kan den föda vällust och lättja, emedan man har ingen vidare lockbete til arbete. Så raisonnerar man åtminstone här. Här är det bästa tilfället i verlden at lära al ting, och det för intet; så at det icke är så godt köp på något, som på Lärdom och Vetenskaper; och ingen ting så dyrt, som nöjen och därskaper. Studierne äro i stort anseende; det som hålles för Pedanterie hos oss, at gå och läsa i en Bok, då man promenerar ute ibland andra, är här icke allenast i almänt bruk, utan anses ock för hederligt och förnämt. En Duc & Pair, en Cordon bleu går ofta med en Bok i handen i Luxembourg, Tuilleries och andra publique Promenader: ja, man ser ej sällan Damer gå och läsa. Man går och studerar på Gatorne, och i Vagnarne sitter man med Boken i handen. Det kom mig i förstone underligt före, emedan man knapt vil bära en Bok hos oss på gatan, än mindre läsa i densamma. Här löpa alla efter l'Esprit, som man säger. Hr *Nollet* har mer än 1000 Åhörare och Admirateurer hvar gång han läser, som är 3 gånger i veckan. Han gjör ock så många och så vackra Experimenter i Physiquen hvar gång, at det roar til och med barn. Han är försedd med en dyrbar och otrolig myckenhet af Instru-

ſtrumenter, ſom Konungen betalar, ſå för Publiquens ſkull, ſom ock derföre, at han om Söndagarne far til Verſailles och viſar Monſeigneur le Dauphin Phyſiquen. Han enoncerar ſig ock med en beſynnerlig klarhet, och gjör med ſin behagelighet vetenſkapen älſkad af alla. Och härutinnan har Hr *Briſſon*, ſom fått Survivance på Syſlan, icke ſå lätt at egalera honom. För ſin märkelighets ſkull, bör jag ock nämna några ord om et litet Arbete efter den lärde *Fourmont*, ſom ſnart torde komma at gifvas ut: det är en Förklaring öfver Johannis Uppenbarelſe, ſom är både nymodig och vitter. Han anſer denna Uppenbarelſe-Boken icke ſåſom en Prophetia, utan ſåſom en *Tableau* eller *Föreſtälning af hela den Heliga Skrift*, både Gamla och Nya Teſtamentet, deruti hvarje Bok är föreſtåld, genom något märkvärdigt ſtälle utur denſamma; ſå at Johannes på et *poetiſkt Sätt* vil gifva de Chriſtna en Idee om alla den Hel. Skrifts Böcker. Således har uti Cap. *6*: 1. *Tordönet* alluſion på Lagens utgifvande, ſom är i anſeende til Judarne förnämſta delen af *Pentateuchus*, och ſåledes gifves härigenom tilkänna de 5 Moſis Böcker. Den *hvita Häſten* med *Ryttaren*, ſom har Bogan, Kranſen och Segren, är den ſegrande *Joſua*. Den *röda Häſten* m. m. utmärker *Gideon*, och ſåledes *Domare-Boken:* och ſå vidare. *Djuret med 7 hufvud och 10 horn* i 13 Cap. är *Demetrius*, ſom förſt var fången i Rom och blef ſedan Konung i Syrien; han var en ſtor Förföljare af Judarne, hans namn innehåller ock aldeles et antal af *666*, då hvarje Bokſtaf tages efter den räknings-valeur, ſom den hafver i Syriſka Alphabetet. I 14 Cap. utmärkas alla Böckerne i Nya Teſtamentet, hvar och en med ſina Alluſioner. Det 17 Cap. förklaras af Hiſtorien. Qvinnan, ſom ſatt på Djuret, är *Jeruſalem*. De 7 Hufvud, ſom Djuret har,

har, åro de 7 Prinſar af det Herodianſka Huſet: 1. Herodes Magnus, 2. Herodes Antipas, 3. Archelaus, 4. Philippus Konung i Trachonitis, 5. Agrippa den åldre, 6. Herodes Konung i Chalcide, 7. Agrippa den yngre. De 10 Hornen åro de 10 Romerſke Gouverneurer i Syrien, ſom altid ſoutenerade Herodis Hus, m. m. Hr *le Roux des Hauterayes* år den, ſom årnar utgifva denna Boken; han år, ſåſom Slågtinge, Depoſitaire af alla Fourmonts efterlåmnade Manuſcripter, ſom åro rått många, och kunna ſes uti den Catalogue, ſom öfver dem år utgifven i Amſterdam. På ſå lång tid, ſedan han blef död, år ånnu icke et enda utgifvit. - - Det torde icke miſshaga M. H. at jag nåmner et ord om den Ceremonien, ſom förråttades af *Konungen* i Frankrike Skårtorsdagen, at tvåtta fötterne på 13 Goſſar: den kallas *la Céne;* jag var då deraf åſkådare i Verſailles. I en ſtor Sal ſattes 13 Goſſar i ordning på et långt Bord; och i en annan Sal 13 gånger 13, eller 169 Trådfat med Mat, aldeles i fyrkant på et Bord; alla Råtterne voro af Fiſk, Legumer och frukter, ingen af kött för Faſtlagens ſkul. Kl. 10 om morgonen kom Konungen, med Prinſar och Hof-Staten in i den Salen, dår Goſſarne ſuto; ſedan hölts en Predikan, ſom var rått vacker; derpå gaf en Biſkop Abſolution för alla Synder åt de nårvarande; och ſå begyntes Tvåtningen, den en Hofbuſs gjorde vid Konungens ſida; och Dauphin aftorkade fötterne med egen hand: och ſtraxt foten var aftorkad, kyſte Konungen denſamma. Når Fot-tvåtningen var förbi, bars Maten in af 13 Prinſar. Dauphin förſt med Brödet, derpå hans åldre Broder Comte de Provence med Vinet; efter honom följde den yngre Brodren Comte d'Artois med Haricots eller Bönor, och derpå Prinſar af Blodet. Konungen, ſom ſtod

qvar

Nb

qvar hos Gossarne, tog emot hvart Fat, och lemnade det til en Archi-Biskop, som är Öfver-Hof-Predikant, som gaf det åt en annan, som åter satte det i en stor och hög korg; hvilken blef full af alla 13 Faten, och en sådan korg fick hvar och en af Gossarne, samt en pung med 13 Ecus uti, som är 39 Livres, och dermed gick förste gossen sin våg: och således buro Prinsarne in Maten 13 gånger, och 13 Fat hvardera gången, och vid hvar gång gick altid en Gosse bort med sin korg, som var en fulkomlig börda och bars af 2 karlar: således åto icke Gossarne på Slottet. Sedan detta var gjort, gick Konungen med hela Sviten i det prågtiga Hof-Capellet, dårest då en *Sepulcre*, som repreſenterade Christi Graf, var gjord af mer ån 200 åkta och med guld inlagda Porcellains-krukor, i hvilka voro de skönaste Blommor, ditburne från den makalösa Trågården vid Trianon; desse Blomkrukor voro satte Festonsvis och gjorde en vacker Coup d'oeil. Sedan en Messa var hållen under Musique af Hof-Capellet, gingo Konungen, Prinsarne och Mesdames de France framför Grafven, och föllo dår samtel. på knå. I almånhet måste man tilstå, at det år mer Gudsfruktan vid detta lysande Hofvet, ån någon låtteligen skulle tro. Hvar morgon, sedan Konungen år klådd, gjör han först sin bön i sina Apartements; han faller på knå, tillika med sina Pråster i allas nårvaro, som stå dår ikring i samma rum: jag har flere gånger varit tilstädes om mornarna, når han förråttar sin Bön: derpå går Hans Maj:t i Kyrkan och bivistar Messan, och det hvarje dag förm. Hela det öfriga Hofvet följer Konungens Exempel, och hela verlden vet, hvad för lysande Efterdöme af Gudsfruktan och Dygd Drotningen gaf i sin lifstid. Vid Konungens Sång i Parade-Kammaren i Versailles

sitter

ſitter en liten Taſla på våggen, ſkrifven med förgylda bokſtåfver; på hvilken ſtå Kon. Ludvic XIV ſiſta Ord til nu varande Konungen. De åro icke flere, ån at de hår kunna få rum: *Dernieres Paroles du Roi Louis Quatorze au Roi Louis Quinze, ſon Arrière-petit-fils. Mon cher Enfant! Vous allez être bientôt Roi d'un grand Royaume; ce que je vous recommande le plus fortement, eſt de n'oublier jamais les obligations, que vous avez à Dieu: ſouvenez-vous, que vous Lui devez tout ce que vous êtes. Tachez de conſerver la paix avec vos voiſins: j'ai trop aimé la guerre, ne m'imitez pas en cela, non plus que dans les trop grandes depenſes que j'ai faites. Prenez conſeil en toutes choſes, & cherchez à connoitre le meilleur pour le ſuivre toujours. Soulagez vos peuples le plûtôt que vous le pouvez, & faites ce que j'ai eu le malheur de ne pouvoir pas faire moi-méme. N'oubliez jamais les grandes obligations, que vous avez à Madame de Ventadour. Pour moi, Madame, ajouta-t-il, en ſe tournant vers elle, je ſuis bien faché de n'étre plus en état de vous marquer ma réconnoiſſance. Il finit en diſant à Mſgr le Dauphin: Mon cher Enfant! je vous donne de tout mon coeur ma bénediction: & il l'embraſſa enſuite deux fois avec de grandes marques d'attendriſſement.* I Konungens anſigte lyſa idel godhet och nåd, och har man ofta tilfålle, at ſe hans milda omgångesſått med dem, ſom åro omkring hans perſon. *Konungen af Danmark* år mycket ålſkad, icke allenaſt på Hofvet, utan öfver alt. Han hant på den korta tiden af 7 veckor intaga allas hjertan. Hr *du Séjour*, Conſeiller du Parlement, utlåt ſig ſålunda öfver Hans Danſka Maj:t, uti et Memoire öfver Veneris gång under Solen d. 3 Jun. 1769, ſom han låſte up i Vetenſkaps-Academien, hvaraf han år Ledamot: "Un jeune Prince, que l'amour de ſes ſujets

arrache aux plaiſirs & aux hommages d'une Cour brillante, pour comparer par lui-même les moeurs, les loix, les uſages des differentes Nations de l'Europe; un Prince, en un mot, qui a voulu connoitre les hommes avant de les gouverner, ne pouvoit être inſenſible à des objêts d'un genre different, mais également dignes d'une ame elevée," nemligen at ſända Aſtronomer up til Norrige, at obſervera detta Phénomene. Om de Svenſke Aſtronomerne yttrade ſig Hr du Sejour ſåledes: "Le zèle, qui anime les Aſtronomes Svedois, ne laiſſe aucun lieu de douter, qu'il ne ſe trouve quelque Obſervateur dans la ville Torneå, deja celebre par la meſure de la terre. La durée obſervée du paſſage y ſera de 11 & demi minutes de tems plus longue, que pour le Centre de la Terre." Det år viſst angelågit at obſervera vål nu: ty det blir nog långt at vånta til hårnåſt, emedan, efter Hr du Sejours calcul, on n'obſervera plus de paſſage de Venus par le Soleil, qu'en 1872, 1996, 2004, 2109, 2117. Jag var vid Fontainebleau, når Konungen af Danmark blef förſta gången emottagen af Konungen i Frankrike. Jag vil icke nåmna om den ſtåt och pragt, ſom då var dår, alle Gazetter voro fulle dermed, utan ſnarare ſom Svenſk beråtta M. H., at jag ſåg det ſtållet, dår Drotn. *Chriſtina* låt mörda den olyckelige *Monaldeſchi*; det kallas le Gallerie des Cerfs, emedan våggarne åro prydda med ſtora Hjorthorn. Munkarne vid Fontainebleau hafva i förvar hans Panſar-ſkjorta, ſom år rått ſtark af Stål-ringar gjord, och hans Sabel, hvarmed han ſökte, faſt förg fves, förſvara ſig: han hade den dagen våntat ſig detta, och derföre förſet ſig med en ſå ſvår ſkjorta. Jag hade dår vid Fontainebleau, och ſedan flere gånger, den åran, at upvakta Danſke Premier-Miniſtern, Hr Grefve *von*

Bern-

Bernstorf: han beklagade bitterligen den grundlärde Professor *Forskåls* alt för tidiga afgång; han sade, at man skal göra honom justice och hedra hans minne uti det, som skal gifvas ut om Resan i Arabien. Hans Excell. Grefve Bernstorf är sjelf en Herre af stora egenskaper och vidsträkte insikter. Vid det tilfället, när Konungen i Danmark var på Kongl. Biblioteket här i Paris, frågade Konungen efter Hr de Guignes: och när han blef presenterad och med särdeles nåde-betygelser emottagen, började Hr Grefve Bernstorf göra för Konungen en fulkomlig recit af Hr de Guignes's Meriter och Arbeten, samt gjorde det med en sådan accuratesse, at det aldeles surprenerade Hr de Guignes. Det skal göras en ny Edition af *Encyclopedien*, deruti mycket nytt blir tilökt. M. H. vet förut, at, och hvarföre, detta i visst affeende förträffeliga Verk icke är i allas tycke. I synnerhet har l'Academie Royale des Inscriptions & des Belles Lettres icke särdeles vänskap för Herrar Encyclopedisterne, emedan de frondera vissa Grundstolpar, som underhålla Lärdoms-bygnaden. Nu nyss är en Bok här utkommen, som först kallades *Moise vengé;* men sedan ändrades Tituln, så at den nu är: *Lettres de quelques Juifs* Portugais & Allemands à Mr de Voltaire, avec des Réflexions critiques &c. & un petit Commentaire, extrait d'un plus grand; à Lisbonne & se trouve à Paris 1769 i 8, 424 pagg. Här visas Hr de Voltaires många fel, contradictioner och misstag til öfverflöd, och det med en särdeles höflighet och estime för hans Genie och Arbeten, *que je regarde,* dit-il pag. 6, *comme une Bibliotheque:* öfver hvilka ord göres af Editorn denna märkeliga Note; Je ne sais, si cet éloge est digne de Mr de Voltaire; jusqu'ici il n'a été donné à personne, de parler de tout & d'en parler bien.

La ſphère de l'eſprit humain a des bornes: *au delà de ces limites, il perd toujours en profondeur ce qu'il gagne en ſuperficie.* En annan Bok år ock nu nyſs utkommen emot Hr de Voltaire, kallad: Supplément à la Philoſophie de l'Hiſtoire de feu Mr l'Abbé Bazin, Amſterdam 1769; men den år dock trykt hår. Jag har ånnu ej fåt tid at låſa denna, emedan jag nu år occuperad med en ſkön Bok, ſom, ehuru den år icke aldeles ny, dock torde icke vara bekant hos oſs. Den kallas: *Traité de la Formation méchanique des Langues & des Principes phyſiques de l'Etymologie*, Paris 1765, 2 Tomer i 8; hvaraf den förſta, utom en Diſcours préliminaire af 54 pagg. har 487 pagg. och den andre 534. Jag har fåt veta, at Auctoren år Hr *de Broſſes*, Préſident à Mortier du Parlement de Dijon. Man får ej ſe många Böcker om Språken, ſom åro ſå vål ſkrifna ſom denna: hon ſvarar til fullo emot Tituln och deröfver, ſom år ſållſynt i vår tids Titulomanie; den förtjenar at kånnas af alla, ſom handtera Språken och Etymologien. Et och annat torde dock kunna granſkas och böra åndras, ſåſom då han på flere ſtållen vil gifva Indianerne ut för Månniſko-ſlågtets och Vetenſkapernes Stamfåder, m. m. Denna Boken år brukad uti Encyclopedien och gjör dår flere Articlar, måſt i alt ſom rörer Språk - - - Har den åran, at vara m. m.

AN-

ANDRA BREFVET.

Paris, den 6 Octob. 1769.

Jag vänder mig ſtraxt, at fullgöra M. H. begäran, at meddela en Continuation om de Lärde och Litteraturen i Paris i ſamma ſmak, ſom mit förra Bref. Men kan jag väl nu berätta en ſtörre Nyhet, än at *Zoroaſters Verk* är under preſſen i Paris? Hr *Anquetil* gjorde för några år ſedan en Reſa til Indien, däreſt han uppehölt ſig flere år, omgicks med Bramaner och andra, lärde ſig hos Gebrerne det äldſta Perſiſka Språket, ſom kallas *Zend*, på hvilket Zoroaſter har ſkrifvit. Han förde alla denne Philoſophens Verk med ſig, och lämnade dem, tillika med flere Böcker på gamla Perſiſkan, til Konungens Bibliotheque här i Paris, däreſt de nu förvaras inbundne i blått Sammet, och äro de ende, ſom finnas i Europa ſå complette: ty uti Ångland finnas icke alle, ſom äro här. Således kunde Dr Hyde icke gifva ut et ſådant Verk, ſom han lofvade och Europa nu ſnart i 60 år väntat. Hyde var icke i ſtånd at hålla ſit löfte, ty förſt kände han icke gamla Språken *Zend* och *Pehlvi*, utan allenaſt den nyare Perſiſkan; ſedan funnos ej ännu i Europa alla de Zoroaſters Böcker, ſom nu äro hitförde; omſider fins icke i Ångland eller annorſtädes i Europen, utan i Paris, några Böcker på Pehlvi. Det var Frankrike förbehållit, at förſt få känna denne urgamle Philoſophen, och kläda honom à la Françoiſe, för at göra honom deſs behageligare. Det är något, at nu få ſe på Franſyſka Språket de förſta och älſta Minnesmärken af et gammalt och mägtigt Folk, ſom för mer än 1100 år ſedan är förſtört, och kan det icke annat än röra deras nyfikenhet, ſom vela känna Männiſkjo-Hiſtorien och Ålderdomens Archiver. Det är ſå myc-

ket

ket mera besynnerligit, som de Språken, på hvilka dessa Böcker äro skrifne, nu aldeles äro förgångne, och kännas allenast af några få i Indien, och kanske i Persien, som det lärt, såsom Gehrerne; men af ingen i hela Europen, utom Hr Anquetil. Han är helt ung, af god hälsa och muntert sinne, Ledamot uti Academie des Inscriptions &c. och Interprète för Orientaliska Språken. Titeln är: "*Zend-Avesta, Ouvrage de Zoroastre,* contenant les Idées Theologiques, Physiques & Morales de ce Legislateur, les Cérémonies du Culte réligieux qu'il a établi, & plusieurs traits importans à l'ancienne Histoire des Perses: traduit en François sur l'Original Zend, avec des Rémarques; précédé de la Vie de Zoroastre, & suivi de la Cosmogonie des Perses du Kirman & de l'Inde, traduite de la Langue Pehlvi; de l'Exposition de leurs usages actuels tant civils que réligieux, & de deux Vocabulaires des Langues, dans lesquelles sont écrits leurs anciens Livres &c. par Mr Anquetil." Verket blir färdigt antingen vid slutet af detta, eller början af det tilkommande året, och blir en stor Vol. i 4. Deruti skal innehållas, utom hvad nu nämndes i Tituln, äfven en Relation om Hr Anquetils Resa uti Indien, och på hvad sätt han kunnat förvärfva sig Parsernes gamle Böcker, och huru han lärt sig Språken, på hvilka de äro skrifne: vidare en Historia om Parsernes Retraite til Indien, och de märkeligaste Händelser, som röra detta flyktande Folket til år 1760; sedan om Zendiska Böckernes beskaffenhet, och om de åtskillige Exemplar, af hvilka Auctoren dem öfversatt. Sist följer med verket 12 Kopparstycken, som höra dels til Parsernes bruk och ceremonier, dels innehålla de Alphabeter af Zendiska, Pehlviska och Persiska Språken, tagne af de bästa Manuscripter, samt bör-

början af ſjelfva Originalerne. De 3 ſiſta Koppar-ſtycken äro ganſka märkvärdige: ty de innehålla en Inſcription, ſom är de Privilegier Judarne uti Cochin fåt för 1000 år ſedan af Kåjſaren på Malabariſke Kuſten, Scharan Peoromal. Jag mins, at jag läſt om deſſe Judar uti någon Tom af Ängelſka Univerſal-Hiſtorien, däreſt citerades Hr Hamiltons Reſa til bevis, ſom ſäger at deſſe Iſraelitiſke Flygtingar hafva ſine Hebräiſke Böcker i koppar ſtuckne, ganſka gamle, at de hafva en Suite på alla Kåjſare, under hvilka de lefvat, ända ifrån Salmanaſſar, och at de bodt i Cochin alt ſedan det Aſſyriſka Fångelſet: jag vet helt viſst, at jag läſt det uti Hiſtoire Univerſelle, men mins icke uti hvilken Del. När jag får tid at hälſa på Hr Anquetil, ſkal jag vidare informera mig om deſſe Judars Hiſtoria, ſå vida han den vet, och lemna M. H. del deraf. Jag bör icke här förbigå, at han fört med ſig flere böcker ſkrifne på Palmlöf, och har han viſt mig många ſådane i flere ſlags beſynnerliga hopfäſtningar och ſkapnader. Men nog om detta. Jag vil nu nämna om et annat märkvärdigt Verk, ſom hafves för händer, och hvilket icke litet ſkal uplyſa Hiſtorien: det är en complet Beſkrifning på *Korsfärderne*, med alt, ſom under deras tid tildragit ſig i Orienten, tagen af Arabiſke Manuſcripter. Det är Hr *Berteraud*, en Benedictiner-Munk, ſom arbetar häruti. Tituln blifver: *Rerum a Francis in Oriente geſtarum Scriptores*, och torde blifva 3 eller 4 Tomer in folio. Tankan är väl, at ſätta den Arabiſka Texten bredevid den Latinſka Utolkningen, om man allenaſt kan få Arabiſka Stylar, ſom nu icke finnas i Paris, och knapt i hela Frankrike til något antal, däreſt likväl i Cardinal Richelieus tid man tryckte flere Böcker på Arabiſka, men ſedan kommit ur bruk, ſmak och omſider aldeles i

läger-

lågervall, likſom Hr C. Fourmonts Chineſiſke Caracterer. Detta Hr Berterauds arbete blifver ſom et Supplementum til Rerum Gallicarum & Francicarum Scriptores, hvaraf XI Tomer in folio åro utgifne, och den XII:te år under arbete, åfven hos Benedictiner-Munkarne. Konungen beſtår dem 1200 Livres om året i Penſion för Franſka Hiſtorien, och de åro 3 ſom arbeta dårpå, bland hvilka Hr Berteraud år en. Jag har ſkaffat honom en Arab, ſom kom hit förledit år efter et utſtåndit Skeppsbrott, och omgås dageligen med mig för de ſvårare Arabiſke Manuſcripters låſande ſkul; han går på ſamma ſått Hr Berteraud tilhanda, ſamt afcopierar de olåſeligare, ſom finnas i Bibliothequerne och röra Croiſaderne. Hans namn år *Joſeph Schahin*, har varit Köpman i Syrien, led Skeppsbrott i Medelhafvet, börjar nu tala något Franſyſka, och blir dårföre mera nyttig; men når han förledit år kom til mig, kunde han intet annat ån ſit modersmål Arabiſkan, och litet Italienſka, eller råttare Lingua Franca. Han har nu intet annat at göra hår, och har derföre ſå god tid at gå mig tilhanda i Arabiſkan: men ſom han var nog dryg at hålla för mig enſam, gjorde jag honom bekant med den nåmnde Hr Berteraud, ſom har rått godt gagn af honom. Hår år vål eljeſt ingen briſt på Kongl. Secreterare och Tolkar, ſom tala Arabiſka Språket ſå vål ſom Franſyſka; men de hafva andra Occupationer, och kunna icke ſå ofta komma hem til en, ſom behöfves. Jag kånner 4 hårſtådes, ſom tala och ſkrifva Arabiſka, af hvilka jag i mit förra nåmnde Hr *Cardonne*, ſom ockſå år Profeſſor i Arabiſkan, och utgifvit en Hiſtoria om Araberne i Spanien och Africa, ſom år utdragen af de Arabiſka Manuſcripter, hvilka finnas i Kongl. Bibliothequet; har varit 20 år i Orienten. Men jag bör

bör nu här icke glömma den ſtarkaſte af alla Tolkarne, ſom är Hr *le Grand*, Kongl. Secreterare: han har varit 40 år därute; dels i Egypten och Syrien, dels i Conſtantinopel. Han har ſtuderat i Arabernes och Turkarnes Skolor; talar och ſkrifver med en förträffelig färdighet Arabiſka, Turkiſka och Perſiſka; han har i deſſa Språken knapt ſin like i Europa. Jag har ofta ſet honom corrigera min Arab, ſå uti talandet ſom ſkrifvandet. En Ambaſſadeur ifrån Algier var icke långeſedan här; han förundrade ſig öfver Hr le Grands ſtora färdighet at tala Arabiſkan; det är honom lika, at tala Arabiſka, Turkiſka och Franſyſka. Han har icke utgifvit mer än en Bok, ſom är *Controverſe ſur la Religion Chrétienne & celle des Mahometans*, par Mr le Grand, in 12:o à Paris. Det är en Öfverſättning af et gammalt Arabiſkt Manuſcript, af hvilket man får ſe hvad de gamle tänkt om Chriſtendomen. Nu tänker han ſnart gifva ut Melange utaf Poeſier, Hiſtorietter, Infällen m. m. tagne utur Arabiſke Manuſcripter. Han är en liten mager Man, har et godt hjerta och mycken devotion, af vid paſs 60 år. Han hedrar mig med en nära vänſkap. Jag bör ock här, åtminſtone för det ſtora Namnet, icke förbigå Hr *Fourmont*, ſom ockſå är Translator i Orientaliſka Språken. Han har varit 4 år i Egypten, och gifvit ut en liten Bok, under Titel af: *Deſcription Hiſtorique & Geographique des Plaines d'Heliopolis & de Memphis*, Paris 1755, med Kopparſtycken och en Topographiſk Charta af Cairo, Memphis, Heliopolis m. m. dedicerad til Hr d'Argenſon Stats-Miniſter. Han viſar hvad ſtort fel det är, at taga Babylon eller Cairo för Memphis, hvilket måſt alle nyare gjort, icke en gång ſjelfva *Schultens* undantagen, och utſätter ſedan *Memphis*'s Belägenhet vid Byn, ſom kallas *Manuf*, brede-

vid Pyramiderne, et godt ſtycke på veſtra ſidan af Nilen; i det ſtälle Cairo, både det gamle (ſom är Babylon) och nye, ſamt Fuſthatb, ligga på öſtra ſidan af Floden. Hr Fourmont är Brorsſon til den lärde Fourmont, och kallas han här för ſin tjoklek ſkull *le gros Fourmont*. Här äro ännu flere Translatorer, ſom tala de Orientaliſke Språken, dock ingen med den färdighet, ſom Hr le Grand. Utom dem äro ännu andre ſom förſtå Språken, utan at kunna tala dem. Här äro in alles 8 eller 9 Lärde, endaſt för Orientaliſke Språken, ſom alle hafva Lön och äro anhängige vid Kongl. Bibliothequet, äfven ſå Translatorerne för de Europeiſke Språken: ſå at det icke kan hända här, ſom jag nyligen ſå ogärna ſåg i en Aviſa, hvilken moquerade ſig däröfver, jag tror dock utan grund, at en Turk eller Arab var kommen til Stockholm, utan at någon i hela Hufvudſtaden kan tala med honom, eller åtſkilja om han talar Turkiſka eller Arabiſka. Här underhåller Konungen ſtändigt en ſtor Skola endaſt för Turkiſka Språket, hvars Elever äro tagne af Greker ifrån Öarne, Fransmån ifrån Orienten &c. ſom gör en hel Troupe, och kallas *les Enfans des Langues:* de gå altid klädde på Orientaliſkt ſätt, at i tid vänja ſig vid den Drägten; de underviſas här i Turkiſkan, Latinen, Geographien, Hiſtorien m. m. ſedan ſkickas de til Conſtantinopel, Cairo, Smyrna, o. ſ. v. at perfectionera ſig vidare i Språket. Af deſſe tagas ſedan Conſuler, Agenter, Drogmaner eller Legations-Secreterare i Orienten. Under ſå kloka inrätningar kan aldrig någon briſt hända, då en ſtändig roulance ſker, och den ena ſuccederar den andra. Här bör jag med några ord omröra, hvad medel brukas at upmuntra ungdomen, vid Collegerne eller Gymnaſierne härſtädes, til en ifrig täflan i Studier. Jag gick förbi det ſamma

2a Br.

ma i mit förra Bref, däruti jag nämde något om Universitetet och des Colleger, af den orsak at jag då ännu ej varit tilstädes, såsom åsyna vitne, vid den stora Solennitet, då Prisen utdelas åt de utsöktaste af de Studerande. Hvart år sker en almän utdelning af Belöningar, uti sjelfva Parlamentets närvaro. Men förut sker en Concours, däruti ungdomen efter gifven matiere täflar, hvilken som bäst kan skrifva om densamma, det må vara et ämne på Latin, Fransyska, öfversätning ifrån Grekiskan, Vers, m. m. alt efter Classerne i Collegerne; och som Classerne i hvart Collegio äro 6, som äfven hafva sina Underdelningar, sker denna Concoursen flere gånger, då de utsöktaste utur alla de 10 stora Collegerne komma tilsammans och skrifva. Sedan det är skrifvit och framlämnat, äro visse Professorer, som märka hvar Skrift med en Sentence, och Namnet med samma Sentence; sedan bortklippes Namnet, och alla Namnen upträdas på en tråd. Desse Skrifter utan Namn lemnas sedan åt visse Examinatorer, som altid äro de äldste Professorer af Universitetet, men icke de samma, som voro tilstädes vid skrifningen, at icke någon grace eller underslef må hafva rum. Desse Examinatorer handla då med en opartisk stränghet, och urgalra då de sämsta, så at de 8 bästa i hvart ämne blifva qvar; ibland dessa utsökes det bästa; och då först sökes ibland Namnen, til des man får igen samma Tänkespråk, som står på skriften; och denna får det första Præmium; och de öfrige 7 få icke något Præmium, men et Accessit; så at deras namn blir trykt och offenteligen utropat vid utdelningen. Sålunda förfares med alla Classerne och deras afdelningar: hvarje gång kunna väl 100 Studerande concurrera, nemligen 10 af hvart Collegio. Sedan när Utdelningen skal ske, som i år var den 7 Augusti, kommo

Parlamentet och Universitetet tilsammans i Sorbonne; dårest först en Professor gjorde en Oration på Latin, om Æmulations nytta och skada hos ungdom, m. m. Sedan började en Secretaire at låsa up et Patent, dåruti deras namn stodo, som vunnit prisen; men ingen af Ungdomen vet förut, hvilken som vunnit: den, som i Classe Rhetorica fåt första priset, blir då framkallad under Musique, handklapning och oråkneliga frögderop. Han blir då af Premier-Presidenten krönt med en Krans; sedan tager Presidenten honom i famn och kysser honom, likaså Rector vid Universitetet, som gifver honom tillika en vacker Bok; och dåruti består just hela Præmium. Denne Ynglings Namn såttes sedan i Gazetterne. De öfrige, som vunnit prisen, blifva krönte af Rector, som sedan famntager hvar och en, och gifver dem en Bok; och detta alt under de största Frögde-betygelser. Saledes blefvo i år, som altid, 44 krönte; och 130 fingo Accessit; och hände det, at några blefvo 3 gånger krönte, medan de uti flere slags materier vunnit första eller andra priset. M. H. torde tycka, at jag år något vidlyftig i et så litet åmne: men ehuru litet Præmium år, siker man dock så mycket dårefter, som fordom at få en Krans vid Olympiske Spelen. Och måste jag tilstå, at detta gör en större verkan hår, ån någonsin annorstådes de största Stipendia, emedan man hvart år har nya motiver som upsporra; i stållet at en, som en gång fåt en kostsam Belöning, kan sedan negligera sig. Dessutan sker detta med en stor éclat; det år något, at Förste Presidenten i Parlamentet tager en Skol-gosse i famn, och lofvar honom sin vånskap och protection. Så vet man hår encouragera Studier, och det gjör hos somliga en besynnerlig verkan.

Jag känner en ung Adelsman, som sålunda hvarje år vunnit et eller flere priser, och det alla Classerne igenom; han blir en gång Nationens Prydnad, som han hårtils varit Universitetets. Han år nu 19 år allenast, och har redan läst alla Latinske Auctores classicos, utan at nämna alle Fransyske Poeter, Historici och Oratorer. Han kan Grekiskan med en sådan färdighet, at han kan öfversätta utan hinder ex tempore, hvad Fransysk eller Latinsk Bok man visar honom. Han har läst 40 Grekiske Auctorer, och Pindarus år hans Favorit. Han känner vackerheten af dem, och använder til fördel alt hvad han läst. Nu i år har han börjat med Arabiskan, däruti han gjort så snålla framsteg, at Professorerne uti College Royal fallit i förundran. Under samma tid har han lärt sig sjelf Syriskan, och har redan läst Evangelisterne; nu nyss har han börjat med Hebräiskan; och då han för 14 dagar sedan icke kunde läsa et ord, kan han nu redan 7 Capitel af Genesis, emedan han känner igen orden af Arabiskan och Syriskan. Så at då han i början af Februarii månad icke kände en bokstaf i Orientaliska Språken, possederar han dem nu snart i en tämmelig hög grad, och gjör hvar dag nya framsteg. Jag bör här pryda mit Bref med hans Namn, som jag vet, om han får lefva, skal en gång taga et stort rum i de Lärdas Dagböcker, det år Hr Jean Baptiste Gaspard *d'Ansse de Villoison*, af en gammal Famille. Denne Hr de Villoison tog mästadelen bort alla priserne vid Universitetet, och har gjort sig almänt älskad medelst sin makalösa flit och sit vackra upförande. Men utom detta almänna utdelande af Premier, hålles sedan särskildt i hvart Collegio et dylikt belönande af flit och framsteg på samma sätt, allenast at det år Principalen eller Föreståndaren i hvart Collegio, som då krö-

ner

ner, och det på egen bekostnad årligen, at därvid upmuntra sine Disciplar. När man söker en Profession vid Universitetet, sker det ock genom en sådan concours, aldeles på samma sätt, som förut är nämt om Ungdomen, och Syslan dömes åt den, som skrifvit bäst, och icke af gunst för Namnet eller Personen, emedan Skrifterne, som examineras, äro utan namn. Således fattas här icke hvarken Upmuntringar eller Belöningar, som opartiskt utdelas både til yngre och äldre. Sedan åter någon hinner, at blifva Ledamot af Academierne härstädes, kommer han efter några år at få en årlig Pension, som aldrig är mindre än 2000 Livres om året, utan at vara förbunden, at derföre arbeta mer än förr, men aldeles efter behag. Utom alt detta, får en stor Man icke dö här så snart som annorstädes; han måste, til andras exempel, lefva långt efter sin afgång. Här gjöres icke en Parentation allena, strax efter en förtjent Mans Död, utan hans Eloge förnyas årligen: hvarje halft år hålles i Sorbonne en vacker Latinsk Panegyrique öfver någon Lärd, som gjort mycket gagn: jag har varit tilstädes vid de vackraste Tal öfver *Fenelon*, *Bossuet*, m. fl. och då äro Påfvens Nuntius, Ärke-Biskopar, m. fl. tilstädes, så ock mycken Ungdom, som alle upmuntras at gjöra sammaledes, det är, skaffa sig insikter, som den berömde och saknade Personen, gjöra det Almänna godt, och uplysa sina Med-människor, som han; gifva Stipendier och gjöra andra nyttiga Inrätningar. Således strör man här ständigt blommor på store Mäns Grafvar, som liksom öfverlefva sig sjelfve genom den ära de förvärfvat sig; och det Nöjet man har, at fira deras åminnelse, tyckes gifva igen sjelfva Personen, åtminstone upväcka des Likar, då deras beröm upglödgar så många andra: liksom Miltiadis Lagrar väkte Themisto-

ſtocles, och ſåſom de Grenadierer, hvilka hvåſste ſina ſvård på Marechal de Saxes Grafſten. Då jag nu talar om de Maximer, ſom hår brukas at upvåcka tåflan, bör jag icke förbigå le Salon du Louvre, dåreſt utſåttas til almånt åſkådande de ſtörſta Måſterſtycken af *Målningar*, *Sculpturer* och *Gravurer*, ſom Ledamöterne af Kongl. Målare-och Bildhuggare-Academien gjort: det ſker hvart annat år, då den år öpen i 6 Veckor. Juſt nu år den öpen, och får man dår ſe de vackraſte Stycken, inemot 300 til antalet. Det fågnar ſå mycket mer en Svenſk, ſom han hår får ſe de båſta Arbeten vara gjorde af ſine Landsmån, Herrar *Roslin*, *Taraval* och *Hall*, ſom åro vårdige Ledamöter af denna Academien. Ibland andra Hr Roslins Måſterſtycken dårſtådes år en ſtor Tafla, ſom viſar Hr Kammarherren och Riddaren Jennings, ſå vål gjord, at den ådrager ſig allas förundran. Hr Roslin och Hr Taraval åro Peintres du Roy, och Hr Hall år nyligen antagen hos Prinſarne, at vara Peintre des Enfans de France. Uti Miniature har han hår knapt ſin like. Konungens och Drottningens Portraiter åro ock dår, dock våfde i Gobelins Tapiſerie, men en våf ſom tåflar med de ypperſta Målningar, ſå vål och lifligt åro fårgorne tråffade, och Draperiet öfvertråffar en Målning. Et ſtycke i Sculpturen viſar et utkaſt til en Tombeau för Sal. Kon. Stanislaus, ſom föreſtålles underhållen och krönt af Odödligheten: nedanföre viſas Konſterne, ſom denne Prins ſå högt gynnade. Underſt ſtår denna Inſcription: *Æternæ. Memoriæ.* STANISLAI. I. *Poloniæ. Regis. Aug. Lotharing. Et. Barri. Ducis. Qui. Alter. Titus. Sed. Tito. Felicior. Ne. Vnum. Quidem. Diem. Perdidit. Quando. Suæ. Subditos. Ditioni. Populos. Sui. Memores. Faciebat. Quotidie. Merendo. Princeps. Re. Et. Cognom. Beneficent. Vix.*

Ann.

Ann. Menſ. Dies. Obiit. A. R. S. MDCCLXIV. Inv. & Finx. Pajou. Sculptor. Reg. 1767. — Man ſer ock här tvånne Portraiter af den bekanta Madame la Comteſſe du Barry; det ena preſenterar henne ſom Fruntimmer, det andra ſåſom klädd i Manskläder. En vacker Venus i hvit Marmor af Hr Couſtou tilhörer Konungen af Preuſſen. Således hafva här Måſtare tilfälle, at viſa för Almänheten ſin ſuperiorité och tåflan; andre åter at formera ſin ſmak, och de, ſom hafva däraf förut, kunna förädla denſamma. Eljeſt äro les Tableaux du Cabinet du Roi uti Slottet Luxembourg til almänt åſkådande 2:ne gånger i hvarje vecka, hela året igenom: likaſå la Galerie de Rubens därſammaſtädes, däreſt Henric IV:s och Marie de Medicis Hiſtoria preſenteras. Åfven ſå le Cabinet des Eſtampes vid Kongl. Bibliothequet, ſom är ganſka rikt och koſtſamt. Jag ſåg där de ſkönaſte Kopparſtycken i Svenſka Hiſtorien ifrån Kon. Guſtaf Adolfs tid: tillika med Konungarne äro de ſtörſte Män, ſåſom Oxenſtierna, Königsmark, Wrangel, m. fl. Där förvaras ock en Samling af mer än 6000 Målningar af Örter och Djur, ſom äro otroligt väl aftagne i Miniature och på Pergament. Men jag drunknar i ämnet, då jag vil tala om högden af Peinture, Sculpture, Gravure, Architecture &c. i Paris; det är derföre bäſt, jag vänder om igen til Literaturen. Jag lärer förut berättat M. H. at Minerva icke är fal här, och at man för intet får lära hvad man vil: ſå at det är ſant, ſom Baron Holberg ſåger om Paris, at på ingen ting är bättre köp därſtädes, än visdom; men at därſkaper och luſtbarheter äro dyre. Inrätningarne vid alla Verk äro härſtädes endaſt koſtſamme för Konungen, men icke för den, ſom vil lära Vetenſkapen. Luſten, at underviſa andra och gjöra ſig känd, går här ſå långt, at här

äro

åro månge, som hemma hos sig anställa particuliere Föreläsningar; utan at vara betalde hvarken af Regeringen eller någon annan. Jag känner flere sådane, men Hr *Philippe de Pretot* är märkvärdigare, än at jag bör här gå honom förbi. Det är han, som är Auctor til en Anonyme Skrift, kallad: *Analyse chronologique de l'Histoire Universelle*, dépuis le Commencement du Monde jusqu'à l'Empire de Charlemagne inclusivement, in 4:o, 378 pages. Den är andre gången uplagd i Paris 1756: lärer ock nyligen vara öfversatt på Spanska. Den innehåller i en Chronologisk ordning alt märkvärdigt, som tildragit sig ifrån Skapelsen til Carl den Store, därest han slutar gamla Historien, emedan vid den tiden icke mera talres om Romerska Riket, och då nya Riken så i Europen som Asien upkommo. Han inbegriper hela denna rymd af tid i 12 Epoquer, och skulle jag väl nämna dem här, om jag icke fruktade at blifva för vidlöftig. Hr Philippe har nu i 22 år gifvit Föreläsningar i Historien och Geographien, utan at hafva någon lön. Hans Föreläsningar ske hemma hos honom alla Sön-och Helgedagar 2 timar hvar gång, och det för båda könen; och är det icke sällsynt, at se hos honom Marquiser, Grefvinnor, Riddare, Abbeer, m. m. Han läser med mycken smak; och uti Svenska Historien har jag hört honom nämna de Anecdoter, som jag icke förmodat skulle varit bekante så långt hemifrån. Han har ock gifvit ut en god Atlas, som brukas vid hans Föreläsningar. Lectionerne continuerar han hela året igenom, utom 2 à 3 månaders vacance, som han tager sig. Nu i Novemb. börjar han sin 23 Cours. Hr Philippe är ock Censeur Royal: han viste mig nu nyligen en liten Bok ifrån Stockholm, som le Grand Chancelier lemnat honom och fordrat hans omdöme, om Boken

 kan

kan få införas och debiteras i Frankrike; den kallas, om jag mins rätt: *Varietés* &c. Jag ſtyrkte honom at tillåta des debiterande här, för at utvidga Sveriges Bokhandel; och han ſade, at han vil det gjöra, ehuru han icke kunde ſe ſjelfva vackerheterne af det Poeme på Svenſka til Hans Kongl. Höghet Kron-Prinſen, ſom där finnes; han kunde bättre döma om den Franſyſka Skrif-arten, at den icke är af en Pariſien. Hr Philippe är både den förſte och ende i hela Frankrike, ſom gifvit ſå til ſägande offentelige Föreläſningar i Hiſtorien: han tänker ock gifva ut ſina Lectioner. Nu förſt förledit år blef en Hebraiſk Profeſſion i College Royal, med en underlig Metamorphoſe, förbytt til en Hiſtoriſk. Hr Abbé *Garnier* har nu hint ifrån Gallerne til Clovis, och årnar äfven låta trycka ſina Föreläſningar: de äro rätt redigа och vackra. I Geographien, i ſynnerhet den äldre, är ingen märkvärdigare här, än Hr *d'Anville*, Ledamot af l'Academie des Belles-Lettres. Det är han, ſom år 1738 gaf ut en Atlas, för at uplyſa Rollins Hiſtoire Ancienne & Romaine. Men nu ſedan har han med långt ypperligare Arbeten viſat en ſällſynt inſigt och exactitude uti den åldre Geographien. Han har gifvit ut de ypperſte Chartor, ſå i den nyare, ſom äldre Jordbeſkrifningen, och at förſtå väl den ſenare, gaf han förledit år ut en *Geographie Ancienne* abrégée i 8:vo, 3 Tomer, en för hvarje Del af den för de Gamle bekanta Jordbeſkrifningen. Den är ganſka väl ſkrifven: de gamle orterne och namnen äro jämförde med de nyare, jämte artige anmärkningar. Scandinavia är icke förbigången. Denna Bok är nu åter i år uplagd i ſtor Folio, at ſammanbindas med Chartorne. Ännu mer, nu nyligen har han gifvit ut: *Traité des Meſures Itineraires* anciennes & modernes: däruti alle ſlags mått,

mått, hvarmed både äldre och nyare brukat måta Vägarne i alla Länder, äro redigt utförde, som gifver mycket ljus i Auctorernes läsning. Hr d'Anville har varit så lyckelig, at han fåt beröm ifrån sjelfva Lykliga Arabien, för den goda Charta han gjordt öfver samma Rike. Ht *Niebuhr*, den ende, som af de Danske Academisterne kommit igen, spoliis Orientis onustus, at jag hit må lämpa Virgilii målning, har på sjelfva stället jämfört Hr d'Anvilles Charta med Orterne i Lykliga Arabien och funnit den så lyklig, at han uti sit Svar til l'Academie des Inscriptions & Belles-Lettres, på de Frågor som samma Academie förestält, yttrar sig så: "Domini d'Anvilli Mappam Geographicam adcuratiorem & ab omni parte magis absolutam reperi, quam ab alio quocunque exspectari potuisset." När jag här talar om det Svar, Hr Niebuhr gifvit til Vitterhets Academien härstädes, af hvilket jag fåt den lyckan, at få del, bör jag icke underlåta at berätta M. H. innehållet däraf; ehuru det skulle tyckas, at jag far öfver sjön efter vatn, då jag ifrån Paris berättar lärda Nyheter ifrån Arabien eller Danmark: men som detta länder, at visa vidden af de Parisiska Connoissancerne, och huru de sträcka sig ikring alla Verldens Delar, och detta Svar ännu icke blir trykt här på 3 à 4 år, samt torde ännu vara helt obekant hos oss, torde det icke vara M. H. aldeles obehagligt. Hr Niebuhr har skrifvit detta på Latin, och förklarar i början, at hans hufvudsak under denna Resa varit Geographien, och fruktar derföre, at han icke väl kan svara på alla de vittra Frågor, som Academien framstält. Dock hoppas han, at mycket därtil hörande skal finnas i de aflidnas Handskrifter. Vidare lofvar han, at mycket, äfven til Geographien hörande, som han ännu icke haft tid at

bringa i ordning, ſkal komma uti det Itinerarium, ſom han, det förſta, ſom ſke kan, ſkal utgifva. Sedan viſar han rätta Orthographien af en ſtor del Ståder uti Arabien. Därp gifver han rätta Polhögden af mäſtedelen Ståderne i Jemen, ſå kalla Araberne ſjelfve Lykliga Arabien. Jag vil icke här uppfylla papperet med ziffror, utan vil allenaſt nämna, at Polhögden af *Loheia* är 15. Grad. 42′. 7″. *Zebid* 14°. 12′. 21″. *Mochha*, (icke Mecca, dit ingen Chriſten får komma på flere mil når) 13°. 18′. 50″. *Jerim*, 14°. 16′ 50″. *Sanea*, Hufvud-Staden i Jemen, 15°. 21′. 16″. *Babelmandeb* (ſå heter det rätt, och icke Babelmandel) 12°. 38′. *Aden* 12°. 40. Där äro ganſka få Strömmar, ſom hinna til Hafvet, och det allenaſt den tiden, då det rägnar mycket, då de kunna hinna fram til hafvet, ſedan de förſt vatnat de kringliggande fälten, 2:ne ſådane äro märkelige; den ena heter *Meidane*, ſom går i hafvet vid Aden, den andre är *Zebit*, ſom löper uti Röda Hafvet. Somlige rinna väl hela året emellan bergen, men förlora ſig ſedan på fälten: ſådan är den, ſom flyter förbi Sanea; andre äter vara allenaſt en månad. *Muſa* och *Defer*, ſtällen ſom Moſes redan nämt, ligga där nu 2:ne byar äro af ſamma namn, den ſenare icke långt ifrån Jerim vid bergen, den förra en half dagsreſa öſter om Mochha, och har fordom haft en hamn, men är nu långt ifrån hafvet, ty Röda Hafvet är förminſkat ſå väl här, ſom annorſtädes öfver alt, och ſåledes äro ſtränderne förändrade. Hr Niebuhr ſäger ſig hafva många bevis därtil, ſom han lofvar i ſin vidd utföra uti Itinerarium. Alle Lärde i Jemen ſäga med en mun, at den fordom namnkunnige Staden *Saba* är den ſamme, ſom nu kallas *Mareb*, vid paſs 16 Tyſka mil ONO ifrån Sanea. Patriarchen *Hebers* Grafvård hålles ännu

nu i mycken vördnad af Muſelmänner och frequenteras af deras Pelegrimer. Man finner icke ſå vackra Hus annorſtådes i Jemen, ſom i *Sanea*; Huſen hafva platta tak med galler ikring, ſåſom öfver alt i Orienten: det gifver långt ifrån et vackert utſeende. Hr N. har icke funnit någon, ſom kunnat ſvara på de Hiſtoriſke och Chronologiſke Frågor, ſom Kongl. Pariſiſka Academien framſtält: emedan Araberne bry ſig intet om den Hiſtorien, ſom icke har något gemenſamt med deras Religion, och veta alsintet om hvad tildragit ſig före Muhhammad. Regenterne i Jemen, Muhhammads efterkommande, togo ſig för några Secler tilbakas namnet *Imam*; men når Paſcha *Soliman* år 1536 tog in måſt alle de förnämſte Ståderne i Jemen, flydde denna gamla Konunga-Familien til Caſtellet *Kaukeban*, ſom ligger på et berg och blef aldrig af Turkarne intagit; men vid år 1630 började en viſs *Kaſſem*, ſom ſedan fick namn af den *Store*, gjöra håftiga anfall på Turkarne, och det med ſå ſtor framgång, at denne Kaſſems Söner, *Ismael* och *Hhaſſan*, omſider aldeles drefvo Turkarne utur Riket och togo ſig titeln af *Imam*; då Prinſarne af den gamla Familien, ſom uppehöllo ſig i *Kaukeban*, måſte nöja ſig med at heta *Seid*. Ifrån den tiden har *Kaſſem den Stores* efterkommande, under namn af *Imam*, varit ägare af Riket Jemen, och den gamla Imamiſka Familien regerat öfver Kaukeban. Hr N. har i Arabien bekommit Genealogiſka Stamtaflor, ſom äro accurata, af deſſa båda Familier, tillika med deras förnämſta Hiſtoriſka Händelſer. Inga Araber äro Hedningar eller Afgudadyrkare, utan alla äro Muhammedaner, faſtån något ſkiljaktige til Secterne. Tvänne Academier äro i Jemen, i Staden *Zebid*, hvars Profeſſorer äro *Suniter*, och i Staden *Damar*, hvars Lärare äro *Seidianer*. Uti *Sanea*

nea år ock en Öfver-Domstol, dårest under *Imams* öfvervaro alla vigtigare Saker afgjöras. Prinsen i Jemen eller Imam liknar mer en Påfve, ån en Konung; han gjör tjenst i Templet, som en Öfverste-Pråst, och har aldeles så souveraine magt, som Turkiske Käjsaren, hvilken icke har det minsta at befalla öfver Imam i Jemen; likaså *Scherifen* i Mecca, som år en verldslig Prins, men har icke något at såga öfver Jemen. Hår finnas inga *Dervishers* Kloster, som eljest finnas til stort antal i Turkiska Riket. Man mårker icke något hat hos Araberne emot dem, som hafva en annan Religion, fastån de aldeles föragta alla andra Religioner; de öfrige få dock alla frit öfva sin Gudstjenst, åfven *Banianerne*, ehuru desse måste hår begrafva sina döda, emedan Muhammedanerne hafva afsky för deras brånnande. Man finner inga Christna i Jemen, utom några få resande. Men af Judar, som dår åro infödde, råknar man til 5000 Familler, af hvilka de måsta bo i en by når til Sanea; dår hade de 14 Synagogor, men nu för 8 år sedan blefvo 12 förstörde på *Imams* befalning, hvars girighet och orätvisa hatas af alla des undersåtare. Nu följde vål at tala om Regeringen i Mecca och Medina, men jag vågar mig icke djupare in i Arabien, innan jag får M. H. tilstånd; tycker M. H. om denna långa afvåg, så torde jag ån en gång göra en dylik hitresa, och följa Hr Niebuhr så långt han leder mig. Jag har nu hår på et litet stycke papper sagt alt, hvad Hr Niebuhr skrifvit på 2 ark, utan at gå förbi något hufvudsakeligt. Jag vånder om til Paris igen. Hår skal nu gifvas ut en mårkvårdig Bok i Militairen, under namn af *Encyclopedie Militaire, par une Societé d'anciens Officiers & de Gens de Lettres; Ouvrage périodique.* Hac arte Hercules arces attigit igneas, Horat. Det har hit-

hittils fattats et ſådant Verk i Militairen. Det ſkal innehålla: 1) alla Vetenſkaper, ſom höra til en Officerare, Arithmetiquen, Algebern, Geometrien, Tactiquen, m. m. Utdrag utur de båſta Böcker om den gamle och nyare Tactiquen, om Fortification, Navigation, Architectura Militaris, Skepps-byggeri, Vapen, Ridande, m. m. Dår ſkal viſas Krigs-konſtens tilvåxt alla tider igenom. Hiſtorien af de mårkvårdigaſte Håndelſer blir icke hår förbigången. 2) Ordonnancer och Reglementer, ſamt Krigs-Diſcipline. 3) Befordringar och Belöningar, ſom en Prins anvånder at upmuntra Hjeltar. 4) Militariſke Inråtningar, dåreſt l'Hotel Royal des Invalides, ſamt l'Ecole Royale Militaire ſkola nåmnas med heder, och ſjelfva anlågningen dåraf. 5) Militariſka Nyheter, dåruti attaquer, ſtratagemer, mårkvårdiga campementer ſkola anmårkas och granſkas. 6) Liktal och Beröm öfver namnkunnige Krigsmån i Frankrike; man ſkal begynna vid Carl VII regering, at göra et utdrag af ſtora Krigsmåns mårkeliga gjerningar, ſom ſkal formera et Galerie, vårdigt at åſkådas af upvåxande Hjeltar. Sådan år Planen af detta Verket; hvilket, at döma af den Proſpectus, ſom år utgifven, blifver mycket våltaligt och ſmakeligt, och tillika med mycken ſtyrka och mogenhet utarbetat. Hvarje månad ſkal utgifvas en Volume af 10 ark i 8:vo; den förſta ſkal utgifvas den 1 Januarii nåſta år, och ſedan framgent continuera. Prenumeration blir 30 Livres för Provincierne, och 24 Livres för Paris. Exemplaren ſkola lemnas til Prenumeranterne med fri poſt. Uti hvar Volume komma flere Kopparſtycken, Chartor och Planer, m. m. Hår bredevid vil jag ſåtta et ſålſynt Arbete, ſom år under hånder at utgifvas nåſta år. *Cours d'Hippiatrique*, ou Anatomie Phiſiologique & Patologique du

Che-

Cheval: Ouvrage enrichi d'environ ſoixante Planches en Taille-douce, deſſinées d'après nature & gravées avec ſoin; 2 Volumes in fol. par Mr *la Foſſe*, ancien Medecin des Armées du Roi en Chef de la Diviſion d'Armentieres, Marechal du Roi, Medecin des Hopitaux de Paris dans l'Art Veterinaire, Profeſſeur Demonſtrateur & Chef de ſon Ecole gratuite de Marachallerie établie à Paris. Det år ſamma Auctor, ſom förr gifvit ut *Guide du Marechal*, af hvilken Bok han hade den åran gjöra en Preſent åt Konungen i Danmark, under des viſtande nårſtådes, och åt Hr Grefve Bernſtorf. Han ſkal knapt hafva ſin like i Håſt-Vetenſkapen, och år almånt berömd. Han år upammad dåruti af ſin Fader, ſom var en ſtor Måſtare i Håſt-Medicinen och Ledamot af Kongl. Vetenſkaps-Academien hårſtådes. Hr Mag. *Hernqwiſt* bor hos Hr la Foſſe och ſåtter otroligt vårde på hans omgånge, i ſynnerhet för hans fårdighets ſkull i practiquen; emedan Hr Hernqwiſt har dår båſta tilfålle, at utöfva de ſållſynta inſikter uti l'Art Veterinaire, ſom han, at förtiga andre Vetenſkaper, förſkaffat ſig; ſå at Hr la Foſſe fågnar ſig icke mindre af hans ſålſkap, och har jag ofta hört honom berömma, eller ſnarare admirera Hr Mag. Hernqwiſts Talens. Jag borde nåmna detta til heder för det Svenſka Snillet: eſt aliquid laudari a laudato viro; och jag har en glådjefull kånning af den tilkommande förmon, ſom Fåderneslandet en gång får njuta af ſå berömliga inſikter i denna för Hushålningen ſå oombårliga Vetenſkapen. Men nu några ord om Hr la Foſſes arbete. Det ſkal innehålla alle grunderne til Håſt-Medicinen, Anatomien af alla Håſtens partier, beſkrifning på deras functioner, ſamt ſjukdomarne med deras låkemedel, ſå at det ſkal utgjöra et fulkomligt Bibliotheque de Chirurgie & de

Me-

Medecine Veterinaire, nyttigt för Officerare, Stallmästare, Hofslagare och alle som hafva Hästar. Detta alt skal läggas för ögonen med de accuratastе Kopparstycken; därest ock alle Instrumenter til Operationerne få sit rum. Somlige Kopparstycken hafva 26 tums långd. Verket kostar för dem som prenumerera 36 Livres, af hvilka 18 betalas såsom Prenumeration, och de öfrige 18 när Boken lefvereras, som skal ske om et år. För andra skal den kosta 42 Livres. Hr *la Fosse* är ock en af dem, som gjör sig et nöje at tjena Publiquen utan lön: ty ehuru han har många titlar, har han dock ännu icke någon publique aflöning. Han har gått längre än Hr *Philippe*, ty han har på egen bekostnad låtit upbygga en stor Amphitheatre, därest han gifver föreläsningar gratis, samt anlagt en Botanisk Trågård, som Hr Hernqwist inrättat efter Linnéiska Methoden, såsom den bästa och redigaste: det torde ock vara den enda i Frankrike, som är inrättad i så god ordning. Hr la Fosse skal hafva mycket större insikter än Hr *Bourgelat*, som är Intendent öfver l'Ecole Veterinaire i Lyon; men denne har den förmon, at han har lönen, och gifver dock aldrig en enda föreläsning. Han hålles i almänhet för en eloquent Charlatan. — Af Svenskar äro här, utom vår Minister Hr Grefve *Creutz*, och Legations-Secret. Hr Bar. *Sparre*, som icke långesedan är hitkommen, den äldre Grefve *von Hessenstein*; Hr Grefve *Lewenhaupt*, Marechal de Camp; Öfversten för Regiment Royal-Svedois Hr Grefve *Sparre*, såsom af Svenskt blod, ehuru han icke känner Sverige eller Svenska Språket: här äro ock 2 hans Bröder; Hr Grefve *Sparre* ifrån Götheborg, som kom förledit år ifrån Ängland och tänker sig snart til Italien; Baronerne *Makleer* 2:ne Bröder; Hr *Rudbeck*; Hr Mag. *Hernqwist*; Hr *Hallenberg* Präst,

 som

som dock nu nyligen rest til London; Hr *Österdam*, Medicus, och Hr *Helstedt*, som kom ifrån Göttingen. Målare äro, utom de förr omtalte Hrr Roslin, Taraval och Hall, äfven Hr *Hoffman*, som varit här och i Italien länge, samt Hr *Masrelier*, som nyligen är hitkommen, och Hr *Sterky*, som arbetar i Tapeters målande. Men til öfverflöd vil jag nämna alla Svenska Herrar Officerare vid Royal-Svedois. När vi voro vid Compiegne under Mönstringen, böd Hr Grefve *Lewenhaupt* alla därvarande Svenskar til middag i sit stora Tält: då voro, utom Hr Grefve *Creutz*, alle Svenska Officerare tilstädes, neml. Hrr Capitainer: *Fock*, *Hieronymi*, *Deutschländer* (Major och Riddare) *Ulfsparre* (Baron), *Scharffenberg*, *Essen*, *Sinclair* (Baron) har tjent K. Carl XII och är helt gråhårig), *Brink*, *Möllerstjerna*, *Boye*, *Schultz*, *Sparre*, *Sigge-Sparre*, *Armfelt*, *Pontelin*, *Armfelt* den Yngre; Hrr Lieutenanter: *Dalstjerna*, *Pohl*, *Cöhler*, *Wachenfelt*, *Bergfelt*, *Essen* den Yngre, *Aminoff*, *Björner*, *Steding*, Bar. *Köhler*, *Grundel*, Bar. *Fleetwood*, *Flack*. Så många äro vid Regiment Royal-Svedois; men det äro ock några Svenskar vid Regiment Royal-Baviere, hvaraf Hr Grefve *Lewenhaupt* är Öfverste, såsom Hr *Pollet* Öfverste-Lieutenant, Hr *Liljenberg* Capitaine, Hr *Starenberg* Capitaine, så ock Lieutenanter Hrr *Bucht*, *Liljenberg* och *Cronholm*, samt Hr Grefve *Bohlen* ifrån Pommern. — Jag hade så när glömt at berätta, at Hr *Swedenborg* var här nu i Sommar, och hade med sig ifrån Holland en där tryckt Bok, kallad: Summaria Expositio Doctrinæ Novæ Ecclesiæ, quæ per novam Hierosolymam in Apocalypsi intelligitur, ab Emanuele Swedenborg Sveco, Amst. 1769 in 4:to, 67 sidor. Han reste sedan härifrån til London. Han trykte väl ock en bok här, som

jag ännu ej fått, han blef förbuden at debitera den samma här, och det påskyndade hans resa til London. Har den äran - - -

TREDJE BREFVET.

Paris, den 3 Febr. 1770.

Jag tackar Min Herre för Dess hälsningar jag fick i går, de voro mig så mycket angenämare, som jag fick dem genom vår gemensamme Vän, Hr Mag. *Lidén*, som härute gjör så mycken heder åt vår Litterature, och en gång hema lårer med båtnad för Fäderneslandet visa, med hvad upmärksamhet han omgåts med de Lärde, och beset Människo-Snillets Skattkamrar och Archiver, som jag med rätta må kalla Bibliothequerne; men jag är icke ensam at beklaga en händelse, så öm för honom, som den är okär för hans vänner, hans Faders Död, som gjör hans vistande här nog kort, och rycker honom utur Parisiska Musernes armar, som redan både lärt känna och älska honom. *Durum! sed levius fit patiendo, quidquid corrigere est nefas.* Sist berättade jag om en gammal och härtils saknad Persisk Philosophs utgifvande på Fransyska; men nu får jag anmäla et icke mindre gammalt, men mycket vackrare Verks ankomst, hvaraf måstedelen redan är tryckt: det är en af de äldsta och heligaste böcker hos Chineserne, som kallas *Schu-king* *); den innehåller deras Moral,

 som

*) *Schu-king* betyder en *Bok* eller *Historia* som är *helig*: af *Schu Bok*, *Berättelse*, *Historia*, och *King* är det namnet, som Chineserne gifva deras Gudomliga Skrifter, och betyder *helig*, *helgad*, *gudomlig*.

som är ganska dråpelig, deras Religion, Sedvånjor, Tänkesätt och åldsta Historia, dock så at Fragmenterne af deras åldsta Historia är förnämsta föremålet, liksom 1:sta Mosis Bok. *Confusius*, som föddes 551 år, och dödde vid 478 år för Chr. Föd. 73 år gammal, har samlat ihop denna Boken af gamla Documenter som han funnit, och den anses af Chineserne med en gudomlig vördnad. Den är ock så vacker, at man icke kan läsa många rader, inan hela Själen är upfyld. Det är icke allenast en Bok för Lärdoms-Historien, utan den går in i Månniskan, målar dygden och lasten med de lifligaste, ja de starkaste färgor, och gifver de skönaste läxor för Regenter, som skola gjöra andra lyckliga. Den har icke någon verbiage, utan är Laconisk, sinrik och tankediger. Jag har läst flere stycken, och vid hvart och et har jag undrat öfver den otroliga högd uti tankar och skrifart, som regerade hos Chineserne redan den tiden. Det är icke en fördom hos mig; alle, som sedt något af denna märkvärdiga Boken, underlåta icke at beundra densamma. Jesuiten *Gaubil* har tilförene gjort den Fransyska Öfversättning, som här förvaras i Konungens Bibliotheque; men Hr *de Guignes*, med hvars namn jag ofta prydt mina bref, tog sig icke långesedan före, at jämnföra den med Originalet, och det för at roa sig: men han fant under läsningen, at den var vackrare, än at Publiquen borde vara deraf i mistning. Han ändrade icke allenast alla fel, som voro begångne af Gaubil, utan ökade den med Noter, rörande Historien och Chronologien m. m. och dertil med nya tilökningar tagne utur flere gamle Chinesiske Scribenter, som här finnas efteråt; så at det nu blir et fulkomligt och complet Verk, som icke långre låter oss vara i okunnighet om Chineserne och deras åldsta Handlingar. Hr de

Gui-

Guignes har försäkrat mig, at ju mer han arbetar i denna saken, ju flere spår finner han, ej allenast af Egyptiernes, utan ock Judarnes och Assyriernes Historia och beskrifningar: til ex. här finnes samma beskrifning och inrätning af landet i äldsta tiderna i China, som Hezechiel i sista Capitlet gjör af Heliga Landet, och så NB. at där talas om 12 Delar, af hvilka 6 bodde på ena sidan af Konungens Residence, och 6 på den andra m. m. Men M. H. får snart, hoppas jag, sjelf se och smaka alt detta, och mätta sin nyfikenhet; och då lärer M. H. besanna, huru vida detta Verket öfvergår min beskrifning. Et annat märkvärdigt Arbete har Hr de Guignes ock lemnat til trycket, men det är ej ännu påbegynt at sättas: det är af et helt annat slag, ty det innehåller *Chinesernes Tactique*, en Öfversätning af Chinesiskan: härvid blifva flere Kopparstycken bifogade, som föreställa Chinesernes både äldre och nyare Slagtordningar samt Krigs-manieres. Detta blir färdigt i sommar, och efterlångtas med mycken impatience af alle älskare. Ännu et Chinesiskt Vitterhets-Arbete klädt i Fransk drägt, som utom sit dråpeliga innehåll är märkvärdigt deraf, at den nu regerande Kejsaren i China är dertil Auctor. Det är et Poeme, som Kejsaren gjort öfver sin Resa til sine Förfäders Grafvar i Tartariet, för at där påminna sig deras dygd, förtjenster och Regerings-konst, och at följa deras exempel. Han beklagar, at han är oförmögen at gjöra sine undersåtare så sälle och lycklige, som han ville; han beder sine Råds-Herrar hjelpa sig i denna stora Konsten, och önskar at han må ständigt behålla i ögnasiktet sina förfäders lysande exempel, m. m. För Poëmet har Kejsaren gjort et Företal, som är ganska vackert: det allena är tilräckeligt at gifva en hög tanke om denne Monarchens store Caracter;

racter; och finner man där igen et annat exempel, och det på en och samma tid, ehuru det måste sökas vid yttersta ändan af verlden, af en Regerande Philosoph, som, oförliknelig i Europen, förgäfves söker sin make förrän i China. Denne Kejsaren har skrifvit et stort antal af Böcker; om jag mins rätt, gå de inemot 30 små Volumer: Han har lagt sig ej allenast på Vitterhet, utan ock på de äldstas Philosophie och Historia, m. m. Uti Poëmet vises mycken insigt i Natural-Historien; det är för sin vackerhet uplagt många gånger i China, ej allenast på Chinesiska, utan ock på Tartariska Språket, och denna Version, som nu utgifves i Paris, är gjord i China af Jesuiten *Amiot*, och hitskickad til Konungens Bibliotheque för några månader sedan, at där förvaras; men fants vid första påseendet af Hr de Guignes vara ypperligare, än at Europen borde vara deraf i mistning. Desutan har *Amiot*, som känner China, där han vistats i 20 år, bättre än Frankrike, satt hit de vackra och undervisande noter, som voro i de Chinesiska Editionerne, som på en och samma gång uplysa Poëmet, Botaniquen och Historien, och innehålla ganska mycket rörande det Landet, som man icke viste förut, så at de allenast förtjena all upmärksamhet. Detta alt är nu måst färdigt trykt, och fattas allenast Hr de Guignes korta Företal, som blir anonymt. Jag hade så när glömt at säga namnet på denne store Monarchen i China, som så mycket hedrar Thrönen och Vetenskaperne; han heter *Kien-long*; han upmuntrar med sit exempel sine undersåtare, at arbeta i Historien och det äldsta Språket; han är så curieux, at han skickat hit til Paris flere ritningar af Batailler, at få dem graverade härstädes, på det han må lära känna den Europeiske smaken; de graveras ock nu verkeligen här på Kejsarens bekostnad.

Han

Han har i China låtit inrätta en ny Porcellaines-Fabrique, uti hvilken man arbetar endast för Hans Maj:ts räkning: et kort Poëme, som Kejsaren gjort öfver Thé, står på The-tassarne; det kommer ock tillika ut med det förromnämde, såsom en liten Appendix. Jag har läst version deraf med mycket nöje. Kejsaren har gjort det, når han var på jagt utom den store muren hos Tatarerne: han lefde där under et Tält såsom de andre, på det, säger han, jag måtte med frihet kunna gå in i mig sjelf, och lära känna mig: han påminner sig där en Philosoph i forntiden, som lefvat af frukten af et slags Tall, och Kejsaren önskar at kunna gjöra detsamma, på det han med ledighet kunde få lefva med sig sjelf, och icke behöfva andra, m. m. Jag såg nyligen Pere Amiots egit Bref til Stats-Ministern Hr Bertin, deruti han säger, at Kejsaren Kien-long är den störste Litterateur i sit Rike; och huru han älskar Antiquiteterne och Historien, m. m. Man har skickat honom härifrån Tapeter af Gobelins Fabrique; han har otroligt tyckt om dem, och ville väl anlägga en dylik. Kejsaren har skickat några The-tassar hit med sit Poëme uppå. Han skrifver ej allenast vers på Chinesiska, utan ock på Tatariska. Men nog om denne makalöse Regenten för denne gången. Men nu har jag varit nog vidlöftig om China; och måste derföre spara til en annan gång, at tala om de uplysningar om samma Rike, som jag fått af de 5 Chinesare, som här vistats några månader, och nu nyligen rest til Neapel, samt flere Particulariteter om den Bramas, som intagit Riket Hava och ravagerat södre delen af China, hvarom jag fick desto bättre och säkrare underrättelser, som den Biskopen, hvilken hitfört desse Chineser, varit sjelf et år fången af honom, och han behagat gifva mig derom utförlig berättelse;

det-

detta alt fordrar et Bref allena: nog af, at jag nu nämnt för M. H. dessa 3 märkvärdiga Chinesiska Arbeten, så olika til sit innehåll, och til tiden på hvilken de äro skrifne, det ena det aldraäldsta och det andra det aldranyaste, m. m. men komma nu på en gång ut i Paris til Europens tjenst: lägg härtil Zoroaster, hvaraf nu öfver 600 sidor i 4:to redan äro tryckte (den blir 2 Tomer i 4:to); så får man på en gång i öfverflöd en oförmodad Samling af en aldeles för oss okänd och ovanlig Litterature. Men M. H. torde icke mindre tycka om, at jag nämner några ord om en annan nyligen utkommen Bok, som icke har någon annan likhet med de förra, än at den är ny och helt oförväntad: jag bör gjöra det, om det ock icke vore för en annan orsak skul, än at ombyta ämnen, och betala M. H. en Nyhet, som jag fick förledit år om Hr Laurells uptäkta Rune-Alphabets Hemlighet, samt at få visa, at det är icke allenast hemma hos oss, som en så olika smak regerar hos samtida Skribenter, och framföder på en gång missfoster och et dråpeligt Glossarium Sveo-Gothicum, som här beundras för den mångfaldiga Erudition där är prodiguerad, utan ock i Paris. *Origine des premieres Societés des Peuples, des Sciences, des Arts & des Idiomes anciens & modernes*, Amst. 1769, är Tituln på den vackra Bok, som bevisar anförda sanning: den är 612 sidor in 8:vo, och tryckt i Paris, ehuru det står Amsterdam, det jag fick veta af en Censeur Royal, som varit ombuden at censurera den, men nekat: sedan har någon annan Censeur tillåtit Bokens tryckande under denna Titul, ty förut hade den en annan i Manuscriptet, nämligen: *Traité sur les Peuples Uriens*. Auctoren vet man ännu icke, och är det et af det klokaste han gjort i Boken, at han icke satt dit sit namn. Det är Boktryckaren,

karen, ſom beſtyrt ſaken hos Cenſorn. Det år nåſtan omöjligt at göra en Analyſe af detta Arbetet, utan at begåra et ſtarkt prof af Min Herres tålamod. Efter Synda-floden bodde månniſkorne på höga berg, ty hvarken tordes de ſtiga ner, eller kunde de, för de qvarſtående vatnen på fålten: både på bergen och ſlåtmarken voro ofanteligen ſtore ſkogar, ſom Solens ſtrålar icke kunde genomtrånga: ſådan var ſkogen vid Marſeille, ſom Lucanus målar. De lefde ſålunda ſom vildjur flere tidehvarf, tils åſkan ſlog ner i et trå på bergs-toppen, tog eld och gjorde en ſkön braſa; natten kom, en af dem, ſom befant ſig nåra vid det brinnande tråder, kånde en ljuflig vårma, ſom torkade på en gång hans fuktiga lemar, vårmde och lyſte. Han lårde de andre kånna eldens nytta, ſom derföre ſamlades til honom i et ſtort antal, och håraf upkom då den förſta Societé. Skogen bråndes då mer och mer, och då blef den förſta Horizont uptåkt, och Solen ſedd, och hårom ſjunger Tilenus hos Virgilius; och den, ſom lårt kånna elden, blef den förſte Deſpot, vare ſig Prometheus eller Vulcanus. Stållet, dår denna förſta ſkogselden gick, vet min Auctor ganſka vål; det var de *Pyreneiſke* Bergen, ſom hafva ſit namn af πυρ, hvilket Grækiſke ord han deriverar af *ur*, ſom år eld på Hebræiſka, hvadan *urere* hårflyter; men at alla deſſa ordens Stam bör ſökas i Celtiſkan, dereſt *Fir* år eld, hvadan Latinerne hafva *fervor*, *fermentum*, och Grekerne πυρ. Men *Celterne* voro de, ſom formerade den förſta Societet, och namnet betyder *Brånnare:* utaf deſſe år al verlden ſedan bebodd, och alle folk fortplantade, ja alle Språk hårſtammande, ſamt bokſtåfverne, ånda til Aegyptiernes och Chineſernes hieroglypher. Pag. 255 beviſes, at Americanerne åro ej annat ån en Celtiſk Colonie. Detta år icke nog;

han börjar pag. 282, at plantera sjelfva Paradiset i Gallien hos Celterne: *Eden* är et Celtiskt ord, af hvilket Latinerne fått deras *edo;* deraf kommer *Aedui*, som Julius Cæsar omtalar, *Edenaterne, Edenburg* &c. &c. Moses nämner 4 Floder: dem alle finner Auctorn i Celtiberien, ty han gjör Celternes hem ganska vidsträkt, så at *Tagus* är en flod, den förer ock guld, *Avila* är *Sevilla*, och där bredvid ligger *Paradas*, et ljufligt Landskap, som var Paradiset; den andre är *Quadalquivir*, den tredje *Guadiana*, den fjerde *Duero*, ja, den femte til öfverlops är *Ebro*. Derefter säger han pag. 295: "Cette Dissertation sur la veritable position du *Jardin d'Eden*, sur l'origine Celtique des Juifs, & sur l'origine Celtiberienne des premiers hommes antérieurs au deluge, me fournit l'occasion de justifier ici mon Systême aux yeux des personnes les plus religieuses, & de demontrer que je n'ai rien avancé dans ces *Origines Uriennes*, qui ne se concilie avec Moyse & l'Ecriture" &c. Et ord om hans Etymologier. Cadmus är detsamma som Cadus, en tunna, deruti man samlar al ting. *Esus*, Celternes Gud, är stammen til Esaias, Esdras, Eser, Isaac, Esau, &c. Af floden *Ibero* eller *Ebro* härstamma *Ebreer, Araber, Abraham, Iberier* vid Colchis, hvilka här alt äro icke allenast samma Folkslag, utan ock orden synonymer tillika med *Eber*, som i Celtiskan betyder *Svin*, hvadan, säger han pag. 221, Ebreerne icke åto Svinkött af respect för sin Stamfader *Eber*, som i Stamspråket hade den betydelsen: alt detta visar, at Auctorn är slägt med Eber. Pag. 273 lägges *Lepreux* härtil, såsom Synonymum med *Hebreux*. Pag. 218 är *Russes* detsamma som *rougis* ou *roussis par le feu:* denomination qui indique une Origine Urienne, c'est à dire Celtique. *Armenia* deriveras af *Armorica, Assyria* af *Asturia*. Latinska

ordet

ordet *fugere* deriveras af *feu* eld, emedan man ſprang undan főr ſkogs-elden. Sed ſatis de hoc monſtro Celtico. Det ſtår hår ibland de andra ſå dråpeliga Verken, ſåſom μυοχοδον εν πιπερι (rottl. - - - ibland pepparn) ſom Grekernes ordſpråk år. Contraria juxta ſe poſita magis eluceſcunt. Nog af, at detta kan tróſta oſs, at vi icke åre enſamme om, at då och då gifva ut makalőſa dårſkaper, i tanka at upråcka de ſtőrſte visdomar. Nu åro *Melanges de Litterature Orientale, traduits de différens Manuſcripts Turcs, Arabes & Perſans de la Bibliotheque du Roi*, par Mr *Cardonne*, Secretaire, Interprete du Roi & Profeſſeur en Langue Arabe au Collège Royal, nyligen utkomne, 3 Volumer in 8:vo; jag långt nåmnt főrut főr M. H. at de voro under arbete: de åro ganſka vackre, och låſas nu hår med mycket nője, både i den Store och Lårde Verlden: utom Hiſtoriernes, Poëmernes, Infaliens &c. vackerhet, hafva de ock den főrtjenſten, at alt år nytt och nu főrſte gången utur Manuſcripter framletat. Auctorn har noga aktat ſig at ſåtta dit något, ſom år főrut ſagt uti Herbelots Bibliotheque Orientale eller annorſtådes: utom des har han főr hvarje artikel ſatt namnet på Auctorn, utur hvilken den år tagen, en ſak ſom Hr Cardonne til mycken ſaknad főrſummade vid ſin *Hiſtoire des Arabes de l'Afrique & de l'Eſpagne*, hvilken jag lårer omtalt i mina főrra bref. Hr *Cardonne* har ſagt mig, at han nu ſnart torde bőrja ſkrifva *Chaliſernes Hiſtoria*, ſom han långe tånkt på, et Verk, ſom ſaknas hos oſs i Europen, och ſkal gifva ſå mycket ljus i Medeltidens Hiſtoria. Men Hr *le Grand* håller nu ock på at ſkrifva *Melanges Orientaux*, ſom åro dråpeliga; han fogar hårtil ſmå Noter, ſom uplyſa Orientalernes Poëſie, Vers-ſlag, Expreſſioner, Bruk, Auctorernes ålder, m. m. ſamt Anmårkningar,

ſom, ehuru Auctorn icke ſyftar derhån, tjena at förſtå Hebreernes Poëſie i Bibeln, och de ſvåraſte ſtållen. Det år at önſka, at detta må ſnart komma ut. Hr *Cardonnes* Samlingar åro ganſka vackra, men Hr *le Grands* åro oförlikneliga; och ehuru jag har den åran at vara intime vån med dem båda två, måſte jag tilſtå, at det mårkes i deſſa arbeten den ſkilnad i Orientaliſka inſikter, ſom man bör vånta, i det Hr *le Grand* varit 40 år i Orienten, och Hr *Cardonne* 20. Deſſa Samlingar tjena utomdes fulkomligen at beviſa, at deſſa Folken tåfla både i tankeſtyrka och qvickhet, ſamt ådelt hjerta och en ſann månniſkokårlek, med de ſtörſta Exempel vi finne hos de Greker och Romare. — M. H. torde vål förut kånna Hr *de Keralio*; han år Major vid den förtråffeliga Ecole Royale Militaire, och Riddare af S. Louis Orden; han har gifvit ut flere böcker, ſå i Tactiquen ſom annat, och år mårkvårdig deraf, at han ſtuderat Svenſka Hiſtorien, deruti han utgifvit *Collection de differens morceaux ſur l'Hiſtoire Naturelle & Civile des Pays du Nord &c.* Tome I à Paris, i 8:o, utan årtal. Han ſåger i Företalet: "Nous n'avons encore en François que des Hiſtoires peu exactes des Pays du Nord. J'entreprends de remplir, autant que je pourrai, une partie de ce vuide de notre Litterature. Mon objet principal eſt l'Hiſtoire de Svede; il m'a ſemblé que cette Hiſtoire, intereſſante par elle-même, le ſeroit ſurtout pour les François: j'ai cru voir entre eux & les Suédois de très-grands rapports, & ces deux peuples, ſi je ne me trompe, ſont deux branches d'une même tige. Je remonte aux Antiquités Suedoiſes les plus reculées" &c. Han lofvar 8 Volumer; men den förſte år allenaſt utkommen: deruti åro ſtycken om Scandinavia af Sæmunders Edda, om Aſarne, om Finnarne, om Vikingarne,

ne, m. m. Jag vil icke vara vidlöftig om en bok, som M. H. torde hända redan har. Jag vil tala om något märkeligare, som skal gjöra M. H. surprenerad, at Hr *de Keralio* har skrifvit en *Svensk Grammatica*, som dock är i Manuscript. Et företagande, som kostade honom otroligt arbete här i Paris, därest brist var på alle Subsidier: han har sagt mig de besynnerliga Inventioner han haft at lära sig vårt Språk, ty det var ändamålet af Grammatican. Vare huru det vil, så förstår han nu väl Svenskan, utan at någonsin hafva haft en annan Måstare, än sin egen flit; och är han den ende Fransos jag känner, som, utan at hafva rest och omgåts med Svenskar, lärt sig Språket: han öfversätter med färdighet våra böcker, och har gjort Traductioner af flere Vetenskaps-Academiens Arbeten, och har han derföre blifvit af samma Academie complimenterad. Han arbetar nu med en ny Öfversätning af *Polybius*, ty han förstår ock Grekiskan: han sade, Hr *Folard* litade förmycket på version, emedan han icke kunde Grekiska, och Benedictiner-Munken, som gifvit Traduction af Polybius, förstod icke Tactiquen: Hr Keralio förenar Krigs-vetenskapen med Grekiskan, och således har man at vänta något mästerligt. Han kan mäst alle Europeiske Språken; och en Tysk Grammatica samt Lexicon voro de första hjelpredor för honom i Svenskan. Han målar också, och har aftagit sig sjelf så väl, som om det vore af den störste Mästare. Hans Fru är ock litterate; kan äfven Ängelska, och har hon gifvit ut Traductioner ifrån samma Språk på Fransyska. Man finner här flere af det vackra Könet, som arbeta i Litteraturen: man ser i Konungens Bibliotheque Fruntimmer, som sitta där vid et bord och gjöra excerpter. Hvad är icke den bekanta Mademoiselle *Basseporte*, som ritar och målar åt

Hr

Hr Buffon, för en Måſtarinna i ſin ſak? Hon år ock vål belönad af Konungen. Hon år ånnu i ſå hög ålder otroligt munter: hon mins med högagtning Hr Arch. och Rid. von Linnés viſtande hår-ſtådes; och bad mig frambåra til honom de vördſamſte hålſningar. Ån Mademoiſelle *Biherou* då? Hon torde icke vara ſå bekant hos oſs: hon gjör en Anatomie factice, ſom ſå imiterar Naturen, at man icke kan annat ån miſstaga ſig, och tro at det år et Cadavre ſom man hanterar: alle nerver, alle muſclar och alt, ſom hör til Anatomia corporis humani, finnes dår på det nogaſte uttryckt: det hånde mig, ſom det hånt många andre, at jag frågade henne, huru hon kunde conſervera det om ſommaren: de ſtörſte Medici, ſom icke veta af ſaken förut, i ſynnerhet utlånningar, blifva på ſamma ſått bedragne. I vårt ſållſkap var en Italienſk Doctor Medicinæ, ſom aldeles förundrade ſig lika med oſs, och ſade at han aldrig kunnat tro Konſten gå ſå långt. Man vet icke af hvad Materia hon gjör denna Anatomien: det ſer ut ſom det vore vax med allehanda fårgor; men man får hålla det för elden, utan at det ſkåmmes: hon tager ſtycken hvar för ſig, och ofta faller det i golfvet utan at ſkadas. Hon nåmner alle Partierne med ſine Latinſke och Grekiſke namn til pricka; och många ſtudera juſt Anatomien hos henne. Hon har gjort många ſådane kroppar åt flere Hof i Europen, åfven åt förre Konungen af Danmark. Hon viſar ock Embryones och Monſtra med ſamma Konſt efterapade. Har den åran - - -

FJER-

FJERDE BREFVET.

Paris, d. 13 Maj 1770.

Efter M. H:s begäran uti des sista bref af d. 27 Febr. bör jag nu continuera Hr *Niebuhrs* Berättelse til l'Academie Royale des Inscriptions & Belles Lettres, om des Resa uti Lyckeliga Arabien, daterad Köpenhamn den 2 Sept. 1768. Det är bekant, at ingen, som icke är Mahometan, kan nalkas närmare de helige Ståderne (Mecca och Medina) än til Hamnarne *Gidda* och *Janbu*. Hr Niebuhr har inhämtat, når han tillika med sit Rese-sällskap var i nysnämde Hamnar, och det af infödde Meccaner, at den regerande Scherifen uti Mecca och Medina, kallad på Arabiska *Scherif-Esscheraf*, nu för flere Secler tilbaka, altid tages af Scheriferne i Hidgiaz, af den Familien *Albunemi* hvilken delas i flere grenar, som in alles kan bestå af 300 Prinsar; och kan nu mera icke sökas af Scherifer af någon annan Famille. Den våljes genom denna Familllens bifall och omröstningar, eller ock understundom tilväller han sig sjelf Regeringen; men i bågge händelserne bör han altid stadfästas af Turkiske Sultan, som icke mycket bryr sig om, hvilken hälst det må vara, som regerar i Mecca, emedan långt ifrån at hafva några inkomster ifrån Arabien, gifver Sultan stora penninge-summor til Scherifen i Mecca, af hvilka ock Stadens Borgare sågas få del, såsom betjenter vid Kaaba eller Templet. En *Pascha* eller Gouverneur skickas vål årligen af Sultan til Staden *Gidda*; men han måste dela hälften af Tullens inkomster åt Scherifen i Mecca, och det öfriga hinner knapt til hans egna omkostningar och nödige utgifter. Under Sultans vålde är ock halfva Garnisonen uti *Gidda*, *Mecca*, *Medina* och

Jan-

Jinbu; den andre hälften står under Scherifen, hvilken åter har 16 mindre Ståder, uti hvilka han håller ensam Garnison, såsom *Taif*, *Ghunfude*, *Hali* &c. Långre ån til Staden *Hali* sträcker sig icke Scherifens välde och district; de öfrige Landskaperne innehafvas och bevandras af Nomadiske Araber, hvilka så litet agta Sultans välde, at de ofta spoliera hans Caravaner och Pelegrims-resare, så framt de ej gifva Araberne skänker eller liksom skatt. Sultans välde är stort i Mecca och Medina, så länge de två store Pelegrims-tropparne där uppehålla sig, af hvilka den ene anföres af Paschan ifrån Damascus i Syrien, den andre af Emir Hhaggi (*Furstèn för Pelegrimer*) ifrån Cairo i Egypten. Paschan ifrån Damascus hade för några år sedan tagit regeringen ifrån Scherif *Mesaad*, och lämnat den åt hans broder *Jafar;* men straxt efter Paschans afresa nödgades denne återlämna Regementet åt sin broder, hvilken Sultanen å nyo deri befästade. — Hvad de omnämnde Nomades eller Sceniter, som bo under tält, flytta och vandra, som Patriarcherne, vidkommer, så varar än hos dem det äldsta Regerings-sätt. Somliga slägter hafva dock gifvit sig under andra slägters välde, och öfvergifvit sin egen Families namn, och härigenom äro andra ansenligen ökade til antal och magt. Araberne äro i gemen icke mera bekymrade om sine Förfäders Genealogie och ålder, än bönderne i Europen; dock conserveras de mägtigaste Familiers ursprung. Utom Scheriferne, som äro *Muhhammads* efterkommande, äro ock några öfrige af Coreisch slägt, som hafva af nöden at bevara åminnelsen af sin härkomst; emedan vissa värdigheter och sysslor äro ärfteliga i denna slägten, såsom at vara Mufti för den Schafeiske Secten, vidare at hafva nyckeln til Kaaba, hvilken syssla är enskilt lämnad til *Othman*

Ibn

Ibn Tâiha och hans efterkommande, och det af Gud sjelf, efter Muhhammads utsago; åfven at vara Mufti för den Hhaubatiske Secten &c. — Alle Araber säga enhålligt, at Språkets högsta vackerhet år uttryckt i Khoranen. Eljest åro uti Arabiskan flere Dialecter: uti sjelfva Imams rike, som dock icke år sårdeles stort, år så stor åtskilnad emellan den dialecten, som brukas i Provincen *Teham* och den som talas af *Bergsboerne*, at Hr Niebuhrs dräng, som var ifrån Staden *Moccha*, ofta knapt förstod desse senare, i synnerhet de förnåmare. Så har åfven en Lärd ifrån Bassora försäkrat Hr Niebuhr, at han svårligen förstod de Nomaders dialect, som uppehålla sig kring Bassora. Jag berättar detta efter Hr Niebuhr, ehuru jag icke år af samme tanke med honom, och tror at det vore rättare, at i stället för *dialecter* bör sättas uttal eller *pronunciation*: ty annorlunda pronuncierar en Arab ifrån Syrien, annorlunda en ifrån Cairo, ja en Arab ifrån Egypten förstår icke de andra ifrån *Maghreb* eller Mauritanien i Africa, såsom Marocco &c. når de tala: emedan de senare bita ihop tånderne och utomdes pronunciera vocalerne och vissa consonanter helt annorlunda, men når de skrifva, så år det aldeles et och samma Språk. Dock kunna vissa ord vara mer i bruk i det ena Landskapet ån i det andra. Men hår år icke rätta stället at höra mina tankar, utan Hr Niebuhrs, som man dock bör taga mera för Geographe och Astronome, ån Philologue, det han sjelf i Företalet förordat. Vidare säger Hr Niebuhr mycket vål, at Ståder, som icke åro långt ifrån hvarandra belägne, skiljas ofta, icke allenast i pronunciation, utan också i egna ord ifrån hvarandra. Uti *Jemen* eller Lykliga Arabien kallas en *Orm*, *Hhannasch*; men når Hr Niebuhr brukte samma ord i *Bassora*, och sade at han sedt en orm i

et hål af sin kammarvägg förstod man honom icke, emedan den kallas där *Hheie;* Andre åter kalla honom *Om-ettawite.* Emedan fördenskul det Arabiska Språkets bruk sträcker sig så ganska vida på jordklotet, och talas i så oändeligen många provincier och trakter, at man icke vet, ifrån verldens början, exempel af något Språk, som gjort så vidsträkta eröfringar; så är det icke at undra på detta Språkets så bekanta och så mycket omtalte rikedom, säger Hr Niebuhr, uti hvilket så ganska många ord af dessa Landskapers äldste Invånares tungomål influtit, och så många Dialecter blifvit förenade. Den Dialect, uti hvilken Khoran är skrifven, är, efter Hr Niebuhrs tanke, nu icke mera i bruk, utan lära Araberne nu densamme i Academierne: dock hålles densamme före at vara i tämelig renhet hos några Bergsboar emellan *Jemen* och *Hidgiaz*, så at de som där äro upfödde förmenas lättare än andra kunna lära el-Khoran. Han har icke kunnat finna några *Hhamyariska* Inscriptioner, ehuru flitigt han dem efterfrågat; dock har man sagt, at några ännu finnas i den genomgamle och märkvärdige Staden *Dafar;* men när Hr Niebuhr var färdig at resa dit, blef han sjuk i Jerim. Araberne hafva ock sagt honom, at det är en Sten med okända bokstäfver uppå, uti byn *Hoeddäfa*, som är emellan *Taäs* och *Sanäa.* Uti Städerne *Beitelfaki*, *Galeska* och *Taäs* fant han *Kufiska* Påskrifter, dem han öfverskickat til Kongl. Academien, som ock blifvit mig benåget communicerade, men de äro skrifne långt efter Muhhammad, och äro icke annat än Grafskrifter. De Påskrifter, som finnas på *Sinai* berg, äro af Pocock afritade. Hr Niebuhr har funnit några dylika på vägen emellan *Sues* och Sinai. De tyckas vara af samma slags bokstäfver med dem, som Hr *Montagu* sedermera funnit på berget *Elmokatteb.*

De

De Araber, som borde visa det Danska Lårda Resesållskapet vågen til Elmokatteb, förde oss, såger Hr Niebuhr, til et annat genomhögt berg, hvarest vi med förundran fingo se en ganska stor hop med Grafvårdar, uppå hvilka stodo Egyptiske Hieroglypher: desse Grafstenar, såsom midt i Ödemarken, röja at dår i granskapet tilförene måtte varit en rik och stor Stad, som hårstådes haft sin Begrafningsplats. Hr Niebuhr har icke råkat på några gamla Manuscripter, och kan således icke såga något om de gamles sått at skrifva. Nu förtiden såttas Vocalerne sållan ut, uti Arabernes skrifter, och Jemens Invånare underlåta också at utsåtta sjelfva puncta diacritica, som skilja flere Consonanter ifrån hvarannan, i synnerhet i bref til sine bekante och vånner; hvilket gjör låsningen obeskrifveligen svår. Araberne åro mycket ålskare af *Astrologien;* men uti *Astronomien* hålles den före gå långt, som kan råkna ut en Förmörkelse efter Ulugh Beigks Tabeller: uti den Practiska Astronomien åro de aldeles okunnige, ehuru dem icke fattas lust at låra. En Scheich i Cairo hade en Quadrant, som var gjord i Paris; men han visste icke des bruk och nyttjande, såsom utan al undervisning och utlåndska böckers kunskap. De nyttja dem icke til annat, ån at få veta de utsatta Bönstunder och understundom Polens högd, i hvilka tvenne stycken de hjelpa sig med en liten Quadrant af trå. Paschan i Gidda begårde, at Hr Niebuhr i hans nårvarelse skulle observera Solens högd, och at han skulle underråtta Paschans Scheich om orsakerne til skilnaderne emellan hans calcul och Scheichens, hvilken Paschan befalte at derefter definiera Polens högd. Uti hvilket Samtal Paschan beviste åtminstone at han förstod termerne i Vetenskapen, et sållsynt exempel hos Araber och Turkar. Det år ganska rart at finna några

genomgamla Manuscripter, i synnerhet i Riket *Jemen*, hvarest böcker sällan äro til salu; men i Constantinopel och Cairo äro Boklådor.

Af nya Inrätningar, på hvilka aldrig är brist i Paris, förtjenar at nämnas för M. H. at man nu lägger grunden til en ny *Ecole Royale de Chirurgie*, som kommer at taga sin plats i stället för College de Bourgogne, icke långt ifrån där den förra Academie de Chirurgie, som kallas *Saint Come*, är belägen: ty emedan denna, ehuru däri rymmes 7 a 800 åhörare, likvål är för liten för Paris, därest Chirurgien är i största flor, så at antalet af Studerande, endast i denna Vetenskapen, går långt öfver 2000, och således måste flere hundrade stå utanföre och komma i mistning af Professorernes publique Föreläsningar, så arbetas nu på grundlägningen til en Amphitheatre, som skal innehålla 15 til 1800 personer. Hvad hinder Chirurgien haft här i förstone, och hvad besynnerligen stora framsteg den gjort i sednare tider, kan man läsa uti Recherches critiques et historiques sur l'origine, sur les divers états & sur les progrès de la Chirurgie en France, à Paris 1744 in 8:vo 2 Tomer: en Bok, som är rätt artigt och väl skrifven. Man har försäkrat mig, at Hr *Quesnay*, död för några år sedan, är Auctor: han är känd af många arbeten i Medicine och Chirurgie; men har icke här velat nämna sig för flera alfvarsamma Sanningar skul, som hin måste säga såsom Historicus. Man skal ock bygga et nytt hus för Medicinska Faculteten, bredvid den nu under bygnad varande nya St. Genevieves Kyrka, och kommer detta Medicinska Lärohuset at stå midt före och svara i Symetrie mot det nu måst färdiga nya Juridiska Facultetens hus, *les Droits* kalladt, så at desse tvånne blifva prågtiga Pavilloner til den nyisn. Kyrkan, hvilken väl blifver en af de stör-

ſtörſte och vackraſte Kyrkor i Paris, ſom ock Genevieve år hela Stadſens Skydshelgon. Eljeſt blifver Kyrkan vid Ecole Royale Militaire en ganſka vacker piece; den år utom Staden, et ſtycke från Invalidernes prågtiga hus, dåreſt 4 à 5000 ſå Officerare ſom Soldater vål och rikeligen underhållas. Förl, år lade Konungen Grundſten til *Maitre d'Autel* i denna Kyrkan; jag var då tilſtådes, ehuru ſvårt det var at ſlippa in; jag ſåg denna Ceremonien, ſom varade hela 2 timarne, huru Årke-Biſkopen i Paris med en ſtor Proceſſion af Pråſter tog emot Konungen, vålſignade, och bad tillika med Konungen på knå, huru Konungen ſedan lade Medailler och Mynt under Stenen, m. m. Men at beſkrifva inråtningen af Ecole Royale Militaire, fordrar icke mindre ån les Invalides et ſårſkilt bref. Man arbetar nu med mycken drift och otrolig koſtnad på den nya Avenue eller våg til Paris, och den nya broen på denne vågen öfver Seine-ſtrömen, vid paſs 2 Franſka mil ifrån Staden, kallad *Pont de Neuilly*. Paris, ſom hårtils icke haft någon ſårdeles vacker ingång genom Förſtåderne, får nu genom denne lodråte och ſtenlagde vågen eller Alléen den tåckaſte Avenue i verlden; man kommer då rätt fram til de ſå kallade Champs Eliſées, och ſtraxt, utan at gå genom någon Fauxbourg, til *Thuileries* och *Louvre*, ſom år ſjelfva hjertat af Staden; och det ſom ån mera år, at man paſſerar, innan man kommer til Thuileries, *la Place de Louis XV*, dåreſt Hans Maj:ts Statue equeſtre af Bronze år, ſom redan år en af de vackraſte Placer i Paris, och med tiden genom konſten och den höga ſmaken i Architecturen lårer tåfla med alla i Europen, då den blifver fårdig: den år juſt åmnad at eterniſera åminnelſen af Segervinnaren vid Fontenoi. — Men förgåfves ville jag tala om alla nya anlågningar, ſom dageli-

geligen uptånkas at pryda Paris: det hörer närmare til mit åndemål, at gifva M. H. idée om det vackra, men tillika ofanteligen stora Project, at här i Paris inrätta en *Societé Royale des Etudes Orientales*, hvars Ledamöter skola fulkomligen possedera alla Asiens Språk, och måstadelen af Europens. Detta Sällskap skal delas i 4 Classer, efter de 4 mäst betydande Språken, som hvar och en skal innehålla, näml. 1) den *Hebraiske* Classen, 2) den *Armeniske*, 3) den *Arabiske*, 4) den *Chinesiske*. Hela Societeten skal bestå af 36 Ledamöter, näml. 8 i den Hebraiske Classen, 9 uti den Armeniske, 6 i den Arabiske, och 8 i den Chinesiske, och dertil 2, som utom Hebraiskan och Syriskan äro starke i Grekiskan, så den äldre som nyare; 2 för den äldre Historien, Geographien och Chronologien, så sacra som profana; och änteligen en, som utom Humaniora kan väl Latinska Språket, och således med sin style gjör heder åt Societeten. Den *Hebraiske* Classen skal innehålla 9 Språk, näml. Hebraiskan, Syriskan, Chaldaiskan, Samaritanskan, Rabbinskan, Spanskan, Tyskan, Ängelskan och Italienskan. Den *Armeniske* skal innehålla 7 Språk, näml. den gamla Armeniskan, den nyare, Persiskan, Turkiskan, Iberiskan eller Georgianskan, och Caspiskan, som talas i de orter kring Caspiska Hafvet, samt något annat Språk som därmed har analogie. Den *Arabiske* skal innehålla 3 Språk, Arabiskan, Ethiopiskan och Coptiskan. Den *Chinesiske* skal innehålla 7 Språk, Chinesiskan, Indianskan, Siamiskan, Tartariskan, Ryskan, Sclavonskan och Polskan, hvilka inalles utgjöra 26 Språk. Hvar Classe skal hafva en Chef eller President, som skal superieurement kunna det Språk, hvaraf Classen har namn. När man nu räknar de Grekiska Språken, med Latin och Fransyskan, kommer denna Societet at embras-

brassera inom sig 30 Språk. Nu är tid at tala om hvad en så Lård och Polyglottisk Societets göromål och företagande skal blifva, näml. 1) gjöra ganska märkeliga tilökningar och förbättringar u i de Ängelska Biblia Polyglotta; 2) undersöka noga alt hvad som angår Kyrkan och Församlingarne i Orienten; 3) afhandla i grund alla Folkslags i Asien Historia, Sedvånjor och Religioner; och 4) formera skickeliga Personer til Missioner i främmande Land, genom det Landets Språks lärande, til hvilket de skola skickas. Tilläggningarne til Biblia Polyglotta Londinensia blifva: 1) Syriska Versionen gjord efter Grekiskan; det Ängelska Bibel-verket har allenast den Syriska Versionen, som är gjord efter Hebraiskan. 2) Ethiopiska Versionen af hela gamla Testamentet. 3) Armeniska Versionen, hvilken är gammal, gjord vid pass år 421 efter Grekiskan: denna Version innehåller et stycke af desto större märkvärdighet, som det hittils icke varit bekant i Europen, näml. en Påökning af Höga Visan vid slutet, som icke finnes annorstädes än i den Armeniske Bibeln. Hr Abbé *de Villefroy*, Professor Emeritus vid College Royale de France, har deraf gifvit en Öfversätning. 4) Coptiska Versionen af Gamla Testamentet, som efter alt utseende är gjord efter Versio Græca Alexandrina, och således kan gifva många variantes lectiones af Codex MStus Alexandrinus. 5) Iberiska eller Georgianska Versionen, gjord i 5:te Seculo. 6) Skola de Arabiska Versionerne noga granskas och urskiljas, som äro 3:ne slag: de som äro gjorde efter Hebraiskan, de som haft Grekiskan til Original, och de som äro gjorde efter Syriskan: desse äro confunderade i den Ängelske Bibeln. 7) Persiska Versionen. 8) Det Alexandrinska Manuscriptet skal ock intagas, för at jämnföra det med de så kallade 70 Uttolkares Grekiska

Ver-

Version. 9) Versio Italica, tilförne utgifven af Benedictiner-Munken Sabbatier. Änteligen skola här tilsättas Latinska Uttolkningar af hvarje Version, mycket nogare och bättre, än de som finnas i den Ängelske Bibeln &c. Hvad Christna Församlingen i Orient angår, så känner man föga mer än til namnet Hufvud-Kyrkan i Armenien, Iberien, Chaldeen, Albanien, Ethiopien och hos Copterne. Icke vet man något om tiden, när Tartarerne voro Christne; Christendomens tilstånd i Persien; Patriarchaterne &c. Än i dag äro Patriarcher och Biskopar i Syrien, Chaldeen, Armenien, Cilicien, Iberien, Albanien &c. Alt detta skal undersökas och förklaras; äfven så Orientaliska Liturgier, Canoner, Kyrkoböner, Cantiquer, Ritualier, Munk-Orden och Kloster-Concilier, samt alt som hör til den Orientaliska Kyrko-Historien och Disciplinen. Här kommer *Abusalahs* Historia, skrifven på Arabiska, til mycket gagn: han var en Lärare i Armenien, och har afhandlat Historien om Christna Församlingarne i Egypten, Nubien, Indien, Ethiopien, Arabien och Africa, som stå under Patriarchen i Alexandrien; denna Historia går til 13:de Seculi slut. Hvad brister oss icke i Almänna Historien om Asien? Icke känner man alle Konungarne i Parthien; icke vet man när Georgiens Konungar börjat, eller deras antal. Hvilken vet, at Albanien hade Christne Konungar i 8:de Seculo? Hvad återstår oss icke at veta om Arabernes mägtiga Monarchie, som satte Europen och Asien i bäfvan så lång tid? Man känner allenast något om Califerne. Men Armenien känner man ännu mindre än andre Stater, och har knapt härtils fåt rum i Historien, om det icke varit för de begge Tigranes, Artavasdes och några Konungars i Cilicien skull. Som Hr Abbé de Villefroy är den ende jag vet, som kan Armeniska Språket, vil jag

jag efter honom här gifva en liten idée af Armeniſka Hiſtorien. Detta Riket är, efter Armeniſke Häfdateknares intygan, grundat vid år efter verldens Skapelſe 2000 af *Haik* Thogarmas Son, ſom var Japhets Sonſons-Son. Haiks efterkommande voro Konungar i Armenien ända til *Ara* den vackre; men Semiramis tog in Armenien, ſom då fick Konungar, hvilke voro Vaſaller under Aſſyrierne, ända til Sardanapali död. *Paros*, den 36:te Konungen i Armenien vid A. M. 3254, profiterade af Arbacis revolte, och ſatte ſine Stater i ſin förra frihet. Hans eftertrådare, til antalet 17, regerade Armenien til Alexandri Magni tid, ſom underkufvade Armenien, hvilket ſedan förblef under Alexandri eftertrådares lydnad. Vid 236 år före Chriſtum tog *Arſaces* den tappre in Armenien, och *Arſaces* den Store, hans Sonſon, gaf detta Riket åt *Valarſaces* ſin yngre Broder, ſom är Stammen til Konungarne kallade *Arſacides*, ibland hvilke var den ryktbare *Tigranes*, och den olyckelige Artavaſdes. Arſaciderne, ibland hvilke man bör räkna *Abgar*, ägde Armenien til år Chr. 451, då Grekiſke Kejſaren och Konungen i Perſien delte denna Monarchien ſig emellan. Dock hade Armenien Gouverneurer af ſin Nation til år Chr. 712; men Araberne, eljeſt Saracener kallade, intogo Armenien, och Landet blef utan Regent til 765, då *Achat*, af den gamla Familien *Bagratunig* eller *Bagratiderne*, blef erkänd för Prins af Armenien, och hans Sonſon *Achat* för Konung af Armenien, med Grekiſke Kejſarens och Saracenernes bifall. Sedan regerade hans afkommande *Bagratunigerne* 279 år i ſtörre Armenien, 9 til antalet, tils år 1044, då Grekerne och Saracenerne drefvo ut Konungarne, och den ſiſte af dem flydde til Staden Tarſus i Cilicien. Vid år 1075 togo Prinſar af Armenien in Cilicien

ifrån Grekiſke Kejſaren, och erkånde fór ſin Regent *Ruben* Slågtinge af *Gaghik*, ſom var en Bagratidernes afkommande. Af denne Ruben fick den Rubeniſke Stammen i Cilicien namn, hvars Prinſar antogo 1199 titel af Konungar i Armenien. Af denna Famillen voro 13 eller 14 ſmå Souverains, ſå Konungar ſom Prinſar. Den ſiſte af Rubeniterne, kallad *Leo V*, kom til Frankriket at ſöka hjelp och undſåtning, ſom man dock ej kunde gifva honom. Han dog i Paris 1393, och hans Graf ſes hos Coeleſtinerne hårſtådes. Antalet af Konungarne i Armenien ifrån des bórjan går til 97. Nåmligen 1) *Haikanerne*, ifrån Haik, Grundlåggare til denna Monarchien och ſamtida med Nimrod, til Alexandri tid, 53 Konungar. 2) *Arſaciderne*, ifrån Valarſaces, Broder af Arſaces den Store, Parthernes Konung, 236 år fóre Chriſtum, til Konung *Artaxes* eller *Artaxir* III, afſatt af Perſerne A. Chr. 461, åro 25 Konungar. 3) *Bagratiderne*, ifrån år 765 til 1044, åro 9 til antalet. 4) *Rubeniterne* uti Cilicien, ifrån 1199 til år 1343, voro 10 Konungar. Ifrån den tiden hórer Öſtra Armenien til Konungarne i Perſien, och Våſtra Armenien med Cilicien ſtår under Sultan. Jag hoppas, at M. H. icke år ledſen vid denna Digreſſion, at med et ógnakaſt ſe öfver et ſå gammalt och tillika ſå okånt Rikes Hiſtoria, ſom nu fór fórſte gången drages fram i dagsljuſet af Manuſcripter i et Språk, ſom rått få kånna i Europen. På ſamma ſått vil denna Societeten gå igenom alla Aſiens Folkſlags Hiſtoria. Om Turkarne lofvas mycket nytt, åfven af et Armeniſkt Manuſcript uti Kongl. Bibliothequet. Den Öſterlåndſka Poeſien ſkal icke fórbigås. Det år ſåkert, at Araberne, Armenierne och Perſerne excellera i denne delen. Man råknar 4 ſlags Poeſier hos deſſa Folkſlagen: det ſvåraſte ſlaget be-

består, utom höga expressioner och en liflig imagination, deruti, at en viss mesure och quantitet af hvar stafvelse är förenad med rim: Araberne äro dertil Upfinnare, som communicerade detta slags Poesie med Armenierne uti 8:de Seculo. Orientaliska Geographien, så nära förbunden med Historien, skal noga undersökas: svårigheter och mörker möta här ofta. Vi tro oss til exempel veta rätta sourcen af Euphrat; men Armenierne, hos hvilka denne Floden börjar sit lopp, disputera oss det, och påstå, at den rätte Euphrat är den Ström, som Hr de Lisle på sin *Carte des environs de la Mer Caspienne* kallar *Mouratchai*, som har sit ursprung i Provincien *Baiazit*, som het fordom *Taron*. De bevisa det ock verkeligen af deras Historici och Geographi. Huru få äro de som veta, at *Diarbekir* i Mesopotamien är den gamla *Amidu*, kallad tilförne *Tigranocerta*? Jag förbigår här den nytta detta Sällskap vil gjöra vid Missioner och omvändelser, och lämnar den delen til Kyrko-lärarne. In summa, desse Ledamöter skola blifva Uttolkare af den Hel. Skrift, Theologer, Historici sacri & profani, Chronologister, Geographer, Liturgister, Oratorer, Poëter, gode Scribenter och Critici. De Europeiske Språken äro derföre hos dem antagne, at de må kunna se felagtigheterne i de nu varande Bibel-Uttolkningar, såsom Lutheri Tyske Bibel, den Spanske, som Judarne i Spanien satte öfver ord ifrån ord af Hebraiskan, hvilken märkvärdiga öfversätning tryktes i Ferrara 1533, den Ängelske &c. Hvad nya uptäkter lofvas icke utur den oskatbara Samling af Manuscripter, som förvaras i Kongl. Bibliotheket i Paris och som man nu knapt känner, af en hastigt gjord Catalogue, til rätta namnen. Uti Armeniskan finnas här Böcker ända til Medicinen och Botaniken, som skola dragas ur mör-

 kret,

kret, och frias från mått och mal; lofvas en Dictionnaire i detta Språket, som är ganska rikt och innehåller vid pass 80000 ord, lofvas Traductioner ifrån Turkiskan, hvaruti här finnas 400 Volumer i Kongl. Bibliotheket. Lika många finnas i Persiskan. Uti Arabiskan finnas flera tusende. I Chinesiskan äro åtminstone 4000 Volumer uti alla Vetenskaper. I Siamiskan finnes ock ansenligt: man menar, at utom Paris inga böcker gifvas i Europen på detta Språket. Med et ord, allena de Orientaliske Manuscripterne gå öfver 8000, som finnas i Konungens Bibliotheque, utom dem som äro i St. Germains Bibliothek, hos les Missionaires étrangers &c. så at nog är här en rik skörd, när arbetarne ville börja densamma. Nu har jag varit nog vidlöftig om Planen; men det är icke underligit i et ämne jag älskar: Navita de ventis &c. Jag bör nu icke längre uppehålla M. H. väntan, at säga hvilka de äro, som företaga sig et så stort och oförväntadt Verk: det äro *Capuciner-Munkarne* här i Paris, som äro Elever af den berömde Abbé *de Villefroy*, och äro kände af flere Arbeten, som de nu på 20 år utgifvit, såsom *Principes discutés*, eller Grund-Lagar, hvarefter man bör uttolka den Hel. Skrift, äro 16 Volumer in 8:o, *Les Traductions Latines & Françoises des Pseaumes*, 2 Volumer, och nu nyligen början af *Job*, 2 Volumer. Uti dessa Arbeten är mycket godt, men ock mycken mystique. Mäst alle Davids Psalmer anses af dem tala om Förlossningen utur Babyloniska Fångelset, dock så at alle hafva en dubbel mening i ögnasikte, nämligen det lekamliga Israel och det andeliga, eller Guds Församling, som förlossas ifrån alle sine fiender &c. Således äro alle Psalmerne, efter deras mening, skrifne, icke af David, utom några få, utan under och långt efter det Babyloniska

fån-

fångelſet. Lika ſå Job, ſom ock ſkal föreſtålla Juda och Iſraels andeliga och timliga friſlåppning. De arbeta nu på Predikarboken och Propheterne. Hufvudmannen för deſſe Munkar år Pater *Louis de Poix*, en rått artig och munter Gubbe, ſnåll i Hebraiſkan; han år i fullt hopp, at denne Plan ſkal blifva ſtadfåſt af Konungen, och ſade mig nu nyligen, at Mr le Comte de Saint-Florentin, Miniſtre d'Etat, lofvat honom det; jag vet eljeſt, at, oagtadt flere Gynnare de hafva, ja åſven ſjelfve Påfven i Rom, ſom ſkrifvit dem flera Bref och utdelat öſver dem ſin Apoſtoliſka Vålſignelſe, de hafva flere motſtåndare, bland andre le Grand-Aumonier du Roi, Årke-Biſkopen af Rheims, ſom ſåger, at Munkarne icke böra blifva lårde, utan hålla ſig til ſina ſtrånga reglor och ſpåka ſin lekamen: hvilken principe dock mera röjer en Bigot ån en Mecene. Har den åran - - -

---

FEM-

FEMTE BREFVET.

Paris, d. 7 Jun. 1770.

Jag bör nu straxt, innan det faller mig utur minnet, beråtta M. H. den besynnerliga visite jag fick i går af en Språkmåstare, som aldrig talt något ord i alla sina lefnads-dagar; det år den mårkvårdige Mr *Saboureux de Fontenay*, född uti Versailles, hvilken, ehuru aldeles döf och dum ifrån födseln, lårt sig flera Språk och Vetenskaper, och det til en sådan högd, at han kan undervisa andra döfva och dumma. Såttet at conversera med honom, för den som icke kan hans Finger-språk, år genom skrifvande. Han kom til mig med Hr *du Chesnes* Recommendations-bref af Versailles d. 1 Junii, för at få någon underråttelse i Arabiskan. Jag vil låta Hr *du Chesnes* Bref tala om honom: "Monsieur, skrifver han, Je crois Vous faire plaisir en en faisant un très-grand au porteur de la présente, & je m'empresse de Vous le procurer. Il Vous a sûrement déjà dit qu'il est sourd & muet de naissance; & Vouz avez sûrement déjà lu dans ses yeux son esprit & sa vivacité. J'ajoute que cette merveille de notre Siecle a reçu du Juif la Perere les premiers elemens de lecture, d'écriture & de dactylologie, mais qu'il ne doit qu'à lui-même le fonds très-vaste qu'il a acquis de connoissances en touts genres. Enfin après avoir épuisé les langues de l'Europe, il veut tâter de l'orientale: il en sait déjà assez pour Vous entendre en Hebreu & Syriaque, & souhaiteroit entamer l'Arabe. Je vous le livre & me retire comme très-inepte en cette partie: voilà ma mission faite. Monsieur de Rudbeck sera certainement content de sa connoissance, du moins à la seconde visite, car la premiere sera surement toute

de ſurpriſe. Le ſurdus & mutus loquens eſt Mr Saboureux de Fontenay, Parent d'un Agrégé en Droit: il demeure dans votre quartier & ſera ainſi à portée de guetter vos momens, & de Vous admettre aux Leçons qu'il donne lui-même à des élèves ſourds & muets &c. Uti parentheſi bör jag anmärka, at det är denne *Ducheſne*, ſom gjort ſig känd genom 2:ne böckers utgifvande, hvaraf den förſte kallas: *Manuel de Botanique*, contenant les proprietés des plantes utiles pour la *Nourriture*, d'uſage en *Medicine*, employées dans les *Arts*, d'ornement pour les *Jardins*, & que l'on trouve à la campagne aux environs de Paris. Paris 1764, in 8:vo. Hr du Cheſne har länge varit i correſpondance med den ſtore von Linné. Hans Herr Fader är Prévot des Batimens du Roi; och Sonen är nu Advocat i Parlamentet. Men nu til den Lärde Dummen. Han ſkref och frågade mig: hvilka voro de nödvändigaſte böcker at lära Arabiſkan? Sedan jag hade ſvarat honom derpå, ſamt viſat honom några böcker, ſå ock lämnat honom en och annan til låns, frågade jag honom: hvad nytta han ville gjöra ſig af deſſa Språken? hvarpå han ſkref mig detta Svaret: pour connoître la metaphyſique des langues primitives. Jag bad honom förklara vidare ſin mening; derpå ſvarade han mig: j'appelle la metaphyſique des langues, cet eſprit qui applique des ſignes ſenſibles aux idées, qui arrange ces ſignes d'une certaine maniere, qui en rend raiſon, & qui avec ces ſignes peint les penſées & images d'une maniere magnifique, noble & pleine de feu &c. Jag frågade honom, om han ännu gifvit ut något arbete? Då ſkref han mig detta Svar: Feu Mr le Duc de Chaulnes m'a engagé à rendre publique ma diſſertation, en forme de reponſe à une queſtion, que l'on m'a faite ſur la maniere dont j'ai appris la langue &

la religion, & je l'ai fait inserer dans le *Journal de Verdun* Oct. & Nov. 1765. NB. Det är denne Hr Chaulnes, Duc & Pair de France, som blef död förledit år, en ganska lärd och förtjent Herre, hvars Eloge gjordes förleden Påsk i Kongl. Vetenskaps-Academien, hvaraf han var en lysande Ledamot. Hans sköna Bibliotheque förauctionerades nyligen; det bestod af 4000 Auctorer eller Verk; Auctionen påstod 2:ne Månader. Men M. H. lärer tillika med mig beundra, at den, hvars tunga aldrig kunnat tala något Språk, skrifver om tungomål och språk, och penetrerar til deras origine; det är aldeles det samma, som då den blinde Saunderson skref om färgorne och stjernorne, som han aldrig sedt. Jag har icke mera för denne gången at säga om honom, allenast at han är litet öfver 30 år, och at hans Fader varit Maréchal des Logis des Chevaux Legers de la Garde du Roi, af lika rang med en Öfverste. Jag är nu rått nyfiken at snart få läsa hans Dissertation uti Journal de Verdun. Lika så har jag i desse dagar haft et besök, som icke är så besynnerligt, men des mera nyttigt för det Kennicottska Hebraiska Bibel-verket. Hr Mag. *Bruns* ifrån Lübeck, känd förut af Hr Kennicotts papper, kom nu nyligen hit ifrån Ångland, därest han uppehållit sig öfver et år, dels uti Oxford, dels i London, alt uti Hr Kennicotts sällskap; han tänker vistas här denne sommar, för at noga examinera vissa märkvärdiga ställen af MSS Codicibus, så Hebraicis, som Græcis, Samaritanis, Syriacis &c. af Gamla Testamentet. Så har ock Hr Kennicott gifvit honom i commission, at collationera och granska et Hebraiskt Manuscript af Bibeln, öfver 1000 år gammalt, som jag här uptäckt, och derom Hr Kennicott tilskrifvit. Ehuru Hr Kennicott tillika med Hr Bruns voro i Paris för 3:ne år sedan, litet in-

innan jag kom hit, och här har ständigt, både förut och sedan, varit månge Copister och medhjelpare, som arbetat och collationerat i Bibliothekerne för Hr Kennicott, så har man dock icke observerat alt. Paris är så beskaffadt, at det förborgar inom sig så månge skatter, och det i alle Vetenskaps-grenar, Konster, Genier och Handtverk &c. at de echappera den skarpaste upmärksamhet. Derföre ock ganska månge, för at utstudera alt hvad här finnes, som kan höra til den eller den saken, gjöra tid efter annan flere resor hit. Jag undrar icke på Hr Baron *von Heinecke*, Geheime-Råd hos Churförsten i Saxen, som nu på 8 år har gjort 3:ne resor til Paris, ehuru mycket de kostat honom, och det derföre, sade han, at han hvarje gång glömt något som hörde til hans sak; och at han hvar gång oförtänkt gjort många nya uptäkter, som han aldrig förmodat. Han reste nu icke långesedan härifrån med sin Fru och ende Son, och det med åstundan, at ännu för 4:de gången få se det alla til sig dragande Paris, ehuru han nu är öfver 60 år. Det är en hederlig och god Gubbe, är Chevalier de Saint-Empire; det är han, som gifvit ut: *Nachrichten von Künstlern und Kunstsachen* Leipzig i 8:o. Förste Delen, af år 1768, har 436 sidor. Andre Delen af år 1769, har 524 sidor, med många Kopparstycken. Det är honom och hans omsorg, som man har at tacka för det vackra *Galerie de Dresde*, hvaraf hvart Exemplar kostar öfver 400 Livres. Nu arbetar han på at utgifva *l'Idée generale d'une Collection d'Estampes*, som lärer blifva et curieust Verk. M. H. kan icke lätteligen föreställa sig, huru nästan oöfvervinnerliga hinder en resande har at genombryta, för at komma fram til alla härvarande märkvärdigheter, ehuru han skulle föresatt sig allenast en enda branche; ty at väl

lära känna alt i Paris, anser jag för omöjligt; at vistas här en lång tid, gjör mycket, men icke alt; och är det ej at undra på, at då man allenast varit på kort tid och en enda gång här, man har ofulkomliga och oriktiga begrep om denne Nedlags-platsen, som man med rätta kan anse som Centrum för alla Konster och Vetenskaper, icke allenast i Europen, utan i hela verlden. At vara nyfiken och frågvis, samt icke låta et enda tilfälle gå sig utur händerna, at skaffa sig mer och mer kunskaper, är et godt medel här, därest alle äro höflige och tjenstagtige, men dock icke tilräckeligt; ty man vet ofta icke om saken är til, eller at den existerar i Paris, och derföre kan man icke fråga derefter: utomdes äro Paris-boerne, som man eljest med rätta kallar almänt Badauds de Paris, så litet curieuse i gamle och för dem vanlige saker, at måst altid en utlänning känner mer än de sjelfve, och kan således icke af dem få särdeles anledningar til sin nyfikenhets antingen upväckande eller förnöjande. Ty det är med rätta sagt af Hr *d'Argenville* uti Företalet til des *Voyage Pittoresque de Paris*. "Un des principaux objets que "doivent avoir ceux qui voyagent, est d'acquerir le "goût des Arts, ou de s'y perfectionner. Ne peut-"on pas dire, que Paris seul bien étudié suffit pour "remplir cet objet? Telles ont été mes vues en de-"crivant cette region des arts - - - Cette description "ne sera pas non plus inutile à beaucoup *d'Habitants "de la Capitale, qui sont étrangers dans leur propre "ville.*" Et hinder är ock, at man icke har någon fullständig beskrifning på alt som här är värdt at se och känna, ehuru man har så många beskrifningar på Paris, at man derutaf snart sagt kunde formera et Bibliotheque. Den nämnde Voyage Pittoresque är en af de bäste; men den sträcker sig icke vidare än

som

som Titeln säger, à tout ce qu'il y a de plus beau dans cette grande ville, en *Peinture*, *Sculpture* & *Architecture*. Uti en Stad som Paris, är så oändeligt mycket folk af different goût; alle söka at förnöja densamme, med hopsamlande af de hvarjehanda föremål, på hvilka deras phantasie faller. Til exempel: en har den smaken at samla nyttiga och brukbara böcker; en annan endast rara och sällsamma; en annan åter de äldsta Editionerna; en annan åter förbudna och banlysta böcker; änteligen en annan allehanda at få allenast et nombreust Bibliotheque, och lika så i andra stycken och ämnen. Som nu alt detta varierar och ombyter, såsom en ebb och flod, som hitförer hvarjehanda moder, så kan det icke få et stadigt rum i någon bok. Ehuru länge jag nu varit här, och ehuru outtröttelig jag varit at fullgjöra min nyfikenhet, och efterspana alt som bör ådraga sig en resandes upmärksamhet, så at mine Vänner härstädes derföre kalla mig Espion litteraire; så uptäcker jag dock ännu dageligen nya saker, som jag icke förmodat se i Paris: til exempel, jag fik nyligen här se sjelfve de *Paduanske Präglar* eller *Stämplar*, hvilka Alexander och Johannes *Cavineus* gjorde i Padua, at dermed slå gamla Mynt, eller råttare at dermed bedraga och imitera de gamles Mynt och Medailler; jag såg där Homerus, måst alle Kejsarne i de första Seclerne, &c. Jag hade snarare väntat mig få se desse i Padua, än här i mit granskap, uti Bibliotheque de St. Genevieve, som jag så mycket frequenterar. De hafva dock varit där 100 år, ditskänkte år 1670 af *Thom. le Cointe*, Antiquaire du Roi: det sades mig, at Konungen i Preussen budit för desse Präglar 40000 Ecus, men at Konungen i Frankrike förbudit Herrar Canonici af St. Genevieve, at släppa dem utur deras Cabinet. Jag vil väl tro, at det torde omtalas i flere

böcker, at desse äro uti le Cabinet de St. Genevieve; men antingen har jag slumrat öfver det, eller har jag icke råkat på de böcker där det omtalas, och således kunde jag icke dröma om at fråga efter dem här. Antiquarien vid St. Genevieve är utomdes sjelf en Antiquitet för detta belefvade Siecle; han är mycket olik Bibliothecarien Hr Abbé Mercier, som förekommer alle främmande; men en sådan comparation vore förklenande för en Bibliothecarius, som i flere afseenden icke härstädes har sin like. Han tog et tilfälle i akt, då Antiquarien nu nyligen var på landet allenast en enda dag, och visade mig Mynt-Cabinettet med alle des märkvärdigheter. Den äldste där finnes af Svenske Medailler har K. Eric XIV:des Bröstbild &c. Lika så fick jag för någon tid sedan se i samma Cabinet en Sten med Grekisk Påskrift, som ingen kände förr, ända til Herr Antiquarien sjelf sade at det icke var Grekiska: jag har varit här 12 år, sade han, och icke observerat det, icke heller har någonsin någon förfrågat mig om denne Stenen; jag svarade, at det surprenerade mig, emedan Stenen vore likvål öfver 2 alnar i längden och en half i bredden, och fullskrifven på den ena sidan; sedan han då öpnat galret, därinom han stod, togo vi fram honom, och det var en fulkomlig börda för 2 karlar, och jag copierade af honom, och såg at det var en Grafsten öfver Poplius Aelius Smyrnensis; jag bad Hr Antiquarien sedan icke tvifla på at det var Grekiska, utan åtminstone anse det för en des Tros-Artikel. Ännu et annat exempel derpå, at man kan vara saken så när, at man liksom vidrörer densamma, utan at derföre komma i kunskap derom. Den ofvannämde Codex Hebræus MStus torde vara en ibland de äldsta som finnas i Europen, och således af högsta vigt för Hr Kennicott, som sjelf varit

hår, och fik dock icke den lyckan at se den: orsaken var, at den icke nåmnes i någon Catalogue, så at han eller någon annan icke kunde fråga efter honom, ignoti nulla cupido; utom des står den affides i et Skåp uti Kongl. Bibliothequet. Denne Codex år dock för nåstan 30 år sedan kånd och beskrifven uti Journal de Trevoux för år 1743, då den hörde til den lårde Duc d'Orleans, premier Prince du Sang, den nu varandes Herr Fader; men har sedermera så kommit i förgåtenhet, tils en håndelse skaffat mig underråttelse derom, då jag med Hr Mag. Lidén, i hvars muntra och lårda sållskap jag hår beság inemot 40 Bibliothequer, en gång kom til Jacobiner-Munkarnes Bibliotheque i mit granskap, och fik se på bordet et papper, som innehölt en trykt Dissertation om denne Bibel, utdragen af Journal de Trevoux. Jag frågade då efter Manuscriptet, emedan de nåmnde Munkarne fingo genom Testamente hela Duc d'Orleans Bibliotheque, men Genevievenses hela hans rika Mynt- och Medaille-Samling (M. H. vet, at han bodde hos de sistnåmde); men de sade, at de icke viste hvarest Manuscripterne tagit vågen. Sedan efter flere undersökningar och fatiguer råkade jag på denne Codex i Kongl. Bibliothequet, och skref derom til Hr Kennicott, som deröfver blef otroligt glad. Men nog om Paris för denne gången. Har den åran - - -

---

SJET-

SJETTE BREFVET.

Paris, d. 16 Jun. 1770.

I mit föregående talte jag mycket, och torde hända för mycket om Paris; men Åmnet är outösligt, och jag får aldrig bättre tilfälle at tala derom, än nu, medan jag är på stället, och får dageligen finna, at jag ej ännu hunnit väl lära känna denne Hufvudstaden. Det är nyligen som jag fik veta af en liten hemlig driffjäder til Vetenskapernas ständige gång, underhållande och tilväxt härstädes, som för sin besynnerlighet så mycket mera förtjenar anmärkas, som den knapt finnes annorstädes. Huruvida den befordrar de härvarande Lärda Samhällens arbetsamhet, tidiga Sammankomster, Discussioner, Afhandlingar och Memoirers myckenhet, skal M. H. sjelf dömma, sedan jag nämnt sjelfva lockbetan, som är en liten Medaille eller Jetton af fint silfver, som utdelas åt hvarje närvarande Ledamot af Academierne, och det vid hvarje Sammankomst, så at, til exempel, l'Academie Royale des Inscriptions & Belles Lettres vid hvarje Seance, det är 2 gånger i veckan, får 40 Silfver-Jettoner, som delas ibland de närvarande, ty de frånvarande mista: äro nu alle 40 närvarande, så får hvar och en sin Jetton; men äro allenast 20, så får hvar och en 2 Jettoner; händer at 21 Ledamöter äro tilstädes, så får hvarje sin penning, men de öfrige 19 gömmas til en ny repartition en annan gång. En Cordon bleu, en Duc & Paire, som är Ledamot af Academien, håller sig icke för god til at taga ut sin Jetton, så ofta han är tilstädes; såsom han ock i alt annat är lika ansedd med de andre Membra, utan den minsta synbara skilnad: en d'Alembert är ingalunda mindre aktad i l'Acade-

mie

mie des Sciences, ån en Premier-Ministre m. m. Desse Jettoner säljas sedan åt Myntet, och delas aldrig de gamle åter ut ibland Academisterne, utan altid nye med Konungens Bröstbild &c. Hvarje Jetton kostar Konungen 2 Livres, det är 40 Franske styfver, med Silfret och Stämpeln; den säljes dock med något afslag för ägarne. Detta, ehuru litet det är, stiger dock til en vacker utgift för Konungen om året: ty Academie des Belles Lettres har i hvarje vecka 2:ne Sammankomster, l'Academie des Sciences ockſå 2:ne, men Academie Françoise 3:ne: då nu hvarje Sammankomst kostar 40 Jettoner, blifver det 280 i veckan, som gälla 560 Franske Livres, det är, efter nu varande Cours, 3 Dal. K:mt Livren, 1680 Dal. i hvarje vecka allenast, som Konungen gifver ut i sådane Småsaker åt de Lärde: ty Academie de Peinture & Sculpture, Academie de l'Architecture och Academie Royale de Chirurgie hafva ock sine Jettoner; men dock icke hvarje vecka, emedan deras Sammankomster äro annorlunda inrättade, hvarom jag vid et annat tilfälle torde få lof vidlöftigare tala, emedan jag nu allenast uppehåller mig vid de lärda och vittre Academierne: ty hvad Academie de Politique vidkommer, så existerar den icke nu, och är jag mycket ovis, huruvida den någonsin varit til, utom uti Hübners och Nemeitz hjernor. Desse små, men täta märken af Kongl. nåd och omsorg om Vetenskaperne, som vederfaras hvarje närvarande och flitig Academist, är icke at räkna emot de vackra Pensioner, som Konungen årligen utgifver åt visse Ledamöter af l'Academie des Sciences, och äfven af l'Academie des Belles-Lettres: ty l'Academie Françoise har ingen Pension, utan allenast de omtalte Medailler, som dock utgjöra en vacker Summa nog om året i denna Academien, och det för 2:ne orsaker

skull:

skull: först, at Academie Françoise har inga vacancer om året, som de andra, utan kommer ståndigt tilsammans, och det 3 gånger i veckan, utom Helgedagar; sedan, at största antalet af Ledamöterne åro store Herrar, som hindras af sina Syslor eller nöjen ifrån Sammankomsterne, som sällan bestå mer än af 9 à 10 Personer, hvilka således få 4 Medailler hvardera hvar gång, som utgjör 12 i veckan; man har försäkrat mig, at det kan stiga til 1000 Livres för hvar och en af de flitige om året, i det stället at det sällan går til 240 Livres i de andra 2:ne Academierne; derutaf kan M. H. döma hvarest man är talrikare och flitigare, näml. därest man årligen gifver ut Memoires &c. Hvad Pensionerne angår, så äro vid l'Academie des Belles Lettres 10 Pensionairer som hvardera hafva 2000 Livres om året; vid l'Academie des Sciences äro 20, af hvilka somlige hafva 2000, somlige 1500, och några få 3000 Livres årligen: dessa Pensioner tilträdas i ordning, och så ofta någon af de gamle Pensionairerne dör, kommer den äldste af de andre Ledamöterne i stället, såsom nu i l'Academie des Belles Lettres, då l'Abbé Vatry dödde, blef Hr Caperonnier, som varit Ledamot alt ifrån 1749, Pensionnaire; och, det som är artigast, gjör denna Pension aldeles ingen ny obligation, så at man sedan ej är förbunden at vara flitigare, skrifva flere Memoirer &c. än förut; och derföre har man icke stort at hoppas af den nyssnämdes Grekiske insikter, ehuru denne graden ökat hans redan tilförne varande store inkomster. Jag behöfver icke nämna för M. H. huru mycket detta upmuntrar de Lärde til arbete, och hindrar i detta Rike Studiernes återfall. En ståndig Silfverpenning, et säkert hopp om belöning, en utmärkt heder, m. m. draga alla at vårda Vetenskaperne, ty egna interesset är dermed så nära förbundit: ståndiga Sammankomster, Läsningar, Di-

scur-

ſcurſer, Critiquer, ſom åro vånliga och höfliga, rafinerade af andras Tankar och Skrifter, Förfrågningar, fleres Omdömen om en och ſamma ſak m. m. ſkårpa eftertankan och formera ſmaken, ſå at mången, ſom i förſtone, når han blir emottagen i Academien, icke ſkulle vara ſå ſårdeles ſtark, tager mer och mer l'eſprit du Corps & de la Societé, och likſom mognar; och ingen, ehuru ſkickelig och lård han må vara, år ſom icke tilſtår, ſig hafva vunnit och profiterat af detta compagnie, ſom man icke båttre kan föreſtålla ſig, ån då man nåmner et Sålſkap af Vånner, hvilkas converſation på någre timar icke roulerar öfver något annat ån Lårdom: jag ſåger Vånner, ehuru en liten animoſité kan underſtundom upliſva converſationen, ſom dock år mera ſållſynt i l'Academie des Belles-Lettres ån i l'Academie des Sciences. Et Memoire, vål utarbetat förut hema, uplåſes i Academien 2:ne gånger: vid förſta låſningen hör man allenaſt på, och gjöras då ſållan några erindringar; men vid den andra låſningen gjöra alle nårvarande Ledamöter ſina Anmårkningar, och det vid hvarje expreſſion, alt ſom ſaken fordrar och de finna för godt, ånda til och med ſjelfve phraſerne. Den, ſom ſkrifvit Memoiret eller Diſſertationen, blir icke ledſen, det man ſkulle tycka, vid ſå ſtåndiga afbrytningar, critiquer och råttelſer; utan åndrar, efter de flåſtas och ypperſtas mening, det han ſkrifvit, dock utan minſta tvång eller förebråelſe, och underſtundom, utan at någon påmint, frågar han ſjelf, hvad Sålſkapet tycker om det eller det, och framſtåller ſine dubia. Se, på detta ſåttet tilſkapas alla Memoirer, ſom tryckas; hvilket år oförlikneligen båttre, ån om man, ſom det ſker annorſtådes, ſkulle allenaſt höra på en annan, ſom då man hör en Poſtil-

lant, och i tysthet taga det onda med det goda, utan at den andra vil höra eller tåla någon gensägelse, och tror at det skulle vara hans heder för nära, om et helt Sällskap icke tänker lika med honom. Hvarje halft år gifver l'Academie des Sciences, genom några Deputerade, en rapport åt l'Academie des Inscriptions & Belles-Lettres om alt som där förehafts, läsandes up et Utdrag af alla Memoirerne för det halfva året; lika så l'Academie des Belles-Lettres åt l'Academie des Sciences; ty dessa Academier anse hvarandra som Systrar, och äro i en nära förbindelse. Det torde icke finnas många ställen, därest Vetenskaps- och Vitterhets-Academier underhållas med så stora Pensioner och i så god ordning och inrätning; men kan hända ingenstädes, at en Jetton, som et ständigt appas, gjör Sammankomsterne så talrika. Denne sluge Maxime kommer ifrån Cardinal de Richelieu, som lade grunden til l'Academie Françoise, som är den älsta. Derefter inrättade Kon. Ludvic XIV l'Academie des Belles-Lettres på samma fot; men som han altid älskade Vetenskaper, och var emot dem liberal, tillade han denna Academien Pensioner, såsom ock sedermera l'Academie des Sciences. Det är märkeligt, at denne store Konung älskade och gynnade i högsta måtto Vetenskaper och Lärdom, utan at sjelf vara lärd; han såg, at han derigenom kunde skapa; en ny verld kom ock fram: Hans Siecle. Man säger ock i almänhet, at François I älskade Vetenskaperne par goût, mais Louis XIV par grandeur d'ame. Det är otroligt, hvad stora påkostningar här äro gjorde på Lärdomens Idkare, och huru oräkneligt månge både små och store Poster och Sysslor här äro för Gens de Lettres. Jag vil icke här nämna om Universitetet; det är aldeles sant, som Baron Hol-

berg

berg säger i Brefven, som innehålla hans Resor: Universitas Parisiensis magnitudine laborat sua. Vid hvart Collegium är et ansenligt antal af Professorer, men de äro icke i särdeles aktning, ända til och med sjelfve titeln; som kommit deraf, at många Petits-maitres och Ignoranter intrångt sig i de Lärdes Flock, och deras maladresse har åstadkommit en förminskning i anseendet. Dock finnas här ock rätt skickelige Männer. Besynnerligt är, at uti Academierne finnes knapt en Ledamot tagen af hela stora Universitetet, då det likvål består af 10 Colleger, som hvart och et kunde hafva utseende af et Universitet. Här tager jag undan College Royal de France, som icke hör til Universitetet: ty des Lectores Regii äro måst allesammans tillika Ledamöter af Academierne; jag säger Lectores, ty Lecteur Royal är deras rätte titel, och det betyder här mer än Professeur. Jag vil här allenast med et ord nämna Kongl. Bibliothequet: Konungen gifver til detsamma om året öfver 72000 Livres. Konungens Bibliothecarius, eller Grand-Maitre de la Bibliotheque du Roi, Hr *Bignon*, som är en Cordon bleu och, utom många andre titlar och stora inkomster, är Prevôt des Marchands, har för Bibliothecariatet allenast 12000 Livres; Hr *Capperonnier*, Garde de la Bibliotheque, 3000; Hr *Béjot*, Garde des Manuscrits, äfven 3000; utom vidlöftig Betjening och Interpreter, som hafva alle årlig lön. Konungen låter rödt Maroquin hämtas ifrån Levanten til Band; och af alla Böcker, som utgifvas i Riket, lämnas för intet 2:ne Exemplar til Kongl. Bibliothequet. Vidare hörer den värdige Abbé *Barthelemy* äfven til Bibliothequet, som, utom andra indrägtiga sysslor, är Garde des Medailles & Antiques, för hvilken Syssla han har 3000 Livres; le Garde

des Estampes, och le Garde des Titres & Généalogies, har åfven så mycket hvardera. Men vil M. H. se en vältalig beskrifning på detta Bibliotheque, så kan Min Herre läsa uti Hist. de l'Acad. des Inscr. & Belles-Lettres för Åren 1758-60, Tom 29, sid. 367, följ. Det är Hr le Beau, som gjort denna täcka målning. Här torde vara et lågligt rum för en Anmärkning, om den Nytta, Regeringen gjör sig af vissa Journaler, som hafva stor debit. *Mercure de France* räntar åt Konungen 30000 Livres, utom Bokföfarens vinning, och sedan alla påkostningar äro afdragna; desse penningar delar Konungen ut åt visse Lärde, i synnerhet Poëter och Beaux-Esprits, såsom årlig Pension: döm deraf, huru mycket denne Mercure indrager åt Förläggaren, när den räntar så mycket åt Konungen, och huru många Exemplar deraf tryckas; man har sagt mig, at man af detta kan döma om Nationens Smak i almänhet, och hvad läsning är à la mode. Deremot räntar *Journal des Savans* åt Konungen icke mer än 4800 Livres, som delas ut åt 6 Ledamöter, som skrifva densamme; 3:ne hafva 1000 Livres hvardera, och 3:ne 600. De komma tilsammans hos le Grand-Chancelier de France; och handteras alle sakerne aldeles med samma frihet, och på samma sätt, som uti Academierne. Jag har nu icke rum, at tala om Censores Librorum Regii, som äro öfver 120 til antalet. Men för at byta om ämne, borde jag tala något om de stora Lustbarheter och den outsägeliga pragt och magnificence, denna tiden varit i Versailles och Paris, hvilka jag alla bivistat, för at se hurudan smaken är i sådant, när den är som störst, och för at vänja mig at aldrig mera beundra småsaker; men Avisorne lindra mit besvär. Dock har jag här et behagligt tilfälle

fålle at nåmna, huru Svenſke Miniſterns Hotel var illuminerat hela natten emellan d. 30 och 31 Maj med flere tuſende Lampioner. M. H. kånner, huru hög och god ſmak Hr Grefve *Creutz* har uti alt, och vid detta tilfålle diſtinguerade den ſig ſå, at jag ſåg ingen, hvarken Ambaſſadeurs eller Franſk Herres Illumination ſå vacker. Lampionerne voro ſatte uti forme af flere pilaſtres de l'Ordre Ionique på façaden af Huſet, och öfverſt på frontonen bran det Svenſka Vapnet hela natten; på Gården midt emot porten voro åfven Lampioner rangerade; vidare, långre fram, var Trågården illuminerad, och ånnu långre bort ſjelfva Capellet eller Kyrkan, ſom ligger vid andra åndan af Trågården, gent emot porten af Huſet: detta formerade et tåckt och magnifikt perſpective af Illumination, ſom ådrog ſig, oaktadt ſå många tuſende Illuminationer den natten, ganſka månge åſkådare. För at vinna en ſå vacker coup d'œil, och långt perſpective ånda från gatan til Kyrkan, var porten låmnad öpen, i ſtället at alle portar annorſtådes, dår Illuminationer voro eljeſt vackra nog, voro tilſtångde. Herr Grefven hade ockſå ganſka vål hittat på, at paſſa ſina ideer efter terrainen och belågenheten, och gjöra ſig deraf val fördel; med et ord, det var en både koſtſam och vacker Illumination, ſom gjorde utmårkt heder åt Nationen. Det fågnade hvar och en, at ſe des Hotel åfven vid detta tilfålle lyſa öfver andra, ſom det eljeſt år et hemviſt för Philoſophien och Konſterne, hvilkas ålſkare finna uti Herr Grefven både ſkydd och vånſkap, och det ſå mårkeligen, at det år ryktbart öfver alt i Paris. Den höga ſmak, ſom regerar inantil, de dyrbara och rika prydnader, de tåckaſte målningar, det ſköna och utſökta Bibliothequet m. m. fordrar en an-

nan

nan penna och en annan tid. Det glåder en Svensk, at öfver alt höra, stundom en Poëte, stundom en Philosophe, åter en Målare, en Bildhuggare, en Musicant, alle, den ene med den andre, berömma Svenske Ambassadeurens smak och talens. Har den åran - - -

SJUN-

SJUNDE BREFVET.

Paris, d. 24 Jun. 1770.

Nu vil jag roa M. H. med några Nyheter ifrån Ångland. Helt nyligen år Thamas Chulichans Hiſtoria ófverſatt ifrån Perſiſkan på Franſyſka: *Hiſtoire de Chulichan, traduite du Perſan en François par M. Jones, Londres* 1770, 2 Tomer in 4:to. M. H. torde undra, at den år ófverſatt på Franſyſka, och det af en Ångelsman i ſjelfva London; men Hr *Jones* har gjort det på Konungens i Danmark befalning; ty ſjelfva Perſiſka Originalet hór til Hans Maj:t af Danmark, ſom fåt det ifrån Orienten; men emedan ingen Danſk kunde ófverſåtta detſamma, recommenderade Konungen det, under ſit viſtande i Ångland, åt Hr *Jones*, ſom år Ledamot af et College de l'Univerſité à Oxford; och at Ófverſåtningen ſkulle ſke på Franſyſka, hvilket Språk år Konungen mera bekant ån det Ångelſka. Hr *Kennicott* har nu nyſs låtit trycka, icke allenaſt, efter vanligheten, en Berättelſe fór det ſiſta årets 1769 Hebraiſka Collation, utan har ock låtit omtrycka alle Relationerne fór ſamtel. 10 åren tilhopa; och denna Boken år ſå ny, at den ånnu icke år publicerad; men ſom en lård Vån kom i fórra veckan ifrån London, och har låmnat mig denna piecen, ſom kallas: *The Ten-annual Accounts of the Collation of Hebrew MSS. of the Old Teſtament; begun in* 1760, *and compleated in* 1769; *by Benj. Kennicott, D. D. in Oxford*, 1770; ſå vil jag låmna M. H. en liten idee om det nyaſte fór fórledit år dårutinnan. Alla Codices Hebr. MSS, ſom man funnit i Ångland, Skotland och Irland, åro nu collationerade; de åro til antalet

talet 140 MSS. Utomlands äro jämförde 113 Codd. MSS och 12 trykte Hebraiske Biblar, de äldsta Editionerna från år 1486 til 1517, som på ganska många ställen äro skiljaktige från de sedermera trykte; så at Summan af Collationerne blifver 265: et antal, som vida öfverträffar alla exempel på Varianters hämtande af MSS, så at ingen gammal Bok eller Auctor, ja ända til Nya Testamentet, har ännu någonsin blifvit så jämnförd med MSS, som nu sket med Hebraiske Bibeln, och det allenast på 10 år. Alt detta skal nu rangeras i ordning, och under hvar vers skrifvas des Varianter, med et ord prepareras til trykning, som icke kan begynnas förr än 2 år härefter, på hvilken tid äfven Hr Kennicott vil insamla nya Varianter utomrikes, ja utom Europen: ty ifrån *America* har han fåt kunskap om et rätt gammalt MS af Hebraiske Bibeln, som finnes hos *Judarne* i *Nya York*, hvilka lofvat sända det til Ångland. Likaså har man gjort undersökningar i *Asien* efter Hebraiska MSS i Madras och Aleppo. Man har fåt spaning på et ganska gammalt MS af *Pentateuchus Samaritanus*, hos de öfverlefvor af Samaritaner, som äro i *Napluse*, eller det gamla *Sichem*, nära vid berget Garizim. Hr Kennicott hoppas kunna få köpa det. Han har ock nyss fåt svar ifrån *China*, och löfte om undersökningar i denna saken hos Judarne i Provincen *Ho-nan*. Ifrån *Africa* har Hr Kennicott Varianter genom de 8 MSS, hörande til Konungen af Danmark, hvilka Hans Maj:t varit så nådig och skickat til Ångland, på det Hr Kennicott skulle med egna ögon få se bokstäfverne och skrif-sättet. Så at alla 4 Verldens Delar måste contribuera til detta Verkets riktande och dyrd. Hr Kennicott visar här en liten räkning för sina inkomster genom Sub-

scri-

ſcriptioner. På de förra 9 åren tilſammans har han fåt 8113 Pund Sterl. i alt, och nu förl. år, ſom var det 10:de, har han upburit 1004 Pund, hvilket gjör en Summa 9117 Pund Sterl. ſom han nu redan åtnjutit, endaſt för at anſtälla Collationes MSS: ty för at trycka och utgifva ſjelfva Bibeln, lärer han ännu begära en ny Subſcription. Hr Kennicott ſäger, at han af hela den nämnda Summan har allenaſt 500 Pund Sterl. i behåll, ſom knapt hinner til at betala de än återſtående Collationer, ej allenaſt i Aſien och America, utan ock i Europen; i hvilken ſiſtn. Verldsdel Hr *Bruns* nu ſkal på Hr Kennicotts koſtnad gjöra en reſa på 2 eller 3 år, för at ſe och jämnföra de högſt betydande och mäſt magtpåliggande ſtällen af G. T. af alla ſlags gamla MSS deraf, icke allenaſt Hebraiſke Originalerne, utan ock i gemen alla Verſioner, ſom äro MSS. I ſynnerhet ſkal han fäſta ſin upmärkſamhet på de ſtällen, ſom äro annorlunda anförde i N. T. än de nu verkeligen finnas i det G. T. ſå ock de ſom ſynas vara i contradiction med hvarandra m. m. Hr Bruns har nu varit i Paris en månad, och har ännu at ſyſla här 3 à 4 månader; ſedan reſer han til Sveitz, Italien &c. Hr Kennicott har gjort honom en Hebraiſk Geographiſk Charta på Europen, däreſt alle Städer ſtå anförde i ſin rätta ſituation och lägenhet för en Reſande, däreſt någon Codex MS af G. T. finnes, men ingen annan Stad. Upſala ſtår ock där i kanten af Chartan; dock är icke Hr Bruns's föreſats at reſa dit. Han ſäger, at han icke kommer at dröja i någon Stad i hela Europen ſå länge ſom i Paris, icke i Rom en gång; emedan här finnas flere Codices Manuſcripti, än på något annat ſtälle. Han har en exact Catalog och räkning på alla. Hr K. betalar honom väl och hederligt för hvarje månad. Sedan denna Reſa är ful-

ändad, tänker Hr Kennicott börja med trykningen, och då på en gång breda ut det ljus i Hebraiske Bibeln, som man så högel. efterlångtar. — Det säges, at man i London har för händer, at utgifva en ny Edition af *Meninskis Thesaurus Lingv. Turcicæ, Arabicæ & Persicæ*, aldeles som den är, dock med förbigående af Polska Språket: huru väl vore det icke! emedan en så angelägen och oumbärlig Bok är nu blefven så rar och dyr, at knapt någon vågar börja dessa Språken, utan at tillika hafva courage at gjöra en banqueroute. Det samma gäller om Golii Lexicon Arabicum. — Men nu vil jag öfvergifva de Ängelska Nyheterna, för at tala om en annan oförväntad ifrån China; emedan jag i mina Bref til Vänner aldrig binder mig vid någon viss ordning, utan skrifver såsom det kommer mig före. Jag lärer förr omtalt för M. H. huru Hr *Bertin*, Ministre & Secretaire d'Etat, gynnar Vetenskaperne och de Lärde, ehuru det icke hörer under hans Departement. Han var pickhågad på at få veta, huru Chineserne skulle anse Hr *de Guignes*'s Paradoxe om Chinesernes ursprung ifrån Egypten, och gjöra sig försäkrad, om det vore allenast en Europeisk lärd dröm, eller om det skulle synas troligt för Chineserne sjelfve. Derföre skickade han, för 2 à 3 år sedan, Hr de Guignes ovetande, hans Memoire om Egyptiska Hieroglypherne i afskrift til China, til en Chinesare *Tang* kallad, som fordom varit i Paris och kan Fransyska Språket, med begäran, at han ville examinera sjelfva saken, och inhämta de Lärdes mening derom, samt jämnföra Hieroglypherne med Chinesernes äldsta Lexica och Caracterer &c. När Hr Bertin fick svar derom ifrån China, böd han Hr de Guignes til måltid hos sig, och sade honom huru han gjort, samt bad honom icke tycka illa om,

at

at han af kårlek til Sanningen gjort et ſådant ſteg, och bad Hr de Guignes giſſa, hurudant han trodde Svaret vara, ſom nyſs ankommit? Hr de Guignes ſade, at han vore öfvertygad derom, at hans mening icke kunde vål uptagas i China, af en Nation, ſom, full af egenkårlek, knapt vet eller vil veta, om andra åldre Folkſlag exiſterat, ånnu mindre bryr ſig om andra Lånders Hiſtoria och Vetenſkaper; men Hr Bertin ſurprenerade Hr de Guignes, med framviſande af et Svar, ſom var tvårt emot hans förmodan. Såſom det år ſå ſållſamt, och ſå ganſka hedrande för Franſka Snillet, vil jag hår anföra et Utdrag af detta Hr *Yangs* Svar til Hr Bertin, dat. Canton den 29 Dec. 1768, dåruti han ſå ytrar ſig: "Un "point eſſentiel eſt de trouver l'origine des Chinois; "je la regarde comme la clef de l'Hiſtoire du mon-"de. Mr *de Guignes* par ſon application à l'étude "des langues étrangeres a trouvé la reſſemblance des "caracteres Chinois avec les Hieroglyphes Egyptiens. "Mais prévenu en faveur de Mr des Hauterayes, "dont j'avois d'abord lu les doutes propoſées à Mr "de Guignes, je ne fis que jetter les yeux ſur l'ou-"vrage de ce dernier, lorsque Votre Grandeur m'or-"donnoit de le lire. Depuis qu'Elle nous a envoyé "la copie d'*Eſſai ſur le moyen de parvenir à la lecture "des Hieroglyphes Egyptiens*, j'ai fait plus d'attention: "& la parfaite reſſemblance des Caracteres Chinois "anciens & des Hieroglyphes Egyptiens me force "d'avouer, que c'eſt à Mr *de Guignes*, que nous devons "la connoiſſance de notre origine; mais avant que de "donner une entiere approbation, j'attends le juge-"ment de nos Miſſionaires ſur ſon Ouvrage." Detta Bevis år af ſå mycket mera vigt, ſom det kommer ifrån den, ſom förr varit aldeles intagen af Hr des Hauterayes's utgifne tvifvelsmål emot Hr de Guignes's

första Memoire i denna Saken; och kan man deraf sluta, huru väl denne *Essai* at läsa de Egyptiske Hieroglypherne är skrifven, huru skälen äro starka, samt huru stor likheten är emellan Hieroglypherne och Chinesernes äldsta Caracterer, när de så kraftigt verkat på en man, som var prevenerad af fördomar, och, som han sjelf säger, forcerat honom emot sin vilja, at gifva dertil sit bifall. Detta Bref blef ock upläst uti Kongl. Vitterhets-Academien, samt blir nu trykt i Företalet til *Schu-king*, som man kort är aldeles färdig ifrån trycket. Det förträffeliga Memoiret om Hieroglypherne är långesedan trykt i Kgl. Academiens Handlingar, ehuru den Tomen ej är ännu presenterad åt Konungen, och således icke publicerad. Kejsar *Kien-Longs* Poëme år långt för detta almänt gjordt, och läses öfveralt med mycket nöje. *Zoroastre* svettas ännu under Franske pressen, och lärer icke förr än i höst blifva förlossad. — Men ifrån China och Indien, vil jag nu gifva mig på hemvägen genom Lyckelige Arabien, och til slut i sällskap med Hr *Niebuhr* söka up *Poëter* i det Landet, om man allenast kan råka på dem; ty Hr N. säger: *Poëseos amatores hodienum multos habet Arabia; an etiam Poëtas, mihi non satis innotuit.* Dock har en Mulla i Bassora på halfannan tima kunnat upfylla et ark med Versar; men huru vackra de varit, vet icke Hr N. Då Slägtet *Chasa-el* för några år sedan vunnit en seger öfver *Paschan af Bagdad*, så hafva Araberne sjungit hvarje *Scheicks* Hjeltebragder på vers, som kort derefter, på sjelfva gatorne i Bagdad äfven blifvit sjungne. Uti Lyckeliga Arabien sägas Bedouinerne i Landskapet *El-dsjof* hafva bästa Vena Poëtica. Nu för tiden är det i bruk hos Araberne, at om aftnarne komma tilhopa i *Caffehus*, at höra Musique &c. samt fattige Mullars berättelser om

An-

Åntar, Ruſtan eller Bebers, &c. och det ſtundom på vers. *Imams af Sanaa* underſåtare åro icke ſårdeles ålſkare af Krigsvåſendet; men tvårt emot de, ſom bebo de nåſtgrånſande bergen *Haſchid* och *Bekiel;* ty efter ſom de öfva ingen Handel med Utlånningar, och ſåledes åro fattige, låta deras mindre Scheicker beſolda ſig af Imam, och åro ganſka lätte til upror, om deras Sold icke noga blifver dem betald. Arabernas gamla och almånt kånda *Hoſpitalitet* varar ånnu aldeles oförändrad. De åro ſkyldige, at bjuda til måltids hvilken ſom hålſt kommer, under det de åta. *Ego frequenter conviva iis adſui, Arabes viciſſim mihi*, ſåger Hr Niebuhr. Det var vål en Reſande från den inre Arabien, ſom råkade det Danſka Lårda Sålſkapet uti Staden *Loheia*, och af nyfikenhet, at få ſe på hvad ſått de betjente ſig af knifvar vid åtandet, kom til dem; men höll icke för loſligt, at åta med Chriſtna. Dock kan ingen ting deraf ſlutas til hela Nationens tånkeſått och bruk. Ja, Araberne omgås mycket håldre med Chriſtna, ån med *Schianer*, en Perſiſk Sect, *Judar* och *Banianer*, emedan deſſe nysnåmnde icke få taga ſig mat med någon af en annan Religion, och ſky ſåledes Araberne. Hr N. har funnit *Jemens* Invånare mycket muntrare i *ſålſkap och dagligt omgånge*, ån *Hedſiaz*-boerne; men deſſe åter gladare och muntrare ån *Egyptierne;* ſå framt icke, ſåger Hr N. det kom deraf, at han ſjelf var nu mera van vid Arabernes Lefnadsſått och Språk, och kunde ſåledes mera nytja deras ſålſkap. *At ſpå med pilar*, år ingalunda tillåteligt för Muhhammedaner; ehuru de eljeſt öfva andra vidſkepelſer, ſåſom at hålla viſſe dagar förkaſtade och olyckelige til viſſa gjöromål, andre åter lyckelige; at ſe efter Stjernornas ſtålning, då någon födes; at båra på ſig ſedlar med magiſka och vidſkepeliga Sententier, m. m. Dock

öfver-

öfvergå Perserne dem vida uti alt detta.' *Gamla Mynt* stå icke at finnas i *Jemen*, emedan Landets Invånare sätta derpå intet värde. Hr Niebuhr har därstädes icke sedt några Persiska Penningar; men i Staden *Mosul* har han fåt några, som varit fundne uti Landet *Kurdistan*, dem han tagit med sig. I *Syrien* har han ofta sedt penningar, som på den ena sidan haft denna påskrift: *La ilah illa allah;* och på den andra: *Muhhammed rasul allah*, hvilket är Muhhammedanernes hela Tros-bekännelse, som de hålla före ingen kan säga, utan at vara, eller då blifva Musulman. Men han har aldrig fåt se något Mynt, med den påskriften: *Gud är evig*. Han har både i *Persien* och *Irak* funnit Kopparmynt med *figurer* eller *bilder* uppå, men inga dylika af Guld och Silfver. Men han har köpt två Guldmynt med bokstäfver uppå af olika vigt: det ena slagit i Staden *Bagdad*, det andra i Staden *Mosul;* men om någotdera af dem är en *Dinar*, vet han icke. Icke hafva de funnit i *Jemen* eller Lyckeliga Arabien något monument af *Egyptiska Antiquiteter*. Tiden, på hvilken först bruket af *Kahve* eller Caffe kommit in uti *Jemens* Rike, har man icke kunnat utröna; men alle sade, at det blifvit först ditfört ifrån *Ethiopien*. Utom *Caffe* är det icke mycket, som nu exporteras ifrån detta Rike: ty *Aloe* därifrån hålles för sämre, än den som kommer ifrån Socatra. Dock utföres ifrån *Sanaa* ansenligen mycket *Russin;* och ifrån Städerne *Doffar*, *Merbat*, *Hasek* och *Schähhr* kommer *Rökverk;* men alt detta hålles äfven i mindre värde, än det som föres ifrån Ostindien in uti Turkiska Riket genom Persiske och Arabiske Vikarne. Nu finnes icke något *Guld*, hvarken uti grufvor eller strömar uti *Jemen*, ehuru man visar de ställen, därest fordom Guldgrufvor hafva varit. Allenast något Guld, som är samlat utur strö-

ſtrömar i Ethiopien, föres därifrån til Moccha, och dådan til Oſtindien. *Järn* finnes i Landſkapet *Saade*, ſom är några dagsreſor i Norr ifrån *Sanaa*, Hufvudſtaden i *Jemen*. Dock hafver Hr *Forſkål* förſäkrat Sällſkapet, at han af viſſa tekn nogſamt märkt, at Järn på flere andra ſtällen vore fördoldt i jorden. *Handelns tilſtånd*, *Mått* och *Vigt* m. m. hafva icke ſå noga blifvit underſökte, dels af de upkomne oenigheter med Gouverneuren i Moccha, dels för påkommen ſjukdom: dock finnes något derom uti Hr *Forſkåls* papper; och härmed ſlutar Hr *Niebuhr* ſin ſkrifna berättelſe til l'Academie Royale des Inſcriptions & Belles-Lettres, dat. Köpenhamn d. 2 Sept. 1768. — Nu ifrån Arabien til Grekeland: det angår icke en mindre Sak, än et *Lexicon öfver Homerus*, ſom härtils legat fördoldt uti et enda Manuſcript i Europen, ſå vida vetterligt är, nämligen uti Bibliotheque de St. Germain des Prés här i Paris, och är berömt af Heſychius, Svidas, Montfaucon, Alberti, Ruhnkenius, m. fl. ſamt nu nyl. efterlångtadt af Hr Kulencamp i Göttingen, ſom anlitat Hr Mag. Lidén, at låta detſamma här afſkrifvas. Hr Mag. Lidén anförtrodde mig den omſorgen vid des afreſa; men ehuru ifrigt jag ſökt, at befordra detta MS til afſkrifning, har dock ingen velat påtaga ſig en ſå ſvår Commiſſion, emedan MS:tet är gammalt ifrån 10 Seclet, ganſka fint ſkrifvit, med många obegripeliga abbreviationer, och på många ſtällen aldeles oläſligt. Jag öfvertalade derföre Hr *de Villoiſon*, at gjöra Publiquen den tjenſten, och utgifva en ſå efterlångtad Bok &c. enfin, han påtog ſig det, och har nu redan börjat arbeta derpå; ehuru ganſka oviſs han är, om någon Libraire härſtädes vil trycka denſamma, ty Grekiſka Böcker hafva nu för tiden här i Riket ingen åtgång. Det är: *Apollonii Sophiſtæ, filii Ar-*

Archibii, *Lexicon Homericum*, ſkrifven på Pergament i ſtor 4, 46 Blad. Uti ſamma Volume innehållas många andra Lexica, Gloſſaria, Grammaticor m. m. alla outgifne, utom et litet *Gloſſarium öfver Plato*, ſom är icke mer än 6 blad, och hvilket Hr *Ruhnkenius* i Holland utgifvit in 8:vo. Och var det et af mina ſkål til Hr de Villoiſon, at det vore mindre hederligt för Frankriket, om ock denne ſkulle gifvas i ljuſet af en Utländning; och at man här allenaſt förvarar ſkatter til andras tjenſt. Vi torde nu om någre månader få ſe detta Lexicon af en 20-åra Yngling, ſom man kan anſe för en prodige i Språk och Vitterhet, at jag icke må ſäga mer. Men til en förſtling af hans lärdom och ſmak kommer nu en Granſkning öfver en *ny Franſyſk Verſion af Aeſchylus* at införas uti näſta Tome af Journal des Savans. Denna Verſion, gjord af Preſidenten *Franc de Pompignan*, Ledamot af Academie Françoiſe, genomläſte han, jämnförde noga med Grekiſke Texten, hela Aeſchylus igenom, ſkref ſina critiquer och anmärkningar, allenaſt på 4 dagars tid, och dertil är jag et åſynavitne. M. H. får ſjelf döma om hurudan Granſkningen är, när den kommer ut; jag menar, at den lärer införas i Tomen för Auguſti månad, i hvilken ock kommer en vacker Recenſion af Hr *Ihres Analecta Ulphilana*, gjord af Hr *Dupuy*, Ledamot af Academie det Belles-Lettres och Bibliothecarius hos Prinſen af Soubiſe, känd af flera välſkrifna Memoirer i Academiens Handlingar, och af en vacker och god Verſion på Franſyſka af Sophocles. Han, tillika med Hr *de Guignes*, Hr *de la Lande* och någre andre äro Auctorer til Journal des Savans; alle äro Academiciens; och anſes denne för den publicaſte och päliteligaſte Månadsſkrift, emedan alla ämnen, inan

de

de tryckas, upläsas för Stor-Cancelleren och Ledamöterne, som hvar och en gjör sina ändringar, aldeles på samma sätt, som jag i mit förra Bref berättat om Academierne. Ledamöterne äro 6, som hafva Lön, och utomdes 4 andre Lärde Bisittare utan Lön: alle äro nämnde och tilsatte af Cancelleren, och alle äro Ledamöter af Academierne i Paris. Hr Daguesseau var den, som drog denne Journal först in uti Cancelliet. Har den äran - - -

---

OTTONDE BREFVET.

Paris, d. 1 Septemb. 1770.

Nu får Min Herre et litet Bref om en stor Människa, *Jean Jacques Rousseau*. Han kom til Paris vid slutet af Junii månad, som jag lärer nämnt med et ord i mit sista Bref. Jag har gjort med honom så nära bekantskap, som man kan med en så besynnerlig Philosophe. Han arbetar nu i Botaniquen med den häftighet och ifver, som utmärker alla hans gerningar. Han frågade mig, när jag första gången var hos honom, om jag studerar Botaniquen? När jag svarade honom, at jag då och då profiterat af Hr von Linnés Undervisning m. m. reste han up sig och ropade högt: *Ni känner då min Mästare och Lärare, den store Linnæus; när Ni skrifver honom til*, sade han, *så hälsa honom ifrån mig* &c. mettez-moi à genoux devant lui (at bruka hans egna ord), *och säg, at jag icke känner någon större människa på jorden, och at jag har at tacka honom för min hälsa, ja sjelfva lifvet;* med flera starka uttryck, som gåfvo tilkänna hans innersta högaktning för verldens störste Botanicus. Hr Rousseau visade mig sedan *Philosophia Botanica*, och sade: *I denna Boken är mera visdom än uti de aldrastörsta Folianter, och i det stället at mäst alla edra Böcker ifrån Norden äro chargerade med förmycken erudition, så är icke et ord i denna, som icke är nödvändigt*, m. m. Så mycket beröm af Hr Rousseau's mun var oförväntat; som icke eljest talar mycket, och är ganska sparsam på loford; men vid Hr von Linnés Namn blef han aldeles enthusiasmerad. Han frågade mig, om jag trodde, at Hr v. Linné skulle väl anse et Bref ifrån honom, så

ville han skrifva honom til, och lemna mig Brefvet at öfverskicka när jag skrefve. Jag försäkrade honom, at aldrig något Bref ifrån Paris kunde vara Hr Archiatern von Linné så kärkommit, och bad honom icke glömma bort det. Detta vil säga mycket; ty Hr Rousseau skrifver icke gerna Bref, ja, han läser icke en gång dem som han får. Jag frågade honom en gång, om han fåt et Bref ifrån en viss Vän, som jag viste säkert hade skrifvit honom til? Han svarade, at han icke kom ihog det namnet, och at han aldrig har tid at läsa igenom de många tusende Bref han får, mycket mindre at svara på dem, ty dertil behöfdes 4 à 5 Hand-Skrifvare, som skulle lönas med flere tusende Livres, m. m. Emedan man sagt mig, at Hr Rousseau vore sinnad, at utgifva et Verk i Botaniquen, frågade jag honom en gång, om det vore så i sanning? Han svarade: nej, och sade, at det är mycken skilnad emellan at vara Lärlinge och Lärare; ehuru det nu vore aldeles et bruk, at man först börjar lära andra, inan man lärt sig något sjelf, så vil han dock icke följa det; jag är Hr v. Linnés Lärjunge, sade han, och gjör mig en heder af at vara det. Jag frågade, hvad han tykte om Hr Adamson? Han sade, at han, likasom i Tyskland Cranzius, lärt alt det de veta af Hr Linnæus, och sedan hafva de slitit och förklenat hans namn, at de voro otaksamme emot sin Mästare, m. m. Eljest, sade han, äro flere Botanici i Frankrike, som äro Linneister, och nämnde några uti Lion, Montpellier &c. Jag lade til en i Rouen, som jag kände. Jag talte ock vid honom om hans Emile, och sade, at jag mycket profiterat af den Boken; men at han borde ursäkta mig, om jag icke tänkte som han i alt, och at han sjelf lärt mig tvifla, m. m. Han sade, at han

mera tycker om den ſom tänker ſjelf, än den ſom tänker med honom; at det Upfoſtrings-ſättet är ganſka ſvårt, och fordrade en Faders myndighet. Hr Rouſſeau är nu gift med M:lle *le Valſor*, ſom varit hans Hushållerſka, och haft en ſtor och öm omſorg om honom uti hans ſjukdom; han har derföre velat recompenſera henne: hon är nu här med honom, något ålderſtegen, och ſynes väl, at Hr Rouſſeau tagit henne för annat, än för Skönheten ſkul: hon är artig, och äfven upriktig; tyckes hafva en ſärdeles ömhet för ſin Man. Hr Rouſſeau har nu ſnart 59 år, är född 1712; hvilket jag icke trodt, om han ej ſagt mig det ſjelf, emedan han ſer mycket yngre ut; är medelmåttig til växten, ſnarare liten och underſätſig än ſtor, har bruna ögon, fulla med eld, lutar altid fram med hufvudet och ſer ned, men gifver ſtundom ſtarka ögnakaſt, likſom något under muſken, har et trindlagt, vackert och behagligt anſigte; är vänlig, ehuru han talar ganſka häftigt och ſkarpt. Men jag är rädd, at min beſkrifning liknar en Lysnings-ſedel. Det är bättre, at tala om hvad han nu gjör här i Paris. Utom Botaniquen, uti hvilken han arbetar mäſt, och går ut med Hr Juſſieu på Herboriſationer, har jag flere gånger ſedt honom afſkrifva Muſicaliſka Noter; han ſade mig, at han copierar; men jag ſade, at jag hölt det för otroligt, at han kunde copiera andra, ſom är et Original i alt. Han låter ſtändigt märka et ſtort förakt och afſky för den Franſyſka Muſiquen, men högaktning för den Italienſka. Eljeſt roar han ſig med at ſpela Schack, och går til den ändan ofta på Caffé de la Regence vid Palais du Duc d'Orleans. En gång ſatte jag mig före at ſpela med honom, för at ſe om han vore ſå ſtor Philoſophe i Spel, ſom

Ko-

Konung Theodoric af Bern, om hvilken Sidonius såger: *Theodoricus, Rex Gothorum, in bonis jactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in utrisque philosophatur.* Hr Rousseau hade redan börjat spela med en annan, och Spelet continuerade til kl. 9 om aftonen, då min tid icke tillät mig at långre vara ute. Han tänker långe mellan hvart flyttande, men flyttar sedan med hastighet, som utmärker hans caracter; liknar uti alt den nyssnämnde Konungen, utom det at Hr Rousseau ler icke under spelandet. Men nu har jag icke mera tid för denne gången; dock bör jag icke förgäta, at Hr Rousseau's Fader het *Isac Rousseau*, och hans Moder *Susanna Bemar*; och bår han en ring på hvartdera lilfingret med en Sten uti hvilken är graverat, Fadrens namn i den ena, och Modrens i den andra, med Persiska Bokstäfver, hvilket hans Fader låtit gjöra, då han varit i Constantinopel: han var Köpman. Hr Rousseau håller icke mycket af sin Födelse-ort Geneve. Jag frågade honom en gång, om han hade någon Commission at anbefalla mig, emedan jag nu snart tänker resa til Geneve; han sade, at han icke nu mera har den minsta relation med någon i Geneve, och önskade at han aldrig måtte det haft. Eljest har Hr Rousseau visat nyligen et prof af sit hjertelag, som hedrar honom. Min Herre vet, at flere Lärde, så i Paris som annorstådes, kommit öfverens, at resa en Marmor-Stod til Hr de Voltaires åminnelse; Min Herre vet ock, huru Hr de Voltaire handterat Hr Rousseau; men likafullt är Hr Rousseau bland deras antal, som sammanskutit til Hr de Voltaires Buste, och det, i anseende til hans vilkor, ansenligen: ty han har gifvit 2 Louis d'orer. Andre må uttyda det för en hemlig och fin vanitet;

tet; men ſom jag icke lärt mig den konſten at ranſaka hjertats innerſta gömmor, tager jag ſaken för det den ſynes, och ſåledes på den goda ſidan: för öfrigt vet jag icke någon dygd eller vacker gerning, ſom icke på detta ſättet kunde illa uttydas och få namn af någon laſt. Sed manum de tabula; nog om Hr Rouſſeau för denne gången. Har den äran - - -

---

NION-

NIONDE BREFVET.

Paris, den 14 Septemb. 1770.

Som jag nu snart tänker lemna Paris för denne gången, vil jag meddela Min Herre några korta underrättelser om hvarjehanda Märkvärdigheter, som jag härtils glömt, och det utan at följa någon annan ordning, än som de nu komma mig före. Jag har nu på en kort tid sedt 3 märkvärdige Konungars Grafvar härstädes, som alle 3 voro utan Riken. Konung *Leo* från Armenien ligger begrafven ut *Cælestinernes Kloster-Kyrka* bredevid Arsenalen, på vänstra sidan i Choret: utan på Grafven ligger han uthuggen i Marmor, med en Krona på hufvudet, och twå Lejon under fötterne, med detta Epitaphium: *Leo Lusignanæus Armenorum Rex nouissimus, ab Otomanis solio deturbatus, & a Carolo VI Franciæ benignissime exceptus, ipsius sumptibus hoc in loco regaliter sepultus fuit An. Dom.* 1393. Den andre är så mycket mera märkelig för oss, som han på Graffstenen kallas *Sveciæ Rex:* det är Konung *Casimir ifrån Polen,* som kom hit i Kon. Ludvic XIV:s tid, och blef af honom förordnad til Abbé öfver Klostret Saint-Germain-des-Près år 1669, uti hvars Kyrka hans Hjerta ligger förvaradt uti en prägtig Graf, som öfveralt är fullsatt med Sveriges- och Vasa-Vapnen. Epitaphium är väl skrifvit och på en vacker Latin, men längre än at det kan få rum i detta Bref, desutom är det trykt förut uti: *la Description de l'Abbaye Royale de St. Germain.* Kroppen ligger icke här, utan blef förd til Warschau; men Hjertat hade han testamenterat åt Benedictiner-Munkarne, hvilkas Abbé han varit. Den tredjes Konunga-titul är mycket twifvelsmål underkastad; det är den namnkuni

kunnige *Zaga-Christos*, kallad Konung i Ethiopien, som är begrafven uti *Rueils* Sokn-Kyrka, 2 Mil ifrån Paris. Om jag mins rätt, så talas om honom uti *Moreri's Lexicon* och *Menagiana*; men första anledningen jag fick at söka hans Grafställe, var et Etiopiskt MS, som hört honom til, och förvaras nu uti Munkarnes kallade Recollectorum Bibliotheque, uti hvilket en Munk Eugene Roger skrifvit, at han sjelf set denne Zaga Christ omvändas til den Catholska Romerska Religionen på St. Petri dag 1632, och at han blef död i Rueil d. 22 Apr. 1638, samt begrafven i Kyrkan därsammastädes. Han kallar honom *Saga Christ, Prince d'Ethiopie, Fils du Preste Jean nommé Jacob.* Som jag icke haft någon möda ospard, då det kommit an på at upspana några märkvärdigheter, tog jag vågen til Rueil, då jag nu nyligen blef buden ut på landet af Hr de Guignes, som nyss köpt sig en Land-egendom, icke långt ifrån Kongl. Lust-Slottet Marly. Jag sökte förgäfves i Kyrkan denne Zaga Christes Graf, och adresserade mig derföre til Kyrkoherden därstädes, Hr *Palluel*, som är en höflig och artig man; han gaf mig al möjelig underrättelse, och äfven et egenhändigt Utdrag af Rueils Kyrko-bok, som jag vil här ord ifrån ord införa, i stället för Epitaphium, emedan icke något sådant blifvit gjordt öfver honom: "Extrait „des Registres des Baptemes, Mariages & Sepultures „de la Paroisse de St Pierre & St Paul de Rueil, Dio„cese de Paris. Année 1638 au mois d'Avril, le „24 du dit mois fut enterré dans le Chœur de l'Egli„se du dit Rueil au coté de l'Epitre Dom Zaga Chri„stos natif de Meroe, ou plutot d'Amara, soi-disant „Roy d'Ethiopie & fils de l'Empereur Jacob, décedé „en ce lieu le 22 du dit mois sur les onzes heures „du soir, d'une pleuresie au logis de la Raquette.

L'en-

"L'enterrement du dit prétendu Roy agé de vingt "quatre ans s'est fait aux depens de Son Eminence, "& a couté 96 livres & 11 sols; - - & signé au "bas de la page: C. Bessin, Curé de Rueil. Extrait "collationné & certifié conforme à l'Original par nous "Curé de Rueil sousfigné le 9 Septembre 1770. F. "Palluel, Curé." Den här omtalade *Hans Eminence* är Cardinalen *de Richelieu*, som oftast tillika med Kgl. Hofvet bodde vid Rueil; han påkostade begrafningen, som efter den tiden var ganska dyrbar; ty 96 Livres gälde då åtminstone så mycket, som 5 à 600 Livres nu, efter den tidens pretia rerum; och kunde deraf dragas et bevis, at denne Zaga Christos var ansedd för något af sjelfva Hofvet, då Cardinalen låt gjöra en så kostsam Begrafning. Då jag nu talar om märkelige Graf-vårdar, bör jag icke förbigå den pråktiga Mausolée, som Konungen låter gjöra åt *Marechal Comte de Saxe:* det är Hr *Pigale*, en af Frankrikes ypperste Sculpteurer, som exequerar detta Monument; han har haft det under händer i 15 år, och blir det nu snart färdigt, då det sedan skal öfverföras til Strasburg, där Hjelten ligger begrafven. Jag var nyligen hos Hr Pigale, och besåg detta Mästerstycke, som är ganska stort, och af en fin Marmor, hvit som albastre. Öfverst är Marskalken representerad til sin naturliga storlek, med Commendant-Stafven i handen; nedanföre är Grafven förestäld, vid hvars ena ända står Döden, som öpnar Graf-stenen, och håller Timglaset i handen, samt seende up på Marskalken liksom kallar honom at stiga ned i Grafven; vid den andra ändan står Hercules gråtande, stödjande sin Klubba mot Grafbrädden. Frankrike, föreställt som et Fruntimmer, står vid Marskalkens vänstra sida, med häpenhet och förskräckelse i ansiktet, vil hindra honom, då han skal

nedstiga i Grafven, och tyckes likſom ſåga åt Döden, at han ſkal igenſluta henne. På andra ſidan är et Lejon, en Leopard och en Örn, och under dem flera ſönderſlitna Fanor, ſom betekna de Segrar han erhållit öfver Holland, Ångland och Österrike. Nedan för Grafven ſtår ſkrifvit: *Hunc hoſtes timuerunt: Mors rapuit: Gallia fruſtra quæſivit: Hercules quem imitabatur flevit.* Hr Pigale ſade, at denna Mauſolée kommer at koſta Konungen öfver 25000 Livres. Han viſade oſs en Marſkalkens Buſte i Gips, ſom blifvit gjord då han ännu lefde, och ſkal likna honom mycket väl: den tjenar til Modele, at derefter ajuſtera hans figure på Mauſoléen. Vi ſåge ock därſtädes en Marmorſtod af Marquiſe *de Pompadour*, preſenterad ſom en Venus: det är Hr Pigale ſom gjort denna Bilden, och har den tilförne hört den nämnda Marquiſinnan til; men när hon blef död, har Hr Pigale igenköpt den på en Auction ganſka dyrt, om jag mins rätt för 10000 Livres. Men jag lemnar denne Veneris Bild, för at tala om en ſtor Philoſophs, Hr *de Voltaires* Figure, ſom Hr Pigale då nyligen i Gips aftagit efter Hr *de Voltaire* ſjelf, då han 3 à 4 veckor förut var til den ändan hos honom på hans Slott Ferney uti Provincen Gex, nära til Geneve, dock på Franſk botn. Denne Buſte är det Modele, hvarefter Hr Pigale ſkal gjöra den Bild af Marmor, ſom jag med et ord nämnde i mit föregående Bref. Denne Gips-bild liknar Hr de Voltaire aldeles väl, ſom en i vårt följe viſste ſäga oſs, och ſom varit hos Hr de Voltaire förledit år. Man vet ej ännu viſst, hvareſt denne Bild kommer at ſättas, då han en gång blir färdig, om det är uti l'Academie Françoiſe på Louvren eller annorſtädes. Den kommer at koſta mycket. Allenaſt Hr Pigales Reſa til Hr de Voltaire har koſtat 100 Louis d'or.

Hr

Hr Pigale ſade mig, at Hr de Voltaire velat refuſera denna hedern, och ſagt: jag år icke vårdig et ſådant Monument; J hafven i Paris ſjelfve Mannen ſom förtjent det, *J hafven Hr d'Alembert*, m. m. Nu börjar Hr de Voltaire at lefva mer och mer indragit: hans ålder gjör, at al accès til honom nu år ganſka ſvår: månge hafva reſt til Ferney at få ſe honom, men måſt fara derifrån med oförråttade årender. Det torde åfven ſå gå med mig. En min Vån hår i Paris har ſkrifvit til en Hr de Voltaires Granne och förtrogne Vån, och bedt honom förekomma Hr de Voltaire at jag åfven icke må gå miſtom at ſe honom, emedan jag ſå högeligen åſtundar at nårmare kånna denne Hr Rouſſeaus Antagoniſte. Han fick nu nyſs Svar, ſom gjör utgången helt tvifvelaktig. Ibland annat ſkrifver han ſålunda: "Monſieur de Voltaire verra l'article de Votre Lettre qui concerne Mr Bieurnſtol, & il ne dependra pas de mes ſoins qu'il ne le reçoive. Mais je ne peux rien vous promettre, par ce que rien n'eſt plus incertain que la façon dont il prendra ma propoſition. Il devient tous les jours d'un accès plus difficile. Ses ouvrages & ſa nouvelle ville lui prennent un temps fort conſiderable, au point que depuis 8 jours, quoique j'euſſe à lui parler, je n'ai pû le voir qu'en courant, & qu'il a fallu des circonſtances heureuſes pour l'engager à jetter les yeux ſur l'ouvrage - - - & lui arracher la reponſe. Imaginés-vous qu'il a retranché le diner, de ſorte que lorsque je vais chez lui, il faut ſouvent m'en revenir à jeun, ou y coucher, & alors on ne ſoupe qu'à dix heures. On prépare un 3:me Volume des Choſes utiles & agréables; l'on a mis ſous preſſe le 3:me Volume des Supplemens à l'Encyclopedie. Dites à votre cher Svedois de ſ'adreſſer à mon ami Gabard, Chargé des Affaires du Roi,

je l'ai prévenu, il m'avisera de son arrivée, & en attendant il le présentera au Resident. S'il vouloit se charger d'une Traduction des Georgiques de Mr de Lille, que je meurs d'envie de voir, je vous prierois de la lui remettre" - - - &c. M. H. ser häruta, huru han lefver och hvad han nu har för händer. La *nouvelle ville* torde behöfva Noter. Hr de Voltaire har låtit vid sit Slott upbygga flere Hus åt missnögde och ifrån Geneve flyktande Handtverkare, Urmakare, m. m. som där arbeta och tilverka flera Saker, på hvilka Hr de Voltaire, genom Franske Ministerens bemedlande, skaffar god afgång i Paris &c. och det för mycket båttre köp, än de som komma från Geneve, som utomdes anses för Contrebande, emedan desse Hr de Voltaires Undersåtare icke betala för någon borgerlig näring Skatt eller Utlagor, och således kunna föryttra sina Tilverkningar för mycket båttre pris, til en stor skada för Geneve, som derigenom mister sina Arbeten och sin Affåtning. Vidare uplysning härom skal jag hafva den äran lemna, då jag kommer så når, at jag får se denne så kallade Staden, och får hämta ljus på sjelfva stället: ty jag hoppas åtminstone få bese orten, om jag icke skulle få se ägaren, så framt det icke därstädes, som i Canton uti China, är förbudit det Christna Namnet, at uppehålla sig i sjelfva Staden. Dock har jag nu tämeligen godt hopp, at blifva väl emottagen af sjelfve Hr de Voltaire, sedan Hr *d'Alembert* varit så god och lemnat mig et godt Recommendations-Bref til honom, uti hvilket han så uttryckeligen beder, at man åtminstone må få se honom. Han säger ibland annat sålunda: "Ce billet vous sera remis, mon cher & illustre Confrere, par deux honnêtes Etrangers M. de Rudbeck & M. Björnståhl, qui mourant d'envie de vous voir, m'ont demandé

avec

"avec inſtance de Leur en procurer le moyen. Ils "ne vous demandent qu'un inſtant, ſi vos occupations "ne vous permettent pas de leur en donner davanta- "ge, & ils veulent pouvoir dire: *nous l'avons vu.* "Jeſpere, que par amitié pour moi, & par égard "pour eux, vous voudrez bien les recevoir. Je vous "embraſſe de tout mon cœur" &c. Det torde ock ſå lyckeligen hända ſig, at vi råke Hr d'Alembert hos Hr de Voltaire när vi komma dit: ty Medici hafva rådt Hr d'Alembert at gjöra en Reſa til Italien för ſin ſvaga hälſa ſkul; emedan han i år varit ganſka ſjuk, och hans tanke-krafter hafva blifvit anſenligen förminſkade, ſå at han nu efter ſjukdomen icke kan arbeta ſom förut, och är icke i ſtånd at hafva ſina tankar tilſammans. Jag ſade honom en gång, at det kommer deraf, at han arbetat förmycket tilföre- ne, och derigenom förſvagat ſine nerver. Men han ſvarade mig, at det vore otaligt många andra, ſom arbetat mycket mera än han. Han tänker nu i deſ- ſe dagar anſtälla ſin Reſa til Italien, och hoppas jag därſtädes åter få omgås med honom, det han varit ſå god och tilbudit mig. Han tager vägen genom Lyon, Geneve, Turin &c. Et ord om den i Bref- vet begärte *de Lilles Traduction af Virgilii Georgica;* den är på Franſyſk Vers, och de äro ſå mäſterlige, at de behaga ſjelfve Archi-Poeten, Hr de Voltaire, ſom ſagt om deſſe, at de äro af bäſta ſlaget. Det är något at berömas af en Voltaire för Poeſien, ſom eljeſt ſå mycket föraktar Poeterne i Paris, och anſer dem ſämre än Skorſtens-ſejare, och ſjunger han på et ſtälle om dem:

Jadis l'Egypte eut moins de Sauterelles,
Que l'on ne voit aujourd'hui dans Paris
De malotrus ſoi-diſans Beaux-eſprits.

* * * * * *

J'eſti.

J'estime plus ces honnêtes enfans,
Qui de Savoie arrivent tous les ans,
Et dont la main legerement essuie
Les longs canaux engorgés par la suie.

Hr *de Lille* är Professor vid Universitetet, mycket ung, och är, utom Poet, mycket väl hema i Latinska Språket. Han har skaffat sig al möjelig hjelpreda at förstå Georgica, och ser jag med et besynnerligt nöje citeras i hans Noter vår store *von Linné.* Jag vet icke om jag här har rum at omröra det stora Verk, som Hr *Court de Gebelin*, en infödd Sveitzare, men nu i Paris boende, har för händer. Det är 1) *Analyse de toutes les Langues*, hvaraf kommer 2) *Dictionnaire de la Langue primitive*, och 3) *Grammaire Universelle;* 4) vil han visa, at *la Langue primitive* existerar ännu med sina Stam ord &c. uti alla både äldre och nyare Språk, så Europens, som Asiens och Africas, hvilket utgjör en *Dictionnaire Comparatif des langues*, och vidare 5) *les Dictionnaires etymologiques de chaque langue en particulier: Hebraique, Grecque, Latine, Françoise, du Nord, du Midi* &c. och 6) *le Dictionnaire Etymologique des noms propres de Villes, Montagnes, Fleuves, Pays, Heros* &c. 7) *Origine af alla Lagar, Bruk, Religioner, Mythologier* &c. 8) Härigenom vil han explicera de *gamle Monumenter*, såsom *Sanchuniatons Fragmenter, Herculis Historia*, och *Osymandijas* &c. &c. 9) Den gamla *Chronologien* skal deraf få en stor visshet. 10) Änteligen skal här bifogas et *Bibliotheque Etymologique & Mythologique*, uti hvilket han skal gifva underrättelse om alle Auctorer, som arbetat i detta ämne, så de äldre som nyare. Hr *Court de Gebelin* har påtagit sig et oändeligt arbete, som M. H. väl

ser,

ser, hvilket fordrar insigt i *alla Språk;* han behöfver derföre hjelp, och har bedt mig anmåla denna saken hos Nordens Lärde, at de ville tjena honom med Uplysningar uti Göthiskan, Isländskan, Svenskan &c. om Eddan och de äldste Skalderne &c. han hoppas gunstigt bistånd af Sveriges Lärde, at hjelpa honom i hans Underlökningar. Han har redan arbetat uti Nordiska Språken, och funnit dem komma öfverens med de äldsta och la langue primitive. Han har afskrifvit *Spegels Glossarium;* jag hänviste honom til vår Svenske Varros Hr Riddaren *Ihres* Arbeten, som kunde ej annat än otroligt fägna honom. Jag såg ock hos honom en handskrifven Copie af *de la Crozes* Coptiska Lexicon, som han sade at han afskrifvit af *de la Crozes* egenhändiga Utkast, som nu förvaras härstädes uti det Daguesseauiska Bibliotheque. Med et ord, han samlar och arbetar mycket: man får en gång se hurudant arbetet är, då något deraf kommer ut. Han är en ung Man, och har börjat i god tid. Några Etymologier, som han visat mig, synas mycket skrufvade.

Det torde mera roa M. H. at jag talar litet om de store Mechanici som äro i Paris, och några konstiga samt nyttiga Machiner, som jag icke långesedan sedt. Hr *de Vaucanson* af Kongl. Vetenskaps-Academien är mera bekant, än at jag här behöfver nämna honom. Men Hr *Cugnot* håller nu på at gjöra en Vagn, som skal gå med eld. Han har för detta gjort och upvisat et litet Modele af en sådan Eld-Machine för Konungen och Ministrarne, och fick då befalning at exsequera den i stort: nu snart blir den färdig: han har visat och explicerat för mig skilnaden emellan denna *Machine à feu* och andre dylike Machiner i Engeland, Flandern och Holland &c. som äro intermittente och hålla up emellan hvarje

rörel-

rörelſe, i det ſtället denne går med *ſtändig* och jämn rörelſe, ſom en ſtröm. Den vagn, han nu gjör, är ſå ſtark, at den ſkal draga 10000 Skålpunds tyngd, det må vara upföre den högſte backe, och det endaſt genom eldens och vatn-ångornas kraft: hvilket knapt et duſſin Håſtar eljeſt ſkulle kunna åſtadkomma. Han viſar des ſtora nytta til Forvagnars bruk, ſåſom den ſkal kunna gå flere hundrade mil med en enda perſons tilhjelp, ſom ſtyrer honom; och huru litet det ſkal koſta, i det ſtället man eljeſt hvarje 2 à 3 timma måſte byta om 10 Håſtar hvarje gång, ſom alla måſte födas, anſas, låkas, m. m. Denna Eld-machine är icke allenaſt för Vagnar, kan åfven brukas i Grufvor, vid Fäſtningars intagande, ja, åfven användas til Qvarnar, ſom ſkola gå med eld, i ſtället för våder eller vatn; ja, den kan i gemen lämpas til alt ſom ſkal röras. Hr *Cugnot* är en artig och tillika djupſinnig man; är ganſka mycket lik Hr Rouſſeau. Det är han ſom ſkrifvit det ſköna arbetet, kalladt: *Elemens de l'Art militaire*, 2 Vol. in 8:o, Paris 1766, uti hvilket måſt alla Vetenſkaper, ſom äro nödiga för en kåck Soldat, innehållas med en beſynnerlig och ſinrik korthet, ända til och med Arithmetiquen. Åfven gaf han ut förledit år *Fortification de Campagne*, Paris 1769, en Vol. in 8:o, ſom ock mycket berömes. Han hafver ſin verkſtad på Arſenalen, däreſt han har flere Smeder och Handtverkare, ſom alle underhållas af Konungen. Jag lemnar al vidare beſkrifning af denna machinen, ſåſom öfverſtigande min Sphere, åt en ſkickeligare: nog af, at jag har gifvit anledning för andra, at ſöka up Hr Cugnot, och ſe hans Konſtverk. Det är med mycken fägnad ſom jag nyligen får höra, at Hr Mag. *Proſperin* hitväntas: här finner han ſäkert en rik ſkörd. Skada, at han icke tor-

torde hår få kånna Hr d'Alembert. Vid detta tilfälle bör jag icke förglömma en annan berömlig Mechanicus, Hr *Loriot*, ſom bor på Louvren: han har förfärdigat de aldrakonſtigaſte Machiner: en för at tröſka; en annan för at sönderkroſſa Metallerne i Grufvor, och at ſkilja de fina ifrån de gröfre particlarne, genom hvilken några få kunde åſtadkomma det arbete, ſom eljeſt ſkulle ſyſelſåtta en ſtor myckenhet; en annan dito för Lavage eller vaſkningen, medelſt hvilken 6 perſoner kunna göra ſå mycket ſom 80, om jag mins rått; en annan, genom hvilken långa tågs eller kedjors tyngd ſkulle förminſkas och likſom til intet göras uti djupa Grufvor, då vatn eller malm upvindas, i det ſtållet eljeſt repen och tågverket, för ſin myckna långd och volume, utgöra allena en utomordentelig tyngd. Han viſade mig ock et litet modele, huru de Gamles *baliſtæ* och *catapultæ* voro gjorde, det han förſt upfunnit, och det med de åldſtas beſkrifningar båſt öfverenskommande: ty på det ſåttet man hårtils velat verkſtålla dem, år omöjeligt at tåg och håfſtånger kunna hålla. Hr Loriot håller nu på at gjöra, på Konungens befalning, en *Table mouvante* eller rörligt Bord, ſom vida öfvergår dem man hårtils verkſtålt; det kommer at ſåttas i Luſt-Slottet Trianon; men man bör ſe det, ty genom Beſkrifning år omöjeligt at få et begrep om, huru vackert och konſtigt det år: en enda perſon kan på 2 minuters tid gjöra, at Bordet kommer upſtigande med allehanda Råtter beſatt; ſå at når Konungen vil ſurprenera någon, kan han på en handvåndning gjöra, at då golfvet år tilförene aldeles tomt, dår ſtraxt, innan den andra våndt ſig om, framkommer et dukat Bord, och åter på lika tid kan det blifva aldeles oſynligt. Det öpnar ſig likaſom en tåck ros eller blomma, når Bordet

framkommer, och lika så igenslutar det sig med otaligt månge hemlige driffjädrar, då Bordet försvinner. Vid Lust-Slottet Choisy-le-Roi har jag set en Table mouvante, men den är ej så artig och geschwind; desutom behöfves 8 personer at sätta alt i rörelse. Det är ock Hr Loriot, som nyligen upfunnit den Konsten at *fixera Pastel-målningar*, som han ännu håller hemlig: han har sjelf målat sit egit Portrait med Pastel, hvaraf hälften allenast är fixerad, den andra hälften icke; men ingen kan skönja någon åtskilnad, utan hela Portraitet liknar en vanlig Pastel-målning. Denna Konsten värderas ganska mycket af alle Målare. Änteligen har han ock upfunnit at gjöra *Ciment*, och anställer nu dermed prof. Jag önskade, at Hr Loriot finge en Svensk Eleve, som kunde med tiden remplacera en Polheim: hvilken nytta för våra Grufvor! i synnerhet i et folklöst Land.

Nu til et annat: litet af hvarje. En Dominicaner-Munk härstädes Pere *Richard* tänker nu snart utgifva: *Analyse des Conciles generaux & particuliers, éclaircis par des notes, conférés avec le droit nouveau, particuliérement de la France, et précédés d'un Traité sur les Conciles en général, pour servir d'introduction.* Detta Verket blifver 4 Volumer in 4:to. Han börjar med Apostlarnes Möte i Jerusalem, och går ända til vår tid. Det är samme P. *Richard*, som är Auctor til *Dictionnaire Universel des Sciences Ecclesiastiques*, som utkom för några år sedan uti 6 Volumer in folio.

Uti Oxford har man redan börjat trycka *de la Crozes Coptiska Lexicon* med Hr *Scholzes* ifrån Berlin Tilökningar: jag har set det första arket deraf, som man hitskickade til en min Vän; det blir en skön

och

och ſnygg Bok, i ſtor 4:to. Vi hafve at tacka den nämnde Hr *Scholze* för detta Arbetet: han har ſå omlagat de la Crozes Grundlägning, at nu mera det kan anſes för Hr *Scholzes* eget Verk. Man arbetar ock nu i Oxford med alfvar på en ny *Catalogus MSS Orientalium Oxonienſium:* man hoppas at den blifver god och fullſtändig, emedan Hr *Caſiris* ſköne *Catalogus Bibliothecae Eſcurialenſis Arabico-Hiſpanae* blifver tagen til modele: detta Arbetet är updragit at verkſtällas af Hr *Uhri*, en ung och ſnäll Ungrare: ſå ſtor briſt är det på Orientaliſter i Ångland, at man måſte tillita Utlänningarne. Hr *Joh. Reinh. Forſter* tänker ock utgifva et Arbete på Latin om *Egypten:* han är en Preusſare til Nation, och uppehåller ſig nu i Ångland, och har derifrån nu nyligen hitſkickat det nämnde Verket i MS at genomſes och förbätras af Hr d'*Anville*, Europens nu varande ypperſte Geographus, ſom ock ſjelf för några år ſedan utgifvit *Deſcription de l'Egypte* in 4:o, ſom är en koſtelig Bok, det M. H. väl vet förut. Hr d'Anville har viſat mig Hr Forſters MS, ſom har denne titel: *Index Geographicus Egypti, Criticus et Etymologicus, complectens plus quam* 500 *Nomina: quem primum componere incepi in Boruſſia* 1753, *et ad finem perduxi Londini* 1767. Boken är i alphabetiſk ordning, och måſt alla Namnen äro explicerade efter Egyptiſkan eller Coptiſkan; tyckes vara et lärdt Arbete. Hr *Forſter* har ock gifvit ut et annat Verk om *Ryſsland*, med en ny *Charta öfver Wolga*, och de nya Colonierne, dit han 1765 anſtält en Reſa: detta finnes ibland Memoirerne af Kongl. Societeten i London. Han har äfvenledes gifvit ut en *Charta öfver Crimſka Tartariet*; men den ſäger Hr d'Anville vara copierad af hans. Hr Forſter har ſkrifvit til Hr d'Anville et ganſka höfligt Bref, däruti

uti han beder honom döma gunstigt öfver hans Chartor och Arbeten.

Hr *Thomas* lägger nu sin ståteliga *Eloge de Marc-Aurele* under trycket, som han dedicerat til H. K. H. vår Kron-Prins. Han tänker eljest med första gjöra en ny Uplaga af alla sina Arbeten; men sin *Poeme epique öfver Peter den Store*, hvarå han dock med flit arbetar, får han, som han sagt mig sjelf, ej ännu färdig på 4 år.

Den 11 hujus dog härstädes en min gode Vän, Hr *Joh. Gust. Forss*, Köpman ifrån Götheborg, tillika Kännare af Vitterhet och Konster. Han kom ifrån Bordeaux i förleden månad, för at besöka det märkvärdiga Paris, och ärnade sig härifrån til Dünkerken, där hans Skepp låg med en god Ladning färdigt til Götheborg, då döden förkortade denne vår vittre och dygdige Landsmans dagar. Hr Abbé *Mercier* tackar Hr *Wilde* och M. H. oändel. för Atlantican; och lofvar skicka Kongl. Biblioteket andra Böcker i stället med Hr *Österdam*, en snäll Chirurgus som reser hem. Hr Mercier gjör nu en resa til Flandern, för at där bese Bibliotekerne och upköpa Böcker för sit Kloster. Han kan gjöra Herrarne mycken tjenst. Men jag måste nu lämna både honom, och mine öfrige så Landsmän som lärde Vänner, här i Paris, såsom jag, vil Gud, reser i öfvermorgon härifrån, tillika med Hr Rudbeck, ända til Rom. Lefver dock altid - - -

---

TION-

TIONDE BREFVET.

Geneve, den 7 Octobr. 1770.

Jag har hårtils uttröttat M. H. med Parisiska Nyheter, i synnerhet i mit sista långa Bref af den 14 Sept. Nu vil jag gifva M. H. ståndiga ombyten, ty jag skal beskrifva mina Resor och Flytningar. Jag reste ifrån Paris den 16 Sept. och vil hår förbigå, huru mycket det kostade på mig, at skiljas ifrån mine Vånner dårstådes, ty sådane ombyten behaga mig minst. Vid *Fontainebleau* besåg jag åter Slottet, som man nu hölt på at tilrusta och ståda för Hofvet, som snart ditvåntades. Förra Drotningens rum tillagades nu för Madame la Dauphine. Med skål kan man såga, at de Kongl. rumen vid Fontainebleau hafva en rikare Lambris, ån vid något annat Lust-Slott; de öfvergå Versailles. Man ser ej annat ån Guld i Konungens ock Drotningens rum, och tyckes våggar och tak vara dermed för mycket belastade. Uti *la Galerie des Cerfs* (så kallat af Hjorthornen, som öfveralt på våggarne åro upsatte, efter de Hjortar som Louis XIV och Louis XV skutit) har man nu gjort en ny Trappa, på hvilken man stiger up til *la Galerie de Diane:* denna Trappan år aldeles bredvid det fönster, vid hvilket *Monaldeschi* dråptes: Men det år orått, som så månge föregifvit, at Stenen, på hvilken Executionen sket, ånnu upvises; ty jag besåg så vål detta stållet 1768, innan trappan bygdes, och åfven nu, och har desutom så noga befrågat de måst bedagade vid Slottet, utan at någon set en dylik sten. Men i fönstret har man rispat med en spik i kalklimningen högt up: *Monaldeschi*, som tyckes vara ganska gammalt; och långt nedanföre står skrifvit med lika gammalmodiga bokstäf-

ſtåfver: *Danois*, jag vet icke af hvad orſak. Denna anmårkning kan tjena at råtta *Hübners* felſteg och, det ſom mer år, *le Voyage pittoreſque des environs de Paris par Mr d'Argenville*. Om *Sens* uti Champagne, ſom år en vackert belågen Stad, bör anmårkas, at Landet deromkring kallas ånnu af Innevånarne *la Gaule*, och Sens anſes för des Hufvudſtad. *Auxerre* år en Stad, 40 Franſka Mil ifrån Paris, dåreſt Bourgogne börjas. Den ofantelige *S. Criſtophers Bild* uti Dom-Kyrkan dårſtådes har för et år ſedan blifvit nedrifven, af den orſaken, at flere kommit dit för at ſe Bilden, ån för at bedja Gud. Vi ſågo platſen, ſom den haft vid en Pelare: han har haft 51 fots högd och 17 fots bredd, och til kåpp et ſtort tråd i handen. Han var af Tålgſten, ſom man nu anvånt til at bygga med; och ſå mycket, at den utgjorde 200 kårr-laſs. Den S. Chriſtopher, ſom år uti Notre-Dame i Paris, år otroligt ſtor, och beundras af alla Reſande; men kan icke komma i jåmförelſe med denne. Detta Helgon ſåges hafva burit Frålſaren på ryggen genom Röda Hafvet, om hvilket fordom ſtåt en Påſkrift med en ſå hårlig Latin, ſom någon Munk någonſin gjort, på den i Paris, men år nu borttagen; om jag mins rått, lydde den ſå i rim: *O magne Chriſtophore, qui portaſti Jeſu Chriſte, per mare rubrum, et non franxiſti crurum, ſed hoc non eſt mirum, quia tu eſt magnum virum.* Men det år båttre, at jag låmnar en ſå helig Latin och et ſå ofanteligt Helgon; och talar om Hr Generalen Grefve *Sparre*, Riddare och Commendeur af St. Louis, ſom bor utanföre Staden, och har nu nyſs upbygt et ganſka vackert Slott med en prågtig Trågård: år en ganſka artig Herre, roar ſig nu på ålderdomen med ſit vackra Bibliotheque, ſom beſtår af flere tuſende Volumer. Det år Fadren

dren til Hr Grefve *Sparre*, Marechal de Camp, som år Öfverste för Regiment Royal-Svédois. *Sombernon*, en By och Kyrka, 5 mil innan man kommer til Dijon, år mårkvårdig deraf, at det år det högsta ställe i Bourgogne och, torde hånda, i hela Frankrike, då man likvål tager undan Bergen i Franche-Comté: ty vid Sombernon upkomma 2 Strömar, af hvilka den ene löper til Medelhafvet, och den andre til Oceanen: nåml. *la Louche*, som går i Saone, hvilken åter sammanlöper med Rhone, och så i Medelhafvet; och *le Cousfin*, som går i l'Yonne, denne åter i Seine, som utlöper vid Havre. *Dijon* år en tåck Stad; jag gjorde dår förgåfves besök hos den bekante och lårde Presidenten i Parlamentet *de Bros es*, som, utom andra Arbeten, skrifvit den vackra Boken: *le Mechanisme des Langues*, om hvilken jag lårer skrifvit långesedan; ty han var på landet. Jag hålsade derföre på Hr *Maret* Docteur en Medecine & Secretaire perpetuel de l'Academie des Sciences et des Belles-Lettres à Dijon, som underråttade mig om Litteraturens tilstånd hårstådes. Han sade mig flere omståndigheter, hvarföre Hr J. J. Rousseaus våltaliga Skrift blifvit krönt. Academien har nu börjat gifva ut sina Handlingar. Första Tomen kom ut förledit år under titel af: *Memoires de l'Academie de Dijon*; Tome Premier, à Dijon 1769 in 8:o, år dedicerad til Prince de Condé, som år Academiens Protector. Man har aldeles följt samme Plan, som år iakttagen vid Memoires de l'Academie des Sciences à Paris, så at hvar Volume skal hafva 2 Delar, en under namn af *Histoire* de l'Academie, och den andra af *Memoires*. Denne första Tomen innehåller många rått interessante Stycken om Vetenskaps-Historien i Bourgogne, alt ifrån den tiden, då Vitterhet och Lårdom gick andra gången öfver Alperne,

ne, midt uti 15:de Seculo, til nårvarande tid; och uti små noter vid hvarje sida nämnas de förnämste och måst betydande Lärde m. m. Priset, som Academien utdelar, är funderat af Hr Hector Bernard Pouffier, Doyen du Parlament de Dijon: det är en Medaille, som på den ena sidan har Hr Pouffiers Vapn, med denna Legende: *Hect. Ber. Pouffier. Senat. Divion. Primicer.* På reversen är en Minerva stödjande vänstra handen mot sin Sköld, och hållande i den högra 3 Kransar, en af Olive-qvistar, Vetenskapernes Symbolum, som ingifva kärlek til Freden, såsom Moralen &c. den andra af Ekeblad, Corona Civica, hörande dem til som öfva Medicinen och Physiquen, hvilkas föremål är Medborgares frälsande; den tredje är af Lager, vanlig belöning för dem, som utmärka sig i Vitterhet. Vid Minervæ fötter et Timglas, en Spegel och Aesculapii Käpp omgifven med ormar, at ännu en gång utmärka Physiquen, Moralen vch Medicinen; omkrirg är Horatii vers: *Certat tergiminis tollere honoribus.* Pag XXVII talas om Hr *Rousseau* sålunda: "Le prix, que l'Aca"demie adjugea à M. Rousseau de Geneve, donna "lieu à beaucoup de critiques. Mais si la couronne, "qui fut décernée à cet Auteur trop célebre et trop "infortuné, a pu faire croire, que l'Academie entiere "s'étoit laissé séduire par l'éloquence de ce dangereux "Ecrivain, tous les gens impartiaux, qui connoissoient "la constitution de cette Compagnie, en pense"rent bien différement. Il est à présumer, que ceux, "qui liront cette Histoire, ne se permettront pas de "rejetter le blame de ce jugement sur l'Academie en"tiere, et n'auront pas l'injustice de reprocher encore "aujourd'hui cette *espèce d'erreur* à une Societé, qui "ce moment-ci ne compte parmi ses membres aucun "de ceux qui concoururent, par leur suffrage, à cou-

"ron-

ronner M. Rousseau". Den Historiske delen af denne Tomen har utom Dedication och Företalet CL sidor, och Memoirerne 447, utom Registret och kopparstycken, samt 12 stora Taflor om *la fievre petechiale maligne*, observationer gjorde af Hr Maret. Nu år den Andre Tomen under pressen. Således börjar nu *Dijon* komma i sin lustre; och hvad kan man icke vånta af en *Bossuets*, *Salmasii*, *Crebillons*, *Rameaus*, *de la Curne de Sainte-Palayes*, *de Buffons*, *Pirons* och Madame *de Sevignés* &c. födelse-ort? Hårstådes år icke långesedan en prågtig *Statue Equestre de Louis XIV* af Bronze uprest. Man reser knapt någorstådes i Frankrike, utan at se dråpeliga Monumenter efter denne store Konungen, och ståndige mårken af Folkets vördnad för honom. *Lion le Saunier*, som ock kallas *Lons le Saunier*, år en icke mycket stor Stad i Franche-Comté, 90 mil ifrån Paris; men mårkelig för det sköna och hvita salt dår tilverkas af et vatn, som genom konstverk upvindas utur brunnar. Vatnet år, då det upkommer utur brunnen, icke mycket salt; men sedan distilleras och filtreras det 3:ne gånger uti långa dertil bygda hus, och på et få besynnerligt sått, at alt det orena och jordaktiga i vatnet fastnar på Törnbuskar, som dertil åro satte, och vatnet blifver hvarje gång alt saltare och saltare; omsider ledes det uti ganska store fyrkantige Koppar-ketlar at kokas til salt, som man, sedan det år kalt, formerar til skapnad af limpor, och kallas åfven en *pain du sel*, som våger 2 ½ skålpund, och kostar på stållet något mindre ån 7 Franske styfver. Håraf får en del af Franche-Comté och Switz sit salt. M. H. vet af Gazetterne, at i *Lons-le Saunier* var et upror den 18 Aug. förledne, för Sådens och Brödets dyrhet skul: flere Borgare sitta derföre ånnu i fångelse i Besançon, dårest saken examineras

af Parlamentet. Et visst mått *Hvete*, kallat *Penal*, som våger 28 à 29 skålpund, kostade i förledne Julii och Augusti månader 6 til 7 Livres, och Hvetebrödet 6 styfver marken, i det stället samma mått för 5 år sedan kostade 1 ½ Livre, och en mark bröd 1 ½ styfver; men sedan har priset småningom stigit, så at förledit år kostade le Penal 3 Livres, och Brödet 3 styfver marken. Detta föregifves hafva sket genom Köpmåns sammansåtningar, ty ingen missvåxt har varit i Frankrike; derföre vil Almånheten hämnas på Korn-Judarne: de hafva ock så mycket vunnit, at priset föll, så at måttet nu kostar 4 à 5 Livres, och brödet 4 à 5 styfver marken; då det i Paris kostar allenast emellan 3 och 4 styfver, som där hålles för ganska dyrt, ty ordenteligen kostar det 2 styfver. Det namnkunniga och redan af Julius Cæsar omtalta Berget *Jura* är ganska högt. Vi använde en hel dag at fara up och ned, allenast midt öfver detsamma; men hvad längden vidkommer, så börjas den vid Rhone, 6 mil nedan om Geneve, och går i en sträcka ånda til Rhen vid Basel. När man är på Berget, blifver man varse Alperne fulle med snö och is, liksom de voro ganska nära, då de likvål äro mot 30 mil derifrån. Ehuru det var den sista September, plockade vi likvål på Berget sent mogne Smultron, under det vi sågo snön på Alperne, som var en contrast för ögon och smak, som förekom oss ganska besynnerlig. Luften på Berget var ganska kylaktig, ehuru det nedanföre var så varmt, at man svettades. När man börjar stiga ned af Berget Jura, får man se det sköna landet *Gex*, fullt med Tråd- och Vingårdar m. m. Hela Landet kan man likna vid en täck och stor Dal, emellan Berget *Jura* på den ena sidan, och Bergen *Saleu* och *Sion* på den andra; så at Dalen innehåller Provincen *Gex*, som

ſom hörer til Frankrike, Republiquen *Geneve*, en del af *Sweitz*, en del af *Savoyen* och Sjön *Leman* eller *Genever-Sjön:* ſå beſynnerligen är det ena Landet innåſtlat i det andra. När man reſer i denne Dalen rått fram, ſå är man ſtundom under Sweitz, åter under Frankrike, ſedan igen under Sweitz et ſtycke, ſå åter under Geneve en bit &c. tils man kommer nära nog Staden; ſedan på andra ſidan om Geneve äro åter viſſa ſtycken under Savoyen och Geneve på lika ſätt enclaverade i hvarandra. Man ſkulle tro, at detta ſkulle förorſaka många oredor i Regeringen, och at laſten tygelfritt kunde göma ſig undan för ſtraffet under en annan ſå nära til hands varande Magts beſkydd; men det händer ſå ganſka ſällan, at man knapt har derpå et enda exempel. Men nu ſlutar jag: en annan gång om Hr de Voltaire och Geneve. M. H. är öfvertygad nog af detta, at jag icke glömt honom på min reſa, och at jag ofta i Bourgogne druckit M. H. ſkål uti det båſta Vin där finnes, til betygande af den trogna vänſkap - - -

ELLOFTE BREFVET.

Geneve, den 10 Octob. 1770.

Efter lofven kommer jag nu med Nyheter om den gamle och ålderstegne Hr *de Voltaire*. Jag kom til Geneve den 1 innevarande; sedan jag den 2 besedt Staden och Bibliothequet, var ingen ting för mig angelägnare, än at få se denne namnkunnige Mannen. Jag reste derföre den 3 til *Ferney*, något mer än 1 mil ifrån Geneve, i tanka at tillika råka Hr d'Alembert, som nu var hos Hr Voltaire; men til al olycka var han vid min ankomst utfaren at promenera, tillika med Madame Denys, Hr Voltaires Systerdoter. Jag gick likafullt in på Slottet, och låt anmäla mig hos Hr Voltaire: han lät säga mig at han vore sjuk, och lät tilbjuda mig förfriskning i hettan, i synnerhet Sirop de Capillaire, som är mycket i mode härstädes. Jag svarade, at al sötma skulle vara mig ganska båtsk, utan at få den åran se Hr Voltaire, hvars åskådande skulle vara de aldrabästa tractamenter för mig: hvilket jag bad Betjenten säga Hr Voltaire. Han tog vål up denna friheten, och skickade mig sin Secretaire Hr Vaniere, at hålla mig sällskap: jag lemnade honom Hr d'Alemberts Bref, hvilket han lefvererade i Hr Voltaires händer. Omsider kom Hr Voltaire ut i Salen, där vi voro, och bad om ursäkt at han låtit mig vänta så länge, sade at han hade feber, m. m. Jag åter bad honom om tilgift, för det jag dristat besvåra honom; men min åtrå och långtan hade varit så stor at få den hedern se honom, som hade en så hög rang i de Lärdas Rike, m. m. Han svarade på mina complimenter med complimenter, och frågade mig, sedan vi varit litet tilsammans, om jag vil-

ville promenera med honom i hans Trågård. Under ſpaſerandet talte vi om hvarjehanda, om Konung Carl XII, Czar Peter, Ryſka Kriget, om Hennes Maj:t Drotningen i Sverige, han ſade: *Elle m'honore de ſa protection* &c. Jag gjorde deraf application, hvad pretention reſande Svenſkar kunde gjöra ſig at ſe Hr de Voltaire; huru få de åro ſom fåt en ſådan förmån, och huru mycket jag hade at tacka Hr d'Alembert, ſom förſkaffat mig at få ſe en ſå ſtor Man. Hr Voltaire ſade: Hr d'Alembert år en ſtor Man, men jag år icke mer ån en ſkugge; derpå ſvarade Hr Rudbeck, ſom var alt ſtadigt i mit följe: *ce n'appartient qu'aux grands hommes, d'apprecier leurs ſemblables.* Hr de Voltaire complimenterade honom derföre med ſådane termer, ſom rörde mig ſå nåra, at jag hår måſte gå dem förbi. Hr Rudbeck reciterade för honom flere verſar af Henriaden, ſom behagade Hr de Voltaire otroligt, och ſade til ſlut: *Vous ſerez une reſſource pour votre patrie.* Jag ſvarade: det hörer Apollo til at prophetera, och önſkade, at han ock nu måtte blifva ſannſpådd. Jag berömde den gode ſmak, ſom regerade i hans Trägård och Slottet; han ſade: *c'eſt ma petite retraite.* Jag ſade, at det förekom oſs beſynnerligt at ſe ſnön på Alperne, och promenera bland blomſter: ja, ſade han, når vi inplocka drufvor hårſtådes, ſe vi en evig ſnö, ſom ehuru nåra den ſynes, år likvål mer ån 20 mil ifrån oſs. Han fågnar ſig otroligt öfver Ryſſarnes ſegrar. Kejſarinnan i Ryſsland ſkrifver honom med egen hand långa Bref til, och det ganſka ofta, nåſtan hvarje vecka. Han hade nu nyſs fåt et ganſka nådigt Bref ifrån henne, uti hvilket hon ſåger, at hon icke tycker om Krig, men vil dock nu, ſåſom angripen, drifva Krigs-lyckan ſå långt hon kan, m. m. At det ſkal

fåg-

fägna henne, om hennes Regering är sådan, at den kan behaga Philosopher, i synnerhet en så stor som Hr de Voltaire, m. m. Vi taltes länge vid om hundrade ämnen. Han, som sade at han hade feber, glömde sig nu så, at han spaserade 2 à 3 timar med oss i Trägården. När det började svalka mot aftonen, bad jag honom menagera sin hälsa och gå in. Han visade oss sedan sina rum, sin Studer-kammare och sit Bibliotheque, som består af 6 à 7000 Volumer; och finnas deruti de böcker, som man knapt kunde förmoda: i synnerhet hålles det för complette uti Theologien och Historien. Hr de Voltaire gjorde mig sedan den sällsynte hedern, at han skref i mit Album, på samma sida som Hr d'Alembert skrifvit förut. När jag tog afsked, försäkrade jag honom, at jag aldrig kunde glöma bort denne makalöse dagen: dock komme det an på honom sjelf, at den icke blefve utan make, om han ville tillåta oss vid vår återresa från Italien, at ännu en gång få upvakta honom; han sade: *très volontiers, mais je ne serai plus.* Sedan gick jag tillika med Hr Rudbeck, at bese den Kyrka, som Hr de Voltaire låtit upbygga vid Slottet. Utanföre i sjelfva Kyrko-muren har han låtit mura sin Graf i Pyramidale forme: den är midt emot Porten af Slottet, så at han ser den så ofta han går ut i porten. Kyrkan är simple, men vacker: på Altaret står et litet Cricifix, bredevid hvilket står Frälsarens Bild af Bronze i Lebens-grösse, och visar sin öpnade sida, äfven på Altaret; men Soknens Helgon eller Patron är satt i en vrå vid dörren. På Frontonen vid stora Kyrkoporten står: *Deo erexit Voltaire MDCCLXI.* Slottet *Ferney*, eller, som man ock skrifver, *Fernex* blef bygt 1759, och det så fort, at det började om Påsken, och var färdigt om Midsommaren; ligger uti Landskapet

Gex,

Gex, ſom hőr Frankrike til. Tilfőrene bodde han på *Delices*, nåſtan vid Stadsporten af Geneve; men ſom han då låt ſpela Comedier, hvilket år emot Geneves Lagar, och Republiquen ville hindra honom det, ſålde han bort Delices, ſom nu bebos af en Hr *Tronchin*, Couſin til den, ſom ſkrifvit *Lettres de la Campagne*. Sedermera beſågo vi de Nybyggen, ſom Hr de Voltaire låtit upbygga főr de miſsnőgde i Geneve: dår åro flera vackra och ſtora Hus, vid paſs 40 til antalet: på et af dem ſtod: *Manufacture Royale de Montres à Ferney*, dåreſt man ſade oſs, at vål 100 Handverkare arbetade. Nu håller man på at bygga et rått vackert Hus åt Hr de Voltaires Hand-Secreterare, Hr Vaniere, ſom år en Sveitzare til Nation. Dock vil ånnu något til, ĭnan det kan få namn af en ny Stad: bőrjan år likvål vacker, och őfvergår den ſom Konungen i Frankrike gjort åfven főr de Geneviſke Flyktingar, och kallas *Verſoix*, vid en by af ſamma namn, vid paſs 2 mil ifrån Geneve uti Gex. M. H. torde vilja veta, huru Hr de Voltaire ſer ut. Alle ſåga, at han år ful. Men jag ſåger, at han år något lång, mycket ſmal, mager och ganſka blek, har hőg panna med många och ſtora ſkrynklor, ſtora ſvarta őgon, ſtor och ganſka bred mun, ganſka ſtor nåſa, ſtor haka, och hvad år ſom icke år ſtort hos honom? Han har et Satyriſkt utſeende; men når han ler, ſnőrper han ihop ſin breda mun, och ſer då godt ut, ſamt liknar en viſs Pråſt i Sverige, ſom jag icke tőrs nåmna, emedan Hans Vőrdighet torde icke vara mera nőgd at likna Hr Voltaire, ån denne at likna en få andelig man. Han går något krokig, men tager långa ſteg; har god ſyn, och brukar aldrig glasőgon, ehuru nu på det 77 året, fődd den 20 Febr. 1694. Jag főrundrade mig derpå, at han ſkref med

så lätt hand och så väl, samt utan glas. Han arbetar och skrifver ständigt, stundom hela nätterne: om han ligger och något faller honom in, ringer han efter Secreteraren, vare sig hvad tima på natten det vil, som då måste skrifva hvad Hr Voltaire dicterar. Secreteraren ligger ofvan på Bibliotheket, och måste ständigt vara til hands. Hans mästa gjöromål består uti at skrifva rent. Hr Voltaire är ganska behagelig i sällskap, öfvermåttan höflig, och aldeles Hofman; men faller honom något in, det må vara vid bordet, eller i sällskap, går han straxt ut i sin kammare och skrifver det, samt kommer sedan tilbaka helt munter. Ibland är han vid mindre godt humeur, som man sagt mig. Han spelar ofta Schack, i synnerhet med en Ex-Jesuit, Pere *Adam*, som är hos honom, och är såsom Inspector öfver hans egendom. Hr Voltaire presenterade honom en gång för sit främmande, och sade: *Voilà le Pere Adam, mais ce n'est pas le premier homme du monde.* Hr Voltaire har, utom *Ferney* med derunder hörande Sokn af samma namn, ännu et annat Slott icke särdeles långt derifrån, som heter *Tourn y*, så at han är *Seigneur de Ferney & Tourn y*, och derunder lyda äfven några Byar i Soknarne *Brigny* och *Chamboisy*. Af alla dessa Godsen drager han om året vid pass 10000 Livres inkomst; men han har dessutom Penninge-Capitaler, så at han i alt har ongefär 50000 Livres räntor om året. Alt kommer at ärfvas af hans Systerdoter, Madame *Denys*, som är et artigt Fruntimer, af mycket vett; är Enka och något til åren. Vi mötte henne tillika med Hr d'Alembert, vid vår återresa: hon ville, at vi skulle vända om och åtnjuta hennes välfägnad; men jag undbad mig, och försäkrade, at jag väl aldrig varit så väl fägnad, som af den besynnerligen gode accueil af hen-

hennes Herr Morbror. Men nu ock några ord om Hr de Voltaires nyaſte arbeten. Några lårer jag nåmnt i mit ſiſta Bref ifrån Paris: derfőre nőjer jag mig nu med 2:ne beſynnerliga ſkrifter, ſom nyſs åro utkomne. Den ena kallas *Dieu*, år en Refutation af den grufveliga Boken kallad *le Syſteme de la Nature*, ſom tillika med 6 andra blef főrbuden i Paris: den főrmenes vara ſkrifven af Hr Diderot. Hr de Voltaire har uti den nåmnde Piecen refuterat detta Atheiſtiſka Syſtemet; men i mit tycke ſåger han dår ingen ting nytt. Men den andra år ſårdeles mårkvårdig; den kallas: *Hiſtoire Abrégée des Religions du Monde*, *ou Analyſe de l'Encyclopedie de Voltaire, à Geneve* 1770; har 2 Delar, den főrre af 64 ſidor, och den ſenare af 76 ſidor i 8. Den år őfvermåttan vackert, vål och rőrande ſkrifven. Han bőrjar med den naturliga Religion; ſedan om Idololatrien. Han underſőker, om någonſin en verkelig Idololatriſk Religion exiſterat; det han knapt vil medgifva. Sedan talar han om den Judiſka Religion. I den Andra Delen ſkrifver han om den Chriſtna Religions Gudomlighet och Sanning, och det på et ſått, ſom vål ingen főrmodat af Hr Voltaire. Han viſar Chriſtna Lårans nődvåndighet och fullkomlighet, och huru långt den lemnar alla andra Religioner efter ſig; och det med en ſårdeles kort ſinrikhet. Han uplőſer flere inkaſt, m. m. M. H. bőr ſkaffa in den Boken hos oſs. Lås den ſnart, och dőm om jag ſåger ſant. På kőpet finner man deruti en *Abregé* af hela Muſulmanſka Hiſtorien, och de főrnåmſte Califernes inrättningar, m. m. Men nu bőr jag anvånda den lilla reſten af papperet, at tala om en *Medaille*, ſom man ſlog őfver Hr Voltaire főrl. år, och ſom blifvit ganſka rar, emedan knapt mer ån 8 ſtycken deraf finnas. Den har på

ena sidan Hr Voltaires Bröstbild, som liknar honom ganska vål, och omkring står: *Il ôte aux Nations le bandeau de l'erreur*, som år en vers utur Henriaden. På den andra sidan står et Altare, på hvilket ligga Emblemer af Hjelte-dikt, Drame &c. såsom Trompeter, Casquer, Svård, Musique-Instrumenter, Masquer &c. och på Altaret år denna Inscription: *Serenisſ. Principi Car. Theod. Electori Palatino offerebat G. C. Wechter Junior MDCCLXIX.* Och derunder står: *Voltaire né le XX Fevr. MDCXCIV.* Men den nämnde Versen misshagade Prästerne så vål som Kur-Försten, som icke heller ville derpå hafva sit namn; derföre blefvo så få slagne med desse Påskrifter. Men nu i år har man gjort en annan Copie, ganska vål liknande Hr de Voltaire, på hvilken denne Versen så vål som Dedicationen åro uteslutne: i stället för den förre år allenast en krants; och i stället för den sednare har man satt på Altaret: *Tiré d'après nature au chateau de Ferney. G. C. Wechter. Gravé MDCCLXX.* Jag såg bägge desse Medailler hos Hr *Rieu* i Geneve, som ock har den aldra complettaste Samling af alt, som Hr de Voltaire har skrifvit både smått och stort. Auctorn har icke en gång sjelf alt. Dår såg jag ock Hr Voltaires handskrifna Anmårkningar uti Hr Rousseaus Böcker, i synnerhet uti den sistnämdes Svar til Årke-Biskopen Hr Beaumont i Paris, och *Contract Social.* Hr Voltaire har skrifvit i bråddarne, och strött öfver alt det skarpaste salt. Jag vil icke tala om en des Piece, som år hel ock hållen emot Hr Rousseau, emedan den år upfyld med grofheter. Den år skrifven såsom Anmårkningar öfver Hr Voltaires Bref til Hr Hume, och under anseende at criticera Hr Voltaires fel öfver alt uti nämnde Bref; men likafult år den skrifven af Hr Voltaire sjelf; derföre åro ock Anmärk-

mårkningarne desto mera satyriske. Men nog för denna gången om Hr Voltaire. Jag har den åran

TOLFTE BREFVET.

Geneve, den 24 Octob. 1770.

Nu våntar M. H. kanske en noga underråttelse om Geneve; men et vackert Bref, som jag drager mig til minnes, at jag fordom låst i M. H. Svenska Mercurius, som ock andre trykte beskrifningar bespara mig den mödan. Icke heller vil jag blanda mig in i de Politiska oroligheter, som desse senare åren skakat Republiquen: ty det vore vida ifrån åndamålet, och jag komme då at fylla mit bref med en hop Namn på Partierne i Geneve, såsom *les Grimauds;* så kallas de som åro emot Magistraten, och som blifvit til en del utdrifne utur Staden, och en del sjelfvilligt gat sin våg, antingen til Ferney, eller ock Versoix: de yppersta borgare i detta Partie kallas i et annat afseende *les Représentants;* men det Partiet af borgare, som hålla med Magistraten, kallas *les Negatifs.* Man har derom så många Skrifter och efterråttelser, utom det som ståt i Gazetterne, at jag, som satt mig före, at icke skrifva annat ån nytt, bör gå alt detta förbi. Nu år måstedelen alt stillat, och alle hoppas et godt lugn; dock håller Borgerskapet ånnu vakt och patrouller, utom den vanliga Garnisonen; och år ånnu en fördåld eld under falaskan, som torde en gång upglödga; ty jag har förmårkt en besynnerlig animositet, som röjer sig snart nog under discourser; churu det nu år hår aldeles förbudit, at tala om Regeringen och Partier-

ne, hvilket mer ökar än förminskar misstroendet uti en Republique, derest man icke är van at tiga, som uti Venedig. Men jag lemnar straxt detta ämnet, för at tala något om det, som är mig långt behageligare, nämligen om Lärdoms-verket i Geneve. I almänhet måste jag säga, at hvarken Staden eller Academien svara emot det stora rop, de äro uti. Jag hade om alt mycket större tanka, än jag nu finner det förtjenar; jag vil icke tro, at det kommer derutaf, at jag kom directe från Paris til Geneve; ty jag har hört många andra, som bodt förut i småstäder, fälla samma omdöme. Undervisnings-verket står här i almänhet på god fot: ungdomen upmuntras här, som i Paris, med belöningar, och det som mera är, utdelar man här belöningar för Gudsfruktan, som kallas *Prix pour la pieté;* så at här må man säga: *Pietas ad omnia utilis*, hvilket ock är devisen på Silfver-Jettonen, som ungdomen får derföre. Detta skulle tyckas göra snarare egennyttiga skrymtare, än leda hjertat til något godt; men när man vet, at desse premier delas ut för dem, som gjort de största framstegen i Catechesen och Christendoms-kunskapen, så kan man icke tala på annat, än at detta premium har et orätt namn, och borde snarare kallas *Prix de Catechisme, ou des Connoisfances de la Religion*. De andra premier kallas *Prix pour les talens ou pour l'erudition*, som delas ut i alla Classer uti *le College* eller Gymnasium. Classerne äro 9. Man kommer först i la Classe 9:me, som kallas *la Classe de Lecture*, derest barn af 4 à 5 års ålder lära sig läsa väl i bok; sedan i den 8:de, *la Classe d'Ecriture*, derest man lär sig skrifva: uti desse Classerne delas ut premier åt dem, som gjort de största framstegen, nämligen i den förstnämde åt den, som läser bäst, och i den andre åt den, som skrifver

vackre

vackre bokſtåfver, och ſes deruti efter intet annat ån en vacker ſtil. *Calvinus*, ſom gjort måſtedelen af Republiquens Lagar, ville hårmedelſt fårekomma det djupa barbarie och mörker, hvaruti man då var, då knapt någon fans, ſom kunde vål låſa och ſkrifva. Den 7:de år *la Claſſe d'Orthographie*, dereſt man lårer ſkrifva och ſtafva orden rått; den 6:te *de Grammatique*, hvareſt man *börjar Latinſka Språket*. Uti den 5:te continuerar man vidare Latinet, Phædrus, och *börjar Grekiſkan*. I den 4:de Cornelius Nepos, Ovidii Metamorphoſes, och börjar ſkrifva Latin. Uti den 3:dje Cicero, Virgilii Aeneis, och Aeſopus i Grekiſkan. Uti den 2:dre ånnu vidare Virgilius, Terentius, Ciceronis Paradoxa, Proſodien, och uti Grekiſkan N. T. ſamt Luciani Dialoguer. Uti den förſte och öfverſte Claſſen Virgilii Georgica, Ciceronis Orationes, Rhetorica, Homeri Odyſſea, och Themata på Latin och Grekiſka. Uti hvarje Claſſe åro flere premier pour les talens. I den 9:de och 8:de gifves intet prix de pieté; men i alle de öfrige åro i hvarje Claſſe antingen 4, ſåſom uti den 7:de och 6:te, eller ock 2 prix de pieté, ſåſom i hvar och en af de öfrige, at vinna. Det år en ſilfver-Medaille, ſom har på ena ſidan Geneves Vapn, och på den andra en qvinna, ſom håller i ena handen Cornu Copiæ, och viſar med den andra Himmelen, och en Krans ſom nedkommer utur ſkyarne; hon viſar detta åt två barn, ſom ſtå vid hennes ſida, och lyfta hånderne åt himmelen; omkring ſtår: *Pietas ad omnia utilis;* och nederſt eller på exerguen. *Senat. Gen. Praem. Ded.* Medaillerne åro icke af lika ſtorlek; i de nedre Claſſerne åro de mindre, och i de öfre ſtörre, ſom våre Riksdalrar. Likaſå les prix de talens, ſom delas ut 4 à 5 i hvar Claſſe, ifrån den nederſte til den öfverſte. Deſſe Medailler-

lerne hafva ock på den ena sidan *Republiquens Vapn* (som år en Nyckel och en utslagen Örn bredevid hvarandra, hvaröfver står *J. H. S.* omgifvit med en Sol, med denna öfverskrift omkring: *Post tenebras Lux*), och nederst på Exerguen: *Sen. Genev. Praem. Schol. D.* Och på den andra sidan år en Qvinna med en Bok i handen, samt et Palmträd, och en Man, som nedanföre plockar frukten. Öfverst står Jehova omgifvit med strålar, som genombryta molnen, med denna påskrift omkring: *Lex. Dei. Sapiętiam. Praestat. Parvulis.* Desse premier delas ut med myckan ståt uti Junii månad, af den regerande Syndicus uti Rådets nårvaro. De flitige åro sållan mer ån et år i hvarje Classe; och således gå de igenom le College på 9 år; sedan komma de til at bevista Professorernes Föreläsningar: ty uti le College åro icke annat ån de så kallade *Regents*, en i hvarje Classe; men Professores, hvilka alla tilsammans utgöra *l'Academie de Geneve*, åro 12 à 13 til antalet: 3 uti Theologien, 1 uti Belles-Lettres och Grekiskan, 2 uti Jure, 1 i Medicinen, 2 i Philosophien, hvarunder ock Physiquen år begripen, 1 uti Mathematiquen, 1 uti Historien, 1 uti Orientaliske Språken, och 1 år *le Principal du College.* Jag har nu den åran, at kånna dem vål måst allesammans. Uti *Theologien* åro Hrr *Vernet*, *Maurice* och *Claparede*, hvilken ock nu år Rector: han har skrifvit en Bok om Underverken emot Hr *Rousseau*, som vunnit det tycket i Ångland, at den blifvit öfversatt på Ångelska: han år en både lård, belefvad, artig och berest Man, och hålles före vara renlårigast; deremot Hr *Vernet* af 73 års ålder, som M. H. vet skrifvit åtskilligt, och Hr *Maurice* hållas före vara Socinianer. M. H. vet, hvad Stridskrifter Articlen *Geneve* uti *Encyclopedien* förorsakat, och jag fruktar at Hr *d'Alem-*

lembert har rätt. Jag frågade rent ut Hr *Vernet*, och äfven Hr *Maurice* en gång, hvad de tänkte om Christi Guddom &c. och om de hållo med Socinianerne? men fick, i stället för et simpelt *Nej*, et svar med långt omsvep, at de tro och lära med Skriften &c. De äro eljest lärde och genomartige Männer. Hr *Claparede* ville väl ursäkta alt för mig, och sade, at man lämnar hvar och en sin frihet, och anser alt med Tolerance, men at någre enskiltes mening icke bör tilräknas hela Corpsen &c. Jag berömde Tolerancen, men förundrade mig öfver en så stor förändring hos et Folk, som fordom lät bränna *Servetus* för Socinianismen. Man visar ännu stället litet utanför Staden, därest Executionen skedt. Uti *Physiquen* är Hr *de Saussure*, en ung och arbetsam Man, som lärer väl bringa den Vetenskapen, och äfven Natural-Historien, til någon högd i Geneve: ty han har, utom sit nit och sina stora talens, en annan rar förmon, at han är ganska rik, och förskaffar sig Instrumenter från Ångland, Frankrike &c. Han har ock gjort kostsamma Resor. Han har et stort och skönt Bibliotheque. Hr:ne Linné, och Wallerius äro, sade han, hans största Lärare. Han har ock Kongl. Vetenskaps Academiens i Stockholm Handlingar på Tyska, och äfven Hr Bergmans mästerliga Bok, som jag hos honom för första gången såg i Tysk Öfversättning. Uti *Belles-Lettres* och Grekiskan är Hr *Perdriau*, en snåll och munter Man: är aldeles en Ekerman, så uti Latinska Språkets renhet, som uti sit artiga och lätta omgånge. Uti *Historien* är den berömde Hr *Mallet*, ganska arbetsam: continuerar sin *Histoire de Hesse* och *Histoire de la Maison de Brunswick*. Vid denna Academie göras aldrig hvarken Magistrar eller Doctorer i någon Facultet, och likafullt står Repu-

bli-

bliquen vid makt: och Professorerne hafva ej des mindre nit om Lärdomens upkomst. Det hände i desse dagar, at Hr *de Saussure* var buden til middag hos en Lord från Ängland, som med sit hela hus varit i Geneve flere år, jämte Prinsen af Meklenburg-Schwerin och hans Suite. Jag och flere andre voro ock budne, vi instälde os, han väntade länge på Hr de Saussure, men förgäfves. Man fik veta, at han velat betjena sig af den vackra dagen, och bestigit et af de höga bergen omkring Geneve, med en nymodig Barometer, för at gjöra observationer, mäta luftens tyngd och dermedelst bergets högd. Det kallar jag at älska sin Vetenskap. Men M. H. torde med fog tycka, at jag varit för vidlyftig i denne Artiklen, i synnerhet om en så ringa och föraktelig sak, som huru man belönar Skole-gossar för deras flit och snällhet. Men som jag har den inbilningen, at Skole-ungdomen är den nya Republiquen, som kommer efter os och blifver vår domare; at en Skole-gosse kan vara et ämne til alt, så väl godt som ondt; at således grundvalen til en lyckelig efterverld lägges i Läro-husen, därest förste principerne inplantas &c. så har jag trodt, at det är et värdigt skrif-ämne, at visa, huru man annorstädes tilskapar en uplyst och dygdig efterverld. Jag kommer här ihog *T. Livii* ord: *Illud est in cognitione rerum salubre ac fructiferum, omnis te exempli documenta intueri: indeque tibi tuæque reipublicæ, quod imitere, capias.* Af den nu här gifna efterrättelsen lärer M. H. finna, huru man bör anse det som skrifves uti *Nouveaux Memoires, ou Observations sur l'Italie & sur les Italiens, par deux Gentilhommes Svedois, traduits du Svedois*, Tom. I. p. 18. (Edit. de Londres 1764 in 8:vo), därest med rätta le College de Geneve berömmes, och den emulation, som ge-

genom premierne upvåckes; men omſider heter det: *Le premier prix eſt pour l'ecriture; ce que je n'ai vu pratiquer que là: le theme le plus mal fait, mais le mieux ecri , e porte ce premier prix.* I hvad mening ſom hålſt man vil förſtå *le premier prix*, antingen ſom uti Paris vid Univerſitetet, dåreſt ſå kallas det förſta och förnåmſta premium, då förſte Preſidenten i Parlamentet ſåtter kranſen på den ſnållaſte Skolgåſſen, tager honom i famn och kyſſer honom; eller ock i anſeende til tiden, at *le premier prix* ſkulle betyda det premium, ſom gifves i den nederſte Claſſen, uti hvilken man förſt kommer, ſå år det lika oriktigt: ty det förſta premium, ſom man begynner med, år *pour la Lecture*, och ſedan i följande Claſſen år *pour l'Ecriture;* och alt detta för barn ſom börja, hos hvilka man icke kan ſupponera at *gjöra et vackert theme* Lika ſå bör man anſe, at dårſammaſtädes pag. 18 Auctorn icke vetat ſkilja le College ifrån Academien: ty förſt ſåger han, at *Profeſſorerne* underviſa uti le College: hvilket kunde urſåktas, emedan alle *Regents* åfven uti Frankrike hafva den titeln; men når han ſåger, at deſſe Profeſſorer komma gemenligen ifrån le College in uti Rådet, ſå kan det icke ſågas om les *Regents* i Claſſerne; men med Profeſſorerne vid Academien hånder det ofta. Flere ſådane felſteg finnas i denna boken, ſåſom då det pag. 14 ſåges: *J'imaginois que la ville ſe gardoit elle même, et je vis avec ſurpriſe qu'elle a garniſon Suiſſe.* Jag åter ſer med lika ſtor ſurpriſe, at någon, ſom varit i Geneve, kan ſkrifva et ſå groft fel. Republiquens Garniſon i freds-tider år 1200 man, ſom alle åro beſoldade troppar, de må vara från Tyſkland, Sweitz, &c. Geneve år en ſå fri, independente och ſouveraine Republique, ſom någonſin Venedig. På ſamma ſida ſåges om St. Peters Kyrka, at den har en *Portique d'ordre Dorique*,

då den likvål år *d'ordre Corinthien*, ſom hvar och en, ſom endaſt lårt elementerne uti Architecturen, kan ſe. Men jag ſkulle ſkrifva en hel Tractat, om jag ville relevera alla miſstag hos denne Auctorn. Nog af, at jag, ſom Svenſk, deſavouerat det, ſom man under Svenſka Namnet felat, och råttat en del af mine fôregifne Landsmåns vilfarelſer. Eljeſt år råtte Auctorn Hr *Grosley* uti Troyes, Ledamot af l'Academie des Inſcriptions & Belles Lettres i Paris, ſom icke långeſedan åfven gifvit ut *Voyage de Londres*, men år den ej mera exact ån den hår omtalte, ſå tjenar den til et bevis, huru ſvårt det år fôr en Reſande, ſom år kort på et ſtålle, at få ſåkra underråttelſer och riktiga begrep om en ſak, och huru lått man kan fôrgå ſig. Jag frågade efter Hr *Grosley* uti Geneve, och månge, ånda lil regerande Syndiquen Hr Saladin, hos hvilken jag var flere gånger til middag, ſade mig, at Hr Grosley vål kommit til Geneve, men ej varit bekant och converſerat med någon i Republiquen. *Hinc illæ lacrymæ.*

Bibliothequet i Geneve fôrtjenar vål nu någre ord, och det ſå mycket mera, ſom det år et af de minſt bekanta i Europen: emedan man hvarken har någon ſkrifven eller trykt Hiſtoria derom. Man håller nu på at gjôra en Catalogue derôfver; ty den man hittils nyttjat i Bibliothequet, år ſnarare en ofullſtåndig Upſats på viſſe Bôcker, ån en Catalogue. Det har vid paſs 50000 Volumer trykta Bôcker, och en anſenlig hop Manuſcripter. Ibland de ſenare år en *Latinſk Bibel* på Pergament in folio, ſom år åtminſtone 800 år gammal: deruti finnes *Dictum Johannis de tribus teſtibus in cælo.* En *Codex Hebraicus* in 4:to på Pergament, med Maſora och Puncter ôfveralt. *Daniel* och *Eſra* ſtå vid ſlutet. En *Pentateuchus Hebraicus* in 8:vo, med *Davids* Pſalmer i bråddarne. En *Pentateuchus* in 4:to, utan puncter;

ćter; men vid ſlutet af boken åro punćterne tilſatte. En *Codex Græcus* med alle 4 Evangeliſterne in 8:vo på Pergament, med *Canones* i bőrjan, ifrån 9:de Seculo. En *Codex Græcus* in 12:o på Pergament, ſom år ganſka gammal: den innehåller *Apoſtla-Gårningarne*, dårnåſt *Jacobs* Epiſtel, ſå *Petri* bågge, derpå alle 3 *Johannis* Epiſtlar, ſedan *Judæ* Bref, hvareſt vid åndan ſtår: *Telos toon hepta katholicoon Epiſtoloon*. Så komma alla Pauli Epiſtlar i ſin vanliga ordning, ſå at den til *Hebreerne* ſtår ſiſt. *Uppenbarelſe-Boken* finnes hår icke. Det nyſs omtalte *Dictum Johannis* fattas ſå hår, ſom uti alle Grekiſke Manuſcripter, ſom jag ſedt; men åter i alle MSS af Verſio Vulgata, ſom jag råkat őfver, har jag altid funnit det. Hår finnes ock *Chronicon Euſebii* på Pergament in folio. På főrſta ſidan ſtår en beſvårjning vid Gud, at hvilken, ſom ſkrifver af detta Manuſcript, bőr noga collationera ſin Afſkrift med Originalet och bruka al mőjelig accurateſſe, ſamt at han i det afſkrifne Exemplaret ſkal trogit inſkrifva denna beſvårjning, med főrbannelſe őfver den, ſom icke gjőr alt detta. *Frålſarens* Namn ſkrifves hår JHESVS. Om hans fődelſe ſtår: *JHESVS naſcitur Olymp. CXCIIII, Anno mundi VCLXXXX.* Detta Chronicon år ganſka vål ſkrifvit, och fullſtåndigt med *Hieronymus Presbyter*, ſamt *Proſperi* tillågning vid ſlutet. Hår finnes ock *Auguſtini Sermo de Converſione S:ti Pauli* &c. ſom torde vara et af de åldſta och curieuſaſte MSS i Europen: det år ſkrifvit på *Papyrus Ægypti*, dock icke alla bladen, ty måſt hvartannat år af Pergament. Det Egyptiſke Papyrus har anſeende af et tunt Boktråd, ſom man brukar til permar &c. *Montfaucon* har ſkrifvit håruti med egen hand: *Hunc Codicem ex papyro Ægyptiaca vidi & evolui, & ſexto vel cum tardiſſime ſeptimo ſæculo ſcri-*

ptum judicavi. Fr. Bernardus de Montfaucon. Det är et trykfel, at de kallas *Hieronymi* Latinske *Sermones* sid. 149, i 20:de Brefvet af *Johan Georg Keyßlers* Neueste *Reisen durch Deutschland, Böhmen, Ungarn, die Schweitz, Italien und Lothringen, neue und vermehrte Auflage* &c. *Hannover* 1751, in 4:to: ty de äro *Augustini.* Åfven är här en *Träd-bok,* som består af 6 blad, eller rättare bräden, på hvilka stå Konung *Philippi le Bel Hushålls-räkningar* på Latin af 13:de Seculo. Detta är andre Volumen; den första skal vara i Florens. Här finnas månge Kongl. lige Anecdoter, såsom huru mycket det kostat at laga Konungens skinbyxor &c. — *Homeri Ilias* väl skrifven. *Scholia in Hesiodum,* på Grekiska. *Diodori Siculi Bibliotheca Græca;* detta MS har väl Hr *Wesseling* icke känt, då han gaf ut sin vackra Edition af Diod. Siculus. Deraf ser man, hvad skada och påföljd brist på underrättelser om de Skatter, som finnas i et Bibliotheque, hafver med sig. — *Terentius,* väl skrifven på Pergament in fol. hålles före vara af 10:de Seculo och vid slutet står: *Calliopius recensui.* — *Ovidii Metamorphoses. Ciceronis Orationes, Epistolæ & Officia. Juvenalis. Statius Thebanus. Senecæ Quæstiones Naturales. Augustinus. Athanasius. Titi Livii Decas prima. Aristoteles* på Latin. *Fransyske Bibeln,* den första Fransyska Öfversättning af *Guiard des Monens,* vid Ludvic den Heliges tid, med ganska sköna Vignetter och Miniaturer, samt Glosser, 2 Volumer in fol. på Pergament. *Q. Curtius, Sallustius, Valerius Maximus, Titus Livius,* finnas här alle i MS på Fransyska: de voro gjorde för K. *Carl* V och des Söner. *Bedæ Opera, Calendarium* och *Martyrologium* in fol. på Pergament. Jag kan icke gifva M. H. vidare underrättelser om detta Bibliothequet, och hade jag nog svårt

at

at få kasta ögonen så mycket på Manuscripterne, at jag kunde få en någorlunda underrättelse om hvad de innehöllo. Bibliothekarien, Hr *Cointe*, tillika Professor i Orientaliska Språken, tyckes icke hafva stor ro af Bibliothequet: ty en gång gaf han mig allenast en fjerdedels timas tid, at bese Manuscripterne; och hade jag vål blifvit i mycken mistning, om icke Prinsen af Meklenburg-Schwerin, som varit i Geneve 2 år, visat mig ibland andra oråkneliga vålgårningar, under mit vistande hårstådes, som jag hvar dag får erfara, den nåden och skickat til Hr *Cointe* bud, at Hans Höghet ville en viss dag sjelf komma i Bibliothequet. Derigenom fick jag noga examinera alt. Sedermera år den åldre Bibliothekarien, Hr *Lullin*, som varit på landet, kommen i Staden. Det år en artig och lård Man, kånner Bibliothequet vål, och, ehuru han år ålderstegen, har han godt minne och redig ordning om alt. Jag upmuntrade Herrar Bibliothekarierne, at gifva ut en liten *Historia Bibliothecæ*, med en kort underråttelse om de förnåmsta Manuscripterne: få se, om det har någon verkan.

Nu bör jag ock tala litet om andre lårde Mån i Geneve, såsom. Hr *Tronchin*, ancien Procureur-General, som utom annat år kånd af *Lettres de la Campagne*: det år en artig och qvick Man; har en ganska vacker gård på landet åt den Savoyska sidan, kallad *Boisfiere*, dår konsten och smaken regera: ty Luxe och Magnificence hafva Lagarne i sjelfva Geneve landförvist. Hr *C. Bonnet*, som utom andra Verk, gaf förledet år ut *la Palingénesie Philosophique*: ehuru han år allenast 50 år, hår han genom Microscops ståndiga brukande så skåmt sin syn, at han nu ser ganska illa: han betjenar sig nu af en Hand-Secreterare, emedan han icke kan skrifva sjelf. Men der-

emot

emot har han et så godt minne och så stark imagination, at han kan hafva i hufvudet hela 40 sidor på en gång, lägga sig dermed om aftonen, sofva väl, och sedan om morgonen dictera dem åt Secreteraren med största redighet, och utan at stapla eller ändra något, så at det kan tryckas. Han anser för en förmon, at han nu icke mera kan göra Observationer, emedan han derigenom skärpt meditationen och tanke-gåfvan. Han berömde Hr:ne *Linné*, *de Geer*, och *Lyonnet* i Holland otroligt. Hr Bonnet är en ömhjertad Philosoph. Dock må man icke tro, at han är blind, som många sagt: han skref några ord för Hans Höghet, Prinsen af Meklenburg, i min närvaro; kan ock läsa, men högst en half timme. Herrar *de Luc*, tvånne Bröder, som gemensamt arbeta uti Natural-Historien och Physiquen, och hafva gjordt många resor. Den äldre är Hr *Jean André de Luc*, som upfunnit et nytt slags *Barometer*, med hvilken man utan ringaste misstag kan måta *högden af berg*, *torn* m. m. och kan föra dem med sig, utan at qvicksilfret balloterar. Han arbetar nu på et Verk, kallat *Recherches sur les Condensations de l'Atmosphere*, som skal utgifvas vid nästa års början. Efter hans uträkning har det så kallade *Mont-blanc* af Alperne 13000 fots perpendiculaire högd öfver vattu-brynet i Genever-sjön, och väl 14000 fots högd öfver Hafs-brynet. Berget *Salev* vid Geneve är vid pass 3000 fot högre än vattubrynet i sjön; och *Jura* 4000 fot. Han har ock gjort en besynnerlig observation, som *Réaumur* icke vetat, nämligen at kokhett vatn är icke lika hett på en högd och neder på et fält, så at Thermometern visar olika grad af värma; jag vil här bruka hans egna ord: "La chaleur de l'eau bouillante au niveau "de la mer, sur une division de 80 degrés, com-

"pri-

"prise entre le point de la congélation & celui de "l'eau bouillante, est plus chaude d'un dixieme, ou "aux 8 degrés environ, que sur une élévation de "9300 pieds au-dessus de niveau de la mer"; vid hvilken högd Barometern var vid 19 tum. Den andre Brodren, Hr *Guillaume Antoine de Luc*, har et ganska stort och pråktigt *Snäck-Cabinet*, och det som besynnerligast år, har han lika många *Petrificater*, som åro analogue med Snåckorne, så at når han visat fram en låda med Snåckor, visar han sedan fram de analogue Petrificaterne, som så likna Snåckorna, at man kunde misstaga sig på dem. Jag tror knapt, at någon samlat så många och så besynnerliga Petrificater. Han sade mig, at både Bergen *Jura* och *Salev* åro hel och hållna af kalksten; men at Alperne hafva ingen kalksten, utan Berg-Cristal, *ardoise & caillou*. Vidare underråttade han mig, at det hvita på Alperne år icke snö, utan bara is, och når man kommer nårmare til dem, åro de grönaktige; på somliga stållen år isen på Alperne öfver 100 toises tjock. Det rågnar aldrig på Alperne, utan når rågn faller nedanföre, snögar det på Alperne för deras högd skull. Jag ser nu i fönstret, at det snögar på *Salev*, så at det år aldeles hvitt, som dock icke år at jåmföra mot Alpernes högd, når det nu rågnar öfver alt i Staden, som altid hånder höst och vår, når luften år kall; men jag har ock hår sedt, at det på de varmare dagarne rågnat på Salev, hvilket aldrig hånder på Alperne. Hr *de Luc* talte ock om *Genever-fiöns djuphet*. Den år på vissa stållen, dår den år som djupast, 160 brasses, hvar brasse råknad til 5 och en half fot, och det emellan *Lausanne* och *Meileri*. Stundom år den så tvårdjup, at han allenast et bösse-skott ifrån landet år 100 brasses djup.

Ibland

Ibland Artister i Geneve förtjenar Hr *Hubert* et utmärkt beröm. Han målar väl, och såg jag hos honom flera stycken, som voro målade efter Virgilii Æneis; han sade, at han icke kände någon så stark Målare som Virgilius, den han ock kan utantil. Han äger ock den besynnerliga konsten, at han kan klippa uti kort eller papper den figur h n vil, och det utan at se derpå: han klipte ut Hr *Voltaire* i et kort, och gaf mig; det liknar honom otroligt. Hans unge Son går icke allenast i hans fotspår, utan skal ock med tiden öfvergå honom, som Fadren sjelf säger. Hr *Liotard* är ock en god Målare: han har länge varit i Constantinopel, men uppehåller sig nu i Paris. Jag besåg nyligen hans Cabinet här i Geneve. Draperierne på hans Målningar äro besynnerligen väl uttrykte.

Men jag vore otacksam, om jag icke härstädes, med vördsammaste erkänsla, talte om den, som gör mit vistande i Geneve så ljufligt, och som på så kort tid skaffat mig bekantskap, så väl med de högste i Republiquen, som de förnämste främmande: det är Hans Durchläutighet, Prins *Fredric Frans* af *Meklenburg-Schwerin*, som nu varit länge i Geneve. Hans Höghet har visat oss en besynnerlig nåd; budit oss til sig måst hvar dag, anstält måltider, och kallat de Förnämste både regerande och lärde, présenterat oss för dem på det vi skulle få bekantskap; hvaraf händt, at vi blifvit budne tillika med Prinsen på flere ställen, och emedan de förnämare nu äro måstadelen på landet, har Prinsen tagit oss med sig i sin egen vagn, på alla visiter han gjort. Och som Prinsen är högt ansedd och älskad i Republiquen, hvarföre ock hela Garnisonen skyldrar när Hans Höghet far förbi; så blefvo vi både snart och väl kände med de Högste i Staden, som alla

gjort ofs vifite. Detta hafver jag at tilfkrifva Kongl. Svenfke Kammarherren Hr *von Uefedom*, Riddare och Commendeur af Röda Örn, fom är här med Prinfen: det är en Herre af et ganfka uplyft förftånd, och har det ömafte och ädlafte hjerta, fom någonfin kan finnas. Lyckelig är Prinfen, lyckeligt det Folket, öfver hvilket han en gång fkal regera, och lyckelig Hr Kammarherren fjelf, fom har driffjedrarne til et helt Folks välfärd i fina händer. Prinfen är öfvermåttan nådig och populair, fpelar fom oftaft Schach med mig. Hans Hr Farbroder, den nu Regerande Hertigen, fom är barnlös, har juft fkickat honom hit, på det han uti en fri Republique må vänja fig vid Patriotifka Tänkefätt. Han har ock varit i 2:ne år i Laufanne, och nu 2 år här, och ännu torde han blifva här 2:ne år til. Hvad glädje är det icke, at fe en Prins, fom är ämnad at regera, gifva få ftort hopp om fig. Mylord *Stanhope* har varit här i 6 år med Myladi, för at gifva fin Son en god upfoftran. Det är denne Lordens Fader, fom tog in Mahon, hvaraf ock äldfte Sonen i Famillen altid kallas *Grefve af Mahon*. Det är en lärd Herre, har läft ut Homerus 8 gånger, och flere gånger Demofthenes; har et Bibliotheque, fom är upfylt med de fkönafte böcker uti Grekifka, Latinfka, Franfyfka, Ängelfka och Tyfka Litteraturen. Vi hafve den åran at ofta vara hos honom; och han har ock gjort ofs flere vifiter. Kongl. Franfke Refidenten Hr *Hennin* har vifat ofs mycken politeffe, har et ftort Bibliotheque af 8 à 9000 Volumer, hvaribland är mycket af Svenfka böcker: han kan Svenfka, och har varit i Sverige år 1756, famt har Svenfka Manufcripter med de hemligafte Anecdoter om den Riksdagen, och det i flere Volumer, få ock flere MSS om Svenfke Bergverken. Jag hade aldrig

förmodat få se sådane saker i Geneve. Jag träffade hos honom förleden vecka en Italiensk Grefve, Hr *Sagramoso* från Verona, Maltheser-Riddare, som talade mig til på Svenska: han har varit i Sverige 1747, och berömde Svenskarne, så väl som Hr Residenten, otroligt. Likaså gör Hr Pastor *Voulaire*, som varit i Sverige 15 år. Jag har gjömt til slut at tala om Hr *Jennings* och des Fru; de bevisa oss här otroligt mycken godhet. Hr Jennings har nu nyligen köpt sig en Landt-egendom nära intil Staden, med en skön Vingård. Detta året fås här ej mycket vin, emedan drufvorne blefvo måst afslagne af et svårt hagel, som föll här i orten vid slutet af Augusti månad: haglen voro så stora som höns-ägg, de togo barken af träden.

Nu är tid at sluta detta långa Brefvet. Dock et ord om det vackra landet omkring Geneve. Des Territorium är en omkrets af 15 mil, och äro på landet 11 Kyrkosoknar, som kunna utgöra vid pass 40 à 50 Byar. Denne omkretsens gränsor äro mycket irreguliere, i anseende til politiska delningen. Men landet är ganska vackert, med de härligste utsigter: Tråd- och Vingårdarne, Sjön, Bergen Jura, Salev och Sion, de isfulle Alperne, Skogar, Ängar, Floderne Rhone och Arve, Dalar, vackra Hus, Segelfarare på sjön m. m. gjöra så vackre och pittoresque utsikter, som man knapt får se annorstädes. Invånarnes i Geneve antal är emellan 25 och 30000, och man vil icke at antalet må ökas. Nu bör ock icke jag öka mera på mit Bref, utan slutar med - - -

---

TRE-

TRETONDE BREFVET.

Marſeille, d. 18 Novemb. 1770.

Jag reſte den 25 Oct. ifrån Geneve, dåreſt jag icke tänkt blifva ſå länge; men de nöjen och ſällſkaper, jag omtalte i mit ſiſta, höllo mig qvar. Jag hade vål föreſat mig reſa til *Lauſanne*, ſom jag ſåg på en högd i Savoyen utan för Geneve; och ſedermera til *Bern*, at ſå ſe den ſtore *Haller*; men tiden led, och dyrheten i Geneve och Sweitz kände ſå på pungen, at man måſte afſtå med denna reſan. Hr *Haller* ſkal icke vara ſå anſedd i Bern, ſom hans förtjenſter gjöra honom eljeſt anſedd af hela verlden. Han har tagit parti af oroligheterne i Geneve, och hållit med Borgerſkapet, ſom ſtött honom hos Rådet i Bern. Hans Höghet Prinſen af Meklenburg-Schwerin och Hr Kammarherren von Ueſedom hafva varit hos honom; deraf har jag fåt flere uplysningar om denne grundlärde Mannen. Det ſåges almånt, at han vil ifrån Bern tilbaka til Göttingen. Men nu til vår Reſa. Utur *Gex* går man in i *Bugey* vid en ſtark Skants *le Fort de l'Ecluſe* kallad, ſom år nyckeln til Frankrike på denna ſidan, och ligger vid foten af berget *Jura*, ſom hår begynnes, under namn af *Mont-Credo*; ty berget Jura får flere namn, ehuru det år ſamma ſtråcka och kådja af berg, ſom hår begynnes och går ånda til Baſel, det år emellan Rhone och Rehn. Rhone-floden flyter hår vid murarne af Skantſen förbi; och på andra ſidan år åter et annat högt berg, kallat *St. Victoire*, ſom hörer Savoyen til; ſå at ingen kan hår komma fram, utan genom Fåſtningen, dåreſt ock Reſe-paſſen upviſas: det år vid paſs 6 mil ifrån Geneve. Sedan vid Byn *Bellegard* ungefår 7 mil ifrån Geneve ſtego vi ned til Floden *Rhone*, at ſe huru han gömer

ſig under jorden eller, råttare ſagt, under ſtenarne, och vid paſs 50 fot dårifrån kommer åter up med en håftighet, ſåſom kokande vatn: man ſade mig at djupet, dår han ſå kokade, ſkal funnits vara 4000 fot. Man berättade mig ock, at en liten mil hårifrån, nårmare til Geneve, uti Soknen *Balon*, går Rhone ockſå under jorden, och det på 2 ſtållen dårſammaſtådes, ſamt at han dår gömer ſig vid paſs 1000 fot: jag har funnit ingen, ſom ſkrifvit om detta Naturens underverk i *Balon;* men alle tala om Bellegard. åfven Hr *Grosley*, under namn af deux Gentilshommes Svedois, i Förſta Tomen ſid. 10. Den ſtrida ſtrömen, ſom Hr Grosley talar om dårſammaſtådes, och ſom förenar ſig med Rhone, den han icke kunnat få veta namnet på, heter *Verſeline;* den kommer ifrån *Ste Claude*. Öfver hela Provincen *Bugey* åro höga och ſtora berg; åfven uti Provincen *Breſſe*, inemot Lyon.

Lyon, en ſtor och vacker Stad, den förſte i Frankrike nåſt Paris, ſåges hafva 120000 invånare. Manufacturerne och Handeln åro hår i ſtort flor. Hår åro vackra Promenader vid *Rhone* och *Saone*, ſom hår nedanför Staden ſammanflyta, och Saone miſter dår ſit namn. I Staden år, på en ganſka vacker place, en Ludvic XIV Statue Equeſtre af Bronze upreſt. Stadens *Bibliotheque*, ſom fordom varit Jeſuiternes, år för ſin vackra bygnad, utſigt åt Rhone och Eliſeiſka Fålten, ſamt talrika Bokſamling, et ibland de vackraſte man vil ſe. Man råknar hår til 57000 Volumer. Hår åro icke många Manuſcripter. Jag ſåg ibland dem en *Latinſk Bibel* på Pergament in folio, uti hvilken 1 Joh. 5: 7 låſes. Jag ſåg hår det ſamma, ſom jag ſåg uti Manuſcriptet i Geneve, at uti föregående verſen ſtår: *Et Spiritus eſt qui teſtatur quod Chriſtus eſt veritas;* i ſtållet för: *quod Spiritus eſt veritas.* Jag gjorde uptåkten af denne Varianten i Geneve; och vet jag ingen

gen som observerat den förut. Här finnas ock *Gregorii Nazianzeni Opera* uti MS på Grekiska, låseligt skrifven. Et *Herbarium*, på Pergament ritat, som man håller för 600 år gammalt. En *Plinii Hist. Nat.* på Pergament. Ibland de trykte böckerne, äro här flere af de äldste Editionerne, som nu äro rätt rare, såsom *Titus Livius* på et vackert Pergament, 2 Volumer in folio, trykt i Venedig 1470 af *Vindelin af Spira*. *Plinii Hist. Nat.* ocksä på Pergament, 2 Volumer in folio, Venedig 1472, af *Nicol. Jenson*. *Cicero*, uti 4 Tomer in folio, Mediolani 1490 och 1498, af hvilken man gör et stort värde, såsom den är ganska rar: den är trykt af *Alex. Minutianus*. Journal des Savans för 1725 talar om denna Edition med mycken eloge. Här är ock en *Dio Cassius*, som öfveralt i bräddarne är fullskrifven med *Henrici Stephani* egenhändiga Noter. Här finnas alla slags *Biblia Polyglotta*. Vidare et Verk, som torde vara det sälsyntaste i Europa, en *General-Historia öfver China*, på Chinesiska, trykt i *Pekin* uti 30 Volumer; hvar Volume är 14 tum lång, och 7 bred; Jesuiten *Parénin* har hitskänkt detta dyrbara arbetet. Bredevid Bibliothequet är ock et *Cabinet des Antiques*, som har Romerske Kejsarnes Mynt, samt Syriske, Egyptiske Medailler, m. m. *Stads-Huset* är ganska vackert. När man stiger in på den stora trappan, ser man flere målningar, som föreställa Lyons i aska läggande genom en vådeld, under Neros Regering, som skedde om en natt; och när Landtmannen kom andra dagen, at efter vanligheten förytra sina varor, sökte de Lyon i sjelfva Lyon, så aldeles var hela Staden afbrunnen til intet. *Seneca* talar härom uti 91 Epistelm med mycket eftertryck, och ibland annat säger han: *una nox interfuit inter urbem maximam et nullam.* Utan på Huset, vid sidan åt gården, stå desse versar:

Flu-

Flumineis Rhodanus qua se fugat incitus undis,
Quaque pigro dubitat flumine mitis Arar,
Lugdunumque jacet antiquo novus orbis in orbe,
Lugdunumque vetus orbis in orbe novo.

Quod nolis alibi quaeras, hic quaere quod optas;
Aut hic aut nusquam vincere vota potes.
Lugduni, quodcunque potest dare mundus, habebis;
Plura petas, hæc Urbs et tibi plura dabit.

Här vid Staden finnas ännu öfverlefvor af de Romares *Aqueduc:* nu nyligen har Hr *l'Ormeau* gifvit ut en beskrifning häröfver; jag sökte den förgäfves hos Bokförare, ehuru den är trykt i Lyon; ty de äro långt ifrån icke så tjenstaktige och höflige, som i Paris, därest man straxt skaffar en Bok, ehuru den skulle finnas i andra ändan af Staden. Här träffade jag ock Hr *Cogel*, en förtjent Svensk Målare, som nu i flere år rest utomlands; han har varit 4 år i Lyon. Vil M. H. veta, huru Hr *Rousseau* ser ut, så skaffa sig det Conterfey, Hr Cogel gjort; ty ehuru han stulit sig til at taga af Hr Rousseau, och det när han åt hos en Hr Cogels vän, så är det dock så väl träffat, at straxt jag kom igenom dörren, kände jag igen Rousseau. Jag bad Hr Cogel skicka denne Tafla til M. H. Han kan ock gifva bästa underrättelsen om Lyon, emedan han varit där så länge: jag hant icke observera mer, än det jag nu haft den äran at skrifva, ty jag kom den ena middagen och reste bort den andra. Jag hade gärna velat råka Hr *Bougainville*, som var i Lyon; men han låg sjuk. Det är han, som upfunnit det nya Landet vid America, med de stora människorna uppå; och har fört med sig en af Innevånarne til Paris, som dock lärer blifvit död. Han har kallat Landet *la Cythere*, för inbyg-

gar-

garnes frikoſtighet ſkull, ända til at lämna ut ſina huſtrur och döttrar. Vid afreſan har han därſtädes upſat Frankrikes Vapn.

Jag reſte ſedan genom *Vienne* i Dauphiné: där äro flere Eccleſiaſtiſka märkvärdigheter; men de höra icke hit. Öfver alt i *Dauphiné* äro Mulbärsträd planterade för Silkes-maſkarnes ſkull. *Orange* eller *Oranien* har de Antiquiteter, ſom kunna göra en kännare häpen. Man blir förſt varſe en *Arc de Triomphe* efter de Romare: man har allmänt trot, at den vore upreſt för *Marius*; men *Peireſc* menar at det varit för *Fabius Maximus*. Denne Triumph-bogen eller Äre-porten är hög och majeſtätelig, med Colonner af den Corinthiſka Orden, och mycket Ornamenter, ſamt Tropheer uti bas-relief: alt är ſtort och präktigt. Här är ock en ſtor *Circus* efter de Romare, ſå ock *Arenae*. Vidare beſåg jag et gålf, ſom man nyligen funnit under jorden, då man velat göra en källare; det kallades hos de Romare *Pavimenta teſſellata*, och mins jag mig läſt derom uti *Svetonius*, utom andra; de äro ganſka vackra af ſvart Marmor, med hvita tärningar inlagde i en viſs ordning, ſå at där formeras circlar, blomor, m. m. kallas på Franſyſka *Pavé de Moſaïque* och *Marqueterie*. Folket här i Oranien behåller ännu qvar viſſa ſtora Privilegier.

Här börjar man nu få ſe *Olive-träd* til myckenhet vid vägen, och voro de helt fulla med Oliver; men et vil jag varna M. H. före, at i fall M. H. kommer någon gång at reſa här förbi, at han icke ſmakar et enda Olive på träden; ty man pliktar nog dyrt för ſin nyfikenhet. Jag ſmakade et Olive vid Orange, men ångrade mig ſtraxt, ty det hade ſå när bränt up tungan; och den kärfva och bäſka ſmaken varade ända til Avignon, ſom är 4 goda mil. Kuſken ſade, at jag var ganſka måttelig; han hade ſet andra, ſom tagit hela

knäp-

knåpnåfven full och ftoppat i munnen, men dårefter få når ftårknat. Jag, fom tufende andra, åfven i Paris, hade trot: at man åt Oliverne fådane, fom de plockades af tråden, då de voro mogne; men nu har jag lårt, at man förft lågger dem i en ftark lut, gjord af afka, flere dagar; fedan tagas de up och faltas in, och dårpå kunna de åtas. Det koftade verkeligen mycket på mig, fom ålfkar Oliver, at fara förbi och igenom ftore Olive-fkogar, utan at vidare våga fmaka frukten, fom icke behöfver något hågn, emedan den förbjuder fig fjelf.

Avignon år en vål befåft Stad. M. H. vet, at den få vål, fom Grefskapet *Venaisfin*, blef för 2 år fedan tagen ifrån Påfven, fom hår hållit en Vice-Legat och hörer nu til Konungen af Frankrike. Hår år et *Univerfitet*, fom år icke mera beröm't ån det fom år i Orange. Man beråttar dårom lika löjeliga Hiftorietter, huru man för godt köp kan blifva Doctor, i fynnerhet uti Jure, likfom man omtalar hos ofs viffa luftiga Promotioner. En Advocat, fom hade för 10 Ecus blifvit Doctor i Orange, bad, at man ock ville promovera hans trafvare til Doctor; men Faculteten fvarade honom: *nous ne recevons pas deux bêtes dans un jour.* Jag frågade dårföre mera efter den *Judifka Synagogan* i Avignon, i fynnerhet fom det var en lördag. Jag gick derin, och fik fe et vackert Hus vål beprydt, famt Judarne låfa Mofes med ftörfta ifver. Jag följde efter i boken med en Jude, fom ftod bredevid mig, för at få kånna deras pronunciation: når han fåg, at jag förftod Språket, frågade han mig, om jag icke vore af famma flågt fom han, och fedan affallit? Jag fade, at jag icke var Jude, men at jag trodde på en Jude efter köttet, m. m. Han förundrade fig öfver det fvaret, och ville knapt tro, at någon annan ån Judar kunde förftå det Hebraifka Språket. Det kommer

dåraf,

dåraf, at man ej år van at ſe någon i Frankrike, i ſynnerhet i Provincierne, ſom kan låſa Språket, ån mindre förſtå det.

Sedan beſåg jag *Domkyrkan*, och dåruti Påfvarnes grafvar, ſom dår fordom reſiderat, nåſtan i 70 år. Hårſtådes år icke något Bibliotheque; men uti *Carpentras*, ſom ligger 4 mil hårifrån, år et ganſka ſkönt Bibliotheque, hvarom man ſåger, at det år en pårla i en gödſelhög: emedan Carpentras år en liten Stad. Jag kom icke at fara dåråt, och fick ſåledes icke heller ſe den dår bredevid liggande ryktbara Kållan *Vaucluſe*, ſom år ſå ſtor och ſtark, at den bårer båtar, och vid hvars ſtrand *Petrarcha* beſjungit ſin kåra *Laura*. Jag beſåg ock *Palatſet* uti Avignon, dår fordom Påfvens Vice-Legat hade, men nu Franſke Commendanten har ſit ſåte. Det år ganſka vackert, och inantil beprydt med Påfvars, Legaters m. fl. Conterfey och Statuer. Månge tro, at Konungen årnat gifva igen alt åt Påfven, om han allenaſt hade velat helt och hållit förſtöra Jeſuiternes Orden.

Sedan kommo vi in uti *Provence*, ſom år et ganſka hårligt Land, och kan anſes för Frankrikes Skåne, ty Climatet, Frukterne, m. m. åro hår helt differente ifrån de Norre Provinciernes; belågenheterne omkring Aix och Marſeille åro oförliknelige. Fikon- och Pomerants-tråd, och hela ſkogar af Oliver ſamt Vingårdar pryda Landet öfveralt. Uti *Aix* fick jag icke råka Hr Marquis *d'Argens*, emedan han var på ſit Landtgods några mil ifrån Staden: han har nu ungefår 70 år; hans Broder var Premier-Preſident i Parlamentet i Aix, men blef exilerad, för det han för mycket favoriſerade Jeſuiterne, och lefver nu i ſtilhet på landet med ſin Bror; det år beſynnerligt, at de Bröderne kunna lefva tilſammans, och tån-

ka så olika: ty Marquis d'Argens kan väl icke beskyllas hafva gynnat det andeliga Ståndet. Uti *Aix* tvättade jag mina händer uti *Sextii varma Bad*, af hvilka Staden kallas *Aquæ Sextiæ*, hvaraf *Aix* är en stark contraction: vatnet är helt varmt, dock icke at det bränner. Här är ock en *Aqueduc* efter *C. Marius*, som nu icke långesedan blifvit förnyad, och ledes genom honom et godt vatn til öfverflöd midt i Staden. Uti *Domkyrkan* är öfver Döpelse-Funten en Dome, som underhålles af 8 Colonner af Granit, hvilka äro efter de Romare, och varit fordom använde i et Afguda-Tempel. Det är märkeligt, at Konungen icke styrer la Provence såsom Konung i Frankrike, utan såsom *Comte de Provence et de Forcalquier*; och om denne titeln icke står uti Konungens Bref, Påbud, m. m. tager Parlamentet i Aix icke an det, utan skickar det tilbaka, såsom felande mot Formaliteten. Uti Aix fick jag råka flere litterate och Professorer af mine gamle Vänner i Paris, som nu blifvit etablerade i Aix.

Jag fick här veta et nytt bevis af den hederlige och lärde Hr Abbé *Barthelemys* goda och ädla hjertelag. Jag menar, at jag för detta lärer berättat M. H. huru han affagt sig hos Konungen 6000 Livres Pension om året, och bortskänkte den åt sina vänner, ibland hvilka Hr de Guignes är en. Men se, huru et dygdigt hjerta är sig altid likt. En ung Abbé här ifrån Aix, vid namn *Baudisson*, begaf sig af lär-girighet härifrån til Paris, utan at säga sina Föräldrar til, emedan deras knappa vilkor icke tillåto dem, hvad heller som varit, understödja Sonens brinnande lust til Studier, eller resan til Paris, såsom Centrum af Vetenskaperne. När han kom til Paris, hörde han talas mycket godt om Hr Abbé *Barthelemy*; gick derföre til honom, yppade sin lust
för

főr Boken, ſamt ſit medellőſa tilſtånd, och bad honom ſkaffa ſig en Condition. Hr Barthelemy beder honom fortfara uti Studierne utan oro, och lofvar honom alt hvad han behőfver. Ifrån den dagen gifver han honom 2 Louisd'or, eller 48 Livres i månaden i penningar, ſamt defsutom klåder, bőcker m. m. men főrbjuder honom tala om det főr någon; och i ſanning har jag aldrig főrr hőrt et ord dåråom, ehuru Hr Abbé *Baudiſſon* omgåts med mig ganſka mycket i Paris, och jag var et åſyna vitne til hans ogemena flit och ſtora framſteg; och derfőre, af vånſkap főr honom, upſőkte hans Slågt hår i Aix. Hr *Baudiſſon* ſkrifver dock til ſin Morbror, ſom år Preſt hår i Aix, om de ovanligt ſtora vålgårningar, ſom Hr Abbé *Barthelemy* dageligen beviſar honom; Morbrodern ſkrifver dårpå til Hr Abbé B. och tackar honom; hvaruppå Hr B. ſvarar honom ſå vackert, at det juſt beviſar en *Virtus heroica.* Jag håller alt ſådant főr lika ſå ſtort, och ånnu ſtőrre, ån de nya och ſtora uptåkter, hvarigenom Hr B. gjort ſig ſå kånd i den lårda verlden, at man kan datera från honom, ſom főrſt lårt Europen låſa de Phœniciſke och Palmyrenſke Inſcriptionerne hvartil man főrut icke kånde Alphabetet. Som hans Svar hedrar månniſkligheten, vil jag det hår ord ifrån ord infőra;

Monſieur. Vous ajoutez trop de prix ſans doute à l'interet que je prends à Mr l'Abbé Baudiſſon. Sa douceur, ſes mœurs, ſes talents, et ſon goût pour le travail doivent en inſpirer à tous ceux, qui ont l'honneur de le connoitre. J'imagine, que le parti qu'il a pris de lui-même pourra lui être avantageux dans la ſuite. Il me paroit content, je le ſuis beaucoup de ſon application à l'etude. La ſeule choſe que j'aye à lui reprocher, c'eſt d'être entré avec vous dans des details, que je l'avois

 prié

prié de cacher à tout le monde. Le peu que je fais pour lui, il l'auroit fait pour moi, si j'avois été à sa place et lui à la mienne. Croyez, Mr, qu'il me doit moins que je ne lui dois, puisque sans me connoître, il m'a temoigné une confiance, qui m'a flatté, et que je ne pourrai jamais assez réconnoître. Ja'i l'honneur d'etre avec un respectueux attachement,

Monsieur,

Paris, le 15 Avril 1768.

Votre trèshumble et trèsobeissant serviteur

Barthelemy.

Huru vackert caracteriserar icke detta Hr Barthelemy's hjerta, i synnerhet den höga tankan: at Hr Baudisson år icke mig så mycket skyldig som jag honom? Sådane Vålgårningsmån åro sålsynte, så vål hemma hos oss, som annorstådes: ehuru vål flere torde gifvas, fast de icke åro kånde. Åtminstone vet jag en i Sverige, som gjort aldeles detsamma, som Hr Abbé Barthelemy, och ånnu mer: emedan han har Fru och flere Barn, men Hr B. ingendera. Bör jag hår förtiga hans Namn? Skola onda gårningar allenast omtalas i verlden och blifva bekante, men de goda döljas? Nej, mit hjerta kånner för mycket nöje af at yppa Vålgårningsmån, som låmna så dråpeliga eftersyner, hvilka upmuntra andra at göra sammaledes, för at nu långre kunna dölja honom: det år Hr Doct. *Hausswolff* i Stockholm *).

M. H.

*) Framl. Kyrkoherden i St. Claræ och Olai Förlamgar i Stockholm, Hr D. Just. Christof. Hausswolff var Hr Björnståhls *förste Vålgörare*, och det af en blott ådelmodig drift mot en Yngling, den han intet kånde, men tilfålligt vis råkade åfven så upeldad af Begår efter kunskaper, som otilråckel. försedd af Medel at upfylla detta sit

M. H. borde vid detta så goda tilfället låra kånna detta parallela Exemplet. Man hörer, at hvart Land har sin dygd, och at olika Climat och Jordmån, ja olika Religion, Upfostran och Seder icke kunna hindra Hjertats sentiments.

Ifrån Aix kom jag den 5 innevar. hit til Marseille: jag hade Hr *Jennings*'s i Geneve goda Recommendations-Bref til Svenske Consuln Hr *Fölsch*, som ock visar oss mycken godhet. Och ifrån Paris hade jag Bref til en stor Köpman hårstådes vid namn *Guys*, som år en af de rikaste hår i Staden, har titel af *Sécretaire du Roi*, och, det som år mera besynnerligt hos en rik Köpman, han år ganska lård och tillika en modest man. Det år Hr Guys, som concourrerade med Hr *Thomas* om Priset för *l'Eloge de Duguay-Trouin* 1761. Hr *Guys* fick *Accessit*, och l'Academie Françoise beslöt, at hans Eloge tillika skulle tryckas, hvilket ock skedde. Dåruti står åfven Hr *Duclos*'s Bref til Hr Guys på Academiens vågnar, uti hvilket han önskar, at Academien måtte haft 2 Priser at utdela: tillika år ock dårsammastådes trykt Hr *Thomas*'s vackra Bref til Hr *Guys*, samt den senares sköna svar til Hr *Thomas*: de tjena til mönster för alla medtäflare. Hr Guys år Ledamot af Kongl. Vetensk. och Vitterh. Academien hår i Marseille, som nyligen valt Hr Cardinalen *Bernis*, Fransysk Ambassadeur i Rom, til sin Protector. Nu låter Hr *Guys* tryka i Paris *Voyage histo-*

så brinnande Begår. Kort sagt: Doct. H. lade första grunden til Hr Prof. Björnståhls framgång och förtjenster i den lårda verlden. Men om denne vackra gerning på et annat ställe mera. Det var dock icke den enda, som den vördnadsvärde Hausswolff gjorde. Det kan *Utgifvaren* åfven för sin del intyga; och skal det icke heller någonsin fördölja. C. C. G.

storique et litteraire, ou Lettres sur la Grece. Det äro ganska interessante Bref, som Hr Guys skrifvit til en sin vän i Paris, under sit mångåriga vistande i Grekeland och Constantinopel; nu har han öfversedt desse Brefven, ökat på dem med några Noter, och lämnat dem til trycket. Jag har igenomläst med nöje så många som äro trykte: de blifva delade i 2 Tomer in 8:o; uti den förste handlas om de nu varande *Grekers Seder och Bruk*, som han bevises komma aldeles öfverens med de gamle Grekernes, så at ingen ändring skedt i Nationens lynne; i den senare vises det samma i anseende til *Konsterne*. Här uplysas flere mörke ställen hos de Grekiske Auctorerne, på et aldeles nytt sätt, tagit af de nu varande Grekers bruk, klädedrägt, lefnadssätt, m. m. och är detta et ganska nyttigt arbete för dem, som hädanefter resa til de Länderne. Alle, som varit där eller skrifvit därom, hafva syssélsat sig med at studera de qvarstående Monumenter, Stenar, Bygnader, Inscriptioner, m. m. som Abbé *Fourmont*, *Grævius*, *Gronovier*, *Spon* m. fl. och nu nyligen Hr *le Roi;* men Hr *Guys* är den aldraförste, som där tagit sig före at *studera Människor*. De första Brefven beskrifva alla de Nationers caractere, med hvilka en Europeer har at gjöra i Constantinopel, som äro *Turkar*, *Armenianer*, *Judar* och *Greker*. Hr Guys är en ganska artig man, och har här visat mig så mycken godhet, vänskap och förtroende, som om vi skulle varit länge kände. Jag har ock varit ute på hans Landtgård, litet utanför Staden, som kallas *Bellevue*, och gör skäl för namnet. Där har han samlat gamla Stenar med Grekiska och Latinska Inscriptioner, så ock Hieroglypher ifrån Egypten, Smyrna, Grekeland och Italien.

Här

Här bör jag ock nämna om en Hr *Guys's* vän, som mera är Svensk til tankesättet, än Fransysk: det är Hr *Puzos*, som i sin ungdom varit i Sverige, såsom Hand-Secreterare för Franske Ambassadeuren Grefve *de Saint-Severin* år 1738. Ehuru han varit i Sverige allenast 20 månader, och sedan varit i Levanten i 25 år, har han ännu icke glömt bort den Svenska, som Hr Cancel. Rådet *Berch* lärt honom, utan talar Språket ännu rent nog. Han håller otroligt af Sverige och sine Svenske Vänner, och har jag aldrig hört någon utländning uttyda alt så väl, och vara så Patriotiskt sinnad. Han gömer alla Mynt och Medailler ifrån Sverige såsom en skatt: ibland andra har han den Guld-Medaille, som slogs öfver Konung FRIEDRICH år 1731, då han kom tilbaka från Hessen; den har Konungen sjelf skickat til Hr Puzos's Fader, som var Doctor och Chirurgus i Paris, och hvars Eleve var Doctor *Müller*, som stod så väl hos Konungen, och genom hvilken Konungen lärt känna D. Puzos's förtjenster; och lärer denne Müller varit den förste, som i Stockholm hållit Föreläsningar om Accouchements. Jag har för första gången här sedt hos Hr Puzos hela Samlingen af alle de Medailler, som *Hedlinger* slagit öfver *Sveriges Konungar*, dem han fåt af Hedlinger sjelf såsom des vän: äfven en öfver *Keder*, som något liknar Hr de Voltaire, som ock den som Hr *Hedlinger* slagit öfver sig sjelf, med denna Inscription: LAGOM, och Athens Sinnebild Natt-Uglan på andra sidan. Hr Puzos har ock alla Svenska *Mynt-teknen*. Hr Guys och Hr Puzos gifva mig Recommendations-bref til en deras intime vän i Rom. Således, M. H. sedan jag nu farit igenom *Isle de France*, *Gatinois*, *la Gaule*, en del af *Champagne*, *Bourgogne*, *Franche-Comté*, *Sweitz*, *Gex*, *Geneve*, något af *Savoyen*, *Bugey*, *Bresse*, *Lion-*

nois,

nois, *Dauphiné*, *Orange*, *Avignon*, *Venaisſin* och *Provence*, måſte jag nu lämna mig åt vind och våder, och förſöka *Medelhafvet*. Jag är aldeles ſom Flytt-foglarne, och flyr undan för vintern: i *Geneve* var det redan kalt nog, ty vid ſlutet af mit viſtande därſtådes voro några nätter med rimfroſt; när jag ſedan kom i Provence, var det här hett ſom om ſommaren; nu börjar det blifva litet kalt i *Marſeille*, därföre vil jag ſkynda mig hädan til Rom, för at behålla en ſtändig ſommar, och at få ſlippa köpa ved härſtädes, där han ſäljes efter vigten, och man får allenaſt 8 marker ved för en ſtyfver. En annan gång mer om Marſeille. Dock et ord om de Svenſkar jag råkat här. Hr Grefve *Guſtaf Adolf Sparre* från Götheborg, ſom nu gör en reſa kring Frankrike, for något efter oſs ifrån Paris, kom dagen för vår afreſa til Geneve, är nu nyligen hitkommen oſs til mycken fägnad, ſom årfarit ſtändiga prof huru mycket han älſkar ſina Landsmän. Det är en Herre, ſom reſer med mycken upmärkſamhet på Konſter, Vitterhet, Antiquiteter, m. m. har god ſmak, och gör ſannerligen Nationen heder. Han reſer härifrån til Toulon, ſå til Arles, Nimes, Bourdeaux, ſedan åter til Paris, at där upvakta Deras Kongl. Högheter ifrån Sverige, ſom ditväntas. Här i Marſeille äro nu 10 Svenſka Skepp, med Svenſk beſättning; döm däraf, huru månge Svenſke Capitainer m. m. där äro. Vi hafve varit om bord hos någre af dem. Vidare äro Hrr *Weſenberg* och *Molitz* här boende och etablerade, ſåſom Svenſke Handels-Commisſionairer. Men nu ſlutar - - -

---

FJOR-

FJORTONDE BREFVET.

Marseille, den 30 Nov. 1770.

Jag lofvade sist at tala om *Marseille*. Det är ofelbart en ibland de älsta Städer i Europa. När andre vilja med Fabler befästa sin ålder, så kan denna af Historien bevisa, at han är funderad 600 år före Christi Födelse, af en Colonie ifrån *Phocaea* uti Asia Minor. Den, som tviflar härom, hänviser jag til en lärd Dissertation *sur la Fondation de la Ville de Marseille*, Paris 1744 in 8:vo, skrifven af Hr *Cary*. Men om Christendomen här blifvit införd redan år Christi 35, och det af *St. Lazarus* Christi Lärjunge, som blifvit des förste Biskop, det lämnar jag til Kyrko-Historien; åtminstone räknar man ifrån honom tils nu 112 Biskopar. Jag kan icke lättare säga hvad Marseille fordom varit, och nu är, än anföra den prunkande Påskrift, som står på Stadshuset vid Hamnen, därest ock Börsen är: *Massilia, Phocensium Filia, Romæ Soror, Carthaginis Terror, Athenarum Æmula. Altrix Disciplinarum, Gallorum agros, mores, animos, novo cultu ornavit. Illustrat quam sola Fides. Muros, quos vix Cæsari cesserat, contra Carolum V meliori omine tuetur. Omnium fere gentium commerciis patens, Europam, quam modo terruerat, modo docuerat, alere et ditare gaudet. An. MDCCXXVI. Reg. Lud. XV.* Hvad den siste Artikeln vidkommer, så är deruti ingen Hyperbole: ty den sköna Hamnen, som har få sine likar, är altid betäkt med Skepp ifrån alle verldens kanter; Börsen, som här kallas *la Loge*, kan anses för en Sammelplats af alla Nationer; man ser här Klädedrägter och moder ifrån alla Climater, och man hörer alla Folkslags Språk, Greter och Araber, m. m. Döm allenast af Titlar-

ne, som stå på våggarne i Börsen, hvilka utmärka stållena, hvarest hvar och en, som har at göra med den eller den orten, församlar sig; når man kommer in igenom dörren, står först på vånster skrifvit: *Constantinopel*, et stycke dårifrån *Portugal*, så i ordning *Malte*, *Italie*, *Espagne*, *Candie*, *Côte de France*, *Sayde*, *Alexandrette*, *Angleterre et Hollande*, *Salé et Tetuan*, *Barbarie*, *Alexandrie*, *Archipel*, *Amerique*, *Smyrne*. Hår finnes icke Sverige, Danmark, m. m. ty då Börsen inråttades och Etiquetterne upsattes, var ånnu ingen Commerce i Marseille på de orterne. Den Levantiske Handeln, som har hår liksom sit såte, har nu något lidit af det påstående Kriget. Denne Handel, som dock år kållan til Marseilles rikedom, var olycklig för denne Staden 1719 och 1720, då et Skepp ifrån Sayde hitförde *Pesten*, hvars ynkelighet och elånde föreställes lifligen i flere målningar, som åro hår på Stadshuset. Nu tager man ock de starkaste precautioner, at förekomma dylika olyckor: et Skepp, som kommer ifrån en ort, som på det minsta år misstånkt, måste hålla en strång quarantaine, på långre eller kortare tid: de sjuke skötas uti et *Infirmerie*, som år liksom en Stad, skild ifrån Marseille et godt stycke, och omgifven med tvånne murar. Pesten kan ofta vara dår, och grassera flere gånger om året, utan at man vet det minsta dåraf i Marseille. Brefven, som komma dårifrån til Staden, doppas uti Vin-åttika, och framlåmnas således helt våte til sine ägare: likaså de Bref, som komma ifrån de Skeppen, som ligga i Quarantaine, eller ifrån andre misstånkte orter; men om de åro ifrån et stålle dår Pesten går, blifva de vål rökte, under det de åro satte i åndan på en klåfva eller trå tång, m. m. Jag vil icke tala mycket om de olyckeliga månniskor, som hår sitta på *Galererne*: för det minsta contre-

band

14de 15r.

band m. m. år det gjort. De åro i Freds-tider icke plågade med något arbete; utan de få förtjena sig födan sjelfve; och de, som kunna något handtverk, stå sig bra nog. De hyra små bodar vid hamnen, där Galererne ligga: däruti arbeta de åt sig sjelfva om dagarna, såsom skor, kläder, ur, m. m. dock hafva de lås och jern-kedjor om fötterne, och ser det ynkeligt ut, at åskåda en så stor hop jernfångslade månniskor, som, när de gå och skaka kädjorna, gifva et hiskeligt låte. Om aftnarne måste alle öfvergifva sit arbete och sina bodar, samt begifva sig på Galererne, som åro 6 til antalet, och ligga aldeles vid landet i hamnen.

Men jag vil stiga up utur Hamnen til det vackra *Observatorium*, som förr hört Jesuiterne til: jag behöfver icke nämna den vackra utsigt, man där har öfver hela Staden, Hamnen öfver alt planterad med master och flaggor, det sköna Landet fullt med Trädgårdar och Lusthus, samt på den ena sidan flacka Hafvet, med 100 Fiskare-båtar vid landet, och längre ut oräkneliga Skepp under fulla segel; utan det hör mera hit at tala om den här varande *Telescope de Reflexion*, som i hela Frankrike icke har sin make: den fördublar Objecterne ända til 1600 gånger större än de åro, och gör at en ting synes så många gånger närmare än det är. Den är gjord i Ångland af Short, och kostade 9000 Franske Livres. Konungen i Frankrike har skänkt denna Tube til Marseille, och har ingen så god sjelf. Vid Kongl. Lust-Slottet Bellevue är väl en gjord af samma Mästare åt Madame la Marquise de Pompadour, som för flere granlåts-arbeten och förgylningar kostade mer; men är icke så god som denne; emedan den endast fördublar halfparten mindre än denna, 800 gånger, om jag mins rätt. Det finnes

allenast 3 större Tuber i hela Europen; en i Cadix, för hvilken Konungen i Spanien betalt 12000 Livres; den andre har Mylord Macclesfield i Ångland; den tredje kommer jag ej ihog hvarest den år. M. H. kan föreställa sig huru vål, huru store och huru når Objecterne synas genom denne Tube i Marseille, når man genom et annat glas, som fördublar eller gjör nårmare 200 gånger allenast, ser Venus så stor som Månen med blotta ögonen. Den lårde Astronomen, Hr *de Saint-Jacques Silvabelle* låt oss först se genom en sådan; sedan genom et annat glas, som gjör dubbelt större, det år 400 gånger större ån man ser med blotta ögonen; och så vidare. Detta rörde icke litet de Svenske Sjö-Capitainerne, 8 à 9 til antalet hårvarande, som jag förde med mig på Observatorium, at se sådana Naturens under. Somlige sade, at Månen syntes bestå af stora Krit-berg med sprickor uti, somlige at han syntes såsom af Gips, m. m.

Men det år tid at tala om den mårkvårdige Hr *Sieuve*, som upfunnit så många nyttiga Rön. Jag har gjort med honom en mycket nåra bekantskap: han har visat mig mångahanda slags machiner, ibland andra den han upfunnit, at gjöra en *Bomolja*, som år så fin och skön, at den til smaken och lukten liknar en balsam; och består dåruti, at kårnarne af Oliverne skiljas aldeles ifrån sjelfva pulpa, och oljan pråssas ur den senare allenast; dårigenom blifver den icke allenast så god, som nyss nåmndes, utan kan evårdeligen conserveras ifrån hårskhet och från smak, som kommer endast ifrån kårnarne: dock kastas icke desse bort, utan pråsses sedan utur dem sårskilt en annan olja, som år ganska hårsk, grumlig och brunagtig, hvilken år nyttig at brånna, smörja, m. m. Hr Sieuve har skickat til Konungen och andre

andre Herrar af sin fina olja, som har blifvit otroligt vålkommen. Vidare har han påfunnit et medel, at bevara *Oliverne ifrån at blifva maskstungna:* det består uti at gjöra en eller två ringar på Olive-trädet af en Tjåra, som år förut dertil preparerad af Hr Sieuve. Jag har frågat honom, om icke denna Tjåran var åfven nyttig at bevara andra frukt-trån; men som han icke gjort dårmed förfök, kan han icke med såkerhet svara dårpå; men emot den Insecten, som åter Oliverne, det år en *Eruca*, år det et förfökt medel. Han sade mig, at detta kan föröka vår Tjåru-Handel på Marseille, emedan åtgången dårpå blifver nu mycket större. Han har ock påfunnit et sått at handtera och torka *Fikon*, at de icke mista sin naturlige smak och saft, m. m. Det sker medelst en tempererad varme, som ganska jåmt distribueras genom en flåkt-machine, kallad Eventail, som går ståndigt af och an. Men det som jag nu skal nåmna, år af så stor betydenhet, at Ministeren förbudit honom ånnu publicera det, at icke Ångland må dåraf draga största nyttan: det år at förvara *Ullen* ifrån mått och mal, och det på et sått, at Ullen dåraf blir mjukare, samt fårgorne brillantare, så at den liknar Silke; detta medel stråcker sig ock til *poil des chevres*, kalladt orått hos oss *Kamel-hår* eller *Kamel-garn.* Han kunde icke mera såga mig dårom, emedan han år förbuden af Hr Duc de Choiseul; utan visade mig Ullen, som han conserverat i ganska många år; han har med flit slåpt de Insecter som vanligen åta ylle, dårpå, men de hafva straxt utdödt. Ånteligen kommer jag nu til en uptåkt; som, om den har sin rigtighet, kan gjöra Sverige til et Serernas Land, och tvinga utlånningen at taga Silke hos oss, såsom fordom i de varma Lånderna: ty Hr Sieuve har funnit en Fluga, som spinner et *fint*

Silke

Silke på alla slags Tallar; detta Silke är silfverglänsande, starkt och elastiskt; jag har öfverskickat både af Insecten och Silket en quantitet til Europens Theophrastus, den store Hr v. Linné, och lemnat til hans skårskådande en så besynnerlig och ovåntad Handels-gren; och derföre vil jag här icke vara mångordig derom. Hr Sieuve har rest ganska mycket uti alla 4 Verldens delar; är ganska arbetsam; har vunnit flere gånger Priset uti åtskilliga Vetenskaps-Academier, och äfven i denna här i Marseille, hvaraf han blir Ledamot, så snart Academien, som nu är i sin vacance, kommer tilsammans; och har jag hört månge af des Ledamöter berömma honom högeligen; men detta alt oagtat, har han ock månge, som af en viss passion drifne, icke tåla Hr Sieuves beröm, och kunna icke med sina svaga ögon uthärda så stickande strålar som framlysa af hans arbetsamhet, insigter och uptåkter.

Jag bör nämna et ord om denna Academien, ehuru den ännu icke gifvit ut några Handlingar. Den kallas *Academie des Belles Lettres, Sciences et Arts*. Den har at tacka Hr *Marechal de Villars* för sin inrätning 1726. Han gaf ock 1733 Fond til et Pris, som är en Guld-Medaille, med Marskalkens Buste på den ena sidan, och på den andra två grenar af Lager i forme af en krans, med desse orden inuti: *Præmium Academiæ Massiliensis;* vårdet kan vara af 300 Livres, och delas det ut alternatim för en Skrift i prose eller på vers. Hr *Duc de Villars*, som 1766 succederade Marskalken såsom Academiens Protector, har grundat et nytt Pris med en lika stor Guld-Medaille: den har på ena sidan hans Buste, och på andra sidan en Genius, som håller uti handen tre kransar med denne Devise, *Doctarum Præmia Frontium;* den utdelas för någon Skrift uti

Ve-

Vetenſkaperne. Nu icke långeſedan, då Duc de Villars blef död, har Academien valt til ſin Protector Hr *Cardinal de Bernis*, kånd almånt för ſin goda ſmak och inſigt i Vitterhet och Vetenſkaper, och viſtas, ſåſom Hans Maj:ts Ambaſſadeur hos Påfven, nu för tiden i Rom, dår jag hoppas ſnart få den åran blifva kånd af denne ſå almånt berömde Herren, ſåſom jag har Recommendations-bref til honom ifrån Paris. Hans Eminence har ſvarat emot Academiens åſtundan, och emottagit at vara des Protector. M. H. torde komma ihog, at denne Herre var Miniſtre och Secretaire d'Etat nåſt före Hr Duc de Choiſeul. Sedermera har han blifvit Cardinal. Academien har den åran at hafva ibland ſina utlåndſka Aſſocierade Hans Excellence Herr Riks-Rådet m. m. Grefve *von Höpken*. Hår år ock en *Academie de Peinture & de Sculpture*, inråttad 1753, ſamt en *Academie de Muſique*, ſom gifver ganſka vackra Concerter två gånger i veckan för en ſtor Samling af bågge Könen; och utlånningar betala icke för at vara tilſtådes vid Concerterne, ſom hållas uti en ſtor Sal, ſom endaſt dårtil år upbygd och prydd ganſka vackert.

Innan jag låmnar Marſeille, bör jag nåmna några ord om en liten Bok, ſom en lård och vitter Ledamot af den hårvarande Academien utgifvit, nåmligen: *Lettres de Milady Worthley Montague*, ecrites pendant ſes Voyages en diverſes parties du monde; traduites de l'Anglois. *Troiſieme Partie*, pour ſervir de Supplement aux deux premieres. On y a joint une *Reponſe à la Critique*, que le *Journal Encyclopédique* a faite des deux premieres Parties de ces Lettres. Par Mr G - - -, de Marſeille. A Londres, et ſe trouve à Paris chez la Veuve Ducheſne 1768, in 8:vo pag. 192. Det år Hr *Guys*, en

be-

berömd Köpman härstädes, hvars insigter, goda smak och hederliga Caractere jag nämnt i mit sista, som skrifvit denna boken. Han börjar Företalet således: *Milady Montague est une des Femmes les plus célèbres de ce Siecle; et ce n'est pas seulement à son esprit et à ses talens qu'elle doit sa celebrité: c'est à elle que toute l'Europe est redevable de l'etablissement precieux de l'Inoculation; le souvenir seul de ce bienfait suffiroit pour honorer sa memoire - - - On a appellé Milady Montague la Sévigné d'Angleterre.* Om hennes Resor heter det: *Après avoir parcouru la patrie d'Orphée, elle observa le Theatre de la Guerre, chantée par Homere. Elle voyageoit l'Iliade à la main, et quelquefois elle paroit animée de son esprit.* Man påstår, at Milady Montague vid slutet af sin lefnad ångrat sig, at hafva tjent sina landsmän med Koppympningens införande, emedan hon haft at klaga öfver deras otaksamhet emot sig; derom utlåter sig Hr Guys på et sätt, som gör mycken heder åt hans tänkesätt, nämligen: *Je ne sais pas, si ses plaintes etoient fondées; mais elle n'étoit pas digne de faire du bien aux hommes, si elle étoit fachée d'en avoir fait à des ingrats.* Uti et Bref pag. 43 beskrifver vår Grefvinna Sederne och Omgånges-sättet i Paris; man har lått före at se på hennes Målningar, at hon är en Ängelska. Pag. 61 står: *Discours de Milady M. sur cette maxime de Mr de la Rochefoucauld: il y a de bons mariages; mais il y en a peu de delicieux:* hon påstår, at denne regel är origtig, och tyckes hafva goda skål på papperet; men tillämpningen säges vara sällsynt. Sid. 85 kommer egenteligen Hr Guys med sit Försvar för Miladys Bref emot *la Gazette Litteraire* Tom. I. p. 121. men i synnerhet emot *Journal Encyclopédique*, Nov. 1765, p. 59 följ. Här nämnas med beröm Hr Bar. *Höpken* och Hr *Carleson*, sid. 174. Men jag har

hört

hört så ofta desse Svenske Herrars förtjenster och stora aktning vid Porten omtalas af Auctorns egen mun, at det vore mit fel, om jag här tegat därmed.

Om *Språket*, som talas här och uti *Provence* öfver alt, bör jag så mycket säga M. H. at det är så olikt Fransyskan, at en, som endast förstår det sistnämnda, icke begriper en enda mening af *Provençalskan*, som jag med rätta kan jämnföra med *Dalskan* hos oss, i det affeende at, som detta är det gamla Svenska Språket, och dock nu icke förstås af Svenskar, så är Provençal-Språket Modren til Fransyskan, men af ålder så af sig kommen, at Dotren tror henne radotera, då hon talar. Man går för långt, då man vil påstå, at Italienskan har sin origine ifrån Provence; ty båda två härstamma ytterst ifrån en förskämd Latin; och låter jag aldrig inbilla mig, at Italienarne lärt sig tala efter *les Troubadours*, de äldste Poëter i Provence: ty de hade sin upspädda Latin, med många Göthiska och andra främmande ord. I almänhet kan man säga, at hela denna sträckan af Sjö-kusterne vid Medelhafvet, började Venedig, och sedan Italien utföre til Sicilien, följandes sedan upföre til Genua, Provence, Spanien til och med Portugal, talas et Språk, som i grunden är et och samma; men som i uttalet är mycket olika, och sedermera har igenom främmande Språk fåt en olika upblandning, af Spanskan, Portugisiskan och Sicilianskan, mycket af Arabiskan genom Morerne: de andre hafva väl et mindre antal af Arabiska ord, men äro dock icke aldeles frie därifrån, i synnerhet Genuesiskan. Alla hafva en god släng af Göthiskan. Nu som Provençalskan är äldre än Fransyskan, synes den komma mer öfverens med den Latinska Orthographien: såsom *Pan* är *bröd*, prononceras dock *Pang*; men *Pin* är *tall*, och uttalas *Päng*; hvarigenom undvikes den equi-

equivoque, som är i Fransyskan uti dessa två ordens utspråk. *Vin* prononceras *ving*. *Loder* är *berömma* m. m. Italienarne lära sig lätt Provençalskan, den de kalla en förskämd Italienska, och däruti hafva de rätt; lika så säga Provençalerne om Italienskan; men jag tror icke at de hafva lika fog: emedan Italienskan liknar mycket mera Latinska uttalet och Orthographien än Provençalskan, som är liksom en medius terminus emellan Fransyskan och Italienskan. Häraf kan man förstå hvad *Holberg* menar, när han säger om Gasconskan, *Epistol.* p. m. 82 - - "plurima non intelligebam, linguæ Vasconi-"cæ ignarus. Lingua ista inter Italicam et Hispanicam "ambigit, neutrique similis, quia utrique. Dicunt Vas-"cones ex. gr. loco *lieue* et *poule*, *lega* et *gallina*. Hinc "vix absque interprete cum aliis Gallis loqui possunt". Jag finner ock ännu, at han har rätt, när han säger, at man i almänhet icke här finner den artighet och otvungna belefvenhet, som uti Paris; jag säger i almänhet, ty här är eljest ingen brist på belefvade Sällskaper.

Men jag måste nu snart lämna Marseille, och försöka böljorna i Medelhafvet; jag tror, at det icke blir så roligt för mig, som för M. H. som emedlertid får blifva i ro för mina långa Bref. Jag skal sedan icke så snart skrifva M. H. til ifrån Fransk Botn. Jag hoppas at jag har et kärt Bref ifrån M. H. för mig i Rom. Sker det icke, så lofvar jag, at M. H. ska länge nog få vänta på Bref ifrån mig; ty jag kan då icke annat än taga M. H. stillatigande för en leçon för mig, och såsom bevis til M. H. ledsnad öfver min mångordighet. *Sed spero meliora.*

FEM.

FEMTONDE BREFVET.

Toulon, d. 4 Dec. 1770; och *Rom* d. 10 Maj 1771.

Se långre fick M. H. icke blifva i ro för mina Bref: jag kom så oförmodeligen, för motväder skull, at gå in här i hamnen vid *Toulon.* I går beſågo vi Staden, ſom är icke ſärdeles ſtor; men Arſenalen är förträffelig: vi fingo den lyckan at där råka Grefve *Sparre*, Malteſer-Riddare och Garde de la Marine, Son af Hr Generalen Grefve Sparre, ſom bor vid Auxerre; utom hans goda beledſagande hade vi icke fått beſe *Arſenalen*, och de här varande Krigs-ſkeppen; emedan det är förbudit för icke allenaſt utlänningar, utan ock främmande Franſoſer, at gå därin: här äro nu 23 Krigs-ſkepp af Linien; och Ruſt-kammaren är den vackraſte man vil ſe, full med blänkande vapn för flere tuſende man; men ſom det är förbudit at tala därom, ſer M. H. huru godt ſkäl jag har, at betäcka min okunnighet med. En Militaire kunde ſäkert här gjöra flere vigtige anmärkningar: han ſkulle här finna en ſå ſtor ymnoghet på ämnen, at omtala de allehanda gamle och nye Editioner af Vapn, ſom en annan uti et ſtort och väl inrättat Bibliotheque; men här uti en ſå ſtor rikedom, gjör min oſkickelighet mig fattig på ſkrif-ämne. Dock öpnas et ſtort fält för mig, om jag ſkulle villa omröra den nyſs hit ankomne Envoyé från Tunis, *Ibrahim Effendi*, til hvilken Hr Grefve Sparre var ſå god och förde oſs. Han ſer reſpectable ut, och är på ſit vis höflig och artig; fägnade oſs med ganſka godt Caffé, ehuru hans Son tog det ſönderſtötta ſockret med fingrarne, och lade rikeligen i våra koppar. Han har 15 perſoner i ſin

 ſuite,

ſuite, ſom alle tala Arabiſka; men hafva en annan pronunciation än Araberne i Aſien. Jag läſte uti en bok för Envoyen: och bad honom ſedan hjelpa mig med de Afſkrifter, ſom jag gjorde i Marſeille af 2 där befinteliga Arabiſka Grafſtenar, med et ſlags Cufiſka och inbundna bokſtäfver: han gjorde det med mycken tjenſtberedvillighet, och tykte mycket om, at en Europeer älſkade ſå mycket hans Språk; men fan icke ſtort mindre ſvårighet än jag, at-läſa ſå ſvåra och för honom näſtan obekanta Caracterer. Han har ock en Mufti eller Preſt med ſig, ſom uttyder för honom Alcoran, m. m. Således fördrifver man tiden til ſjös, när man har ſtorm och motvåder:

> Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
> Tendimus in Latium - - - -

Jag kan likna vårt Skepp vid Noachs Ark, ſom man plägar ſäga, i anſeende til flytande på vatnet; men aldrig talte man ſå många Språk i Arken, ſom vi tale här: i det affeendet liknar det ſnarare Babels Torn: här äro infödde Araber, Svenſkar, Franſoſer, Spaniorer, Provençaler och Malteſare; jag har dragit al möjelig profit af Sällſkapet; jag har börjat läſa Spanſka med alfvare, ehuru Skolen är mycket orolig, och vil underſtundom vända ſig up och ned; men en Obſervation, ſom jag gjort, tyckes förtjena anmärkning, at Araberne tala obehindrat med Malteſerne, och at de förſtå hvarandra väl; ehuru Malteſiſkan icke är aldeles ſå ren Arabiſka efter Grammatican, ſom den, ſom talas i Aſien och Egypten. Häraf ſer man origtigheten af deras mening, ſom påſtå at det icke är Arabiſka, utan det gamla Puniſka Språket, ſom talas i almänhet på Ön Malta; ſåſom *Joh. Henr. Majus* in *Specimine Linguæ Puni-*

cæ in hodierna Melitensium superstite; men det som vårre år, at en infödd Malteser kan hafva samma vilfarelse, och icke veta hvad Språk han talar, såsom *Joh. Franc. Agius* uti sin Italienska bok: *Della Lingua Punica presentemente usata da Maltesi*, in Roma 1750 in 8:vo; dåruti framgifves en Grammatica af Puniska Språket, och et *Specimen Lexici Punici-Malthensis*; alt med Latinska bokståfver, och utan at taga hjelp af Arabiskan, den han påstår vara et helt annat Språk. Hr. *Agius* var icke nögd med detta; han gaf ut *Annone Cartaginese*, eller en uttydning af *Plauti* Scena uti *Poenulo*, dårest han införer Hanno från Carthago talande på sit Språk; alt uttydes här af Maltesiskan, som han högeligen påstår vara det gamla Carthaginensiska eller Puniska Språket: detta är ock utgifvit i Rom 1757 in 4:to. Hvart taga alla dessa vackra drömarne vägen, når man ser Araber och Maltesare glammas vid i förtrolighet? Om desse Herrarne hade sagt, at Arabiskan, såsom et ännu lefvande och florerande Språk, och det rikaste i verlden, conserverar många Puniska eller Carthaginensiska ord, och således åfven Maltesiskan såsom et och samma Språk, så hade både Præmisserne och Slutsatserne varit rigtige. Hr Agii Förklaring af det nämnde Plauti stycke är ganska olik den, som Bochart, Sam. Petit och andre gifvit. Här är hvarken tid eller ställe at examinera den; nog af, at M. H. nu vet med vishet, at man talar *Arabiska* på Malta; men det år besynnerligt, at Malteserne hvarken kunna skrifva eller låsa det Språket de tala; och det kommer dåraf, at alle de, som studera något, lära sig Italienskan, den de skrifva och låsa, men icke Arabiskan, som är Almänhetens Språk och Tungomål, utan at blifva skrifvit: jag har bedt desse Maltesiske Köpmän, som åro embarquerade med

oss,

ofs, fkrifva några Arabifka ord; de gjorde mig en ftor furprife, når de fkrefvo dem med Latinfka bokftåfver; de fade mig ock, at de aldrig i fina dagar fkrifvit något Arabifkt ord.

* * * * * * * * *

Men en befynnerlig håndelfe: et Bref, fom jag börjat i fjol i Frankrike, får jag nu i år fluta uti Italien. M. H. kan af denna min Refa fe, hvad ovifshet en Sjöfarare år underkaftad. Emellan Marfeille och Toulon år vid pafs 14 Franfka mil, och vi hunno icke långre på 4 dagar för motvind fkull; men emellan Toulon och Civita Vecchia år emot 200 mil, och dem refte vi åfven på 4 dagar,

Quum ftarent ventis fecundis turgida vela.

Vi anlånde til *Civita Vecchia* den 8 Dec. kl. 21, det år kl. 2 e. m. efter vår råkning: ty hår råknas timarne på det fåttet, at vid Solens nedgång flutas dagen, och då år kl. 24; fedan börjar man råkna kl. 1 m. m. fom continueras ftåndigt hela året igenom; få at de icke hafva middagen eller midnatten fixerad vid en vifs time, fom hos ofs, utan ombytes den alt efter fom dag eller natt år mera lång eller kort: få at nu för tiden år middagen kl. 19, och midnatten kl. 7. uti Italien; men vid Midfommarstiden år middag kl. 16 och midnatt kl. 4. Så at ehuru Italienarne hålla middag på famma ftund fom vi, få har dock icke den timen famma namn hela året igenom, fom hos ofs, af orfak, at de börja råkna fin förfte time om aftnarne vid pafs en time efter Solens nedgång, den må gå ned fent eller bittida. Detta år mycket bråkfamt nu i förftone för ofs, fom åro ovane vid detta råknings-fått; och förekommer det en underligt, at blifva buden at fruko-

kostera hos en annan kl. 15, som nu för tiden svarar emot kl. 8 f. m. Men vil man bjuda en til sig samme time om Sommaren, måste man säga kl. 12: ty kl. 15 svarar då emot kl. 11 f. m. hos oss. Huru vida detta räknings-sätt på tiden går in uti Italienarnes lefnads-sätt, seder och bruk, som i flere mål dependera däraf, gömer jag til en annan gång. Nu vil jag hälre omtala, hvad intryck första påseendet af Italien gjorde på mig. Jag trodde mig få se en Trädgård; men fik se en ödemark. *Civita Vecchia* gjör skäl för namnet: det betyder en *gammal Stad*, och den ser hel gammal och bofallen ut; men Hamnen är vacker och väl bygd, samt har den förmon, at man där betalar ingen tull, utan är den aldeles en Fri Hamn; och är det därföre at undra på, at inga Svenska Skepp gå dit. Påfvarne hafva lämnat så stor frihet, för at uphjelpa Handeln i deras Stater. Folket i Staden hafva en ful hy, blekgult och likfärgat ansikte; och lärer det komma til en stor del, som det säges af den osunda luften härstädes; men mycket kommer väl ock af deras lätja och sömnaktighet: ty ingen Nation kan vara latare och sofva mer, än denne. Påfven håller därstädes 2 vackre och store Fregatter, med fin besätning: utom des äro där 6 Galerer, dit alle fångar och missgärnings-män skickas, som gå med stora järn-kädjor om fötterne och skramla hiskeligen, liksom i Marseille och Toulon. Inga Antiquiteter finnas i Staden; men något utom synes Kejs. Trajani Bad, och torde väl Latinska namnet *Centumcellæ* komma af de gamle Romares Garnison, som här hade sit qvarter, och deltes i 100 rum.

Ifrån Civita Vecchia til *Rom* räknas 42 Italienska mil, som gjöra vid pass 7 Svenska. Landet är öde och får man knapt se en eller annan ful Gästgif-

gifvare-gård, ſom man för deras uſelhet med större ſkål kan comparera med *Caravanſere* i Orienten, än våra Svenſka Gäſtgifvare-gårdar, ſom Hr Abbé *Expilly* gjör uti ſin *Geographie Manuel*, då han talar om vägen til Stockholm. Landet är fullt med buſkar af Myrten och andra växter, är obrukadt och obebodt; och förekommer det en, ſom läſt ifrån barndomen om de Romares flit och idoghet, underligt, at ſe landet och des nu varande Invånare ſå vanſlägtas. Närmare Rom är det något bätre; åtminſtone ſer man här och där några Åkrar; men liknar dock icke Frankrikes upodling: ty de vackraſte högder, ſom voro tjenlige til Vinberg, äro bare eller fulle med gräs; Landet öfver alt är fett och fruktbärande, men det fattas allenaſt flitiga händer ſom röra det. Al ſkulden ſkjutes på den elaka och ohälſoſamma luften, ſom knapt de gamle Auctorerne nämna. Viſt är det, at Folket i Rom hafva mera liffärg, och ſe frodigare ut, än de ſom bo närmare åt Hafs-ſidan; men jag tror helt viſt, at om landet upbrukades nu ſom fordom, ſkulle den oſunda luften förſvinna. Alle, ſom komma denne vägen, tycka det ſer ängsligt ut: de 2 Spaniorer, ſom voro med oſs i följe, tyckte hvarken om Folket eller Landet; det förtjenar anmärkas, at de icke lärt ſig et enda ord Italienſka, och likafullt talte de med folket öfver alt, och hjelpte ſig fram med Spanſkan, förſtodo och förſtodos väl öfver alt: ſå nära gå deſſa Språken, och beſtyrker til en del hvad jag haft äran at ſäga M. H. förut. När man kommer närmare *Rom*, och får ſe den höga och Majeſtäteliga Domen af St. Peters Kyrka, de reſlige Cypreſſerne bredvid Staden, ſom viſa ſig på långt håll, blir man glad at man kommer ifrån de ſmå buſkar, och inbläſes likſom en annan ande i Själen; jag kom juſt då ihog *Virgilii* expreſſion:

Verum

15de Br.

Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupresſi.

Når man ſedermera kommer in i Staden, och får ſe den ſtörſta, rikaſte och vackraſte Kyrka, ſom finnes i verlden, den vackra Platſen med ſin majeſtåteliga Obelisque ifrån Egypten, 2 ſtora Vatn-Konſter, ſom gå ſtåndigt, en ſtor Colonnade, i 4 hvarf rúndt omkring, ſom hålles före icke hafva ſin like; ſedermera långre fram Kejſ. Adriani Graf, ſom nu kallas Caſtello di S. Angelo; och då man far öfver Tiberſtrömen, kommer in på Campus Martius, far förbi den höga Colonna Trajana, med des vackra Bas-reliefs uppå, ſom föreſtålla denne Kejſarens bragder m. m. då får man ſe, at man år i Rom. Men nu vil jag icke i ſlutet på papperet börja beſkrifva de många öfverlefvor och vedermålen af magt och höghet, ſom beviſa, at denne Staden fordom varit bebodd af Verldens Beherrſkare: det år et åmne för ſtore Folianter, och icke för Bref: dock ſkal jag en annan gång vidröra det hufvudſakeligaſte, når jag vål fått gapa ut och hunnit beundra de Monumenter, hvilkas låſande varit det förſta, ſom i barndomen lårt oſs tånka; och om hvilka man år ſå van at låſa och tala, ſåſom gamle och framledne, at man har ſvårt vid at tro ſig ſjelf, når man med egna ögon ſer dem, at de ån åro til.

Nu offrar jag ſlutet af detta reſande Brefvet (ſom verkeligen gjort én Rom-reſa) åt min kårlek för Svenſka Namnet, då jag med nöje vil beråtta M. H. med hvad heder det år anſedt hår i Rom. Jag behöfver icke taga dårpå bevis af de framledne Helgon, ſåſom *St. Eric* eller *S:ta Brita*, hvilken ſenare har hår et litet Kloſter med Kyrka under ſit Namn. Man talar ånnu hår öfver alt med förundran och eſti-

estime om den lärda Drotning *Christina*, som utomdes har efter sig lämnat så många Minnes-märken, som bevisa hurudan hon var. Jag vil däribland icke räkna den vackra *Mausolée* hon har uti St. Peters Kyrka, ty den bevisar mera Påfvens och andras högagtning för henne; men at et stort antal sköna Manuscripter i allehanda Språk, hvaraf hon varit ägare, pryda Vaticanska Bibliothequet, och intaga där en Sal, öfver hvars dörr står en Inscription i Marmor, på Latin, med Drotningens Namn och Titlar, samt Manuscripternes antal, at hon i Testamente lämnat en stor summa penningar, med hvilka underhålles et antal af Musicanter, som spela hvar dag om mornarne de sköinaste Arier och Stycken (ty in parenthesi, Musiquen i Italien är gudomlig) til hennes åminnelse, hvilket sker skiftevis 6 månader på Capitolium och 6 på Slottet St. Angelo. Jag blef icke litet rörd en morgon, når jag gick på broen öfver Tibern, och fick midt emot mig af en Altan högt up på Slottet höra en skön Musique, som man sade mig vara inråttad och underhållen af en Svensk Drotning, af den store Konung Gustaf Adolphs enda Doter. Musicanterne äro otroligen vål betalte för hvar dag; men sjelfve Måstrarne gå icke altid sjelfve dit at upföra Musiquen, utan de skicka ofta sina Disciplar, som de betala därföre. Detta alt, säger jag, bevisar hennes smak för Vitterhet och ädla Konster; men en Anecdot, som jag tror knapt någon har observerat, mindre nämnt, visar, at denna Minerva äfven kunde vara en Pallas. Uti den stora Järn-porten til Mediceiska Lust-Slottet, kallat *Villa Medicis*, är et stort iholigt märke eller bula af en Canon-kula, med hvilken Drotningen hälsade på Prinsen af Medicis ifrån Slottet St. Angelo, som ligger midt däremot, men långt ifrån. Det säges, at hon sjelf rig-

rigtat och tånt på Canonerne: hon har ſkutit Svenſka löſen med 2 ſkarpa ſkott, och båda twå hafva rigtigt träffat porten; men det ena ſynes icke ſtort, emedan man bultat ut bulan, och lämnat allenaſt den ena til åminnelſe. Jag har ock ſet de ſtora Meſſings-Canoner på Caſtellet St. Angelo, ſom Drotningen pröfvat på detta ſättet, utan twifvel för at roa ſig, och ſe om kulorne kunde hinna ſå långt, och ſå rätt fram, ſamt om hon kunde ſyfta wäl. Om Grefve *Bielke*, Senateur de Rome, tala alla månniſkor hårſtädes wäl: han år ſå almånt ſaknad, och ſå almånt berömd öfver hela Staden; af höga och låga, af ſmå och ſtora, at jag icke vet mig hört maken: de tala om honom med tårar i ögonen, och ſucka öfver hans miſtning. Hans Graf år uti St. Britas Capel. Nu nyligen år hans Lefverne utgifvit hår i Rom på Italienſka: han får dår ſit wålförtjenta beröm; men nog ſynes det, at detſamma icke år ſkrifvit af en ſtor Måſtare. Så wål år Svenſka Namnet anſedt hår; och hade jag icke behöft taga exempel dårpå ifrån de döda; jag kan med mera glädje anföra de lefvande. Italienarne hafva i deſſa ſenare åren blifvit öfvertygade, at i den kalla Norden finnas andra ån kalla och bortfruſne Snillen för ådla Konſter, ſåſom Bildhuggeri, Målning, Bygnings-konſt, m. m. De trodde förr, at allenaſt de varma Lånderne alſtrade en ſtark inbilnings-gåfva; men våre Svenſke reſande Konſtnårer hafva bewiſt dem annat. Jag vil icke nåmna dem, ſom långt för detta åro reſte hårifrån: ty en hår nu varande *Sergel* fordrar ſtörre rum, ån ſom nu finnes på detta papperet. M. H. kånner hans förtjenſter förut. Jag hade hört mycket talas om honom i Sverige; men hade icke den åran perſonligen kånna honom. Och huru mycket fågnade det mig, då jag, innan jag ånnu hade ſedt honom, fick höra hans

hans talens högeligen berömmas ibland de högsta Herrskaper i Rom, hos Hans Eminence Hr Cardinalen de Bernis, dårest Cardinaler, Prinsar, Grefvar m. m. til et stort antal voro tilsammans. De önskade mig lycka at hafva en så hederlig Landsman, och sade, at han hålles för den förnåmste Sculpteur, som nu finnes i Rom: et beröm, som år så mycket större, som Rom anses för och år Konsternas Moder, i anseende så vål til Måstarne, som altid kommit hårifrån, som til de skönaste Monumenter och Originaler af Statuer m. m. ifrån Grekeland, som hår finnas. Då jag sedan fik se Hr Sergel, föll jag icke i liten förundran dåröfver, at se en helt ung Man, som hade så gammalt beröm. Jag måste rent ut såga, at han just gjör Nationen heder, både genom Snillets och hjertats egenskaper. Det har fågnat mig, at höra andre Sculpteurer såga, at han år en stor Man, utan at veta at jag vore Svensk. Han har gjort en *Faunus* i gips, som beundras hår af alle kånnare: flere Herrar, til och med Ambassadeurer, hafva rest til honom, at få se denne Faune: han ser lefvande ut, och fattas endast rösten. Hr Sergels flit och makalösa arbetsamhet år icke mindre ån hans talens, och dårföre går han långt; i det stället en annan Svensk Sculpteur, Hr *Morén*, som varit i Rom inemot 30 år, och gjort sig til Romare, både til Religion och sinnelag, icke producerar något nytt: han har en viss pension i månaden, såsom omvånd eller förvånd; ty så stor år föråndringen, at man har icke lått för at kånna igen något Svenskt hos honom, utom det at han år en genom artig Man. M. H. har altid velat veta alla Svenskar, som jag råkar ute: se hår hela Listan på dem som nu åro i Rom, då allenast Hr *Carl Fredric Rudbeck* tillågges, samt

Min Herres ödmjukaste Tjenare

Jacob Jonas Björnståhl.

SEX-

SEXTONDE BREFVET.

Neapel, den 21 Jul. 1771.

Sedan jag sist skref M. H. til, har jag gjort en resa uti *Latium*, och hade då straxt bort lämna M. H. underrättelse om de största märkvärdigheter där förekomma; men som jag omedelbarligen därpå företog min resa hit til Neapel, fick jag icke tid at sätta pennan på papperet. Nu åter för denna gången draga mig andre ämnen af så stor vigt, at jag omöjeligen kan fästa mina tankar på annat, än det som dageligen gjör min förundran. Latium och sjelfva Rom falla utur minnet, när man gjör resor i *Magna Graecia*. Jag hoppas, at jag så får kalla Konunga-riket Neapel med månge både nyare och äldre Skribenter, utan at någon må skylla mig därigenom flytta min nästas råmärke; ty här är ingen fråga om inkråktningar, utan om namn. När jag kommer tilbaka til Rom, skal jag söka förnöja M. H. i den delen. Nu väntar M. H. billigt andra saker: och synnerligen förekomma här så många, och af så olika natur, at om jag icke kände M. H. smak, vore jag vilrådig hvarmed jag skulle börja. Om Landets vackerhet och fruktbärande jordmon vil jag icke mer säga för denna gången, än at om Italien är Europens Trägård, så är vist Neapel *Paradiset*, et skönt och härligt Land, som bär öfveralt, och utan mycket arbetsamt upbrukande, de raraste frukter, Fikon, Granat-äplen, Mandlar, Castanier, Valnötter, Oliver, Citroner, Pomerantser, Turkiskt Hvete, Ris, Meloner af allehanda slag, och de skönaste Vindrufvor. Det liknar så den af Poëterne beskrifne gyllene tiden, at jag nu mera icke kan tvifla därpå, at Virgilius och Ovidius tagit här sine målningar: ty om Ho-

Homerus och Hesiodus är saken ännu icke afgjord: ehuru Hr Professor *Jacob Martorelli* här i Neapel har med alle möjelige skål velat bevisa, at Homerus icke allenast känt och skrifvit om desse orterne, utan ock varit upfödd, och torde hända äfven född i Neapel; och at denne store Poëten med *Oceanus* förstår ingen ting annat, än *Viken* vid Puzzuoli. Två store Volumer in 4:to äro långt för detta utgifne under titel: *Dell' antiche Colonie venute in Napoli: ed i primi si furono i Fenici. Opera del Duca Michele Vargas Macciucca. Vol. Primo.* Napoli 1764. Den andre Vol. *Della seconda Colonia venuta in Napoli da Cuma dell'Eubea*, samma år. Här står väl *Duc de Vargas*, som Auctor; men Hr *Martorelli*, en lärd och ganska critisk Professor uti Grekiskan härstädes, har skrifvit desse; han har ock visat mig de 2 följande Volumerne i Manuscriptet, som innehålla den tredje Colonien, nämligen ifrån Attica. Detta Verk har här gjort mycken upmärksamhet. Men här visa sig ännu andra physicaliska jordens verkningar, så underbara och så ovanliga, at man knapt får tid och rådrum at gifva akt på de omnämnde. Berget *Vesuvius* på den ena sidan om Staden, och på den andra *Solfatara*, *Hund-grottan*, *Sibyllæ-grottan*, *kokande Källor*, *varma Bad*, Sjöarne *Acheron* och *Avernus* m. m. gjöra här dageligen underverk. Jag skulle härmed börja mina berättelser, om jag icke viste, at jag skref til en Historicus - - - som jag vist vet väntar, i mit första Bref ifrån Neapel, säkra underrättelser om de gamle, men nu för oss nye Städerne *Herculanum*, *Pompeji* och *Stabiæ*, samt längre bort *Poestum*, hvilka alla jag besedt, och de två förstnämde flere gånger. Härmed bör jag således gjöra början; dock så at jag icke binder mig vid någon annan ordning, än den sakerne gifva mig vid handen,

den, så at jag, vid gifven anledning åfven tillika torde nämna något om Landets Physicaliska och Moraliska beskaffenhet. Sedan är angeläget, at tala något om store och lärde Män, på hvilka här är större antal, än vi hemma föreställa oss, som så litet känne Litteraturens tilstånd på denna sidan om Alperne, som vi äre kände här; och det icke allenast för ortens långa afstånd skull och okunnighet i Språket, utan fast mer för den föga Commerce och handtering vi hafve på desse orter, och med Italienarne i almänhet. I manna-minnet vet ingen här i Neapel af, at här varit någon Svensk, som frågat efter literata saker, och knapt har någon här sedt någon Bok trykt i Sverige. När det händer här uti en Sjöstad, i hvars hamn ofta Svenska Skepp synas, och därest Svenska Kronan har en General-Consul; hvad skall man då säga om andra Städer, som ligga midt i landet. Vistandes nu uti Söder, det längsta ifrån et älskat Fädernesland, som jag någonsin varit och nu lärer komma på denna resan, och omgåendes dageligen med de vittraste Män som här finnas, bör jag taga tilfället i akt, och afskicka längst up i Norden de färskaste Nyheter och bästa underrättelser jag kunnat inhämta. Får jag sedan tid och rum, skal jag litet omröra Landets Regering, Commerce och Folkets Lefnads-sätt, som icke allenast är vida skiljaktigt ifrån Fransosernas m. m. utan ock ifrån de öfrige Italienarnes.

Nu först, på det M. H. må ljusligen se belägenheten af de märkvärdige orter jag kommer at nämna, bör jag för redig ordning skul nämna några ord om Staden Neapel, och de kringliggande orters Topographie. *Neapel* har den täckaste belägenhet, ändalångs vid en Vik af Medelhafvet, som på södra sidan stöter aldeles intil Staden, och gjör en

vac-

vacker hamn, hvilken genom Sten-bryggor, Bolverk (Moles), Castell, Torn och Fyrbåk är gjord mycket säker och beqämlig. Längst uti Hafvet, midt emot Staden i Söder, ligger Ön *Caprea*, nu *Capri* eller *Cabri*, bekant af Kejs. Tiberii vistande och vällustiga lefverne därstädes. Norr och Vester omkring Staden ligga höga Berg, öfvervåxte med de skönaste Träd- och Vingårdar, som öfveralt formera en ständigt grön och skuggrik Skog. Berget i Vester kallas *Pausilypus*, som betyder Sans-Souci: där synes ännu *Virgilii Graf* med sit ståndigt grönskande Lagerträd uppå, hvaraf jag bröt löf och gjorde mig en krans, utan at kånna däraf den minsta Enthusiasmus poëticus hos mig upstiga. Där är den förskräckeligen stora Grottan, *Grotta di Pausilipo*, äfven ock *Grotta di Puzzuoli* kallad, emedan vägen til Puzzuoli eller *Puteoli* går därigenom: det är en våg midt igenom Berget i råt linea, vid pass 1000 karlsteg lång, och så bred, at två vagnar kunna beqvämligen gå förbi hvarandra, mycket sval och mörk, emedan den är inuti Berget och således tåkt öfveralt, och har sit ljus allenast ifrån hvardera åndan. Historien tilägnar denna Grottans uthuggande antingen åt Lucullus, eller åt Marcus Coccejus: andre säga, at Virgilius den gjort med Troll-konst. Seneca beskrifver Grottan uti 58 Epist. När man här fortsätter vägen i vester ifrån Staden, kommer man til *Hunds-Grottan*, en liten half Svensk mil ifrån Staden; om des underbara verkningar får jag tala en annan gång; där bredvid är Sjön *Agnano*, och Svettbad, *Stufe* kallade. Längre fram är det rökande Svafvel-berget *Solfatara*, kallat fordom *Phlegre*, äfven ock *Forum Vulcani*, som fordom dag i verlden sprutade eld, som Vesuvius, men sedermera så utbrunnit, at det nu allenast röker ståndigt och gif-

16de Br.

gifver ifrån sig de hetaste ångor som någonsin kunna kånnas: de formera et *Sal Ammoniacum*, hvaraf jag håmtat, at föra hem til dem, som med Vetenskap kunna döma om des beskaffenhet. Långre fram alt i vester, ligger Staden *Puteoli*, nu Puzzuoli, bredvid Hafvet, 7 eller 8 Italienska mil ifrån Neapel, som kunna gjöra en och en fjerdedels Svensk mil (NB jag råknar något mer ån 6 Italienska mil på en Svensk. Bredvid Staden har man för 20 år sedan uptåkt et *Tempel åt Serapis*, som var aldeles med jord öfvertåkt: det år ganska magnifiquet, har colonner och gålf af marmor. Ibland de Inscriptioner jag dår såg voro 2 eller 3 Marmor-stoder, på hvilka stod: *Dusari sacrum*: jag låmnar för denne gången åt de Lårde at döma om, hvilken Gudomlighet förstås med Dusaris, och hvar den var hema. Långre fram i vester år *Monte nuovo*, som under en jordbåfning år 1538 föddes fram utur jorden på en natt bredvid sjön Lucrinus, och förskråckte folket, at de rymde sin våg til Neapel. Dår bredvid år et Berg, på hvilket våxte *Vinum Falernum*, efter de olårde Vågvisares vid Puzzuoli sågen. Sådana Vågvisare eller Antiquarier kallas uti Italien *Ciceroner*: desse hafva blifvit för vål trodde af flere resande, i synnerhet af Hr Abbaten *Richard*, som uti sin *Description de l'Italie*, Tom. IV, sid. 327, såger, at Berget *Falernus* ligger hår; men det år Berget *Caurus*, nu *Gauri* kalladt. *Ager Falernus*, hvarest det ryktbara vinet togs, år emellan *Capua* och *Gaeta* eller *Cajeta*. Dåromkring håmtades ock *Vinum Caecubum*, Vinum *Massicum*, Vinum *Calenum*, Vinum *Formianum*, m. m. och det år öfver 20 Ital. mil från Puzzuoli. Jag förbigår at nåmna den så kallade *Pons Caligulae*, som gick öfver Viken och förenade *Puteoli* med *Baiae*; åfven *Sibyllae Grotta*, som år bredvid

Sjön *Avernus.* Här synas alla Virgilii målningar ögonskenligen: jag läste Poëten på stället, och fick nytt ljus at se hans vackerheter. Därifrån et godt stycke i söder ligga de heta *Svettbad*, nämnde efter *Nero*, så ock den *hetsjudande Källan Tritoli*, med et så hett salt vatn, at sedan vatnet är burit uti trådkärl genom den långa gången i Berget, som går til källan och man ungefär en 4:dels time, sedan det är hämtat utur källan, lägger däri ägg, blifva de väl kokade i tråd-kärlet, hvilket försök vi gjorde: äfven kan man således koka kräftor, som blifva röda och goda. Jag var nyfiken at se sjelfva källan, ehuru hett det var, at gå igenom den öfvertäkta gången eller klippan i Berget ända fram. Vi voro 5 personer i följe, och beslöto alle släcka vår nyfikenhet, togo af oss öfver-kläderne; en person boende där bredvid gick före med et bloss at visa oss vägen; men ingen stod ut at gå fram mer än jag allenast; då likväl de andre voro Italienare: en Öfverste från Venedig, en Grefve, en Professor ifrån Pisa, en Abbot ifrån Rom, alle vane vid de varma Länderne; de vände om på mindre än halfva vägen. Hr Rudbeck gick längst med, men stod icke ut at gå fram för de grufveligen heta ångorna skull, som på 2 à 3 minuters tid drifver svetten så starkt, at lintyget blir som det vore dragit ur sjön. Jag var när at blifva qväfd många gångor; men böjde då hufvudet ned til jorden och hämtade luft. Källan är kokande och icke mycket djup; men vatnet är ganska klart: jag tog af den där bredvid varande salta jorden och gömde i fickan; när jag sedan kom ut, blef jag emottagen med Seger-sånger af alla de andre, som förundrade sig huru jag kunde uthärda en så stark hetta. Jag vil icke tala om många ruiner af *Tempel* och *Palatser:* man kan här knapt gjö-

ra et steg, utan at se något gammalt Monument. *Agrippinae* Graf är et evigt minnesmärke af det misfostret *Neros* grufvelighet på detta stället emot en Moder, som haft den olyckan at föda et vilddjur til verlden, i stället för en människa. Här längre fram ligger udden *Misenus*, där Plinius låg med Romerska Flottan, då han fik se röken som moln af Vesuvius; och därifrån for han öfver hafvet til *Herculanum*, för at nogare observera beskaffenheten af detta då för tiden nya och ovanliga phænomen; det kan vara en resa af ungefär 4 Svenska mil. Icke långt ifrån Misenus äro *Campi Elysii, Acheron* och *Mare Mortuum*, som är en liten Sjö; man visar ock stället där Charon rodde fram med de döda, för at begrafva dem; här finnas ock Grafvårdar öfver alt. Längst i vester äro ruinerne af Staden *Cumae*, dit Aeneas anlände, som bönderne än på stället prononcera *Eneia* eller *Eineia*, som torde vara gammalt nog, och kommer öfverens med Grekiska skrifnings-sättet. Hit til Cumae skal ock Daedalus kommit ifrån Creta, om icke med vingar, dock *per alas nauticas*. Längre up i norr ifrån Cumae ligger *Linternum*, därest Scipio blef begrafven, med det bekanta Epitaphium: *O Patria, ne ossa quidem mea habes*. Utan för Miseni udde ligger Öen *Prochyta*, nu *Procida*, därest Kongl. Hofvet vistas i Septemb. månad, och jagar Fasaner, som där äro til myckenhet. Längre ut i Hafvet, midt emot Cumae, är Ön *Ischia*, fordom *Pithecusa*, äfven *Aenaria* och *Inarime* kallad: där var fordom eldsprutande Berg, som Plinius omtalar, och ännu synas många märken däraf. Där äro många kokande källor med hett vatn; och många sköna Svettbad, dem man brukar med mycken förmon för hälsan.

Men M. H. torde ſäga, at jag går för långt i veſter ifrån Neapel, ſå at jag icke kommer til *Veſuvius* och de däraf begrafne Städerne, ſom ligga i öſter. Jag har gjort det med flit, at därigenom förekomma de irringar, ſom många gjöra, då de tala om deſſe märkvärdige orterne, eller om Plinii reſa, ſom alla komma af okunnighet i Geographien, då man icke med egna ögon ſet deſſa ſtällen. Staden ſlutar öſter ut vid ſtrömen *Sebethus* eller *Sebetis*, öfver hvilken går Broen, kallad: *Ponte di Maddalena*; där är vägen til *Portici*, *Veſuvius*, *Pompeji*, m. m. Veſuvius ligger vid paſs en och en half Svenſk mil öſter ut ifrån Neapel, ehuru nära det tyckes vara för des ſtora högd ſkull; det röker ſtändigt ganſka ſtarkt, men ſprutar icke altid eld, ſom många inbilla ſig. Är det ſant, at det är en communication emellan *Veſuvius* och *Solfatara*, ſom de gamle kallade *Phlegre*, och orterne där bredvid *Campi Phlegraei*, däreſt Jättarnes ſtrid med Jupiter ſkal tildragit ſig; ſå ligger väl Neapel på den hiſkeligaſte Canal eller underjordiſka Mina, ſom finnes i verlden. Men jag vil til min tröſt åtminſtone medan jag är här, icke tro at det är ſant. Icke heller har jag ſet några öfvertygande bevis til en ſå förſkräckelig Eld-mina under Staden. Diſtancen dem emellan är vid paſs 15 Italienſka mil i öſter och veſter, och däremellan vid Hafs-ſtranden ligger Staden Neapel. Landet här öfveralt är fullt med Svafvel, Salt, Bitumen och allehanda Phlogiſta; Jordbäfningar äro här icke ſällſynte: Eld-ſtrömar utur Veſuvius flyta ofta. Skyndande mig nu til ſlutet af mit lilla Geographiſka utkaſt, och ſedan til Antiquiteterne i de uptäkte Städerne, får jag icke omröra de tvänne reſor jag gjort til öfverſta toppen och ſjelfva öpningen af *Veſuvius*; icke heller omtala den ſtora nytta

detta Berget gjör Landet håromkring. Jag torde få tilfålle långre fram at öfvertyga M. H. at denne paradoxe år en ſanning.

Ifrån Neapel til *Portici* går vågen i Södveſt vid Hafs-ſtranden 6 Italienſka mil, ſom måſt öfveralt år bebygd med Hus, Gårdar och Byar, ſåſom en Stad; men har olika namn; och med tiden blir ſåkert den tome platſen nårmaſt Neapel ock bebygd, och då blir Portici aldeles genom Hus och en Gata förenat med Neapel, ſom ſkal gjöra en hårlig utſikt vid Hafvet. Neapel har nu vid paſs 5 Italienſka mil i långden; men förenat med Portici blir det dubbelt. Öfver Hafs-viken rått fram ifrån Neapel och Portici åro allenaſt 4 Italienſka mil, ſom år något mer ån en half Svenſk; ehuru Portici ſynes ligga mycket når. De mått jag hår talar om åro råknade ifrån Kongl. Palatſet eller Reſidencet i Neapel, til Kongl. Palatſet i Portici, ſom Hans Catholſka Maj:t i ſin tid låtit måta, och funnit 6 Italienſka mil: ty ifrån åndan på Staden, eller *Ponte di Maddalena*, ſom går öfver Strömen *Sebetho*, år til Palatſet i Portici knapt 4 ſådana mil. *Portici* råknas icke för Stad, ehuru ſtort det ſer ut; men för en Bourg, ſom år förenad vid des ſödra ſida med *Reſina*, af de gamle *Retina* på Grekiſka, ſom betyder *Reſina* på Latin, en ſtor by eller Bourg, ſom ſtråcker ſig ifrån Hafvet vid Portici upåt ſlutningen af Veſuvius; men en Reſande, ſom icke frågar efter de olika namnen, kunde kalla alle deſſe Bourgar, ſå vål Reſina, ſom de andra, hvilka ſtråcka ſig inemot Neapel, nåmli- Granatello S. Johannis, Succurſo, Eſperane, m. m. med et namn *Portici*, utan at begå et ſtort fel, emedan de alle hånga tilſammans och ſynas ſom et. Men nu för redigheten kallar jag *Portici*, med ſit egenteliga namn, den delen, dåreſt det Kongl. Palatſet,

set, och de i Palatset varande *Musea Herculanensia* äro, samt *Resina* den med Portici i söder sammanhängande Staden eller Bourgen. Härunder ligger den gamle Staden *Herculanum*, som sträcker sig under både *Resina* och *Portici*, hvilke i sednare tider blifvit bygde uppå den Lava, som öfversvämmat och betäkt Herculanum. Således ligger den ene Staden aldeles uppå den andre, och derföre fortsättas nu icke mera några gräfningar och uptäkter vid *Herculanum*; ty det vore nästan detsamma, som förstöra *Resina* och *Portici* til och med sjelfva Kongl. Slottet. Således ser M. H. nu häraf *Herculani* rätta situation, vid Hafvet, 6 Italienska mil ifrån Kongl. Slottet i Neapel, på samma stållen, dårest nu Portici och Resina äro belägne; och huru orätt den står utsatt uppå både gamla och äfven mästa delen af de nyare Chartor och Geographier, som sätta den vid *Torre del Greco*, en Bourg eller stor By, som ligger vid pass en half Svensk mil ifrån *Resina* eller Herculanum i Söd-ost, med flere Bergs-högder och Dalar emellan; man läser ock på Stadsporten af *Torre del Greco* en Latinsk Påskrift i Marmor, som nämner denne Bourgen Herculanum; den är skrifven i början af detta Seculum, innan man upfunnit det rätta *Herculanum*, och bevisar ingen ting. Men nu för tiden, när Konungen i Neapel skrifver några Expeditioner eller Bref på Latin, som dateras på Kongl. Lust-Slottet *Portici* kallas det *Suburbium Herculanense*; så har jag set på et Creditiv til Turkiske Kejsaren och på flera Riddare-Bref. När man nu far vägen fort ifrån *Portici* i Söd-ost vid Hafvet, genom *Torre del Greco*, kommer man til *Torre dell' Annunciata*, en stor Bourg vid Hafvet, 8 knappa Italienska mil ifrån *Portici*: här trodde man at Staden *Pompeji* legat, och så står det på flera Chartor; men den

den ligger 2 goda Italienſka mil i öſter härifrån up i Landet, icke långt ifrån Floden *Sarnus*, ſom flyter fram på ſödra ſidan, och således är det 10 Ital. eller halfannan Svenſk mil ifrån *Herculanum* til *Pompeji*, ſom har Veſuvius 6 Ital. mil i norr ifrån ſig; men Herculanum ligger vid Bergs-roten, där man börjar ſtiga upföre, och har ſamma Berg i öſter ifrån ſig, ungefär 5 Ital. mil til toppen. Ordet *Torre*, ſom ofta förekommer på de Italienſka Chartor, betyder *Torn*, ſådana ſom öfveralt vid de Italienſka Stränderne äro upbygde och med Canoner förſedde mot Turkarne och andre infallande fiender. Ifrån *Pompeji* äro 4 Ital. mil i ſöder til *Stabiae*, ſom ſåledes är 10 mil ifrån toppen eller öpningen af Veſuvius, hvilket ligger äfven i norr ifrån Stabiae, ſom legat på Bergshögderne 2 Ital. mil i öſter ofvan Staden *Caſtel a mare*, hvilken ligger när vid Hafsviken, och var fordom hållen för de gamles Stabiae; och torde väl hända, at denne gamle Staden ſträkt ſig ifrån Hafvet 2 à 3 Italienſka mil. Ifrån *Caſtel a mare* 5 Italienſka mil i Söd-veſt vid Hafvet ligger Staden *Vico*; och 3 Italienſka mil ifrån Vico ligger *Sorrento*. *Circes* Tempel ligger häremellan nära vid Sorrento eller Surentum. Härifrån äro 3 Italienſka mil til Staden *Maſſa*, när vid den udden, där Ön *Caprea* ſöder ifrån Neapel ligger vid paſs 19 Italienſka mil. Alle de här nu nämnde Städer och Orter ſynas väl til Neapel, och ligga uti ſamma Vik. Sedermera kommer en annan Vik, uti hvilken är Staden *Salernum*, däreſt fordom *Schola Salernitana* var: man räknar den ordinaire vägen, ſom jag ock reſte, ifrån Neapel och dit 30 Italienſka mil: och ifrån Salerno til den gamla Staden *Poeſtum*, hvars Colonnader, Tempel och andra Bygnader upväkte vår ſtörſta förundran, räknas ock 30 mil, eller

ler

ler något mer; ſå at *Poeſtum* ligger ifrån *Neapel* őfver 60 Italienſka mil i Sőd-oſt, bredvid Medel-Hafvet. Och Poeſtum har hittils varit långſta målet af mit lopp uti Magna Graecia; det torde knapt varit beſedt af någon Svenſk főrut. Det blir ock nu grånſen főr denna min korta Geographiſka Beſkrifning, ſom dock i et Bref torde anſes af M. H. főr lång. Den tjenar åtminſtone at főrekomma de irringar, ſom andre gjort, hvilka, til exempel, ſatt *Reſina* vid udden *Miſenus*, ſom dock år 15 Ital. mil i råt linea uti őſter och veſter ifrån hvarannan; Cellarius ſjelf år icke fri ifrån det groſva felet. Det kan vara főrlåteligt főr dem, ſom icke beſet orterne; men huru ſkal Hr Abbaten *Richard*, ſom var hår i Neapel 1762, kunna urſåktas főr ſina många fel, ſom han begåt uti ſin *Deſcription Hiſtorique et Critique de l'Italie* &c. Dijon 1766, in 8:vo, 4:de Tomen? om icke dårmed, at converſationer, nőjen, ſtora bord, kortſpel, m. m. icke låmnat honom tid at gjőra ſåkra underſőkningar och ſe vål på ſakerne; på det ſåttet uttyda Neapolitanerne det ſjelfve. Et eller annat exempel af Hans Årevőrdighets Hr Abbatens groſva miſstag torde gjőra M. H. főrnőgd: ty at ſkrifva om alla, vore at gjőra ſå ſtora bőcker ſom han gjort ſjelf. Tom. IV, ſid. 502, ſåger han: "On dit, que tout le reſte de cette cote, "qui borde le Golfe de Naples jusques vis-à-vis l'Iſle "de Capri, où ſont les villes de Maſſa, Sorrento et "Caſtello a mare, ſous lesquelles ſont cachées les "ruines des anciennes villes de Pompeia et de Stabia, "eſt egalement delicieux, et d'une fertilité admirable; "mais l'uſage n'eſt pas d'y aller, quoique je ne doute "pas, qu'il n'y ait pluſieurs objets vraiment dignes "de curioſité, on doit y retrouver encore des monu-"mens de la plus haute antiquité". Af det jag an-

mårkt

märkt förut, lärer M. H. se hvad han bör tänka om Hr Abbaten Richards vördiga okunnighet och ovärdighet, at då han var i Neapel, och gick hafvande med at skrifva en *De cription historique et critique de l'Italie*, nögde han sig med at allenast se Portici och Herculanum, utan at fara några få Italienska mil til *Pompeji* m. m. ja utan at se efter Orterne på en Charta: ty ingen är så felaktig af hvarken gamla eller nyare Chartor, som sätter desse gamle Städerne under Massa, Sorrento och Castel a mare: *Massa* ligger åtminstone 13 Italienska eller 2 Svenska mil ifrån *Pompeji* i rät linea Söd-väst, och Sorrento 10 mil. Han säger at bruket icke är, at resa dit: torde hända han talar om sina Landsmän; men det vet jag, at knapt någon Ängelsman kommer til Neapel, som icke åtminstone beser *Pompeji;* jag har varit där 3 gånger, äfven ock i *Stabiae*, som är något mer utur vägen; och nu i sednare åren hafver man ock börjat fara til *Poestum*, som ligger så långt bort; ja man har i Angland nyligen gifvit ut en Beskrifning och Afritning på alla Märkvärdigheterna i *Poestum.* Lika så säger Hr *Richard* sid. 364, at det är et bevis dertil, at et starkt *Nordanväder* blåste, när år 79 Herculanum förstördes, emedan askan fördes från *Vesuvius* til *Misenus*, där Plinius var. Hr Richard har haft en sin egen Compass i sit hufvud: ty den som står på alla Chartor, visar at Vesuvius ligger aldeles i Öster ifrån Misenus, och således bör en sund Slutkonst säga, at det var et starkt Östanväder. Hade Hr Abbaten lärt sig finna igen Nordstjernan, så hade han set at den visade åt *Capua* och däromkring, då han var vid Miseni udde, och icke åt Vesuvius. Men nog af med fel. M. H. vil nu hafva idel sanningar i Antiquiteterne, och vil billigt veta af mig med visshet, hvad det li-

lider med Uptåkterne, uti de nu flere gånger nämnde Ståderne; och det skal blifva Åmnet i mit nästa Bref; jag får då, efter en så lång Förberedelse gå hus på saken. Jag hade tänkt kunna innesluta alt detta uti et Bref; ty jag vet, at M. H. anser detta Geographiska för nog magert; det hjelper icke: jacta est alea. Det har sin nytta vid Böckers läsande. De gamle Auctorerne, som äro mycket rigtigare än de nyare, kunna härigenom få ljus: *Virgilius*, *Horatius*, *Strabo*, *Plinius uterque*, *Diodorus Siculus*, *Tacitus*, *Seneca*, m. fl. blifva nu härigenom begripeligare. Jag har här under en noga *Strabos* läsning förundrat mig på Gubbens accuratesse; läs honom, om M. H. har tid, med mit Bref i handen, så torde M. H. finna, at vi set tämligen väl på Orterne: några apparente contradictioner vil jag snarare skylla på hans Copister, än på honom sjelf, som jag ser på alla ställen sökt noga efter sanningen. Sed manum de Tabula Geographica. Jag lefver med - -

---

SJUT-

SJUTTONDE BREFVET.

Neapel, den 30 Jul. 1771.

Efter gifvit löfte i mit fista, går jag nu ftraxt, utan något Företal, til *Herculanum* eller råttare *Herculaneum*, fom det måftadels kallas hos de gamle. Jag vil dock icke gjöra om des uptåkt en vidlöftig Befkrifning, utan allenaft nåmna de förnåmligafte faker, fom åro förbigångne af andra. I början af detta Seculo, under det man gråfde en Brun vid *Portici*, fann man flera gamla Arbeten i Marmor, fom voro af god fmak; federmera fan man Colonner af et Tempel, m. m. Men ånnu vifte man icke at dår var en Stad; få mycket mindre fom måft alle Lårde trodde, at *Herculanum* legat 2 Ital. mil långre bort; men vid år 1738 fan man Infcriptioner på flere Marmor-ftoder, fom innehålla at *Herculanenfes* låtit refa dem: deffe Påfkrifter har jag låft på ftållet under jorden, dåreft de blefvo fundne. Knapt ville man ånnu tro, at Staden *Herculanum* var på detta ftållet, månge ville neka det, ånda til den lårde *Lami* uti Florens, fom fkref dåremot, och beropade fig på Peutingers Chartor, m. m. Men nu år vål ingen mer, fom drager faken i tvifvelsmål, fedan få många bevis inlupit. De hus och bygnader, man då funnit, beftå uti en ftor och vacker *Theater*, et *Herculis* Tempel med tåcka Målningar på murarne och några *privete Hus*, ibland hvilka et lårer varit et *Bibliotheque*, emedan man dår fan et ftort antal af *Volumina* fkrifna på Grekifka Språket uppå Papyrus ifrån Egypten, och icke på *Velin* eller fint Pergament, fom Abb. *Richard* fåger fid. 437 i Tom. IV. af fin *Defcription Hiftorique et Critique de l'Italie*, den jag plågar kalla *Defcriptio A-*

nistorikos kai Akritikos Italiæ. Om desse Manuscripter som väl äro de äldste och sällsyntaste, som finnas i verlden, får jag tala längre fram. Nu vil jag gjöra en Anmärkning, som jag icke vet om någon gjort förut, at denne upfundne Staden ligger helt nära in vid Hafvet, som är knapt 200 famnar i rät linea ifrån den nämnde *Theatern*, och så låg den fordom i Strabos tid. Häraf kunde man draga et starkt skäl emot Vattu-minskningen: det är verkeligen underligt nog, at vatnet icke minskats vid denna stranden, som först och främst icke är brant, utan allenast litet sluttande, och sedermera är den af Vesuvii Lava, stenar och aska så mycket påökt, at Staden *Herculanum* ligger 30 Svenska alnar under jorden, och närmare Hafvet öfver 40, så at där ofvanuppå äro bygde Slott, Palatser, Trågårdar, ja sjelfve Ståderne Portici och Resina, och likafult ligger Hafvet så när. Likaså är Hafvet icke minskat vid *Puzzuoli;* tvärtom har det tagit til, så at flera gamla Byggnader äro nu under vatnet, och *Ciceros* Academia, *Marii*, *Syllae*, *Pompeji*, *Cæsars*, *Neros*, m. fl. Lusthus och Palatser äro nu antingen i Vattubrynet, eller ock somligstädes äro ruinerne däraf öfvertäkte af Hafvet. Uti Viken vid *Gaëta* har Hafvet ansenligen gjort inkråktningar. Här vid Neapel har det något minskats; men icke mycket i anseende til de många utbyggningar, man här gjort.

Men jag kommer åter til *Herculanum*. Man kan nu icke därstädes se mera, än den märkvärdige *Theatern* med alla des tillhörigheter, såsom *bänkarne* för Spectatorerne, *rummen* för *Actorerne*, *Parterren*, store *hvalf-bogar*, *Arcader*, och en lång gång eller *Corridor*, och et stycke af en *Gata*, m. m. men Statuer, Målningar, gålf och allehanda mobilier, äro däntagne och beses nu uti *Museum Herculanense*; som

år uti sjelfva Kongl. Slottet i Portici: dock har man lemnat hår och dår några målningar på murarne, som alle åro *a Fresco*, samt två *Piedestaler* med Inscriptioner, på hvilka Statuerne ståt. Alle de andre rummen, Tempel, Bibliotheque, Hus, Gator m. m. åro å nyo upfylde och igenstångde med den gamla Lavan och askan, så at de icke kunna beses: orsaken år, at som Herculanum ligger så djupt under jorden och har desutom Hus och Ståder öfver sig, har man funnit kostnaden och mödan för stor at uptåcka alt, eller föra jorden och lavan sin våg; dårföre har man, så fort något blifvit uptåkt, och sakerne dånförde til Museum, igentåpt det igen, at få rum och plats at arbeta och gjöra nya försök på andra stållen bredevid: ty icke har man vågat uttöma al lavan, som nu tjenar til grundval för de dårpå bygda Hus och planterade Trådgårdar, som man vål kan kalla *horti pensiles*, och icke har man velat gjöra en för stor depense at ruinera en del af Resina och Portici. Dåraf år skedt, at man nu icke arbetar mer i Herculanum, allenast något litet, för at igenfinna *Frontonen* af Theatern, och dårvid lårer det sedan blifva. Således ser M. H. hvad oriktig tanka man har om Herculanum, når man inbillar sig dår få se en Stad: ty det år allenast en stor på Romerskt vis bygd *Theater*, alt hvad man ser, med des *Scena*, *Proscenium*, *Orchestra*, *Præcinctio*, m. m. Man stiger dit ner med vaxljus i handen, för at lysa sig fram. Först år en stor lång-trappa med 46 trapsteg; denna trappan år icke gammal utan moderne, och leder til en Brun, hvars gråfvande gifvit första anledningen til, at dårstådes voro Antiquiteter til finnandes: denne Brun gjordes i början af detta Seculo, och det lårer ock vara trappans ålder. Sedermera år 1711 fan man, under det man gråfde

vid

vid denna Brun, flere Statuer och Colonner, m. m. som gaf anledning at tro at här voro Hus, m. m. Dock gjordes icke vidare undersökningar til 1738, då Konung Carl gaf ordres, at där gjöra nya gräfningar; och därefter fan man Inscriptioner, som gjorde utslag, at här var Staden *Herculaneum*. Sedan man gåt denna trappan upföre, kommer man til *Bänkarne*, där Spectatorerne suto. Sedermera går man en stentrappa utföre af 13 trapsteg, och sedan en annan af 20 dito, och då kommer man på Parterren. Desse 2 trappor äro gamle, och höra til Theatern. M. H. kan häraf inhämta, huru djupt Parterren nu är under jorden, emedan man har 80 fulkomliga trapsteg at stiga dit ner.

Jag vil härmed lämna Theatern, emedan jag icke vil spela en Comoedia med Hr Abboten Winckelman, som kunde sluta sig uti en Tragœdia: ty *hans Bref om de Herculanske Uptäkterne til Hr Grefve Brühl* har härstädes blifvit otroligt illa uptagit, och han har därföre utstått grofva Critiquer, som beskylla honom för oriktige och partiske omdömen, osanningar, allehanda slags misstag och okunnigheter. Jag har icke hans Bref til hands, och har icke läst det sedan jag var i Sverige; således kan jag icke säga, hvaruti han förgåt sig: om M. H. en gång vil, at jag skal säga därom mit omdöme, är det lätt at gjöra, allenast vid Brefvets blotta genomläsande, emedan jag noggrant och flere gånger beset Herculani Uptäkter, Museum, Pompeji, m. m. och gjort däröfver mina Anmärkningar. En Anonymus, som jag väl känner, har härstädes skrifvit emot Winckelman en liten Piece in 4:to under denne Titeln: *Giudizio dell' Opera dell' Abbate Winckelman intorno alle Scoverte di Ercolano, contenuto in una Lettera ad un'amico. Napoli* 1765. Här öfvertygas Hr Winckel-

kelman om flere fel; men de åro icke så hufvudfakelige. Rom och hela Europen faknar ånnu en få fkickelig Antiquarius; och kan man icke utan tårar tånka på hans olyckeliga öde och flut. Jag vånder mig dårföre fnart til andra åmnen, fom åro mindre oroande, och vil nåmna et ord om den Lava, fom öfvertåkt Herculanum. Den år icke få hård fom den, hvarmed man ftenlagt gatorne öfveralt hår i Neapel, Portici, Refina och annorftådes; den flås fönder utan mycken möda, och fer ut fom en fammanhångande jord; den liknar aldeles berget Paufilippus, fom år på våftra fidan om Neapel, och alla de andra håromkring liggande berg och högar; och dåraf har man god anledning at tro, at de alle åro komne af Vulcaner eller eldfprutande Berg fordomdags. Denna Lavans löshet kan antingen komma af fuktigheten under jorden, dår den få långe legat, ty uti Herculanum år ganfka fuktigt, vått och kalt, eller ock at Vefuvii förfte brinnande år 79, då Herculanum öfverfvåmmades, kaftade en annan Lava ån nu för tiden, då de brånbara materierna blifva mera upfmålte, kokade och fammanblandade. Ty den Herculanfka Lavan liknar den Sten, fom på Italienfka kallas *Tufo*, af Latinfka ordet *Tophus*, och på Franfyfka *Tuf*. Men den nu utur Vefuvius flytande Lavan år af hettans grad vitrificerad, och då den blir kall, blir den til en hård och fvartaktig Sten, fom jag icke kan likna båtre, ån då jag fåger, at den år fom *Smeds-flagg* når den år ny; men då den blir brukad och nött på gatorne, fer den ut fom våre gråftenar utanpå: når åter regn kommer, fynes den fvart eller blåaktig. Som jag icke fett någon fkrifva om, hvad ordet *Lava* egenteligen betyder, vil jag fåga M. H. at hår i Neapel kallar man *Lava* en *rånnil* eller *torrens*, i fynnerhet den fom fqvalar

på

på gatorne når det ſtarkt rågnat, af *lavare*, emedan den tvåttar och afſköljer gatorne och vågarne. Detta ordet finnes icke i Lexicis, mycket mindre i det, ſom *Academia della Cruſca* utgifvit: emedan det år et Provincial-ord, ſom brukas allenaſt hår i Neapel, men icke i Rom, ån mindre i Toſcana. Ty hår i Neapel talar man, i ſynnerhet det ſåmre folket, en helt annan Italienſka, ån i de norre delarne af Italien. Förſt hafva de oåndeligen många på andra ſtållen obrukelige termer; ſedan pronunciera de ock de brukeligaſte orden helt annorledes, och ſtöta mycket in med Spanſkan, under hvars regering Neapel ſå långe och ſå många gånger varit. De ſåga *bino* i ſtållet för *vino*, och *boi* för *voi* eder, *bolete* för *volete* m. m. Af denna egenteliga betydelſen af ordet *Lava* har man i ſednare tider börjat kalla de eldſtrömar, ſom bruſa utföre Veſuvius, med ſamma namn, för liknelſen ſkull. Denne flytande *Slaggen* kallas af Virgilius, talande om Ætna, *liquefacta ſaxa* uti *Georg.* I, 472:

Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere ſaxa.

Äfven uti *Æneid*: III. 570 &c. hvilket ſtålle jag beder M. H. genomlåſa, för at ſe Poëtens ſanna Målning af et eldſprutande Bergs utkaſtade aſka, rinnande Lava, förſkråckeliga rök- och eld-ſtoder, grufveliga tjutningar, dundrande och gniſslande. Månge, ſom ſkrifvit Noter öfver Virgilius, hafva icke förſtåt liquefacta ſaxa, och hafva förvånt Poëtens mening. Jeſuiten *Rucæus* förklarar eller fördunklar meningen ſåledes: *ſaxa exeſa in pumices, commutata in cineres, qui torrentium inſtar inde erumpunt* &c. Således blifver Poëtens egenteliga utlåtelſe, ſom talar rent ut om *ſmälte ſtenar* eller Lavan, förvånd af en Commen-

men-

mentator, som icke sedt och känt saken. Sådane fel uti Auctorernes förklarande har jag tilfälle at se alla dagar här i Italien. Man kan häraf märka, huru angeläget det är, at göra Resor i de Länder, där Scribenterne lefvat, som målat naturen med sina rätta och sanna färgor. Jag har så väl svettats, för at släcka min nyfikenhet, at väl se alla phænomena vid Vesuvius, at jag med skäl kan döma om Poëtens sanna beskrifning på Ætna. Längre fram torde jag få tilfälle, at tala om mina besök på Vesuvius; nu bör jag fortfara med min Berättelse om de gamle Städerne man här uptäckt.

Jag far därföre 8 Ital. mil ifrån Herculanum, och kommer til *Pompeji*. Denne Stad behagar mig mer än Herculanum, emedan den har et större och gladare anseende, och är så uptäckt, at i stället man går ner uti det mörka Herculanum med flere bloss för at lysa sig fram, går man i Pompeji med Parasol, för at skyla sig för den starka Sol-hettan. Staden ligger på en högländig ort, och är icke blifven öfvertäckt med den rinnande Lavan från Vesuvius, utan allenast med des aska och grus; så at där finnes icke någon ting förbrändt som i Herculanum; däraf har man hopp, at finna en gång med tiden därstädes Böcker, Papyri, Rullar &c. helt oskadde och läslige. Denna torra askan och sanden öfvertäcker Staden til 10 à 11 Svenska alnar där den är som mäst, och til 5 à 6 alnar där den fallit som minst: och orten kallas af desse grushögar *Lapilli*, eller *Rapilli*, som man det gemenligen pronuncierar härstädes; dock kallades stället äfven *Civita*, til et bevis, at man genom tradition velat därstädes hafva en *Stad*; men nu för tiden nämner man det *Pompeia*, eller rättare *Pompeii*, Stadens gamla namn. Det är vid pass 28 år, sedan man började på at gräfva härstädes

des; dock utan at veta om här vore Staden *Pompeji*, den man trodde hafva legat på annat ſtälle, närmare vid Hafvet, ſom jag redan omtalt i mit förra Bref; men man har icke ſtändigt hållit i med arbetet, utan hafva arbetarne ſtundom blifvit brukade vid *Herculanum* och *Stabiæ*, och ſtundom vid Puzzuoli, at uptäcka eller afröja jorden af *Serapidis Tempel.* Deſsutom, når man i början arbetade vid *Pompeji*, och ſan några Antiquiteter tog man dem bort, och förde dem til Muſeum Herculanenſe vid Portici, ſom man ock gjör ännu; men ſedan kaſtade man igen de upfundne Hus, Gator och Gårdar, m. m. Men nu för några år ſedan har man fåt ordres, at föra aldeles bort ſanden och jorden, och lämna ſtällena, huſen, gatorna, m. m. blotta och i ljuſan dag, ſå at man nu där kan beqvämligen gå och beſe de täcka Byggnader, Målningar, Tempel, Altaren, Theatrer, Kamrar, Herbergen, Kök med ſmå Spiſar, Palatſer, Colonner, Gångar, Golf, Gator, Portar, och oändeligen många andra Antiquiteter. Man fortfar här at arbeta, och äro därtil använde 35 perſoner dageligen, ſom gräfva, bortföra den Veſuvianſka aſkan, och gjöra ren platſen. Här är väl icke ſå ſvårt at arbeta, ſom i Herculanum, emedan här är ingen Lava, och Staden icke ligger djupt under andra Hus, m. m. Men dock är här mycket at gjöra: ty först äro uppå hela Staden och alt omkring ſtora Vingårdar, Träd och Åkrar, ſom ſkola aldeles ruineras och bortrödjas; ſedan äro Aſke- och Sand-högarne icke ſmå, och gjör det icke liten ſvårighet, at man icke vet, hvart man ſkal föra dem, at de icke komma i vägen, och måſte åter en annan gång röras utur ſtället, emedan Stadens hela läge ej är ännu bekant, och man vid en ny underſökning funnit ofta, at de ditförde aſk-högar ligga öfver

ver Hus och Tempel, och ſamfält med den gamle från Veſuvius gjöra Stadens graf djupare. Man tror, at denna Stadens omkrets ſträcker ſig 6 Ital. mil, e-huru man icke kan ſäga något med viſshet. De up-täckter, ſom nu ſynas, äro vid hvardera ändan af Staden, åtminſtone är Stadsporten och Hufvud-ga-tan funnen och aldeles i dagsljuſet den ena ändan, at man därpå kan ſpaſera; men vid den andra har man ännu icke funnit, hvarken Port eller någon an-ſenlig gata, utan Tempel, Bad, Colonner, Corps de Garde, Theatrer, ſmå Gator emellan Huſen, m. m. Emellan deſſa båda ſtällen är en god Ital. mil, ſom man går genom en ſtor Vingård, däreſt man ſer här och där jordhögar på de ſtällen man förr gräft och igenkaſtat: härunder och rundt omkring är Staden, ſom ſåledes icke är liten, ſå mycket mer, ſom ännu icke mer än en Stadsport är uptäckt, och ifrån den til de andra ſtällen af Staden är vid paſs en fjerndels Svenſk mil, och ſåledes Stadsporten vid den ändan är ännu längre aflägſen. Nu arbetas i ſynnerhet vid den ändan af Staden där Porten är, i följe af Kej-ſarens Råd för 2 år ſedan, ſom, då han beſåg Por-tici, bad dem i ſina gräfningar följa Hufvud-gatan. Därſtädes har man nu uptäckt många Hus, ſom in-uti hafva de vackraſte Målningar af allehanda färgor; man har trodt, at de gamle icke vetat af alla fär-gor, ſom vi känne nu; men de täcka kamrar, ſom man nyſs uptäckt i *Pompeji*, hvilka ſe ut ſom de voro nyſs målade, öfvertyga om annat. Jag mins ingen färg, ſom jag icke ſet därſtädes: flere Påfoglar målade på muren med de lifligaſte färgor, Blommor, Kranſar, Landſkaper, allehanda Djur m. m. ſes där ſom de varit gjorde i går. Aldrig har jag annorſtä-des ſet en ſå högröd färg; den är otroligt täck och liflig; den är väl de gamlas *Minium*. Det ſer ut på

 långt

långt håll, når man går förbi på Gatan, ſom Kamrarne voro nyſs tilredde med vackra Tapeter, ſom man knapt kan inbilla ſig, ehuru Målningarne åro för vid paſs 1700 år ſedan gjorde i Stucco eller på Kalkſlagningen. Deſſe Rumen voro nu nyſs uptåkte, når vi ſågo dem; och voro de knapt ſedde af någon utlåndning förut. Men med tiden ſkåmmas Målningarne och blifva blekare af Vådret och Solen, ſom ſyns klarligen på de långeſedan upfundne Målningar i Templen och Theatrerne på den andra åndan af Pompeji: det är för den orſaken ſkul, at jag tror, at deſſe Hus och Målningar voro nyſs gjorde förut, innan de i Veſuvij aſka blefvo begrafne, och det kommer öfverens med Hiſtorien och de fundne Inſcriptioner. *Seneca* ſåger oſs uti ſine *Quæſt. natur. L. 6*, at då Regulus och Virginius voro Borgmåſtare i Rom, det år år 63 efter Chriſti Födelſe, den 5 Febr. har Staden *Pompeji* och de omkring liggande Byar blifvit aldeles förſtörde, NB. *af en jordbåfning;* at en del af Staden *Herculanum* blifvit likaledes kullkaſtad, och at *Neapel* lidit någon ſkada ſamma gång. Men 16 år dårefter, eller år 79, den 24 Auguſti, blefvo *Herculanum*, *Pompeji* och *Stabiae* begrafne af Veſuvii antingen Lava eller aſka, dårom man kan låſa *Plinii* den yngres 16 och 20 *Bref til Tacitus*, *uti 6 Boken*, at förbigå många andra både Hiſtorici och Poëter, ſom hårom tala. På deſſa 16 åren, ſåger jag, at *Pompeji* blifvit repårerat och å nyo i ſtånd ſatt. Utom detta ſkålet, ſom år ſå bindande, at det år ſans replique, har man uti *Pompeji* funnit Inſcriptioner, ſom intyga detſamma; ſåſom många, ſom nåmna *Titus*, *Veſpaſianus*; och det år juſt under hans Regering, ſom Veſuvius öfverhöljde de nåmnde Ståderne. Men en år mårkelig; den lyder ſålunda: *N. Popidius. N. F.*

Cel-

17e Br.

Celsinus. Ædem. Isidis. Terræmotu. conlapsam. a. fundamento. P. S. restituit. Hunc. Decuriones. ob. liberali atem. cum. esset annorum. Sexs. ordini. suo. gratis. adlegerunt. Således ser man, ifrån hvilken tid man kan datera *Pompejorum* Målningar.

Jag har nu talt nog om Tiden, når Staden blef lagd under askan; M. H. vil såkert ock veta, når den blef uptåckt. Jag har förut sagt, at man hår har gjort underfökningar och gråfningar (jag vet icke några båtre Svenska ord, som uttrycka *fouiller, fouilles, faire des fouilles*) i flere år, dock skoftals, och utan at veta, om hår vore en Stad eller By; men d. 18 Aug. 1763 fan man en Inscription på Marmor, uti hvilken nåmnes Staden *Pompeji*, åfven ock Vespasianus; densamme står nu ner på Gården, utanför Museum Herculanense, vid Portici; ifrån den tiden vet man med såkerhet och visshet, at hår år *Pompeji*. En mårkvårdig Anmårkning vil jag göra, innan jag slutar tala om Pompeji; nåmligen, at hela Stadens gamla grundval, på hvilken Husen och Palatsen åro bygde, år en lös *Lava*, som går långt ner i jorden: detta år et stort bevis, at Vesuvius sprutat eld och upsmålte Stenar i fordom tid, och at det icke var första gången år 79, churu oss fattas tydeliga beskrifningar på de föregående eruptioner; men Strabo, Vitruvius, Lucretius &c. nåmna dock något derom. Ånnu mera, *Gatorne* i *Pompeji* åro stenlagde med Lava, och *Via Appia*, som blef gjord mer ån 300 år före Christum, består af ganska store Stenar af samma slag: jag har tagit flere stycken dåraf, som jag jåmfört med Lavan.

Jag mårker, at mit Bref blifvit för långt, dårföre bör jag nu sluta; sedan jag först med några ord nåmnt om Staden *Stabiæ* för redigare sammanhang skul. Det år snart gjort, ty man ser dår ingen ting, alle-

NB

allenast jord-högar och några hål, och därföre är knapt någon Resande, som far dit. Denne Staden ligger 4 Ital. mil i Söder om Pompeji, som jag i mit förra anmärkt: den är öfvertäkt af Vesuvii aska, ty Lavan kan icke hinna dit; dessutom ligger orten mycket högt. Man har dånfört alt hvad man funnit, ända til de vackra gålfven, til det Kongl. Museum i Portici, och sedan har man kastat igen upgräfningarne; jag vågar icke här utlåta mig, om dylikt förfarande är väl eller Barbariskt gjordt. År 1762 fan man här den första Inscription, på hvilken *Stabiarum* namn står utsatt; och ifrån den tiden är man viss om Stadens härvarande belägenhet. Uti de om de Herculaniske Antiquiteter på Konungens kostnad utgifne stora Böcker, om hvilka jag skal mera tala i mit nästa Bref, äro i Noterne de ställen utsatte, på hvilka hvar och en sak, Målning, Statue &c. är funnen, dock med de moderne eller nye namnen, för en försigtighet eller lärd okunnighet skul, emedan man ännu icke var viss på de gamle namnen. För M. H:s underrättelse under dessa Böckers läsande, om de allenast stå til at läsa (ty i min tid såg jag däraf i Sverige icke mer, än den onyttige Catalogueu gjord af Hr *Bayardi*, uti Upsala Bibliotheque), skal jag nämna, at då det säges, at en ting är funnen i *Resina*, förstås det Herculanum; *Civita* åter är Pompeji; *Gragnano* åter är Stabiae; ty Gragnano är en där intil nära belägen Bourg.

Här vil jag icke röra om Staden *Poestum*, äfven *Posidinia* kallad: emedan jag i detta Bref allenast företagit mig at resa med M. H. under jorden, och bese de nyligen upgräfne gamle Städer; *Poestum* åter är en urgammal Stad, belägen öfver 60 Ital. mil ifrån Vesuvius, och har således däraf icke kunnat blifva skadad, utan allenast af tiden: den har utomdess

defs i alla tider varit bekant, och defs majeſtåteliga Bygnader, Colonner, Tempel &c. ſynbara för alla månniſkor flere mil dårifrån. *Les deux Gentilshommes Svedois* (Hr Grosley) må ſåga hvad de vilja uti 3:dje Tomen af deras *Nouveaux Memoires ſur l'Italie, page* 87 *ſuiv.* (Edit. *Londres*, det år *Paris* 1764), at *Poeſtum* blef uptåckt 1755 af en ung Målare från Neapel, med många andra omſtåndigheter, ſom likna aldeles en Roman, ſkrifven med en behagelig Styl, ſom öfveralt i deſſa Böcker, ehuru ofta nog på Sanningens koſtnad: ty icke allenaſt månge Auctorer 100 år förut tala om denne Staden, utan ock Biſkopen i orten har i alla tider hetat *Epiſcopus Pæſtanus*: defsutom år ſjelfva Ortens natur och belågenhet ſådan, at den vål kan upvåcka allas förundran, och det på långt håll, men icke falla i glömſkan. Får jag tilfålle och tid en annan gång, ſkal jag vidare tala om *Pæſtum* hvars Architecture år förundransvård, och de dårvarande Colonner kunde icke föras til någon af de bekante 5 Ordres d'Architecture: Toſcane, Dorique, Ionique, Corinthien, Compoſite; den torde dock vara en gammal Dorique, ehuru okånd af Vitruvius, emedan Dorerne bygt Staden; men en lård Munk hårſtådes, Fadren *Paoli*, påſtår at det år en gammal Toſcane: han tånker ſnart utgifva en ſkön Beſkrifning om *Pæſtum* med 42 Kopparſtycken, ſom nu gjöras af de hårvarande ſtörſte Måſtare, alt på Hr Grefve *Gazolas* bekoſtnad: Hr Grefve Gazola arbetar ock ſjelf tillika på Verkets Förſta Del; det ſkal tryckas i Lucca, och dediceras til Hans Catholſka Maj:t. På detta Verket anvåndes en otrolig exactitude och det ſkal ſåkert vida öfvertråffa *The Ruins of Pæſtum, otherviſe Poſidonia, in Magna Græcia, by Thomas Major, Engraver to His Majeſty, London* 1768, på Regal-papper i Fol. med 24 Kopparſtycken, och dedicerad til Duc de Montagu.

Det

Det år et vackert Verk, liknar de i Ångland utkomne Ruiner af *Palmyra*, *Balbeck*, *Athen*, *Spalatro* &c. Men Hr Grefve Gazolas och Fadren *Paolis* Arbete blifver både nogare och lårdare. Paoli år kånd förut af ſine *Antiquiteter af Puzzuoli*, utgifne hår i Neapel 1768, på Italienſka och Latin, med alla dithörande Kopparſtycken; och nu nyſs har han utgifvit en Bok på Italienſka *om viſſa Djurs, i ſynnerhet Råttors dyrkande hos Hedningarne, och mårkeligen Ægyptierne, at dårmedelſt förklara viſſa gamla Bilder och Statuer*, ſom ock hår föreſtållas i Kopparſtycken. Boken år i 4:to tryckt i Neapel 1771, dedicerad til Premier-Miniſtern Hr Tanucci. M. H. ſer, huru långt och fruktſamt mit Bref kunde blifva, då det ſkulle noga beſkrifva et ſå fruktſamt Land ſom detta, ſom icke allenaſt bår frukter af allehanda ſlag, utan ock låter framkomma utur ſit ſköte gamle Ståder och Antiquiteter i ymnoghet. Problemet år ſvårt at löſa; men ſå år det i ſanning: Vin-rankorne löpa hår up på tråden, och ſå högt, at åndarne bindas i högden, ifrån det ena Trådet til det andra, och dårunder går man ſom i en Berceau, med Vin-drufvorne öfver hufvudet, ſom ſer otroligt vackert ut. Dårunder ſår man i jorden Hvete, eller annan Såd, ſom kommer frodigt up. Jordens fetma och fruktbarhet, ſamt Solens hetta, år tilråckelig för alle deſſe Producter på en gång; men i Frankrike går det icke an: Vinrankorna åro dår mycket korta, och håftade vid i jorden nedſatte kåppar och ſtånger. Håraf kan M. H. föreſtålla ſig, huru tåkt och ſkönt det ſer ut hår rundt omkring Neapel, och huru ovanlige ſyner hår förekomma för Svenſka ögon, och hvad Contraſt ſurprenerar vid *Pompeji*, at ſe *Iſidis* Tempel, och dår bredvid Åkrar med öfvertåckte Spatſergångar, fullhångda med Vindrufvor, hvilka ſomligſtådes komma den gapande Åſkådaren i munnen! Hår ſannas Poëten: *Seges jam eſt*, *ubi*

ubi Troja fuit. Här ser man människliga Storsakernas öden. Jag lefver - - -

ADERTONDE BREFVET.

Neapel, den 10 Aug. 1771.

Nu vil jag göra början med Kongl. *Museum* i *Portici*. Det har icke sin like i verlden i anseende til Antiquiteterne: hit samlas alt hvad man finner i de häromkring uptäkte Städerne, som man kan anse för outöseliga Källor af Antiquiteter. Vid Portici äro 2:ne Musea, båda två äro uti Kongl. Lust-Slottet: et är anhängigt vid Drotningens rum, ifrån hvilka man kan omedelbarligen gå dit in, utom en annan ingång ifrån gatan, hvilken är den vanlige. Här förvaras alla Antiquiteter, som icke äro Målningar: ty desse formera det andra Museum, som står i en annan Flygel midt emot. När man vil bese det förstnämnda Museum, går man öfver en gård, som är full med Inscriptioner, Statuer, Colonner, m. m. Öfver Porten til Gården står med stora Gull-bokstäfver: *Museum Herculanense*, och sedan öfver andra Porten til trappan står et Distichon, som den lärde *Mazochius* gjort:

Herculeæ exuvias urbis traxisse Vesevi ex
Faucibus una vide'n Regia vis potuit.

Icke hade Hr *Winckelman* orsak at tadla desse Verser: de äro med flit gjorde at gå tungt, för at uttrycka det tunga, svåra och långsamma Arbetet, at framdraga utur jorden, utur askan och sanden ja utur Lavan desse Monumenter, samt at uttrycka förakt och styggelse mot Vesuvius. Man finner tusendetals Verser hos Poëterne, som fluta sig på et enstaf-

vigt ord, samt med elision framföre, såsom Horat. Sat. 5, v. ult.

Brundusium longæ finis chartæque viæque est.

Sedan går man upföre trapporne, som öfver alt äro fullsatte med Antiquiteter. Derpå kommer man in uti *Museum*, som består af 14 rum eller Salar: ända intil sjelfva Gålfven i alla rumen äro Antiquer: de bestå af den vackraste Mosaique af Marmor, som man funnit i Herculanum, Pompeji och Stabiæ. Det är väl ingen annan Prins i verlden, som kan gå på så gamla och dyrbara gålf, och det i så många rum: desse äro de af Auctorerne omtalte *pavimenta tessellata* och *vermiculata*. Jag vil icke här tala om hvad som finnes i hvart rum, icke heller kan jag det gjöra: ty det är Konungens Förbud, at man icke får tekna sig något til minnes, icke heller skrifva på alla dessa ställen, icke en gång i Pompeji, m. m. Jag ville därstädes afskrifva en Inscription; men vakten sade det vara förbudit. Jag sade: men det är ju icke förbudit at läsa den? Läste härpå igenom texten flere gånger. Sedan jag kom ut, skref jag den up utur minnet i vaktens åsyn, som sade, at sådant kan icke hindras: ty Orderne sträcka sig icke så långt. Detsamma hände oss i Herculanum; men vi togo oss hvar sin text, Hr *Rudbeck* och jag, som vi buro up ifrån de underjordiske.

Nog har jag Anmärkningar öfver Museum, och kunde väl därmed fylla flera ark papper; men jag vil icke öka antalet af dem, som i sina Rese-beskrifningar skrifva mycket om det som alla människor veta. I gemen kan man säga, at här finnas flera Statuer och Instrumenter af Bronze eller Metall, än hela Europen tilsammans äger; och nästan dageligen ske här påökningar. Uti et Rum 1) finnas alla In-

Instrumenter, kärl, fat, skålar, knifvar, m. m. som tjente til Offringarne: flere Lectisternia af Bronze, Tripodes, m. m. alt af samma metall. De instrumenter, som voro af järn, äro aldeles af rost upätne och likſom förmultnade. Uti et annat 2) äro allehanda slags Lampor, Musique-Instrumenter, Skråbuks-ansigten, Priaper, m. m. I et annat 3) alle Instrumenter, som nytjades vid de Gamlas Bad, såsom kar, skrapor, m. m. Uti et annat 4) allehanda slags Vigter, Besman, Vågskålar. Uti et annat 5) Buster af Philosopher och store Män, såsom Plato, Alexander, Ptolemæus Philadelphus, Seneca, m. fl. Uti et skåp äro flere hundrade Volumina Papyri, hvilka förtjena framför alt et rum i mit Bref; och derföre kommer jag til dem här nedanföre. Här ses en Skrifpenna af trå, man menar at den är af Ceder, skuren som våra, men med den skilnad, at den icke är klufven, som icke behöfdes då för tiden, när man skref med stora bokståfver och utan at binda dem tilsamman. Där finnas ock flere Stämplar med Namn af Metall, med hvilka man trykte på hvad man ville märka: hvad skilnad är härimellan och Boktryckare-Konsten? Här finnas flere Plånböcker, bestrukne med vax, samt stylar at skrifva med, som äro hvasse på ena ändan, och hafva en flat knapp på den andra, at dermed stryka ut. Uti en annan Sal 6) finnas Ljus-stakar, Gueridoner, Solvisare, allehanda Köks-Instrumenter, Skålar, Durchslag, Grytor, Skedar af silfver; men man finner inge Gaflar, de gamle lära icke haft sådane; och nu är tvärtom på de sämre ställen, äfven på många Gästgifvare-gårdar, därest man finner inga skedar, utan allenast gaflar, at därmed äta Macaroni, m. m. Ja i sjelfva Capua hände det oss: Hade icke Hannibal därstädes funnit flere vällufter än vi, så hade han och hans Armee säkert icke blifvit där så länge qvar, och de Roma-

re hade helt säkert fått betala laget. Halster och Knifvar af järn finnas ock här, men aldeles förskämde af rost. Uti et annat rum 7) ses Luctatores, en Fons Lustralis, Bacchus, Hercules, Isis. I et annat 8) en drucken Faunus, med halföpna ögon, ser ut som den vore nyss gjord. Här finnas ock Mynt och Medailler i Guld, en stor Medaille, som föreställer Kejser Augustus, den man tror icke har sin make, graverade Stenar, Caméer, Hals- och Armband, Örhängen af Guld, Ringar, Hår-nålar, Hufvud-prydnader, Smink eller Fucus, som ser helt röd och färsk ut, och är förvarad uti en liten dosa af Bergs-Crystall. Den är icke ditsatt af Drotningen, *pour atraper les sots*, som Hr *Richard* säger uti sin Rese-beskrifning öfver Neapel sid. 481: han är sjelf måst atraperad. Intendenten öfver Museum sade, at det är *un cuillone* som skrifvit så, och manquerar icke allenast i respecten för *una Suverana*, utan ock emot Sanningen. Här finnas allehanda Matvaror, bröd, deg, mjöl, säd, frukter, men alla förtorkade och somlige förbrände: torkat vin i flaskor, ser ut som palt, och har en bäsk och förbränd smak: trådnystan, men nästan förmultnade: Guld-galoner, som äro af bara Guld-trådar, utan Silke, som visar hvad dyrbara Galoner de gamle hade. Uti en annan Sal 9) finnas alle slags Gudar: desse Statuer äro väl gjorde. Uti en annan 10) äro större Statuer: en stor Mercurius, som icke har sin like i vackerhet: Mosaiquer, Bas-Reliefer. Uti en annan 11) finnes en stor myckenhet af Hjelmar. Och ändteligen uti en annan 12) äro förvarade de *Tabulæ Heracleenses*, som *Mazochi* har förklarat uti en stor Foliant utgifven 1754. Dock äro icke dessa stora Metal-Taflor fundne uti Herculanum, utan ganska långt derifrån vid Tarentinska Viken, uti en Åker, bredvid hvil-

hvilken den urgamle Staden *Heraclea* fordom ſtått: de funnos under det man plögde i åkern 1732 i Februarii Månad, och ſåledes långt innan Herculanum blef uptäkt, ja, inan hvarken Kongl. Luſt-Slottet vid Portici eller Muſeum Herculanenſe voro påtänkte; ty de anlades af Hans Catholſka Maj:t Don Carlos, ſom beſteg Thronen i Neapel 1734. Deraf ſer man, huru ſtort miſstag är gjordt uti den Reſe-beſkrifning öfver Italien, ſom jag juſt i dag för förſta gången fåt läſa: *Voyage d'un François en Italie, fait dans les Années 1765 & 1766; à Veniſe, & ſe trouve à Paris 1769 i 12.* Auctorn anförer, uti 7:de Tomen ſid. 89, detta Mazochis Verk ibland dem, ſom förklara Herculani Antiquiteter. Det lärer väl kommit deraf, at han, ſom ſtor Aſtronom och Mathematicus (Hr *de la Lande*), icke haft tid at läſa mer än Tituln af deſſe Böcker. Deſſa Bronze-Taflor äro mycket gamla, ſkrifne på Grekiſka mer än 300 år före Chriſti Födelſe, hafva 2 bokſtäfver mer än det vanliga Grekiſka Alphabetet, emedan de ſedan kommit utur bruk. M. H. torde förut veta ödet af et ſtycke af deſſa Taflor, ſom blifvit funnit på ſamma ſtälle, ſedan bortſålt lönligen, och genom flere händer kommit 1735 til Hr *Fairfax* i Ängland, däreſt det ſedan år 1736 blef utgifvit med Verſion och Noter af Hr *Mich. Maittaire*, och ſedermera af Hr *Scipio Maffei* uti Verona. Men de andre i Italien qvarblefne Stycken blefvo köpte af Hr *Guevara*, ſom låt dem förklara vidlöftigt af Hr *Mazochi*, ſamt ſkänkte dem til Konungen at förvaras uti Muſeum. Detta alt är M. H. bekant förut; men ſåſom Nyhet får jag berätta, at det Stycket, ſom varit i Ängland, har efter Fairfax's död kommit hit: jag har icke fåt året, men det har ſkedt efter K. Carls bortgång härifrån til Spanien 1759. Nu är detta Stycket hopfogat med det andra, ſamt in-

infattat i en ſtor ram, och utgjör en ſtor Tafla, ſom är långre än jag. Styckenen paſſade ſig ſå väl ihop, at nu knapt ſynes en ſpricka, och de bokſtäfver, hvilka Hr Maittaire utgifvit ſom halfva, äro nu blefne hela och läſliga. Men deſſe långe och intereſſante Taflor hafva dragit mig nog långt ifrån vägen. Här i ſamma rum i Muſeum förvaras ock et Bläckhorn af Metall, aflångt med 7 ſidor, ſom föreſtälla de 7 dagarne i veckan. Detta lilla Bläckhorn har åſtadkommit 2 ſtore Volumer in Qvarto, ſom Hr Profeſſor *Martorelli* derom ſkrifvit, under Titul: *Jacobi Martorellii Neapolitani in Regia Academia Litterarum Græcarum Prof. de Regia Theca Calamaria ſive Melandocheno, ejusque Ornamentis Liber primus Neapoli* 1756; den andre Tomen eller *Liber ſecundus* utkom ſamma år. Denna Bok har gjort här mycket väſende och blifvit förbuden: jag menar at Hr Winckelman talar därom. Den har verkeligen nog många Paradoxe meningar. Dock har den blifvit mycket berömd af Hr Baron *van Swieten* i Wien, uti et Bref til Auctorn af - - Junii månad 1771, ſom han viſat mig; det ſlutas ſåledes: "Cum autem "munificentiâ Regiâ totum Theſaurum Herculanum "poſſideam, facile credes, quanti fecerim illa, quæ "apud Te legi, Vir celeberrime. De Dioſcoride e-"dendo quondam cogitavi, ſi vitam & ſanitatem con-"ceſſerit Omnipotens ſeni jam longævo. Forte ten-"tabo, cum præſto mihi ſit Regia Theca calamaria, "quam in dubiis conſulere potero. Invidorum con-"tumelias flocci feci ſemper; ſicque vixi pacatus. "Unicam hanc contumeliæ contumeliam reddidi, di-"gnam non judicare ut vindicem. Vale diu, felix "vive"! I början af detta Bref berömmer Hr van Swieten högeligen Hr Metaſtaſio, den bekante ſtore Italienſka Poëten, ſom uppehåller ſig i Wien, och ſåger med hvad eſtime han där anſes - -

Således har jag nu lupit igenom korteligen alla rummen i Kongl. Museum, i den ordning, som jag dem flere gånger besedt: om icke hela detta antalet af rummen, som jag nu nämnt, utgjör 14, kommer det deraf, at uti somlige finnas samma slags Antiquiteter, såsom Buster, Statuer af Gudar, m. m. Jag har allenast velat gifva M. H. en kort anledning at formera sig en stor och vårdig Idee om denna makalösa Samling. Likaså tillåter M. H. mig gjöra om det andra *Museum* vid Portici, som innehåller gamla *Målningar:* de upfylla här 7 stora rum, och Trappan är utomdes dermed fullsatt öfver alt på båda sidor. Man ägde knapt i Rom förut 2 gamla Målningar, och här är antalet vid pass 1400, och ökes dageligen, utom dem som man låter qvarsitta på murarne i Pompeji, m. m. De föreställa Personer af allehanda slag, Gudar, Hjeltar, Poëter, Historier, Landskaper, Blommor, Djur, Bygnader, Böcker eller Volumina, m. m. Många af dessa äro ganska vackra, och kunna jämföras med Raphaëls Målningar. Dock synes icke Målare-Konsten hafva stigit så högt hos de Gamle, som Sculpturen, af hvilken man har, så uti Marmor som Metall, de ojämförligaste Mästerstycken. Jag aktar mig dock före, at våga egna omdömen om dessa vackra Konst-stycken, emedan egen Kännedom fordrar, at jag lämpar til mig det, som den *yngre Plinius* skrifver til Severus i 3:dje Boken: *De illis judico quantum ego sapio, qui fortassis in omni re, in hac certe perquam exiguum sapio.*

Jag går derföre nu til de *Beskrifningar*, som på Konungens bekostnad utkommit och skola utkomma, om alla Antiquiteter, som finnas i desse Musea. Jag vil icke räkna den *Prodromus*, som Hr *Bayardi* utgaf 1752 uti 5 stora Volumer in 4:to, bestående al-

le tilſamman af 2726, och alt ſkrifvit i form af en Dedication til Hans Catholſka Maj:t, då varande Konung af Begge Sicilierne: den talar icke om annat än Herculis Reſor och Arbeten, och ſiſte Tomen ſlutar ſig med at ſäga, hvad år, månad, dag och time Hercules kom til Italien; ſå långt var Auctor ifrån at ännu tala om Herculanum; han hade ännu i ſinnet at gifva ut ſå många Volumer til, men blef lyckligt vis hindrad derifrån. Det behöfves Herculis ſtyrka och mod at läſa igenom detta Herculiſka Foſtret, och beklagar jag Hans Maj:t, om han gjort ſig mödan at gå igenom denna ofanteliga Dedication; ty ifrån början til ſlutet talar Auctorn directe til Konungen. Vil M. H. veta Tituln? ſå lyder den: *Prodromo delle Antiquita d'Ercolano, alla Maeſtà del Re delle due Sicilie*, Carlo, *Infante di Spagna, Duca di Parma, Piacenza &c. Di Monſignor Ottavio Antonio Bayardi, Referendario dell' una e dell' altera Segnatura, Academico Etruſco & Cittandino Romano. In Napoli MDCCLII, nella regale Stamparia Palatina.* Jag aktar mig för at gjöra något vidare Utdrag af en ſå ſprånglärd Bok; det ſkulle icke blifva en mycket välkommen Prodromus för M. H. ſom vil höra talas om Herculanum mer än om Hercules. Jag tror, at jag gjör mycket bätre, om jag i det ſtället anför et Epigramme, ſom man gjort öfver detta Verket; ſomlige ſäga, at det är gjort här i Neapel; och ſomlige, at Auctorn dertil är den bekante *Lami*, Secretaire de l'Academie de Cruſca uti Florens, ſom icke långeſedan aflidit. Det lyder ſå:

Herculea Urbs, quondam ſævis oppreſſa ruinis,
Et terræ vaſtis abdita viſceribus,
Magnanimi Regis juſſu jam prodit in auras,
Raraque tot profert, quæ latuere prius.

Mi-

Miramur signa ac pictas spirare figuras,
Priscorum doctas artificumque manus.
Sed quam non motus terræ valuere, nec ignes
Perdere, Scriptoris pagina dira valet.
En iterum tetris misere tot mersa tenebris.
Bayardi in libro tota sepulta jacet.

Detta Epigramme blef mig meddelt af Vice-Bibliothecariens här vid Kongl. Biblioteket, Hr *Rutinellis*, Fru, som förstår Latin och har en god smak. Döm deraf hvad de Lärde här gälla, när Fruntimmer gå så långt. Så dömma ända intil Könet om detta Bayardis Arbete; och har jag knapt sedt maken bok, om jag icke förut i Rom genomläst Hr Abbatens *Martin Chaupys* Beskrifning på en enda Horatii Gård, uti 3 tjocka Tomer in 8:vo, som för 2 à 3 år sedan utkom i Rom på Fransyska. Han talar deruti om alt hvad han vetat, och mera dertil; han beskrifver Rom, Vesuvius, Paris, Via Appia, Neapel, ja Paradiset och Helfveret. Alt proppar han in i Poëtens Hus, om hvilket han icke talar, förån uti sista Tomen på yttersta bladen: Således olika med Hr Bayardi, som icke en gång hant til Herculanum i detta sit digra Verk. Men sedan gaf denne *Bayardi* år 1755 ut en *Catalogue* in folio på en del af de Målningar och Antiquiteter, som då funnos uti Museo. Detta är en torr Lista, som tjenar til ingen ting annat, än se antalet och storleken af de då varande Målningarne m. m. Men år 1757 utgaf den *Herculaniska Academien Första* Tomen af de Herculaniska Målningarne, med sköna Kopparstycken och Explicationer uti Regal Folio: den innehåller 136 Målningar, utom Vignetter m. m. Den *Andra* Tomen utkom 1760, och innehåller 180 antique Målningar. Den *Tredje* utgafs 1762 med 146 Målnin-

gar. Den *Fjerde*, som innehåller 204 til antalet, utkom 1765. Sedermera utkom den *Femte* Tomen 1767, som innehåller 119 så Buster som Bas-reliefer af Metal, hvilka här föreställas uti vackra Kopparstycken. Detta är Femte Tomen i ordningen, men den förste af Bronzerne, och den siste som utkommit. Nu tryckes på den *Sjette Tomen*, som skal föreställa och förklara Statuerne af Metal, och således blir det andra Tomen af Bronzerne; den är nu mäst färdig at utgifvas. Sedermera skal den *Sjunde* Tomen utkomma, som åter skal innehålla gamla Målningar; de äro mäst alle redan stuckne i koppar, och vänta på at komma i dagsljuset. Den *Ottonde* Tomen skal innehålla alla de Papyri, som nu redan äro upvecklade, uti koppar troligen gråfne, och torde väl uti de under pressen varande Tomer et prof förut af dessa Grekiska Rullors skrifart uti et Kopparstycke meddelas.

Priset på desse Arbeten är icke så högt som man kunde inbilla sig: i förstone stod det knapt at finnas för Gull, så länge som Konungen förbehållit sig, at allenast skänka detta Verk åt hvilken han behagade. Hans Maj:t fortfar ännu at dermed regalera Monarker, Prinsar och Ministrar; men har nu gifvit lof, at andre få köpa det. Hvarje Tom kostar här på stället 12 Neapolitanske Ducater eller Riksdaler; och således komma alle utgifne Tomerne på 72 dito Ducater: ty man är ock förbunden, at för samma pris, som de andre Volumerne, lösa den nämnde Bayardi Catalogue, tillika med de andre utkomne 5; så at det in alles äro 6 Tomer, som man får för den nämnda Summan. At säga hvad det gjör uti vårt Mynt, är icke så lätt för den oss upåtande Växel-Coursens skul, som gjör at våre penningar liksom smälta bort, som smör i solsken, innan

nan de komma fram til de varma Lånderne. En Neapolitansk Ducat eller Riksdaler, som ock kallas *Scudi*, består af 10 Carliner, och en Carlin af 10 Grana eller styfver; således utgjör en sådan Ducat i sin natur icke mer, ån 10 Daler Kop:mt, och 72 borde icke gjöra mer ån 720 Daler dito Mynt, som svara alpari mot 720 Carliner. Men at gifva M. H. en medius terminus, hvaraf man må någorlunda kunna sluta, hvad detta dyrbara Verk kostar i vårt Mynt nu för tiden, vil jag nåmna, at för en Hollånsk Ducat eller en Påfvisk Sequin, som har samma vårde, får man hår åtminstone 25 Carliner eller 2 och en half Neapolitansk Ducat; således komma alle 6 utkomne Tomerne at kosta inemot 29 Hollånska Ducater eller Sequiner på stället, utom Transport och Forlön: derefter kan M. H. nu gjöra uträkningen. Det år långt ifrån den Summan, som står uti den förr omnåmnde *Voyage d'un François en Italie*, Tom. VII. sid. 3, dårest Auctorn såger, at han sedt at man budit 50 Sequiner för hvarje Volume, för at få köpa dem. Det var då, når de icke stodo til köps. Man kan icke såga, at detta Verket nu år dyrt: hvar Tom kostar Konungen inemot 16000 Neapolitanska Ducater, hvilket kommer deraf, at Konungen underhåller et egit Tryckeri i sjelfva Slottet hår i Neapel, som endast för desse Antiquiteter skul blef anlagt, samma tid vid pass, som man började med Museum i Portici, hvilket, om jag rått minnes, skedde vid år 1750. Konungen låt komma skickelige Graveurer ifrån Rom, Florens med flere stållen, emedan Konsterne hårstådes ej ånnu voro i god gång; med dem gjordes accord på månad; de måst renommerade få 60 Ducater, de andre 50 à 40, ehvad de arbeta mycket eller litet. Således komma Estamperne och Kopparstycken at kosta ganska dyrt:

där äro de ſom koſta 100, och de förträffeligaſte gå intil 300 à 400 Ducater, ſåſom Konungens i Spanien Portrait, Plan på Caſerta, med flere. Tryckeriet i Palatſet koſtar 240 Ducater i Månaden, ehvad man trycker något eller intet. Häraf lärer M. H. icke undra på, at hvarje Tom koſtar ſina 16000 Ducater, när alle Intendenter, Måſtare, Geſäller, med flere, blifva betalte på Månad; och nu på 20 år ifrån Tryckeriet icke utkommit mer än de nämnde Tomerne. När nu hvar och en ſäljes för inemot 5 Hollänſka Ducater, kan man icke klaga öfver någon ſärdeles dyrhet; om icke öfver den förſte Bayardis Tom, jag talar om Catalogen (ty Prodromen kommer nu icke mer i quæſtion), ſom har icke Kopparſtycken, och koſtar likafullt ſå mycket ſom de andre; men man kan icke blifva af med honom på annat ſätt; man har måſt ſätta ſå högt värde på honom, emedan han har ſå litet i ſig ſjelf.

Men jag har talt nog mycket om Auctorn til denne Catalogen, och har icke nämt et ord om Auctorerne til de andre Tomerne, ſom ſå väl förtjena at nämnas. Den förſte af år 1757 ſkrefs af et Lärdt Sällſkap, ſom har namn af *Academia Herculanenſis*, den Konungen formerade af de ſkickeligaſte Män här funnos; jag vil icke räkna up dem nu, ty jag följer heldre mit gamla lag, at nämna då och då en lärd Man, när jag talar om hans utgifne Arbeten, och ſätta *nomen* bredvid *omen*, än at gifva en Liſta på bara namn. Deſſe ſkrefvo då hvar och en ſina Afhandlingar, ſom utgjorde förſte Tomen. Uti andre Tomen hade ock flere del; men dock ſå, at Hr Marquis *Tanucci* pålade en viſs, at öfverſe, ändra och bringa alt i ordning; och det är denſamme, ſom ſedan enſam och allena ſkrifvit de öfriga 3 Tomerne, och nu arbetar på de andre, endaſt under

Pre-

Premier-Minifterns Hr Marquis Tanuccis infeende, fom år en ganfka lård Herre uti allehanda flags Litterature, åfven i den Grekifka; har varit Profeffor förut i Pifa, och torde vara den endafte Premier-Miniftre i Europen nu för tiden, fom ifrån Cathedern ftigit til en få hög Dignitet. M. H. torde undra på, huru allenaft en enda månnifka kan ftå ut med at förklara få många okände Antiquiteter, låfa och citera få månge Auctorer, m. m. Men M. H:s förundran blifver vål ftörre, når jag fåger, at denfamme år Secretaire i Kongl. Cancelliet och Hr Tanuccis högra hand, fkrifver alla Minifterns Depecher, och det år detfamma, fom at båra famfålt med honom måft hela Regerings-bördan; han fitter och arbetar i Cancelliet måft hela dagen; fedan om natten och mornarne arbetar han hema på de Herculanifke Antiquiteterne, och fåledes dag ut och dag in. M. H:s förundran lårer blifva ovanlig, når M. H. nu får veta, at famma Auctor icke vil blifva kånd, har aldrig under något Arbete fatt fit namn, lefver för fig fjelf helt fimpelt, går aldrig ut i fålfkap. Når jag fade honom, at jag ville fkrifva til mina vånner i Sverige och Frankrike, och beråtta dem hans Herculifka Arbeten för Herculanum, och huru han fom en Atlas bår två få dryga bördor på en gång, fom hvardera allena vore tilråckelig at kroffa en annan, bad han mig för all ting i verlden icke gjöra det, ty derigenom, fade han, mifter detta Verket fit anfeende, om man får veta, at en enda perfon af et mörkt och okåndt namn år dertil Auctor, i det ftållet at det mera aktas och vårderas, når man tror at det år fammanfatt af en hel Societet. Jag har beflutit, lade han til, at lefva okånd, och hoppas, at ingen betager mig en fådan förmon. Jag fvarade honom, at han derutinnan icke kan reusfera;

fto-

ſtore Talenter döljas icke lika lätt ſom ſmå; och ſe, nu nämner jag honom för M. H. *Pasquale Carconi* heter han: nu har M. H. hans namn, och mera fattades icke uti min ſanfärdiga Beſkrifning på detta Prodigium. Alla Tomerne har han dedicerat til Konungen af Spanien, och alt uti Herculaniſke Academiens namn, ſom dock nu mer ej ſammankallas. Han har ſagt mig, at när han får tid, ſå ſkal längre fram utgifvas en Tom, ſom ſkal innehålla *Hiſtorien af alla Uptäkterne* med alle Anecdoter och omſtändigheter, Planer af Ståderne och 28 Kopparſtycken, ſom redan äro graverade: hvilket blifver et ganſka intereſſant Arbete, ſåſom innehållande en ſå märkvärdig Epoque i vår Lärdoms-Hiſtoria. Och har det altid förekommit mig, ſåſom en beſynnerlig ſkickelſe af Guds Förſyn, at han låtit deſſe Ståder gömmas under Veſuvii aſka, och derigenom bevaras ifrån Barbarernes anfall, och ſedermera ifrån Saracenernes raſeri, ſom hata alla Statuer, Bilder, Målningar, m. m. ja, ifrån de mindre uplyſta Chriſtnas vidſkepelſe i de mörka tiderna, på det de ſkulle nu åter upſtå och framkomma uti et tidehvarf, ſom mera uplyſt vet at ſätta värde på Vett, Vitterhet, Konſter, Antiquiteter, Språk ock Vetenſkaper, och at vår tid må ſå nära förenas med Auguſti, ja Grekernes vackraſte Secler, at man kan ſtiga utur det ena in i det andra. Det ſom händt i Rom och Alexandria, lärer oſs hvad här kunnat ſke i Herculanum, Pompeji och Stabiae, om icke Veſuvius förvarat ſå dyrbara och nu ſå kärkomne Depoſita, ſom gjöra at de gamle tider nu återkomma ſåſom nya, och likſom förvilla vår räkning.

Novus ab integro Seclorum naſcitur Ordo.

Eljeſt hade väl inge ſå gamle Bok-rullar af Papyrus blif-

blifvit sedde i vår tid: ty uti hela verlden finnes icke en enda. Men här hade Försynen slagit bom för en Omars grufveliga rådslag. Här får man läsa de Böcker, som torde hända hafva förut varit i Ciceros, i Virgilii, i Horatii, ja kanske ock uti Augusti och Mæcenas egna händer. Men jag bör afbryta et så högt Åmne, och heldre sluta Brefvet med några ord om en annan stor Man, som icke allenast varit den Herculaniska Academiens och Neapels, utan ock hela Europens prydnad. Det är den af mig förr omnämde Hr *Alexius Symmachus Mazochi*; Canonicus här vid Cathedral-Kyrkan och Kongl. Professor. En grundlärd Man, som gifvit ut otroligt många vackra Arbeten, af hvilka det första var *Amphitheatrum Campadum*, som ligger bredvid Capua, hvilken var hans Födelse-ort. Vidare *Vossii Ethymologicum*, med ansenliga tilökningar och vackra Anmärkningar; en lärd och Historisk Beskrifning om den här varande *Cathedral* - eller *S. Januarii Kyrka*; de förr omtalte *Tabulæ Heracleenses: De veteri Christianorum Calendario*, och sist år 1762 utgaf han *Spicilegium Biblicum* V. T. Alla hans Arbeten äro skrifne på Latin, och alle dedicerade til Konungen af Spanien, hos hvilken han stod i stor och besynnerlig nåd. Han är nästan den förste, som infört och fortplantat smaken för Antiquiteteter, Vitterhet och Språk i Neapel. Han har nu lefvat inemot 87 år, och är blefven barn på nytt; har alldeles förlorat sit minne; dock är han ännu artig, otroligt ödmjuk, och berömmer nu ingen annan Bok, än *Thomas a Kempis de Imitatione Christi*, som han har ständigt framför sig på bordet. När jag första gången var hos honom, och sade, at jag kom ifrån yttersta Norden til at admirera et så stort Ljus, ville han taga och kyssa mina händer (hvilket mycket

bru-

brukas hår i Italien). Han ſade, at han vore et intet, och icke főrtjente, at man gjorde ſig den mődan och kom til honom, i ſynnerhet i det tilſtånd han nu vore; och bőrjade gråta. Jag ſvarade, at det vore mig oåndeligen kårare, at ſe honom lefvande, ån at beſukta hans ſtoft med mine tårar: och når jag då ſåg honom gråta, kom det főr mig, huru ſtor åndring åldren gjőr, ſom af en ſtor Man gjőr et barn, och då kunde jag omőjeligen hålla mig ifrån tårar; och ſåledes kunde vi ingendera få fram många ord. Sedan derefter frågade han mig, huru man arbetar nu főr tiden hos oſs i Lårdoms-Sakerne, m. m. Sedan utlåt han ſig uti denna mårkvårdiga mening: at man nu mera ſőker brőd, ån at med flit och mődoſamt arbete ſkaffa ſig kunſkaper, hår i vårt Land; jag vet icke, huru det ſker annorſtådes, ſade han. Denna lilla Gubbe har arbetat ſom en ſlaf, natt och dag; och han vårderar icke någon, ſom icke gjőr lika ſom han. Uti Språken, i ſynnerhet det Grekiſka, Antiquiteterne, Inſcriptioner, Hiſtorien, Jus Romanum, Patrés och Hiſtoria Eccleſiaſtica har han haft en otrolig ſtyrka, och få makar. Nu i 4 eller 5 år har han varit i et tilſtånd, ſom jag nyſs nåmnde; dock mår han tåmligen vål til kroppen, ſer frodig och vål ut med ſina hvita hår, ſamt gifver med ſit exempel lefvande lårdomar til flit och dygd. Man trycker nu hår Andra Delen af hans *Spicilegium Biblicum*, ſom år őfver N. T. utan at han vet något deraf: ty han har icke få ſtor ſansning, at han kan blanda ſig med något ſådant. Om detta Spicilegii utgifvande bad honom Konungen af Spanien, och derom voro de ſiſta ord de taltes vid, når Konungen for hårifrån. Alt år fårdigt i MS. och utomdes många andra Diſſertationer, Tractater och Bref ifrån Lårde Mån,

ſom

ſom man ock nu börjat trycka härſtädes och deraf gjöra en ſärſkild Bok. Uti et Bref kallar Hr le Beau uti Paris Hr Mazochi *Miraculum Europæ litterariæ;* och härmed ſlutar jag nu mit långa Bref.

NITONDE BREFVET.

Neapel, den 18 Aug. 1771.

Nu kommer jag at tala om de *Papyri*, ſom blifvit upfundne i Herculanum, och nu förvaras uti Muſeum i Portici. Jag vil icke här gjöra en Bayardi Prodromus, och beſkrifva den Ægyptiſka Växten *Papyrus*, huru man med des finare bark eller hinnor, lagde den ena på den andra, och med det klebbiga Nil flodens vatn ſammankliſtrade, formerade det äldſta ſlags papper, man hade at ſkrifva på: ty härom kan man läſa *Plinius*. Icke heller vil jag omröra, at Moſes utan tvifvel ſkrifvit ſina Böcker på ſådane Pappers-rullar. Ty man behöfver icke reſa til Neapel, för at få veta alt detta. Jag önſkade, at jag visſte ſå mycket jag ville om de härvarande *Papyri:* då ſkulle ſäkert M. H:s nyfikenhet blifva ſläkt. Jag borde derföre gjöra ſåſom många andra: ſkrifva et långt Företal, då man vet litet eller intet i det man bör tala om. Men jag känner M. H. Jag vet, han låter icke afſpiſa ſig med ſnack, då frågan är om Papyri uti Herculanum. När deſſe Volumina förſt funnos, mente man, at de voro rent af träd-knubbar, och detta misſtag undrar jag icke på: ty de likna aldeles hårdt träd, och ſe ut ſom de voro ſågade vid bägge ändarne: äro mycket tunga och compacte, runde och aflånge, ſom man ſkulle afſågat ſtammen på et träd. De äro af

olika långd och tjocklek: somlige kunna hafva en half Svensk aln i långden, och somlige mindre. Alle åro vål runde; men dock hafva månge blifvit pressade och tryckte, så at de tagit en annan form, liksom man ser tråd-stammar variera. Månge åro aldeles brånde och svarte; andre åro brune som Caffe, och somlige åro mórke och gråaktige. Som man i fórstone icke visste, hvad stort vårde desse runde klabbarne hade, och trodde at de voro rent ut af tråd, blefvo flere skåmde derigenom, at man skar i dem med en knif, fór at få se hvad tråd-slag det var; men alle voro i lika okunnighet derom, til des den lårde *Mazochi* fick se dem. Han såg hvad det var, gråt i glådje och kyste dem. Men vårst var, at de icke kunde upviklas och låsas, allenast de bitarne, som man utskurit med knifven, hvilket dock skåmde hela rullen.

Sedan kallade man hit den skickelige Munken, Pater *Antonio Piaggio*, Genuesare til Nation, men då fór tiden sysselsatt vid Vaticanske Bibliotheket i Rom, såsom Scrittore. Det var vid 1754, som han kom hit: hans fórsók lyckades, och alt sedan har han varit sysselsatt med detta svåra arbete. Det år så svårt, at det med inga ord kan uttryckas. Den Machine, som han dårtil inventerat, lider icke så fort, som Visaren på et Urverk: ty bit fór bit skal fåstas vid en hinna, och han hinner icke en half tum om dagen. M. H. kan tånka, hvad tålamod hår fordras, når Hr Antonio Piaggio har upfódt en Eleve, som han hade med sig ifrån Rom, vid namn *Vincenzo Merli*, som arbetar på en annan Machine, så at de åro två, som gjóra detta knåpsamma arbete; och likafult har man icke hunnit mera på dessa 17 åren, ån at upvikla 6 Volumina, dock åro de 2:ne sista ånnu icke slutade: och derfóre vet man icke

ke Auctorerne til desse twå, emedan Namnen och Titlarne åro altid vid slutet innerst på rullen. De 4 aldeles uprullade Volumina åro alle skrifne af *Philodemus;* och år besynnerligt nog, at alle 4, håndelsevis tagne, åro af en och samma Auctor. Jag skal hår nåmna dem i den ordning, som de åro upviklade: den 1:ste år *emot Musiquen;* den 2:dre om *Rhetorican*, *Volumen secundum;* den 3:dje om *Lasterne och Dygderne* emot hvarandra opponerade; den 4:de om *Rhetorican Volumen primum.* Alle åro skrifne af Philodemus på Grekiska. Bokståfverne synas vål och åro låslige, ehuru hår och dår åro Lacuner, dår Volumen gåt sönder: desse blifva svåre at supplera en gång, då man vil gifva ut hela Texten. Man beklagar sig otroligt öfver Hr *Mazochis* tilstånd, som nu mer icke kan gjöra något bistånd: han var aldeles klipt och skuren til detta arbete, och at qvickt uttyda de ord, som icke mera finnas i Lexicis och andre kånde Auctorer. Antalet på alla hårvarande *Volumina* år vid pass 800; men det år långt ifrån at alle kunna uprullas: ty en stor del åro så brånde eller annorledes förskåmde, at de icke kunna hjelpas. Hr *Piaggio* har dårom gifvit en noga rapport åt Ministern; han har ock skrifvit en Tractat om *Materien* och *Sammansåtningen* af *Papyrus Ægyptiaca*, sådan som den finnes i desse rullar. Denne torde tryckas långre fram; den år mycket vål skrifven. Af desse Rullar kan man låra, hvad de Gamle förstodo med *Volumen;* och at då man såger, at de gamle Bibliothequerne, såsom det Alexandrinska, hade à 500000 Volumina, bör man derföre icke straxt tro, at det var större ån det Kongl. Bibliotheket i Stockholm: ty hvar Del af et och samma Arbete utgjorde hos de Gamle et sårskildt Volumen; såsom Ciceronis Officia voro 3 Volumina, och hår se vi Philodemus om

Rhetorican vara uti 2 ſårſkildta Rullar eller 2 Volumer. Jag hade gerna velat copiera något af deſſe upvicklade Papyri; men Förbudet var ſå ſtarkt, at Hr *Piaggio*, ſom eljeſt viſar mig et beſynnerligt förtroende, budit mig til måltids hos ſig vid Portici flere gånger m. m. icke vågat det tillåta. Han förtryter ganſka mycket, at man hittils icke publicerat något af deſſa Papyri; och at han icke fåt den hedern och fägnaden, at ſe ſina händers verk komma i dagsljuſet til Allmänhetens gagn. Han börjar nu blifva gammal; och ledes man billigt vid et arbete, ſom jag blef rådd för då jag ſåg det: ſå gerna ſom jag ville låſa deſſa Papyri, ſå ogerna ville jag åtaga mig, at allenaſt en half dag arbeta i hans Verkſtad. När iag förſta gången var hos honom, bad jag honom ſkrifva mig ſit namn. Han tog ſtraxt et papper, och ſkref detta Diſtichon:

Aevo, Veſevo, Invidiâ ſuperante ſepultæ
Papyri, noſtrum ter tibi Nomen erunt.

Han har många andra ſtora talens. Jag har knapt ſedt någon månniſka ſå inventieux ſom han: han gjör alt hvad han vil: jag kallar honom altid μυριοτεχνιτης. Han copierar Papyri ſå väl, at man kan miſstaga ſig, hvilketdera är Originalet, och det utan at förſtå Grekiſkan. Han graverar dem ſjelf i Koppar. Ännu mera: han imiterar alla characterer, de må vara tryckte eller ſkrifne. Uti Vaticanſke Bibliothequet i Rom viſar man åt alla Utlänningar, ſåſom et ſtort Måſtar-ſtycke, et ſtort Papper med et ſtycke af alla Språk, ſom äro i Biblia Polyglotta och några Manuſcripter. Han gjör Chartor med Pennan, hvilka aldeles ſe ut ſom Kopparſtycken. Han ritar anſigten i et enda Pennedrag, utan at lyfta up handen

från

från papperet. Han målar. Han har upfunnit at färga med blommor och örter, at färgen icke går ut genom Solen, ja icke genom tvåtning. Han har visat mig Sidentyger, som han tryckt åtskilliga färgor uppå, och sedan tvåttat, samt färgen lika liflig. Han har upfunnit et slags Tapeter, som bör kallas *China-* eller *Pekings* arbete. Han gjör med 12 par Kopparstycken, som föreställa åtskilliga ritningar, genom Combination, 479 Millioner slags Tapeter, af hvilka det ena icke är likt det andra; och så många rum kan han beklåda, utan at de likna hvarandra: hvilket Arbete otroligen behagat Hans Catholska Maj:t. Han trycker på en gång, med et och samma Kopparstycke, åtskillige färgor. Han kan på flere sätt gjöra Bokstäfver af Gull, lika väl som de finnas uti Gamla Manuscripter och vår Ulphilas. Han kan sätta färg på Crystaller, så at de aldeles likna ädle Stenar. Han har ock försökt at taga bort färgen utur vissa Stenar, såsom utur Lazur-sten, Rubin, m. m. Och hvilken kan komma ihog alla hans Uptåkter? Han har 30 Neapolitanska Ducater i Månaden; och hans Eleve, Hr Abboten *Merli*, har 9 dito.

Då jag nu talar om desse Papyri, vil jag vid samma tilfälle nämna, hvilken det är som skal förklara dem, nu sedan Hr Mazochi är utur stånd at arbeta: det är Professoren Hr *Nicolaus Ignarra*, en grundlärd Discipel af Mazochi som sjelf nämnt honom til sin Successor i Professionen, och derpå fåt Konungens Confirmation. Ty, ehuru Hr Pasquale Carcani beskrifver ensam alla Herculanske Antiquiteterne, som jag omrört i mit förra, och är nog i stånd at uttyda de Grekiska Volumina, är dock tiden för

ho-

honom aldeles otilräckelig. Hr Ignarra förtjenar, efter mit omdöme, et ibland de främsta rumen af Literate i Neapel: jag kallar honom altid: *Hæres ex asse Polyhistorias Mazochianæ;* han äger utomdes et hederligt och godt hjerta, samt är en trofast Vän. Han gaf icke långeledan ut en Bok: *De Palæstra Neapolitana Commentarius in Inscriptionem Athleticam Neapoli Anno* 1764 *detectam, ubi Juri Coloniæ Romanæ a Neapolitanis, media ferme Antoninorum Imperatorum tempestate, acquisito tribuitur, quod Palæstra Neapoli cessarit. Ad calcem operis adnectitur de Buthysina agone - - - Dissertatio.* Neapel 1770, in 4:to 331 sidor: är dedicerad til Hr Mazochi. Med hvad mycken lärdom detta Arbete är upfyldt, kan icke här sägas med få ord. Han förklarar först en Grekisk Inscription, men som Marmorn var sönder, och mycket fattades i Påskriften, har han restituerat bristen, och det så väl, at ingen kan tvifla på sanfärdigheten. Han talar här om alla Ludi publici hos Grekerne och Romarne, och har uti den delen sagt mycket nytt. Herrar Medici få här första gången lära, hvad *Crisis* egenteligen betyder, nemligen först *Judicium de Athletis*, sedan äfven *ipsum Certamen*, och ändteligen *Dagen*, på hvilken en sådan Dom anstäldes. "Qui minus ergo, frågar han sid. 178, "ut artis Medicæ Conditoribus primis, Græcis utique "hominibus, in re Gymnastica ab ineunte ætate in-"nutritis licuit, ubi æger cum morbo colluctatus est, "eum diem Criticum dicere, qui vel perfectam va-"letudinem vel mortem decerneret". Men jag kan icke gå förbi, det han med goda skäl bevisar, at *Petronius Arbiter* är et diktat namn, och at Auctorn til *Satyrica* icke lefvat vid Neronis tid, som Burmannus och några andre velat, utan vid början af tredje

tredje Seculo, och at han var en Neapolitanare. Han blir således nästan samtida med Apulejus, Lucianus, Philostratus, m. fl. Här föreställes ock i Kopparstycken en stor hop Grekiska Mynt, af hvilka många äro på Österländska viset skrifne ifrån höger til vänster. Vidare läser man här många Inscriptioner, som icke äro utgifne förut. Denna bok är väl skrifven. Jag har bedt honom, at nu snart skaffa oss i ljuset *Papyri*, såsom den största skänk Europen kan få, och härom har jag sent och tidt talt med honom. Både han och Hr Carcani hafva lofvat mig, at gjöra det til sin hufvudsak. Vi få nu se huru det går. I almänhet kan jag nu säga, at man nu mera icke arbetar med den drift och ifver uti Gräfningarne och Uptäkterne, sedan Hans Catholska Maj:t farit härifrån, som förut: emedan den nu regerande Konungen icke har tycke för Antiquiteterne och Vitterheten, utan snarare för Militairen och Marinen, som dock här knapt löna mödan at nämnas, emedan alt är liksom uti en början. Man har sagt mig, at då Konungen af Spanien icke fik i hvarje vecka något nytt til sit Museum, var han missnögd; och nu gå månader och år förbi, utan at något af värde insamlas: så lamt arbetar man. Jag har nu nyss fåt höra, at de vackra och majestäteliga Palatser, som man nyligen uptäkt utan för Stads-porten vid *Pompeji*, skola åter begrafvas. Desse Ordres voro mig icke förr sagde, innan jag i samma minut gick til Hr Carcani, och frågade honom om det var sant, men han tröstade mig, at han hoppades nu för tiden icke et sådant Barbari. Man jämrar sig öfver hvar man skal gjöra af den myckna jorden och gruset, m. m. Jag har altid svarat dem: skicka dit antingen Soldater at arbeta, eller ock de på Galererne

sof-

ſofvande Fångar, ſom nu gjöra ingen ting til Konungens tjenſt: de äro af et ganſka ſtort antal, emedan man här i Neapel ſällan aflifvar miſsgerningsmän, utan ſätter dem på Galererne. Deſſe kunde i haſt afrödja och i ljuſan dag ſätta hela Staden Pompeji.

Nu måſte jag ſluta, emedan jag icke vil förſumma denne Poſt-dagen. Om de andre Brefven varit för långa, ſå är detta ſåkert icke för vidlöftigt. Lefver - - -

---

TJUGONDE BREFVET.

Neapel, den 3 Septemb. 1771.

I Neapel åro otroligen många ſköna Verk utgifne, ſom åro rare icke allenaſt i Sverige, utan ock i hela Europen; och månge åro aldeles okände ännu. De Herculanſke Antiquiteterne åro en prydnad för Bibliotheker och Boklådor. *Mazochis* Arbeten. Pater *de la Torre*, ſjelfve Köngl. Bibliothecarien härſtädes, har utgifvit ſin Phyſique på Latin i 9 Tomer i 8:vo, och har ritningar på Djur, Foglar m. m. Så vida ſträcker han Phyſiquen; och har ſåledes mer än de Buffon. Han har ock ſkrifvit en ſkön Bok om Veſuvius: förſt på Italienſka, och nu i år utgifvit den med Tilökningar på Franſyſka. Pater *Paulis* Antiquiteter af Puzzuoli. Hr. *Ignarras* Bok. Hr *Moccias* Epiſtlar på Latin, och hans Grekiſka Proſodiſka Lexicon. Hr *Diodati e Chriſto Græce loquente.* Han beviſar deruti med mycken lärdom *ex paradoxo*, den han dock gjort trolig, at Grekiſka Språket, och icke något annat, taltes i Palæſtina och Syrien, alt ifrån Machabeernes tid. Hr *Martorellis Theca calamaria*; ſå ock hans Böcker om de *förſte Inbyggarne i Cumis*, m. m. *Joh. Bapt. Vico de Scientia nuova*, ſamt *de Univerſi Juris Principiis*: en Bok, ſom man här ſkyller *Montesquieu* före hafva noga imiterat uti ſin *Eſprit des Loix.* Hr *Carducci Deliciæ Tarentinæ* är en förträffelig Bok på Latinſk och Italienſk Vers: den har Antiquiteter och nya Upptäkter uti Hiſtoria Naturali, gjorde af den lärde Munken Pater *Mihaſi*, ſom ſkrifvit Noterne i den Delen. *Pratilli*, om *Via Appia.* Hr *Serao*, Drotningens Archiater, om *Tarentiſmus*, om *Lejonet*, om *Elefanten* och om *Veſuvius.* Det är en

ſtor Man, med et ådelt och vånfaſt hjerta. Och hvilken kan upråkna alla Verk, ſom hår åro i ymnighet? utom alla Kopparſtycken, Planer och Chartor på Neapel, Pœſtum, m. m.

Alla de Frågor, ſom Hrne *Warmholtz* och *Berch*, jåmte M. H. gjort mig, ſkal jag ſvara på efter hand. Jag har nu nog mycket at gjőra. Man har i min frånvaro trykt et Bref i *Rom*, uti *la Propagande*, ſom jag ſkref litet főr min afreſa til den lårde Doctor *Fabricy*, ſom főr detta var Bibliothecarius uti Minervæ Bibliothek i Rom, men nu fåt en annan Syſla; och han ſkickar mig dageligen Correcturer på poſten, ſom nu ſyſſelſåtta mig. Detta Bref år långt och angår den *rare Pentateuchus Samaritanus på tre Språk, ſkrifven på Pergament*, uti Prins Barberinis Bibliothek i Rom, ditſkånkt af Baron *Peireſc*. Som Doctor Fabricy håller på at ſkrifva *Conſiderations ſur l'Integrité du Texte Hebraïque*, deruti mycket inflyter om Hr Kennicotts felſteg emot Critiquen m.m. bad han mig gifva ſig en Relation om denne Pentateuchus, ſom jag juſt då hőll på at roa mig med, genom et noga examinerande af detta MS, hvilket år det enda i Europen, ſå vida mig vetterligt år. Jag ſkref då honom et Bref til på Franſyſka, utſtakandes MS:ts ålder, beviſandes des főrtråffeliga nytta uti Critiquen och Uttolkningen af Moſis Bőcker, och den kånbara miſtning af en ſå ſtor ſkatt, ſom aldrig ånnu blifvit tryckt uti våra Polyglotter, m. m. Hr Doctor Fabricy fann főr godt at Brefvet ſkulle tryckas, ſamt inſåttas uti hans Verk, och begårde mit tilſtånd dertil. Jag ville icke neka detta, icke ſå mycket főr någon annan orſak ſkull, ſom főr den ſålſamheten, at et Bref om den Hel. Skrift ifrån en renlårig Lutheran ſkulle publiceras igenom preſſen i ſjelf-

20de Br.

ſjelfva Rom. Han har nu låtit trycka det, under Titel af: *Lettre de Mr Jacques Jonas Björnſtåhl, de l'Academie Royale d'Upſal, Correſpondant de celle des Inſcriptions & Belles-Lettres de Paris, touchant la Verſion Arabe dans le Pentateuque Samaritain Tritaple, MS de la Bibliotheque du Prince Barberini à Rome, à l'Auteur de ces Conſiderations.* Hela MS:et år ôfveralt ſkrifvit med Samaritanſke bokſtåfver, ehuru på 3 Språk, Hebraiſka, Arabiſka och Samaritanſka, ſom på hvarje ſida ſtå midt emot hvarandra i 3 Columner, vers emot vers. Jag har i ſynnerhet examinerat den Arabiſka Verſion, ſom Samaritanerne gjort af Pentateuchus: den år knapt kånd fôrut af de Lårde i Europen. Det år en koſtelig Verbal Verſion. Jag har icke underlåtit at viſa, hvad ſtore felſteg Hr *Kennicott* gjort i briſt deraf, at icke hafva kånt och rådfrågat denna Uttolkning, gjord af Samaritanerne. Jag viſar ock hår et groft fel uti Catalogues af det Kongl. Bibliotheket i Paris, ſom ſåger, at detta MS år uti det Kongl. Bibliotheque: ſådane och dylika fel åro tjockt ſådde i denna Catalogue. Som detta MS år det enda i Europen; ty i Ångland finnes vål ock Pentateuchus Samaritanus, men allenaſt på 2 Språk; ſå tyckte jag, at min tid icke kunde båtre anvåndas, ån at examinera en ſå makalôs Bok: ſåſom ock, under alla mina reſor, mit ſtôrſta nôje varit med MS:ter, ty ſådana åro på ſtållet, dår man år, faſte, och de enda Kållor til nytt ljus uti denna Litterature: tryckte Bôcker kunna flyttas och finnas ôfver alt.

Svenſke Conſuln, Hr *André*, har nu nyligen blifvit gjord af Hans Maj:t i Sverige til *Kongl. Agent*: det år en ganſka god och beſkedelig Man. Han år icke Svenſk, icke heller kånner han Språket; men fôr-

förstår väl Ångelskan, Italienskan och Fransyskan, hvilket senare är hans modersmål, såsom han är ifrån Geneve.

Jag har noga frågat efter, om *Herculanske Verket* är afskickat til *Sverige*. Hr Marquis *Tanucci*, Hr Secret. *Carcani*, Hr Professor *Ignarra* m. fl. hafva alle sagt mig, at de Exemplar, som voro destinerade til Sverige, blifvit skickade til Spanske Ministern i Dresden, hvilken sedan rest til Warschau (hans Namn kommer jag nu ej ihog), at sedan vidare fortskaffas til Stockholm. Jag har så satt saken i rörelse, at nu nyl. et Kongl. Bref afgått härifrån til samme Minister, hvaruti han fåt vidare befalning at ofördröjeligen framskaffa Exemplaren, i fall det ej redan skedt, och at snart lämna svar därom. Denna Depêche blef expedierad af Hr *Carcani*, hvilken, såsom min Vän, ifrigt tager sig denna saken an. Komma de nu snart til Sverige; så vet M. H. genom hvars pådrifvande det skedt. Åtminstone har jag uträttat mer än Hr Consuln, som för någon tid sedan fåt Ordres ifrån Cancellie-Collegium, at fråga efter detta Verk: han gjorde det, men fik til svar, at man redan hade skickat. Jag gick längre: jag skaffade mig at läsa den Lista eller Bok uti Kongl. Tryckeriet, uti hvilken upskrifvas alla Monarchers, Konungars, Prinsars, Hertigars m. fl. Namn i Alphabetisk ordning, som fåt til skänks detta Verk; förgäfves sökte jag där *Suezzia*, förgäfves *Stockholma* o. s. v. Det blef nu en ny orsak för mig, at tala i saken. Hade jag icke varit så desinteressé, som jag är, och om Kongl. Maj:ts tjenst och Kongl. Bibliothekets förmon icke legat mig mer på hjertat, än mit eget Interesse; så hade jag snart fåt et Exemplar til skänks, at dermed tilstoppa mig munnen;

men

men nu hade jag icke *bos in lingua*, och derföre talte jag rent ut åt alla vederbörande; at vår store Monarch icke borde vara den ende i Europen, som vore utan detta vedermåle af Hans Catholska Maj:ts attention. Jag skal en gång glädja mig, om jag får se flere Exemplar blifvit framskaffade, och vil då i ro och ledighet läsa dem. Nu på resan har jag varit och är dageligen sysselsatt med annat. Icke heller har min Cassa tillåtit mig, at här upköpa detta Verket.

D. *Fabricy* är känd förut af en annan lärd Bok: *Recherches sur l'Epoque de l'Equitation, où l'on montre l'incertitude des temps historiques des peuples, rélativement à cette date, à Rome* 1764-65, 2 Voll. in 8:vo, hvilken är upfyld med många undersökningar uti Chronologien, och utreder han derutinnan de svåraste frågor, åfven Chinesernes, Assyriernes, Egyptiernes, med fleres Tide-räkning.

Et ord om *Lettres de Mr l'Abbé - - au Sieur Kennicott*, som jag citerat uti mit tryckta Bref sid. 381. Det är Hr *Dumay*, en omvånd Jude från Metz, som i 4 år varit hos Hr Kennicott i Ängland, gift sig med en Ängelska, blef sedan brouillerad med Hr Kennicott och kom til Paris,, där han visade mig sina Anmärkningar emot Hr Kennicott. Jag bad honom då corrigera de fel jag fant däruti; men det har han icke gjort, utan låtit dem tryckas, och skickade mig dem til Rom på posten. Jag borde därföre ändra hans felsteg uti det Bref, jag skref til Hr Fabricy, som icke var ärnat at tryckas. Hans Bref äro 5 til antalet och otroligen hårda emot Hr Kennicott: de bidraga säkert mycket, at discreditera hans förtroende i Critiquen, och alle hans

hans Arbeten. Han föreställer honom likſom en ſtor Ignorant, ſom icke kan Hebraiſka, och begår ſtåndigt Contradictioner. Jag menar, at jag i något Bref ifrån Paris talt om denna Dumay förut. Jag hade dår recommenderat honom hos Capucinerne, ſom ville anlågga en *Ecole Royale des Langues Orientales*, om hvilket jag ſåkert ſkrifvit et vidlyftigt Bref långt för detta. De hafva hulpit honom at ſammanſmida deſſa Brefven: ty de åro grufvelige fiender til Hrr Kennicott, Houbigant och alle andre, ſom villa corrigera Texten. *Sed medio tutisſimus ibis*, ſåger Phœbus til Phaëton hos Ovidius. Jag lefver - -

---

TJU-

TJUGONDE - FÖRSTA BREFVET.

Neapel, den 4 Sept. 1771.

Min Herre väntar billigt min i förra Brefven lofvade Underrättelse om *Vesuvius*; men jag blifver mycket kort, och skulle gå den Artiklen aldeles förbi, så framt icke de derutur kommande Materier hade många för oss okända brukbarheter. Askan gjör Landet fruktbart och bördigt: de skönaste Frukter och Viner, i synnerhet Lacrymæ Christi, Fikon, Mulbär, Pomeranser, Såd, Lavendel, m. m. växa alt frodigt rundt omkring berget nedantil: det är allenast öfversta högden som är bar. Denna askan är vidare nyttig til den så kallade Puzzolan, som är skön til byggningar. Lavans nytta är mångfaldig: den hårdare skåres och hugges uti stora fyrkantiga Stenar, och dermed belåggas gatorna, som deraf blifva mycket jämna och vackra; den lättare Lavan eller skumet, som flyter öfverst uppå når den rinner, brukas til hvalf och tak, som på en gång är både stark och lätt, och tynger således icke ned husen. Vidare poleras Lavan, som den vackraste Marmor, til bord, m. m. man gjör deraf dosor, askar, m. m. Den skiljes, i anseende til finheten och fårgen, uti ganska många slag, och har man nu i sednare åren börjat samla genomskinliga Stenar eller skörlagtige Crystaller af alla slags fårgor, som i hastigt påseende likna Rubiner, Smaragder Saphirer, Diamanter, m. m. Och skulle man lätt kunna misstaga sig derpå, om man icke är kännare: ty man slipar dem väl; man brukar dem i ringar och som andra juveler. Man missbrukar, torde hända, det ordet Lava, når man dermed nämner desse genomskinlige Stenar, som til äfventyrs icke äro

smälte,

smälte, utan upbrutne och upkastade skörl-Crystaller utur berget. Vid Portici är en Man, som gjort sig et helt Cabinett af al slags Lava, så väl den genomskinliga som den mörka: han räknar dem til 655 slag; han säljer deraf åt Älskare, antingen hela, halfva eller fjerdedels satsen, indelt i sin ordning. Allenast den egenteligen så kallade Lavan eller slaggen räknas til 116 slag. Änteligen hämtar man, vid öpningen af Vesuvius, et slags Salt eller Sal Ammoniacum, som brukas til åtskilligt. Jag förbigår Svaflet som där finnes. Men den förnämsta nyttan af Vesuvius, som ock gemene man vet at tala om, är at den bevarar Neapel för undergång: det är en ståndig skorsten, som röker, och afför de ämnen, som eljest långesedan skulle gjort åt Staden Neapel detsamma, som flere gånger är händt Lissabon. När på lång tid inga eruptioner skedt utur Vesuvius, är man rädd i Neapel: ty detta teknet är farligast, när det är tyst. Således sannas här Seneca: *nullum malum sine auctoramento boni.* Vesuvii utbrott och bränningar räknas ifrån år 79 tils nu 28 til antalet; men huru många gånger det brunnit förut, vet man icke. Man menar, at det i förstone allenast kastat ifrån sig glödande aska, men icke någon vitrificerad Materia eller Lava, ända til 7:de utbrottet 1036, då sådane eld-strömar skolat först utbrustit. Sista utbrottet skedde förleden Maj månad detta år; och är Lavan derefter ej ännu på alla ställen kalnad, utan brinner och röker starkt. Men den brand, som skedde 1767 uti Oct. har varit ganska hiskelig: jordbäfningen och dundrandet var så starkt, at fönsterne sönderskakades i Neapel, och husen öfverhöljdes med askan ifrån Vesuvius: alle mente, at ytterste Domen var förhanden, och föllo til bönboken, samt buro efter 3 à 4 dagar ut St. Gennaro uti Procession til

Mag-

Magdalenæ bro midt för berget, då des tjutande vånde igen. Alle omtala det hårstådes såsom et underverk.

Jag borde vål omtala hvad vi ståt ut af hettan, både ofvan och nedan ifrån, och andra otroliga Farligheter under de tvånne Resor vi gjordt til öfversta spetsen och öpningen af Vesuvius; men en sådan Beskrifning borde låsas af M. H. midt i hetaste sommaren, då kånningar kunde uplifva Phantasien och underhjelpa bristen af ord, som ingalunda åro tilråckelige at uttrycka al den möda och försmåktande, vi utstodo. Vår första Resa var i Junii Månad på en dag, som håndelse-vis var den hetaste man hår kåndt i år; och ehuru vi reste ganska bittida ifrån Neapel om morgonen, kommo vi dock icke förr ån middagen på öfversta toppen af Vesuvius, och, det som var besynnerligast, började berget några minuter förut, innan vi hunnit til des högsta spets, at dundra, tjuta och kasta millioner stenar. Detta tjutande och gnislande går uti en viss cadence eller tact, sådan som Grekerne kalla *Rythmus*, håller vissa gånger up, och kommer sedan i gång alt hårdare och hårdare, med et susande och brakande, som kunde liknas vid Smeds-ugnars och Blås-belgars samt Slåggornas låte vid et stort Bruk; dock år hår tillika et pipande, gnislande och brusande, som af Hafs-vågor, samt derpå et döft dundrande, liksom en stark men långt ifrån varande åska. Håraf ser man, at Poëternes Fictioner om Vulcani Smedja hafva Naturens verkningar til grund. Vi stego likafult up, och sågo otroligen stora stenar tusendetals kastas up utur gapet af afgrunden i sådan högd, at de stundom försvunno undan vår åsyn, stundom syntes de som små foglar, och föllo sedermera nåstan lod-rått ned tilbaka.

Jag ſåg då, huru ſant det kan vara, at de Gamle ſedt Sten-regn, hvarom Livius och andre tala ſå ofta. Til al lycka låg vädret ifrån oſs, ſå at den ſtora Rök-columnen, aſkan, ſanden, eld-gniſtorne och de ſvafvelſulle ångorne drefvos åt andra ſidan. Men andre gången vi gjorde denne Reſan, var berget tyſt och kaſtade allenaſt rök ifrån ſig, ſom ſtåndigt ſker. Då gingo vi aldeles til öpningen, och nedhvälfde deruti ſtenar: den är icke mycket brandt, utan ſluttande och rund, at man väl kan gå ner i holet, ſom månge gjordt; des ſkapnad inuti har form nåſtan af en The-kopp, och det är öfver alt gult af ſvafvel och ſalt, djupt nedantil är det igenſlutit af aſkan, och derutur framkommer röken; utom des kommer rök fram på åtſkilliga ſtällen af kullen, däreſt man ſer här och där ſprickor, och ſtundom likſom ſtora diken och rennilar ut i den djupa aſkan och ſanden, ſom icke är litet beſvärlig och het at gå uti. Lavan åter brinner här och där ſåſom i en maſugn, och gifver ifrån ſig en förſkräckelig hetta. När den är ſtarknad, liknar den til färgen järn-ſlagg, dock mindre glänſande; men til formen ſer det ut ſom ſkrof-is på en ſjö, eller en vråk, däreſt den ena iſen ſtött emot den andra, det ena ſtycket ſtår up på kant, det andra ner: man går däruppå ſom på andre broar, ſom gifva et ljud ifrån ſig för tomheten och iholigheten ner inunder, ſtundom går den ock ſönder, när den är tunn och ſkör, och då risquerar man at falla, bryta och ſkåra benen af ſig, och ſtundom bränna ſig, då eld är därunder, ſom altid ſker nyſs efter bergets brand, ſåſom nu, då Lavan är färſk. När Lavan förſt utſprutar utur Berget, går den i högden, ſåſom et Tråd, ſedan faller den neder, och rinner ned utföre Berget; när den kommer til någon brant, bruſar den utföre ſåſom et vattnfall eller Caſcade af eld, ſom i mörkret

har

har et hårligt och ſtort utſeende; eljeſt rinner den icke fort, utan går ganſka långſamt, och låter åfven hindra ſig af motlagde ſtenar, tråd ock ſtockar, ſamt ſtyres dermedelſt åt en annan negd åſven genom dikningar. Det år ſom en deg eller maſſa, ſom ſkrider fram mer och mer, ganſka ſakteligen, och tager vid ſtelnandet allehanda former: ſtundom ſom ſkrof-is, ſom jag nyſs ſade, ſtundom ſom tjocka kabel-tog och rep, vridne och ſlingrade i flere figurer; ſtundom ſom tilfrusne vågor m. m. och åro altid ofvan uppå ojåmnheter och taggar, ſom nőta ſkor och ſtőflar ſőnder utan ſkonsmål. Sådan år den főrſta Lavan. Den åldre har anſeende af ſtora ſten-rőſjor, af blåaktig, åſven grå fårg, och hånger icke tilſammans ſåſom bro: den ålſte ſer rődaktig ut, och ligger om hvartannat ſåſom ſtora jord-kokor, ganſka beſvårlig at gå őſver. Och hårmed ſlutar jag at tala om Veſuvius.

Dock et ord om des Situation. Detta Berget ligger ifrån Hafs-viken i őſter, år ſkildt ifrån de Apenninſka, men inbegriper tre Berg eller Hőgder nåra intil hvarandra belågne: *Monte di Somma* i norr; det egenteliga *Veſuvius* i ſőder, aldeles bredevid hvarandra, hafvandes gemeſam fot, men ſkiljas åt genom en djup dal, ſom mer och mer fylles af Lavan; och bakom dem i őſter ligger det tredje *Ottajano*, ſom icke år ſå hőgt. Sådan år råtta belågenheten; och hårefter bőr man råtta alla fel uti Verlds- och Jord-Beſkrifningar. Monte di Somma har ſit namn af en vacker Bourg eller By, ſom ligger dår nedanfőre på en fruktbårande plats; och tror man, at der år juſt det Berget, ſom fordom brunnit, men at elden ſedan tagit ſin őpning uti den andra kullen i ſőder; i almånt tal våxlar man ock om namnen af

desse båda kullarne, men gemenligen kallas den södra och brinnande Vesuvius. Ottajano har sit namn af en stor by dår bredevid; det vil så mycket såga som Octavianum hos de Gamle. Omkretsen af alle tre Bergen år 24 Ital. mil, men Vesuvii allena 6 och en half mil. Des perpendiculaire högd til dalen, som skiljer det ifrån Monte di Somma, år 743 Parisiska fot, och så mycket af Berget år bart och utan någon ört, bestående af aska, sand, svafvel, salt, lera, m. m. Men des högd, råknad ifrån hafvet, år 1677 fot. Denne råkning har jag af den bekante Physicus, Pat. *della Torre* Kongl. Bibliotehcarius hårstådes, som genom ståndiga besök gjordt sig ganska förtrolig med Vesuvius, och derom utgifvit flere beskrifningar på Italienska; men hans sista edition af hans *Description du mont Vesuve* år utgifven på Fransyska uti detta innevarande år i 8. Han har sagt mig, at han tror vist och fast, at Vesuvius en gång skal utslockna och aldeles nedfalla som Solfatara, når all den brånbara materien blifvit all; och når jag frågade honom, huru långe han trodde det ånnu kunna stå, svarade han: at han hoppades få sjelf se des åndalyckt och nedsjunkande, då jag icke kunde hålla mig ifrån at le, emedan han nu redan år vid 50 års ålder. Han spår ock en stor Revolution uti Vesuvius, som skal tildraga sig denna tilkommande Höst eller Vinter. Han kånner Berget ganska vål, och har varit dårinne aldranederst många gånger.

Det år samma P. *della Torre* som utgifvit *Elementa Physica* på Latin uti 9 Tomer i 8, med ritningar på Foglar, Djur m. m. ty uti så vidlöftigt begrep tager han Physiken. Men jag bör hår i synnerhet nåmna hans Microscoper och Tuber, som han så mårkeligen förbåttrat, och derigenom anstålt de besyn-

ſynnerligaſte Obſervationer: ty ſom han upfunnit Microſcoper, ſom gjöra Diametern på et objeƈt 1000, ja 2000 til 2560 gånger ſtörre, ſå kan M. H. finna huru mycket man får ſe, ſom eljeſt år oſynligt, ſå at föga fattas, at man ſer Hr Swedenborgs andar: åtminſtone ſåg jag Lopp-ågg, ſom med blotta ögon icke ſyntes, ſtora ſom Tumen eller et Ruſin, och det igenom hans ſåmre Microſcoper: ty når Diametern allenaſt år ökad til 1000, ſå blir hela Superficies en Million ſtörre och ſå vidare, i det ſtållet det båſta hittils kånde Microſcop, efter hans påſtående, icke kunnat gjöra Diametern mer ån 400 gånger ſtörre, det år hela Superficies eller ytan 160000 gånger aggranderad. Deſſe Syn-glas gjör han ſjelf, och det år icke annat ån en ganſka liten cryſtals-kula, hvilken, ju mindre den år, ju mera förſtorar den objeƈtet, i denna proportion, at verkelige Diametern af et objeƈt håller ſig til förſtorandet, ſom 3 fjerdedelar af kulans Diameter til 8 tum, eller 96 Lineer; ſå at en kula af 2 Lineers Diameter gjör Diametern 64 gånger ſtörre; hos den af 1 Linea gjör den, at Diametern ſynes 128 gånger ſtörre ån des verkeliga ſtorlek; men 1 femtedels Linea gjör den 640 gånger ſtörre. År Diametern af kulan allenaſt 1 Punƈt, det år 1 tjonde-del af en Linea, gjör den 1280 gånger ſtörre; Diametern 2 tredje-dels punƈt gjör 1920 gånger ſtörre, och en half Punƈt 2560 gånger ſtörre: mårkandes, at jag hår allenaſt talar om Diametern; ty ytan blifver 2560 gånger 2560, det år 6,553,600, eller öfver 6 och en half million gånger ſtörre, ån den verkeligen år; och af ſå ſmå kulor, ſom den ſiſtnåmda, har han ånnu icke gjordt mer ån 3 ſtycken för ſvårigheten ſkul; ty de åro ſå ſmå, at de knapt ſynas med blotta ögonen. Hittils har han icke kunnat ſmålta en ſå liten cryſtal kula, ſom vore allenaſt af 1 tre-

dje-

djedels puncts Diameter: en sådan skulle föröka objectets Diameter til 3840 gånger större. Han har gifvit mig några af sina kulor, som gjöra Diametern 500, 1000, 1500 ja än flere gånger större än den verkelige: de största äro mindre, än den aldraminste knappnåls-knapp, och äro således svåre at föra med sig utan at förlora dem. Hvad kan man ej genom desse Microscoper vänta för uptäkter uti Naturen och Kroppars innersta Sammansätningar? Genom deras bruk torde man en gång gå in uti en ny verld, finna nya Systemer, perfectionera Physiquen, Physiologien och Natural-Historien Denne lärde Munken har anstält försök på allehanda kroppar, så flytande som sammanhångande, olja, ättika, uplöst salt, metaller, stenar, crystaller, vegetabilier, m. m. och har funnit många nya och förut aldeles okände sanningar. Hans Observationer på djur och deras vätskor äro af mycken vigt. Jag går förbi dem, som han anstält på Chymus, Chylus och Gallan; nämner allenast några ord om den nya uptäkt, han gjort på *Blodet*: hvars delar icke äro små kulor, som man förut påstått, utan se ut som ringar eller kringlor, tome midt uti och aflånge; desse ringar äro uti en ständig rörelse, rulla af och an, och är besynnerligt, at se huru de stundom förena sig, åter skiljas, men behålla altid sin ringformiga figur med sit toma hål midt uti; stundom, när blod-particlarne trängas, öpnar sig ringen, och går liksom sönder, och blir en lång kedja, men under rörelsen slutar den sig strax igen och blifver åter en ring. När blodet upblandas med vatn, behåller den ock sine ringar; men slår man på honom mycket vatn, så uplösas ringarne til sine sammanhångande delar. Af detta Phenomen förklaras bruket af vatn uti sjukdomar, som komma af blodets tröghet och tjockhet, emedan vatnet gjör rin-

21ª Br.

ringarne mindre, och mera tjenlige at löpa i alla både större och mindre Vasa, hvaraf des coagulerande hindras, samt inflammation förekommes. Han har anstält observationer på Fibrerne, så väl *tendinosæ* som *musculares*, på Nerverne, Hjernan med sina hinnor, m. m. och har derigenom funnit många obekanta hemligheter i naturen. Nerverne har han funnit bestå af månge råte trådar, som icke äro genomskinlige, af otrolig finhet, utan någon canal midt uti: emellan desse fine trådar ligga i rad många små runda kulor, som äro genomskinlige; men tryckas de fine trådarne, utgår af dem et genomskinligt vatn uti stor myckenhet, som lärer vara kulornes Vehiculum. Hjernan består af ganska små kulor, och icke af *Malpighis* körtlar, eller af fibrer, ådror och andra vasa. Häraf förklarar han menniskans ideer, begrep, minne och des olika grader m. m. nemligen desse kulor rörde med mera eller mindre tröghet eller lätthet, samt i hvad direction de drifvas, antingen uti räta eller krokige linier: til ex. tokig är den, på hvilken desse kulor gå ikring eller i hvirfvel och så vidare, med månge andre nyheter uti mundo intellectuali. Ja, han har gått så långt med sina microscopiske Observationer, at han set Transpiration eller utdunstningen svinga sig up i luften, och at des delar äro små, fina och genomskinlige skifvor, som han kallar *Laminette*, hvilka uti en stor myckenhet utdunstas och skingras i luften. Detta, säger han, är icke en inbillning, såsom då Leuvenhoek säger sig hafva sedt Epicuri Atomer eller Cartesii materia subtilis, eller som Highmore sade sig hafva sedt de magnetiska effluvia under form af et tökn; mycket mindre lärer han villa jämnföras med Hr Swedenborgs syner: ty utdunstningen synes för hvar mans ögon på en spegel, och han har besedt den med et microscope,

som

ſom förökade Diametern allenaſt 1280 gånger eller hela ſuperficies öfver en och en half million. Han tänker utgifva i flere Tomer ſine nye upptäkter, ſom han redan gjort, och ſom han vidare ſkal gjöra; ſå ock om ſättet at gjöra och bruka de ſmå cryſtals-kulorna til Syn-glas. Han har redan 1763 här uti Neapel utgifvit. *Nuove Oſſervazioni intorno la Storia Naturale, del P. D. Giovanni Maria della Torre*, i 8 på 172 ſidor, utom Företal och kopparſtycken. Jag tviflar på, at den är kånd hos oſs, ehuru för ſå lång tid ſedan tryckt, och innehåller ſå mycket nytt, at den förtjente viſst en öfverſättning på et kåndare ſpråk. Det är icke långeſedan Auctorns namn hunnit fram til oſs, ehuru han ſå långe arbetat, gjordt ſå många nya rön, ſkrifvit flere nya verk. Man finner håruti alt följden af det föga Commercium emellan Ledamöterne af Republica Literaria uti Europen allenaſt, at nu förtiga de andre och ſtörre Verldens delar.

Men jag frugtar billigt, at M. H. förebrår mig för mycken vidlöftighet uti detta åmnet, och derföre gör jag här aldeles förbi de förbättringar, han gjordt på Tuber och Perſpectiver: jag har redan kommit nog långt ifrån Veſuvius; men digresſioner äro tillåtne i Bref. Ibland flere, ſom ſkrifvit om detta Berget, bör ingalunda glömmas den lärde *Franciſco Serao*, Drotningens Lif-Medicus: han utgaf 1740: *Iſtoria dell' incendio del Veſuvio accaduto nel meſe di Maggio dell' Anno* 1737, ſom är mycket vål ſkrifven, ty denna Hr *Serao* år öfver alt anſedd ſåſom en ſtor Skribent både på Italienſka och Latin. Det är juſt en Hedersman: han gjör ſig ålſkad hos alla människjor, har en ſtor modeſtie och döljer ſina ſtora inſigter. Han har ſkrifvit en ſkön Bok i 4:o om *Tarantula* uti Apulien, och viſar hvad ſom är ſant uti

alla

alla beråttelser om Tarentismus, och hvad som år fabel, såsom at dansa bort sjukdomen. Han tilskrifver densamma til större delen Apuliernes mjåltsjuka i rötmånaden; och når en Flicka vil gifta sig och hafva roliga Sållskaper och Dans, såger hon sig vara stucken af Tarantula; som dock, efter hans och andre Naturkunniges tankar, icke kan förorsaka mera skada, ån en bröms eller geting. Men det år skada, at detta Verket ej blifvit fullkomnat: det borde bestå af 3 Delar, men 2:ne åro allenast tryckte, och 2:ne ark på den 3:dje; alt som år tryckt år 276 sidor i 4:to. Utomdes har dess sållsynthet blifvit så stor, at jag icke kunnat på något sått blifva ågare deraf, om icke Auctorn sjelf gjort oss hvar sin skånk af alla sina tryckte Arbeten; såsom han ock ståndigt visat och ånnu dageligen fortfarer at visa oss mycken vånskap och godhet. Hans beskrifning på *Elefanten*, som tilförene hår underhölts lefvande, men nu vises upstoppad, samt Anatomiske Anmårkningar öfver *Lejonet* och et *Vildsvin* åro, under namn af *Opuscoli di fisico argumento*, utgifne hårstådes 1766 i 4.

Men nu år tid, at sluta detta långa Bref. Dock gjorde jag orått, om jag hår förbiginge Hr *Gaëtano de Bottis*, som utgaf 1761 lårda Anmårkningar på Italienska Språket öfver de *nye Vulcaner*, som 15 til antalet utbrusto såsom eldkållor, icke långt ifrån Torre del Greco, nedanför Vesuvius, d. 3 Decembr. 1760. Sedermera utgaf han 1768 en Historisk Beråttelse om Vesuvii hiskeliga brand uti Oct. 1767. Hr de Bottis år en snåll Mineralogue, och följer vår verldskånde Wallerii Systeme. Jag har bedt honom gifva ut en Methodisk Beskrifning på alla slags Lavar, Stenar, Crystaller, m. m. som komma utur Vesuvius, så at vi finge en ordentelig Mineralogia Ve-

ſuviana. Han har aldeles lofvat mig det; och til des den kommer, vil jag icke oroa M. H. med Veſuviſka Berättelſer, utan förſäkrar M. H. om min beſtändiga tilgifvenhet - - -

P. S. Hr *Vairo*, en ſnäll Phyſicus härſtädes, Diſcipel af Hr *Serao*, lofvar mycket ljus uti alle häromkring varande beſynnerlige Phenomener, ſåſom Veſuvius, Solfatara, kokande Vatn, Grottor, Utdunſtningar, m. m. En ſnäll Latinſk Poët, vid namn *Migliaccio*, har ſkrifvit et ſkönt Poëme om Veſuvii Eruption 1767, ſom han dedicerat til Stor-Hertigen af Toſcana. Han ſkref juſt under det Berget raſade, och hettan af Enthuſiasmen påſtod lika länge med eldſtrömmandet utur Berget; och fick Stor-Hertigen hans Poëme til ſig i Florens med Poſten, förrän han af Aviſorne viſte det minſta af Bergets Eruption. Detta Poëme, ſåſom många andra af ſamme Auctor, är vårdt Auguſti Siecle. Skada är, at det ännu icke blifvit trykt. Hr Migliaccio har, utom många andre vänſkaps-prof, gifvit mig en afſkrift af detta och några andra ſina vackra Latinſka Poëmer.

TJU-

TJUGONDE-ANDRA BREFVET.

Neapel, den 8 Sept. 1771.

Uti mit sista Bref, så vål som i de föregående, har jag tilråckeligen beskrifvit de mårkvårdigaste Saker och Stållen på östra sidan om Neapel, omkring Vesuvius, m. m. Nu vil jag gå tvårt igenom Staden, och ut på vestra sidan til la *Grotta del cane*, eller *Hunds-grottan*, så kallad derföre, at man dår vanligast gör experimenterne med hundarne, såsom nårmast til hands och låttast at visa för resande Utlånningar; ty den år lika farlig för andra djur, som för hundar, och alt, som lif hafver, måste dår dö och utslockna, til och med elden. Denna Grotta ligger litet uphögd ifrån vågen, vid en bergsrot; år ej mer ån något öfver 3 Svenska alnar hög, 2 bred och 5 à 6 lång inuti Berget; botnen år en svartaktig och fuktig jord, utur hvilken de dödande ångor upkomma; dock stiga de icke högre ån 1 fot eller half aln om Sommaren, och ifrån 6 til 10 tum om Vinter-tiden i högden, horizontelt öfver hela Grottan nedantil; ty högre up år ingen fara: slår man hastigt igen dörren, som år för Grottan, så updrifvas vål ångorne något högre, men såtta sig straxt derpå efter vanligheten: åfven så sker om man blåser på dem med pust, eller flåktar; detta visar, at desse ångorne åro mycket tunge, såsom impregnerade med vissa Metalliske partiklar. Jag låt anstålla försöket med en hund: man tog och lade honom neder på jorden och höll honom litet derstädes; men det behöfdes icke lång tid, innan han låg af sig sjelf och vardt aldeles orörlig, flåmtade och drog långa andetag, tungan blef aldeles blå och ögonen bleknade, och detta alt på icke stort mer ån 1 minut; han var

nästan död, då jag bad dem båra honom ut i luften; når han då legat litet på buken utanföre, kom han sig snart före igen; men då han ville springa, tumlade han flere gånger öfver hufvudet och gjorde många kullbyttor; ty hufvudet var honom för tungt och krafterne för svaga: sedan han yrat på detta sättet en liten stund, blef han aldelas braf igen. Icke behöfver man lägga honom uti Sjön Agnano, som år några steg ifrån Grottan, för at i vatnet qvikna vid, det flere skrifvit. Luften utanför Grottan år tilräckelig. Man gör samma försök med Foglar, Grodor, Ormar m. m. Märkeligt år, at man sedt en Orm uthårda 6 minuter, innan den blef död, och gaf icke det minsta tekn til något lif; men når man sedan bar honom i Sjön, fick han icke allenast lif igen, utan ock en sådan styrka, at han låg 1 och en 4:dels tima i Grottan, innan han blef aldeles död. Man har på kort tid set en Åsna dö derinne, Människor på samma sätt, ja alt som behöfver luft til sit uppehålle. Månge hafva af nyfikenhet lagt sig ner at känna desse ångor, och hafva icke kunnat rest sig up mera. Jag ville ock göra detta Försök, dock icke helt och hållit, utan allenast förra delen deraf, at nemligen känna lukten af desse dödande ångor; och bad derföre dem, som voro med mig i följe, rycka mig hastigt up och leda mig utur Grottan, i fall de sågo at jag blef liggande orörlig. Jag lutade mig derpå ned; men når jag kände den styggа lukten, liksom utur et gammalt Vin-fat eller et rutit Ägg, och at den qväfde och hindrade andedrägten, reste jag mig hastigt up, utan at känna vidare någon verkan deraf. M. H. kan bäst föreställa sig lukten uti denne Grottan, når jag säger, at den liknar äfven en stark lukt af Champagne-Vin, då det petillerar och fräser. Når man står länge i Grot-

Grottan, kånner man at det hettar i fötterne: dock år botn mycket litet ljum, mera kall ån varm, men mycket fuktig. Vi gjorde vidare förfök med elden; vi uptånde en Fakla, fom bran ganfka vål ofvantil, men neder vid botnen tvårflocknade få noga, at man hvarken mer fåg eld eller rök, och den röken, fom var, ftrök haftigt ut nedan til, parallelt med botnen, dår de ftarka ångorne börja, genom dörren fin våg. Likafå tånde man elden på fammanvriden torr Halm, och låt den falla neder på botnen; det fåg ganfka befynnerligt ut, når den håftigt brinnande lågan fkilde fig aldeles ifrån halmen, fåfom man fkulle afklipt den med en fax, under fallandet, vid en fots högd ifrån botnen, och at den fedan hvarken rökte eller bran mera, ja at elden aldeles förfvan: han flåckes fortare, ån då den doppas i vatn. Det famma förfökte vi med vaxljus. Det år aldeles famma verkan hår, fom med Luft-pumpen. Vi loffade flere Piftolfkott i Grottan, men ner vid botnen år omöjligt at fkjuta et fkott, ty krutet tager icke eld, ja man fer derftådes ej en enda gnifta komma ut; men få fnart vi hölle Piftolerne litet högre, togo de eld. Vi uprepade alle deffe Förfök flere gånger. Reaumurs Thermometer ftiger mycket litet i Grottan; ånnu mer, P. *della Torre* fåger, at den faller fnarare ner ån ftiger; ty vårmen derftådes år icke ftor, och ångorne utom des med fin fuktighet fvalka glas-röret af Thermometern; man fer ock den blifva fuktig; åfvenfå hånder det med en Svamp, m. m. Men befynnerligt år, at Barometern derftådes icke faller, fom dock borde fke, om Luften derftådes mifte fin Elafticitet eller fpånftighet. Men P. della Torre refolverar denne fvårigheten fågande, at deffe tunga ångor och utdunftningar förtaga vål al luftens elafticitet, men trycka tillika med fin tyngd på Qvickfilfret

ret i Barometern, på samma sätt som den elastiska luften, och ersätta således med sin tyngd spänstigheten, som är borttagen. Men en annan lärd Man, Hr Grefve *Stratico*, Physices Professor i Padua, med hvilken jag mycket omgåts under mit vistande här i Neapel, påstod, at luftens Elasticitet är ingalunda förtagen, just i kraft af detta rönet med Barometern. Jag lemnar åt andre Physici, at göra häruti utslag. Jag tror mig göra mycket bättre, om jag nämner några andre Försök, som samme Grefve Stratico gjorde, nemligen, at Magneten uti desse ångor i Grottan mister sin kraft, vänder sig hit och dit, och kommer aldeles i oordning; icke heller drager den Jernet, ehuru stark han må vara: at Djuren derstädes, i samma stund de dö, mista irritabiliteten uti Nerverne, som eljest varar länge nog efter al annan slags död: han har gjort försök med Grodor och Ormar, som i samma ögnablick de dödde i Grottan, miste al Nervernes irritabilitet. Han skal skicka alla sina Försök til Vetenskaps-Societeten i London, hvaraf han är Ledamot. Han tänkte vidare anställa undersökningar i Grottan med Luftpumpen, så ock med den Electriska Machinen; men det var skada, at en sjukdom kom emellan och hindrade honom derifrån. Eljest är det icke rart här ikring Neapel, at finna sådane qväfvande ångor. Uti den uptäkte Staden *Pompeji*, midt för Porten, där man kommer in ifrån vägen, nära vid Colonnaderne, där Soldaternes qvarter varit, är en murad rånsten under jorden, utur hvars öpniug framkommer en aldeles lika ånga, som i la Grotta del cane, och har aldeles samma verkan. Jag kände härstädes samma qväfvande lukt; ja, man ser ångorne framkomma och hvimla emot Solen, nästan som en rök, eller då värmen af glöd upstiger och ses emot Solen el-

eller Ljuset; och äfven så synes den uti la Grotta del cane, när Solen skiner derin. En sådan dunst kallas här i Landet *Mofeta*, och är så almänt bekant, at ock Bönderne häromkring veta tala derom; ty sådane ångor finnas i öfverflöd, i synnerhet kring Vesuvius, icke allenast nyss efter Lavans rinnande, som på tusende ställen framföder sådana dödeliga ångor, i synnerhet när den kommer at rinna på en annan gammal Lava, och lemnar öpningar och våder emellan; utan ock på flere ställen, i källare, brunnar, hålor under jorden, är denna Mofeta beständig, så at ofta, när Arbetare gräfva på något ställe, känna de sådane dunster, som vid lifsstraff förbjuda dem stå qvar. Ordet har sit ursprung af Mephitis, hvarom *Virgilius* Æneid. VII. Sævamque exhalat opaca Mephitin: då han talar om Solfatara vid Tivoli, ungefär 2 goda Svenska mil ifrån Rom.

Ännu mer: *Mephitis* var en Gudinna, och hade sit Tempel vid Sjön Amsancte, hvarom *Plinius* i det Capitel, som straxt skal anföras. De Gamle kände ganska väl sådana dunster uti Hålor och Grottor; såsom då Plinius L. II, c. 93, säger: Spiracula vocant, alii charoneas scrobes, mortiferum spiritum exhalantes; och *Seneca* Quæst. natur. L. VI, c. 28, säger, at på flere ställen i Italien, per quædam foramina pestilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non feræ tutum est: aves quoque, si in illum inciderint, antequam cœlo meliore leniatur, in ipso volatu cadunt liventque corpora, & non aliter quam per vim elisæ fauces tument. Sådane dunster hafva väl ock fordom vist sig vid Sjön Avernus; bort om Puzzuoli, som har sit namn af αορνος, emedan den var *utan Foglar*; hvilka icke kunde flyga där förbi, utan at dö. Hvarföre *Lucretius* L. VI sjunger:

Principio quod Averna vocant, nomen id abs re
Impositum est: quia sunt avibus contraria cunctis;

och sedan vidare:

Qualis apud Cumas locus est montemque Vesevum,
Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus.

Och *Virgilius* Æneid. VI sjunger om Sibyllæ Grotta bredevid Avernus, således:

Spelunca alta fuit vastoque immanis hiatu,
Quam super haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis sese halitus atris
Faucibus effundens, supera ad convexa ferebat:
Unde locum Graji dixerunt nomine Avernum *).

Man kan vidare hårom bese *Silius Italicus* L. XII, samt *Plinius*, *Varro* och *Aristoteles*. Och kan man så mycket mindre kalla alt, hvad desse Gamle sagt om Avernus, Fabler, som ännu flere Lärde äro af samma tanka, at Luften derstädes är förgiftig på vissa ställen. Hr *Serao* är aldeles af den meningen. Det är visst, at då vi voro där, som Poëten säger om Æneas och hans Följeslagare uti Sjette Boken;

Inde, ubi venere ad fauces grave olentis Averni;

sågo vi väl Foglar flyga öfver sjelfve Sjön, men de voro högt up i luften. Andre säga sig hafva sedt dem simma i vatnet. Det är säkert, at denne orten undergåt månge ändringar, det må vara genom Skogens borthuggande, som Kejsar Augustus låt anställa, för at gifva Luften friare fart; eller af den segelbara Canal, som Nero började vid Avernus, och skulle gå hela Landet igenom ända til Ostia vid Tibern, hvarom *Svetonius* in vita Neronis c. 31, *Tacitus* och *Plinius* tala; eller ock af Montenuovo, som på

*) Somlige Editioner läsa här Aornon.

på en enda natt, nemligen Michelsmåſſe-natten, under myckeṇ Jordbåfning och Vulcaners utbrytande, upkom hår bredevid 1538, och gjorde mycken åndring uti belågenheterne vid Sjöarne Lucrinus och Avernus, bredevid och emellan hvilka det utbraſt, och nu ligger och igentåpper ſåkert många Canaler och dunſthål håromkring. Men jag kommer nu ihog, at jag ſkrifver et Bref til en Vån, och icke en Tractat om Mofeta uti Neapel. Det vore mycket behagligare åmne, at tala om de på denna ſidan om Neapel varande Campi Elyſii, om Bajæ och deras ljufslighet, hvaråſt Keiſar Hadrianus afled, under det han upmuntrade ſig ſågande: *O animula vagula blandula!* &c. och blef biſatt uti Villa Ciceronis, kallad Acamia: om den Kållan, ſom vid detta Ciceros Palats, efter hans ynkeliga dőd, blef upfunnen, hvars vatn var godt főr ögonſjukor och gaf anledning åt Laurea, Ciceronis Libertus, at ſkrifva et ſkőnt Epigramme, ſom *Plinius*, L. XXXI, c. 2, oſs helt och hållit conſerverat, nemligen, at ſjelfve Ciceros Landtgods velat rikta verlden med et nytt őgonvatn, főr Ciceros ſkull, at ſtårka ſynen på dem, ſom őfver alt i verlden, och i alla tilkommande tider, låſa hans Skrifter:

Nimirum locus ipſe ſui Ciceronis honori
  Hoc dedit, hoc tanta cum patefecit ope;
Ut quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
  Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

Om alt detta vil jag icke ſkrifva, ty icke har jag Ciceros gåfva at ſkrifva behagligt; icke heller har M. H. hans őgonvatn, ſom kunde brukas under låſningen af mina kråkfőtter. Åfven ſå vil jag icke gå tilbaka uti Tritolis Badſtugor; jag har ånnu ej glőmt, huru jag ſvettades ſiſt, och kånner mig icke nu behőfva en ſå ſtark Transpiration. Jag hade vål ſnara-

rare lust, at föra M. H. uti Sibyllas Grotta, för at höra våra tilkommande öden och de glada tider, som vår Tids AUGUSTUS bereder oss; ty som hans Namn GUSTAVUS är aldeles et Anagramme af denne Verldens Beherrskare, och Des gerningar redan lysa ända til denne ytterste ändan af Europen, samt alle egenskaperne bebåda oss denne Musernes Skydsherre; så är lätt at göra Prognostiquer, i synnerhet för den, som nyss på stället fått del af Sibyllas Spådoms-ande; men jag vil icke, at mina Bref skola likna hennes Blad, tala i oredighet och utan ordning om et så högt och glädjefullt ämne. Det är Virgilier förbehållit, at beskrifva så tröstande Spådomar; och sådane lära väl icke brista oss i et Tidehvarf, uti hvilket Martialis önskan så märkeligen upfylles: *Sint Mæcenates; non deerunt, Flacce, Marones.* Här i Neapel är ingen, som läst och hört talas om Kon. GUSTAFS hålne Tal, om Hans höga Tänkesätt, samt huru han börjat Regeringen, som en verkelig Pater Patriæ, som icke säger åt oss: *Beati voi, felici voi, chi avete un tal Re;* och det höre vi alla dagar, och i alla Sällskaper, både på Hofvet, i Staden och på Landet m. m.; ty GUSTAFS Namn har redan gåt öfver alt och intagit allas hjertan: Ingen Konung har någonsin gjort så hastiga och så vidsträkta eröfringar. Den berömde Hr Marquis *Vargas Macciucca*, President öfver Tribunalet, Minister för Justicen, Rådsherre m. m. skänkte oss Hr Grefve Tessins Bref til Hans Maj:t, öfversatte på Italienska, som äro uplagde här i Neapel 1763 uti 3 Tomer i 8, och sade oss, at han aldrig läst vackrare Bref til någon Prins, och var glad, at han nu redan fick se frukterne af den använde mödan; *af en så stor Upfostran har blifvit en stor Konung*, sade han. Se! så talar det Folket, som bor

när

når vid Sibyllas Grotta, och så talar man i Rom; och öfver alt uti detta gamle Musernes Land höres frögde-ljud, hvars Echo går öfver Alperne up til Norden; och jag beledsagar det med en önskan utur *Virgilius*, hvars Graf jag nu har för mina ögon:

O fortunatos nimium, sua si bona norint
Cives - - - -

Men jag skulle aldrig sluta, om jag ville fullfölja at tala om alla de besynnerliga Märkvärdigheter, som finnas på denna sidan om Neapel: de härliga Curer, som ske ståndigt i de många här varande Imme- och Svett-Bad; huru många här fått sin syn igen, nästan på et miraculeust vis, at förtiga alla andra sjukdomar som här botas: måsta Curerne anställas i Augusti och Septembris Månader, då långvägat Folk kommer hit at få igen sin helsa, som sker fort och utan några vidlöftiga konster, allenast at svettas om mornarne i någotdera af de anviste Bader, hvilkas värme är mer eller mindre häftig. Medici från Salerno funno icke sin räkning vid så låtköpt helsa, och förstörde flere Bad uti 13:de Seculo, men nu äro de åter i godt stånd, och besökas just nu som flitigast denne tiden på året; och ser jag dagligen många Vagnar gå dit ut hvarje morgon, m. m. Desse varme Bad komma af underjordisk hetta och eld, som finnes öfver alt i desse orter; och kan jag icke likna de här omkring varande Bergen vid annat än stora ask-högar, som uti urminnes tider brunnit och gjort Puzzolane, som då den hårdnar kallas Tufo eller Tophus och Piperino på Italienska. Sådane äro bergshögden vid Grotta del Cane, den genomgråfda Grotta di Pausilypo, de store och vidsträkte Catacomberne uti Staden, Monte-nuovo, med et ord, måst alle berg och högder här omkring;

jag fåger dock detta, utan at gjöra någon pretention uti Mineralogien, hvilken vetenskap jag vål behöfde, för at dömma rått om desse Vulcaniske Lånder. Men det kan jag såga, at man gjör sig et falskt begrep om *Solfatara*, då man föreståller sig densamma som en *Kulle*, det månge gjort; den torde vål varit så uti urminnes tider, men nu, sedan den blifvit nedbrunnen, år den et platt fålt och en plan, så at regnvatn stadnar derpå: dock vil jag icke inlåta mig uti någon vidare beskrifning hårom, eller om den Alun och Sal Ammoniacum, som hår i myckenhet håmtas, och af hvilka jag tagit flere prof-ver, at föra hem med mig: ty alle Rese-beskrifningar tala vidlöftigt hårom, liksom andre af mig hår förbigångne Mårkvårdigheter, Antiquiteter och Villæ, som de rike Romare hår haft. In summa: denne orten har varit och år ånnu så ljuslig och tåck, at *Horatius* med skål sagt:

Nullus in orbe locus Bajis prælucet amœnis;

och derföre diktade hår Poëterne alle hårligheter i andra lifvet, som förr år anmårkt; men för Grottorne och de underjordiske Gångarne skul voro ock hår Cimmeriæ tenebræ, hvarom *Homerus*, Odyss. XI, vers. 14, och *Cicero*, Tuscul. Qu. L. II, skrifva; ja, åfven sjelfve Styx, Acheron och Phlegeton fingo hår rum, för det mykna Phlogiston, som hår finnes öfver alt i jorden och visar sig uti eldkastande, rök, badstufvor, kokande och sjudande kållor, med mera. — Hvad stark Handel denne Ort drifvit fordom, då Skepp i myckenhet kommo ifrån Alexandria uti Egypten til Puteoli, som ditförde Böcker, Papyri, Krydder, Stenar, Byssus, m. m. kan man låsa hos *Strabo* uti 17:de Boken, och *Svetonii* Vita Augusti, cap. 98, samt *Seneca* epist. 58. Håraf får Pauli Re-

sa

ſa mera ljus, ſom kom med et Alexandrinſkt Skepp ifrån Maltha til Syracuſa och Rhegium, ſamt derifrån til Puteoli eller Puzzuoli, Ap. G. 28. De *Bröderne*, ſom där funnos, och bådo Paulum och hans Följeſlagare blifva där qvar i 7 dagar, voro ſäkert Judiſke Köpmän, ſom där bodde för handelns ſkul; andre mena, at dermed förſtås Chriſtne. Ännu ligga många utländſke Skepp uti Puzzuolis Hamn, ſom inlaſta Viner, Frukter, Silke, m. m. dem de utföra.

TJUGONDE-TREDJE BREFVET.

Neapel, den 18 Sept. 1771.

Uti mit förra Bref har jag allenaſt talt om de extraordinaire Naturens Phenomener, och om gamle Ståders upgråfningar håromkring ſamt Antiquiteter; med et ord, om ſådane Underligheter, ſom icke finnas tilſammans på något ſtälle i verlden: utan at tala om Staden *Neapel*, ſåſom Stad. Den förtjenar dock i flere affeenden at kännas. Den ligger ſå täkt och vackert, at det icke kan beſkrifvas, och landet deromkring kan liknas vid det förlofvade Canaans Land. Hela Konungariket Neapel, utom Sicilien, räknas hafva 4 Millioner Invånare. Staden Neapel har inemot 400000 Själar, och i viſſa Gator äro Folk och Vagnar ſtändigt i rörelſe, ſåſom uti Paris. Jag vil icke här gå in uti en vidlöftig underſökning, om denna Folkmängd är rätt ſyſſelſatt eller ej, och huru Commerceen, Handaſlögder, Konſter och Landtbruk kunde vida förbättras här i Landet. Derom kan M. H. läſa en Anonymiſk Bok, ſom kallas: *Naples; ce qu'il faut faire pour rendre ce Royaume floriſſant*, Amſt. 1769; hvaraf nu åter

en

en ny Edition i år utkommit. Climatet drager verkeligen til låttja och veklighet. Hannibal, den Hjelten, fom gjorde fjelfve Rom darrande, blef med hela fin Armee bortfkåmd vid Capua. Tarentinernes och Sybariternes veklige feder omtalas hos alle gamle Skribenter. Det år befynnerligt, at fe hår på gatorne arbets-folket gå aldeles nakne och förja icke för morgondagen, och åter många hundrade galonerade Löpare framför de förgylda Vagnarne trånga fig fram ibland den fattige fkocken: få nåra röra båda extremiteterne hvarandra; högfta luxe och högfta ufelhet ihopgör hår et befynnerligt Spectacle, och det icke allenaft på gatorne, utan månge påftå åfven, at de röra hvarandra åfven få nåra uti Sederne. M. H. fkal båttre förftå meningen håraf, når jag får nåmna, huru en Neapolitaner befkref nyligen för mig Invånarne hår i Staden, och med hvilka man hår bör omgås. Man kan likna Folket i Neapel vid en Orm, fade han: Hufvudet år giftigt och fkadeligt, det afhugges derföre och bortkaftas; ftjerten år oduglig och otåck, den afhugges åfven och bortkaftas; men den medlerfta delen år nyttig och god; derföre tages den och förvaras uti Apotheken: få åro de Förnåmare och Adeln hårftådes, fade han, illa upfödde, okunnige, fkadelige och elake m. m. De fåmre åfven få, fom kallas hår *Lazaroni*, åro få gemene och oduglige, at ofta månnifkor böra undfly dem, m. m. Men Mellanftåndet år, efter hans mening, det båfta man kan finna i verlden. Det hör mig icke til, at cenfurera en Nation. Ingen Regel utan exception; jag kånner några Prinfar hår, fom åro rått vål upfoftrade och inftruerade, och omgås man med nöje i deras fållfkaper; antalet af fådane torde icke vara få ftort, och fvarar ingalunda mot den myckenhet af Prinfar, Förftar, Ducar, Marquifer,

ſer, Grefvar, m. m. hvaraf Neapel år fullt. Åfven ſå har jag icke underlåtit at förſöka, at ibland det gemenare folket i Neapel, ſom år ſå utſkrikit i alla Lånder, finnas de, ſom hafva tro och redlighet, ſamt bedraga icke då de kunde göra det. De åro mycket för ſit egit intereſſe, och vilja för ingen ting vinna mycket; men dertil vånjas de af de mykna Reſande, ſom beſe deſſe Orter. I almånhet år viſt, at Neapolitanerne hafva godt hjerta och mycken vålmening, åro medlidande och ſnart rörde; deraf ſer man dagelige prof. De åro qvicke och ſpirituelle; deras omgånge år lått och godt; ſnart göra de ſig bekante och vånner. De högre åro icke högdragne, utan vånlige och förekommande: alle hålla mycket af Utlånningar. Månge Prinſar och Herrar hafva gjort oſs viſite, budit oſs til ſig, och gjort oſs tuſende höfligheter. De Lårde åro obeſkrifveligen artige: knapt år någon, utom en och annan girig, ſom icke ſkånker ſina Arbeten, och det på ſå artigt ſått: den ene framgifver ſin Bok, och ſåger, at det år en Tribut af hans eſtime för den perſon, han gifver den åt; en annan beder, at man vil cenſurera hans Arbete, m. m. Detta göra de, då en Utlånning och främmande blifver vål kånd hos dem, eller hos deras vånner. Månge hafva ſkickat mig ſina Böcker, utan at jag tilförene kånt perſonligen Auctoren. De Lårde i Neapel arbeta af luſt och naturlig böjelſe, utan at vånta deraf ſårdeles befordran och intereſſe; ty i almånhet kan jag ſåga, at Literaturen år nu för tiden icke mycket protegerad hårſtådes; och derföre år icke antalet af Literate ſå ſtort, ſom det kunde blifva. *Honos alit artes.* Premier åro hår mycket få; och derföre finnes icke hår den myckenhet af Academier uti alle Vetenſkaper, ſom uti Paris och öfver alt i Frankrike. Men

det-

detta ökar just min Estime för de Neapolitanske Lärde. Mänge blifva verkeligen hindrade i loppet af brist på nödig utkomst, och måste tillika utöfva andre Närings-medel, som hindra dem gå långt, och det gifver Vetenskaperne en stöt. En Professor, til exempel uti Grekiskan, för at skaffa sig någon beqvämlighet, och at kunna föda Hustru och Barn med heder, gjör tillika Advocat-Sysla uti Tribunalet, som här i Neapel är den säkraste födkrok: och är det underligt, huru han kan hinna at skrifva Böcker, äfven uti Hebraiska Literaturen, och drifva Processer. Han öfvergår sjelfva Demosthenes, som skref allenast de Plaidoyers, dem han proclamerade för Domstolen: denne läser Isocrates och Demosthenes för ungdomen, utgifver på trycket Förklaringar öfver Davids Psalmer, skrifver vackra Italienska Verser, arbetar i Antiquiteterne, och vinner tillika många Processer, samt med dem flere tusende Ducater om året. Så gör Hr *Saverio Mattei* här i Neapel, som har utgifvit 3 Tomer i 4, under titul af: I Libri Poëtici della Biblia, tradotti dell' Ebraico originale, e adattati al gusto della Poësia Italiana: colle note e osseruazioni Critiche, Politiche e Morali. E colle osseruazioni su i luoghi piu difficili, e contrastati del senso letterale e spirituale. Opera di Saverio Mattei, in Napoli; hvaraf siste Tomen utkom 1768. Utom des har han utgifvit andra Piecer, såsom Exercitationes per Saturam, Neapoli 1759, i 4, at förtiga hans mindre Poëmer. M. H. kan säga, at detta är et lärdt Polypolium eller Polyhistoria, bägge torde vara sant; ty ingen ting är så indrägtigt här i Neapel, som at vara Advocat, hvaraf ock deras antal härstädes är ganska stort. När man tager alle tilsammans, som höra til Juridiquen och Domstolarne i Staden Neapel, skola de gå til 30000 Personer,

ner, och Advocaterne allenast til 15000. När man går til Tribunalet, som kallas *la Vicaria*, må man mista hörslen af Cabalisternas sorl, och trångslen är så stor, at man knapt kan slippa fram, ehuru många och store Salar där äro. Juristerne kallas här *Paglietti* af den Kragen, som de hafva på halsen, hvilken kallas Paglietta; den liknar aldeles en Prest-krage, men färgen är blåaktig; alle äro de svartklädde. Med alt detta stora antalet af Lagkloke skal jag icke säga, at Lagen och Rätvisan blir mycket väl skipad i Neapel. Jag anser många välmående Jurister i en Stat, som många Medici i et Hospital; de Sjuke ligga til sängs, och Medicus åker i vagn på deras kostnad; ju flere de äro til antalet, ju mera bevisa de de Sjukas myckenhet, samt Konstens rätta värde och anseende. Just aldeles detsamma finner jag med de många härvarande välmående Jurister; de bevisa Trätors och Processers myckenhet mer, än Rätvisans häfd. Jag har hört, at Saker här tagas op, som äro 5 à 700 år gamla; ty den, som i så lång tid varit, arfvinge efter arfvinge, ägare af en jord m. m. kan blifva pålagd at bevisa sin rättighet dertil; och ofta säger man, at hans Documenter äro falske, at stylen och caractererne af bokstäfverne äro af en senare ålder, och således suppositia, m. m. Af hopp om vinning och at komma til hederligt anseende, rusa således många til detta feta näringsfäng. Man har sagt mig om Hertigen af Brunswik, som var här för 4 eller 5 år sedan, at han utlåtit sig, det han observerat på sina Resor: at *sättet at komma fort i Berlin är Soldat-väsendet; i Rom at vara Prest eller Munk; och uti Neapel at vara Paglietti.* Men jag lemnar den så mycket frequenterade Vicarian, och går til Universitetet, som långt ifrån icke är så mycket besökt.

Det har öfver 30 Professores Regii; och Konungens Öfverste Hof-Prest, som kallas Capellano Maggiore, och är altid Biskopen i Puzzuoli, är Præfectus Universitatis. Alle Vetenskaper drifvas och läras här, och M. H. kan tro, at Juridiquen icke heller tages undan, som ensam har 8 à 9 Professorer: ty 2 äro uti Jure Canonico, 2 i Jure Civili, en har Jus Criminale, en annan Jus Feudale, en annan Jus Municipale; at förtiga Commercien och Oeconomien. När någon Cathedre eller Profession är ledig, får hvilken som vil söka, han må vara ung eller gammal; skilnaden på Promotus eller ej, finnes här icke; ty här hållas icke några Promotioner, och man vet icke hvad Magister Artium är, utan at deraf känna den minsta saknad i det Almänna Bästa. Den, som söker, bör bevisa sin skickelighet uti den så kallade *Concurso*, som är så besynnerlig och för oss aldeles okänd, at M. H. lärer blifva nögd, at få veta hvad det är. Den sökande til den lediga Professionen har at anmäla sig hos Konungens Capellan (M. H. ser af det jag nyss nämt, hvad halt det ordet har här i Landet, och at det är annat än hos oss, där ingen vil heta Hr Capellan), som skrifver honom up på Listan, den ena efter den andra. Han sätter ut dag, då hvar och en skal aflägga sit Lärdoms-prof, som kallas Concurso, och sker på det viset: Dagen förut kommer han til Hans Högvördighet, Monsignore Capellano, som då gifver honom i vederbörandes närvaro et ämne, hvarom han dagen efter, det är inom 24 timar, bör utantil hålla en lärd och eloquent Discurs på Latin, uti Hr Capellanens, visse Rådsherrars, Professorernes och en myckenhet Åhörares närvaro, uti et solent Auditorio: och derpå skola 2 af Competitorerne opponera emot det han sagt och quæstionera honom, m. m. Derpå är han skyldig, at sva-

ſvara vål. Men Materien ſtår icke uti Capellanens godtycko at vålja: han brukar dertil en Hufvudbok eller Auctor Claſſicus; ſom hår til exempel, til den ledige Profeſſion i nu fórl. Sommar, då Ethicæ Profeſſion var ledig, togs en Edition af Ariſtotelis Ethica på Grekiſka; Boken år igenſluten: deruti ſticker Capellanen med en nål, och det Capitlet, ſom då kommer fram, blifver åmnet; ſå fórfares 3 gånger, ſå at den ſókande får 3 Materier at vålja af, ſom han efter 24 timar ſkal lårdt afhandla: på denna tiden ſkal han låſa i Saken, fór at aprofondera och kånna vål åmnet, utarbeta det, ſammanſkrifva Oration eller Afhandlingen deróſver, låra ſig den utantil, proclamera denſamma och ånteligen fórſvara den publice. Månge gifva ſig icke ro at ſofva om natten, och pådraga ſig ofta en ſjukdom, i ſynnerhet då de icke åro vane vid et ſå ſtrångt arbete eller ſkjutſande inom dag och natt. Somlige blifva af det lyſande och ſtora Auditorium aldeles fórvånade, och få icke fram et ord. Det hånde nu, at då en gjorde ſin Concurſo, kom han aldeles af ſina Concepter; men han låt ſtraxt derpå trycka ſin Diſſertation ſådan han var, och fråmſt ſatte han utur Virgilius: Obſtupui - - - & vox faucibus hæſit. Det år icke eller ſårdeles lått fór de 2 Competitorerne, ſom ſkola opponera; de åro vål tilſtådes, når den andre får ſina åmnen; men de veta icke, huru han afhandlar dem; likafult bóra de contradicera honom; och at viſa ſina inſigter, bruka ſomlige reperera i korthet hela den andras Diſcurs, viſa deruti fel och med ſkål vederlågga deſamma. Jag har hórt dem ſom ſå gjort, och ånnu mera; de hafva gjort ex tempore ſamma Diſcurs ſom den andre, men mera våltalig och laconique. Til den ledige Profeſſion uti Ethican voro 18 à 19 Sókande, ſom alle gjorde hvar

sin Concurs; och har jag derföre haft så godt tilfälle, at se och väl känna detta besynnerliga pröfvandet. Månge af de Sökande voro unge och gjorde sine prof väl; den, som fick Profession, var icke heller mycket gammal. När alle gjort sine Concurser, kommer Hr Capellan, en och annan Rådsherre, såsom Hr Marquis Vargas, och alle Professorerne tilsammans, raisonnera öfver den, som mäst distinguerat sig, gå sedan til Votering, och den, som får måste rösterne, stadfästes sedan af Konungen, och får des Fulmagt. Hela Universitetet kostar Konungen 7300 Neapolitanske Ducater om året, som utgöra alle 33 Professorernes Löner; men de äro icke alle lika väl betalte. Juristerne hafva mäst; somlige af dem hafva 900 Ducater om året; de andre hafva 6 à 400, och den minsta Lön är icke mer än 130 Ducater; och för denna lilla Summan är det just, som man nu har gjort de omtalte lärde Batailler; men det är härmed, som uti de Olympiske Spelen, man sikte så högt at få en Olive-krans, emedan man sedan hedrades derföre i hela Grekeland. Man kan i Neapel, där uppehället icke är mycket dyrt, knapt lefva för 130 Ducater om året, som är vid pass 550 Franska Livres; ty en Ducat i Neapel är icke mer än 10 Carlini, och borde ej vara mer än 10 Dal. k:mt, om vi icke hade Vexel-Cours, som gör våre räkningar så ovissa, och smälter stundom bort våre penningar som smör i solsken. — Universitetet, som här kallas *I Studii*, har nyligen mist en af sine lärdaste och i hela Europen mäst kände Ledamöter, *Mazochi*, om hvilken jag redan talt i mine förra Bref. Han blef död den 12 Sept. uti en ålder af inemot 87 år; var född 1684 d. 26 Octob. Ehuru hans hälsa var mycket svag de senare åren, var dock hans omgånge upbyggeligt; och lärer jag omtalt förut,

ut, huru ôme Samtal jag haft med honom; och derföre är det icke at undra på, at jag är en ibland dem fom fakna detta utflåkta ljufet; i fynnerhet fom jag juft i famma dagarne tänkte göra fifta Vifiten hos honom och taga affked, och får då oförmodeligen veta, at han förekommit mig. Hr *Ignarra*, hans Difcipel och Succeffor i Profeffionen, är otröftelig; och hafve vi både tilfammans, tillika med Hr *Carcani*, fålt våre upriktige tårar öfver denne Neftors bortgång utur Mufernes låger. Det var en ftor Man både i lårdom och lefnad. Om hans mångfaldige Verk och Arbeten har jag förut fkrifvit. Utom Univerfitetet äro här många Collegia och Seminaria, deruti Ungdomen måfterligen upfoftras. Det fom är uti Archie-Bifkopens, nu varande Hr Cardinalen *Serfales* Palais, och kallas Seminario dell' Arcivefcovato, är i fynnerhet berömt; det har til Rector den lårde Hr *Simioli*, en artig och hederlig Man. Jag afhörde med nöje en publique Examen uti Mathematiquen, fom 5 Ynglingar dår aflade, af hvilka tre hade 18 år och två 19. Hr Cardinalen *Serfale* var fjelf nårvarande och dirigerade Acten, til hvilken voro budne måft halfva Stadens Lårde, få ock flere förnåme Perfoner. Hvilken fom ville, fick examinera dem och argumentera emot deras Svar, alt efter *Euclides*; *Archimedis* Theoremer, efter *Taquet*; Trigonometria plana efter famma Auctor, famt Trigonometria fphærica efter *Kniel*. Denne Examen fkedde på Latin, uti hvilket Språk, få vål fom Grekifkan, de äro vål för fig komne; de fkola nu lära Hebraifkan. Examen gick ganfka flinkt för fig, och til allas förundran. De hafva icke fluderat Mathematiquen mer ån halftannat år; 3 af desfe Ynglingar fkola blifva Prefter. Jag kånner många unge Herrar hår i Neapel, fom gå långt i Mathe-

thematiquen, ibland hvilka jag kommer ihog Hr *Demarco*, som är allenast 17 år gammal och kan Euclides, Algebra, Calculus integralis och differentialis, Astronomien, Physiquen, m. m. och desutom Latinska Språket. Man torde hafva orsak at klaga, at icke en så väl påbegynt Sak sedan continueras, och at man icke vet hvarest denne myckenhet af lärd Ungdom tager vägen, ty man ser så få store Mathematici; men det sker väl på flere ställen än i Neapel, at början är god och sedan stadnar alt i bakvatn. Man har nu här anlagt en Ecole Royale Militaire, uti hvilken Mathematiquen med alla sina delar samt Artilleriet och Fortification skola läras. Hr *Caravelli* är deruti Directeur: han har börjat utgifva Elementerne i desse Vetenskaperne under följande Titel: Elementi di Mathematica, composti per uso della Reale Accademia Militare dal Professore di Fisica Sperimentale e Chemica, e Direttore delle Scienze della medesima Vito Caravelli, in Napoli 1770, i 8:o. Häraf äro nu 6 Tomer utgifne, som innehålla Arithmetiquen, Geometria plana, Algebra, Geometria solida, Läran om Logarithmerne och Trigonometria plana, samt den 6:te Tomen, som nu nyss är utkommen, om Sectiones Conicæ. Han har gjort mig den äran och skänkt mig desse sine Arbeten; de äro dedicerade til Konungen. Han skal vidare utgifva Geometria practica, Statiquen, Hydrostatiquen och Hydrauliquen; men Artilleriet och Fortificationen lärer han icke gifva ut på trycket, utan endast dictera dem för ungdomen. *Konglige Pagerne*, som äro af de förnämsta Familierne i Landet, hafva sin egen Academie med sine Professorer: ibland dem är den bekante Hr *Paolo Moccia*, som har den naturlige egenskapen, at han flyter i vatnet och kan icke sjunka til botn, utan at kunna Simme-konsten: det är

det-

ta Phenomen, som gifvit Vetenskaps Academierne uti Paris och London så mycket at göra: somlige tilskrifva det hans fetma och Istermage, andre hans stora Lungor, andre åter at hans Ben åro mindre och låttare, ån at de kunna öfverväga de öfriga delarne. Han har varit så god och vist oss detta Experimentet. Han går i Hafvet som på Gatan, och han har sagt mig, at det kostar honom mycket mindre. Han står, sitter, ligger, lutar sig, m. m. och utan at röra hand eller fot, som Simmare göra för at uppehålla sig i vatnet, och likafult sjunker han icke ned långre ån til halsen; han kan klå sig i hufvudet, ja åfven åta, om han vil, i vatnet: det ser ut som han vore i en Fauteuil eller i en Sång. Hufvudet kan han icke få under vatnet, med mindre han uplyfter båda armarne derutur i vådret, och då sjunker han ner, men icke långre ån litet öfver hufvudet, dock så, at båda armarne stå aldeles uppe; och år det at märka, at han altid varit rådd för vatnet, och icke en gång velat fara på båt, förrån han håndelse-vis uti et Bad fann at han var et Amphibium. Han var nu vid pass 58 år, år fetlagd och af medelmåttig våxt. Men så superficiel han år i vatnet, så djupt ligger han uti Latinske och Grekiske Språken; han år Eloquentiæ Professor för Pagerne; har gifvit ut vackre Latinske Bref, stålde til åtskillige Personer och afhandla visse åmnen i korthet, under denne Titel: Pauli Mocciæ in Regio Neapolitano Ephebeo Eloquentiæ Professoris Epistolæ: accedunt Divi Basilii Vindiciæ adversus Joannem Barbeyracium quoad Jus jurandum. Neapoli 1764, in 8, 472 sidd. Han visar uti desse Brefven, at han år en Tullius Neapolitanus. Utom des har han utgifvit en Prosodia Græca, Neapoli 1767, i 8, 342 sidd. Det år et litet Lexicon Græcum, skrifvit med val och

ur-

urſkilning, deruti månge nya Grekiſka ord förekomma, ſom äro framletade af *Mazochi*, och af honom i ſine Verk, i ſynnerhet uti Tabulis Heracleenſibus, förklarade. Denne Proſodien är icke ſå vidlöftig, ſom *Morelli* från Ångland; men den innehåller rätt vackra ſaker uti Philologia Græca, Hiſtorien och Mythologien. Hr *Moccia* är desutom en ganſka god Man, och viſar oſs alla dagar vänſkaps-prof och tuſende höfligheter. Men mit Bref blefve för vidlöftigt, om jag ſkulle nämna alla Lärde och utkomne Böcker här i Neapel, alt ſedan 1476, då förſta Boken tryktes härſtädes på Vice-Konung Alfonſi II befalning, ſom var Plinii Epiſtolæ. Neapel har i alla tider förſvarat den Titeln, ſom *Columella* uti ſin Bok de Cultu Hortorum det gifvit, nemligen af: *docta Parthenope;* hvilket ſtälle, ſom jag icke ſedt det af någon annan anmärkt, och det utmärker ſå väl de Ståder, ſem då voro florerande, men blefvo ſedan förſtörde, ſå vil jag det här införa:

Quæ pariunt veteres cepoſo littore Cumæ,
Quæ Marrucini, quæ Signia monte Lepino,
Pinguis item Capua & Caudinis faucibus horti,
Fontibus & Stabiæ celebres, & Veſuvia rura,
Doctaque Parthenope Sebetide roſcida lympha,
Quæ dulcis Pompeja palus vicina Salinis
Herculeis, vitreoque Siler qui defluit amni,
Quæ duri præbent cymoſa ſtirpe Sabelli,
Et Turni lacus & pomoſi Tiburis arva,
Brutia quæ tellus, & mater Aritia porti.

Nyheter i Literaturen fattas här icke; jag lärer talt förut om några beſynnerliga Hr *Martorellis* upfinningar, och huru månge Bläckhorn han tömt, för at beſkrifva et enda litet Bläckhorn uti 2 ſtore Volu-

lumer i 4:to de Theca calamaria, m. m. Professorerne *Pagani* och *Hotomanni* åro mycket lårde och hederlige Månner. De hafva bågge ſkrifvit uti Philologien, och låra ånnu i framtiden med ſine Arbeten, ſom de hafva fōr hånder, gōra Neapel heder. Jag nåmner dem tilſammans, ty de åro ſom Pylades och Oreſtes. Jag bōr hår icke fōrbigå Dominici *Diodati* ICti Neapolitani de Chriſto Græce loquente Exercitatio, Neapoli 1767 in 8:o, 204 ſidd. utom Fōretalet. Han framfōrer hår de finteligaſte ſkål at beviſa ſin Sats, at Judarne ōfveralt, ſåledes åfven vår Herre Chriſtus och Apoſtlarne, haft Grekiſkan til ſit modersmål. Han bōrjar fōrſt beviſa, at Egyptierne vid Ptolomåi Lagi tid talte Grekiſka: åfven ſå Syrerne ifrån Seleuci Nicators tid. Alle Herodernes Medailler åro Grekiſke, ſå vål ſom de Syriſke: ſåledes voro Judarne omgifne med dem ſom talte Grekiſka Språket, hvilket fōrſt blef infōrdt af Alexander Magnus: til ſlut ſvarar han på alla Inkaſt, ſom kunna gōras emot honom. Boken år vål ſkrifven, ehuru den ej tōrde ōfvertyga alla. Hr Diodati har dedicerat den til Ryſka Kejſarinnan, ſåſom den fōrnåmſta af dem, ſom bekånna den Grekiſka Religion. Hon har ſkickat honom igen en ſtor Gull-Medaille med Hennes egen Buſte uppå, ſamt låtit honom fōrſåkras om ſin beſynnerliga Nåd genom en Miniſters Bref; och nu nyligen har ſamma Kejſarinna ſkickat honom et Verk, ſom hon Sjelf har ſkrifvit, nemligen Projet des Loix, trykt 1770 i 4:o på 4 Språk, Latin, Ryſka, Tyſka och Franſyſka; denne Boken har hon åter låtit beledſaga med et Bref på Latin ifrån en Miniſter, deruti hon yttrar ſig, at efter Hr Diodati ſkånkt henne ſin Bok, ſå vil hon ock nu regalera honom med denne, m. m. — En beſynnerlig Nyhet bōr jag icke glōmma,

nemligen, at en Litterat här i Neapel håller nu på at förklara den Sten i Lappmarken, som Hr Maupertuis afritat i sin Rese-Beskrifning, då jag knapt tror at någon hos oss ännu bekymrat sig derom. Det är Hr *Meola*, som sträcker sina undersökningar så långt; han har visat mig sine MSter; han vil bevisa, at det är Hebraiska, som är inritat på Stenen; jag har bedt honom skynda sig med des utgifvande, som åtminstone kan tjena at upmuntra de Lärde i Lappbygden, at tänka på et så alfvarsamt och stenhårdt ämne. — Klostren äro icke heller utan sine Lärde. Fadren *Minasi*, Dominicaner-Munk, har gjort många uptäkter uti Natural-Historien: han har nu i 5 år gjort Observationer på Spindlarne; ibland annat har han bevist, at de icke äro giftige; han går så långt, at han äter dem utan minsta fara; han har i vår närvaro tagit sådane Spindlar, som i almänhet hållas för de giftigaste, och ätit dem up; han säger at de dulcifiera bloden; likaså gör han med den ryktbara Tarantula. Han har upfunnit, at af Aloë Europæa, som växer här i myckenhet, göra et Papper, som liknar det finaste Pergament; han gör af samma Ört väf, spetsar, blommor, de täckaste som kunna finnas, och göras deraf de vackraste Spets-Manchetter: han vil med et par sådane Manchetter regalera Nordens *Augustus*, som han hört uptagit Vetenskaperne och Konsterne til sine Pupiller; men han har ej ännu fåt tilfälle, at med någon säker lägenhet sända dem directe fram. Han har gifvit mig et Bref til vår Nordiske Dioscorides, den store *Linné*, som är så väl känd i Neapel som i Upsala, uti hvilket han förklarar sine uptäkter, som väl äro 14 til antalet. Fiskar och Snäckor uti Sicilianske Sundet, des hvirfvel eller ström, samt ebb och flod, har han så mycket mer utrönt, som han är född uti Scylla, och

har ofta varit vid Charybdis. Tarentinſka Purpur-Snäckan känner han väl, och har viſt flere prof, at han kan färga med Purpur. Han håller nu på at göra Noter vid en Bok, ſom nu ſnart är färdig at utkomma, nemligen: Delizie Tarentine Libri quatuor, opera poſtuma di Tomaſſo Niccolo d'Aquino, prima edizione da Cataldo Carducci, Nobile Fiorentino e Patrizio della Citta di Taranto, con ſua verzione in ottava rima e commento publicata in Napoli 1771, 552 ſidor i ſtor 4 och med ſin ſtyl, utom 74 ſidor, ſom innehålla Företalet och Aquini Lefverne, ſamt en Plan och Charta öfver Staden Tarentum. Som detta är et godt och ſkönt Verk, vil jag med få ord gifva M. H. vid handen hvad det är: *Thomas Nicolaus d'Aquino* föddes i Tarentum, eller ſom den nu kallas Tarento, år 1665; hans urſprung är ifrån de Longobardiſke Prinſarne uti Aquino och Capua, och är ſamma Familie ſom S. *Thomas Aquinas*. Han var räknad för den förnämſte af alle Poëtæ Epici uti ſin tid, och har ſkrifvit mycket; men utaf alla hans MSter har intet blifvit helt och hållit conſerverat mer, än deſſe 4 Böckerne, kallade Deliciæ Tarentinæ, ſom dock icke förut varit utgifne. Familien gick ut vid hans död 1721. Hr *Carducci*, hans Slägtinge på Mödernet och Landsman, har velat uplifva hans minne, och utgifver nu deſſe Deliciæ, tillika med ſin Verſion på Italienſk Vers, ſom är ſå väl gjord, at månge här anſe honom för en Taſſo och Petrarcha. Detta Poëme beſkrifver Tarentum til ſin Hiſtoria, Belägenhet, Antiquiteter, Fiſkerier, m. m. Hit äro nu bifogade Noter och Diſſertationer, ſom uplyſa ämnet, det må vara Landets Phyſicum och Materiale, eller des hvarjehanda öden. Hr Carducci anlitade den ſkickelige P. *Minaſi*, at göra Anmärkningar öfver alt, ſom hör-

de til Natural-Historien; och det har han gjort med så mycken lärdom och smak, som behageliga nyheter. Tarentula är här icke glömd; icke heller Purpurn och den Tarentinska Ullen, som de gamle berömma så mycket. Hr von Linné är många gånger citerad, och på et ställe nämner han Hr Rudbeck och mig, såsom vitnen til hans Frukost af Spindlar. P. Minasi är äfven Poët; och tror jag, at alle Lärde hafva en Enthusiasmus Poëticus uti et Climat, som ägt Virgilier och Sanazarier, ja sjelfve Homerus, som Hr Martorelli vil påstå. Uti alle tider hafva här varit Poëter; Drotning Christina kallade til sig i Rom flere Poëter och Lärde från Neapel; och nu för tiden är väl derpå ingen brist, så uti den Latinske som Italienske Vers-konsten. Jag har förut talt om *Migliaccio*, *Mattei*, *Carducci*, m. fl. Men Hr *Emanuel Campolongo* förtjenar et stort rum. Hans *Polyphemeis* är mycket ansedd; och vid Konungens förmålning skref han flere Poëmer på all slags Latin och Italienska til Epithalamier; ty han började först med Verser på det äldsta Latinske Språket efter Ennius, Pacuvius, Accius, m. fl. sedan efter Lucretius, Virgilius, o. s. v. Äfven så brukade han alle Italienske Dialecterne, ända til Lazaronernes Språk här i Neapel. Han införde alle desse Poëter, både äldre och nyare, såsom sjungande hvar och en på sit Språk om denna höga Förmålningen med så mycken smak och konst, at han upväkte allas förundran. Denna Samlingen kallade han *Proteus*. Men som han uti en Italiensk Sång införde Folket i glädje bruka det Bourbonska Namnet med så många bögningar och diminutiva, hvarpå det Italienska Språket är ganska rikt, at en delicat Ministre fan det förorsaka åtlöje, blef detta Poëmet med hela Samlingen aldeles förbudit, och som man respecterade Auctorens

rens Lärdom och Snille, slapp han med en åtvarning. Jag har med stor svårighet fått et Exemplar af desse Verser, och kan icke nog förundra mig öfver den möda, som Hr Campolongo användt, at så väl imitera de Latinske Poëter, som nu mer ingen gör sig det besväret at förstå: jag tror, at han är den förste, som haft denna Ideen och vågat et så svårt Arbete. Han är en lärd och artig Man, Eloquentiæ Professor uti et stort Collegium, som Jesuiterne bebodt förut. Et enda lärdt Fruntimmer känner jag här i Neapel, nemligen Mademoiselle *Maria Angela Ardinghelli*, som har skrifvit åtskilligt i Physiquen och öfversatt Ängelska Böcker på Italienska. Hon börjar nu at blifva gammal; men behåller sin förra eld och qvickhet. Här finnas ock många Poëtæ Extemporales, som kallas här Improvisanti; de göra Vers på stunden öfver hvad ämne man vil gifva dem. Ibland dem är Hr *Ludvic Serio* säkert den förnämste, som kan säga många hundrade vackra Versar, stans pede in uno. Han är utom des väl underbygd uti Studierne, har läst Homerus, Virgilius, m. m. och cultiverar Philosophien; således bör han noga skiljas ifrån Versmakare. Jag hade så mycket hört talas om honom, at jag var rätt glad öfver at få träffa honom en gång hos P. Minasi. Jag bad honom då vara så god och visa oss et prof af sin Konst: då kallades först en som spelte på Claver; Hr Serio bad honom spela hvad ton han ville; derpå bad han mig proponera en Materie at sjunga öfver; det gjorde jag, nemligen öfver *en stor Man, som blifvit barn på nytt*, *såsom den lärde Mazochi*: hvilken då ännu lefde. Ämnet behagar mig, sade han, för des nyhet: och började derpå at instämma med Claveret och sjunga på Italiensk Vers häröfver nästan en hel timme; han afhandlade ämnet så vac-

kert,

kert, at ingen af alla, som voro tilstädes, var som icke blef rörd. Han gick äfven in uti Physiquen och Anatomien, viste huru alla kroppar nötas, huru Nerv-strängarne genom et ständigt bruk mattas, huru Minnet minskas och Ideerne efter hand utplånas. Til slut sjungde han öfver Mazochi Arbeten och den derigenom inlagde ära, huru han uplyst sin tid och hedrat Nationen, hvaraf hans Namn blir odödligt, och upmuntrade andra at följa hans exempel.

Men då jag nu talar om de Lärde i Neapel, gjorde jag et stort fel, om jag icke nämnde twå förnäme Herrar, som med sit exempel visa, at Vetenskaperne icke äro i almänhet föraktade hos Adeln, och om det så varit hittils, såsom en släng af det gamla Barbariet och okunnighets-mörkret, har man al orsak at förmoda en berömlig ändring. Den ene är *Prins af Sansevero*, Hr *Raimond di Sangro*, som icke allenast skrifvit flere Böcker, utan ock gjort så otaliga nya uptäkter, at det behöfdes en Bok at beskrifva dem alla. Ibland andra har han funnit up, at med liten kostnad göra af Marmor *Lasur-sten* med sina guldfläckar och ådror, så at ingen kännare kan skilja den ifrån den veritabla; han har samma hårdhet, vigt och egenskaper. Han har äfven försökt at taga färgen utur en äkta Lasur-sten, så at han blifver hvit: genom denna konst kan göras de täckaste Cameer med hvita Bas-reliever på naturlig Lasur-stens grund. Han har gjort Silke af örten Apocynum eller Asclepias Syriaca, som våxer här i ymnoghet: af detta Silke kan en människa klädas til hand och fot, ty man kan göra deraf äfven Hattar och öfverläder på Skor; och icke allenast det, utan man kan ock dermed meublera Rum, och gjöra deraf et Papper såsom det Chinesiska, hvaraf jag sedt i Prinsens Palais vackra stycken; man kan icke mera

mera begåra af en ört. Han har gjort et ſlags Klåde, ſom år ganſka lått och ſubtilt, men regn kan icke gå derigenom, ehuru långe det ſkulle påſtå; ånnu mer, det ſuper icke vatnet åt ſig, utan förblifver ſtåndigt torrt och lått. Konungen i Spanien brukade deraf Kapprockar, då han gick på jagt om vintern. Ånnu et annat ſlags Klåde, ſom på den ena ſidan ſer ut ſom Sammet af Silke; och på den andra ſom Klåde af Ull: detta har ſamma nytta mot regn, ſom det förra, men år ſtarkare och varmare. Han har upfunnit, at göra Hafsvatnet fulkomligen ſött, och det på flere ſått: ibland hvilka et ſker utan någon tillågning af alcaliſke Salter, Lapis infernalis eller annat, ſom andra gjort: detta vatnet conſerverar ſig oåndeligen långre, ån annat vatn, utan at rutna. Han har gjort et Papper til förladdningar uti Stycken och Böſſor, ſom icke uptåndes och gjör eldgniſtror, utan blifver omedelbarligen kol. Men hvad år nödigt, at hår omtala alla denne Prinſens nyttige och artige uptåkter, ſom omröras i alle Reſeböcker öfver Neapel? Det ſom år ſagt, år tilråckligt för at regrettera honom, ſom blef död något för vår ankomſt hit. Hans ſiſta förſök var i Mechaniquen: han gjorde en Vagn med 4 hjul, ſom gick af ſig ſjelf i vatnet, utan at någon ſynlig drif-kraft dertil brukades: når Konungen fick oförmodeligen ſe Vagnen löpa på vatnet i Hafvet, har han blifvit otroligen ſurprenerad; jag har fåt en ritning på detta Neptuniſka åkdon. Hans Son år en mycket artig Prins, och har viſt oſs alla ſin Faders Rön och Inventioner, men går eljeſt icke vidare i hans fotſpår. Prins Sanſeveros Capell eller Hus-Kyrka år vål den dyrbaraſte och vackraſte, ſom någonſin finnes hos någon Particulier. Prinſen har derpå depenſerat en half Million Neapolitanſke Ducater, och ånnu kommer

mer den at kosta 100000 Ducater, innan den kommer i fullkomligt stånd. Man håller nu på at göra golfvet af Marmor, med flere Facetter, til en imitation af de golf man funnit uti Herculanum: det gör en optisk illusion för ögonen: man tycker at man stiger på kanter och uddar, och fruktar för at falla omkull, ehuru det år slått och jämnt. Här äro de vackraste och dyrbaraste Mausoleer för Sangriska Familien på 150 år tilbaka, med Statuer i naturlig storlek, som man kan rätteligen kalla en Genealogia Lapidaria. Här ses sådane Stycken, som hvarken Grekiske eller Romerske Sculptorer någonsin företagit sig at göra. Änteligen bör jag nämna några ord om hans utgifne Böcker, emedan jag sedt at de blifvit förbigångne i alla Rese-beskrifningar. Et märkeligt Verk uti Tactiquen, under titel: Pratica piu agevole e piu utile di Esercizi militari per l'Infanteria, scritta da Raimondo di Sangro, Principe di Sansevero; in Napoli 1747, in folio, 180 sidor med Figurer och Kopparstycken; detta Verk blef omtrykt i Rom 1760, åfven in folio, af 149 sidor. Det här beskrifna nya Exercerings-sätt blef examinerat och gillat af Hans Catholska Maj:t, såsom Konung i Neapel år 1746. — Lettres ecrites par Monsieur le Prince de S. Severe de Naples, à Monsieur l'Abbé Nollet de l'Academie des Sciences à Paris, contenant la Relation d'une decouverte, qu'il a faite par le moyen de quelques Experiences Chymiques, & l'explication physique de ces circonstances; à Naples 1753 in 8. Här talas om Lampor med en outsläckelig eld, som Prinsen påstår sig hafva uptäkt. Dissertation sur une Lampe antique, trouvée à Munich en l'année 1753, ecrite par Mr le Prince de St. Severe; à Naples 1756, i 8, 141 sidor med 2 kopparstycken. Änteligen har han ock skrifvit tvånne store Böcker

23e Br.

i 4, om *Quipu* hos Americanerne, eller deras sätt at skrifva med et slags Knutar: detta Verket blef icke väl uptagit i Rom för flere besynnerlige meningar skull om Chinesernes Chronologie och Hieroglypher. — Den andre Herren, som genom sin lärdom och insigter gjort sig ganska ryktbar, är *Duca di Noya* eller Hertigen af Noya, Hr *Joh. Carafa.* Han hedrade mycket sit Stånd med et uplyst Vett. Han har utarbetat en *Topographisk Charta öfver Neapel*, hvarvid han sjelf verkställte de nogaste mätningar. Ännu mera: han var uti de yngre åren Professor här vid Universitetet uti Mathematiquen: det är icke sällsynt i desse orter, at se Marquiser, Grefvar och Adelsmän vara Professorer och Lectorer, vara Lärde och hafva sköna Bibliothequer; men at se en Duc eller Hertig uti Cathedern, är verkeligen rart. Han var sedan General. Han hade et skönt, ja det bästa Cabinet, som någon Privat kan hafva af ädla Stenar, Cameer, Statuer, Inscriptioner, Bas-reliever, Målningar, samt gamle Grekiske, Latinske och Tyrheniske Mynt til en ansenlig myckenhet, samt Vasa Etrusca. Han har sammanskrifvit et vackert Verk på Italienska, om de *Hetruscjska Kärl, deras Färgor, Figurer, Bruk*, m. m. och började trycka det, när döden för et par år sedan bortrykte honom. Jag har sedt det som är trykt; det är pråktigt uti stor regal-folio, och hinner til *N* samt sidan 52: det är upfylt med en vacker Erudition uti all slags Litterature; Grekiske och Latinske Poëter, samt Historici få här ofta et nytt ljus. Kopparplåtarne, som skulle bepryda detta Verk, äro aldeles färdigt stuckne; med et ord, hela Verket är renskrifvit och tryckfärdigt; men likafullt har det stått nu i 2 år, som det var då denne värdige Herre dödde. Hans Hr Son har hittils haft andre occupationer; men har sagt

mig, at han skal låta Verket se dagsljuset. När Kejsaren var här, säges at han begärt af Konungen 2 ting af alt det vackra, han sedt i Neapel; han förklarade sedan sin mening, at de voro Prins Sanseverо och Duca di Noya: så väl vet Hans Kejserl. Maj:t känna människor och värdera dem. Det torde gå långt nog ut, innan Neapel får desses och Mazochis Likar fulkomligen igen. Lika så saknas den lärde *Genovese*, hvars Philosophiske Verk äro öfver alt kände. Det är flere år sedan Neapel miste *Jean Bapt. Vico*, hvars Principia Scientiæ novæ gjort honom nog namnkunnig; man har deraf gjort flere Editioner, den sista år af år 1744. Han har äfven skrifvit de Universi Juris uno Principio & Fine uno, Napoli 1720. Man skyller i almänhet Människo-slägtets Lagstiftare, *Montesquieu*, för at hafva myc-ket betjent sig af Hr Vicos Arbeten uti sit odödeliga Verk: Esprit des Loix. — Jag har den äran at nära känna en af Prins *Arianelli* Söner, Hr *Gaetano Filangeri*, som gifver et stort hopp om sig: han har ännu ej mer än 20 år, och har redan utarbetat en Bok på Italienska om *Lagstiftningen*, som han tänker utgifva, och en Piece på Latin om *Upfostringen*, et värdigt ämne at tänka på för en ung Herre. *Duca di Laurino* är mycket berömd för sina insikter uti Historia medii ævi och Diplomatiquen, samt har deruti utgifvit flere Arbeten. Hr Baron *Ronchi* och Hr *Porcinari* hafva stora och rika Medaille- Mynt- och Antiquitets-Cabinetter. Hr *Aquaviva d'Arragona* har et skönt Bibliotheque och många rare MSter. — Af detta kan M. H. döma om de Förnämas smak härstädes. Den qvicke Abboten *Galliani*, Broder til Marquis Galliani, har et Mynt-Cabinet, som kostat honom 30000 Livres: han har varit Legations-Secreterare i Paris: har samlat Medailler och Mynt af

alla

alla Nationer. Hans Bror, Marquis Galliani, var en ſtor Poët. Har åran vara m. m.

TJUGONDE-FJERDE BREFVET.

Neapel, den 21 Sept. 1771.

Uti förra Brefvet fördjupade jag mig för vidlöftigtigt, at tala om Lårdomens tilſtånd hår i Neapel: jag ſkal nu blifva mycket kort uti hvar punkt, ſom mig ånnu återſtår at nåmna om denna mårkvårdiga Staden. Hofvet år mycket muntert och gladt. Konung FERDINAND IV har et godt Hjerta, och år i det nogaſte bögd til råtviſan; man våntar af honom med tiden en ſåll Regering. I de yngre åren och åfven ånnu roar Hans Maj:t ſig mycket med Sjöväſendet och Luſt-farter hår på Hafs-viken: Båtsmånnerne befordras derigenom mycket. Vidare år jagandet et tidsfördrif, och nu nyligen har han uprättat en Bataillon af Cadetter, ſom han dagelien i egen Perſon exercerar, och det med mycken fårdighet. Jag har hört flere Officerare ſåga, at ingen gjör handgrepen och evolutionerne båtre och hurtigare, ån Konungen ſjelf. Antiquiteterne roa honom icke. Han har ånnu icke beſedt det pråktige Muſeum Herculanenſe, ehuru det år i ſjelfva Palatſet i Portici. Hans Maj:t har ånnu icke fylt 21 år. Ånnu har han icke fåt någon Arfvinge med ſin unga och nådiga Drotning, *Maria Carolina*, Kejſarens Syſter; når det ſker, ſå år bruket, at Neapel ſkal gifva en ſtor Fadder-gåfva, eller ſom det hår kallas le Faſcie, det år til Lindor, ſom icke år mindre ån 1 Million Ducater, om det år en Prins; och då får Drotningen åfven Del i Regeringen: det år et Jus

municipale här i Neapel; men icke så, om det är en Prinsessa; då får hon ock mindre til Lindor. När här är någon Kron-Prins eller Thronföljare, kallas den *Grefve af Bägge Calabrierne.* Drotningen är ganska mild, och almänt afhållen; frågar och talar med alla. När vi först kommo hit til Neapel, och buro ännu djup sorg med Pleureuser, hvilka åro helt ovanlige här, ehuru de brukas almänt i Rom, behagade Hennes Maj:t informera sig om, hvilka vi voro. När hon fått veta, at vi voro från Sverige, har hon börjat tala om vår Allernådigste Konung, och om Deras Kongl. Högheter; huru stor hennes längtan vore at se dem i Neapel; at hon fått Bref ifrån sin Fru Möder, Kejsarinnan i Wien, deruti hon gratulerar Drotningen i Neapel at få emottaga desse höga Gäster, som icke åro mindre namnkunnige för deras makalösa egenskaper och lysande insigter, än för deras börd: beder henne bidraga til så stora Prinsars nöje, och säger hvad glädje det skulle vara, at få emottaga dem i Wien m. m. Detta fick jag af god hand; ty samme Herre, som Drotningen sagt det åt, sade det för mig; och jag ville icke, at M. H. skulle mista denne Anecdoten, som visar hvad omdöme de längst ifrån oss belägne Hof i Europen fälla om vårt Fäderneslands Hopp. — Jag vet icke, om M. H. vil, at jag här skal nämna *Don Philippe*, Konungens Broder, emedan han är utesluten utur alle Almanachor i Europen, åtminstone så många jag sedt, utom den Saxen-Gothiska. Han har nu 24 år, är Konungens i Spanien äldsta Son, och således hade börden åmnat honom en Krona, men hans naturliga svaghet har sagt nej: han är verkeligen småfjollig. Han bor på Slottet, har sin egen Stat, och är aldrig i sällskap med Konungen eller Drotningen: åker ofta ut i vagn med en lagom Suite; jag har

mån-

många gånger sedt honom; altid sitter han och ler i vagnen, är altid glad, således mycket lyckeligare inom sig sjelf, än om han vore Prins af Asturien. Han är barnslig, men gjör aldrig något ondt. Nu har han fattat et stort tycke för Musiquen, och håller ofta Concerter hos sig. Och hvilken är det, som icke skulle tycka om Musiquen i Neapel, som är där drifven til så stor högd, at hela Italien tager härifrån de största Mästare, och skickar hit sine Elever at gå här i Skola. Månge ifrån Tyskland hålla ock här Pensionairer, för at lära sig Musiquen. Det Rom är för Konsterne, detsamma är Neapel för Musiqnen, nemligen en Samlings-plats för alla, som deri vilja gå långt. Nästan ingen dag går förbi, som icke hålles en skön Musique i någon Kyrka, at förtiga Theatrerne och enskildte Concerter. Castraten *Cafarelli* har blifvit så rik genom sjungande, at han köpt sig et Hertigdöme: jag har hört honom sjunga några gånger, det är otroligen vackert, ehuru han nu är gammal och öfver 60 år; han har mycken grace, som ock är dyr: det vil något til at få en Duc at sjunga i en Kyrka för Almänheten. — Hofvet har flere Lust-Slott här ikring, som det skoftals bor uppå, såsom *Portici*, *Caserta*, et på Ön *Ischia*, *Persiano* icke långt ifrån Pæstum. *Caserta*, 16 Italienska Mil ifrån Neapel, nära til Capua, är med så stora Ideer anlagt af Hans Catholska Maj:t, at jag tror det icke blir färdigt i vår tid: ty sedan han for til Spanien, arbetas icke derpå med någon särdeles drift; men hade Konungen blifvit qvar, så hade det väl redan varit fulbordat och täflat med alle Kongl. Slott i Europen. M. H. har sedt Planer och Ritningar deraf. Hr *Vanvitelli*, en Romare, är des Architect. Det blir vackrare än Versailles, ehuru jag icke mycket älskar Propositiones comparativas;

ty de åro de fvårafte och farligafte jag vet. Aquæductus, fom leder dit vatn i ymnoghet, år öfver 20 Mil lång, går igenom hårda berg och djupa dalar: den år få pråktig uti en dåld, 5 mil ifrån Caferta, at jag aldrig fedt des make, ehuru jag icke tror at den år få ftark och faft, fom de gamle Romares; ty de gjorde alting för æterniteten, det må vara bygga, eller lågga vågar, eller fkrifva, m. m. I denna Dalen fer man 3 Ordningar eller våningar med ftore Arcader, den ena öfver den andra och med fina hvalf emellan, fom formera låga och vackra Perfpectiver. Så vackert och majeftåtligt det år at fe på, få torrt år det at befkrifva. Derföre hånvifer jag M. H. til Refe-befkrifningar. På den förfta och nederfta Arcaden ftå 2:ne vakra Infcriptioner på Latin, inhugne i Marmor och författade af den ofta nåmnde *Mazochi*. De åro vål anförde uti Voyage d'un François en Italie, 7:de Tomen, fidan 232, fom år af den bekantafte Aftronomen i Paris, Hr *de la Lande;* men de åro dår få fulle med trykfel (ftundom åro hela rader uteflutne), at man knapt deraf kan få någon mening. Icke vil jag hår anföra dem, emedan jag lofvat M. H. at vara kort, och tala litet om hvar fak. Innehållet år: at denne Aquæductus blifvit börjad 1753 och fulbordad 1760; at den leder vatnet 26 millia paffuum igenom berg, ftrömmar och dalar; at *Carolus*, Infant af Spanien och fedan Konung af Bågge Sicilierne, förde hår fram en fegrande Krigshår, år 1734, men ville hållre på famma ftålle lemna nyttiga Monumenter til månnifkors gagn, ån uprefa fåfånge Triumph-bågar, m.m. Vatnet år ganfka frifkt och fkönt; det kallas Aqua Julia, emedan Kåjfar Auguftus, Julii Cæfaris uptagne Son och Arftagare, fordom låtit leda det til Capua. Nu kallas det Aqua di Carmignano af Kållor emel-

emellan Bågen, icke långt ifrån Beneventum och nära til Furcæ Caudinæ. Uti Caserta bor en lård och hederlig Man, vid namn *Franciscus Daniele,* som ledsagade oss öfver alt. Det är han, som gifvit ut Antonii Thylesii Consentini Opera, Neapoli 1762 i 8. Denne *Thylesius* var en af Instauratores Litterarum, född uti Consentia 1482, samtida med Janus Parrhasius, Jovius, Vida, m. fl. skref vackra Carmina på Latin, såsom hans Tragœdia: Imber Aureus, hans Cyclops & Galatea; Carminum Libri II, &c. Åfven ock prose, de Coronis, de Coloribus &c. H. Daniele har ock utgifvit Joh. Bapt. *Vicos* Lefverne på en behagelig Latin. Han är vitter, och skrifver i synnerhet vackra Latinska Inscriptioner. På sjelfva understa grund-stenen til Slottet i Caserta har man satt detta Distichon:

Stet solium & soboles & res Borbonia, donec
Vi propria hic Lapis redeat ad superos.

Här vid Caserta hände oss en sällsynt heder, at spisa middag uti et Nunne-Kloster. Hr Daniele hade redan i Neapel några dagar förut budit oss til middag hos sig i Caserta; han förde oss när middagen kom, directe til Klostret, och sade: "det lärer ej händt Er förut, at Ni ätit hos Nunnor;" vi förklarade för honom vår surprise och tacksägelse. Middagen var pråktig. Saken var den, at Hr Daniele hade sin Syster i samma Kloster, som ock höll oss sällskap tillika med andra Kloster-Jungfrur, dock icke i samma rum, utan i det närmaste bredevid, där de suto och talte vid oss igenom stora jern-galler månge hundrare roligheter: de voro icke mindre glade, än vi, at se så långväga främmande. Men nog af om Caserta: jag har lofvat vara kort. Jag går tilbaka til det sköna Neapel. Så vackert denne Staden ligger, och så skön utsigt den har öfver alt, så finnes dock

in-

ingen *Trågård* eller Promenade at spasera uti under skuggiga trån uti hela Staden; och deri finner man en märkelig skilnad ifrån Paris, som har så många och så vackra Promenader. Förmodeligen har man tyckt här, at hela landet är en Trågård, och derföre har man icke velat anlägga någon i Staden; här är ock icke rum, ty den är så tätt bebygd. Utan för Staden vid Capo di Monte, vid Portici, &c. äro trågårdar; men de äro nog aflägsnare, icke eller så publique, som de Parisiske. Eljest äro på alle gator här i Neapel så mycket och så många slags frukter, at man skulle snart taga hela Staden för et Orangerie, och det hela året igenom. Aldrig i verlden får jag se (jag vil icke nämna de rara frukter) så mycket *Smultron;* uti hela Staden luktar det Smultron öfver alt; de börja i April at finnas allmänt, och de senaste från bergen slutas i September. Man säljer en Rotol, som är öfver 2 Marker hos oss, af de skönaste Smultron för 5 styfver: det är et stort fat fullt, och två personer kunna ej äta up så mycket. De göra ock deraf à la glace, som kallas här *Sorbetti;* de Neapolitanske äro mycket renommerade; desse förfriska i hettan och kosta mycket mindre än i Paris. Alle slags à la glacer gjöras här med snö, som conserveras hela Sommaren igenom uti Grottor, men icke med is, som hålles för skadeligt. Fikon, Drufvor, Pomeranser och Citroner af flere slag, Cedrater, Mulbär, Vatn-Meloner, m. m. finnas här i ymnoghet, ja i öfverflöd, och för godt köp. Jag vil icke tala om de Frukter, som äro vanlige hos oss, såsom äplen, päron, bigarreaux, kersbär, m. m. Fikon-träden bära 2 gånger om året, först i Maj, och andre gången i Augusti. Redan vid Jul och Ny-året finnas grön-saker och färska Frukter; derutaf är den vanen, at Staden gifver

altid en Nyårs-gåfva åt Konungen af Frukter, och den Påfvelige Nuntius i Neapel ſkickar altid vid Jul-tiden en Båt til Rom, laſtad med gröna årter, vin-drufvor, artichaux, påron, åplen, m. m. til ſkånks åt Påfven. Jag har juſt paſſerat den hetaſte tiden öf-ver i Neapel, och har derigenom fått ſå vål ſe de-ras bruk och lefnads-ſått om Sommaren. Få Sven-ſkar komma til Neapel, men ånnu fårre åro de, ſom varit hår Sommar-tiden och ſedt detta jordiſka Para-dis; ty alle Utlänningar tro, at hettan år odrågelig. Men jag har följt en Paradoxe, ſom jag antingen låſt eller hört af Hr Rouſſeau, at nemligen, man bör reſa i de kallaſte Lånder om Vintern och i de var-maſte om Sommaren, af orſak at hvart och et Lands innevånare åro altid båſt beredde at emottaga ſin Fi-ende. Jag förſtod vål, at det var ſant om kölden, och viſte huru man emottog Vintern hos oſs i Sve-rige, och at jag fruſit mer i Paris ån i Upſala; men huru man ſkulle hjelpa af Sommarhettan, m. m. det förſtod jag icke på annat ſått, ån om man ſkulle lef-va i grottor och kålrar. Derföre ville jag låta det komma an på förſök. Jag fann, at det ſker måſter-ligen på många ſått, ſom man hår år beredd på, med fluttande gardiner, ſom hindra Solens ſken men icke ljuſet, och det på alla gator, at det ſer ut ſom man ginge under tålt; med luckor, jalouſier, perſianer, ſol-fjådrar (Manfolken bruka ſådane, når de gå ut på gatorne, och åfven i huſet at dermed flåkta på ſig i hettan: detta bruket år måſt öfver hela Italien almånt hos bågge Könen); med kylande drycker och Sorbetter; knapt år någon tiggare, ſom icke dricker ſit vin med ſnö, ty det koſtar icke ſtort: på alle gator ſåljes vatn upkyldt med ſnö: de kalla Vatn-Meloner förvarade i grottor med ſnö omkring, och utom des, når det år hetaſt på dagen, ſofva alle

middag, så at alt är likſom dödt til kl. 5 eftermiddagen. Man ſer då ganſka få på gatorne, och är et ordſpråk måſt öfver hela Italien om dem, ſom då gå ute på gatorne: *O Cane, o Franceſe*, d. ä. antingen Hund eller Franſos. Sådan middags-ſömn hafva de ock i Rom och annorſtädes om Sommaren; de börja i April och hålla i dermed til September: och äro de många, ſom gjöra det äfven om Vinter-tiden. Det faller den, ſom icke ſofver middag, rätt förreteligt före, at man då icke kan råka någon: ty portar, dörrar, bodar, m. m. äro då igenſlagne, och råkar man någon, ſå är den likſom halfdöd, det må vara Herre eller Dräng. Men om aftnarne och nätterne är man munter; man lägger ſig ſällan förr än långt efter midnatten: Spectaclerne och Comedierne vara til kl. 1 eller 2. Nätterna äro mycket kallare här, än i Sverige om Sommaren. När vi reſte til det Kongl. Luſt-Slottet Caſerta, en morgon ganſka bittida uti Julio, fröſo vi ſå mycket uti vagnen, at vi ångrade oſs hafva tagit Sidentygs-kläder. — Ännu har man här en annan beqvämlighet; när man gör viſiter hos vänner och bekanta, brukar man ömſa Lintyg, om man blifvit ſvettig. Drängen bär med ſig et nytt Lintyg åt Herren, ſom går in uti en kammare och byter om. Stundom lemnas ock den våta Skjortan qvar at torkas til en annan gång, til et nytt ombyte, m. m. Och det är ſå brukelige här, at flere tilbjuda en, då man kommer til dem på viſite, at gå in i en kammare och ömſa. — Jag torde icke hafva orätt, om jag påſtår, at de ſtora och långa grottor häromkring, och de vackra Catacomberne, äro i förſtone gjorde, at deruti gömma ſig för Solhettan, och äfven för ſten med aſkregn ifrån de eldſprutande bergen; ty det är en beviſt ſak, at måſt hela Landet häromkring har brunnit, &c.

M. H.

M. H. våntar såkert af mig, at jag icke glömmer bort *S. Januarius*, som år Neapels Numen tutelare. Han har efter allas påstående blifvit martyriserad under Kejsar Diocletianus. Man har vist oss i Nola stället, dår man börjat pina honom, och i Puzzuoli rummet, dår han blifvit halshuggen. Vi hafve nu i desse dagar sedt det så kallade Underverket med hans *Blods småltning;* det uprepas hvar morgon i den veckan som des Fest hålles, och sådane infalla 3 gånger om året. Ibland gå 10 minuter förbi, innan det smålter, och ibland 15 til 18, och ibland mer eller mindre: stundom sker det ock icke, som då hålles för et elakt tekn för Neapel. Man expedierar på stunden en Courier til Konungen om Sakens förlopp, och huru många minuter det påstod innan underverket gick för sig; och det gör man hvar morgon, Konungen må vara i Staden eller annorstådes, såsom nu år Hofvet på Öen Ischia; och så snart blodet år smålt, skrifves tiden up och skickas strax en Extra-post derom, som om det vore det största vårf i verlden. Vi hafve stått så når, som möjeligit år; ty vi voro recommenderade hos Cardinalen och den Prinsen, som hade nycklarne til Skåpet bakom Altaret, dår Flaskan står; utom des voro vi vål kånde hos sjelfve Canonici, som skulle hålla i Flaskan: vi sågo, at då den togs utur Skåpet, var deri en hård klimp i båtnen, och at den efter 16 minuter (en annan dag, som vi åter sågo det, efter 7 minuter alleenast) smålte och blef rinnande; vi fingo ock röra vid Flaskan, at öfvertyga oss om saken; men huru det går til, och om det år blod eller ej, kan jag med ingen visshet såga: icke mårkte jag något underslef, som dermed nu för tiden brukas, om icke den mykna rörelsen och våndandet up och ner, at visa det åt folket, kan få

namn deraf. Andre morgonen derpå var det åter stelt och aldeles torrt och hårdt, men smälte återigen; dock fordrades långre tid, än första gången, som förekom mig nog besynnerligt. Men aldrig i verlden har jag sedt, och aldrig kan jag få se större ifver, nit och bedjande, än då hos icke allenast det gemena folket, utan ock hos de andra: et skrikande och gråtande höres öfver hela Kyrkan; man slår och bultar sig för bröstet, ropar och beder at Gud ville recommendera dem hos S. Gennaro; man räcker fram armarne åt bilden, talar honom til, understundom hotar honom om ej underverket snart sker: man sliter sig i kläderne, rycker ut håret och gjör de underligaste anfäktningar på sig, kastar sig omk ll, m. m, och är, tror jag, denne vidskepelsen väl det största undret, som man där ser vid det tilfället. Skulle det förolyckas, at icke materien smälter, så är det ganska farligt för Främmande, i synnerhet för dem man håller för kättare, at vara tilstädes: ty påbeln spar ingen, ända til S. Gennaro sjelf, hvilken man hotade at kasta i sjön, så framt han ej hindrade Vesuvii eldsprutning 1767. De tilskrifva honom ock fulkoml. at den tvärstadnade. M. H. kan någorlunda häraf döma om Neapolitanernes humeur; de äro hete och ifrige, och sådant är deras sätt at bedja; det är just Preces jaculatoriæ: och jag har märkt, at alt kommer af deras öma hjertelag och blinda nit. Ofta har jag undrat, at icke mer ondt sker i Neapel, där Ordnings-verket och Policen så föga vårdas, och hvar man lefver efter behag. Jag har icke sedt någon afstraffad härstädes. Lifsstraff äro mäst utur bruk; man sätter missgärningsmän på Galererne, och där formera de en slags conversation; man har sagt mig, at många icke velat gå derifrån, då de blifvit frisläpte: ty de hafva icke velat

mista

mista sina vänner, vid hvilka de då blifvit vane. Deremot i Paris, med en så härlig ordning och ferm execution, har man icke kunnat hindra mord och röfveri; och altid afrättas någon missgerningsman på la Place de Greve, eller annorstädes. När den stora hungers-nöden var här i Neapel 1764, drogo folket den med tålamod; ingen *Mas Aniello* var som upviglade folket. Om nätterne skickar man, efter slutad Comedie, kl. 1 à 2 efter midnatten, hem med silfver-käril, så mycket en orkar bära, neml. dem man brukat i Logerne til förfriskningar af Sorbetter, à la Glacer, Limonader, m. m. utan at man någonsin hört talas om at någon blifvit röfvad, ehuru en gåsse kan gå dermed ensam och genom de mörkaste gator. När man vet at taga Neapolitanerne rätt, äro de gode och hjelpsamme och det artigaste folket man vil se, ehuru på et enfaldigt vis och långt skilde från den Franska utvärtes artigheten och politessen. Sederna och bruken äro mycket olika ibland desse Nationer. Luxen tyckes vara liksom större i Neapel. Alle hafva Löpare, Laquajer och, det som mer är, Pager. Drängarne bära värja; och ser det besynnerligt ut, när et halft dussin sådane persedlar stå bak på vagnen med långa pampar vid sidan. Jag har hört, at de icke äro särdeles väl lönte; och det får en främmande väl kännas vid; ty knapt får man en gång gjöra visite hos en Herre, förr än man derpå har den äran emottaga hos sig hans drängar, som begära rent ut drikspenningar eller *manccia*; detta slags tiggeri brukas dock mer i Rom, än i Neapel: det är så Landets Styl. Är man bjuden til middagen hos någon, så kommer betjeningen dagen efter och kräfver betalning: dock är man qvitt med en gång; sedan må man äta där så många gånger man vil, utan at blifva vidare oroad: undantagandes

vid

vid Nyåret och i Augusti månad, då infinna de sig solennement at complimentera för penningar: åfvenså når Frun kommit i barnsång, så kostar notification til alle hennes bekante m. m. ockſå penningar.

Jag vil icke tala om den vackra och pompeuſa Festen, ſom Hofvet och hela Staden celebrerar årl. d. 8 Sept., emedan den beſkrifves i ſå många tryktaRes-beſkrifningar, och jag ſatt mig allenaſt före at nåmna om ſådant; ſom andre förbigått. Nog af at gifva M. H. en idee om vagnars myckenhet hår i Neapel, at man började något efter middagen denna Festen, och defilerade med vagnar ſtåndigt, tils långt lidit in på natten, med det rikaſte equipage ſom någon vil ſe. Klockorne och Urverken gå hår på Italienſka ſåttet, ſå at man råknar ifrån kl. 1 om aftonen tils kl. 24, ſom infaller ſtåndigt litet efter Solens nedgång: hvarom jag lårer talt för M. H. i något af de föregående Brefven. Men Hofvet har börjat at hafva Urverk ſtålde efter det almånna Europeiſka viſet, at kl. 12 år altid middag och midnatt, och et ſådant Urverk ſitter på det Kongl. Palatſet hårſtådes: alt folk af education förſtår ſig åfven någorlunda på denna ſiſtnåmda råkningen, och kalla den hår i Neapel *hora di Spagna*, men i Rom kallas den *hora di Francia*, ſom åro olika namn på en och ſamma ſak, nemligen våre Tim-råkningar: ſå at på det ena ſtållet ſåger man, klockan år ſå och ſå mycket efter Spaniens ſått, och på det andra efter Frankrikes, ſom år Oppoſitum emot *hora d'Italia*. Jag bör hår icke glömma at nåmna et annat beſynnerligit bruk, ſom år öfver hela Italien, at man nåmner alle vid ſine Dop-Namn, utan at bry ſig ſtort om til-namnet, eller, ſom det hår heter, *il caſato* eller Familie-namnet. Det år i månge Böcker, dår

dår Auctorer ſtå i Alphabetiſk ordning efter Dopnamnen, och kan man icke få igen den man ſöker, om man icke vet hans förnamn: til ex. uti *Orthografia Italiana* ſtår en Upſats på alle Auctorer, ſom ſkrifvit båſt i Språket; ſöker man då igen *Petrarcha* ſå ſöker man honom förgåfves på bokſtafven *P;* man måſte ſöka honom på *F*, emedan han het *Franciſcus*, och ſå vidare. Åfven ſå åro månge Editioner af *Index Librorum Prohibitorum* gjorde i Rom: jag fick dår oförmodel. under namnet *Henricus*, ſe et Svenſkt vördat Namn, neml. *Henricus Benzelius*; hvars *Syntagma Diſſertationum* år förbudit i Rom. Stundom föder detta bruket mycken villervalla; til ex. den lårde Munken *Georgi* i Rom, kånd af des *Alphabetum Thibetanum, ubi etiam de vario litterarum ac Religionis nomine, moribus, ſuperſtitione ac Manichæiſmo fuſe diſſeritur*, Romæ 1762, in 4, har ofta med beröm talt om en Svenſk, ſom han för många år ſedan kånt i Bologna, men vet icke något annat namn ån *Don Andrea;* han berömmer honom ſå högt för både des lårdom och lefnad, at jag gerna velat veta, hvilken det varit, men han kan icke ſåga mig något annat namn ån Don Andrea. På hans öfrige beſkrifning har jag tåmligen kunnat ſluta, at det varit den berömde *Andreas Celſius;* ty han ſåger, huru han hållit på at måta graderne af ljuſet, varit ſtark i Algebern, Aſtronomien, m. m. Likaſå år det med oſs, alla kalla Hr Rudbeck, *Don Carlo*, och mig *Don Giacomo;* och detta bruket ſkal utmårka et beſynnerligt förtroende och mycken vånſkap. Det bör ock icke förbigås, at ingen i deſſa Lånder eller i Frankrike heter Abraham, Iſrael, Samuel, Daniel, m. m.; har någon reſande et ſådant namn, ſå blifver han rent af hållen för Jude, eller för at hafva varit det och blifvit omvånd; ty alle hafva hårſtådes

namn

namn efter något Helgon, hvilket de hålla för sin Patron i synnerhet. Man går så långt dermed, at åfven lårdt Folk i Paris icke vil tro, utan at man beviser dem det, at Jacob och Jacobus eller Jacques åro samme namn: ty, såga de *rue S. Jacques* år annat och annat år *rue Jacob.* Hår råknas ock *Henric* och *Eric*, åfven *Erigo* och *Arrigo* för samme namn; man skrifver det gemenl. på Latin *Erricus*, och så står det flere gånger inristat i Marmor under la Statue equestre de *Henri IV* uti Paris på Pont-neuf, derpå få gifvit akt: hvilken hade trodt, at *Erricus IV* regerat i Frankrike och varit des största Konung? Jag ville icke gå sådane små-saker förbi, efter jag nu kom dem ihog och de åro så mycket skilde från våre bruk. — Men M. H. har frågat mig en angelågnare sak: om nu för tiden någre Svenskar åro boendes eller resandes i Neapel? Jag har hår råkat en Svensk Munk, som ånnu behåller anseendet och physionomien samt upriktigheten af en Svensk men icke mera: ty Religion, sprak och namn åro åndrade. Han år född hår i Neapel, heter *Luigi Michael Carloi*, och år Philosophiæ Lector uti Dominicaner-Klostret. Hans Fader var ifrån Götheborg, hette *Carl Carlsson*, styrde sit egit skepp, har blifvit tagen vid Marseille, och förd til Neapel vid år 1705 såsom krigsfånge: sedan har han kommit sig up genom handel och sjöfart; har i Messina på Sicilien anlagt et vackert Hospital för Sjöfarande; har varit nåmd til Castellano eller Gouverneur på Fåstningen, men han tykte mer om Sjö-resor och höll sig dervid ståndigt; har gift sig i Neapel och haft 4 barn, 3 Söner och 1 Doter, hvilka ånnu lefva: en af dem år denne Fadren i Klostret; en annan år liksom Vice-Consul och brukas af Svenska Consuln Hr *André*, som år Fransos och icke kan Svenska, til Tolk på

de

de Svenske Skeppen, emedan han lårt sig litet Svenska. Deras Fader år nu dőd; lårer vid det han gift sig åndrat Religion och Namn, och i stället főr *Carlsson* kallat sig *Carloi*, som går låttare főr den Italienska tungan. Hårstådes år eljest en Svensk, vid namn *Reich*, som varit 30 år ifrån Sverige och lårer vara Urmakare, men har varit brukad såsom Vice-Consul i Trapani på Sicilien; talar mycket om sina Főrtjenster och Fåderneslandets otacksamhet emot sig; men som jag icke sedt några sårdeles prof på någondera, kan jag icke dőma, huruvida han säger sant: det torde han hafva rått uti, at Svenske Handeln kunde vara mycket båttre på Neapel och Sicilien, ån den år; men på hvilken det kommer an, och om felet består uti våre Svenske Kőpmåns ofőrstånd, at de icke kånna rått fődelen af Medellånske Handeln, emedan de icke rest i desse orter, m. m. som han påstår, deruti vil jag főr ingen del gå in. — Andre Svenskar har jag icke råkat hår i Neapel, så framt jag icke skal omtala Sjő-Capitainen *Ősterman*, som kommit hit med et Svenskt Skepp och Svensk Besåtning, men lastad och fraktad ifrån Dublin med Låder; gick bort hårifrån til Livorno och fick icke annat til last, ån något Tråverke, som han lastat vid *Castell à Mare*, nåra vid det upfundne *Stabiae*. Hr Ősterman år en beskedelig och vettig Man; gjorde oss en gång főlje til Hundgrottan; en gång főrde vi honom på berget Vesuvius, och då var måst hela Besåtningen med: nåppel. lårer på en gång så månge Svenskar någonsin varit tilsammans vid Vesuvius, ånnu mindre så månge Finnar, ty måsta delen af Sjőfolket voro från Finland och talte til Vesuvius på Finska, som den gången icke tordes svara eller gifva något ljud ifrån sig, håpen őfver så månge ohőrde Språk och låten, och viste allenast sin ondska med en tjock och het rők.

Men jag har sträckt mine undersökningar om Svenskar i Neapel längre, än M. H. torde förmodat af mig. Jag viste, at *Carl Ulfson*, S. Britas Son, blifvit död i Neapel 1372; jag har derföre velat härstädes underrätta mig om hans lefnad och kärleks-affairer med Drotning Johanna, samt få rätt på hans Graf; men jag har med alt mit besvär icke fåt veta mer, än at han blef begrafven med mycken ståt d. 12 Mart. 1372 uti Neapels Domkyrka, som är S. Januarii: at S. Brita sjelf, som då var här, gått med i Processen, och at hon, af en särdeles ingifvelse och resignation, icke sörgt sin Son och fält ingen tår (förmodel. lärer Drotningen sörgt des mera). Detta har jag funnit i flere böcker; men ingen Historicus, som beskrifvit Drotningens lefverne, nämner om denne Herren och Drotningens tycke för honom, ehuru de icke eljest förtiga hennes flygtigheter. Han torde icke gjort så mycken upmärksamhet i Neapel, som våre Svenske Historici vilja påstå. Icke heller har jag kunnat finna igen någon Grafsten eller något Epitaphium efter honom, ehuru flitigt jag sökt. — Jag vet icke, om jag här bör nämna en annan Svensk, som lefver på landet och är efter berättelse Capuciner-Munk: han skrifver som oftast besynnerliga bref til Hr Consuln André, stundom på Svenska, som Consuln icke förstår, och stundom på Italienska och Fransyska: han underskrifver sig *Fridric Adolf*, utan något annat Tilnamn, allenast efter namnet sätter han: *Prins af Mittau och Sverige;* stundom kallar han sig ock Archi-Biskop och Doctor i Stockholm. Jag har 4 eller 5 af dessa hans bref: han besvärar som oftast Consuln med utösande af sine därskaper; han innesluter ock til honom bref til Archi-Biskopen i Upsala, til Riksens Ständer; ja, äfven til Sultan, den han kallar på utanskriften: *Au très-haut & très*

& très grand Chien & Maitre. Svenſke Conſuln, Hr *Wilhelm André*, år en rått beſkedelig och hederlig Man, håller et vackert hus, viſar mycken höflighet emot Svenſka Reſande. Han och hans Fru åro från Geneve. Jag har ſedt hos honom en ſtor Svenſk Guld-Medaille, ſom våger 50 Venetianſka Zechiner eller Ducater; den år ſlagen af Hedlinger, och föreſtåller å den ena ſidan Kon. *Fredrich* och Drotn. *Ulrica Eleonora*, och på den andre, alle 12 Konungarne i Sverige från K. *Guſtaf I* til K. *Fredrich* med denne Inſcription: *Splendet in orbe decus.* Det år en rar Medaille i Neapel. Hr André har funnit den hos en Köpman, ſom årnade låta ſmålta up honom, och förde honom ſåledes ifrån deſtruction medelſt 50 Ducaters utbetalande. Eljeſt har jag ſedt en ſtor hop Svenſka Silfver-Medailler hos Hennes Maj:t Drotningens Confeſſeur, Monſgr *Bernard Gürtler*, ſom åro gjorde af *Hedlinger*, och föreſtålte Svenſke Konungarne ifrån K. *Björno I*, då Chriſtendomen kom in i Riket, til K. *Chriſtiern II.* Han har fåt dem alla genom en ſin Slågtinge i Stockholm. M:ſgr *Gürtler* år Tyſk, har följt Drotningen ifrån Wien hit til Neapel, åger ſå vål Des, ſom Kejſarinnans beſynnerliga förtroende, det han ock förtjenar för ſina vackra egenſkaper; han har gjort ſig mycket eſtimerad hår i Neapel för ſit förſtånd och upförande ſkull: alle ſåga om honom, at han år *un huomo ſpregiudicato*, ſom vil ſåga mycket hos en Hofman; ty det betyder en *Man*, ſom år *utan fördomar.* Han åger mycken lårdom, har varit i Wien Cenſor Librorum och åfven Confeſſor; har rang och anſeende ſom en Biſkop. Han har viſt oſs ſå mycket godt, at jag ſkulle kunna derom ſkrifva et långt Bref. Utan hans recommendationer ſkulle vi aldrig fåt ſe ſå vål och ſå många gånger Muſeum Hercula-

nense, och fått så många goda underrättelser om alt. Få dagar gå förbi, som vi icke äro i hans sällskap på Hofvet, han presenterar oss för alla sina vänner: ofta hafve vi varit budne til hans Tafel, ja äfven til Öfverste-Marskalkens, som på Ialienska kallas *Maggiordomo Maggiore*, och svarar emot Fransosernes Grand Maitre de la Maison du Roi; det är den artige Prinsen *Ventimiglia* från Sicilien, i hvars gunst och bekantskap den artige Confesseurn infört oss, at förtiga andre förnäme Personer. — Ibland Utlänningar, som satt sig i mycket anseende, så för lärdom som dygd, här i Neapel, bör man sätta Ängelske Ministern Hr *Hamilton* främst. Han har samlat et stort Cabinet, uti hvilket är en ansenlig myckenhet af Vasa Hetrusca, hvaraf han, på sin bekostnad, låtit gravera och utgifva en vacker Samling, alle med sine färgor illuminerade, uti stor Folio, et ganska pråktigt och dyrbart Verk. Hr *Hamilton* reste härifrån i början af förl. Junii Månad, och har lemnat efter sig et stort och godt rykte. Hr Cardinalen *Serfale* har bedt oss så mycket hälsa honom, när vi komma til Ängland, och säga honom hvad estime och långtan hvar Man har för honom i Neapel: "Det "är skada, sade han, at en så artig, dygdig och stor "Man icke är Catholik." En sådan Compliment betyder mycket i en Cardinals mun. Hr *Hamilton* har öfver 40 gånger varit uppe på Vesuvius; han har äfven dit beledsagat Kejsaren, Konungen, Drotningen, Prinsarne och måst alle Resande, m. fl. har öfver denna Volcan och andre märkvärdige Phenomener häromkring gjort många observationer, dem han torde framdeles utgifva; hvilket står at önska. Men då jag talar om Utlänningar i Neapel, bör jag visst icke glömma de måst långvägade, nemligen *Chineserne*. Här hålles et Seminarium för dem, deruti de

un-

undervisas uti alla slags Studier, i synnerhet Theologien, emedan de sedan brukas til Missionarier i China. Jag har här åter å nyo sedt de Chineser, som jag mycket omgicks med i Paris; allenast en har blifvit död af de 5, som reste genom Frankrike. De må rätt väl i Neapel; Luften där står dem väl an, men i Rom kunna de icke lefva, ty l.ften är där för dem dödelig; och derföre kunna de icke, som andre utländske Missionarier, hållas uti det bekanta Collegium de propaganda fide i Rom; man har försökt det, men de dödde bort, och derföre är man nödsakad at hålla dem härstädes. Deras antal är nu för tiden 12, stundom är det mer eller mindre. Desse Chineser sade mig, det de finna at det är varmare i Neapel än i China: hvilket man dock icke lärer böra förstå om alle Tider och Climater i detta vidsträkta Rike; uti Paris klagade de öfver den förskräckeliga kölden. Det är at märka, at Neapel har en ganska hälsosam luft; och är det en stor sak at räkna på här i Italien, där luften, på vissa ställen och orter, en viss tid om året, är så farlig, at knapt någon vågar resa där fram på den tiden. Det är annat, än hos oss i Sverige, där man icke vet at sätta värde på en så ädel och stor gåfva, emedan luften är hälsosam öfver alt och på alle tider; men här i landet är det et stort föremål för alla människor. Ifrån Junii Månads slut til October vågar ingen utan lifsfara sofva på vissa orter, och derföre reser ingen på den tiden; och då äro alle åkare så nödstälte om penningar, at man kan få skjutsen för mer än halfparten mindre. Det går ock an, at resa fram genom den osunda luften; men sofver man därstädes allenast en blund, är det bestält med hälsan, och kanske med lifvet. Vi voro vid *Pæstum*, när cattiva aria, eller den elaka luften, där var som starkast; vi be-

ſågo orten en hel dag, vi åto derſtådes och drucko, och foro ſedan at ſofva öfver natten til Staden *Vietri*, ſom ligger högt och altid har en hällſoſam luft; men *Salerno* där bredevid är ganſka ohällſoſam, på den nämnde årstiden. Vi kände inge elaka följder af denne reſan, utan mådde ſtändigt väl: ehuru alle våre vänner i Neapel, äfven Medici, ville afråda oſs at reſa på denne årstiden. Men vi riſquerade alt, för at ſe de majeſtäteliga ruinerne af den urgamla Staden *Poeſtum* eller *Poſidonia;* och det är Herculis Stoder för oſs i Söder, eller längſta målet för våra reſor åt denne ſidan; ty vår tilärnade Reſa til Sicilien kan icke ſke denna gången. Således förhåller ſig luften uti denne ſödra delen af Italien: uti Toſcana, Lombardiet, Piemont, Savoyen och Venedig vet man icke af *cattiva aria*. Orſakerne til denne ohällſoſamma Luften äro flere; ſumpige kärr och träſk, ſtillaſtående vatn, mophetiſka dunſter, m. m. d. bidraga väl mäſt dertil; men Folk-briſten gjör, at Landet är oupbrukat; inga eldar antändas för at renſa luften, ſom är fet och tjock. De gamle tala ſällan om den oſunda Luften. Poeſtum har dock varit en ſtor Stad, och nu äro derſtådes få Torp. Jag mins icke, at i Schola Salernitana talas om någon dödelig luft i Salerno; Landet omkring Rom var öfveralt bebodt, och nu är det aldeles öde åt hafs-ſidan: ingen kan nu bo vid Oſtia, utom lifs-fångar. Olim non erat ſic. Vi hafva farit fram på flere ſtällen, där äfven det rinnande vatnet är ſtinkande ſom as; det har en qväfvande Svafvel-lukt, och nödgas man hålla för näſan, ſå framt man icke ſkal ſtärkna: man kallar det på Italienſka *acqua puzza*, eller ſtinkande vatn; det kommer ifrån viſſa högder och backar, ſom förmodeligen innehålla mycket ſvafvel, m. m. — Men mit långa och illa ſkrifna Bref torde icke vara behageli-

gare för M. H. såsom Vir emunctæ naris, än detta vatn är för de Resande; jag märker mit fel, och bör derföre sluta. —

Jag skulle dock ansenligen öka mit fel, om jag icke uti et Bref til en - - - - Bibliothecarius, nämnde et ord om *Bibliothekerne* här i Neapel. M. H. bör icke förtro sig för mycket til Hr Abbatens *Richards* berättelse, då han säger sig med egna ögon hafva sedt uti *Augustin-Munkarnes Bibliothek* härstädes, uti deras Kloster, kallat *San Giovanni di Carbonara*, de dyrbare Manuscripterne af *Dioscorides*, *Eusebius*, *Diodorus Siculus* och *Polybius* skrifne på Silke, samt de 4 *Evangelisterne*, m.m. Se hans *Description de l'Italie*, 4 Tomen, sid. 129, 130: ty han har sedt i syne så vid detta tilfället, som många andra gånger. Det är et bevis, at han icke sedt Bibliotheket, utan copierat af *Mabillons Iter Italicum*, som reste i desse Länder i förra Seculo, och *Montfaucons Diarium* och *Bibliotheca Bibliothecarum*, som reste härstädes i början af detta Seculo: då för tiden funnos desse och månge andre MSter af högt värde i Neapel, som sedan blifvit bortförde til *Wien* på Kejsar *Carl* VI:s befalning; ingen har kunnat sagt mig hvad år det skedde, men det vet man med visshet, at det skedde före år 1730, ty då dödde Hertigen *Cajetano Argento*, som exequerade desse ordres. Abbé *Richard* var här år 1762, och säger at han sedt dessa MSter: ännu mera, han anförer början af *Dioscorides*. En sådan djerf tiltagsenhet har nyligen narrat 2 Ängelsmän, at resa directe hit ifrån London, för at få se denne Dioscorides, som Abbé Richard här sedt; men när Bibliothecarien sade dem, at den icke var här, utan i Wien, satte de sig straxt i vagnen, och foro bus-bas til denne Hufvudstaden rätt fram. Säg, om icke det var Ängelskt?

Bibli-

Bibliothecarien P. *Sambuceti*, en beſkedelig och ſnäll Man, talte ſjelf om detta för mig. Jag bör här icke förtiga, at Richard ſäger på et annat ſtälle. ſid. 489, ſin egen Dom: *Une paſſion extreme pour l'Antiquité, ce gout, qui faiſoit embraſer les Pedans pour l'amour du Grec:* denne Paſſion har drifvit honom ſå långt, at han ſer Grekiſka alleſtädes där den icke finnes; jag lärer uti et annat bref redan omrört, at han ſäger et Soldat-afſked i Herculanſke Muſeum vara ſkrifvit på Grekiſka, ſom dock är på god Latin, m. m. d. Härſtädes finnes dock ännu en vacker Samling af MSter, ſom Patres gömt undan, til des Stormvädret gått öfver; jag använde 2 dagar at examinera dem: här finnas mäſt alle Auctorer, både Grekiſke och Latinſke uti MSt: dem undantagne, ſom Richard ſäger ſig hafva ſedt. I anſeende til MSS. är detta Bibliotheque det rikaſte, ſom finnes i Neapel.

Kongl. Bibliotheket på Capo di Monte är rätt vackert. Ibland MSS:ne derſtädes finnas 10 ſtore Volumer i folio, ſom *Pyrrhus Ligorius* ſkrifvit med egen hand, uti Grekiſka och Romerſka Antiquiteterne. M. H. vet hvad lärd Man det var: han var Architect och Målare hos Påfven Pius V. Det ſynes viſt här, hvad ſkickelig hand han haft. Mynt, Statuer, Klädedrägter, Grafvårdar, m. m. äro här ſå väl afritade, ſom man någonſin kan föreſtälla ſig. Förklaringarne äro lärde, och innehålla de djupaſte underſökningar. Alt är renſkrifvit til trykning; det är ſkada, at et ſådant Verk ſkal begrafvas i glömſkan. Hela Verket, ſom han ſkrifvit, ſkal utgöra 40 ſtora Tomer i folio. De öfrige äro uti Turin. Uti Vaticanſke Bibliotheket i Rom finnas väl 12 Folianter af Pyrrhus Ligorius; men de äro afſkrifter, ſom Drotning *Chriſtina* låtit göra, för at ſkaffa dem til trycket: ſå väl viſte hon ſätta värde derpå.

Eljest finnas ock hårstädes månge andre Handskrifter. Men Hebraiska MS:ter finnas icke hår eller i andre Bibliotheker i Neapel: så at Hr *Kennicott* kan icke hårifrån få någon contribution til sine Varianter. M. H. vet, at detta Bibliothek år hitfört ifrån Parma, når Hans Catholska Maj:t besteg Thronen hårstädes: det tilhörde tilförne den Farnesiska Familien: åfven så det prågtiga Museum hår finnes, som kallas *Museum à Capo di Monte*, för at skilja det ifrån Museum Herculanense. Håri finnes den stora Samling af gamle Medailler och Mynt i Guld, Silfver och Bronze, om hvilken man kan såga, at maken icke finnes. Jesuiten *Paulus Pedrusi* har derom gjort en beskrifning, kallad *I Cesari in oro raccolti nel Farnese Museo*, in Parma 1694, in fol. uti 10 tjocka Volumer: den siste år trykt 1727, och slutar vid Kejsar Trajanus, ehuru Medaillerne börja vid Julius Cæsar och gå ånda til Constantinus Magnus; men beskrifningen har sedan icke blifvit fortsatt. Hår finnes ock den största *Camée*, som man kånner i Europen: de, som åro i Rom, Wien och S. Denis i Frankrike, åro icke så store: denne år *en stor Skål af Orientalisk Agat*, med många Figurer uti bas-reliefs; inuti i botn, och utanför inunder, år et stort Medusæ Hufvud. Mer ån 10 Scribenter hafva sökt at förklara desse figurer, och nu sist år 1769 har Hr *Joseph Bartoli*, Kongl. Antiquarius i Turin, derom utgifvit en Förklaring, som jag har ingen ting emot mer, ån at den år skrifven på Vers, hvaruti den Poëtiske Enthusiasmen så svåfvar öfver Antiquiteterne, at de skymmas med en stor skugge: eljest bevisar han med goda skål, at den föreståller Kejsar Trajani Apotheose. Hår finnes ock et ansenligt stycke Berg-Cristall, som våger 3 goda Svenska Skeppund. Om de sköna Målningar och Taflor tala alle Res-be-

ſkrifningar. Man har nyligen ökat detta Muſeum med den afledne Duc de Noya Hr *Carafas* ſköna Samling af Statuer, Inſcriptioner, Bas-reliefer, m. m. *Prinſen af Tarſia* har et det prågtigaſte *Bibliothek*, jag någonſin ſedt; ty det år ſå fullt af Guld, at hvart man ſer lyſer denna Metall i ögonen. Man har juſt hår förſlöſt Skatter: Taket, Bok-hyllor, Dörrar, Stolar, m. m. åro rikt förgylde. Bibliotheket hålles publikt: Förmaket, ſom år lika rikt på guld öfver våggar och alt, år fullt af Mathematiſka Inſtrumenter: et rum har Portraiter af Lårda Mån, både in- och utlånſke. Hår åro ock gode Böcker. Öfver dörren ſtår:

Heic Jovis e cerebro quæ in cœlo eſt nata Minerva,
Digna Jove in terris aurea tecta colit.

Det år *Vico*, ſom gjort detta Diſtichon. Det år icke underligt, at Minerva år ſå vål logerad hos denne Prinſen: hans håſtar åro det icke ſtort ſåmre. Stallet år öfver alt målat, och vid hvar krubba ſtod förr en Spegel framför håſten, ſom dock den unge Prinſen efter ſin Fars död låtit dåntaga, och använda til nyttigare bruk. Rummen uti Palatſet åro ånnu prågtigare, ån Bibliotheket; man vet ej, hvar man törs ſåtta foten för guld. Denne Prinſen ålſkade otroligt Luxen: Han anſtålde Collationer, deråſt man ſåg Fontainer framrinna med allehanda Liqueurer och Viner, Tråden buro allehanda Socker-Confecter, ſom ſågo ut ſom Frukter; Fiſkarne med ſine ſpol och alt voro af à la Glacer, ſocker, m. m. *Bibliotheque de S. Angelo ad Nilum* år ſtort, har vid paſs 40000 Volumer. Dår finnas ock MS:ter: de höra måſtadelen til Neapolitanſke Hiſtorien och Juridiquen; och åro de ſå inlåſte, at man icke kan få ſe dem utan mycket omſvep; ty viſſe Miniſtrar och Magiſtrats-Per-

Perſoner hafva nycklarne dertil. Eljeſt hade jag vål velat examinera 2:ne MS:ter, ſom röra Svenſka Hiſtorien: det ena år et Bref ifrån Drotning *Chriſtina* til en ſin Bekante, om hennes afſågning af Thronen; det andra år en Negociation med Konungen af Sverige, at dår införa den Catholſka Låran, bågge ſkrifne på Italienſka, det jag af Catalogen inhåmtade. Får jag tid, ſkal jag vål ſöka til at få låſa dem. *Bibliothequet* på *Monte Oliveto* år rått vackert, åger flere MS:ter, hvilka jag noterat; men et ganſka mårkvårdigt, ſom Bibliothecarien ſade mig hafva varit de 4 *Evangeliſterne på Göthiſka Språket*, har blifvit bortſtulit för mer ån 20 år ſedan: det ſkal ſedermera blifvit förſålt til en Ångelsman. M. H. kan tånka, huru jag vatnades i munnen, och hvad ſtarka efterfrågningar jag gjort derpå; men har dock icke fått veta mer, ån jag nyſs ſade. *Bibliotheque di S:ti Apoſtoli* har ånnu en vacker Samling af gamle MS:ter, ehuru det blifvit anſenligen ſpolierat och det dyrbaraſte bortfört til Wien. Utom de omtalte finnas hår ånnu 3 à 4 Bibliothequer; jag har noga examinerat dem alla, ſå vål ſom några ſtora private; och torde en gång få tilfålle, at göra en Samling af alla de Anmårkningar jag gjort deröfver, tillika med Bibliothekerne i Rom och de öfrige i Italien, ſom jag årnar beſe, vil Gud. Jag bör dock nåmna *Carthuſianernes Bibliothek*, för des vackra belågenhet och utſigt ſkul up i högden, ſom år oförliknelig. Des Catalog år trykt hårſtådes 1764 i fol. under titel: *Bibliothecæ Regalis Carthuſianæ Sancti Martini Catalogus*; och det år den enda Catalog, ſom jag funnit vara trykt hår i Neapel. Hår finnes ock en vacker Samling af Grekiſke MS:ter, åfven i Chemien. Detta Kloſtrets rikedom och vackerhet år obeſkrifvelig; inkomſterne åro otrolige, men bruket deraf icke mindre beröm-

 ligt.

ligt. Så många fattige, som orka gå dit up, få bröd och vin; nästan ingen dag går förbi, som icke 3 à 4000 Tiggare komma dit; man kan knapt komma in igenom Porten för folk-skockar. Utom des skickas penningar til andre hederlige Fattige, som skämmas at tigga *). När hungersnöden och sjukdom grasserade sist i Neapel, kommo dageligen 18 à 20000 människor dit up, för at få sit bröd. Alle Resande, som komma at bese Klostret, åta där middag; och går antalet deraf dageligen til 30, ja 50 Personer. Man spisar ganska väl hos dem, fast utan kött. Fisk, ägg, kakor, mjölk m. m. d. sköna viner och skönt bröd, caffe, chocolade, frukter, confiturer, m. m. finnas där til öfverflöd, och blifver man där serverad med mycken snygghet. — M. H. ser således, at icke skrif-ämne brister, då man vil tala om Neapel. Jag har råkat på flere curieuse MS:ter, som handla om *Masaniello*, som han kallades af folket; hans rätta namn var *Tomaso Anello*, ifrån Amalfi, en liten stad icke långt härifrån: han började uproret d. 7 Jul. 1647. Vice-Konungen gaf honom derefter titel af *Duc de St. Giorgio*. *Marco Vitale* var hans Secretetare,

*) I almänhet är man barmhertigare mot de Fattige uti Italien, än jag sedt någorstädes i andre Länder. Det ökar ock ansenligen tiggares antal, i synnerhet i Rom, och underhåller lätjan; ty man får så lätt födan för intet. Här i Neapel dela de Kongliga ut penningar hvarje dag åt tiggare: *Konungen* skickar sin Löpare med en stor pung full, deraf han gifver almosor åt alla fattige manfolk, som äro samlade på et vist ställe den ena dagen; den andre gör *Drotningen* på samma sätt åt de fattige qvinfolken, och så hela året igenom. Prins *Philip* gör på samma sätt. Jag har sedt utdelningen: den sker med mycken ordning. Utom des äro här mänge Hospitaler, Sjuk- och Fattighus. Uti alla Kloster gifvas almosor; men Carthusianerne öfvergå alle andre.

rare, som blef ihjälslagen d. 14 Jul. och d. 16 derpåfölj. blef *Tomaso Anello* sjelf dråpt af en Bagare och begrafven d. 17 i Kyrkan Carmine härstädes. Et nytt Tumult började d. 13 Aug. som continuerade länge, Folkets Generalissime var *Genarro Annese*, som gaf ut Förordningar; Folket hade sit egit Tryckeri; jag har sedt en Samling af alla desse Handlingar och Acter. *Jesuiternes Bibliothek* är tilslutit, alt sedan de blefvo utdrifne; dock blef det en gång öpnat för mig: det är ganska vackert och stort, täckt beprydt med utskurne boiserier, utan at den minsta spik eller järn dertil brukas, och har sköna Mathematiska Instrumenter. Inga MS:ter fant jag derstädes. Man sade, at Jesuiterne brånt dem up. Jag såg där en *Tragœdia* på Italienska, kallad *La Svecia;* Auctorn är *Ludovicus Altaviti:* den har blifvit representerad uti Seminario Romano, och är trykt i Rom 1625. Om den pråktiga stora *Theatern*, fullsatt med Speglar uti alla 6 våningarne, så at når den är illuminerad, ser det ut, som den vore hel och hållen af glas, slipper jag tala, emedan alle Fransyska Resande, som frequenterat mer Theatrerne, än Bibliothekerne, hafva bespart mig den mödan. Det samma får jag säga om Taflor och Målningar. — Om Konsterne, Fabrikerne, Gobelins-Tapet-våfverier, Spinmachiner, som tvinna öfver 100 Rullar på en gång med en enda Persons tilhjelp, Portrait-makare i vax, Stensnidare, som göra Målningar med allehanda slags stenar, dem man kallar Florentinskt Mosaik-arbete, för at skilja dem ifrån den Romerska Mosaiken, som göres af tilredda emailler eller färgade glas, och andra dylika Konster, som i de sednare tider blifvit införde i Neapel, kunde jag säga mycket, om jag viste at det behagade M. H. at se mit Bref ännu mer förlängas. Derföre slutar jag nu här med - - -

---

TJU-

TJUGONDE - FEMTE BREFVET.

Neapel, den 23 Septemb. 1771.

Nola är en så märkvärdig Ort, i synnerhet af Augusti död samt äfven uti Kyrko-Historien, at den förtjenar omtalas. Vi fingo en ganska god lägenhet at väl bese denne Staden, som ligger 10 Ital. Mil ifrån Neapel. Vi blefvo ditbudne af Biskopen sjelf, Hr *Lopez*, med hvilken vi voro redan bekante här i Neapel vid en Solennitet, som firades derst. Monsigr *Gürtler*, Drotningens Confessor, var ock i vårt Sällskap. Man visar än platsen, hvarest Kejsar Augusti Hus stått, och mera ser man icke efter det Palats, som Verldens Beherrskare bebodt. Et stort prof af verldens fåfängelighet och Lyckans intet. Likaså hans stora Grafvård i Rom, som inneslutit fordom Marcellus, Livia, Augustus och des Famille, samt blifvit besjungen af Virgilius, tjenar nu icke til annat, än at deruti undangöma orenlighet, halm och sopor, som nu beblanda sig med den Aska, som herrskat öfver Rom och Verlden; för at bevisa, at det vi kalle Stort, är et Intet, at alt är jord, och at den ena mullen icke är ovärdig at blandas med den andra. Bredevid Nola är en gammal Theater, gjord af Opus reticulatum. Här finnas allestädes i jorden Vasa Etrusca, som samlas och gömas uti et Museum vid Seminarium Episcopale. Där såg jag ock den största Inscription på Hetrusciska Språket, som jag någonsin härtils sedt: flere förklaringar har man derpå gifvit, men utan at man är viss på någon. *Litteratura Hetrusca* har nu öfver 50 år sysselsatt med alfvare de Italienske Lärde; som derom hvar på sit sätt skrifvit många både mindre och större Verk. Svårigheten at förstå et Språk, som aldeles är dödt, lik-

likſom Puniſkan eller Phœniciſkan, gamla Perſiſkan, Galliſkan, m. m. har tvingat dem, at dertil bruka hvarjehanda hjelpe-medel. Somlige hafva tagit Hebraiſkan til hjelp, at uttyda de Hetruſciſka orden; andre hafva brukat Grekiſkan, andre båda två tillika med den gamle Latinſkan. Än mer, man har ej ännu til fullo kommit öfverens om Alphabetet och viſſa bokſtäfvers bemärkelſe och ljud; ſåledes är man tviſs både uti, at läſa och at förſtå detta likſom utur jorden upråkte Språket. *Ant. Franciſcus Gori*, ſom icke långeſedan är död uti Florens, har derom ſkrifvit många Böcker; han har mänge efterföljare, ibland andre *Joh. Bapt. Paſſeri*, en mycket lärd Man uti Peſaro, *Guarnacci* uti Volterra, m. fl. Ja, man har uti Cortona inrättat en Academie, ſom i ſynnerhet ſyſſelſätter ſig med deſſe Sakerne. Ibland äldre äro *Dempſterus*, *Buonaroti*, *Maffei*, åſven *Mazochi*; at förtiga mänge andre härutinnan namnkunnige. En Anonymus (Hr *Hieron. Zanetti* uti Venedig), har 1751 utgifvit en beſynnerlig Tractat, kallad *Nuova Trasfigurazione delle Lettere Etruſche*, deruti han vil bevíſa, at både Språket och Bokſtäfverne äro Runſke, och at alla deſſa ſå kallade Hetruſciſke Monumenter äro ſkrifne under K. Theodorics och Göthernes tid uti Italien; i ſtället för at andre påſtå dem vara mycket äldre än ſjelſva Rom. Vid förſta påſeendet tyckas icke deſſe bokſtäfver vara mycket olika våra Runor; men ſjelfva Språket ſynes vara för långt derifrån; och utom des läſas måſt alle Hetruſciſke Skrifter ifrån höger til vänſter, ſom de Öſterländſka Språken. Ibland de längſta Skrifter man känner, år denne Stenen vid Nola, ſom har 34 långa rader. Men uti Eugubio förvaras 7 Taflor af Koppar eller bronze, fullſkrifne på både ſidor med Hetruſciſka, hvilka mänge gånger blifvit utgifne. Många Mynt, Cameer

meer och Stenar, åfven Statuer finnas med desse bokstäfver uppå: Käril upgräfvas utur jorden dageligen öfver alt uti Italien. Ehuru mycket är skrifvit härom, åfven på Latin, och ehuru länge de ypperste Lärde uti Italien, at jag må förtiga Frankrike och Ängland, lagt sin hjerna i blöt om denna lärdomsgren, tror jag dock detta vara mycket nytt hos oss, om icke aldeles obekant, til föga heder för Commercium Litterarium, som är Europen emellan. Ännu mer: huru månge känna eller äga *Muratori* Verk, i synnerhet *Rerum Italicarum Scriptores* öfver 20 stora Folianter, som så ansenligen uplysa Medeltidens Historia? Auctoren är nu multen, och hos oss veta icke många om han varit til. Det samma får jag säga om *Ugolini Thesaurus Antiquitatum Sacrarum*, 34 Volumer i fol. som är en så omistelig Bok för alla Präster och andre, som vela med grund förstå Gamla Testamentet. *Meursii Opera*, utgifne med tilökningar af *Lami* uti Florens; *Mazochi* Verk och *Antiquitates Herculanenses* kunna komma under samma Prædicament, samt oräknelige andre, som äro Hufvudböcker uti Grekiske och Romerske Antiquiteterne. Lusten fattas visst icke hos oss at skaffa sig ljus; men kundskap om nya uptäkter, sätt och utvägar at få läsa nya Böcker, fattas för den föga communication skul emellan de Lärde uti Europen, i synnerhet äro de Italienska Verken mycket litet kände: hvartil Orternes aflägsenhet och Språket icke litet bidraga. Likaså äro våra Saker mycket okände här. Och bättre blifver det icke, förr än Konungar och de Store, som hafva magten i händerne, blanda sig deruti. Ambassadeurer och Ministrar kunde mycket uträtta, om de fingo befallning at icke allenast vara Espions Politiques, utan ock Literaires. De ligga länge stilla på et ställe, och hafva tilfälle at informera

ra sig om alt, och gifva derom vissa raporter hem, om de allenast visste, at de derigenom behagade sit Hof. En Minister, som Hr *Hamilton* ifrån Ångland, gör alt sådant af egen drift och smak, utan at hafva derom den minsta befallning. Ångland äger nu; genom honom, et det rikaste och vackraste Museum. Jag tror knapt, at något *Vas Etruscum* finnes hos oss, eller någon sådan Inscription, som likvål skulle satt Hr *Ihre* i stånd, at redan göra Utslag, om Språket liknar Runskan. Et par Hetrusciska ord vil jag här anföra, om hvilkas bemärkelse man här i Italien kommer öfverens; det vore roligt at se, om någon kunde derivera dem af Göthiskan, dock så, at samma bemärkelse blir bibehållen: *Cuer*, betyder Gosse; *Clan*, Son eller Född. Ännu et par andre ord, om hvilkas bemärkelse man ej är så viss: *Trutnut*, Haruspex; *Frontac*, Fulgurator. Men jag har gjort en nog stor Digression för at tala om en gren uti Antiquiteterne, som jag hoppas icke är M. H. obehagelig. Nu til Nola igen. Här finnas ock månge Kyrko Antiquiteter; i synnerhet vid det gamla Nola, som är et stycke ifrån den nya Staden. St. *Felix* och St. *Paulinus* voro här Biskopar uti 4:de Seculo. Man visar där den förste Klockstapel eller det första Torn i Christenheten. Paulinus var den förste, som brukade Klockor til den offenteliga Gudstjensten, och deraf fingo de namn af Nola, liksom de större kallades af Provincien *Campana*, för det de hördes kring hela landet. Man ser här en myckenhet af Inscriptioner och Epitaphier af de förste Christne, Martyrer m. fl. och andre minnes-märken efter Primitiva Ecclesia. Man visar ock där en Ugn, hvaruti S. *Januarius* blifvit kastad at brännas; men han blef derifrån bevarad genom et Underverk, och undergick sedan Matyrium uti Puzzuoli eller Puteoli,

dårest han blef halshuggen. Uti jorden hårstådes rundt omkring, finner man Lava på 20 Svenska alnars djup, och på somlige ställen finner man 5 Strata deraf, den ena djupare ån den andra, och matjord deremellan. Det bevisar, at Berget *Somma* i fordom tid sprutat eld och Lava; ty ifrån det egenteligen kallade Vesuvius nu för tiden, kan den svårligen komma, emedan Somma ligger dår framföre, och år en god Förmur emellan Vesuvius och Nola. Vi spisade middag hos Biskopen M:sgr *Lopez*, en omständighet som jag icke behöft nåmna, om det icke varit derföre, at vi då hade den åran göra oss bekante med en Prins *de Medicis*; som år aldeles af Mediceiska Familien, och har samma Vapn, nemligen 6 eller 7 Klot. Han år Prins af Staden *Ottajano*. Han år ganska god och aimable. Hr Biskopen Lopez år vål studerad, har varit först Philosophiæ Professor i Neapel, och sedan Theologiæ i Rom: åger vår *Nic. Wallerii* Philosophiska Skrifter, dem han mycket berömde. Det år en ganska artig Man, och han beviste oss många höfligheter. Eljest år om Nola en stor beskrifning utkommen, uti 3 Volumer i 4. Vi hafve ock noga besett *Capua*, 16 Italienska Mil ifrån Neapel. Det var nu andra gången vi voro dår; och då finge vi mera smaka på Hannibals Delicer, ån första gången, då vi måste åta utan skedar, som icke finnas hos det såmre Folket. Men nu hade M:sgr *Gürtler*, Drotningens Confesseur, så vål recommenderat oss, at vi blefvo ståteligen emottagne och undfägnade uti Theatinernes Kloster. Hår finnas månge Antiquiteter, och Gatorne åro fullsatte med gamle Latinska och Grekiska Inscriptioner, som man tagit ifrån gamla Capua, hvilken legat något öfver en fjerdings våg ifrån den nya. På en Inscription såg jag denne ordning på

Ge-

Generationer: *Filius*, *Nepos*, *Pronepos*, *Abnepos*, *Adnepos*. Det sista ordet är rart hos Auctorerne. Här finnas flere Colonner af Österlänsk röd Granit, *Vasa Antiqua* med bas-reliefs. Den namnkunnige *Occamus* har sin Graf icke långt ifrån Capua. Vi reste ut til at bese Ruinerne af det gamla Capua: man träffar först 2 stora Arcader, sedan ruiner efter de gamle Murarne, och änteligen den gamle *Amphitheatern*, hvars förträffeliga öfverlefvor gifva en stor idee om denne ofanteliga och dyrbara bygnad. Den är af Tegelsten inuti, men är utanföre liksom fordrad rundt omkring med stenar af en förskräckelig och otrolig storlek. Man ser ännu i vissa hvalf Målningar à fresco, som sitta qvar. Man har borttagit alla prydnader, såsom alle Gudarnes Statuer, som stodo rundt omkring, samt Hannibals Hufvud, som nu sitter på en Mur i det nya Capua. Men vil M. H. hafva en skön Beskrifning på denne Amphitheater, så läs den som Mazochi utgifvit, redan 1727, med Ritningar och Kopparstycken, under denne titel: *Alexii Symmachi Mazocchii in mutilum Campani Amphitheatri Titulum aliasque nonnullas Campanas Inscriptiones Commentarius*: Napoli 1727, in 4. Denna Boken är nu ganska rar; men den är omtrykt och insatt uti *Grævii* och *Gronovii Antiquitates Græcæ & Romanæ*, med *Poleni* tilökningar. Detta var et af de första publique prof, som Mazochi gaf på sin vidsträkta och solida lärdom. Jag räknar det ibland mina besynnerliga händelser, at jag fick närvarande beundra detta blosset på de Lärdas Himmel, som börjat lysa långt innan jag blef född, och at jag äfven närvarande såg det gå neder - - -

Dignus in æternum vitam qui duceret ævum,
En cecidit mortis victima Mazochius!

Profuit haud quicquam noctu evolvisse diuque
Quidquid in antiqua conditur historia.
Jure gemit Siren, quæstus Academia fundit,
Nec chorus Aonidum temperat a lachrymis.
Symmache, Te Latium Te Græcia luget ademptum,
Te regna Eois proxima littoribus.
Tantum de populis nescitur nempe vetustis,
Ah! quantum ætatis, Vir, Tibi, Summe, deest.

Så sjunger billigt den snålle *Agnello Ametrani* uti et Epigramme, trykt dagen efter Mazochis död; det är en Yngling af et stort hopp, en Systerson af Hr Secret. *Carcani*. *Dominico Cerulli*, en annan snåll Student, trykte samma dag *Elogium Mazochii pridie Idus Septembr.* 1771 *defuncti*, som är vackert skrifvit prose. Således strö alle Cypresser på Mazochis Graf. Och jag sörjer så mycket öfver hans bortgång utur verlden til Paradiset, som öfver min egen afresa utur Paradiset Neapel. Och snår jag tänker derpå, kan jag icke längre hålla i pennan. Jag slutar nu derföre: detta korta Brefvet torde blifva et medel, at försona M. H. för de långa Bref jag skrifvit härifrån förut: ty det är svårt för en kännare at vara kort, når han har så vackra, sköna och stora ämnen at skrifva öfver, som Neapel. Lika mycket, det blir långt til härnäst, då jag incommoderar M. H. med långa eller korta bref ifrån Neapel; ty i desse dagar rese vi härifrån til Monte Casino, och sedan til Rom. Framhärdar med - - -

---

TJU-

TJUGONDE-SJETTE BREFVET.

Rom, den 18 Febr. 1772.

Vid vår afresa från Neapel hit til Rom, togo vi vägen åt *Monte Casino*. Vi voro där några dagar väl undfägnade och herbergerade hos Benedictiner-Munkarne. Jag vil icke tala om detta Klostrets vackra belägenhet uppå et Berg, ungefär en Fjerdings-väg högt, derifrån man har den vidsträcktaste och skönaste utsigt rundt omkring de brukade Fälten, som man någonsin kan föreställa sig: jag går ock förbi den stora rikedom där finnes. Abbaten har Titel af den Förste Baron i Riket, och är liksom Souverain öfver Staden St. Germano der bredevid och många andra orter, som gifva sin skatt och utskylder til Klostret. Alt detta, tillika med de många dyrbara Colonner af Marmor, många sköna Målningar, äfven af Raphaël, ädla Stenar, m. m. äro beskrifne af alla, som låtit trycka sina Resor, *Trädgården* är vacker och så mycket märkeligare, som den är gjord af dit i högden upförd jord. *Bibliotheket* är vackert; *Archivet* är rikt på gamla Handlingar och MSter. Det äldsta, där finnes, är; *Expositio Origenis in Epistolas S.ti Pauli, Interprete Hieronymo*, in fol. på Pergament. Den är skrifven åt Kejser *Justinianus* år 569. Bokstäfverne likna mycket Grekiska, ehuru alt är Latin. Jag lärde där känna P. *Correale*, som viste mig alla sina Arbeten, 90 Voll. i fol. MSS öfver Hebraiska Språket, Lexicon, Grammatica, Förklaringar; han har deröfver utgifvit en Prospectus. Han förstår Hebraiskan, men kan icke de andre Dialecterne. Öfver 30 år har han arbetat på detta Verk dag och natt, och har desutom altid haft många Munkar til Secreterare.

Det

Det år en artig Man; men det år ſvårt at converſera med honom, ty han år dőf, dock icke ſå ſom P. *Houbigant* i Paris, ſom hőrer aldeles intet, utan ſom Hr *de la Condamine;* man talar med dem genom et Cornet. Vi ſpråkade mycket med den regerande Abbaten *Pariſio:* det år en ganſka hőflig och artig Man; han ſade, at han var glad at råka Svenſkar, főr at få gratulera dem til en ſå ſtor Konung; *huru lycklig*, ſade han, *år icke den Nation, ſom får regeras af Den, hvars rykte gör hela Europens főrundran?* Så fulkomligen åger Hans Maj:t allas hjertan och vőrdnad, at Des underſåtare, åfven i främmande och ſå långt aflågſne Lånder, få derfőre åtnjuta Vålgerningar, och glådja ſig deråt, at vara fődde Svenſkar och lyda under en Spira, ſom båres af en Stor GUSTAF! Nedanfőre, i ſlutningen af Berget Caſino, låg den gamle Staden *Caſinum;* man ſer derſtådes flere ruiner af Murar och en Theater ſamt en *Amphitheater*, ſom år ånnu mycket i behåll, gjord Opere reticulato; har 5 Portar, af hvilka ſomlige ſtå mer ån halfparten under jorden, ſom ſå mycket våxt. Man vet redan, huru falſk den Satſen var, ſom *Maffei* hade, at uti Italien voro ej mer ån 3 Amphitheatrer, *Romanum, Capuanum* och *Veronenſe.* Man finner uti Italien et ſtort antal. Jag har redan, utom de 2 főrſtnåmde, ſett en Amphitheater vid Puzzuoli, en annan vid Pæſtum, af hvilken ſiſtn. dock få ruiner åro őfrige, och denne vid Caſino. Så ſer man, at ſtore Mån hafva ock ſina Fel. Hr Marquis *Maffei* bőrjade ſent at ſtudera, och kunde icke hinna ſe alt, ſom det hånder med alla Opſimatheis. Utom des hade denne ſtore Mannen många fördomar. Vid denne Amphitheater uti Caſino fant man főr få år ſedan igen en Inſcription, på en ſtor Sten i jorden vid Orcheſtra Amphitheatri, ſom ej

ej ännu blifvit publicerad. Den är nu förd up i Klostret, och står vid dörren af Bibliotheket; den lyder sålunda: *Vmmidia C. F. Quadratilla Amphitheatrum & Templum Casinalibus sua pecunia fecit.* Det här omtalte Templet är icke långt ifrån Amphitheatern, och är så väl conserverat, at det synes nästan nytt: det är byggt i kors af obegripligt store Stenar, som äro sammansatte eller lagde den ena på den andra, utan något cèment eller kalkbruk, liksom Cloaca maxima i Rom; det har 4 Arcader; golfvet är af ofanteligen store Stenar, dock ganska slätt; jag brukar sådane tiltagsne ord, och tviflar likafult på, at jag nogsamt uttrycker storheten för den, som icke sett de Romares blockverk. Detta Tempel är icke stort; har 20 fulkomliga korssteg i långden, och 15 i bredden: det är nu förbytt til en Christen Kyrka eller Capell. Et litet stycke derifrån synas ruiner af *Varronis Villa*, eller Landtgods. Den ligger ganska väl til pass, efter hans egen utsago *de re Rustica: Optimus ager est, qui sub radice montis situs, spectat ad meridiem* &c. Vi påminte oss om alle de vackre saker, som *Cicero* säger vara afhandlade i denna Villa, hvilken sedan ohelgades af Antonius. *Studiorum suorum M. Varro illud voluit diversorium. Quæ in illa villa dicebantur! Quæ cogitabantur! Quæ litteris mandabantur! Jura Populi Romani, Monumenta Majorum, omnis Sapientiæ ratio, omnisque Doctrina. Philippic. I.* Landet är icke så väl brukat, som i Varronis tid. Vägarne från Capua til Monte Casino äro otroligen elaka, somligstädes äro de så fulle med stenar, at man icke kan åka. Icke långt ifrån Casinum ligger *Arpinum*, Ciceronis och Marii Födelse-ort: det ligger utur vägen, och ingen ting är där at se, som man sagt oss, om icke några Inscriptioner. Jag menar, at jag förut, då jag beskref

vår

vår Resa från Rom til Neapel genom Via Appia, talt om, hvarest denne store Oratorn slutade ynkeligen sit lif, vid *Formianum*, det vi noga beságo. Långre fram, emellan Casinum och Rom, förekomma inga store Mårkvårdigheter. Frusinone, Ferentino och Anagnio åro små Ståder uti Latio. Landet år aldeles likt ånnu Virgilii Beskrifning:

Hernica Saxa colunt, quos dives Anagnia pascit; *Æn.* 7.

Nog kånde vi igen *Hernica Saxa* öfver alt; men *dives* Anagnia år så långt ifrån denne Titeln nu för tiden, at man derstådes åfven ville hafva betalning för vatnet. Herbergen åro obeskrifveligen elake, folket ogint och elakt; men genom Philosophien hjelper man sig fram med alt. Ju nårmare man kommer Rom, ju flere ruiner blifver man varse: marken år liksom besådd dermed: öfverlemningar af Aquæducter, Murar, Arcader, Grafvårdar, Hus, Palatser, m. m. finnas hår öfver alt, hvart man vånder ögonen. Domen af St. Peters Kyrka och den store Vespasiani Amphitheater, kallad *Colosseum*, antydde oss på långt håll, at vi sågo *alta mœnia Romæ*. Vi voro glade at dår råka vår *Svenske Phidias* vid god hålsa, som då hölt på at arbeta på en Statue, hvilken såkert skal göra honom odödelig. Den förestáller *Diomedes*, som borttager Palladium ifrån Troja: den år gjord efter den beskrifning, Homerus gör på denne Hjelten: alt det Homerus såger med ord, uttrycker *Sergel* uti Mine, stålning och fierté: den synes lefvande, *sola vox deest:* den beundras hår af alla. Jag har hört Artister, oaktat deras jalousie på Utlånningar, tilstå, at detta blir den skönaste och vackraste Statue, som någonsin blifvit giord i nyare tider, efter Konsternes och Vetenskapernes restauration, icke en gång *Michel Angelo Bounarotis* odödliga

26e Br.

ga Arbeten undantagne. Den gifver icke de båsta Grekiſke Statuer efter. At ſe på denne Diomedes med Palladium på den ena armen, och vårjan i den andra handen, inſpirerar courage och heroiſme: man tõrs knapt ſe honom i anſigtet, ſå djerf och fièr ſer han ut: man tycker, at han hotar med vårjan den ſom ſer på honom, och at man ſnart kan få et hugg. Hr *Sergel* har ock bõrjat en *Apollo* uti hvit marmor, ſom ock blifver en fõrtråffelig bild. Vi voro glade at få hõra af honom, at en annan Svenſk Reſande var i Rom, nemligen Hr Baron och Õfver-Ceremoniemåſtaren, *Henric Jacob von Düben*, Riddare af St. Stanislai-Orden, ſom varit Miniſtre Plenipotentiaire vid Kongl. Polſka Hofvet. Vi hade ſedan den åran at mycket omgås med honom, och åtnjõto flere des godheter. Vi fõlgdes åt, at ſe och beundra flere det gamla och ſtora Roms Monumenter af alla ſlag: Hr Baron år Kånnare och Ålſkare af det, ſom år vackert i Naturen och Konſterne. Han reſer ſåſom curieux incognito och en Philoſophe, utan at båra Riddar-Orden, hvilket gõr mindre embarras och gene på alt ſått, och gõr at man profiterar mer af tiden. Sedermera reſte Hr Baron til Neapel; kom derefter tilbaka hit til Rom; beſåg de õfriga Mårkvårdigheter, och reſte inemot ſlutet af fõrleden Octob. hårifrån, at beſe den õfriga delen af Italien, och tog vågen åt Venedig. Men ſedermera vid ſlutet af November fingo vi hårſtådes en ſkõn Recrutering, hvarigenom de Svenſke blefvo ſå manſtarke i Rom, ſom de någonſin varit i mannaminne, och lårer det aldrig hårſtådes varit flere, om icke då Gõtherne intogo Staden, ehuruvål jag lemnar åt M. H. ſåſom Hiſtoricus at dõma, huru många af dem voro från Sverige. Men det vet jag viſt, at ingen af dem, undantagen K. Theodo-

ric sjelf, hade så god smak och insigter, eller besåg Rom med så mycken nytta, som de Svenske Herrar, jag nu vil upråkna för M. H. som på en gång hit anlände, nemligen Hof-Intendenten, Hr Grefve *Adolf Ulric Cronstedt*, och hans Broder Hr Grefve *Sven Jacob Cronstedt*: Hr Kammarherren *Emanuel de Geer*, och Hr Lieutenanten *Fredric Adolf von Numers*. Sedermera något före Jul hitkom Hr *Johan Jacob Ferber*, Auscultant uti Kongl. Bergs-Collegio. M. H. kan häraf döma om antalet; men värdet af sådane Svenskar känner M. H. förut. Det måste jag til sanningens betygande tillstå, at de hedra Nationen, och förvärfva sig på en gång Utländningars högaktning och sina Landsmäns kärlek. Det vore at önska, at alle unge Herrar reste med så mycken båtnad och nytta: de tyckas liksom täfla med hvarandra derom, hvilken skal förskaffa sig det mästa ljuset och de största insigter. Döm sjelf, huru roligt vi haft i Rom hela denna tiden bortåt; huru ofta vi äro tilsammans, och huru ofta vi bestorma Capitolium och Vatican: ty när M. H. til de förenämde lägger min k. Rese-kamrat, Hr Baron *Carl Fredric Rudbeck*, Hr *Joh. T. Sergel*, ock sin ödmjuke Tjenare, ser M. H. om jag brukar rätt det ordet bestorma eller ej; våra eröfringar likna ock Götherhernes, och visa at vi icke vanslägtas; de togo det dyrbaraste de funno i Rom, vi göra detsamma; våra eröfringar gå ut på Vetenskaper och Konster, samt deras Rustkamrar och Archiver, som äro Bibliotheque och Böcker: hvad kan väl vara dyrbarare? Lägg ännu Hr *Morén* och Hr Kammarherren de Geers Kammartjenare *Nordling* härtil, om hvilka man åtminstone kan säga med Poëten: *Nos numerus sumus & fruges consumere nati*; så får M. H. se at det är sant, at antalet på Svenskar i Rom icke varit så stort i man-

i manna-minne, och kanske aldrig: ty vid Drotning Christinas Hof voro få Svenskar. Hon hade alt utlåndningar til sin betjening, sedan hon öfvergaf Sverige. Det torde ock gå långt ut, innan på en gång 10 Svenskar åter infinna sig hårstådes. Vi hade ock en sådan Jul-afton tilsammans, at jag aldrig, sedan jag reste ut, haft maken. Ty uti Paris voro vi aldrig så månge Svenskar vid et bord tilsammans, hvarken Jul-afton eller någon annan gång. Den Jul, Hr *Lidén* var i Paris var mig rått ljuflig: vi åto då Jul-gröten tilsammans, och jag hade åran vara vård; men vi voro allenast 4 personer, Hr Baron *Rudbeck*, Hr *Lidén*, Hr *Österdam* och jag; men denne Jul-afton voro vi 8 personer vid Hr Kammarherren *de Geers* bord; M. H. kan föreställa sig, hvad traktamenter och nöjen vankades hos en så glad, ådelsint och godhjertad Vård. Vi voro budne på Svensk Jul-gröt; jag tror, at al mjölk upköptes som fans i Rom; vi fingo ock en så skön gröt, at jag tror det många i sjelfva Sverige icke åtit honom båttre; den var ock kokad af en Svensk, och det var den enda gerning, som friar Nordlings namn ifrån glömskan: alt började på Svenskt vis; men sedan blef bordet lastadt af de i Sverige förbudna Tråd, såsom Vindrufvor, allehanda Cereris och Bacchi skånker, ja hela Italiens Delicer, som endast kunde segra öfver Hannibal och hans modiga bussar, blefvo för oss framstålte: alle 4 verldens delar syntes hafva förenat sig, och gifvit contribution til vår Jul-afton; men den största glådjen kom ifrån Sverige. Vi hade den åran dricka Dens Skål, som gör at vi med glådje kunna tånka på et kårt Fådernesland och des blida öde: vi ropade vid Tiberns strånder: *Vivat* GUSTAVUS, *Rex Svecorum!* Vi gingo sedan alle tilsammans ut Jul-natten, för at höra på

den pråktiga Musique, som då upföres i vissa Kyrkor Vårt antal minskades sedan snart för denne gången: Hr *Ferber* reste i sjelfva Jul-helgen hårifrån til Neapel: de solida Kunskaper han har uti Mineralogien och Chemien, låta oss nu mera icke tvifla, at vi få af honom en gång de grundeligaste och redigaste Kunskaper om detta Vulcaniska Rike.

Nu bör jag omtala et annat stort nöje, som vi Svenskar haft tilsammans hårstådes. Vi hade d. 20 Jan. Audience hos *Hans Helighet, Påfven Clemente XIV*. Dagen förut reste Hr Kammarherren *de Geer* och jag up til *Mons Quirinalis*, nu *Monte Cavallo* kallat, dår Påfvens Palats ligger, och anmålte oss hos Prelaten Msgr *Potenziana*, Påfvens Maëstro di Camera, eller Hof-Marskalk, och begårte af honom få audience hos Hans Helighet; som vi hår icke hafva någon hvarken Ambassadeur, Minister, Resident eller Consul, voro inga andra omståndigheter at i akttaga: han bad oss derföre komma up i Palatset följ. dagen klockan 16, som svarar emot kl. 9 förmiddagen hos oss. Vi instålde oss då om morgonen i Påfvens rum; man skref up alla våra Namn, som sedan anmåltes hos Påfven: når vi derefter inkallades, bad man oss aflågga våra vårjor, så framt vi icke alle voro af Militairen: således lemnade somlige af oss bort vårjan i Förmaket, och somlige behöllo den, nemligen de, som voro Officerare; men alle måste vi låmna våre hattar i Förmaket: hvad handskar, muff eller kåpp vidkommer, så år det at mårka, at ingen dermed får ingå uti det Påfveliga Palatset eller Capellet, icke en gång passera första vakterne. Jag hade den åran at gå förut in och föra ordet, emedan mine Herrar Landsmån så ville. Påfven var aldeles ensam i det rumet, han emottog oss: Maëstro di Camera låter up dören och slår den

igen,

igen, men går icke med in, når någon har Audience. När vi då kommo in, och ville börja med det vanliga Ceremonielet at niga, som man redan underråttat oss om i Förmaket, sade Påfven med en leende Mine: "det behöfs icke; kom hit fram": ja, han gick oss åfven til mötes; ty Hans Helighet satt icke, utan stod, når vi kommo in, och blef ständigt stående. Eljest år Ceremonielet, at man bör tre gånger niga eller böja knå, når man kommer in, en gång vid dörren, sedan midt på gålfvet, och åntcligen bredevid Påfven, når man kysser hans toffel. Men den nu regerande Påfven, såsom mycket uplyst, år icke ålskare af ceremonier och pedanterier, och emottager alle, i synnerhet utlånningar, på et sått, som gör at han almånt ålskas. Han frågade oss, om vi vore alle Svenskar? Jag svarade: Ja, och at vi voro komne en så stor Deputation, för at bedja Hans Helighet om förlåtelse. "Förlåtelse"! sade han, och såg på mig med en mine embarassée. Om förlåtelse, fortfor jag, för det Onda, våra Förfåder, de Göther, tilfogat Rom; vi hafve nu båttre smak och mera ljus; vi vilje upråtta det de förstört: se dår år Hr Grefve *Cronstedt*, beрömd Architect ifrån Sverige; han vil bygga Palatser åt Eders Helighet: Hans Hr Broder åter vil använda alle sine insigter i Fortification och upråtta de Murar och Fåstningar, som af Götherne blifvit nedrifne, m.m. Jag fick icke såja ut, förr ån han började le, tog mig i famn och tackade mig för så stora offerter; sedan höll han mig ständigt i handen och talade mycket vid oss. Jag sade honom, at vi hade åfven en berömlig Svensk Sculpteur i Rom, som visar vår nuvarande smak i Sverige, och alle samtelige, som hade den åran vara tilstädes, voro ålskare af ädla konster, vitterhet och vetenskaper, och tilbjuda honom alle

alle vår ödmjuka tjenst. Han frågade Sculpteurens namn? När jag nämnde Hr *Sergel*, sade han, at han kände det namnet, och at han hört honom med mycket beröm omtalas. Han frågade oss, huru långe vi varit i Rom, hvad vi tyckte om Staden, om vi voro väl betjente i våra Qvarter, m. m. Jag svarade, at ingen ting fattas oss under en så vis Regering. Han sade: "det ligger mig mycket om "hjertat, at utlänningar må blifva väl handterade och "nögde". Han frågade oss, hvad som mäst behagat oss af det vi sedt i Rom? Jag svarade: just det vi nu se: en Souverain, som är så affable och god, samt älskar lärdom och vetenskaper, däraf vi veta alt för många prof, i synnerhet af hans anlagde Museum i Vaticanen. Påfven trykte mig i handen och sade: "Jag ville väl förtjena et sådant beröm". Jag talte sedan om, huru vi varit surprenerade, at höra så många språk i Propaganda, at se i Rom så många utlänningar ifrån fjerran Länder, at vi hört, det Hans Helighet sjelf kunde flere Språk, äfven de Orientaliske, som väl ingen Prins i Europen eljest känner. Han talte då om, huru han studerat, när han varit Professor i Bologna, och sedan här i Rom: at han kan Hebreiska, Grekiska, Latin och Fransyska, ehuru han icke är van at tala det sistnämde: at han funnit Grundspråken nödige i flere affeenden. Han talte om, huru han indelat tiden at lära sig dem: jag tänkte då aldrig, sade han, komma i det Stånd, som den Gudomeliga Försynen nu satt mig uti. Han berömde oss för de framsteg, vi gjort uti Italienska Språket: i synnerhet fant han, at Hr Baron *Rudbeck* talade som en Italienare; de nyss til Italien komne Herrarne encouragerade han, at ständigt tala Språket, ehuru man skulle stapla i förstone: "ty, sade han, longum est iter per præcepta, bre-

"ve & efficax per exempla". Han talte ock om, huru han öfvat utländske Munkar i Klostret at tala Språket, m. m. Han frågade oss, om vi hade något at begära, som han kunde göra oss til tjenst? Vi förbehölle oss allenast hans Nåd och Välvilja. När vi skulle taga afträde, frågade han mig, om det vore då ingen ting, hvaruti han kunde tjena oss? hållandes mig i handen. Jag svarade då: at hans exempel inspirerat mig en stor lust at göra andra godt, utom de sentimens jag redan har, at älska dygd och vetenskaper; och derföre driftar jag recommendera 2:ne mina Vänner, hvilkas egenskaper och talens förtjena en så uplyst Påfves Protection, som kan draga mycken nytta af sådana Snillen: en af dem är i Neapel, och en i Rom; han frågade, hvilka de voro? Jag nämnde då Padre *Minasi* i Neapel, och Abbaten *Giovenazzi* härstädes, som är en af de lärdaste Jesuiter ifrån Neapel. Påfven försäkrade mig, at han skulle göra dem godt; och at det icke vore annat, än tjena sig sjelf, när han promoverade sådane Personer. Han tillade ock, at han redan kände deras förtienster. "När jag får "en gång sluta, sade han, de utländske Affairerne, "som nu ligga mig på skuldrorne, har jag en särde-"les Systeme, som jag vil utföra, til at gouvernera "Rom, och uplifva härstädes Konster och Vetenska-"per, at de måge härstädes brillera; jag vil härstä-"des inrätta en Academie, som skal occupera sig med "*Språken*, med *Antiquiteterne*, och med den til vår "Stad hörande *Historia*; uti den skal jag sätta de lär-"daste Män, som jag någonsin kan finna; alle skola "få at göra; ingen skal blifva utesluten". Sedan talte jag om flere Lärde, som jag känt i Rom: hvilket jag märkte behagade honom. Jag berömde Assemanni för honom; han frågade mig straxt, hvilken af dem bägge jag värderade mäst, antingen Biblio-

bliothecarien uti Vatican, som har titel af Ärke-Biskop uti Apamea, eller Professoren uti Propaganda och Sapienza &c. Jag svarade, at jag estimerade dem bägge, och at göra utslag emellan twå Personer af så mycken Merite, fordrades et Omdöme, lika uplyst med deras, för at göra Comparationen riktig. Han frågade ofs, om vi årnade blifva länge i Rom, och hvart vi tänkte ofs sedan, m. m. När vi ibland andra orter nämnde Bologna, sade han, at vi därstädes skulle finna ganska vackra saker uti Instituto, m. m. När vi togo afträde, följde han ofs ända til dörren, och höll äfven uti den, likasom han velat följt ofs ut. Han tillåt icke knäbögningen, som man eljest brukar vid afskedstagandet, då man börjar med at kyssa toffeln, och sedan de samma Ceremonier, som jag nämnde om vid Inträdes-Hälsningen; tvärtom, denne Påfven viste ofs otroliga höfligheter och caresser, tog til slut Hr Baron Rudbeck i famn, kyste honom och önskade tusende välsignelser öfver ofs alla. Han tillåt mig icke en gång böja mig ned, då jag ville tacka honom för de tvänne löften han gaf, at göra de tvänne Lärde godt; utan höll mig starkt i handen och klappade mig, samt låt mig kyssa sin hand flere gånger: en förmon som ingen får, utan Prinsar och Cardinaler. När vi togo afsked, sade jag, at vi alle skole blifva så många röster, at utropa hans rykte och hans så stora dygder öfver alt, hvarest vi fare fram, ända til yttersta Norden, m. m. Han svarade därpå med de gracieusaste termer. Och nu håller jag ord, hvad Norden vidkommer, då jag så noga beskrifvit för M. H. denne Helige Fadrens tänkesätt, och huru obeskrifveligen populair han är. M. H. ser, med hvad ödmjukhet han kommer ihog och talar om sit förra Stånd, huru värdigt det är den Christna Sedoläran och Evangelium. Man kan

ver-

verkeligen blifva surprenerad, når man ser Påfvens modestie och ödmjukhet, och Cardinalernes Faste och Höghet. M. H. ser, huru han tager emot dem, som efter hans Religion åro ansedde för Kättare och Fördömde. Olim non erat sic. Ingen Utländning är, som icke berömmer och vördar denne Pafvens vett och manieres, som åro så otroligen artige. Många Prelater af hans Hof hafva sedan många gånger frågat oss, hvad vi tyckt om Påfven? Jag har svarat, at om alle Romersk Catholske voro som han, så ville jag ock vara en med; och at ehuru många gånger lårde Theologer disputerat med mig i Religionen, har jag dock aldrig känt så starka skål, som denne Påfven sjelf gaf mig, utan at tala et ord om Theologien: detta hafva de sedan burit fram til Påfven, som roat sig deråt. Jag har just håraf lårt fulkomligen, at man aldrig vinner Secter igenom Disputeringar och förföljelser, utan genom godhet och douceur, som åro de starkaste Vapnen för det månskliga hjertat, och det som underligast år, de måst öfverensstämmande med deras Lära, som måst plåga förfölja: de se icke i sit förvända och blinda Nit, at de styrka den förföljde ännu mer i den tankan, at han lider för sanningen, såsom Martyrerne: och at förföljelsen just är et bevis på sanningen, den verlden hatar. Når man talar vid Påfven, kallar man honom *Vostra Santità; Sua Santità; Sua Beatitudine; Santo Padre:* desse åro de vanligaste titlarne. Han har sedan talt om oss med mycken ynnest uti sit Hof. Ovanligheten at se Svenskar, och så många på en gång, har gjort impression. Han har ibland annat sagt, at vi vore de förste utlåndningar, som talt vid honom så mycket om ädla Konster, Vitterhet, Språk och Vetenskaper, som så mycket behagat honom. Han har icke glömt sit löfte om P.

Minasi i Neapel. Han har ſkrifvit til den Påfvelige Nuntius uti Neapel om honom, och befalt honom förſäkra P. *Minasi* om ſin hogkomſt och ynneſt; och dårpå har Nuntius budit honom til måltids flere gånger. P. *Minasi* har ſkrifvit mig flere Bref til; och tackat mig för min beſtåndiga vånſkap: han ſåger, at han aldrig i verlden kunnat tro, at en ifrån ytterſta Norden ſkulle komma til Rom, för at recommendera en fattig Munk hos Summus Pontifex. Och ſannerligen ſer det icke rått underligt ut, at en Kåttare ifrån fjerran Ort har recommenderat en Dominicaner-Munk, til hvars Orden hörer Inquiſition, hos ſjelfve Påfven i Rom. Man ſer håraf, at de otroligaſte Paradoxer kunna blifva Sanningar. Jag har hårvid gjort flere betraktelſer. Jag kommer ihog, at når jag en gång ſpiſade hos en viſs Biſkop i Sverige, och var mycket vål betjent af en hans drång, ſade jag til denne på raillerie, at jag ſkulle ſöka tjena honom igen och recommendera honom hos den han vål viſſte: ty ſamma drång ſökte blifva Organiſt uti en Förſamling, och det kom endaſt och allenaſt an på en Herre, ſom hade mycken godhet och vånſkap för mig. En Pråſt, ſom ſatt dår bredevid, och hörde hvad jag ſade, tyckte at det var för mycket ſagt, at vela recommendera dens drång, ſom han hölt för alsmågtig; ſade: hos hvilken vil Ni recommendera Biſkopens drång, om icke hos Påfven? Jag nögde mig med at ſvara honom: at dår voro månge grader emellan Biſkopen och Påfven, och åtſkilnaden mycket ſtörre, ån emellan drången och Hr Magiſtern. Således bör man låra, at icke förakta någon. *Etiam pilus habet umbram ſuam*, ſåger Publius Cyrus. — Mſgr Gr. *Garampi*, en lård Prelat, ſom ſkrifvit flere Tractater, nu utnåmnd til Påfvelig Nuntius i Polen,

och

och Msgr *Potenziana*, råkade oss sedan hos Hr Cardinalen *de Bernis*, och berättade han oss, at vi ägde Hans Helighets fullkomliga tycke. De hafva flere gånger hört honom beklaga sig, at han icke fick den lyckan emottaga här i Rom Hans Kongl. Maj:t af Sverige, det han så gärna åstundat, emedan han hört ifrån Paris berättas så mycket stort och högt om denne Monarque, som är född til et helt Folks Sällhet. —

Några dagar efter vår Audience hos Påfven, reste Hr Kammarherren *de Geer* och Hr Grefve *Cronstedt* den Yngre, härifrån til Neapel: så at vårt antal nu är minskat, men vi vänte dem snart allesammans tilbaka igen.

Således har nu M. H. en lång Epistel, som handlar om Svenska saker ifrån Rom. Jag har nu på en god tid låtit M. H. vara i ro för mina Bref; jag vet, at Riksdags-saker nog sysselsätta något hvar i Stockholm. Jag har väntat, at *Comitiorum undæ tanquam æstu quodam effervescentes* skolat någorlunda gåt öfver; men Gud vet, när det sker! Godt Nyår önskade jag M. H. redan i mit hjerta på första dagen af detta året: det är dock aldrig för ofta gjort emot en Vän, hvars Sällhet och Väl ligger mig så mycket om hjertat. Har äran at vara &c.

TJUGONDE-SJUNDE BREFVET.

Rom, den 24 Febr. 1772.

När jag först kom til Rom, tycktes jag komma i en aldeles ny verld, och det i flere afseenden: Språket, Landet, de myckna Antiquiteterne, Climatet, Sederne och Bruken, samt den Prästerliga Regerin-

ringen borde göra den verkan på mig; men det hände mig detsamma uti Bibliothequer och Boklådor: tog jag en Catalogue i handen, så var mig alt nytt; gick jag uppå en Bok-Auction, så kommo mig altid Böcker före, som jag icke kände. Likväl hade jag studerat Historia Litteraria, läst Journaler och allehanda Lärda Tidningar; märkte då först, at jag läst allenast dem, som varit skrifne i Tyskland, Ångland och Frankrike: åtskilnaden är större, än M. H. lätteligen kan föreställa sig, och bristen är eftertänkelig. Italien, som tvänne gångor gifvit den öfrige Verlden ljus uti Vetenskaper och Konster, först uti Augusti tid, och sedan 1500 år derefter, och har altid deremellan conserverat lämningar däraf, då barbari och mörker varit annorstädes, börjar nu komma i förgätenhet, och kommer icke med i räkningen, när frågan är om den uplyste Verlden, ja mångstädes är det ansedt, som det icke mer vore til. Hvad under då, om jag i sådane inbilningar kom midt uti Italien, och finner mig på en gång omgifven af nyheter på alla kanter. I förstone när jag såg så många Missaler, Breviarier, Bullarier, Martyrologier, Canonizationer, Legender, Vitæ Sanctorum, Monasteriologier, Kyrko-beskrifningar, Reliquier, Concilier, Utlägningar af Jus Canonicum och Patres, Theologier, Kättare-längder, Refutationer, Persecutioner, Superstitioner, Anathemer, Fördömelser, Förbannelser, m. m. tröstade jag mig med Philosophen på marknads-platsen: *quot & quantis non egeo!* Och hade jag då, som andre, farit hastigt förbi, så torde jag behållit den fördomen, at här icke finnes annat, än sådana heliga Saker, som icke är lofligt för oss at vidröra. Men sedan jag kom mig mera in, och fick känna Sakerne, fan jag, at Italien ännu är et tillhåll för Muserne och Konsterne,

27de Bdr.

ne, och at Helgedomen icke förjagat de profane Studierne. Här finnas lärde, och jag bör säga, store Män uti alla Vetenskaps-grenar: Böcker skrifvas i alt scibile. At jag här må tala i synnerhet om Rom, så är det nu, som det altid varit, en Samelplats af alle Nationer och Språk i verlden: här finnas Folk och Församlingar ifrån Indien, Persien, Armenien, Egypten, Ethiopien, America, &c. Här tryckas Böcker på alle desse Språken: här upfostras Ungdomen deruti, men det man går längst uti, är *Antiquiteterne* och *Inscriptioner;* däruti tror jag ingen öfvergår dem. Vi må studera så väl vi vele, och känna Romerske Antiquiteterne och Latinska Språket; så är det ändock omöjligt, at få derom et riktigt begrep, utan at se Rom och Italien. Auctorerne kunna icke förstås, i synnerhet på vissa ställen, utan at känna det Landet, där de lefvat och derom de skrifvit: jag har funnit det af förfarenheten mer än många gånger, huru Virgilius och Horatius fått ljus af en Belägenhet, en Ört, et Djur, m. m. at jag må förtiga de, som äro rent af Historici och Geographi. Hvad uplysning gifva icke Statuer och Bilder af Consuler, Kejsare, Gladiatorer, Athleter, &c. At se Klädedrägten af de gamle Romare, deras Toga och Sagum, Fruernes Stola, Athleternes Cæstus i handen, en monderad häst m. m. är helt annat, än at läsa Beskrifningar. Hvad klara begrep får man icke, då man betraktar Amphitheatra, Circi, Arenæ, Theatra, Aquæducter, Colonner, Triumph-bogar, Äreportar, Obelisker ifrån Egypten, fulla öfver alt med Hieroglypher, Sphinges, Tempel, Palatser, Bader och Naumachier, Pantheon, Colosser, Mausoleer, Sarcophager, Catacomber, Cloaca maxima, underjordiska Gångar och Rännor, Broar, Ruiner och Antiquiteter af alla slag; ty

man

man kan icke gå et steg i Rom, utan at trampa på en Antiquitet, och råka på et Monument af den gamla Historien och de Romares Storverk, så at man med skäl kan säga om Rom, som *Cicero* sade om Athen, de Finib. L. V: Quacunque ingredimur, in aliquam historiam vestigium ponimus. Hvad lärer man icke om deras mått, vigt, mynt och lefnads-sätt, når man ser och känner Modius, Congius, As, Uncia, Sestertius, Pes och deras Calendaria! Hvarje Latinsk och Grekisk Inscription är så mycket, som en Auctor i desse bortdöde Språken. Ju mer man ser af desse sakerne, ju bättre ideer får man; och är *Idea* rätteligen nämt, efter et Grekiskt Ord, som betyder *Syn:* ty utan at se, i synnerhet sådane saker, kunna de svårligen fattas. Jag är viss på at om två personer, af lika snille, lika lust och flit, arbetade uti Antiquiteterne och de gamle Auctorerne, men en vore i Rom, den andre vid et af Tysklands berömdaste Universiteter, så skulle den förre göra mer framsteg på 3 år, än den andre på 10: ty utom det jag anfört, har den förre en sådan hjelp af sjelfva Locale; at gå på Forum Romanum, se Capitolium, resa öfver Tibern, m. m. är för honom så godt, som flere Auctorer, dem den andre måste genomfara, och likafult icke få klara *Ideer:* At se stora Mäns Statuer, gjorde af de största Mästare, som viste uttrycka i Marmorn och Bronzen deras passioner, lynne, caracter och ställning, är så godt som läsa deras Historia. Det är fåfängt för mig at beskrifva M. H., de nöjen jag smakar, at igenfinna och se så mycket, som jag läst om i min barndom: ty jag hade förr läst om Rom, än jag kände Stockholm: det är medelst denna Stadens Historia, som jag först började lära mig tänka; och här vistades jag, långt innan jag kom hit.

hit. Ingen år aldeles fråmmande i Rom, utom den som år aldeles fråmmande i vackra och fria Konster, samt okunnig om alt hvad de förre verldens Beherrskare gjort. Hvad kånner man icke för rörelser, når man stiger upföre den Tarpejiska klippan, går på Mons Palatinus, far öfver Tibern, går öfver Campus Martius, spaserar på Forum Romanum, ser Templum Pacis och Titi Triumph-port, och långre fram Vespasiani stora Amphitheatrum, samt på den andra sidan Capitolium, Jovis Tempel, och på en annan någd Jani Portiquer! Men detta åmnet kunde leda mig för långt: M. H. åstundar icke Antiquiteter, han vil hafva idel Nyheter. Dock bör jag förft nåmna den båsta Bok, som handlar om det gamla Rom, och de hår ånnu varande öfverblefne Monumenter: det år *Roma Antica di Familiano Nardini*, på Italienska trykt i Rom in 4:to 1665. Håraf åro flere Editioner utkomne; den har ock funnit rum uti Grævii och Gronovii Verk, och förledit år gjorde man hår en ny Uplaga med några anmårkningar uti 8:vo, 4 Volumer, och tillika *Roma Moderna* uti andre 4; så at når man har desse 8 Tomerne, har man alt det, som i almånhet kan sågas om det gamla och nya Rom. Hår åro vål månge andre, såsom *Roma antica e moderna*, hvaraf Venuti gjort nya Tilökningar, *Mercurio errante*, *Roma ricercata* &c. men de åro icke at comparera med *Nardini*. Den åter, som vil håraf göra sit Hufvud-Studium, får sit nöje uti *Grævii*, *Gronovii* och *Poleni* store Verk och *Gruteri Inscriptiones*; så månge som voro kånde den tiden: nu kunde de ökas til mer ån dubbelt: ty man gör hår nåstan dageligen nya uptåkter; det må vara at finna ruiner och stenar med Inscriptioner i jorden, eller upgråfva utur dammet okånde Manuscripter i Bibliothequerne.

ne. För et år sedan fant man uti en Vingård utanför Staden *Palestrina*, som är det gamla *Præneste*, 18 Ital. mil från Rom, igen flere stycken af et gammalt Calendarium, i marmor huggit, af hvilket man väntar många stora uptäkter och kunskaper, som man härtils saknat, och at man därigenom hoppas ersätta bristen af de 6 månaderne, som fattas uti Ovidii Fastis. Jag har sedt de igenfundne fragmenta vid Palestrina hos Cardinalen *Stopani*; Månaden April är mäst hel, det öfriga är bara stycken: blir man så lyckelig och finner igen alt, är det en stor sak; man söker och gräfver med alfvar, ehuru man skulle förstöra hela Vingården. Det är säkert detta Calendarium, som *Verrius Flaccus* gjort i Tiberii tid, hvarom Svetonius talar de illustribus Grammaticis c. 17, och säger om honom: *Decessit ætatis exactæ sub Tiberio. Statuam habet Præneste in inferiore fori parte, contra hemicyclum, in quo Fastos a se ordinatos & marmoreo parieti incisos publicarat.* Jag besåg hemicyclum, som nu är aldeles uptäkt: det är en mur af tegelsten uti en riktig half-cirkel af 24 karlstegs circumference. Man har härtils trodt, at denne Verrius Flaccus satt sine Fasti i Rom, och at det varit Fasti consulares, derföre har man tagit *Præneste* för skriffel, och somlige hafva corrigerat det til *pro Vestæ*, somlige til *pedestrem*, och somlige annorlunda: nu är man viss på, at Præneste är rätt, och kan däraf läras, huru varsamt man bör omgås med de gamle Texternes rubbning. Det var oss icke tillåtit, at copiera något af desse fragmenterne: ty den nämnde Cardinalen tänker hårom låta utgifva en Bok; men en vår intime Vän, Hr *Marquis d'Aust* ifrån Flandern, som var i vårt följe, och, utom andra stora insigter i Botaniquen och Natural-Historien, så at han vet vår store v. Linnés Verk

på

på sina fingrar, åfven roar sig med Antiquiteterne (ty det år omöjligt vistas i Rom, utan at den smaken skal låda vid), hjelpte oss, at minnas slutet af April månad, som låter sålunda: *Eodem die ædis Floræ quæ rebus florescendis præest dedicata est propter sterilitatem frugum.* — Sedan följer: ROB. med stora Bokståfver vil såga festen *Robigalia.* ROB. *feriæ robigo via claudia ad milliarium V ne robigo frumentis noceat sacrificium & ludi cursoribus majoribus minoribusque fiunt. Festus est puirorum & linoneorum quia proximus superior meretricum est.* Jag har hår aldeles följt den Orthographie, som år på Marmorskifvorne, hvilka Svetonius kallar paries marmoreus. Således har M. H. et fårskt exempel på et Fynd i jorden: jag bör ock gifva et på uptåckter af okånda MS:ter. Man håller nu på, at trycka hårstådes de LXX *Uttolkares Version af Propheten Daniel*, aldeles efter *Tetrapla Origenis*, efter et Grekiskt MS. öfver 800 år gammalt, som finnes uti Cardinalen *Chigis* Bibliotheque hårstådes. M. H. vet, at de LXX Uttolkares Version af Daniel hårtils fattas i våra Biblar, och at den Version, vi hafve, år af någon annan Uttolkare; man har råknat den åkta aldeles förkommen, men nu har man funnit den aldeles fulkomlig, sådan som den blifvit af Origenes utgifven uti Tetrapla med asterisci, obelisci och andre mårken: uti samme MS. finnes ock *Theodotionis* Version efter samme Tetrapla, och et fragment af *Hippolyti* Portuensis Commentarier öfver samme Prophet: alt detta skal snart utgifvas och dediceras til Påfven. Verket blifver Anonymum; Auctorn år en snåll och flitig Prest uti Oratorio S:ti Philippi Neri, vid namn *Simon de Magistris:* han tager ock hår Historien om de LXX Uttolkare i förfvar och det med största alfvar, emot des förnåmste motså-

gare, *Hody* och *van Dale.* Tituln blifver sådan: Δανιηλ κατὰ τους ἑβδομηκοντα εκ τῶν τετραπλων οριγενους. *Daniel juxta Septuaginta ex Tetraplis Origenis: nunc primum editus ex singulari Chisiano Codice annorum supra DCCC. Prodit ex eodem Codice S. Hippolyti M. Commentariorum in Danielem fragmentum, ejusdemque Prophetæ Versio Theodotionis, quæ Tetraplaris habetur. Omnia illustrantur, variis lectionibus Græci textus Danielis præsertim ex præstantissimo Vaticano Codice depromtis. Accedit Apologia sententiæ Patrum de Septuaginta-virali versione. Romæ, typis Propagandæ MDCCLXXII.* Det blifver en god Foliant, upfyld med mycket nytt och mycken erudition. Verket kostar 2 Zechiner eller D cater för dem, som prænumererat, och 3 för andre. Auctorn har sagt mig, at han tänker långre fram utgifva Propheten *Esaias* på Grekiska, sådan som den varit uti Origenis Tetraplis, och åfven finnes uti samme MS. tillika med *Jeremias*, *Ezechiel* och *Threni*, och, det som mera är, finnes i samme MS. *Baruchs Prophetia*, *Jeremiæ Bref*, *Susannæ Historia*, *Beli* och *Drakens*, mårkt med obelisci och andre Origenis skiljetekn: hvaraf Auctorn drager bevis, at desse böcker voro erkände för Canonici af Origenes och i den äldsta Församlingen, ja, at de LXX funnit dem i de äldste Hebreiske MS:terne; hvarom jag mycket confererat med honom. Men nog af med Nyheter för denne gången; jag har så ofta lofvat M. H. at icke skrifva långa Bref, jag säger om dem, som Callimachus sade om stora böcker: μέγα βιβλιον μέγα κακόν. Jag framhårdar - -

---

TJUGONDE-OTTONDE BREFVET.

Rom, den 2 Mart. 1772.

Uti mit föregående har jag talt mycket om det gamla Rom; nu vil jag ock nämna om Rom, såsom det nu är. Det är en af de vackraste Städer i Europen: alt finnes här, som kan fägna ögat, roa sinnena, uplysa förståndet, förädla smaken och upmuntra konsterne. De härligaste bygnader, Kyrkor och Palatser, upreste efter konstens reglor af de största Mästare, beprydde med de utsöktaste Målningar, och upfylde med en otrolig rikedom; räta och vackra gator, som stundom stöta tilsammans vid en stor och lång Egyptisk Obelisk af Granit, på hvilken stå tusende för oss ännu okände figurer; uphögde gångstigar på både sidor af gatorne; oräknelige vatn-konster, som med sit ständiga spelande och ljufva susande förtjusa ögon och öron, upfriska luften med en behaglig svalka, läska med sit friska vatn den torstige i hettan, och framvisa hundrade regnbogar emot solen för en curieux åskådare; vackra trägårdar, som äro gröna hela året igenom, träd, statuer och antiquiteter stå här om hvarandra i alla trägårdar; spasergångar med stora Lagerträn och Cypresser äro här så vanlige och almänne, som gran och tall hos oss: aldrig får jag någonsin se så mycket lager, som här; lukten däraf behagar mig otroligt, och det så mycket mer, som den misshagar Fruntimren i Rom och i almänhet öfver hela Italien: de tåla aldeles inga lukter hvarken af l'eau sans pareille eller andra vatn som lukta, tvärt emot det Fransyska Könet; hvad stort nöje smakar jag, då jag måst dageligen går til *Minervæ Bibliotheque*, och går först fram öfver des trägård, bryter mig

grenar och qvistar af den åt Apollo helgade Lagren, och luktar på den under det jag hanterar Minervæ böcker; det är på en gång både lukta och smaka Visdoms-frukter, och hafva tillika et motgift emot Circes troll-konster och Sirenernes förtjusningar. Denne Stad tyckes just vara helgad åt Konster och Vetenskaper: ty här äro få eller inga distractioner, inga Spectakel, utom i Carnevalen, och det allenast i 2 månader, Januarius och Februarius, då dagarne äro korte och aftnarne långe, så at den, som vil arbeta i Rom, kan göra det utan förströelser. Här finnas ock, om på något ställe i verlden, de sköna och äkta Originaler af den goda Grekiska Stylen, det må vara uti colonner och byggnader med deras ornamenter, eller statuer, buster, grouper och bas-reliefer; en Målare har här så många Rafaëls och Michel-Anges Mästerstycken för ögonen. Här äro Academier, där man öfvar sig uti ritande och målning, uti Sculpture och Architecture. Konung Ludvic XIV har låtit inrätta här et stort Palats til en Academie, där 12 Fransyske Ynglingar af godt hopp hållas vissa år, för at öfva sig uti de nämde 3 Konsterne, under en Directeurs inseende. Här utdelas en gång om året Premier och belöningar, på Capitolium, åt dem, som gjort största framstegen, och det sker med en stor Solennitet, uti flere Cardinalers och Prinsars, samt Senatorns af Rom närvaro m. m. Därföre är det svårt för något hvar at lemna Rom, när man en gång fåt smak at arbeta i tysthet och stillhet. Jag har set Målare, Sculptorer och Architecter ifrån Ångland, Frankrike, Tyskland, Danmark, Ryssland m. m. gråta, när de skolat fara ifrån Rom hem til Fäderneslandet, och beklaga sig högeligen, at de måste skiljas ifrån detta Konsternas hemvist. Det lärer ock en gång kosta på vår

Sergel, at öfvergifva en ort, han så mycket älskar; jag har ofta hört honom grufva sig när han tänker därpå, och hvilken skulle det icke kosta på, at skiljas ifrån Rom? om icke en som vore känslolös af alt som är vackert, och reser som en våtsäck. Så stor tilgång här finnes på stora Konststycken och modeller för en Artist, så stor finnes den ock för en älskare af Vetenskaper och Vitterhet; de många Musea och Antiquitets-Samlingar samt Mynt-Cabinetter, den otroliga myckenhet af Bibliotheker och Manuscripter af alla slag, skickelige Professorer i alle vetenskaper, och Språkmästare uti alla slags tungomål, som hvar och en är född uti det Språk han undervisar, samt Stylar och Pressar, hvarmed man kan trycka öfver 30 särskilta Tungomål, och många andra förmoner bevisa, at det icke är mer än et Rom i verlden. M. H. väntar säkert af mig på detta stället en tilförlåtelig underrättelse, om det rygtbara *Collegium de propaganda fide*, och de många Språk där läras och tryckas. Detta Collegium funderades af Påfven Gregorius XV vid år 1622 för Missionairer, som i främmande länder skulle predika, i synnerhet för Hedningar. Hans Successor, Påfven Urbanus VIII, af Huset Barberini, tog sig med alfvar an detta Collegium, förlåg det med sköna inkomster, och lät dit förskaffa Stylar, så at redan 1627 kunde man där trycka böcker på 15 slags Språk; sedan ökades antalet af 8 slags andre Stylar, hvilka, som man försäkrat mig, endast kostat 18000 Scudi Romani eller vid pass 9000 Ducater, utan at räkna Stämplarne och Matrices, som til större delen blifvit skänkte dit: så at man då hade 23 slags Characterer, alle med sin Scala af olika storlek; och då anslogs til detta Tryckeriet 100 Scudi i månaden eller 600 Holländska Ducater om året; där-

dårvid blef det til 1665. Sedan ökade man inkomsterne, förordnade en Intendent öfver Tryckeriet, hvilken, som Literat, skulle hafva inseendet dåröfver: den förste, som dårtil valdes, var den namnkunnige och lärde *Leo Allatius*, född Grek på ön Chios. Således bragtes detta oförlikneliga Verk alt mer och mer up, sattes i större ordning, Alphabeter och Pressar ökades, och nu för få år sedan anlades dår äfven en sårskilt Press för Kopparstycken. Sjelfva Collegium år et stort och prågtigt Palats, dår utlånsk Ungdom fjerran ifrån födes, klådes och undervises uti allehanda Vetenskaper och Språk, i synnerhet uti dem som syfta til Missionerne; det år försedt med många och stora rum, icke allenast för de Studerande och deras Classer, utan ock med et prågtigt Biblioteque, en skön Kyrka, det stora Tryckeriet med des Magaziner, och i synnerhet med tilråckeliga och vackra Logementer för Secreteraren af Propaganda, som bor uti sjelfva Palatset, och hvilkens Syssla år mycket important, samt nårmaste steget til Cardinals-hatten; den innehafves nu af den lärde och vårdige Prelaten Monsignore *Stefano Borgia*, kånd af flere vackra arbeten, i synnerhet af des *Historia om Beneventum*, på Italienska utgifven 1763 in 4:o, 3 Tomer, då han var Gouverneur i Benevento. Den nu regerande Påfven nåmnde, straxt efter sit uphöjande på Thronen, den då varande Secreteraren *Marefoschi* til Cardinal, och Hr *Borgia*, som altid varit och år Påfvens intime Vån, til Secreterare. Under hans Öfverinseende och Styrsel våxer Propaganda ansenligt: ty han har lårdom, nit och utvågar. Når jag kom hit förledet år, hade jag strax den åran at komma i bekantskap, och kan jag i sanning såga, nåra förtroende och vånskap med denne artige och vånlige Prelaten, hvars talens

och

och lärdom jag hade icke svårt vid at strax se och känna; han har gifvit mig all handräkning til alla möjeliga underrättelser om de Språk, som jag velat känna; ja, han har förekommit mig med sin höflighet och vänskaps-betygelse. Han har, såsom Secreterare af Propaganda, at säga öfver alle Missioner, som äro öfver alt, lönligen eller uppenbarligen, uti hela verlden: således har han långa armar och de vidsträcktaste bekantskaper, samt mycket at bestyra och befalla. Men nu håller jag mig vid Tryckeriet allena, som han så ansenligen förökt, allenast denne tiden som jag varit här i Rom. Förledet år voro här Alphabeter på 27 Språk in alles; jag bör här nämna dem alla på en gång, och det vil jag göra i Alphabetisk ordning: 1) det *Abyssiniska* Språket eller Ethiopiskan, 2) *Arabiskan*, 3) *Armeniskan*, 4) *Bramaniskan*, 5) *Bulgariskan*, 6) *Chaldaiskan* med de gamle *Estrangeliska* bokstäfver, 7) det samma Språket med *Nestorianska* characterer, 8) *Coptiskan* eller Egyptiskan, 9) *Ebraiskan*, 10) *Georgianskan*, neml. den litterala, 11) densamma med de almänna och *vulgaire* characterer, 12) *Grekiskan* med alla des Sorter, 13) *Irländskan*, 14) *Illyriskan* med S. Hieronymi, 15) densamma med *Cyrilli* characterer, 16) *Indianskan*, 17) det *Latinska*, 18) *Muscovitiskan* eller *Ryskan*, 19) *Persiskan* med Kyrko-stylen, 20) den samma med de *vulgaire* charactererne, 21) *Rutheniskan*, 22) *Rabbiniskan*, 23) *Samaritanskan*, 24) *Servianskan*, 25) *Syriskan*, 26) *Tibetanskan*, 27) *Tyskan* och *Svenskan*. Jag har icke räknat här et nytt *Chaldaiskt* Alphabet, som icke längesedan är gjort, ehuruvål det har en och annan bokstaf skild ifrån de vanlige, med hvilket man tryckt et *Chaldaiskt Missale* under Joseph IV, Patriarchens i Babylonien, Direction. Men Msr. *Borgia* har en sådan zele at

öka

öka detta redan oförlikneliga Tryckeriet, at jag tror han icke vånder igen, innan han ditskaffat alla Alphabeter, som finnas på Jordklotet. Förledet år skånkte han dit det *Hetrusciska Alphabetet*, som han med egna penningar köpte, ja, icke allenast Stylarne, utan ock Stamparne och Matrices; de hade tilhört den berömlige Philippi Buonaroti, och sedan den bekante Antonius Franciscus Gori uti Florens, hvilke hade dåraf betjent sig til sine Hetruscitke Verks utgifvande. Åfven satte Hr *Borgia* förl. år det *Bramaniske* Alphabetet i gång, som alt sedan Urban VIII tid varit obrukligt; han betjente sig dårtil af en Missionarius P. *Cassiano Beligatti*, Capuciner-Munk, som i flere år varit i Indostan och Thibet. Således utgafs en Bok under titel af: *Alphabetum Brammahnicum seu Indostanum Universitatis Kasi, Romæ* 1771 in 12, som Hr Borgia dedicerat åt Påfven. Hår gifves en underråttelse om de flere Språk, som brukas hos Indostanerne; Språket *Nagri* år i bruk uti Riket Bear eller Patna, och uti stora Mogol; *Bramanskan* åter år antingen litteral eller hemlig, som allenast de Vise bruka och kalla *Samserit*, eller den almånne och vulgaire, som kallas *Beka Boli*, och bår åfven namn af Universitetet i *Kasi* eller *Benares*; utom många andre Dialecter efter hvarje Rike och Province, såsom Bengaliskan, Tourusianskan, Nepaliskan, Marathiskan, Peguanskan, Singaliskan, Telugiskan, Tamuliskan, Soratensiskan, och de Idiomer, som hafva namn af Balabandu, Devanagaram, Grantham och andre, hvilke alle skiljas mer i anseende til Bokståfverne, ån til Språken och Syntaxen. Detta Alphabetet består af 34 consonanter och 16 vocaler. Det Bramaniska Alphabetet var knapt fårdigt, förån Msgr *Borgia* låt göra Ståmplar, Matrices och Stylar til *Malabariskan*, som icke förr varit

rit i Rom. Således år nu nyligen utgifvit: *Alphabetum Grandonico-Malabaricum, ſive Samcrudonicum, Romæ 1772. Typis Sacræ Congregationis de Propaganda Fide;* in 12 eller liten 8. Det år ock af Hr *Borgia* dedicerat til den regerande Påfven *Clemens* XIV. Detta Alphabetet beſtår af 1128 characterer eller ſårſkilta bokſtåfver, år dårföre ſvårt och vidlöftigt; det år roligt at ſe Såttaren i detta Språket på Tryckeriet; han får icke ſtå ſtilla eller ſitta ſom andre Såttare, utan måſte ſtåndigt gå och ſpaſera rundt omkring de vidlyſtiga lådorne, fram och tilbaka ſtåndigt, för at taga bokſtåfverne. Alle deſſe characterer åro ſammanſatte af 51 ſimple eller rotbokſtåfver, ſom man kan kalla nyklar likſom i Chineſiſkan, af deſſe åro 35 conſonanter och 16 vocaler, hvilkas ſammanbindningar utgöra 1128 figurer tilſammans. Alt detta år ſtålt i ordning af en annan Miſſionarius, P. *Clemens Peani*, en Carmelitiſk Barfotamunk, ſom gifver underråttelſe om detta Alphabetet, hvilket flere Lårde med orätta confunderat med det Tamuliſka, ſåſom Bernard, Bayer, Ziegenbalg och åfven de la Croze. Detta kallas Grandonico-Malabaricum eller Samcrudonicum, och år et af de tre Alphabeter, ſom åro i bruk öfver det vidlöftiga Malabar, ånda från Cap Comorin til Riket Canarà, ſom inbegriper fyra Konungariken, Cochin, Samorin eller Calicut, Travancor och Canarà. Chriſtna Religion var redan införd i deſſe Lånder i VI Seculo, och med det ſamma de Chaldaiſke bokſtåfver; men om de ſå kallade S. Thomæ Chriſtne hafva ſit namn af Apoſteln, ſom ſkal varit i Maliapur och predikat Evangelium i Indien, eller af en Thomas ſom varit Manetis Diſcipel, och hvilken ſkal varit uti Indien, i III Seculo, eller af en Köpman Thomas, Chriſten ifrån Armenien, ſom under Mala-

labariſke Konungen Cera-Perumel kommit dit uti VIII Seculo, och af honom vunnit för de Chriſtne månge Privilegier, det är icke ſå lätt at decidera. At Chriſtendomen förſt inkommit i Malabar ifrån Babylonien, kan man ſluta af flere Syriſke eller Chaldaiſke ord, ſom äro i det Malabariſke Språket, och at deras Biſkopar hafva altid varit ifrån Babylonien. Ännu finnas i Malabar och Calicut, ja äfven på Ön Ceylon, Chriſtne, ſom bruka det Syriſka Språket i ſina Liturgier och Gudstjenſt. De månge Neſtorianſke Chriſtne, åfven de Jacobitiſke, ſom äro i deſſe Länder, beviſa nogſamt hvarifrån de äro komne. Et ſtort bevis på Chriſtendomens ålder i deſſe Länder, är at ſtora Indien omtalas uti Concilio Nicæno år 325. Beſynnerligt är, at Malabarerne bruka ſkrifva måſt al ting på vers, och hafva altid et ſlags metrum uti ſina Skrifter. Jag har ſet här och i Paris flere deras Böcker och Mſ:ter på Indianſka Palmblad, hvilka äro ſkurne i långa remſor i form af Parallelo-grammer, på hvilka de ſkrifva med Jernſtil: deſſe upträdas på et ſnöre, och bindas tilſamman i en knippa, ſom är deras bok eller volume; de rullas aldrig tilhopa, ty palm-bladen äro för ſtele och torre och icke ſärdeles böjelige; jag äger några ſådane Mſ:ter eller blad.

Af detta jag nu anfört kan M. H. ſe detta Tryckeriets förträffelighet, och Hr Borgias ſkickelighet at drifva et ſådant Verk: nu tänker han börja med, at anlägga det *Telugiſka* Alphabetet. Den, ſom gör Stämplarne och Matrices, ſamt gjuter äfven Stylarne, är en ſkickelig Franſos vid namn *Expilly*, broder til Hr Expilly, ſom ſkrifvit la *Geographie manuelle*, och ſom ſyſſelſätter ſig ſå mycket med Folkräkningen i Europen. Sju eller 8 ſköna Preſſar äro ſtändigt i gång uti detta Tryckeriet, och Intendenten däröfver är Hr Abb. *Joh. Amaduzzi*, Profeſſor

uti

uti Grekiſkan, vid Univerſitet kallat: *la Sapienza*, och kånd af: *Leges Novellæ V Anecdotæ Impp. Theodoſii junioris & Valentiniani III cum ceterarum etiam Novellarum editarum Titulis, & variis Lectionibus ex vetuſtiſſimo Codice Mſ:to Ottoboniano depromptis, quibus accedunt aliæ Valentiniani III Conſtitutiones jam editæ, quæ in Codice Theodoſiano deſiderantur, ac tandem Lex Romana, ſeu Reſponſum Tapiani, Titulis Anecdotis variisque Lectionibus auctum, ad fidem præfati Codicis MS. & alterius Sueco-Vaticani, cum adnotationibus. Auctore Jo. Chriſtoph. Amadutio, Romæ* 1767 *in fol.* Efter en ſådan Titul behöfver jag icke berömma boken; Hrr Juriſter lära ſåkert hafva M. H. mycken obligation, om M. H. annoncerar dem allenaſt tituln, och ſå mycket anecdoter och nya lagar på en gång utgifne. Hr *Amaduzzi* brukar ock ſkrifva Företal til de utkomne Alphabeterne, hvartil han betjenar ſig af Miſſionairernes MS:ter. Jag har förut nämnt, at de Romerſke Miſſionarierne, lika ſom Apoſtlarne, gå ut i hela verlden och predika Evangelium; men jag hade knapt trodt, at de *Svenſke* bidrogo til deſſe Miſſionerne, ſå mycket ſom jag nu vet: ſjelfva ſättet gör ock vår Nation heder, ty det ſätter dem i en préference framför andra på flere ſätt. Saken är den, at alle Miſſionarier hällſt utvälja at komma på Svenſka Skepp, ſom gå til och ifrån China, ſamt til och ifrån America; därföre har man en noga Correſpondance på Cadix, at få veta när några Svenſka Skepp dit ankomma, och då ſkickas Miſſionarierne ifrån Rom dit, at transporteras ſedan vidare, antingen til China eller America. Juſt i deſſe dagar har Hr Borgia fåt bref ifrån Cadix, at man väntade dit Svenſka Skepp, ſom ſkola gå til China. Man väljer de Svenſka, för det man är väl hanterad på

deras Skepp, för det folket är beskedligt och dygdigt, och för det de äro gode Seglare och Kölmän: hvilket på en gång hedrar Svenska Flaggen, Svenske Talenterne och Svenske Sederne och Dygden, samt i almänhet Svenska Namnet. Huru många gånger har jag hört berömmas de Svenske Sjömän här i Rom, äfven af de från America fördrifne Jesuiter, som ockfå farit på Svenska Skepp, och huru lyckli- ge de skattat sig framför flere sine Kamrater, som nödgats fara med andra och blifvit illa hanterade. Såsom Svensk, tager jag mycken del äfven i sådant beröm, som endast angår Båtsmän, hvilka för sin del contribuera så ansenligt til Nationens heder; hvad bör man då vänta af andra, hvilka anse detta folket så långt ner under sig, som om de voro af et helt annat Slägte? Deras Dygd bör väl lysa som Solen, när sådane, som anses för de sämsta af människor, glänsa ända til de aflägsnaste länder. Men nog af om Propaganda för denne gången; jag lärer redan ifrån Neapel berättat M. H. at *Chineserne* icke kunna fördraga luften i Rom, och at de äro i Neapel uti et Seminarium, som underhåller 2:ne Nationer, *Chineser* och *Albaner:* desse 2 Alphabeter felas ännu uti Rom; jag har ofta hört af Hr *Borgia,* at han vil snart gripa sig an med det Chinesiska, ehuru det består af 80000 Characterer: nycklarne eller rot-bokstäfverne allenast äro 214, eller, som några räkna dem, 216. Jag har skrifvit til Paris, för at skaffa denne lärde och hederlige Prélaten *Fourmonts* Chinesiska Grammatica, och andre til den Litteraturen hörande Saker; i synnerhet Hr *de Guignes* Arbeten. Så tilväxer Propaganda, och så tilväxa alle Verk och Inrättningar, som planteras och vatnas ständigt af de Regerande och Mägtige i Landena. Nu tryckas 12000 Exemplar af en Doctrina Christiana på Mala-

labariſka Språket, ſom ſkal ſkickas til Malabar och utdelas för intet; ty de böcker af Propaganda, hvilka höra til Miſſions-verket, gifvas til ſkänks åt Vederbörande: man kan dock äfven få köpa dem, men det är icke enligt med des inrätning at ſälja böcker. Där finnes i Magazinet: *Biblia Arabica ad uſum Eccleſiarum Orientalium &c. Romæ* 1671 in fol. 3 Tomer, ſom *Vogt*, uti *Catalogo Librorum Rariorum*, *Hamburgi* 1753, anſer för ſå ganſka rar: häraf finnas månge exemplar, men man vil allenaſt hafva för exemplaret 10 Scudi eller 5 Ducater. Således ſer man, at det ſom är en rar bok på et ſtälle, är almän på et annat, hvarpå jag funnit nog många exempel. Därföre bör förſta Indelningen af rara Böcker vara, at ſkilja dem i rari abſolute & in univerſum, och rari relative ſeu ſpeciatim. Men för at gå väl i land därmed, bör man hafva ſett och ranſakat alla Verldenes Bibliothequer.

TJUGONDE-NIONDE BREFVET.

Rom, den 18 Mart. 1772.

Jag vet icke, om jag ſkulle våga börja mit Bref med, at tala om Bibliothequerne i Rom; ty jag fruktar at aldrig ſluta det, i ſynnerhet om jag ſkal lyda M. H. ſom fordrar af mig i et des Bref, at tala mycket om Bibliothequerne i Rom, i ſynnerhet det Vaticanſka: men ſom jag ſatt mig före, at en gång uti en apart Tractat lemna kunſkap om deſſa menniſkliga Snillets Skattkamrar, vil jag nu icke gifva mig långt ut på djupet. Det gamla Rom var redan mycket berömt för ſina Bibliothequer, både private och publique; och om man ſkal följa Plinius,

nius, så var *Asinius Pollio* den förste, som någonsin öpnade Bibliothequer för Almånheten; det bör vål förstås om Rom allenast: ty uti Egypten och Pergamo hade Konungarne redan föregåt de andra med de högst lysande Exempel. Asinius Pollio anlade detta offentelige Bibliotheque uti *Atrium Libertatis:* en vacker Prognostic för Respublica Litteraria, at den bör vara fri. Men den förste, som man vet af i Rom hafva haft Bibliotheque, var vål *L. Cornelius Sylla:* hvilken ibland det rika byte han fant, då han år 667 V. C. tog in Athen, borttog åfven et Bibliotheque och förde til Rom. Sedermera berömmas mycket hos de gamle, *Luculli*, *Attici*, *Ciceronis* och hans Broders *Quincti* Bibliothequer, såsom store och vål försedde; men de voro alle private. Den förste, som årnade anlägga et publiquet Bibliotheque i Rom, var *C. Julius Cæsar*, en omsorg, som hedrar i evårdeliga tider en så stor General: *ab utroque Cæsar*, han var Cæsar, icke mindre med pennan, ån med vårjan. Men Döden och Mördare hindrade honom, ifrån sine store desseiner. *Asinius Pollio* exequerade den, som rörde Bibliothequet. Kåjsar *Augustus* öpnade et annat Bibliotheque uti Atrium Apollinis. Sedermera anlade Kåjsar *Trajanus* et publiquet Bibliotheque, som kallades *Vlpia.* Sammonicus Serenus hade et stort Bibliotheque, som han testamenterade åt *Gordianus* den Yngre. De Romerska Påfvarnes nit och omsorg, at samla böcker omtalas, och berömmes deras Bibliotheque redan af Eusebius och Hieronymus. Om det Vaticanska Bibliothequets början, ålder och öden lårer M. H. redan låst uti Företalet til: *Bibliothecæ Apostolicæ Vaticanæ Codicum Manuscriptorum Catalogus, in Tres Partes distributus, in quarum prima Orientales, in altera Græci, in tertia Latini, Italici aliorumque Europe-*

pe-

peorum Idiomatum Codices, Stephanus Euodius Assemanus, Archiepiscopus Apamensis, & Joseph Simonius Assemanus, ejusdem Bibliothecæ Præfectus, & Sacrosanctæ Basilicæ principis Apostolorum de Urbe Canonicus, recensuerunt, digesserunt, animadversionibusque illustrarunt: Partis primæ Tomus primus complectens: Codices Hebraicos & Samaritanos. Romæ MDCCLVI. Ex Typographia Linguarum Orientalium Angeli Rotilii in Ædibus Maximorum, uti stor Folio. Jag har här skrifvit hela Titeln, ehuru Arabisk den är: ty den tjenar til at känna hela Verkets indelning och stålning uti 3 store Delar, af hvilka den *Förste* skal hafva 6 Tomer, nemligen 1) de *Hebraiske* och *Samaritanske* Manuscripterne; 2) och 3) de *Chaldaiske* eller *Syriske*; 4) de *Arabiske*; 5) de *Coptiske* och *Habessinske*; 6) de *Persiske*, *Turkiske*, *Armenianske* och andre Orientalske Språks Manuscripter. Den *Andre* Delen skal gifva en raisonnerad Catalogue på de Grekiske Codices uti 4 Tomer; den *Tredje* detsamma på Latinske, Italienske, Fransyske och andre Occidentalske Språks Manuscripter uti 10 Tomer: Så at hela Cataloguen, på de Vaticanske Manuscripterne, kommer at utgöra 20 starke Folianter, och det uti störste Folio. Härtils äro allenast 3 Tomer utkomne, nemligen den, som jag anfört titeln på, och de 2 andre med de Chaldaiske Manuscripterne. Den 4:de Tomen, som innehåller Cataloguen på de Arabiske Codices, är trykt til pag. 80, och därvid har det stått i 3 à 4 år. Orsaken är, at en vådeld förtärde d. 30 Aug. 1768 alla Exemplaren af de 3 utkomne Tomerne, så at de måste omtryckas, innan Verket kan fortsättas, och som de voro uplagde på Herrar Assemanernes Förlag, fingo desse en stor skada genom så många Exemplars förlust; med et ord: nervus rerum geren-

rendarum fattas, och därföre mister Publicum et sådant arbetes åtnjutande, hvaraf jag set månge Tomer utarbetade och färdige i MS. M. H. känner Assemanernes förtjenster i den Österlänska Lärdomen. Den lärdaste och äldste af dem, *Joseph Simon Assemani*, Ärke-Biskop af Tyrus och Præfectus Bibliothecæ Vaticanæ, blef död d. 13 Jan. 1768 uti 81 års ålder. Hans *Bibliotheca Orientalis Vaticana*, uti 4 Vol. in folio, är bekant. Han har utomdes utgifvit mycket annat; såsom *Kalendaria Ecclesiæ universæ, notis & dissertationibus illustrata*, *Romæ* 1756 uti 6 Vol. i stor 4:to: gjorde flere resor i Orienten, för at skaffa MS:ter til Vatican: han hade ock del uti den omnämde Catalogus Manuscriptorum, ehuru den i synnerhet är et Arbete af Monsignore *Stephan Evodius Assemani*, Ärke-Biskop af Apamea, Systerson af den förre och Successor til Syslan uti Bibliothequet: det är ock en lärd och artig Man, har vist mig otroligt mycken höflighet och vänskap. Han utgaf redan 1742 en Catalogue öfver Orientalske Manuscripterne uti Florens, hvars Titul är: *Bibliothecæ Mediceo-Laurentianæ & Palatinæ Codic. MSS. Orientalium Catalogus. Accedunt Memorabilia Orientalium Codicum, item notæ & tituli, &c. cum figuris æneis. Florentiæ* 1742. Fol. max. Han har ock utgifvit en Catalogue öfver hela Cardinalens Chigi Bibliotheque; och nu sysselsättes han med den Vaticanske Cataloguens sammanskrifvande. Här i Rom är ännu en lärd Assemani, Syskonbarn til den sistnämde, ty han är Brorson til den afledne; neml. *Joseph Aloysius Assemani*, Professor uti Syriska Språket vid Universitetet Sapienza, och Professor uti Arabiskan vid Propaganda, samt icke långesedan antagen til Hof-Prelat af den regerande Påfven. Han har skrifvit mycket uti Historia Ecclesiastica och Rituali,

tuali, och nu håller han på at utgifva: *Commentarius Historico-Chronologicus Patriarcharum Chaldeorum & Nestorianorum, cum notitia Ecclesiarum, Synodorum & Scriptorum ejus gentis*, in 4:to. Jag har låst något dåraf i MS, och något som redan år tryckt; det år et skönt Arbete, och lårer oss vål kånna många obekanta saker och skrifter uti Mesopotamien &c. denna Församlingens tilstånd, Historia litteraria, Anecdoter &c. Ånnu år hår en ung Assemani, Brorsson af den sistnåmde, Scriptor uti Bibliotheca Vaticana, har ånnu icke utgifvit något, han år gift, har tagit sig hustru och kan icke komma; åtminstone kan han icke göra någon brillant lycka i Rom uti Prélaturen. Jag har ock kånt dennes Broder, som, efter fulåndade Studier hår i Propaganda, reste förledit år tilbaka til Syrien, dårest han ock alle de andre Assemanerne åro födde. Familien led en stor skada uti den nyss omtalte vådelden, som hotade hela Vatican: ty den skedde i de rum, dår Assemani hade en del af sine egne MS:ter, under samma tak, som Vaticanska Bibliothequet; och då icke folk var tilstådes, emedan det var under Vacance-tiden. Man har sagt mig, at det brunnit och möljat i Böckerne tre dygn, och at det grofva Sweitzer-Gardet sett elden och röken, men tyckt at det icke angick dem slåcka en eld, som förtårde icke annat ån subtila saker: såsom papper och MS:ter. Imedlertid förtårdes icke allenast alle nårvarande tryckte Exemplar af de 3 första Tomerne af Catalogus Bibliothecæ Vaticanæ, utan ock en stor myckenhet af de sköne MS:ter, som hörde den afledne Assemani til, nåmligen alle Grekiske, Coptiske, Armeniske, Samaritanske, Latinske och några Hebraiske Manuscripter, til et antal af 400 Codices vid pass. Skadan var så mycket större, som flere af desse Codices

voro unique och, finnas icke mer, och alle voro samlade af Joseph Simon Assemani på sina långa resor, som hade god urskilning och insigt at välja det bästa och raraste. Men til någon tröst blefvo dock 465 Manuscripter, som voro i andra rum, conserverade; hvilket man mera bör tilskrifva murarnes tjocklek än människors undsätning: af dem äro 18 *Hebraiska*, 149 *Chaldaiska* eller *Syriska*, 204 *Arabiska*, 4 *Turkiska*, 4 *Persiska*, 83 *Chinesiska* Böcker, 1 *Illyrisk* eller *Slavonisk*, och 2 *Latinske*; utomdes 21 Hebraiska tryckta böcker, som äro rare, såsom af de första Tryckerierne. Desse alle äro til salu och värderade til 10000 Romerske Scudi, eller 5000 Holländska Ducater vid pass, ehuru jag hört at Hr Assemani, at när penningar komma, kan härpå afslås ansenligen. Här äro mânge Manuscripter af et stort värde; flere Chaldaiske hafva öfver 1000 års ålder, och äro skrifne i det 7:de Seculo. Huru innerlig men tillika fåfäng är min önskan, at få desse Codices närmare til Fäderneslandet! Men jag kommer tilbaka til Vaticanska Bibliothequet. Detta är det första Bibliotheque jag någonsin sett, som icke har det ringaste anseende af Bibliotheque; man blifver icke litet surprenerad, när man första gången kommer därin, och ser icke en enda bok, utan vackra målningar, colonner, figurer och emblemer öfver alt. Böckerne stå i målade Skåp. Deras antal är icke så stort, som man gemenligen inbillar sig; med Manuscripter och tryckte går det icke öfver 50000 Volumer; men MS:terne, som säkert utgöra halfparten, hafva et stort värde i anseende til åldern och innehållen. Af tryckte Böcker inköpas nu icke andre, än store och ansenlige Verk; de brukbare och mindre dyre böcker köpas icke hit, emedan här äro i Rom så ansenligt mânge publique Bibliothequer,

som

29de Vbr.

ſom ligga nårmare til hands, dit man går at ſtudera til husbehof, och dår inkôpas allehanda bôcker. Vaticanſka Bibliothequet koſtar Påfven vid paſs 3000 Scudi om året ordenteligen, men om något Verk behôfver inkôpas, kan vål Summan dubbleras. Des Bibliothecarius år altid en Cardinal, ſom dock icke oftare kommer i Bibliothequet, ån Hr *Bignon*, Konungens Bibliothecarius i Paris. Nu fôr tiden år det Hr Cardinalen *Alexander Albani*, ſom år Bibliothecarius S. Sedis Apoſtolicæ: han år den 24:de i ordningen, når man allenaſt råknar Cardinaler, ſåſom Bibliothecarier, af hvilka Cardinalen *Hieronymus Alexander* var den fôrſte, och blef tilſatt af Leo X år 1519. Men vil man råkna alle Bibliothecarierne ifrån *Laurentius*, ſom blef tilſatt af Påfven Pelagius II år 580, ſå åro de vål 114 til antalet. Bibliothecarien har ingen lôn. Vidare år en Primus Cuſtos eller Præfectus Bibliothecæ med 500 Scudi om året i lôn: det år den lårde *Bottari*; men ſom han år gammal och ſjuklig, gôr Hr *Stephan Evodius Aſſemani* Syſlan; han har rum på Vatican, bredevid Bibliothequet, och bor rått vål. Sedan år en Secundus Cuſtos, 7 Scrittori eller Scriptores, 2 fôr Hebraiſka Språket, 1 fôr Arabiſkan och Syriſkan, 2 fôr Grekiſkan och 2 fôr Latinet. Sedan åro 2 Cuſtodes Minores, ſom kallas Scopatori; de åro Vaktmåſtare, och hålla Bibliothequet ſnyggt. Utomdes åro hår 2 Bokbindare, ſom arbeta ſtåndigt uti et rum bredevid Bibliothequet: ty ingen bok ſlåppes ut til Staden, vare til hvem det vil, utan banlyſning.

Hela Bibliothequet har form af et T. Det nederſta ſtreket ſvarar emot *Galleria Sixtina*, kallat efter Påfven Sixtus V, ſom det anlade. Den hôgra ſidan af tvårſtreket beſtår af 5 Salar; de 2 fôrſta kal-

las *Bibliotheca Paulina* af Paulus V; den 3:dje kallas *Regio-Alexandrina*, och dåruti stå de 1900 Drotning Christinæ Manuscripter; i den 4:de åro de Orientalske MS:ter, som Assemani samlat åt Påfven, vid pass 3300 til antalet, och Cardinalen Ottobonis Böcker; den 5:te Salen år et *Museum Profanum*, som har sköna Buster, Mosaiquer, Ljusstakar, ådla Stenar, Caméer, Medailler &c. Uti den vånstra delen af tvårstreket på T åro andre 4 Salar, och nu arbetas på den 5:te. Hår stå *Bibliotheca Palatina*, ifrån Heidelberg, och *Bibliotheca Vrbinas*, samt uppå Skåpen stå öfver alt Vasa Hetrusca, som åro dyrbare; den 4:de Salen är *Museum Sacrum*, dåruti åro månge dyrbare Saker, stenar, inscriptioner, ringar, instrumenter, hvarmed man pinat Martyrerne. Hela Bibliothequet har et Majeståtligt anseende, år stort och vackert. Hår år en stor Colonne af *Orientalsk Alabaster*, som år genomskinlig. Uti en Sarcophagus förvaras en duk, våfd af Amiant eller Asbest; jag har flere gånger sedt den antåndas och brinna, utan at förtåras eller blifva til aska; han blifver allenast af elden renad och hvitare. Våfven år grof som en såckvåf. Hår har jag sedt en Tysk Bok, skrifven af *Lutheri* egen hand; det år en Predikan, hvaraf jag gjort utdrag. Hår finnes ock hans Original-Portrait, hvilket Hr Hof-Intendenten Grefve *Cronstedt* afritat. Hår ses K. Henric VIII:s Bok i original emot Luther, hvaraf han fik titel af Defensor Fidei. Titeln år: *De Septem Sacramentis*; vid slutet har Konungen med egen hand skrifvit detta Distichon:

Anglorum Rex Henricus, Leo decime, mittit
Hoc opus, & fidei testem & amicitiæ.

samt dårunder sit namn *Henricus.*

Men jag bjuder förgåfves til, at för M. H. beskrifva

va i et Bref det Bibliotheque, til hvars kännande man ämnat 20 ſtore Folianter. Jag ſtadnar därföre här i ſjelfva början, och vil nämna et ord om de andre ſtore Bibliothequerne härſtädes, ſom äro publique. *Minervæ Bibliotheque* är det mäſt frequenterade; det kallas ock af ſin Stiftare Cardinalen Caſanate, *Bibliotheca Caſanatenſis.* Det är uti Dominicaner-Munkarnes ſtora Kloſter på ſamma ſtälle, ſom fordom Minervæ Tempel ſtått, och därföre får ock detta Bibliothequet namn af Minerva. Det är ganſka väl förſedt med allehanda tryckte böcker och verk, ſom utkomma i Europen, och ſtändigt köpes mer. Det är öppet alla dagar, både för- och eftermiddagarne, undantagandes Helgedagar: man är där ganſka väl ſerverad. Man fortſätter at trycka Cataloguen, ſom är ganſka väl gjord, och med et otroligt arbete: ty där finnas i alphabetiſk ordning alle ſtrödde Skrifter; de må vara ſå ſmå de vela, tillika med Auctorernes namn, tid och ort hvareſt de lefvat, ſyſsla och dödsår, m. m. Titeln är: *Bibliothecæ Caſanatenſis Catalogus librorum typis impreſſorum, Romæ* 1761 in fol. Sedan utkom 2:dre Tomen, och nu tryckes på den 3:dje, ſom innehåller Bokſtäfverne E och F; längre är man ännu icke kommen, ehuru alt är färdigt i MS. Hvar Tom hinner knapt med mer än 2 bokſtäfver af Alphabetet, ehuru kort och laconiſk Underrättelſen är om hvarje Auctor. Det är en mycket nyttig Catalogue för Hiſtoria Litteraria. Bibliothecarien är P. *Audifredi,* en ſnäll Mathematicus och Aſtronome, ſom ſkrifvit och utgifvit böcker i den Vetenſkapen. Den andre Bibliothecarien var P. *Fabricy*, om hvilkens lärdom och arbetſamhet jag talat i mine bref förledit år; han har nu blifvit Doctor och Theologus Caſanatenſis. I detta Bibliothequet finnas äfven myc-

ket rara böcker. En Spansk Bok, trykt i Stockholm, och dedicerad til K. Carl X, tyckes mig förtjena nämnas för M. H. Titeln är för lång, men den börjas så: *Ivisio o Vaticinio Politico al noble Reyno de Svecia* &c. &c. *Holmiæ Typis Johannis Janssonii, Regii Typogr. Anno* 1655 in 16:mo, 2 Tomer. Auctorn nämner sig i Dedication: *Antonio D' E Sylva y Sosa.* Den handlar om Politiquen, Regeringen och Successionen uti Spanien, Portugal och Neapel: den talar om Alliancer, Freds-tractater, Regerings-dygder, Rättrådighet, Mildhet, m. m. — *Bibliotheca Angelica* uti Augustiner-Klostret har nyligen blifvit ansenligen förökt af Cardinalen *Passioneis* Böcker och MS:ter, dem man köpt för 32000 Scudi eller 16000 Ducater. Man är nu sysselsatt med at sätta dem uti ordning och inrätta en god Catalogue. Bibliothecarien är den lärde P. *Georgi*, som skrifvit flere böcker, i synnerhet har han visat sin lärdom uti *Alphabetum Tibethanum*, *Romæ* 1762, in 4:to. Man menar, at Påfven torde snart göra honom til Cardinal, det är en artig Gubbe, och har en otrolig modestie och ödmjukhet. Den, som känner Cardinalen *Passioneis* smak at känna böcker, nit och maniere at samla dem, både lofligen och lönligen, kan föreställa sig den ansenliga och dyrbara tilökning, som detta Bibliotheque fått, hvilket förut var redan ganska stort och kostsamt. — *Bibliotheca Barberina*, uti Prins Barberinis Palats, är stort och har vid pass 9000 Manuscripter, ibland hvilka många äro mycket dyrbare; i synnerhet uti Orientalska Språken och Grekiskan. Jag har ock därstädes sedt flere MS:ter på Runska, äfven et gammalt Rune-Calendarium, som ingen härstädes förstod, innan jag gaf dem nyckeln. Runorne äro til figurerne olika med de i Sverige befintelige, så väl de almänna, som Helsing-

Ru-

Runorne. Cataloguen på de tryckte böckerne är trykt år 1681 in folio, 4 Tomer. — *Bibliotheca Corsiniana*, som Cardinalen Corsini öpnat för Almänheten uti samma Palats, där Drotning Christina bodt; det är ansenligt och magnifiquet, uti flere Salar med dyrbara Marmor-Colonner; detta är det rikaste här finnes på Estamper, Kopparstycken, Ritningar, m. m. de gå til flere hundrade Volumer uti stor folio väl inbundne, här är ock mycket MS:ter i synnerhet Historiske. — *Bibliotheca Conti* är vackert, och har flere böcker af de förste Editioner. — *Bibliotheca Altieri* är icke mycket stort; men Bibliothecarien Hr *Joh. Gautier* är en lärd Gubbe uti Grekiskan; han har gifvit ut *Pindarus med en Öfversättning på Italiensk Vers* in 8:vo 4 Volumer. Cataloguen på detta Bibliotheque är tryckt in fol. — *Bobliotheca Imperiali* är stort och vackert, här finnes hela Mazarinaden, eller de Skrifter som utkommo i Frankrike emot Cardinalen Mazarin, då man satte pris på hans hufvud, och äro nu så rare samt förbudne i Frankrike. Cataloguen på detta Bibliotheque är tryckt in fol. af den berömde *Fontanini*, som skrifvit så mycket, i synnerhet uti Historia Litteraria Italiæ. — *Bibliotheca della Sapienza* är mycket frequenteradt, men är icke särdeles stort. — Om *Propagandæ Bibliotheque* har jag talt i mit föregående; där finnas månge MS:ter och rare Verk. *Bibliotheca Collegii Romani* är stort och rikt på böcker samt ganska vackert: det hörer til Jesuiterne. *Bibliotheca di Ara cæli* vid Capitolium är rätt vackert; och *Bibliotheca di San-Pietro in vincoli* är icke litet. *Bibliotheca Maronitarum* har mycket Orientalske Böcker och MS:ter. Alle desse äro publique, mer och mindre. Det *Chigianske Bibliothequet* är igenslagit, alt sedan Cardinalen Chigi blef död förledit år: det är stort och äger

dyr-

dyrbare MS:ter. Catalogen på de tryckte böckerne är tryckt i Rom 1764, och utgör en stor foliant. Cardinalen *Mareſoſchi* har et stort och utvalt Bibliotheque. Prins *Colonna* äfven så, här finnas sköne Grekiske MS:ter, nu bygges et kostbart rum för Bibliothequet, och det blifver med tiden publiquet. Cardinalen *Albanis* Bibliotheque har mycket vackra saker; i synnerhet finnas där flere store Folianter af Drotning Christinas Bref, Correspondance &c. Där har jag ock sedt 2 Band i folio af Baron Peiresc ifrån Frankrike, som innehålla hans egenhändiga Bref, mycket lärda och alla inedita. Msgre *Garampi* har et stort Bibliotheque med nya Böcker, som äro utsökte. Msgre *Zelada* har ock et skönt Bibliotheque, samt vid pass 2000 MS:ter i allehanda Språk; utomdes et stort *Museum Antiquitatum*, det han ökar dageligen af den rika skörd, som här göres rundt omkring, och i Staden Rom. Utom desse nämnde, har jag ännu sett öfver 30 Bibliothequer här i Rom, af hvilka somlige äro ansenlige nog, och mäst alle hafva några rariteter och Manuscripter. Til ex. *Bibliotheca di S. Honufrio* är litet, men där finnas de Latinske och Grekiske Auctores af de äldste Trycken i början af Tryckeri-Konsten, såsom *Homerus* Florentiæ 1483 in fol. *Cicero* Romæ 1471 in fol. *Quintilianus*, *Statius*, &c. vid pass 30 Auctorer; desse gälla så mycket som MS:ter. Där äro ock *Decretales Gregorii* IX uti MS. på Pergament uti stor folio. Där står ock *Barclaji* Buste af marmor, samt *Torquati Tassi* af träd, som är färgat brunt. *Tassus* är begrafven här i Kyrkan, och har därstädes et Epitaphium; man conserverar ock hans penna. *Barclajus* har ock varit där begrafven; men man har berättat mig, at Påfven Clemens IX har låtit upgräfva kroppen och kasta den i Tibern. Jag vil icke tala

tala om de vackra målningar hår finnas, och den ſkőna utſigten őfver hela Rom och Landet. Őfver alt blir man vål emottagen, och alle Bibliothecarierne gőra ſig et nője at viſa hőfligheter och tjenſtaktigheter emot den, de ſe vara ålſkare och kånnare. Ingen dag gifves, utom helgedagar, ſom icke någre Bibliothequer åro offentel. őpne, ſomlige både főr- och eftermiddagarne, ſomlige halfva dagen allenaſt. Det Vaticanſke år őppet hvar dag főrmiddagen allenaſt, utom Torsdagen, och då åter kan man ſtudera i det Barberinſka, Corſinſka m. fl. Således ſer man, at de Romare i denne delen icke vanſlågtats, och hvad tilgång och reſourſer hår finnas. Hvad ſkal man ſåga om viſſa Ståder hos oſs, dår Lårdomen har ſit Reſidence, dåreſt icke finnes mer ån et enda Bibliotheque ſom år publiquet; och detta enda år icke őppet mer ån 2 gånger i veckan, och hvarje gång 2 knappa timar allenaſt, ſå at en Studerande hela veckan har tilgång allenaſt 4 timar til et publiquet Bibliotheque, men under vacancer och ferier igen: det kallar jag lukta på Minerva, eller, ut canes de Nilo lambere, men icke ſmaka; och dåraf miſter mången både ſmaken och luſten; men hår underhålles den ſtåndigt, och Snillet får en ſtåndig főda. Med et ord, Roma år Roma, och har icke ſin like.

TRETIONDE BREFVET.

Rom, den 30 Mart. 1772.

Jag har icke glőmt M. H:s Fråga om Hr *Lohreman*, ſom jag har haft ſvårt nog at få rått uppå, emedan intet Monument år qvar efter honom hår i Rom,

och måst alle hans Camerater äro afledne, utom Monsignore *Bottari*, som behagat lemna mig följande Underrättelse. "Gustavo Lohreman nacque di Ge-"nitori Nobili, ma Eretici, in Stockholm diocesi di "Upsal. Militò come ufficiale nelle truppe di Svezia. "Lascio la milizia, e se ne venne a Roma sotto il "Pontificato d'Innocenzio XII, da cui, dopo d'avere "abjurato, fu posto nel Collegio di Propaganda fide. "Il Cardinale Giò. Francesco Albani, che poi fu Cle-"mente XI gli confevi la cresima; e lo collocò per "Gentiluomo col Cardinal Gabrielli. Eletto Papa lo "prese per suo Camerier d'onore, a cui oltre molte "proviste di beni Ecclesiastici gli diede un Canoni-"cato nella Basilica di S. Maria in Trastevere, del "quale prese possesso ai 6 di Gennaro dell' anno "1708. Diuentò Priore, o sia Decano di tutti gli "altri Canonici. Servi ancora in qualita di Camerier "d'onore, gli altri Papi, Innocenzio XIII, Benedet-"to XIII, Clemente XII. e Benedetto XIV, sotto il "cui Pontificato mori da tutti complanto ai 21 di "Gennaro del 1748; e fu sepolto nel sepolcro dei "Canonici della sua Basilica". Häraf synes, at han varit först Soldat i Sverige, och sedan Präst i Rom. Såsom Påfvens Camerier d'onore, som svarar ungefär emot Hofjunkare, hade han Titel af Monsignore. Intet Bibliotheque har han lemnat efter sig. Man har sagt mig, at hans dräng, under det Prelaten var sjuk, stulit bort alle hans Papper och Böcker, och rymt därmed sin våg. — Som jag här och uti mine andre bref ofta brukat det ordet *Monsignore*, bör jag nu en gång för alla nämna, at här i Rom alle Prelater, icke allenast Archi-Biskopar och Biskopar, utan ock de andre därunder, såsom Hof-Präster hos Påfven, Canonici vid Basilicæ &c. hafva denne Titeln, och skiljas i kläde-drägten ifrån andre

dre Pråster, hafva strumpor och krage violet fårgade &c. åfven så Gouverneuren af Rom, Auditores Rotæ &c. så at alle de, som åro nåst under Cardinalerne, och hafva hopp at en gång kunna få Cardinals-hatten, heta *Monsignori:* hår år i Rom dåraf i öfverflöd, så at man såger i Ordspråk: *all' gatto del Papa si dice Monsignore*, det år: *Man kallar åfven Påfvens katt Monseigneur.* I andra Ståder år antalet dåraf icke så stort, emedan allenast Biskoparne och Canonici vid Cathedral- eller Dom-Kyrkor hafva denne Titeln. Utom Italien år detta heders-namnet ånnu rarare. — M. H. lårer icke förundra sig, at i det ofvannåmde Pro Memoria står *Eretici in Stockholm:* når jag fick detta Papperet af den lårde Prelaten *Bottari*, sade jag åt honom, når han låste denne phrasen för mig: *Hanc veniam petimusque damusque vicissim;* hvaröfver han log hjerteligen. Detta år skrifvit i Rom; och har dårföre Roms styl. Det år med desse helige Heders-titlarne, som med Politiquen: det stadnar måst i en Geographisk Fråga; det som i Politiquen år Orthodoxum i Venedig, år Hæreticum i Spanien och Frankrike, och så vice versa.

M. H. har gifvit mig en ånnu vårre Fråga at uplösa, nemligen: huru det går med *Jesuiter-Ordens* Extinction? ingen kan svara med visshet på den Frågan, och knapt Påfven sjelf. Det ser svårt ut för dem. Så mycket kan jag såga, at om jag vore Påfve, ville jag vål mycket betånka mig, innan jag förstörde en Orden, som kan anses för Cohors Prætoriana Papæ. Vore jag åter Premier-Ministre vid något Hof, så ville jag med dem underhålla god Vånskap, för at genom deras underhandling veta andras hemligheter, och kunna penetrera in i andra Hofs maneger. Hade jag at styra Respublica litteraria, behölle jag den Orden för deras Lårdom, och för

at hafva Commerce genom sådane Lärde och skarpsynte Spioner, i de aflägsnaste Länder: ty huru månge Manuscripter hafva de icke skaffat ifrån China til Europen; hvad nytt uti Historien, Geographien, Agriculturen, Regeringen &c. hafver man icke at tacka dem före; hvad viste man förut om China, Siam, Tartariet, America, &c.? Men hade jag at befalla i den Moraliska verlden, så reformerade jag deras Orden, och förekomme missbruk uti Undervisnings-verket. Jag vet icke, hvad gagn deras utdrifvande tilskyndat Staten, men det vet jag, at det icke varit et hjelpemedel, at förekomma Barbariet: ty flere lärde Män blefvo borta utur Staten; de skönaste Bibliothequer förskingrade, många Manuscripter upbrände. Denne Ordens fall torde draga de andras med sig. Förmodeligen tänker M. H. som jag, innan jag reste ut, at Munk-Orden äro skadelige; men nu talar jag på Lärdomens vägnar, då jag säger, at jag af erfarenheten funnit, at alt det vi vete, är kommit utur Munkarnes hand: ty de hafva copierat, åtminstone de skönaste Auctorerne, i de mörka tiderne, då få andre kunde skrifva, och då ingen Tryckeri-konst ännu var til. Detta är icke en liten sak. Hvad goda saker finner man icke ännu i deras Bibliothequer? Hvadan kommer bristen af Documenter uti Sveriges äldsta Historia? Munkarne hade mer otium och tid at skrifva och copiera än andre; de voro ock de enda, som kunde göra det. Jag har sedt, at man brukar bevisa Munkarnes okunnoghet därmed, at de döpt: *In nomine Patria, Filia, & Spiritu Sancta*; men det är emot en sund Slutkonst: a particulari ad universale non valet consequentia: det var en enda Munk i Bulgarien, där okunnigheten regerade, som sade så, och andre visste at det var galet sagt, emedan de skrefvo til Rom

Rom och frågade: om et Dop, förrättat med desse orden, kunde anses för riktigt? Det var i IX:de Seculo, och Bulgarerne voro då nyss omvände. Påfven Nicolaus I skrifver och förebrår dem deras okunnoghet. Om man läser Decretales, Bullaria och Jus Canonicum, får man nog se, at det altid funnits lärdt Folk i Rom; men detta är et Studium, som få eller snarare ingen lägger sig på hos oss, och likasult vil man dömma. Det är visst, at man icke hade de ljus, som nu, och icke så almänna; men de bäste som funnos, voro i Klostren och hos Prästerne den tiden. Jag lemnar detta Problemet, och kommer til Jesuiterne igen: jag vil icke säga, som en viss Fransk Astronom, hvilken icke långesedan utgifvit sin Italienska resa, och upfylt den med Jesuiter, liksom icke andre Lärde skulle finnas i Italien; men det är visst, at en Resande finner hos dem den höflighet, vänskap och tjenstfärdighet i alla mål, som man borde önska alle Lärde ville ställa sig til eftersyn. Jesuiternes General *Ricci* är en genom höflig och enfaldig Man; han är något vinögd, hvaraf är et infall, som man tilskrifver Påfven Benedict. XIV: *anno comminciato con un zoppo, e finiranno con un guercio:* Jesuiterne hafva börjat med en halt och sluta med en vinögd: ty Ignatius Lojola var halt. Uti Sacro Collegio hafva Jesuiterne månge alfvarsamme Förföljare, men de hafva ock månge Vänner, dock kunna de intet stort uträtta, emedan denne Påfven styr ensam hela verket alle oåtspordt. Jag är nästan viss på, at om den Cardinalen, som nu häftigast är emot Jesuiterne, blefve Påfve, så skulle han beskydda dem: ty interesset och omständigheterne ändras, och Påfve-Stolen är en *Chaise enchantée*, som gör at man glömmer bort sig och sit förra tilstånd &c. härmar man efter Benedict

dict XIV. Man får nu se, huru det går. Konungen i Spanien håller ståndigt i med sina påståenden och tröttnar icke. Lyklige de, som allenast få vara Spectatores af det som händer.

Nu har jag svarat, som jag kunnat, på M. H:s Frågor; och nu kan jag sluta mina Nyheter om Rom, så framt icke *Arcadernes Academie* fordrade et litet rum. Det år nåstan det enda Lårda Sällskap, som år offenteligt i Rom: ordenteligen samlar sig denna Societet en gång i veckan, om Sommarn uti Bosco Parrhasio, en sluten Trågård, i form af en Amphitheater, och om vintern uti Custodens Hus, som år denna Academiens President och Directeur. Måstedelen alle Cardinaler och de förnåmste Herrar i Rom åro dåri Ledamöter, åfven sjelfve Påfvarne; utländske Prinsar och Prinsessor, Ambassadeurer &c. låta sig ock dåri intagas, såsom nu nyligen Churfurstinnan af Saxen, som nu reser i Italien. Dår afhandlas alt som hörer til Vetenskaper och Belles-Lettres, i synnerhet Poësien: ståndigt uplåsas Italienska Sonetter, och aldrig år dårpå brist: ty detta Studium år just florerande uti hela Italien. Det år dårföre nyttigt för en Utländning at bivista deras Sammankomster för Språket och en skön Pronunciations skul. Latinske Poëmer felas icke heller dårstådes, och år det just en hugnad, at höra Italienarne låsa Latinske Verser: ty de uttala dem med en särdeles ljuflighet; det år liksom en söt Sång, och af dem får man egenteligen låra hvarföre Grekiske och Latinske Poëter brukade *ἀείδειν* och *canere*. Flere Tomer af Arcadernes Arbeten åro utkomne, så ock Historien af denna Academien, som började under Drotning Christinas Direction. Det år dårföre, som de Arcadiske Herdarne i Rom hafva et stort attachement för Svenskar. De gjorde mig den åran för-

förledit år, straxt efter ankomsten hit til Rom, och tilbudo mig Burskap hos sig, men jag hade den åran at refusera, emedan jag då allenast var en Nylåring i et Språk, på hvilket Herdarne anstålde sine måste Sånger. Men nu icke långesedan blefvo Hr Grefven och Hof-Intendenten *Cronstedt*, samt Hr Baron *Rudbeck* offenteligen intagne i denne Societet, och i et så godt Sålskap hade iag den åran göra följe, så at det blef i hast en Svensk Colonie af Arcader, som Custoden med fägnad utlåt sig. I sanning kan jag icke utan särdeles glädje tänka på, huru månge Svenskar nu åro i Rom, och huru de samfält göra Nationen och Fåderneslandet heder: sällan eller aldrig får jag se så unge Herrar resa på egen råkning, och så hederligen distinguera sig, samt så vål använda tiden. Föreställ sig M. H. hvad jag tänkte, då jag icke långesedan på Campo vaccino, som var fordom Forum Romanum, bredevid dår Rostra varit, mötte Hr Grefve *Cronstedt*, anförande hela Franska Academien, syssetsatt med at i det nogaste afmäta de dårvarande gamle bygnader, samt aftaga proportionerne af de dår qvarstående vackra och majestätlige Colonner och Triumph-bågar, och åter på andra sidan Hr *von Numers*, med Ritboken i handen, mästerligen tekna på papperet alle Ruiner och Pittoreske utsigter, Hr *de Geer* och den andre Hr Grefve *Cronstedt*, samt Hr Baron *Rudbeck* bese och admirera det stolta Roms Öfverlefvor, vackra Målningar, Grekiske Statuer och Konstens Mästerstycken; dår bredvid en Hr *Sergel* imitera dem, och en Hr *Ferber* söka uti ruinerne rara Stenar, och samla Porphyrer, Serpentiner, Verd antique &c. hvaraf man ofta finner på sjelfve gatorne i Rom de vackraste stycken; med et ord, huru alle och hvar och en på sit håll perfectionera sig sjelfve och hedra

dra Svenska Namnet. Huru ofta har jag sedt dem tilsammans uti Capitolium, uti Bibliothequer, Cabinetter? Med hvad smak känna de det vackra uti Bilder och Målningar? Med hvad urskilning döma de icke om Konsterne, och hvad skal Italienaren tänka om smaken i Sverige, när han på en gång ser så mycken ungdom redan tidigt vara däri inöfvad? Den berömde Hr *Guettard* ifrån Paris är ständigt i vårt Sällskap; han var redan för sit attachement til Hrr *v. Linné* och *Wallerius* half Svensk; men nu har han här i Rom blifvit hel. Det är en lärd, samt tillika artig och lustig Man, munter och glad i Sällskap, och vid alla tilfällen skulle man taga honom för en Yngling, ehuru han vål har sina 60 år. Han sätter et ganska stort vårde på Hr *Ferber*, och har han ofta sagt mig, huru gårna han ville draga honom til Paris, at ständigt därstädes få nyttja hans ljus och sällskap; men jag hoppas, at Sverige släpper icke så lätt bort en, som kan gagna det almänna så mycket i framtiden, som han nu utomlands gör det heder.

Men jag har glömt at svara M. H. på des Fråga, huru månge *lärda Cardinaler* äro nu i Rom? de äro snart nog råknade. Cardinalen *Albani* är en stor Kännare af det vackra och dyrbara i Antiquiteterne; ehuru han mästedels mist sin syn, har han en så fin känsel, at han endast med vidrörandet kan skilja en Statue antique ifrån en moderne &c. så stark är hans habitus. Hans Villa här utanför Staden är en Samelplats af alt som är antique, vackert och dyrbart. Kejsaren, när han besåg den, har sagt åt sin Hr Broder, Stor-Hertigen af Toscana, at de måste rent ut tilstå, at de icke åga så många dyrbarheter och vackra Antiquiteter sjelfve. Samlingen är otrolig, och ordningen är med mycken smak. Ehuru ofta jag ser den, så ser jag den dock ständigt med et

nyt-

nytt nöje. Antiquireterne härstädes äro värderade til en Summa af 40000 Romerska Zechini eller Holländska Ducater. Där finnes en stor Colonne af *Alabastro Orientale fiorito.* Han började redan samla när han var ung. Mycket har han bortsålt, äfven åt Ängelsmän. Cardinalen Albani är den äldste uti Sacro Collegio, såsom Cardinal: han är nämnd af Innocentius XIII år 1721. Han är Bibliothecarius S:æ Sedis Apostolicæ eller Bibliothecæ Vaticanæ. Til åren är han icke den äldste, ehuru han har 80 år: ty här äro andre Cardinaler, som äro äldre. Cardinalen *de Bernis* känner M. H. förut, och hvad smak han hafver uti Poësien: nu skrifver Hans Eminence icke mer, men gör en figure uti Rom med mycken ståt: här är ingen, som liknar honom uti at hålla stort bord, ständigt främmande och stora Conversationer. Där är et ständigt Rendez-vous för alle Utlänningar och alle de ypperste i Rom. Cardinalen är ofta besvärad med Podagre, och därföre äter han nu mera icke kött utan allenast grönsaker, fisk- och mjölk-rätter; däraf händer, at hans bord är lastadt med mat af alla slag, så at både hans främmande och han sjelf må få sit fulla nöje; men detta hör mera til köket, än til lärda saker. Cardinalen *Corsini* har et skönt Bibliotheque, som han gjort publiquet, därom jag talt förut. Cardinalen *Marefoschi* är mycket lärd, i synnerhet uti Historia Litteraria och Vitterhet; han äger ock et vackert Bibliotheque; han var Secretarius uti Propaganda före Msgr Borgia, och var den förste, som denne Påfven nämnde til Cardinal. Det är en artig och belefvad Man; hans sällskap är profitabelt. Ingen drifver starkare på Jesuiternas ruin, än han. Jag har väl den äran, at ännu känna flere af Deras Eminencer, som ehuru de icke äro så namnkunnige

för Lärdom, hafva dock en god smak uti Antiquiteter och vackra Konster, göra Samlingar af Statuer, Medailler och Målningar; och hvilken skulle väl kunna vara i Rom, utan at få tycke för sådane Saker? Den smaken låder just vid alla dem, som komma hit. Cardinalen *Stuart* är mera distinguerad genom sin börd och indrägtiga inkomster, än genom några andre besynnerliga egenskaper; Hans Höghet har 47 års ålder. Hans äldre Hr Broder, Pretendenten *Carl Eduard Stuart*, har 52 år. M. H. vet, at Påfven icke erkände honom för Konung vid des Faders död, som likväl hade Kongelig Titel, och kallades *K. Jacob III.* Prins Stuart förtröt det högeligen. Han kallas dock Majestät icke allenast af alt sit folk i Huset, utan ock af andre som omgås med honom. Han har nu i flere år lefvat mycket retiré; men nu nyligen har han fåt et nytt courage, sedan han gift sig med en ung Prinsessa af Stolberg, som är rätt vacker. Hans Kongl. Höghet åker ikring på alla gator med henne, och visar henne med mycken munterhet alla märkvärdigheter. Månge raisonnera om detta Giftermålet, såsom et politiskt föremål för vissa Hof.

Men M. H. begär få veta, hvilke lärde Män äro i Rom? Jag har redan vid gifne tilfällen nämnt flere. Msgr *Bottari* har visat sin smak och lärdom uti det vackra *Museum Capitolinum* in fol. och uti sine Noter öfver *Vasaris Lefvernes-Beskrifning på Målare;* är mycket lärd uti Grekiskan och Antiquiteterne; har haft slag i händerne, men är munter och qvick uti hufvudet ännu på höga åldern: har omtalt för mig flere rolige Historier om den namnkunnige *Magliabecchi* i Florens, som varit hans besynnerlige vän. Msgr *Bottari* har ock skrifvit *Roma subterranea* uti 3 Volumer in fol. et lärdt Verk: har

har ock ſkrifvit om de vackra Konſterne, Architectu-ren, Sculpturen och Målning; har dår uti mycket god ſmak. Men det år at mårka, at han aldrig ſatt ſit namn före ſina arbeten. Mſgr *Giacomelli*, Arke-Biſkop, år mycket lård och arbetſam uti Grekiſkan; har utgifvit flere Tragœdier af Sophocles, åfven Æſchylus, med Italieniſk Verſion och Noter: nu tånker han utgifva den på Latin med Correctioner af Texten, ſom åro ganſka lycklige. Han har ock utgifvit en Grekiſk Roman på Italienſka, dock utan at utſåtta ſit namn; det år: *Chariton Aphrodiſæus om Chæreas och Callirhoës Kärleks-åfventyr*, dedicerad til Hertiginnan af Choiſeul, då hennes Herre var Ambaſſadeur i Rom, 1756 in 8:vo. Nu håller Mſgr *Giacomelli* på at utgifva en *Philonis Utlågning öfver Höga Viſan* på Grekiſka: ſom nu för förſta gången utgifves. Om Herr *Aſſemani* har jag talt förut. En lård Abbé, benåmnd *Vito Maria Giovenazzi*, håller nu på at låta trycka en Tractat, hvaruti han ådagalågger en ny uptåkt af en Stad benåmnd *Aveja*, ſom låg uti Veſtini, hörande nu til Neapel; han har uptåkt denne Staden genom de af ſig fundne gamle Inſcriptioner; håraf meddelar han ljus åt flera mörke ſtållen hos Auctores Claſſici, råttar månge begångne felſteg, ſå hos Copiſter, ſom Commentatorer och Geographer; med et ord, det år en ganſka lård och interreſſant Diſſertation, och innehåller den mycket nytt. Han har desutom ſammanſkrifvit månge andre Arbeten, och torde med tiden öfvervinna ſin ſtora modeſtie, och utgifva dem: ſåſom *Käjſer Auguſti Lefverne*, *Decreta* och *Leges*, ſamt Fragmenta af hans Arbeten; *Vincentius Lirinenſis* med Noter och Correctioner; en ſtor Samling af Grekiſke och Latinſke Inſcriptioner, ſom åro af honom upfundne, och hårtils inedita; lårde Commen-

tarier och Noter öfver *Catullus*, hvars Text han corrigerat på flere ställen efter Mſ:ter och Critiquen. Hr *Giovenazzi* har fordom varit Poëseos Professor i Neapel hos Jesuiterne; nu sedan de blefvo därifrån utdrifne, lefver han här i Rom, och har, såsom de andre Jesuiterne, en liten pension om året af Konungen i Neapel; men det är dem aldeles förbudit at omgås med Jesuiterne härstådes, ej en gång i deras Kyrka, eller tala med dem på gatan, så framt de vilja behålla denna pensiuncula. Hr Giovenazzi är en ibland de lärdaste jag känner uti Antiquiteterne och Latinska Poësien, äger en god smak, mycken modestie, och et godt hjerta. P. *Fabricy* har jag talt om i mina bref förledit år. P. *Mamachi* är vida känd af sine många Skrifter, i synnerhet af sine *Origines Christianæ*, däruti Bingham ofta förekommer; det är en lärd Man, född i Grekeland. P. *Georgi* har visat mycken lärdom uti sit *Alphabetum Tibetanum* in 4:to, hvarom förut är sagt. Det är en af de största Theologer i Rom, hans modestie och ödmjukhet äro exemplariske. Man spår, at Påfven lärer göra honom til Cardinal; det samma torde ock ske med P. *Mamachi*. P. *Magnan*, Fransos, är en den största Medaille-kännare i Rom; han har lemnat mig et sit MS:t at igenomläsa, däruti han, i anledning af en Herodis Antipæ Medaille, söker med mycken trovärdighet bevisa, at vår *Frälsare* är *född 8 år före vår vanliga räkning*; så at detta år 1772 är det 1780:de efter Christi Födelse. Denna Dissertation skal nu snart tryckas. P. *Magnan* har mycket rest, och sedt de förnämsta Mynt-Cabinetter i Europen. Han vil därföre nu låta Almänheten njuta frukten af sina resor, och håller nu på at utgifva *Populorum insigniumque Virorum Numismata omnia, in variis per Europam Nummophylaciis, accurate descri-*

pta

pta a P. Dominico Magnan, Ordinis Minimorum Presbytero, Philosophiæ Theologiæque Lectore emerito, nec non Regio-Metensis ac Etrusco-Cortonensis Socio. Romæ 1772. Han låter gravera Medaillerne och gör däröfver Historiska och Critiska Noter, samt visar den nytta, som Chronologien har af desse Stolpar. P. *Jacquier*, äfven Fransos och af samma Orden som P. Magnan, är så bekant för sin *Philosophia Newtoniana*, sine Physiska, Mathematiska och Astronomiska Skrifter, at jag här icke behöfver nämna honom. Det är en grundlärd Man, och äger han, utom desse nämnde ljus, den sällsynte egenskapen, som få Mathematici och Physici bevärdiga bry sin hjärna med, at han æstimerar Språken, läser alle Auctores på Grekiska, ända til Poëterna, skrifver Bref på Grekiska och kan Hebraiska och Syriska Språken. Det är et nöje, at höra honom raisonnera i Språken mathematice, och är hans Sällskap mycket förmånligt. Hans trogne Camerat P. *Sueur*, som arbetat samfält med honom uti Philosophien och Geometrien, är död för några år sedan. Msgr *Stay* är mycket känd af sin *Philosophia recentior* på Latinsk Vers i 10 Böcker: han har därigenom inlagt mycken heder, så väl medelst sin djupa insigt i Philosophien, som renheten af Latinska Språket; den berömde och store Mathematicus P. *Boscovich*, Jesuit, har gjort Noter öfver detta Poëmet, tryckt i Rom 1755 in 8:vo. Jag anförer här en Anmärkning, som förekom mig besynnerlig p. 352, där P. Boscovich anförer sit *Vaticinium Geometricum*, uti hvilket han mathematice vil bevisa Vetenskapernes förfall; som jag nu icke har Boken til hands, vågar jag icke lita på minnet, och säga, huru han genom lineæ curvæ och rectæ visar Scientiarum Status: ty jag fruktar at göra hans lineer krokigare än de böra vara: besynnerligt nog, at en Mathe-

thematicus i Italien och en Polyhistor i yttersta Norden sammanstämma uti sine eftertänkelige Prophetior, utan at den ene vet af den andra. Hr *Ihre* spådde 1752, P. *Boscovich* bevisar det geometrice 1755. Men både två arbeta på det högsta, at icke blifva sanspådde; de lemna Efterverlden så stora ljus, at man icke så brått behöfver frukta et barbariskt mörker.

P. *Zacharias*, Jesuit, fordom Bibliothecarius hos Hertigen af Modena, och således efterträdare af den lärde och arbetsamme Muratori, hvilken han ock nog liknat uti många Böckers skrifvande; har rest mycket; och skrifvit Böcker öfver alt hvar han varit. Hans Historia Litteraria öfver Italien är et märkvärdigt Verk. Nu bor han här i Rom. Han har nyligen utgifvit en Bok om de Gamles *Inscriptiones Lapidariæ* och en annan om deras *Medailler* och *Mynt*: rätt nyttiga Böcker för Nybörjare i desse Sakerne, både två skrifne på Italienska och tryckte här i Rom. P. *Cordara*, Historiographus Ordinis Jesuitarum, stor Latinist och Poët, är stark Satyricus; har utgifvit den 13:de Tomen in folio om Ordens Historia, den är skrifven på en vacker Latin. Han har ock skrifvit: *Collegii Germanici & Hungarici Historia, Auctore Julio Cordara Soc. Jesu*; 1770 in 4:to. Däruti förekommer icke litet Saker, hörande til Sverige; i synnerhet läser man där hela Possevins förrätning vid Svenska Hofvet. Auctorn gjorde mig nyligen en present af detta Arbetet; och viste i den Påskrift han däri satte, äfven sit Salt: ty bredvid mit Namn skref han: *Jacobo Jonæ &c. Upsaliensi, Gotho non degeneri, quippe in pretiosiora Urbis, Libros cupide strenueque invadenti, hunc qualemcunque ultro dabat Auctor devotus nomini doctrinæque ejus, Anno MDCCLXXII.* Jag skref därunder mit

mit Svar i hans nårvaro: *Decet Gothum Reges Theodoricum & GUSTAVUM, optimas artes faufto fidere tuentes, libros etiam bonos atque doctos viros Tui fimillimos conquirentes, imitari* &c. och fade jag vidare til honom, at man har mycken orått, at tilfkrifva Gõtherne Roms ruine och råkna dem ibland Barbarerne, fom man gemenligen gõr: ty ingen har få hõgeligen gynnat Konfterne och Lårdomen, fom K. Theodoric i Ravenna och hans Eftertrådare, fom fes af *Caffiodorus* och månge andre. Han hõll med mig och fade, at jag hade rått. Han har ock fkrifvit Satyrifke Poëmer på Latin, kallade: *Sermones Lucii Sectani Q. F.* hvaraf man redan gjort 5 Editioner. Uti Florens, i Lucca, i Grõningen, och nu nyl. i Hag hafva de blifvit omtryckte fõr vackerheten fkul. P. *Lagomarfini*, en gammal men lård Jefuit, har gifvit ut flere Arbeten: fåfom *Gratiani de Scriptis invita Minerva, Libri XX, nunc primum editi, cum adnotationibus Hieronymi Lagomarfini e Soc. Jefu; Florentiæ* 1745 in 4:to 2 Volumer. Denne Boken år nu blefven få rar, at man dåraf icke mer finner något Exemplar. Den år ganfka intereffant, åfven fõr en Svenfk: ty dåruti finnas månge Articlar om Sturen, K. Chriftian, K. Guftaf, K. Eric, K. Johan, &c. och alt år uti en fkõn Stil. Åfven har han utgifvit: *Julii Pogiani Sunenfis Epiftolæ & Orationes, olim collectæ ab Antonio Gratiano, nunc ab Hieronymo Lagomarfinio e S. J. illuftratæ ac primum editæ; Romæ* 1762 in 4:to, 4 Vol. Deffe Bref åro fkrifne åren 1553-1560; och dåruti har man åfven bifogat de Cardinalers Bref, fom biviftade Concilium i Trident, fkrifne åren 1564-1568. Han har ock gjort Noter och Correctioner vid den vackra och curieufa *Gratiani* Bok: *de Cafibus virorum illuftrium*, åfven få vid *Gefneri* Edition af *Scriptores rerum ru-*

fti-

sticarum; hvaruti han visat många fel uti Varianternes samlande utur Florentinske Manuscripterne: detta har han ännu uti MS. Men detta är ingen ting emot det stora Arbetet han börjat, och äfven efter 30 års ständiga trålande slutat, och är långesedan renskrifvit och färdigt at tryckas; det är: *Variantes Lectiones af Cicero.* Han har collationerat 300 Handskrifter af Cicero, som finnas i Florens, Rom, Venedig &c. han har låtit sticka i Kopparplåtar et prof af hvart MS, för at visa Skrifartens och Characterernes olikhet i hvarje Seculo, han har gått igenom hvart ord hos Cicero, och framför hvarje ord äro Varianterne utur alle Manuscripterne, hvar och en uti sine Colonner; och alt utgör 23 store Folianter, hvilke alle äro renskrifne uti lika många Volumer: således stå de nu tryckfärdige hos Auctoren i flere år. Han är nu öfver 70 år gammal. Gubben är ock hemma i Grekiskan. Detta Verket öfver Cicero är aldeles det samma, som Hr Kennicotts öfver Hebraiske Texten. Önskeligt vore, at det icke får samma ända, och gömmes uti et Bibliotheque til slut; dock tror jag, at Ängelska Nationen håller mera i med saken, sedan den är börjad, åtminstone vises härmed mycket alfvare. Hr *Bruns* är nu här i Rom, fulföljer sin Bibel-Ambassade för Hr Kennicott, som ock genom Bref anlitar mig om det Samaritan-Arabiska Manuscriptets Collationerande. Jag hade så när glömt, at Hr *Lagomarsini* ock har skrifvit *Vexationes Ordinis Jesuitarum,* som han har hos sig i MS. Däruti beskrifver han alt det, som öfvergått deras Orden, och alle beskylningar de haft &c. M. H. ser här et stort antal af lärde Män, som större delen äro Munkar, Abbater och Prelater; men det är icke fjerdedelen af dem, som äro i Rom: ty härtils har jag icke nämnt någon af alle Professores uti

Pro-

Propaganda, la Sapienza, som är Universitetet, och de många Collegier här äro, som hafva rätt käcke Mån til et ansenligt antal: jag har här allenast nämnt de förnämste som skrifvit, och dem som äro af prima Sphæra, ehuru flere af dem ännu återstå.

TRETIONDE-FÖRSTA BREFVET.

Rom, den 20 Apr. 1772.

Varietas delectat. Sist skref jag om lärdt kram; nu vil jag tala om sista Conclaven, hvarom M. H. begär underrättelse. Jag har haft den lyckan, at tämmeligen penetrera desse conclaverade Hemligheter. Huset Bourbon sökte at få en Påfve, som hade olika tänkesätt med den afledne *Clemens* XIII *Rezzonico* från Venedig, som älskade Jesuiterne per fas & nefas. Cardinalen *Ganganelli*, som varit Munk och äfvenvål Professor i Theologien, hade vid flere tilfällen visat sig vidrig emot flere Molinisternes Satser, ägde tillika mycken lärdom, och syntes af somlige Cardinaler vara den ende, som kunde ställa til rätta de så mycket embrouillerade Sakerne, ehuru icke alle voro för honom. Man har försäkrat mig, at Hr Cardinalen *Bernis*, redan då han reste igenom Genua och for til Rom at bivista Conclaven, skal hafva utlåtit sig at han reste til Rom, för at göra Ganganelli til Påfve. Han var Minister för Konungen i Frankrike, och med honom instämde Cardinalen *Puzzobonelli*, Ärke-Biskopen i Mayland, som var Minister för Kejsarinnan-Drotningen af Ungern; hvilken, då han reste från Mayland til Conclaven, råkade under vägen Käjsaren, som då reste i Italien, och fick af honom munteliga ordres,

hvilka borde uteslutas m. m. ty M. H. vet, at vissa Hof hafva Exclusivam, och kunna utesluta hvem de vilja från Påfve-vårdigheten. Nu voro alle Cardinaler, som ville Jesuiterne vål, rådde at få Cardinalen Ganganelli til Påfve, och voterade nu på den, nu på en annan. Cardinalen Stopani hade stundom en stor pluralitet, men det sades, at han hade Exclusivam af Frankrike. Ånteligen, efter flere maneger, som icke åro ovanlige uti Conclaven, går Cardinalen *Borromeo*, nu för tiden Legat i Ravenna, til Cardinalen *Alexander Albani*, hvilken såsom den ålste i Sacro Collegio och mycket betydande, hade många andra Cardinaler på sin sida, och föreståller honom, at man nu i Pingst-veckan, uti den Helge Andes Fest, borde vara enig i Andan at utvålja en Påfve, så at man en gång kunde komma ur Conclaven, innan hettan förmycket tiltager i Sommarn. Cardinalen Albani svarar, at han vore nögd, allenast man ville proponera honom någon, som han kunde gifva sit bifall åt. Cardinalen Borromeo nåmner då med flit Cardinalen *Sersale*, Årke-Biskop i Neapel, som han viste at Cardinalen Albani icke kunde tåla. Cardinalen Albani svarar, at han icke orkade höra talas om Card. Sersale. Då säger Card. Borromeo: ån Card. Ganganelli då? Cardin. Albani svarar: snarare honom ån Sersale. Med detta Ordet *snarare* eller *heldre* går Card. Borromeo til de andre Cardinalerne, som voro af Card. Albanis Partie, och säger til dem, at Card. Albani ville *heldre Ganganelli* ån någon annan, sägande: at det år båst, at en som så kånner Munk-orden, må blifva Påfve, för at kunna vål gå i land med alla de Stridigheter, som voro upkomne i Församlingen m. m. och skråmde så de andre dårmed, at deras vota skulle göra ingen ting til saken, emedan pluraliteten vore redan

dan så stor på andre sidan. Alt detta var Cardinalen *Bernis* Manege. De andre Cardinalerne, som voro rådde före at få den tilkommande Påfven til Ovån, togo genvågen at falla på Ganganellis sida, och Card. *Rezzonico*, Brorson til den afledne Påfven, som var mäst rådd före at få Ganganelli til des Successor, var den förste, som gick om aftonen sent in til Card. Ganganelli, hvilken då höll på at läsa uti en Bok, tager och kysser hans hand, sägande: Santo Padre. Card. Ganganelli beder honom låta sig studera i fred; men därefter kommo flere Cardinaler, den ene efter den andre, kyste hans hand och kallade honom: Santo Padre: detta skedde kl. 3 efter Solens Nedgång. Card. Ganganelli sof likafult mycket roligt om natten, och har sjelf sagt sedan åt sina vänner, at han icke känt den minsta gäsning hos sig, utan haft en rolig sömn. Dagen därpå blef han utropad, och månge fruktade, at han skulle taga sig namn af Sixtus VI, emedan han var af samma Orden som Sixtus V, hvilken regerade de Romare nog strångt; men alle voro glade, när det utropades; at Hans Helighet kallat sig *Clemens* XIV. Man har därpå hört gossarne på gatorne sjunga i flere dagar, antingen af hjertat eller snarare af den hos det Romerska Folket nog gemensamma Satyriska Andan: *Rallegratevi poverelli, e fatto Papa Ganganelli*, det är: Glädjen Er, j fattige Stackare, Ganganelli har blifvit Påfve. Ibland andre berömlige egenskaper, som Påfven hafver, är ock den, at han kommer noga ihog sit förra stånd, och är nu lika artig, och kanske mera än förut. Han har gjordt til intet det Poëten sagt:

Nil est asperius humili dum surgit in altum.

Men det kommer af hans stora förstånd och tanke-

gåfva. De, som hafva dåraf minsta dosis, har jag just noga mårkt, så vål hemma som ute, upfylla Ordspråket: När Paddan kommer til vålde, vet hon ej återhålle; som år rått energique, för orden *Padda* och *Vett* skul, som aldrig kunna sammanparas. Man har sagt mig, at når Påfven tog sin Possesso uti S. Johan Latrans Kyrka, som år en stor och vacker Ceremonie och Pompe, och bars i sin Thron i högden, har han lett rått godt vid det han bars förbi en Pelare. En Cardinal, som mårkte det, tog tilfållet i akt efter Ceremoniens slut, och utbad sig få veta af Hans Helighet, hvaröfver han log i Kyrkan? Påfven har då förtålgt honom, huru han, vid det den förre Påfven Rezzonico tog sin Possesso, har stått på Piedestalen af samma Pelare, för at vål få se, men at en annan kommit och stött honom ner, så at han fick se ingen ting: detta kom honom nu före, och kunde han icke hålla sig ifrån at le öfver et så stort lyckans omskifte. Pater Lorenzo Ganganelli kunde aldrig tro, at han skulle blifva dårnåst den förste, som man skulle bära i samma Thron. Han har ock sjelf talt om, at han vid samma Påfvens Kröning icke kunnat komma fram ibland Vagnarna på S. Peters Plats, och har dårföre stigit up bak på en vagn, och således hjelpt sig fram. Således sannades det man såger: at den som nu bak vagnen står, kan stifta lag om några år, ty få år voro emellan Munken Lorenzo och Påfven Clemens XIV. Hans Fader var Apothekare. Påfven har qvicka ögon, et mycket vånligt uttal, förekommer alle med sin affabilitet; år af medelmåttig våxt, fet och rödlått i ansigtet; lefver sparsamt i mat och drick, förtårer icke tredjedelen af sin anslagne Stat, tager sig motion alle dagar, åker ut eftermiddagen utom Rom, och spelar Billard. Han förer sjelf Corresponden-

cen

een med Hofven; Cardinalen, ſom är Stats-Secreterare, får ingen ting veta, om icke då blotta Ceremonie-Bref och complimenter ſkola ſkrifvas; däraf ſäger man, at denne Påfve är impenetrable; man har ock et nytt Ordſpråk i Rom: man frågar, hvilken är Påfvens och Käjſarens Secretaire? Ingen, utan de ſjelfve. Cardinalerne voro i förſtone ej ſärdeles nögde med, at de ej blefvo åtſporde om något; men nu finna de ſig väl därvid: ty går det väl, tänka de, ſå är det des bättre; går det åter illa til ſlut, ſå hafva de ingen del däri, utan ſå ſkylla på Storfar ſjelf altſammans, ſom velat gjordt alt efter ſit hufvud. Under förre Påfven ſkedde alt tvärt om: ingen ting var hemligt, Cardinalerne gjorde hvad de ville; det var en god Man, hade bättre hjerta än hufvud; ehuru mycket han älſkade Jeſuiterne, ſå är jag viſs på, at de redan varit ruinerade, om han lefvat: ſå mycket olika är det at älſka, och förſtå at älſka, många ſkada en annan med en otidig kärlek. Denne Påfven gifver Orden örfilar då och då, och likafult conſerverar han denſamma, utan at han låter märka hat eller kärlek. Den andre Påfven hade et ömt hjertelag, gret då den vanliga Förbannelſen öfver Kättare och Kyrkans Fiender utropades Skärtorsdagen på Altaren af S. Peters Kyrka; men denne Påfven utdelar allenaſt Välſignelſe, och låter icke den förſkräckeliga Anathemen någonſin upläſas. Man är näſtan viſs på, at han icke är Jeſuiternas vän; men han conſerverar dem ſå länge han kan, par Politique.

Jag kommer nu tilbaka til de lärda Sakerne. Flere bland Cardinalerne, utom dem jag nämnde i förre Brefvet, äro vittre och lärde. Den här ofvanföre ofta nämde Cardinalen *Borromeo* är en Ciceronian, ſkrifver en ſkön Latin. Cardinalen *Puz-*

Zobonelli ſkrifver Latinſk vers med mycken färdighet; äfven ſå Cardinalen *Veterani*, ſom har förlorat ſin ſyn. At den regerande Påfven är lärd, lärer jag väl omrört förut, ſom ock at han ſamlar och köper antique Statuer, Buſter, Bas-reliefer m. m. at ſätta uti det af honom anlagde nya *Muſeum* på Vatican. Præfectus öfver Antiquiteterne är Hr *Viſconti*, en artig Man med vackre inſigter: han har två ſnälla Söner, af hvilka den äldſte är 20 år och läſer redan de Grekiſka Poëterne med mycken färdighet, har öfverſatt flere af de ſvåraſte, ſåſom Pindarus &c. kan Mathematiquen, är ſtark i Antiquiteterne, känner de gamle Medaillerne och Mynten, har gjort mycken upmärkſamhet i Rom med ſine précoce kunſkaper; hans Fader har ſjelf upfoſtrat honom; nu ſtuderar han Juridiquen, och fruktar jag at en ſådan mångſlögd ſkadar honom; det är rätt en artig, modeſt och lärd Yngling. Hans Fader har ſuccederat den mycket ſaknade Hr *Winkelman*, hvars *Monumenti inediti*, 2 Volumer in folio, icke torde vara M. H. bekante: det är det ſiſta Verk Winkelman ſkref, är ſkrifvit på Italienſka och innehåller mycket nytt; han tänkte continuera detta Verket, men döden och mördaren Archangeli kom emellan. Hr Hof-Rådet *Reiffenſtein* ifrån Heſſen-Caſſel har tänkt utgifva hans Lefverne, men ännu har ingen ting blifvit af; han var mycket Winckelmans Vän, ſå ock Hr Hof-Rådet Arkenholtzes, bor här i Rom nu i flere år, är älſkare af Konſterne och Antiquiteterne. Ibland Lärde, ſom nu viſtas i Rom, bör Hr Marquis *Moſca Barzi* nämnas med mycken diſtinction; han har ſkrifvit flere böcker, ibland andre: *Penſieri filoſofici*, Peſaro 1769 in 4:to. Däruti afhandlar han flere ämnen, ſåſom om männiſkliga Kroppens Mechaniſme, om ſättet huru Medicinen agerar på krop-

kroppen, om Syndafloden, om Ebb och Flod, den han explicerar på et nytt sätt, nämligen at den förorsakas af Köld och Värma; jag vet icke, huru Herrar Mathematici lära finna sig därvid: men nu håller han på at skrifva en Bok, som de lära tacka honom före, nemligen Mathemathiquen, som bevisar Religionen. Det är en ganska arbetsam och artig Herre. Han har utgifvit alle Latinske Poëterne, ifrån den förste Livius Andronicus til 6:te Seculum i 6 Volumer in 4:to, hvar och en med sit Företal, Poëtens Lefverne, m. m. Tituln är denne: *Collectio Pisaurensis omnium Poematum, Carminum, Fragmentorum Latinorum, sive ad Christianos, sive ad Ethnicos, sive ad certos, sive ad incertos Poëtas, a prima Latinæ Linguæ ætate ad sextum usque Christianum Seculum & Longobardorum in Italiam adventum pertinens, ab omnium Poëtarum Libris, Collectionibus, Lapidibus, Codicibus exscripta. Pisauri MDCCLXVI.* Hr Marquisen och Riddaren har hedrat mig med en Present af detta vackra Verket, så ock andre hans Arbeten; i detta finnes alt som på vers är skrifvit af de gamle, utom *Priapeia*, som tilskrifves Virgilius; de få icke tryckas uppenbarligen, ty de äro exprès undantagne uti Concilio Tridentino: den som ock vil hafva dem, kan låta dem tryckas på et Qvartblad eller mera och infästa &c. Hr Mosca Barzi bor uti Pesaro, men uppehåller sig nu i Rom, han är Soneson af Cardinalen Mosca, och Systerson af den lärde och berömde Card. Passionei. Doctor *Fuggini*, Scriptor uti Bibliotheca Vaticana, har utgifvit Virgilius efter det MS af 4:de Seculo, som finnes uti Mediceiska Bibliotheket i Florens: denna Edition liknar aldeles MS:tet: ty man gjöt Caracterer exprès därtil, som i det nogaste likna dem i MS:tet. Äfvenså har Monsignor Bottari utgifvit

den

den Vaticanska Virgilius af 5:dje Seculo. Hr Fuggini kommer ock at utgifva de Fragmenter, man funnit af det upfundna Sten-Calendarium uti Palestrina, hvarom jag nämnt i et annat Bref. Hr Abbé *Poch*, en Genuesare, är stark uti Hebraiskan och i synnerhet uti Rabbinskan: han håller på at skrifva et Verk på Rabbinska emot Judarne, at påskynda deras Omvändelse. Här i Rom äro Judarne hållne i siktet; de äro obligerade, at hvarje Lögerdag infinna sig i en viss Kyrka, därest en Dominicaner-Munk predikar starkt emot deras vilfarelser, och söker at öfvertyga dem; men Judarne höra icke stort på, de gäspa vid de vackraste Sanningar.

Man har börjat med detta året utgifva i Rom en Lärd Tidning, under titel af *Efemeridi Letterarie;* hvarje Lördag kommer et ark ut. Jag har däruti låtit införa något af Hr *Ihres Analecta Ulphilana*, så ock af Hr *von Troil, de Runarum in Svecia antiquitate;* man hade knapt hört talas om sådane saker i Rom förut, och därföre ville jag tjena dem med någon underrättelse om vår Litterature. Man hade fordom en lärd Journal, som P. *Mamachi* publicerade i Rom; men den har uphört för många år sedan. Nu har man börjat med desse *Efemeridi*, som skrifvas af flere Associerade, med tämlig god smak.

Om Antiquarier vil jag icke börja at tala, ty antalet därpå är stort i Rom. P. *du Mont* håller nu på at utgifva en Handbok för Resande, om alt hvad som är at se af Antiquiteter i Rom. Hr *Orlandi* är en snäll Antiquarius, och håller på med at sammanskrifva en Bok om *Urbs Leonina;* så kallas en Del af Staden Rom, där S. Peters Kyrka står, &c. Jag mins icke, om jag någon gång förut nämnt Hr Abbé *Chaupy*, som utgifvit sine Upptäkter om Poëten *Horatii* Landtgård, med många andra curieusa saker:

ty

ty han talar dår om alt hvad Poëten set, och hvar han rest. Abbé Chaupy har ock flere gånger rest ikring Italien och Sicilien til håst, och samlat mynt til en stor myckenhet; med et ord: hans håst har blifvit så van vid Antiquiteterne, at han har lukten af Ruiner och Inscriptioner, och går icke ur fläcken förr ån Abbaten slutat sine anmårkningar. M. H. kan dåraf döma om Ryttarns smak och capacitet, når håstens år så god. Hr Abbé Chaupy har sagt mig, at han tånker utgifva *Italia Antiqua* uti 14 Volumer, dåruti skola Inscriptioner och Mynt til tusental förekomma; han finner Cluverius mycket felaktig. Chaupy år Fransos, och har i 14 år arbetat och rest i Italien, såsom en Antiquitets-Apostel: han år dåruti outtröttelig, men hans håst icke så, som år mycket nögd, då han kan upsöka en lång Inscription at afcopiera åt sin Husbonde.

Rom år så fullt af *Artister*, som Antiquarier. Ibland Målare åro *Battoni* och *Mengs* mycket i rop; den förre år Romare och den andre år Tysk. Den ypperste Graveur år *Pyranesi*, som ock skrifvit mycket i Antiquiteterne, samt förklarat sine vackra Kopparstycken; hans Verk år så estimeradt, at Påfven dårmed plågar regalera resande Prinsar. Ibland Sculpteurer har vår *Sergel* största ropet. Jag bör hår icke förbigå, at Konungens i Ångland Hr Broder, Hertigen af Glocester, som nu reser i Italien, har två gånger varit hos Hr Sergel, at bese hans Måsterstycken, en heder, som borde stå i Svenska Avisorne til välförtjent loford för en Artist, som år Utländningens förundran och Nationens prydnad. *Mosaique* år en Konst, som ständigt varit uti Rom; den år nu dår i högsta flor. Den lårde Cardinalen *Furietti* har skrifvit en skön Bok *de Musivis*. Måst alle Målningar uti S. Peters Kyrka åro Mosaique. Det

är et dyrt arbete, det göres utaf färgade Emaille-bitar, och går färgornas antal til 10000 och däröfver med alle varieteter. Arbetet går långsamt; man håller nu på at göra Käjsarens Portrait i Mosaique, som Påfven skal skänka åt Käjsarinnan-Drotningen af Ungern; 2 à 3 Mosaikister hafva nu därpå arbetat i 2 år, och ännu blir det icke färdigt på ½ år. En sådan Tafla skulle kosta 10000 Ducater i Guld, om den skulle säljas; den är ock ganska vacker: man copierar troligen af Battonis Målning, som gjorde Käjsarens och Stor-Hertigens af Toscana Portraiter på en och samma Tafla, då de voro i Rom. Vid S. Peter arbeta ständigt 12 Mästare i Mosaiquen, hvaraf de skickeligaste äro *Regoli* och *Polvere*, som nu äro sysselsatte med Käjsarens Portrait. En liten målning i Mosaique kostar åtminstone 100 Ducater. Här är eljest en annan mycket berömd Mosaikist, benämnd *Pompeo Savini*, en Adelsman ifrån Urbino och således Landsman med Raphaël, som försökt målningar i Mosaique på et nytt sätt, så at när Taflan är färdig, kan man afsåga den i 2 à 3 platta stycken, som alle innehålla samma Målning; således kan man multiplicera en och samma Tafla. Han är ock den förste, som gjort Bas-reliefer af Mosaique, hvilka Cardinalen *Albani* skänkte åt Käjsaren. Det är en skickelig Man, och som har god smak i hvarjehanda Konster.

Om Carnevals-lustbarheterne vil jag allenast nämna, at de siste 8 dagarne äro rätt tokrolige i Rom, så för de publique Masqueraderne på gatorne, så af högre som lägre, både könen, som för häst-rännande skul. Men det, som mäst förtjenar at omtalas, är Illuminationen af Domen på S. Peters Kyrka, och Platsen, som Påfven lät göra för Hertigens af Glocester skul. M. H. kan aldrig inbilla sig huru vac-

kert,

31ᵗᵉ Bv.

kert det var, och icke kan jag beskrifva det: sådane saker böra ses, men kunna ej med ord utföras. Vackrare syn får jag väl aldrig se på jorden; som ock sjelfva Kyrkan, Domen och Platsen icke hafva sin like på Jordklotet.

M. H. såsom Bibliothecarius älskar säkert blifva försäkrad, at andre Delen af: *Bibliotheca Arabico-Hispana Escurialensis, sive Librorum omnium MSS, quos Arabice ab Auctoribus magnam partem Arabo-Hispanis compositos Bibliotheca Cœnobii Escurialensis complectitur, Recensio & Explanatio, opera & studio Michaëlis Casiri, Syro-Maronitæ, Presbyteri, S. Theologiæ Doctoris, Regis a Bibliotheca Linguarumque Orientalium Interpretatione:* CAROLI III *Regis Opt. Max. auctoritate atque auspiciis edita. Matriti MDCCLXX.* en vacker Foliant, är nu utkommen til Publiquens nyttjande; den har 352 sidor, utom et fulständigt Register öfver den förre och andre Delen, som allena utgör 212 sidor. Det är redan långesedan Hr *Casiri* gaf ut den Förre Delen, hvilken inbegriper de Arabiske MSS, som handla om Grammatican, Rhetorican, Philologien, Mathematiquen och Astronomien; men denne senare är mycket mer interressant, ty den har Scriptores Historici och Geographici; vackre utdrag utur MSS. förekomma här, som visa Arabernes stora förtjenster uti en tid, då andre Nationer kunde ingen ting. Ännu en skön Bok til: *Regiæ Bibliothecæ Matritensis Codices Græci MSS. Joannes Iriarte, ejusdem Custos, Manuscriptorum Museo olim Præpositus, idemque Regis Interpres intimus, excussit, recensuit, notis, indicibus, anecdotis pluribus evulgatis illustravit. Opus Regiis auspiciis & sumptibus in lucem editum. Volumen Prius. Matriti*, 1769, in fol. 579 sidor. Det är dedicerat til Konungen. Det är Första Delen af en raisonnerad

Catalogue öfver Grekiske Manuscripterne uti Kongl. Bibliothequet i Madrid. Måst alle desse Manuscripterne åro efter *Constantinus Lascaris*, som vid Constantinopels intagande af Turken flyktade til Italien, och underviste uti Grekiskan först uti Meyland, sedan i Neapel, och omsider i Messina på Sicilien, där han afled. Denne Catalogue är vål gjord, och har många Anecdoter. Til mycken skada för Litteraturen, år den lärde Iriarte nyligen död, dock har han utarbetat hela den Andra Delen af Catalogen förut, som ock snart skal utgifvas. Alle de Arbeten, jag har ifrån Spanien, meddelar mig den vittre Spanske Agenten, Don *Nicolo Azara*, Riddare, som låter komma hit til Rom genom Posten alla nya Böcker ifrån Spanien och åfven ifrån andre orter, och spar ingen kostnad, at hafva alt nytt som utkommer; han har för mig den vänskap, at han lånar mig hvad Bok jag vil utur hans Bibliotheque. Utomdes omgås jag hår med Spanske Americaner, som åro födde i Lima, hvars Climats ljuflighet de noga för mig beskrifvit. P. *Feijco* (pronuncieras Feieko) uti Madrid har uti sin *Theatro critico* mycket om K. Carl XII; han gör en Comparation emellan denne Hjelten och Alexander Magnus, och visar med goda skål, at vår Nordiske Alexander har i alla delar företrådet; det är mycket af en Spansk Munk. Uti Marinen år nu nyligen en Bok utkommen; kallad: *Examen Marinio Theoretico-Practico* af Don *Jorge Juan*, *Madrid*, 1771, in 8:vo 2 Volumer, som är ganska mycket berömd. Men til slut en Anecdot ifrån Vaticanska Bibliotheket: där finnes et MS på Grekiska, som innehåller K. *Basilii* ifrån Ryssland Lärdomar til sin Son *Johannes*, tillika med månge andre Tractater och Orationer, som Czaren Basilius sjelf componerat. Den lärde Abbaten *Vernazza*, Scriptor uti

Gre-

Grekiſkan vid det Vaticanſke Bibliotheket, tänker at utgifva detta Manuſcript.

Härmed ſlutar jag nu mina vidlöftiga Bref om Rom, det märkvärdiga Rom, ſom undergåt ſå många öden, och hvarom Poëten ſjunger:

> Les Pretres fortunés foulent d'un pied tranquille
> Les tombeaux des Catons & la cendre d'Emile.

Jag har den äran, at - - -

TRETIONDE-ANDRA BREFVET.

Florens, den 18 Maj 1772.

Jag lemnade i början af denne månaden den vackraſte och i flere afſeenden den märkvärdigaſte Stad, ſom fins i verlden: urbem æternam *Romam*. Jag går förbi de bekante ſtällen ſtraxt utanför Staden, ſåſom där ſlaget ſtod emellan Conſtantinus den Store och Maxentius, och däreſt den förre ſåg Korſet i högden; likaſå omrörer jag icke *Viterbo* med des Inſcriptioner, icke heller det ſköne Vinet vid *Monteſiaſcone*, hvaraf vi drucko måtteligen, för at icke få den Grafſkrift, ſom här ſynes i en Kyrka med Munkſtil: *Eſt, eſt, eſt, per nimium eſt hic Jon. de Fug. dominus meus mortuus eſt A MCXIII.* Så läſer man Årtalet gemenligen; bokſtäfverne äro måſt utnötte, hvaraf Hr *Grosley* icke med ſine ſluge ögon ſett årtalet, när han ſäger: *Cette Epitaphe eſt ſans date;* hvad mig vidkommer, tyckte jag, at där ſtod *MCCCXIII.* Nu för tiden kallar man det ſköne vinet *Eſt eſt.* Likaſå lemnar jag åt Hr *Ferber* at tala om *Radicofani*, ſom fordom ſäkert varit en Volcan eller eldſprutande berg. Det är bättre at tala

la om *Siena* och des Universitet, som nu börjat komma i mycket flor. Bibliothequet är rätt vackert, och Bibliothecarien Hr *Giuseppe Ciaccheri* är en ganska artig och boksynt Man. Här är ock en *Vetenskaps Academie*, hvars Ledamöter hafva namn af *Physio-Critici*; den var redan anlagd i slutet af förre Seculo, men har icke kommit i god gång förr än för några år sedan, då des Acta utgofvos förste gången under titel: *Gli Atti dell' Accademia delle Scienze di Siena detta de Fisio-critici dell' Anno* 1760 i 4:o. Nu redan äro 4 Tomer utkomne. Uti den siste, som utkom 1771, har jag med nöje sett et lärdt bref ifrån Hr Prof. *Melander* i Upsala til P. Frisi uti Mayland om Venus uti Solen, så ock Hr *Prosperins* Observationer öfver en Comet, som äro mycket berömde af Astronomerne här å orten. Desse Acta innehålla mycket i Medicinen och Natural-Historien: där är ock en lärd och vidlöftig Afhandling om de Cometer, som omtalas af de gamle Historici; där nekas, at den Stjernan, som de vise Mån sågo vid Christi Födelse, var en Comet. *Domkyrkan* är hel och hållen bygd af Marmor, som är til färgen svart och hvit; den är ganska stor; Sacristian är målad a fresco af Raphael, målningarne föreställa Påfven Pii II:es lefverne, som var ifrån Siena och hette förut *Æneas Sylvius Piccolomini*. Jag observerade uti en Kyrka, som hörde til *Seminarium de St George*, den första upfinning at färga marmor, och därunder står: *Michael Angelus Vanno, novæ hujus in petra pingendi artis inventor* 1656. Här äro allenast tre färgor: gul, röd och pavonazetto. Monsieur *du Fay* uti Paris har sedan perfectionerat denna konsten, hvarom kan läsas i Memoires de l'Academie des Sciences pour les années 1729 & 1732. Prins de *San-Severo* i Neapel har imiterat desse Måsta-

ſtare. Jag kånde hår en Auguſtiner-Munk, P. *Azoni*, ſom år Profeſſor; han miſte på en natt alt ſit hår, och det utan någon ſjukdom; nu år han helt ſkallig, utan ögonbryn, ögonhår och ſkågg, och mår likafult braf, ſamt ſtuderar likavål. Jag vil icke gifva en mager liſta på de Lårdas namn; eljeſt kunde jag vål råkna up alle Profeſſorer vid *la Sapienza*. Men jag bör icke glömma bort en ny Upfåkt och Sått, at göra Bas-reliefer och allehanda figurer. Den lårde Doctor *Leonard Venghi* hade för 3 år ſedan funnit, at en vatn-ſtröm uti *la Grotta di ſan Felice*, emellan Siena och Radicofani, förer med ſig en ſlags Tartarus eller Sediment, ſom formerar ſig i hvad figurer man hålſt vil, allenaſt man lågger modeller och former i vatnet; deſſe figurer åro hårde, hvite och glånſande, liknande Alabaſter eller den finaſte Marmor. Man gör dårſtådes Medailler, Buſter, Portraiter och hvad man vil nåmna af Bas-reliefer: modellet ſtår i Strömen 6 eller 8 dagar eller mera, alt ſom man vil göra figurerne tjocka och uphögda til. Doctor *Venghi*, ſom jag redan kånt mycket vål i Rom, har i Siena gjort mig Preſent af några figurer, ſom åro ganſka tåcke. Han har ock nu perfectionerat denna upfinning, neml. at han nu kan göra figurerne genomſkinlige, ſom Alabaſter eller Glas, hvilket ſker genom den ſtålning modellet eller formen har i vatnet; år den ſluttande, ſå blir Bas-reliefen transparent, men faller vatnet rått ner i formen, blir figuren opaque.

Jag ſkyndar mig til det vackra *Florens*, ſom har en ganſka tåck belågenhet, år vackert bygt, har breda och ljuſa gator, ſom åro belagde med ſtora hållar, ſå at vagnarne dår rulla lått, utan at ſkaka och göra ſtort buller: ingenſtådes får man ſe ſå vacra och jåmna gator. Hår råkade vi å nyo de mun-

tre

tre och aimable Svenskar, Hr Kammarherren *de Geer*, Hr Grefve *Cronstedt* den Yngre och Hr *Ferber*; tillika med Hr *Guettard*; så at med Hr Baron *Rudbeck* och mig blefvo i hast 5 Svenskar i Florens: så månge vet man ej i mannaminne på en gång varit härstädes. Men när vi alle råkas tilsammans på en gång, som voro i Rom, det sker vål ad Calendas græcas: ty se huru vi redan äro förskingrade: Hr Grefve *Cronstedt* den Äldre med Hr *von Numers* äro i Neapel; Hr *Sergel* är i Rom; Hr *de Geer* och Hr Grefve *Cronstedt* den Yngre, tillika med den artige och lärde Hr *Guettard*, reste härifrån til Venedig; Hr Bar. *Rudbeck*, Hr *Ferber* och jag äro i Florens: så äro vi nu kringströdde uti hela Italien; och råkas vi någonsin tilsammans, vil Gud, i Fäderneslandet, torde vål någon fattas af dem som Jul-afton blefvo prågtigt undfägnade vid Hr Kammarherren *de Geers* bord i Rom: ty så har jag erfarit ståndigt ståndiga ombyten i menskligheten!

Jag behöfver icke beskrifva för M. H. det *stora Galleriet* i Florens, därom alle resande skrifvit mer eller mindre vål; men båst är at läsa *Museum* Florentinum af *Antonius Franciscus Gorius*, utgifvit i Florens 1731-1743 uti 6 Tomer in folio; 2 hafva Gemmæ antiquæ, 1 Statuæ, och 3 Numismata, alle med Kopparstycken och Förklaringar. Hit bör bifogas: *Pittori dipinti di propria mano* &c. in Firenze 1752-1756: 3 Volumer in folio. Däruti finner man de Målares Portraiter och Lefverne, som äro uti detta Galleri målade af egne händer. Icke heller vil jag uppehålla M. H. med det rika *Argenterie de Cosme II de Medicis*; där fins icke allenast Silfver, utan ock stora fat af Guld, åfvenvål et Altare af Guld: alt detta tjenar icke til något bruk nu mera, utan förvaras til en åminnelse. Här förvaras

ock

32a Br.

ock de namnkunnige *Pandectae Florentinae*, som man icke får se utan permission af Öfverste-Marskalken vid Hofvet; och fordom viste man dem med vaxfaklor, för respecten skul, som man icke aflagt, förr än i detta Seculo. Det är *Pandectae Justiniani*, 2 stora Volumer, väl skrifne på fint Pergament med stora Bokstäfver: den är icke skrifven på *Papyrus*, som Abbé *Richard* säger. Detta Manuscriptet blef funnit uti *Amalphi* vid Neapel, och därifrån fört til Pisa, hvarest Florentinerne tagit det. Man håller det för sjelfva *Originalerne*, som Käjsar *Justinianus* utgifvit. Hr Marquis *Tanucci* har utgifvit en Dissertation at bevisa detta, då han var Professor i Pisa; men P. *Grandi* har skrifvit däremot. Det är helt vist, at Manuscripterne äro af 6:te eller 7:de Seculo. *Marcilius Ficinus* har skrifvit däruti med egen hand sit namn d. 9 Aprilis 1486, och därunder: "perspicuum "judicamus hoc volumum proprie fuisse ab ipso Ju-"stiniano compositum, neque solum transcriptum". Där conserverar man ock andre dyrbara MSSter; såsom et *Evangeliarium* på Grekiska, skrifvit öfver alt ganska väl med Guldbokstäfver; Evangelisterne stå i denne ordning, först *Johannes*, därpå *Lucas*, så *Matthaeus*, sist *Marcus*. Uti et Företal står at den blifvit sänd ifrån Constantinopel såsom en skänk til Påfven Julius II. Där såg jag ock *Original-Skrifterne af Concilium Florentinum*, som hölts 1438: 1) Föreningen emellan Grekiska och Romerska Kyrkan, skrifven på Latin och Grekiska, underskrifven af Påfven *Eugenius* och Käjsaren *Johan Palaeologus*, med deras Sigiller, Påfvens är af Bly, och Käjsarens är af Guld, med namn och titlar däruti. 2) Föreningen emellan Armenianerne och Påfviska Stolen; skrifven på Latin och Armeniska. 3) Jacobiternas Förening på Latin och Arabiska. Alle desse Documenter

ter äro särskilte Skrifter. Där finnas äfvenväl de Orientaliske Församlingarnes Fullmagter för sine Deputerade til Mötet. Alle desse MSter förvaras här ibland Silfret och Guldet, uti *Guarda-Roba, in Palazzo vecchio*, eller gamla Palatset.

Men M. H. lärer vilja komma straxt til det namnkunnige *Mediceiske Bibliothequet*, som ock kallas *Laurentiana* af S. Laurentii Kyrka, öfver hvilken det är bygt. Architecturen af Bibliothequet är af *Michel Ange*, och liknar icke andra Bibliotheker, utan snarare våra Kyrkor, med en gång midt uti, och bänkar på båda sidor; uti desse bänkarne går man in och sätter sig beqvämligt; framföre äro MSterne liggande, såsom man lägger Psalmböckerne hos oss i Kyrkorne. Men alle MSterne äro fästade med goda Järnkedjor, som hafva den längd, at man kan beqvämligen öpna och läsa Böckerne; man kan ock taga dem aldeles löse, m. m. Desse Bänkar kallar man *Plutei* uti Bok-Catalogerne. Nu finnes knapt något Bibliotheque i Italien med Plutei, utom detta och et uti Cæsena. *Cosmus de Medicis* började detta Bibliotheque 1571. Antalet af MSterne räknas til 6000; men värdet af dem är oskatbart; de voro flere förut, men de hafva blifvit minskade genom Skänker, som Stor-Hertigarne gjort; när Prinsessan Maria bortgiftes til K. Henric IV af Frankrike, förde hon i bo med sig et ansenligit antal af Manuscripter, såsom til Morgongåfva: så rart ansågs det den tiden. Hela Biblioteket består af Manuscripter; några få tryckte Böcker til Bibliothecariernes bruk äro här at tilgå. Cataloger äro utkomne på flere ställen, såsom *Ernestii* uti *Amsterdam* 1641, som nu är ganska rar, men skadan är så mycket mindre, som den ej duger stort. *Longe* har ock gjort en Catalog, som finnes uti *Fabricii Prodromus Lambecianus*; *Lucas Holste-*

Holstenius har gjort en båtre, som finnes hos Liljenthal, *Montfaucon* åfven uti Bibliotheca MStorum, och *d'Herbelot* hos *Schelhorn* i Amœnit. Academicis; men alle åro ganska felaktige, och åro af *Lami* corrigerade *in Deliciis Eruditorum, Florentiae* 1731.

Nu skal jag nåmna de båsta Catalogerne öfver desse MSter. Förſt år: *Bibliothecae Mediceae Laurentianae & Palatinae Codicum MSS. Orientalium Catalogus. Stephanus Euodius Assemanus Archiep. Apameae recensuit, digessit, notis illustravit, Antonio Franc. Gorio curante. Florentiae Anno* 1742, in fol. med Kopparſtycken. Det år den Mſgr Assemani, som år nu Bibliothecæ Vaticanæ Præfectus, hvarom jag talt i mine andre Bref: hår innehållas de Arabiske och Syriske Manuscripterne. Dårpå utkom *Bibliothecae Mediceo-Laurentianae Catalogus ab Antonio Maria Biscionio S. T. D. & ejusdem Bibliothecae Praefecto Regio, sub auspiciis Francisci Romanorum Imperatoris, Magni Etruriae Ducis, digestus atque editus. Tomus I, Codices Orientales complectens. Florentiae Anno* 1752 in folio. Då började den tryckas, men kom ej ut förr ån 1757 efter *Biscionis* död. Man har ock håraf utgifvit en Edition uti 8:vo, under titul af: *Bibliotheca Ebraica & Graeca Florentina.* Nu kommer jag at tala om Hr *Bandini*, som nu år Bibliothecarius: han har utgifvit Catalogerne på de Grekiske Manuscripterne, uti 3 vackra Folianter, 1764, 68, 70. M. H. torde tycka om, at sjelfva Titlarne få tala; se hår åro de: *Catalogus Codicum Manuscriptorum* Bibliothecæ Mediceo-Laurentianæ varia continens Opera Græcorum Patrum; sub auspiciis Francisci Imperatoris semper Augusti, Angelus Maria Bandinius, J. V. D. ejusdem Bibliothecæ Regius Præfectus, recensuit, illustravit, edidit. In eo cujusvis Codicis accurata descriptio & operum singulorum notitia datur,

tur, vetustiorum specimina exhibentur, edita supplentur & emendantur. Plura accedunt Anecdota, pleraque latine reddita. Florentiæ, Typis Cæsareis, CIↃ. IↃ. CC. LXIIII". Fol. med Kopparstycken: uti Företalet gifves en accurat Historia öfver Bibliotheket. Andre Tomen har denne Titul: "Catalogus Codicum Græcorum Bibliothecæ Laurentianæ, sub auspiciis Petri Leopoldi Regii Principis Hungariæ & Boiohemiæ, Archiducis Austriæ, Magni Etruriæ Ducis, Angelus Maria Bandinius J. V. D. &c. Tomus Secundus. In eo Astronomi, Mathematici, Poëtæ, Philologi, Oratores & Historici, veteris & recentioris ævi, qui in singulis codicibus continentur, quam diligentissime recensentur, operum singulorum notitia datur, vetustiorum specimina exhibentur, edita supplentur & emendantur. Plura accedunt Anecdota. Florentiæ, Typis Regiis, Anno CIↃ. IↃ. CC. LXVIII". Fol. åfven med Kopparstycken. Den Tredje Tomen: "Catalogus Codicum Græcorum Bibliothecæ Laurent. &c. Tomus Tertius: in quo Philosophi, Medici, Chirurgici, Ethici, Politici, Nomici veteris ac recentioris ævi Scriptores quam diligentissime recensentur & illustrantur, edita supplentur & emendantur &c. Accedunt Codices Gaddiani Græci & Indices locupletissimi. Florentiæ, Typis Regiis, CIↃ. IↃ. CC. LXX". Fol. Nu arbetar Hr *Bandini* och hans snälla Amanuensis, Hr Abbé *Sarte*, på Cataloger öfver de Latinska Manuscripterne, på samma sätt och i samma ordning, som vid de Grekiske äro iakttagne; nu är första Tomen under pressen, som innehåller de Latinske Patres och Kyrko-Skribenter. Hr Bibliothecarien *Bandini* är mycket arbetsam: han är åfven Canonicus vid S. Laurentii Kyrka; han har utgifvit et stort antal af Skrifter och Böcker, utom de nu nyss nämde Catalogerne. Hans Arbeten gå öfver 40 til

til antalet; han har utgifvit många *Scripta inedita* Ecclesiæ Græcæ, såsom et Kåjsar *Justiniani Opusculum*, et *Eudociae* Poëme, Homilier af *Chrysostomus*, *Anastasius Sinaita*, *Nazianzenus* &c. som icke voro kånde förut; han har utgifvit flere Grekiske Poëter, collationerade med de Mediceiske MSterne, med Noter, Latinsk och Italiensk Version, såsom *Callimachus*, *Nicander*, *Museus*, *Coluthus*, *Tryphiodorus*, *Aratus*, *Theognis*, *Phocylides* &c. Hans Bok *de Obelisco Caesaris Augusti e Campi Martii ruderibus nuper eruto*, med Kopparstycken, år bekant; den börjar nu blifva rar. Månge höra til Historia Litteraria Florentiæ, såsom *Specimen Litteraturae Florentinae Saeculi XV, in quo dum Christophori Landini gesta enarrantur, virorum ea aetate doctissimorum in litterariam Rempublicam merita, Status Gymnasii Florentini a Landino instaurati, & Acta Academiae Platonicae a Magno Cosmo Mediceo excitatae, cui idem præerat, recensentur & illustrantur. Florentiae* 1747; in 8:vo, 2 Volumer, den senare utkom 1751. Äfven har han utgifvit *Vita e Lettere di Amerigo Vespucci, Gentiluomo Fiorentino*; 1745 in 4:to: et Kopparstycke visar Vespuccis Landstigning i America. *De Vita & Scriptis Donii.* Et Bref på Italienska om de Orientaliske Manuscripternes i Florens Correctores. Han har ock continuerat Novelle Letterarie för åren 1769, 70, 71, 72, efter Abbé *Lamis* död. Nu har han under Pressen: *Annales Typographici Florentini ab inventae artis origine ad annum usque* 1530, in 4:to. *Jacobi Sanazzari de principiis rerum Libri VI*, heroico carmine. Nunc primum in locem prodeunt ex Codice Membranaceo Mediceæ Bibliothecæ; tryckes i Venedig. *Anthologia*, sive Florilegium Epigrammatum Græcorum, Libri VII, ad fidem codicum MStorum aucta & restituta. Accedit Liber VIII, exhibens Carmina ex

anti-

antiquis Lapidibus eruta; blifver 4 Volumer i 8:vo. Vidare låter han trycka *Epiphanii* Verk på Grekiska och Latin, dedicerat til den regerande Påfven, uti Venedig, 4 Tomer in folio. Nog af, at M. H. har en idée af Hr *Bandinis* Polygraphia: han har blifvit beskylt at begå flere plagia, men jag vil icke röra vid denne Camerina: han bevisar mig dageligen mycken höflighet, vänskap och förtroende. — Nu vil jag korteligen tala om *Bibliotheca Magliabechiana*, som är dageligen öpet til Publiquens tjenst. Det är stort och är nu nyligen tilökt af *Bibliotheca Palatina*, som stod i Palatset hos Stor-Hertigen. Hans Kongl. Höghet har så delt det sistnämde Biblioteket, at alla MSter kommit til det Mediceiska, och de tryckte Böcker til det Magliabechiske Bibliotheket, som nu består af 70000 Volumer vid pass. Här äro ock mycket MSS. hvaribland en stor del äro Magliabechis egenhändige, som jag har märkt alle angå Historia Litteraria; så finnas ock här store och namnkunnige Måns Bref til Magliabechi, hvaraf Hr *Targioni*, som här är Bibliothecarius, har utgifvit allenast 5 Tomer in 8:vo; de 2 förste hafva *Clarorum Belgarum ad Antonium Magliabechium* nonnullosque alios Epistolæ &c. Florentiæ 1745, de 2 följande innehålla *Clarorum Venetorum ad eundem Epistolae*, 1745-46, och sedan *Clarorum Germanorum Epistolae*, hvaraf allenast en Tom utkommit 1746: här förekomma flere Anecdoter om Sverige, om *Rudbeck*, *Norrman*, *Palmroth*, *Stenbock*, *Molin* &c. man ser här i Biblioteket Magliabechis Buste i hvit Marmor; han har en besynnerlig mine. Denne utomordentelige Man var född d. 29 Octob. 1633, och blef död d. 4 Julii 1714. Man finner hans Eloge och Lefverne uti *Giornale de Letterati d'Italia*, Venezia 1721 in 12:mo, uti den 33 Tomen. Jag har sett en stor

Me-

Medaille i Bronze, ſlagen 1714, ſom på ena ſidan har Magliabechis Buſte och hans Namn *Antonius Magliabechius*, och på den andra ſtår detta Anagramme af hans Namn: *Is Unus Bibliotheca Magna.* Detta Magliabechis Bibliotheque är ganſka beqvämligt och rätt mycket frequenterat; det är ſtändigt öpet både för och efter middagen: har lärd och vacker Betjening. Hr *Joh. Targioni Tozzetti* Doctor Medicinæ och Mineralogus; han har, utom de förr omnämnde Bref til Magliabechi, utgifvit ſine *Reſor uti Toſcana* på Italienſka uti flera Tomer i 8:vo, hvaraf den 2:dra Editionen utkom 1768. Under-Bibliothecarien är Hr *Menabuoni.* Såſom beſynnerligt bör man anmärka, at Bibliothecarien ſjelf har allenaſt 10 Scudi i månaden til lön, och Under-Bibliothecarien 25: ſom kommer däraf, at den ſiſtnämnde var förut Bibliothecarius uti Bibliotheca Palatina, och fick ſedan tillika med Biblioteket Transport hit; han är deſsutom Riddare af *l'Ordre de Chriſt*, och är förbunden at dageligen vara i Bibliotheket, men Hr *Targioni* har frihet at gå när han vil: han är mycket ſyſſelſatt med practicerande uti Medicin. — *Benedictinernes Bibliotheque* är märkeligt för den ſtora myckenhet Grekiſke Manuſcripter, där finnes; måſt alle Auctorer äro därſtädes. — *Bibliotheca Riccardiana* är vackert: har utom tryckte Böcker vid paſs 2000 Manuſcripter; på hvilka den berömde Abbaten *Joh. Lami*, ſom var des Bibliothecarius, utgaf en Catalog, tryckt i Livorno 1756 in folio. — *Bibliotheca Marucelliana* är nyligen anlagt, men anſenligt: Hr *Bandini* är ock Bibliothecarie härſtädes. Deſſe här omtalte Bibliotekerne äro til Publikens tjenſt och nåſtan dageligen öpne. Här finnas ock många rätt ſköne Bibliotèker uti Kloſterne, ſom alle hafva märkvärdiga Manuſcripter. Det *Strozzianſka* Biblioteket är anſenligt

ligt, Hr *Manni* år des Bibliothecarius, det år en gammal, lärd, hederlig och ganſka modeſte Gubbe, år öfver 80 år, har ſkrifvit ganſka mycket uti Antiquitates medii ævi. Jag har ſett i detta Bibliotek många Original-bref ifrån Cardinalen Mazarin och andre Franſke Miniſtrar: man talar ock dåruti ſom oftaſt om Svenſka ſakerne. Dår finnas ock *Magalottis* Bref, ſom reſt i Sverige, och mångahanda ſkrifne Handlingar. Ågaren af detta vackra Bibliotheque år Hr *Alexander Strozzi*, Maltheſer-Riddare, en gammal och bereſter Herre, ſom har rått vackra inſigter. Men hårmed ſlutar jag; och fruktar redan, at jag, emot mit löfte, varit nog vidlöftig.

TRET-

TRETIONDE-TREDJE BREFVET.

Florens, den 25 Maj 1772.

Uti mit förra talte jag om Bibliotekerne uti Florens; nu bör jag något nämna om de Lärde, som där finnas. M. H. vet förut, huru stort antalet däraf var uti de Mediceiske Prinsarnes tid, för vid pass 300 år sedan; detta Husets förtjenster hafva gifvit rum til et sant ordspråk eller infall: *I Medici anno medicato le piaghe della ignoranza*, eller *Medici medicati sunt plagis ignorantiæ.* Vissa dagar kan jag säga, at jag mera omgås med de döda än med de lefvande härstädes; jag beskådar med särdeles respect *Cosmus* och *Laurentius de Medicis* uti deras Grafvårdar i S. Laurentii Kyrka; uti S. Marci läser jag Epitaphierne öfver *Picus af Mirandola*, *Politianus Averani* och *Gori*; uti Santa Croce beser jag ofta Mausoleerne af *Michael Angelus Buonaroti*, *Galilæus a Galilæis*, *Leonardo Arretini*, *Bellini*, *Viviani*, *Micheli*, *Cocchi* &c. Och *Jovii* Buste ser jag så ofta jag besöker det Mediceiska Biblioteket, som är visst hvarje dag. Ehuru tacksamme de efterkommande varit emot store Måns förtjenster, så klagar man dock härstädes öfver otacksamhet emot store Landsmän, såsom *Americus Vespuccius*, *Dante*, *Petrarcha*, *Machiavelli*, *Jotto* &c. som icke hafva några minnesmärken härstädes, så framt man icke vil räkna de gamla Målningar i Domkyrkan, som föreställa *Dante* och *Jotto*. Alle klaga härstädes öfver Vetenskapers och vittra Konsters förfall; men man har nu at vänta en stor ändring, sedan den regerande Stor-Hertigen PETER LEOPOLD, Käjsarens Hr Broder, tagit dem i sin besynnerliga protection. Det är en ganska nådig Herre, älskar sine

Underſåtare och är älſkad; är mycket okonſtlad i ſin lefnad, går ofta ut helt enſam, tycker icke mycket om ſtåt; han beſkyddar och utöfvar ſjelf Vetenſkaperne; är mycket affable i ſina Samtal. Hans Kongl. Höghet ſkänkte mig til et Vedermåle af ſin Nåd flere Arabiſke Böcker, tryckte uti det Mediceiſka tryckeriet i Rom i ſlutet af det 16:de Seculo, ſom nu äro blefne ganſka rare; ibland dem var *Geographia Nubienſis* och *Euclides*. M. H. vet, at denna Geographie finnes knapt i Sverige, ſedan det Exemplar, ſom ägdes af Sal. Profeſſor Clewberg i Åbo, blef förſålt til Hr Michaelis i Göttingen. Man har härtil trodt, at deſſe böcker blifvit ſå rare, antingen af vådeld eller af andre omſtändigheter; men nu har jag upträkt orſaken, nemligen at här i Florens uti gamle Palatſet äro 2:ne rum fulla med Exemplar af Geographia Nubienſis, Euclides, Evangelia &c. alt på Arabiſka, ſom blifvit ditförde långeſedan ifrån Rom: de hafva legat där, och voro på vägen at förmultna: til des Hans Kongl. Höghet Stor-Hertigen nu gifvit ordres, at Exemplaren ſkola läggas i ordning, hvilket nu ock verkſtälles af den lärde Abbaten Doctor *Malanima;* således kommo nu de Böcker likſom förſt i dagsljuſet, ſom äro tryckte för nästan 200 år ſedan: dock blifva de altid rara, emedan de knapt lära komma i Bokförares händer.

Som Univerſitetet i Piſa har börjat at blifva mycket lyſande, ſå är antalet af lärdt Folk därſtädes mycket ſtörre än här i Florens; dock äro härſtädes månge nog, ſom öfva Lärdom af egen god ſmak. Ärke-Biſkopen ſjelf Mſgr *Incontri* har ſkrifvit mycket uti Antiquitates Eccleſiaſticæ. Mſgr *Fabroni*, en lärd Prelat, ſom är nämnd at blifva Præceptor för Prins Franciſcus, äldſte Son af Stor-Hertigen; han har ſkrifvit: *Vitæ Italorum doctrina excel-*

len-

lentium, qui Seculo XVIII floruerunt, auctore Ang. lo Fabronio; han har delt dem uti Decades; dårat åro nu 3 Tomer utkomne, en Decas uti hvar Tom; den förste utkom i Rom 1766, den tredje eller sista uti Pisa 1770, uti 8:vo. Nu arbetar han på den fierde. Det år et skönt Verk uti Historia Litteraria, skrifvit på en vacker och ren Latin, som imiterar mycket vår Cornelius Nepos. Men hår bör jag ock icke gå förbi Hr Senatorn *Joh. Bapt. Nelli*, Riddare af St. Stephans Orden, en lård Herre, som visar oss dageligen mycken höflighet och vånskap. Han har utgifvit en Bok uti Historia Litteraria öfver Florens, och den förste Vetenskaps Academie uti Europen, som hade namn af *Cimento*, och anlades i Florens år 1651. Han har påkostat den Mausolée, som år gjord öfver Galilæus a Galilæis; han åger måst alle hans Manuscripter, håller på at skrifva hans Lefverne, som blir ganska interessant: han har sagt mig en besynnerlig Anecdot, som han har observerat, neml. at *Galilæus a Galilæis* blifvit född samma dag och samma stund, som *Michel Ange Buonaroti* dödde, och at den store *Newton* fick lif samma dag och samma stund, som Galilæus a Galilæis slutade lefva; se hår en underlig Metamorphosis: han har ånnu icke observerat, hvart denne store Själen tagit vågen; jag gissar allenast på Linnæus eller Klingenstjerna, eller de 4 lefvande störste Mathematici i Europen, Hr Euler, Hr de la Grange, Hr d'Alembert och Hr Daniel Bernoulli. Jag har sett månge rariteter hos Hr *Nelli*; han åger Manuscripter af Galilæus och alle hans Disciplar, såsom Viviani, Toricelli, Noferi &c. til många hundrade Volumer, alt Manuscripter; allenast Bref til Galilæus utgöra 18 Volumer; jag såg deribland Tycho Brahes, Keplers, Campanellas, Hug. Grotii, Bona-

venturæ, Cavalieris &c. egenhändiga Bref, åfven ock ifrån Konung *Uladiſlaus*, ſom kallar ſig *Rex Poloniæ & Sueciæ*, ifrån Cardinal Barberini, ſom ſedan blef Påfve Urban VIII, ifrån åtſkillige andre Prinſar och Konungar; men icke kunde jag finna något Bref ifrån vår ſtore Guſtaf Adolf, ſom föregifves varit Galilæi Diſcipel uti Padua, därom ock Viviani talar uti Galilæi Lefverne. Hr Senator *Nelli* bor uti ſamma Hus, ſom Galilæus ägt; han äger hans Ring och Medaille, ſom föreſtåller hans Buſte. Hr *Nelli* är lärd uti Mathematiquen, Architecturen och Hydrauliquen, och utomdes uti Belles Lettres, ſkrifver vackra Latinſka Poëſier. Han äger en curieuſe Samling af alle Auctorer uti *Fortification*, både nyare och äldre, ibland hvilka månge äro okände, uti Manuſcripter. Jag bör icke gå förbi at ſäga M. H. at han eger *Toricellis* egenhändiga Manuſcripter, ſom man trodt vara förkomne, och varit ſå högeligen regretterade af alle Mathematici, hvarom Hr *de la Lande* talar i ſin Italienſka Reſa, utan at veta at de voro i ſå godt förvar hos Hr *Nelli*. Jeſuiten Pater *Ximenes* är väl den ſtörſte Aſtronomus och Phyſicus, ſom finnes i denne Staden; han har utgifvit et ſkönt Verk öfver den *Gnomon*, ſom finnes här i Domkyrkan och är väl den äldſte i Europen: af de nogaſte Obſervationer på denne Gnomon drager han den Slutſats, at den vinkel, ſom formeras af Ecliptica och Æquatorn, förminſkas allenaſt $\frac{1}{2}$ minut eller 30 ſecunder på 100 år, kommandes närmare til Æquatorn. Han har ganſka ſköna Inſtrumenter. Stor-Hertigen brukar denne lärde Fadren til Träſkens uttorkande i Toſcana. Abbé *Fontana* har Stor-Hertigens Naturalie-Cabinet under ſin vård: han har ſkrifvit om *Ormars gift*, och viſar, at de döda på det ſättet, at man aldeles bortmiſter irritabilitas ner-

vorum: jag gjorde ſtrax dåraf tillåmpning på *Grotta del Cane* vid Neapel, ſom har aldeles ſamma verkan, hvarom jag nämnt i mina förra Bref. Doctor *Manetti* år lård i Medicinen, och ſkrifver en lård Tidning. Om Doctor *Targioni* och Hr *Manni* har jag nämnt i mit förre Bref om Biblioteкerne. Hrr *Targioni* åro 2:ne Couſiner, och bågge två hafva ſköne Cabinetter uti Hiſtoria Naturali; en af dem har uptorkade *foglar och fiſkar*, men ſå vål conſerverade, at de ſe ut, ſom de voro lefvande: han har en Secret at præparera dem, at de förvaras ſå gode i många mans-åldrar; ingen mer ån han och hans Son vet denna hemligheten. Pater *Becchetti* ſkrifver och utgifver et vackert Verk uti Kyrko-Hiſtorien. Men hvad kan en Liſta på obekanta namn roa M. H. jag har nåmnt de förnåmſta. Dock gjorde jag det vackra Könet orått, om jag icke nåmnde et Fruntimmer, ſom år Kåjſerlig Poëtiſſa och Herdinna af Arcadien, under namn af *Corilla Olympica*; hon gör vers på ſtunden öfver alt hvad man vil, och kallas dårföre *Improviſatrice*; hon ſpelar ock ganſka vål på Viole. Hr *de la Lande*, uti ſin *Voyage en Italie*, har af en enda ſkapat två, då han ſäger *Tom. II*, *p.* 423, talande om Improviſateurs en Italie: *parmi les femmes ſont Madelaine Morelli à Naples & Madame Corille à Florence:* ty det år en och ſamme Poëtiſſa; det förra år hennes råtta Namn efter ſin Far, och det andra år Herde-Namnet; han kunde dåraf gjort tre, ty hon har ånnu et namn til efter ſin Man. Hår år ock et annat Fruntimmer, vid namn *Violante Vanni*, ſom utgifver en *Ornithographie*; hon graverar och illuminerar med fårgor efter naturen Foglar, och dåraf år nu en ſtor hop utgifven. — Men et ſkönt och mårkvårdigt Verk utgifves nu hår uti Florens, nemligen *Serie di Ri-*

trat-

tratti di Uomini illustri Toscani, con gli Elogi istorici, uti stor folio; 3 Tomer äro häraf redan utkomne åren 1766, 1768 och 1770, nu är den 4:de under prässen; hvarje Tom innehåller 50 Portraiter väl stuckne, med en god Biographie på de största Personer, som Toscana ägt uti Konster och Lärdom, som vil säga mycket; hvad som säges, är bestyrkt med Citationer uti Noterne. Här förekomma månge Anecdoter uti Konsternas Upfinningar, som Florens med rätta kan skryta af mer än någon Stad i verlden, hvilket den lärde *Manni* visar uti sin Bok: *de Inventis Florentinis*, tryckt i Ferrara 1731 in 4:to. Ibland annat blefvo *Glasögon* här upfundne af en Adelsman, benämnd *Salvino Armato* år 1317.

Om de här florerande Academier, såsom *della Crusca*, *Apatisti* &c. är M. H. förut underrättad. *Crusca* betyder på Italienska Kli eller Sådor, emedan denna Academien föresatt sig at rensa Språket och förkasta det odugliga. *Academia Georgophilorum* är nyligen inrättad, och sysselsätter sig med Åkerbruket, Planteringar och Hushålningen. Här är en stor Fabrique, som gör et slags *Mosaique* af hårda Stenar, som fogas tätt tilsammans, och efter Styckenas olika Fårgor formeras vissa Figurer, och är af olika art med den Romerska Mosaiquen; denne kallas *Commesso*, eller ock *Florentinsk Mosaique*, emedan den icke göres annorstädes än här. Nu nyligen har Konungen i Spanien låtit komma 2:ne Artister ifrån Florens til Madrid, som därstädes börjat med samma arbete. Men nog af om Florens för denna gången. Jag reser nu til Pisa och Livorno, och kommer sedan hit tilbakas. Dock har jag ännu rum på denna sidan at säga M. H. at vi sett och varit tilstädes vid de prägtiga Fêter, Baler, Musique-Academier &c. som Hofvet härstädes anstält för

Chur-

Chur-Förstinnan af Saxen, *Maria Walburga*, som nu reser under namn af Comtesse de Brehna; hon är Käjs. Carl VII:s af Bäjern Doter. Jag lefver - - -

TRETIONDE-FJERDE BREFVET.

Livorno, den 5 Jun. 1772.

Pisa är en märkvärdig Stad för sin ålder, sin storlek, sin förra magt och Souverainitet, och sit stora *Universitet*, vid hvilket äro 40 Professorer, som hafva Lön. Jag vil icke här gifva en Lista på dem eller deras utgifne Böcker. Nyligen hafva de satt sig före at utgifva en lärd Journal, med deras omdömen öfver alla recenserade Böcker; som den göres af sådane Män, som äro Mästare, hvar i sin Vetenskaps-gren, kan denne icke annat än öfvergå alle andre Journaler, Ephemerider, Veckoskrifter, Acter, som utgifvas til myckenhet i Florens, Venedig, Rom, Majland &c. Utomdes är et arbete här tilräckeligen recenserat, så at man har et mustigt och förståndigt utdrag, samt et manligt omdöme däröfver, nästan i samma smak, som *Relationes de Libris novis Gottingenses*, hvilka til mycken skada afstadnat. Tituln är: *Giornale de' Literati, Anno* 1771; all' Altezza Reale di Pietro Leopoldo Gran Duca di Toscana &c. in Pisa 1771, i 8:vo. M. H. ser, at den är dedicerad til Hans Kongl. Höghet Stor-Hertigen, men torde icke vara nögd, at denne nya Journalen är skrifven på Italienska; alla 3 månader kommer en Tom ut; och nu på 1½ år sedan den börjades, äro 6 utkomne. Universitetets *Observatorium* är vackert och försedt med de skönaste Instrumenter. *Biblioteket* är i sin början, och äger inga Ma-

nu-

nuscripter. *Natural-Cabinettet* är ansenligt: jag såg därstädes en märkvärdighet, nemligen en liten *Berg-Crystall* med en *Vattu-droppa* uti: och uppå vatnet *flyter en liten Insecte*, som igenkännes med sit hufvud, fötter och vingar; så at när man vände up och ned på Crystallen, vändes altid Insecten och kom ofvanpå vatnet; öfver ryggen på Insecten är en liten vattublådra, upfyld med väder, *une boule d'air*. Denne Crystall är infattad i en Guldring at bära på fingret. Jag har väl sedt många Crystaller med gräs, strån, vatn &c. inuti; men en sådan Combination på en gång med Vatn och Insecte och Väderblåsa, kan jag icke minnas mig hafva observerat förut. Den Botaniska Trågården är vacker, men icke särdeles stor. — Men nu vil jag komma til annat. M. H. har altid begärt af mig få underrättelse om alla Svenskar, som satt sig ned uti Italien, eller gåt öfver til Romerska Religionen. Här i *Pisa* upsökte jag *Carl Fredman*, som efter sin egen berättelse varit Svensk Consul i Neapel; nu lefver han med beröm i Pisa, gör de bästa Ur man någonsin vil hafva, äfven åt Stor-Hertigen sjelf. Det är han, som uptäkt *Serapis Tempel* vid Puzzuoli; då han var Consul uti Neapel, och det uti Februarii månad 1751: han hade hyrt en Trågård, som låg ofvanpå Templet, ändan af Colonnerna stodo up, och det gaf honom anledning at gräfva; han fan flere Statuer, i synnerhet en vacker Venus. Sedan talte han med Konungen därom, hos hvilken han stått i mycken nåd; hade gjort Ur åt Hofvet, gifvit Konungen Lappmudd, Lappstöflar, Näfverdosa &c. Konungen klädde sig uti denne drägten, lät anmäla sig hos Drotningen för en Prins ifrån Lappmarken, med mycket annat badinage, som Hans Catholska Maj:t haft med Fredman. Huru han kommit

mit ifrån Neapel är vidlöftigt at omröra. Han har varit hos Grefve *Bjelke* i *Rom;* nu bor han här. Jag tviflar icke på, at han är Romersk, ehuru han icke velat tilstå det för mig. Eljest är det en braf Man. Är mycket dyr på sina goda Ur, så at Stor-Försten sjelf en gång sade honom: "Ni är en braf "Arbetare Fredman, men ock braf dyr". Men en besynnerlig idée har han, som ingen kan taga ur hans hufvud, nemligen at den nuvarande Konungen i Polen är den rätte Pretendenten Stuart, men at den som är i Rom, är allenast en figura repræsentativa; han får Bref ifrån Konungen i Polen, som älskar honom högeligen, och när sakerne i Polen komma i ordning, då kommer Fredmans Guld-ålder; Konungen har då låfvat sätta honom på höga hyllan. En ung Baron, *Isac Gustaf Liewen* blef död i Pisa 1770 i Mart. månad, och ligger begrafven i en Kyrka härstädes med detta Epitaphium: *Hic jacet Sigismundus Liber Baro de Lieven, Juvenis summa nobilitate, acerrimo ingenio & eximia virtute, cui Duplex Patria fuit. Naturæ in Svecia, Religionis in Urbe Salisburgi; ob ejuratam ibi hæresin coram Sigismundo, ejusdem Civitatis Principe, Archiepiscopo, a quo proprio nomine donatus fuit, cum antea Isacus Gustovus appellaretur: obiit Pisis XII Kal. April. MDCCLXX. — Bandinus Panciaticus Pisarum Prætor Amico Charissimo M. P.* Han här haft knapp utkomst, men Stor-Hertigen och hans Vänner hafva rikeligen hulpit honom. Andre Svenskar har jag icke fått underrättelse om; men Ryssar är här nu mycken god råd på. En af dem, som väl kan föras til Svenskarne, bör jag nämna, neml. Baron *Patkull*, hvars Fars Farbroder var den olyckelige Patkull, och hans Moder en *Stahl von Holstein.* Denne är en ung, stor, vacker och ganska belefvad Officer, har förut varit

i Fransk tjenst, men har nu antagit Rysk, och General Orlow har skaffat honom in uti Kåjsarinnans Adeliga Gardie, som består allenast af 60 Personer. Vi hafve haft den åran, at mycket omgås med General *Alexis Orlow*; han har bedt oss spisa hos sig på Soldate-vis; så ofta vi icke voro bortbudne til båtre bord, sade han: han år en munter, vånlig, och tillika mycket modest Herre, skryter icke af sine Segrar, såger at lyckan och hazarden favoriserat honom at göra sina skyldigheter, och upfylla Hennes Maj:ts Ordre; han talar rått vål Italienska och Tyska, men Fransyskan tyckes han icke mycket ålska; han tycker mycket mer om at lefva i Pisa ån uti Livorno, dår en del af Ryska Flottan ligger. Hr Generalen år ganska stor och stark til våxten, med en vacker och noble Physionomie; år god Vård, ålskar icke mycket krus, och tyckte dårföre icke mycket om Rom, då han mycket kort tid var dår i Carnevalen förleden vinter.

Nu lemnar jag Pisa, och kommer til *Livorno*; dår råkade vi många Svenskar: ty först och fråmst år Herr Consuln *Wie*, Svensk, och jag tror den ende som finnes i hela Italien; sedan år Hr *Törngren*, en vålmående Köpman, som verkeligen hedrar Svenska Nationen hårstådes: en Tracteur, benåmd *Taverman*, har varit 30 år ifrån Sverige, talar dock ånnu Svenska, ehuru han år född i Finland; han har tjent hos General Rehnskiöld i sin ungdom; nu har han hårstådes antagit Romerska Bekånnelsen, år gift med en Ångelska, har 2:ne vackra barn och mår rått vål: desse åro ståndigt boende uti Livorno. Eljest åro hår nu i hamnen flere Svenska Skepp, ibland hvilka det vackraste var Skeppet *Wasa*, tillhörer Hr Dreyer, och som föres af Capit. *Hedman*, just en hederlig och förståndig Man; han har et helt

Bi-

34de Fdr.

Bibliotheque om bord, som måst består af Ångelska böcker: han har nu i 8 år varit ute med sit Skepp, varit i Egypten, Grekeland, Constantinopel &c. Det år nöje at råka en så hederlig Sjöman, och som har så många insigter. Måst alle Svenske spisade hos Hr *Törngren* Hylnings-dagen, och hade den åran dricka Sveriges store Konungs Skål, i hvilken glädje de nårvarande Italienare jämvål togo del, och dagen efter confirmerade vi samma vår nitiska vördnad om bord på Skeppet *Wasa*, dit Hr Capit. *Hedman* budit oss til middagen, och vålsignade den Store *Wasa*-Telningen, som Försynen låtit uprinna til Sveas hopp, och under hvars skugga alle Svenskar i lugn sköta sin kallelse! våre hjertan hyllade vid de Italienske Strånder Konung GUSTAF: Hvars höga Dygder admireras af hela Europen och adoreras i Norden.

Nu bör jag omtala kortel. et nytt och besynnerligt Phenomen i den lårda verlden, som jag vål aldrig trodde at finna i Livorno, neml. *Homeri Graf*, som Hr Grefve *Pasch von Krinen* upfunnit på Öen *Ios*, nu för tiden kallad *Nios*, och sedan fört hit til Livorno, dår alle Stenarne, inpackade i lårar nu finnas. Grefven våntar på Svar ifrån Konungen i Preussen om Såttet, huru denne Grafvård med månge andre Antiquiteter skal öfverföras til Berlin, antingen til lands eller sjös. Det fattades icke mera för denna Hjelten, ån at hårbergera hos sig den aldraförste och största Hjelte-Skaldens qvarlefvor, för hvilken Alexander den Store skattade Achilles så lyckelig. Hr Grefve *Henric Leonard Pasch von Krinen* år född i Preussen af Hollånska Föråldrar; han reste til Levanten för at dår göra lårda uptåkter, tog sedan tjenst på Ryska Flottan i Medelhafvet som Capitaine; men då han gjort sådana sköna uptåkter,

tog han afsked, för at icke vara förbunden at lemna sina upfinningar åt Rysland. Det vore för vidlöftigt at omröra, huru han sökt och funnit långt under jorden Homeri Graf på Öen Nios genom sine Soldaters tilhjelp. Sjelfve Grafstenarne med sine Påskrifter har jag icke kunnat se, emedan de äro inlagde i 6 store lårar; jag hoppas en gång få betrakta dem i Berlin, om Gud vil, men Hr Grefven har visat mig den vänskapen, och låtit mig genomläsa sine Papper och Afskrifter, hvaraf jag gjordt utdrag; men som han tänker at publicera altsammans sjelf, vil han icke at någon annan skal förekomma honom. Så mycket kan jag likvål säga, utan at missbruka hans förtroende och den höflighet och vänskap jag är honom skyldig, at på Homeri Grafsten står inhuggit det Distichon, som i det under Herodoti namn utgifne Homeri Lefverne säges varit hans Epitaphium, nemligen Ενθαδε την ιεραν κεφαλην &c. Vidare står, at hans Fader varit *Mentor Pylæorum Rex*, hvarom han sjelf sjunger, hans Moder hetat *Criteia*, hans Måstare *Eunapides*, at Homerus är född i *Smyrna* vid floden *Melissa* &c. Om detta förhåller sig så, lärer vål Homerus varit Bâtard af Konung *Mentor;* och som denne Mentor var med uti Trojanske Kriget, blifver vål Homerus äldre än Marmor Arundelianum utstakar; vidare af visse attributa och figurer på Grafven, tror Gr. *Krinen*, at Homerus varit en Målare. Uti dessa inscriptioner finnas alla bokstäfver i Grekiske Alphabetet, åfven Θ, Χ och Φ utom Η och Ω, hvilka 2:ne icke finnas, så at Homeri Namn är skrifvit ΟΜΙΡΟΣ med Jota. Hr Grefven bad mig säga mine tankar om alt detta. Jag sade: 1:o at Bokstäfvernes forme slog mig nog mycket för hufvudet; de som brukades i Homeri tid, och med hvilka han sjelf skref sine Verk, skulle för

ofs vara aldeles oläfslige, emedan de kommo nära intil det Phœniciska Alphabetet; 2:o voro literæ duplices ännu icke upfundne; 3:o håller jag för omöjligt, at man någonsin skrifvit Homeri namn med jota &c. Desse svårigheter, af honom förut aldeles opåtänkte, satte honom mycket myror i hufvudet. Jag bad honom läsa Palæographia Græca och dem, som utgifvit de äldste Inscriptioner. Jag suspenderar vidare mit jugement, til des jag får sjelf se stenarne, och hvad Hr Grefven sjelf utgifver i sina Skrifter. Jag är eljest mycket porterad at tro, at detta är et *Cenotaphium* uprest i senare tider åt Homerus. Hr *von Krinen* har vidare upfunnit andre grafvar med store Jätt-ben: ja, han har varit uti Staden *Ephesus*, som nu står aldeles under jorden; han har stigit dit ner genom et hål, funnit Staden stå oskadd, med hus, bodar, gator, m. m. han har funnit penningar uti vissa kamrar; tagit med sig många små Idola och Statuer, som hade hieroglyphiska Characterer, och somlige Grekiske. Ingen mer än han vet situationen af denne Staden; han har ock igenstoppat hålet. Han viste ofs en liten *Cupido* af Guld, som han tagit uti denne underjordiske Staden; den är ganska väl arbetad med vingar; har uti vänstra handen et pilkoger, och uti den högra de 3 Gratierne alt af Guld: denne Cupido har tjent til et Örhänge. Hr von Krinen fruktade för ormar i denne underjordiske Staden, därföre har han i hast stoppat fickorna fulla och skyndat sig up; han har ock en samling af vackra Cameer och Antiquer.

Här uti Livorno har man anlagt et stort Tryckeri, som har 7 pressar, hvilka alla nu äro sysselsatte med at trycka *Encyclopedien*; 4 Tomer äro redan färdige, och utom des 2 Tomer med Kopparstycken, som äro vackrare och bätre graverade än de uti Pari-

ser-

ser-Edition. Den år dedicerad til Stor-Hertigen; hela Verket kostar 50 Ducater; man trycker 1500 Exemplarer, och alle åro prænumererade utom 70 allenast.

Hr *Jackson*, en Ångelsman, boende i Livorno, åger et förträffeligt Bibliotheque, han har alla de raraste Editoner af Auctorerne, i synnerhet de förste; ingen rar Italiensk bok fattas honom. Detta Bibliotheque kostar 5500 Ducater.

Jag slutar Brefvet med en Svensk Nyhet, at med et Svenskt Skepp, kommandes nyligen ifrån Orienten, har man fått den underrättelsen, at Hr *Ross*, Capellan i Åbo, gjort sig til Munk i Jerusalem, ehuru han har både hustru och barn i Åbo: så slutades hans chimeriska Resa från Finland til Palæstina. Men hvem vet Försynens vågar? Torde hända, han kan gifva oss Nyheter hem om denne Staden; jag önskade, at han ville besvåra M. H. med så långa Bref ifrån Jerusalem, som jag ifrån Italien. Men innan detta blir för långt, vil jag sluta. Jag tänker mig i morgon tilbaka til Pisa, och sedan til Lucca. Jag förblifver m. m.

TRE-

TRETIONDE - FEMTE BREFVET.

Florens, den 30 Jun. 1772.

Vi reste således ifrån Livorno, som var den förste Handels-Stad vi sett i Italien, ty jag kan icke just räkna de andre. All ting är i rörelse i Livorno, både Christne och Judar, hvilka senare som där äro mycket rika, hafva vackra Corall-Fabriquer, sköna Synagogor, gående Skepp och en stor Commerce. Vi kommo åter til Pisa, om hvilken Stad jag icke mera vil tala, för at undvika vidlöftighet: alle Resande hafva förut talt och skrifvit om det *lutande Tornet;* jag vil allenast nämna, at des lutning öfver des basis är 15 Londinske fot, och at somlige tro det varit så bygt, andre at grunden gifvit sig undan, såsom lösare på den sidan, som veter åt floden Arno. Om den bekante *Cœmiterio* kallad *Campo santo* hafva alle skrifvit; det är en stor gård med en fyrkantig bygnad af Marmor, där äro de ryktbara *Cenotaphia Pisana*, som äro Inscriptioner gjorde i Julii Cæsars tid, hvarom den lärde Cardinalen *Noris* skrifvit en stor bok in folio. Här är en gammal Romersk Mil-sten eller Columna milliaris och månge Sarcophagi. Här är Grefve *Algarottis* Mausolée, som efter at hafva rest i hela Europen, frequenterat många Hof, i synnerhet det Preussiska, skrifvit många Böcker, dödde i Pisa 1765. Konungen i Preussen har gjort hans Epitaphium, som står här öfverst på Grafvården, sålunda: *Algarotto, Ovidii Æmulo, Newtoni Discipulo, Fridericus Magnus.* Ordet *Magnus* har man tillagt här sedan. Nedanföre står: *Algarottus non omnis.* Och nederst står årtalet 1765. Hr *Bianconi* ifrån Bologna har gjort detta vackra Mausoleum. Algarottis Lefverne är skrif-

ſkrifvit af Abbé *Micheleſſi*, och dedicerat til Hans Preuſſiſka Maj:t. — Vi reſte från Piſa til Lucca, ſom råknas 12 Ital. mil. Utanför Staden Piſa åro *Baden*, ſom in alles med hete, ljumme och kalle åro 36 til antalet, och brukas med mycken förmån för hålſan: de hafva redan varit inråttade af Kåjſ. Nero, och ſynas ånnu ruiner dåraf vid Stadsporten, men nu åro de ſatte uti et prågtigt ſtånd af Stor-Hertigen Franciſcus III år 1744, den ſamme ſom ſedan blef Kåjſare. Jag hade ſå når glömt at nåmna, at ſamme Stor-Hertig har infört det almånna Såttet, at råkna timmarne efter Meridian uti hela Toſcana, ehuru man ånnu i almånt tal behåller det Italienſka Såttet, i ſynnerhet efter middagarna, ſå at man ſåger klockan 22, och 24 då dagen ſlutas; men på landet år det gamla Italienſka Såttet ånnu i behåll hos Almogen. Samma Stor-Hertig gaf ock befalning, at man ſkulle börja råkna Årtalet ifrån d. 1 Januarii uti Florens och Piſa: ty de började ſit årtal ifrån d. 25 Mart. eller Bebodelſe-dagen, ſom kallades Aera Incarnationis; och detta tog ſin början år 1750, och icke 1746, ſom Hr *Grosley* ſåger, Tom. III, p. 242. Vi kommo til *Lucca*, hvars Gebiet år ganſka cultiverat; öfver alt ſer man ej annat, ån ſköna Vingårdar, gröna ångar, frodiga åkrar, bårande Olive-tråd, m. m. Alle berg och högder åro lika bårande ſom dålderna; man för up jord på bergen, göder och vatnar deſſe, ſå at det år en hårlighet at ſe detta Landet, ſom bår det ſtarkaſte bevis på månniſko-flit och idoghet. Hela Republiken har icke mer ån 100000 Invånare, hvaraf Staden Lucca åger 20000. Staden år tåmmeligen vål befåſt, och kl. 24, det år vid dagens ſlut, dragas vindbryggorna up och portarna ſlås igen. Hår råknas timarne på Italienſka ſåttet. På alla ſtållen, Portar,

tar, Dörrar, Palatser, Stolar i Rådet m. m. står skrifvit *Libertas*, som är Republiquens Symbolum. Ingen bär värja i Staden, dock låter man nu utlänningar bära den; men alle se därpå med förundran på gatorne. Adeln får icke bruka annat än svarta kläder. Alla äro ganska höflige, hälsa och complimentera Utlänningar, när de möta dem på gatorne och i promenaderne. Här är en vacker *Arsenal*, som har väl vapn för 25000 Man. Den ständiga Garnisonen består ej af mer, än 6 à 700 Soldater. *Palatset* är rätt vackert, ehuru det icke är fulkomnat; där bor *Gonfaloniere* sjelf och 9 *Anziati* eller Rådsherrar: hos desse 10 Herrar är Regeringen; men de äro ej längre i syslan än 2 månader, och då väljas 10 andre. Högsta Magten residerar uti *Stora Conseillen*, som består af 150 Nobles. Alle Voteringar ske hemligen med små kulor, hvilka man inlägger uti en ask, som är dubbel; det ena rummet är för *ja*, det andra för *nej*; men ingen kan se, uti hvilket ställe man lägger kulan; på alle desse askar står ock skrifvit *Libertas*, samt *si* och *no*. Ehuruväl här är icke något Universitet, ty man skickar ungdomen til Pisa eller Bologna; så finnas här dock *Collegier* och vackra *Bibliothequer*. En Adelsman, *Diodati*, har härstädes låtit trycka *Encyclopedien*, med några Theologiska Noter inunder på vissa ställen: Matieren är redan utgifven, och 6 Tomer af Kopparstycken; nu arbetas på de öfrige, och inom 3 år skal alt vara slutat. Denna Edition är icke så vacker, som den, hvilken göres i Livorno. Vi sågo härstädes qvarlefvor af en *Amphitheatre*, som varit ganska stor, består af ofanteligen store Stenar, och Arcaderne synas ännu, som äro ansenlige. Jag mins icke, om någon Resande talar om denne Antiquitet; jag hade icke heller sett den, så framt icke Hr *Dio-*

dati fört ofs dit; den har fedan varit brukad til fängelfe, och kallas därföre ännu *Prigioni vecchii*, ehuru den nu mera tjenar til et Salt-Magazin. Adelns Land-Gods utomkring Staden äro ganfka vackre, och med magnificence bygde och meublerade. — Men vi öfvergåfvo denna täcka Republiquen, fom med rätta bär namn af *Induftriofa*, och refte tilbaka til Florens; vi togo vägen öfver floden Arno til Staden *San-Miniati*, för at råka den lärde Portugifarn Hr *Verney*, Riddare af Chrifti Orden, fom för detta var Portugififk Legations-Secreterare uti Rom, men blef förl. år genom Minifterns Almadas afund öfver des ftora och i Portugal torde hända ovanlige Talenter, exilerad, och tog fin retraite til Staden San-Miniati i Tofcana. Som jag var hans vän i Rom, ville jag vifa honom, at jag ock var en beftändig vän til hans Perfon, och icke til hans lycka; han fade ock, at han uti denna fin Pathmos icke fett en enda af få många vänner han hade, fedan detta oförmodeliga fallet, utom ofs främlingar. Han har fkrifvit mycket böcker uti Philofophien; jag hade redan läft mycket däraf uti Paris. Han har fkrifvit mycket fåfom Anonymus, i fynnerhet om fättet at införa Studier och Lärdom uti Portugal, och huru Ungdomen borde undervifas vid Hög-fcholor och Gymnafier. Han går där djupt in uti alla Vetenfkaper, vifar huru hvar och en bör läras, och hvad förening den har med borgerliga Sälheten: detta är fkrifvit på en fkön Latin, och har fedan blifvit öfverfatt på Franfyfka; med et ord, det är en ftor Man, fom velat gagna fit Fädetnesland, men blifvit et offer för fine egne Talenter, fom upväckte honom afundsmän; men det fägnar mig, at Portugal icke har många dylika Män at utköra, och torde knapt kunna begå et fådant fteg en gång til. Lyckan

kan har dock icke kunnat råda på hans ſinne, ſom år lika muntert och gladt. Utſigten hår vid *San-Miniati*, ſom ligger mycket högt, år ganſka vacker, hela Landet år en ſkog af Olive-tråd. Eljeſt år ingen ting mårkvårdigt uti hela Staden, utom Riddaren *Verney*. — Vi kommo ſedan för andra gången hit til det vackra *Florens*, och råkade våre gamle vånner; men ingen Svenſk fans nu mer hår i Staden. Hr Senatorn och Riddaren *Nelli* viſte oſs rudera af en ſtor *Amphitheatre* hår i Florens; Formen, ſom år *oval*, och *cunei*, viſa hvad denna bygnad varit brukad til: den år ſå ſtor, at man nu dåruti bygt många hus, och den år delad i 3 gator; man har dåruti funnit Kåjſer *Tiberii* Medailler; nu kallas ſtållet *Piazza de' Peruzzi*. Utanför Staden åro ock rudera af en gammal Romerſk *Aqueduc*; tre ſtore bogar åro ånnu qvare, gjorde af tegelſten, och inuti fylde med grus och kalkbruk af en otrolig hårdhet. Vi beſågo det Hus, hvaruti den ſtore *Michel Ange Buonaroti* år född och upfödd; det ligger på den Gibellinſka gatan, och bebos nu af *Leonard Buonaroti*, Florentinſk Adelsman, den 6:te uti råt nedſtigande linea ifrån den förſte, ſom ſå hedrat detta namn. Man ſåger, at hvarannan i denne ſlågten har ſtore Talenter. Hela Huſet år upfylt med målningar, ſom föreſtålla Michel Anges lefverne: hår förvaras ock 2 ſtore Folianter, ſom innehålla hans *egenhåndiga Ritningar* och Utkaſt uti Architecturen, Fortification, m. m. Jag bör åfven nåmna något om de ſtore och ſtåtelige Solenniteter, ſom hår anſtållas årligen vid Midſommarn eller S. Johannis; ſom år Stadens Skyds-Helgon. Midſommars-afton anſtålles hår et löpande eller *körande med vagnar*, aldeles ſom Ludi Circenſes hos de Romare; man upbygger bånkar och loger på platſen af S:ta Maria

Novella, så at det liknar en Amphitheatre; hela Hofvet kom nu dit, och åskådarnes antal var otroligt. Ifrån nästliggande Städer kommo hundradetals månniskor: Generalen Grefve Orlow med många Ryske Officerare kommo ocksså. Sedan anstältes Coursen med vagnarne, som körde 3:ne hvarf omkring platsen, och sågo vi där *Meta fervidis evitata rotis* samt *pulvis olympicus;* det var rått vackert at se. Sedan anstältes et Fyrverkeri. Sjelfve Midsommars-dagen tager Stor-Hertigen emot en formel *Hylning* af alle Städer och Orter, som höra under honom; han sitter på en Thron med hatten på hufvudet, och Deputerade ifrån hvar och en Stad passera honom förbi; den ifrån Siena gjorde för honom et Tal, sittandes til håst; hvar och en har sina fanor, vapn, mårken m. m. Sedan defilera ock Regementerne framför honom, store Torn och Machiner dragas ock fram förbi honom, som äro ganska vål utprydde. Sedan går man i Kyrkan i Procession. Detta är en ganska ståtelig Ceremonie at se på. Den förnyas alla år efter et gammalt bruk, som redan varit uti Medicis tid. Eftermiddagen anstålles *Håstlöpandet*, aldeles som i Rom. Några dagar därefter anstålde man i år för första gången en *Krigs-Representation* efter gamla såttet med Pilar och Slungor, m. m. Det var K. Cyri och Drotning Tomyris Krig, man föreställde. Hofvet och många Åskådare voro tilstädes. Armeerna, vål klädde, indrogo på platsen, Cyrus hade verkelige Cameler, som buro bagaget; Tält, som voro rått vackra, och en del af Silke, upslogos; Ambassader och Beskickningar gjordes. Änteligen kom man til Slagtning, som stod nog långe på, luften blef upfyld af pilar. Omsider behölt Drotning Tomyris platsen och Segren, förföljde Cyrus til håst, hvars hofvar voro öfveralt förgyl-

de. Sluteligen kom hon tilbaka på en hög Triumph-vagn, hade Cyri Söner bundne i kedjor vid sine fötter, och hennes Håst fördes bak efter den Majeståtelige Vagnen. Alt var ganska vackert och curieust för oss at se, som aldrig förut varit åskådare af något Fältslag. Hans Kongl. Höghet Stor-Hertigen sjelf klappade med händerne många gånger, och förklarade däröfver sit nådiga nöje. Men M. H. torde tycka, at jag upfylt papperet med för mycket lustbarheter, och talt om intet som är lärdt? Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. Jag slutar nu med en lärd nyhet, at jag här fått se en Inledning til *Basca*-Språket. Man hade hållit för omöjligt, at bringa detta så obekanta Språket i reglor, och därföre har denna Grammatica fåt namn af *El impossibile vencido. Arte de la Lengua Bascongada. Su Author el P. Manuel de Laramendi de la Compagnia de Jesus. En Salamanca anno* 1729 in 12:mo. Samme Auctor har ock utgifvit et Lexicon på detta Språket: *Dictionario Trilingue: del Castellano, Bascuense y Latin. Su Author el Padre Manuel Laramendi*, 1745, *en San Sebastian in Guipuscoa;* 2 Tomer in folio. Auctorn håller detta för et af de aldraäldsta Språk. Det har inga Genera. Alla Tempora Verborum äro Composita af Verbum auxiliare, och han tror, at Tempora composita uti alla Europeiska Språk draga häraf sit ursprung, såsom Tempora simplicia af Latinen och Grekiskan. Jag önskade, at någon, som vore väl hemma uti Celtiskan eller Armoriskan, som talas uti Bas-Bretagne i Frankrike, och uti Wallis i Ångland, examinerade detta Basca-Språket; jag tror, at han skulle finna mycken öfverensstämmelse. Tillåter M. H. mig anföra några ord af Bascuense: *Bat* är 1; *Bi* 2; *Hiru* 3; *Lau* 4; *Bost* 5; *Sei* 6; *Zazpi* 7; *Zorzi* 8; *Bederat-*

zi 9; *Amàr* 10; *Amaico* 11; *Amabi* 12; *Amairu* 13; *Amalau* 14 &c. *Oguei* 20; *Berroguei* 40; *Hirurguei* 60; *Lauroguei* 80; dårutaf lårer Franſoſen tagit det bruket at ſåga *Quatrevingt*; ty lika ſå år *Lau* 4 och *Oguei* 20. *Eun* 100, *Berreun* 200, *Hirureun* 300, *Milla* 1000, *Hirumilla* 2000 &c. *Naiz* betyder *jag år*, *Nator* jag kommer. Och hår kommer jag til mit vanliga betygande af det jag år neml. m. m.

TRE-

TRETIONDE-SJETTE BREFVET.

Bologna, den 10 Jul. 1772.

På vägen emellan Florens och Bologna, innan man kommer til Apenninska Bergen, är et Stor-Hertigens Tullhus, kallat *Pietra-mala*, 33 Ital. mil ifrån Florens: vi hade ordres til Tull-Förvaltaren ifrån vår vän Hr Senatoren och Riddaren *Nelli*, at han skulle bevisa oss alla möjeliga höfligheter m. m. Han följde oss til den ständigt brinnande elden, kallad *Fuoco del Ligno*, som är vid pass en Ital. Mil ifrån Tullhuset. Det är en besynnerlig Volcan, ty jorden brinner ständigt, utan at där blir något hål; intet underjordiskt buller höres, och lågan går utanpå superficies liksom då man glödgar brånvin; om nätterne synes denne eld långt ifrån; om vintern, när det snögar, brinner han starkare, äfven när det rägnar; när man släcker ut lågan på et ställe, ser man intet annat än en torr och svart aska, som är ganska het; men besynnerligt är, at denna askan är icke djup, efter et så evigt brinnande, utan allenast litet utanpå jorden; på samma ställe man utsläckt elden, tändes han häftigt up om en liten stund, just som smör eller olja i elden. Herdarne steka och koka vid denne elden kött, ägg, castanier m. m. utan at det kostar dem något. Lågen är blåaktig, men midt på platsen är den hvit och ganska stark. Det är icke sant, at där äro stora sprickor och öpningar i jorden, som månge skrifvit; utan jorden är slät vid slutningen af en stor högd, och vår Ledsagare gick öfver platsen midt igenom lågen: hela platsen som brinner, kan vara 7 mansteg vid pass i fyrkant; rundt där omkring är jorden kall. Med en käpp kan man draga elden et stycke; då man bör-

börjar rita i askan som brinner, följer lågen efter den fåran man gör, åfven et stycke utom sin vanliga plats, men slocknar snart ut. Lukten af denna eld liknar något en elak brinnande olja, men den svarta askan, hvaraf jag tog med mig och lät svalas, luktar ingen ting. Denne låge förtärer alt, hvad man däri sätter; men jorden, på hvilken den hvilar, är likadan. Stundom uti starkt blåsväder släckes lågen ut på en stund, men tager sedan häftigt uti: jag försökte ock at förqväfva lågen på vissa ställen, men den tager strax eld igen. Detta är sjelfva factum. Orsaken til detta Phenomen är Petroleum, som ständigt kommer ifrån Bergshögden. De gamle hafva haft et Tempel och Altar åt denne eld, hvilken de tilbedit såsom en Gudomlighet. Här omkring finnes en och annan Ruine efter bygnader af de Gamle; man har ock där funnit Mynt efter de Romerske Käjsare. Jag är nästan viss på, at Vesta och Ignis Vestalis perpetuus hafva sin origine af denne eller dylike andra eldar, som dragit människans upmärksamhet och förundran på sig, såsom benägen at intagas af le merveilleux; man vet huru mycket de Romare togo ifrån Hetrusci och Tusci eller Toscanerne. — Vi foro sedan öfver *Apenninske Bergen*, hvarest var rätt svalt och godt emot den hetta, som eljest bränner i Julii månad, och kommer til *Bologne*. Jag var knapt inkommen i Staden, innan jag gick til Klostret *San Salvadore*, för at upsöka i des *Bibliotheque* de Böcker och Manuscripter på *Göthiska* och Longobardiska, som man föregifvit vara därstädes, och hvarom Hr Riddaren *Ihre* talar i sina *Analecta Ulphilana*. Jag hade Bref ifrån Msgr *Borgia* i Rom til den regerande Abbaten *Trombelli*, som är känd för flera utgifne arbeten; han följde oss til Bibliothequet, hvarest ock den lärde

de Abbaten *Mingarelli*, som år des Bibliothecarius, var tilstådes: men ingendera viste af et sådant fynd; icke heller taltes et enda ord därom, uti de gamle eller nyare Listor och Cataloger på Manuscripterne. Jag tog mig dock före, at genomlöpa Manuscripterne, och fan aldeles intet hörande til Göthiskan. Jag vil såga hvad jag tror, gifvit anledning til denne vilfarelsen: här finnes et *Psalterium Davidis*, skrifvit *på Sclavoniska Språket med Cyrillianska Caracterer*. Detta har man vål tagit för Göthiska; sådane misstag åro vanlige, når man råkar främmande Caracterer och okånda Språk, men vil likafult döma om alt. — Jag vil icke tala om det pråktiga *Institutum* här i Bologna mycket vidlyftigt; ty uti alla Res-beskrifnigar talas därom. Jag tror knapt at des make gifves, i anseende til föreningen af alla Vetenskaper, på et och samma stålle, och at alt kan visas för ögonen uti modeller, machiner, m. m. til exempel: för at låra *Navigation* åro här 7 Skepp med tackel och tyg, samt en Galere: alt hafver sine sårskilde rum: *Fortification*, *Artilleriet*, *Physiquen*, *Optiquen*, *Mineralogien* och *Historia Naturalis*, *Chemien*, *Astronomien*, *Anatomien*, *Medicinen*, *Ars Obstetricia*, *Sculpture*, *Målning*, *Architecture* m. m. alt låres här i en och samma bygning, uti sine sårskilte Salar, och vises för ögonen. *Bibliothequet* år ock i samma bygning; det åger emot 100000 Volumer. Här finnas *Aldrovandi* Manuscripter uti 380 Volumer in folio. Påfvens *Benedicti XIV* egenhåndiga Skrifter finnas ock här til et stort antal; det år han, som så riktat detta Institutum Scientiarum och Bibliothequet. Det hånde mig här för första gången under mina Resor, at jag icke fick låsa hvad böcker jag ville; det hjelpte icke at jag sade, at inga hæretiska böcker kunde göra mig vidare skada, m. m. Bibliothecarien Hr *Montefani* nekade mig enståndigt,

och det som måst förundrade mig, var at; han var hvarken Munk, Abbot, Prest, Bigot &c. utan en Advocat, mycket lärd och kände väl böckerne. Som jag gärna ville läsa *les Aventures de Joseph de Pignotta, à Cologne* 1725, som finnes här, men är eljest ganska rar uti Italien, talte jag med Hr Grefve *Marulli*, Käjserlig Kammarherre och Hans Kongl. Höghets Stor-Hertigens af Toscana Ministre uti Bologna, til hvilken vi hade Recommendations - bref, om denna sak; han gjorde den ganska lätt, så i sig sjelf, som för den vänskap han hade med Bibliothecarien, och talte med honom därom, men fick korgen, i kraft af Påfvens ordres: således gaf jag både Bibliothecarien och Bibliothequet på båten. Jag frequenterade desto mera de andre härvarande Bibliothequer, där jag funnit Bibliothecarierne mycket tjenstfärdige och artige. — *Universitetet* härstädes är både stort och gammalt. Vore det sant, at det blifvit inrättat af Theodosius den Store, så vore det nu 1300 år gammalt; men månge, ibland andra *Muratori*, hafva bevist, at det Diplomet af Theodosius, som man beropar sig på, vore falskt; det samma har ock en Professor här i Bologna bevist, nämligen P. *Petracchi* uti *Historia Basilicæ S. Stephani*: han miste för denna Sanning sin Syssla. Det må vara huru det vil, så är likafult detta et af de äldsta Universiteter i Europa; men besynnerligt är, at det icke äger något enskilt Bibliotheque. Af Universitetets beröm och celébrité är ordspråket *Bononia docet*, som är Stadens Symbolum och står på alla des mynt: det gäller nu så mycket mer, sedan *Institutum Scientiarum* blifvit inrättat i samma stad. Lärdomen går så långt här, at ock Könet därigenom vunnit en Profession: den ryktbara Madame *Laura Bassi* är Professor (eller huru jag skal säga, ty saken

ken har ej fordrat Fœmininum förr än uti henne för första gången) uti Physiquen; jag kommer nu ihog, at jag kan säga *Doctrix & Lectrix Institutrixque;* hon talar ganska väl Latin, och är det röligt at höra henne mycket djupsinnigt raisonnera på detta Språket uti Physiquen och Electriciteten, samt se henne med stor färdighet göra curieuse experimenter. Hennes Man, Hr *Verati*, är Professor uti Juridiquen, och Hennes Son är Professor uti Theologien: man kan säga, at det är en *Trias Polyhistor* tilsammans. Här är ännu et annat lärdt och namnkunnigt Fruntimmer, nemligen Madame *Anna Mansolini*, som gör en Anatomie factice uti vax, hvilken verkeligen är surprenerande, så nära liknar den naturen: fœtus, embryo, puerperium, alla människans delar, både inre och yttre, äro på det nogaste förestälde; vi hafve sett dylika Anatomier hos Mad:elle *Biberon* i Paris, hos Hr Chirurgus *Meyer* i Neapel, hos Abbé *Fontana* i Florens, men desse tyckas vara ännu starkare: Käjsaren, när han reste i Italien, och besåg Madame Mansolinis Arbeten, gaf henne en stor Guld-Medaille, som föreställer Käjsarens Portrait. — Det skulle blifva för vidlöftigt, at nämna alle de store Män, som finnas i denne Staden. Hr *Zanotti* är beständig Président af Institutum; det är en Man af sällsynte Förtjenster, en stor Skribent uti Italienska Språket; stark uti Physiquen, och hållen för universel. P. *Ricati*, Jesuit, är en stor Mathematicus, och har mycket skrifvit. Abboten *Mingarelli* har utgifvit *Didymus Alexandrinus* på Grekiska med Latinsk Version och Noter in folio, samt mycket annat, det är en ganska artig och qvick Man. Hr *Bianconi*, Professor emeritus eller, som man kallar det i Italien, jubilatus, har skrifvit *de antiquis Literis Hebræorum & Græcorum Libellus*,

Bononiæ 1763 *in 4:to;* och nu nyligen har han utgifvit en tractat, däruti han bevisar, at Sicilianerne tillika med Italienarne, i synnerhet de uti Magna Græcia, ägde och utöfvade Konsterne förrän Grekerne, och at Grekerne således lärt af Italienarne; det är en verkelig lärd Man. Munken P. *Martini* är den största Kännare uti Musiquen, som man vet tala om; han har skrifvit des Historia, börjandes ifrån Judarnes Musique, och sedan ända bortåt: 2 Tomer äro däraf utkomne, under titul: Storia della Musica: da Fra Giambaliste Martini de' Minori Conventuoli Accademico nell' Instituto delle Science, e Filarmonico. In Bologna 1757, in 4:to. Den andre Tomen utkom 1770. Han är utaf samme Orden som Påfven, och bor uti samma Kloster som Påfven bodde uti här i Bologna, då han var Professor. Käjsaren sjelf gjorde honom visite, när han var här. Han har et stort Bibliotheque af alle Skribenter och Auctorer uti Musiquen, som går til 17000 Volumer. Han berömmer Hr Rousseaus Dictionaire de Musique otroligen. Den *Botaniske Trägården* är dirigerad af Hr Professor *Bassi*, som i det nogaste följer det Linneanska Systemet: här sågo vi et grönt *Björkträd* för första gången, sedan vi rest ifrån Sverige. Ack! jag hade så när glömt, at nämna de tryckte Handlingar af Institutum, som hafva denne Titul: *De Bononiensi Scientiarum & Artium Instituto atque Academia Commentarii. Bononiæ* 1731. Med *Opuscula* och alt utgöra de 8 Tomer in 4:to, hvaraf den siste utkom 1767. Uti den första finner man Historien och Inrätningen af sjelfva Institutum, samt beskrifning på Ledamöterne uti hvarje Vetenskap, som är alt skrifvit af Hr *Zanotti*. Däraf är et Utdrag på Italienska utkommit härstädes 1769, som är gjort af *Boletti*. Secreteraren af Academien nu för tiden är Hr

Hr *Canterzani*, en beròmd man, ſom ock har Aſtronomiſka Obſervatorium under ſin hand. Jag bör ock icke förglömma tala om Hr Fältmarſkalken *Pallavicini*, ſom nu bor uti Bologna, men har varit Gouverneur uti Mayland förut; det är en i Vetenſkaperne underbygd Herre, i ſynnerhet dem ſom höra til Krig och Politiquen: han har et Bibliotheque af 10000 Volumer vid paſs. Jag går förbi, at tala om alle härvarande Bibliothequer och de Decouverter jag däri kunnat göra; det får jag en annan gång tilfälle at omröra. Jag har beſet och examinerat det *Manuſcript af Pentateuchus*, ſom man velat inbilla ſig vara ſkrifvit af Ezras, det är en Judiſk Fabel, ſom man kan undra at någon Chriſten velat tro: den är här gömd i Kyrkan, ſåſom en reliquia, under duble nycklar, af hvilka Magiſtraten har en, och Dominicaner-Munkarne den andra. Om de vackra och rara *Målningar* och Tableaux, ſom i ymnighet finnas här i Staden, hafva andre nog talat. Utom des har det fägnat mig, at härſtädes göra bekantſkap med en ſnäll yngling i den Profeſſion, näml. Hr *Marelier*, ſom hedrar Sverige där han är född; han reſer ock ſom Svenſk, och har almänt eſtime för ſine Talenter och ſin vackra conduite. Han har vunnit förſta Priſet för ſin Målning förledit år; det beſtår uti 2 ſtore Silfver-Medailler, den ene föreſtäller Påfve Clemens XI, och den andre Benedict XIV. Han är nu antagen til Heders-Ledamot uti Clementinſka Academien. Han håller nu på at arbeta på en ſtor Altartafla, ſom ſkal ſitta i en Kyrka uti Staden Alexandria i Montferrat. Här är ock en annan Svenſk, ſom gifvit ſig ſå djupt in i Theologien, at han gjort ſig til Jeſuite; han heter Birger Laur. Thjulén, ifrån Götheborg, en ung och vacker Karl, har vid paſs 30 år; tyckes vara ganſka beſkedelig; och briſter icke

på

på insigter; uti Chresma eller Smörjelsen har han ock antagit Ignatii namn, så at han nu kallar sig *Lorenzo Ignazio Thiulén.* Han reste från Sverige år 1767 til Cadix, at blifva Svenske Consulns Secretaire; sedan under det han våntade på Consulns ankomst, reste han på et Svenskt Skepp, som förde några hundrade Americanske Jesuiter ifrån Spanien til Corsica, för at bese denna Öen: under resan hafva desse så vål disputerat med honom, at han fan sig öfvertygad, lämnade således hemligen Svenske Capitainen och följde med Jesuiterne; han säger sig vara mycket nögd med sit nya Stånd, och studerar nu mycket flitigt. — Jag har gömt til slut at tala om 2:ne Höga Personer, som nu i 3 års tid uppehållit sig här i Bologna, och visa oss dageligen en särdeles utmärkt ynnest och nåd, nemligen Prinsarne af Holsten-Eutin Wilhelm August och Peter Fredric: Deras Högheter hafva förut varit uti Sweitzerland, och nu vistas de härstädes, för at cultivera Vetenskaperne och allahanda Exercitier, hvilket de göra med en förundransvärd flit och framgång; och hafva icke allenast förvärfvat sig mycket ljus och insigter, utan ock hela Stadens vördnad och kärlek. De Lärde dedicera dem sina böcker. Desse Prinsar äro begåfvade med stora egenskaper, så at man i dem igenkänner den nära slägtskap, de hafva med Konung GUSTAF. Vi göre mäst alle dagar hos dem vår upvaktning, och spisa vid deras bord; dageligen uptäcka vi någon ny egenskap, som utmärker deras höga Stånd. De resa under namn af *Grefvar af Oldenburg*: de hafva en stor Suite, mycken betjening och equipage. Ibland andre hafva de i sit följe Hr Öfverste *Stahl*, som har mycket förstånd och lecture; han visar oss mycken vänskap. Nu slutar jag innan brefvet blir för långt; jag framh. -

TRE-

TRETIONDE-SJUNDE BREFVET.

Venedig, den 20 Aug. 1772.

Ifrån den vackra Staden Bologna kommo vi til *Ferrara*, vid pafs 30 Ital. mil dårifrån. Staden år mycket ftor, men icke folkrik. *Univerfitetet* år nu fatt i mycket flor af den regerande Påfven, fom ditfkaffat lårde Mån med goda penfioner. Detta Univerfitetet kallas *la Sapienza*, et namn, fom år antagit måft öfver alt i Italien at utmårka Hög-Scholor; uti Neapel brukar man fåga *I Studi*. *Bibliotheket* år öpet alle dagar; dår fågo vi Ariofts egenhåndige Skrifter. Denne ftore Poët ligger begrafven hår i Staden uti S. Benedicti Kyrka; har en vacker Maufolée med Epitaphium; han var krönt Poët af Kåjfer Carl V, och blef död 1533. Tånk, hvad ftora Poëter Italienfka Språket då redan hade, når måft alle andre Europeifke Språk ånnu voro oupbrukade. Bibliothecarien vid Sapienza, Hr *Barotti*, har utgifvit en befkrifning på alle Målare från Ferrara, och på alle Taflor, famt Sculpturer och Statuer hår finnas. Den förfte Målare ifrån Ferrara, hvarom man har någon kunfkap, år *Gelafio*, fom lefde 1242, och hvars målningar på muren i Cathedral-Kyrkan ånnu vifas: efter honom följer *Galaffo Galaffi* 1450; få *Garofalo* 1498, få *Hercules Sarti* 1590, han var aldeles ftum: omfider *Guercine* och *Cremauffe* 1600 &c. Bibliothecarien har en Samling af alle Skribenter och Auctorer ifrån *Ferrara*, fom gå til et antal af 780. Hans Fader, *Joannes Andreas Barotti*, har gjort denna famling: han hade förefatt fig, at utgifva *les Hommes illuftres & favans de Ferrare*, men nu efter hans död år det en Societet af Lårde, fom arbeta dårpå; man låter ock gravera Perfonernes Portraiter. Hr Ab-

Abboten *Bellini* har Museum under sin upsigt. Han har skrifvit om Medailler och Sigiller flere Tomer, och uplyser således Historien. Jag gjorde här bekantskap med Hr Grefve *Ottavio Boari*, som i flere år arbetar på et curieust Verk *de Bibliothecis antiquis & deperditis*, en Nyhet som interesserar en Bibliothecarius; hans skickelighet och flit lofva et godt arbete; han har så noga upsökt kunskaper i den saken, at han upspanat Titlarne på några Disputationer ifrån Upsala i det ämnet, såsom Hr Prof. *Ekermans* m. m. dem han bad mig förskaffa sig. När jag nu talar om Bibliothequer, bör jag icke förbigå at nämna en, som ligger härstädes begrafven i et Bibliotheque, nemligen den berömde *Calcagninus*. Hans Graf är aldeles öfver dören til Dominicanernes Bibliotheque här i Staden. Jag tror at han är den ende, som velat blifva begrafven ibland Böcker sedan han var död, ehuru många de äro som begrafva sig ibland dem lefvande. Han ligger uti en Marmor-kista öfver Bibliotheks-dörren; och hafver Epitaphier på båda sidor, inom och utom Bibliotheqet. Utom står detta: *Cœlius Calcagninus Ap. S. Proton. Vivens sibi posuit. Hoc s. deerat temeritati humanæ, ut eorum cura susciperentur quæ neque vivis neque mortuis essent profutura. Anno Sal. M. D. XL.* Innanföre ofvan öfver dören står: *Quum Cœlius Calcagninus nihil magis optaverit vivens, quam de omnibus pro fortunæ captu quam optime mereri, decedens, Bibliothecam, in qua multo maximam ætatis partem egit, in suorum civium gratiam publicari & in eo se condi mandavit. Tu quisquis es, rogo ut hominis B. M. Manibus Deum Opt. Max. propitium preceris! Ex diuturno studio inprimis hæc didicit mortalia contemnere & ignorantiam suam non ignorare. H. M. H. N. S. Jo. Hieronymo Monferato Gratiss. ejus Alumno*

pro-

procurante. På detta stållet behöfdes knapt bokståfverne *H. M. H. N. S.* som de gamle Romare satte på sine grafstenar: *Hoc monimentum heredes non sequitor;* emedan vål ingen af hans Slågtingar ville årfva denna Grafven. Håraf ser man at *Moreri* felar, då han såger, at *Calcagninus* år begrafven uti Kyrkan, men Hr Moreri var privilegierad at ljuga i Alphabetisk ordning. — *Carmeliternes* Bibliotheque har en stor myckenhet af Grekiske och Latinske Manuscripter. — Hr *Zechini*, Professor Primarius vid Universitetet, har nu utgifvit en Bok *de Gorteriana Corporum vitalitate*, *Bononiæ* 1772 in 8:vo. Den år dedicerad til Deras Högheter - *Prinsarne af Holsten*, hvilkas Portraiter uti Kopparstycken åfven stå vid Dedicationen. Auctorn år en ung och qvick Karl. Han har ock som Anonymus skrifvit en Bok *della Dialettica delle Donne*, *Bologna* 1771 in 8:vo, eller om *Könets Slutkonst:* han söker dåruti bevisa några Paradoxer, och ibland andra, at Könets Själ residerar i de lemmar, som jag icke kommer ut med at nåmna, och at man dårifrån bör hånleda deras besynnerliga maniere at tånka, deras nycker och capricer. Denne sats har fått så månge motsågare, som det år Adorateurer af Könet, och kanske flere, som icke ville at det Könet skulle få en så stor heder framför vårt, som tånker med hufvudet: ty parallelismus med en uterus cogitans vore humilierande m. m. Uti Marquis *Bentivoglios* Palats finnas 4 store stycken af Gobelins Tapeter, som Ludvic XIV gifvit åt en af hans Förfåder, och föreställa de 4 Elementerne; man faller i förundran öfver deras vackerhet: Æolus med alla slags foglar, Cybele och Ceres med örter och ax, Neptunus med fiskarne, Vulcanus med alla slags smiden, åro så sköna, at man icke kan se sig mått dårpå. Det tyckes, at man efter den

tiden ingalunda perfectionerat denna konsten, så var den då i sin högd.

Ifrån Ferrara reste vi Po-strömen, *Fluviorum Rex Eridanus*, utföre, och sedan Adriatiska Viken, til *Venedig*. Vi sågo vid Palestrina den store *Mur*, som Republiquen låter göra midt i hafvet, endast för at hindra vågorne och det salta vatnet at skada landet och trägårdarne; denne Mur kommer at sträcka sig 12 Ital. mil, hela Lido eller stranden öfver: nu på 40 års tid, som man arbetat därpå, har man ej hunnit mer än 4 mil; man tror, at på 60 års tid skal alt vara slutat. Men det är et arbete, hvars like de Romare aldrig företagit sig. Denne mur midt i vatnet är så stor och bred, at man kan åka därpå, ehuru ingen våg går där fram; han har den tjocklek och fasthet, at han hindrar och tyglar hafsböljorne: den göres af Stenar och Puzzolane, som man hämtar med skepp ifrån Neapel: tänk, hvad kostnad! Hvar Cubique-fot af denne mur kostar 20 Ducater i Guld, allenast at räkna Arbetslönen, ty med materialier och alt går den til 60. Tänk, när en fot kostar så mycket, hvad 12 mil komma då at kosta Republiquen? Jag har hört månge Senatorer beklaga sig, at deras Förfäder icke tänkt på et sådant arbete, utan låtit vatnet göra skada på landet i så många Secler, men de tänkte icke så mycket på Terra-firma som nu; de hade sin rikedom och styrka til sjös, och voro den tidens Phœnicier; man skyller på Paolo Sarpi, at han dragit Republiquen at ändra Systeme, öfvergifva sjön och cultivera landet m. m. Ingen Stad ligger så underligt, som Venedig, midt i Hafvet, och ingen Stad har et så magnifict utseende långt ifrån. Då jag blef den varse, kom jag ihog de vackre *Sannazarii* Verser:

Vide-

Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
Stare urbem, & toto ponere jura mari;
Nunc mihi Tarpeias quantumvis, Jupiter, arces
Objice, & illa tui mœnia Martis ait:
Si Pelago Tiberim præfers, urbem adspice utramque,
Illam homines dicas, hanc posuisse Deos.

Han fik för desse 6 Verser 600 Zequiner eller Ducater i Guld utur Skattkammaren, och blef tackad publiquement genom et Senatens Decret. Alle hufvud-gator härstädes äro Canaler, däruti man går med Gondola; intet annat åkdon fins här i Staden; men så är det dock falskt, at här finnas inga gator: ty man kan gå til fots öfver hela Staden, ehuru man ofta måste göra krokar för at råka broarne öfver Canalerne. Gatorne äro mycket smale och något mörke, som kommer af husens högd; det bidrager at de äro också mycket svale om sommaren, ty man är nästan ståndigt i skuggan. Ingen bär värja i Staden, utom Utlänningar, och de aflägga den ock gärna, så väl för de smale gatorne skul, som ock för at den är ovig och hinderlig i Gondolerne. Öfver store Canalen är allenast en bro af sten, kallad *Ponte di Rialto*, som är mycket vacker, räknad för et konststycke; har allenast en stor och bred Arcade öfver hela Canalen; hela bryggan är fullsatt med bodar å båda sidor, och ganska mycket frequenterad, emedan det är den enda Communication til fots, som är emellan båda hälfterne af Staden, hvilken är delt i 2 delar genom *Canal grande*. Alle de andre mindre Canalerne hafva otroligt många bryggor, som svara emot gatorne; alle äro så höge, at Gondolerne kunna löpa fram därunder; både dag och natt höres et ståndigt plunsande i vatnet, såsom af store Fiskar; men mera om denne Stadens underligheter härnäst.

Jag råkade härstädes vid ankomsten Hr *Ferber*, som reser med så mycken heder och nytta för Fäderneslandet. Han lemnade Venedig i slutet af Julio, och reste öfver Sweitz til Tyskland. Den lärde Naturalisten Hr *Jean Arduini* har nu nyl. låtit trycka Hr Ferbers Observationer öfver *Solfatara* vid Puzzuoli, skrifne på Italienska. Hr Arduini säger därstädes i Företalet om Hr Ferber: at denne lustre och djupsinnige Naturalisten har lagt god grund hos Hr:ne *Linné* och *Wallerius*, har rest i Norden, Tyskland, Ungern, Siebenbürgen, Ångland, Frankrike och Sweitz, och nu uppehållit sig i Italien öfver et år, observerandes ständigt på Naturen: "hans "Talenter, säger han, och hans Observationer sätta "honom i stånd at rikta Philosophien och Konster"ne med många ljus, och at blifva nyttig för sit "Fädernesland, dit han nu årnar sig tilbaka, m. m.". Desse Hr Arduinis Vitnesbörder om en Svensk, som så vål använder sina pund och sin tid, borde jag icke gå förbi, ty de hedra Nationen. Jag har ock sett Hr *Momma*, Son af Directeuren, som varit här någon tid; han lefver mycket stilla och tyst, och omgås knapt med någon, utom Svenska Consuln Hr *Lorthe*; som är en mycket hederlig Man, vil Sverige och Nationen mycket godt. Här har jag ock omgånge med Svenska Consuln i Tunis, Hr *Molinari*, som på permission kommit hit at bese sit Fädernesland; det är ock en braf Man, han har varit i Constantinopel och i Sverige, talar så vål Svenska som Turkiska. Han har gjort uptåkter hörande til gamla Staden *Uthina*, vid pass 3 mil ifrån Tunis: han har där funnit ruiner efter en Amphitheater, Murar, Medailler m. m. Hans Anmärkningar förtjente komma i dagsljuset; han är vål grundad i Studierne och Vetenskaperne. Vi råkade honom redan i Flo-

i Florens i Junii månad, då han kom ifrån Africa. Han reser nästa år tilbaka til Tunis.

Då jag talar om de Svenska sakerna i Venedig, bör jag nämna de här utkomne *Analecta Transalpina, Venetiis, typis Nicolai Pezzane* 1762 in 8:vo 2 Tomer: uti desse är *Epitome Commentariorum Regiæ Scientiarum Academiæ Svecicæ pro Annis* 1739-1745, *Svecico Idiomate conscriptorum, sive Analectorum Transalpinorum Volumen primum: Subnexæ sunt Tabulæ aeri incisæ XII.* Det är et vackert utdrag af Kongl. Svenska Vetenskaps Academiens Handlingar på Latin; de äro dedicerade til Dogen *Foscarini*, som var så lärd uti Historia Literaria. Den andre Tomen är: *Epitome pro Annis* 1747-1752. Auctorn är *Joannes Ernestus Crüger, Philos. Doctor in Reg. Univers. Regiomont. Boruss. exul a patria malignitate fortunæ*, som han sjelf säger. Vidare är detta Utdrag icke continuerat, och Auctorn är bortrest härifrån. Eljest har jag här i Bibliothekerna träffat på rätt besynnerliga Manuscripter; rörande Sverige, Possevini beskickning, K. Gustaf Adolf, Drotn. Christina, Monaldeschi m. m. til exempel: Hr Senatorn *Gradenigo*, som samlat uti all ting, i synnerhet Historien hörande til Venedig, viste mig et MS. uti hvilket talas om en Svensk Ambassadeur, benämnd *Ludvic Christoffer Ratschius*, som K. Gustaf Adolf skickat til Venedig år 1631. Jag vet icke, om M. Hr. som har så mycket ransakat i denne Hjeltens Handlingar, råkat något om denna Beskickning; men här står den med alla sina omständigheter, ja äfven en ritning på hans Klädedrägt, hvilken är lång som på en Polack. Han har kommit til Venedig d. 26 Julii 1631, blef där i 40 dagar, fik af Republiquen 100 Ducater i Silfver om dagen i tractamente; han proponerade en Alliance med Republiquen, och upviste

viste sit Creditiv, dat. d. 16 Dec. 1630. Pesten gick i Venedig den tiden. Republiquen har svarat i generale termer. Ambassadeuren afreste d. 4 Sept. och blef regalerad med en Collana af 1000 Ducaters värde, det är en Gullkådja. Jag såg ock hos Hr *Gradenigo* et annat MS. uti hvilket står: at K. Carl IX hade år 1607 skrifvit et Bref til Senaten i Venedig, uti hvilket han förklarar sig åstunda ingå uti Commerce med denna Republiquen, emedan han hade hört, at det vore den förnämste Place för Asiens och Europens Commerce: han offererar sig, at sända Såd, Svafvel, Victriol, Järnsaker, m. m. och alt utan någon kostnad för transporten m. m. Det surprenerade mig, at Konungen i Sverige lofvade sända bland annat *Såd*, men vid nogare eftersinnande fant jag, at då ägde vi redan Lifland m. m. Uti Arsenalen härstädes är en Buste i marmor, som föreställer Generalen Hr Grefve *Otto Wilhelm Königsmark*, med hans Vapn och Trophéer; Fama står ofvanföre med en Genie, och drager up Draperiet; under står denna Skrift huggen i Marmor: *Ottoni Wilelmo Co: a Konigsmarck, in suprema terrestrium copiarum contra Turcas Præfectura semper Victori* MDCLXXXVIII. Jag har om honom funnit åtskilliga Anecdoter härstädes; så ock om hans Brorson *Carl Königsmarck*; om flere Baroner *Sparrar*, som tjent Republiquen, men nu slutar jag brefvet, och lefver en - - -

TRE-

TRETIONDE-OTTONDE BREFVET.

Venedig, d. 10 Sept. 1772.

Ingen underligare Stad gifves ån Venedig; man kan fåga, at Neapel år belågen midt emellan elden, men Venedig ligger midt uti vatnet; tufende vackra Palatfer fpegla fig i hafvet; och tyckas flyta på vågen: utan murar och fåftning år detta den befåftafte Stad fom finnes i verlden; en Hufvudftad utan portar, utan vakt och utan foldater, och likafult lefver man hår i den ftörfta fåkerhet: ingen fynlig Police i hela Staden, och likafult lefver man hår i den ftörfta ordning. Denne Stad regeras ånnu af famma Familler, fom grundat honom för 1300 år fedan: En fri Regering utan Partier: en Defpotifme midt i Friheten: en Man med en ftor Peruque och en fvart Mantel gör hår mera fkråck, ån 10 Regementer Soldater annorftådes. Man brifter ofta på vatn midt i vatnet, ty ingen kålla fins i Venedig: Rågnet år hår en egendom, det famlas af taken och rånnor i Cifterner. Man löper hår i galopp på gatorne utan håftar, ty ingen fådan fins i hela Venedig. Det år denna Republique, fom ftått långft af alla i verlden: den har aldrig varit intagen och beherrfkad af någon Fiende och utlåndfk magt, ty den kan aldrig intagas af någon fråmmande. Venedig tyckes vilja tåfla med Neptunus om våldet i Hafvet: det år et Stenfkepp lagt för ankar för få många Secler fedan. Hår finnas de åldfta Familler och Åtte-långder, fom någonfin kunna finnas. Staden har ftåndigt behållit fine gamle bruk. Staden år dyrare under vatnet, ån Palatferne ofvanföre: ty de Grundvalar, fom låggas i vatnet, åro obefkrifveligen koftfamme, ehuru ingen ting af den koftnaden fynes.

Öf-

Öfverflöd af all ting finnes midt uti vatnet; det ser ut, som fiskarne skulle föra mat til sina gäster. Lejon af sten öpna här sin mun och tala om hemligheter. Små kulor af silke injaga här större frugtan, än stora bly- och järn-kulor annorstädes, ty alla voteringar ske med de förre, och de äro de kraftigaste vapn som denna Republique brukar. Dogen är en Prins utan magt, kan göra hvarken godt eller ondt. Ambassadeurer och Ministrar lefva här midt i Hufvudstaden uti en ständig Landsförvisning: ty de kunna aldrig omgås med de regerande Invånarne, eller med deras Fruntimmer; äfven en Particulier, som omgås med dem, får snart en nota på sig, och gör en slät figur, som dock hålles för så hederligt annorstädes. Man lefver eljest här i största frihet; och gör hvad man vil, midt ibland många tusende Spioner. Här är et skönt Styck-gjuteri midt i vatnet, som är så farligt för alle Smältningar. Här äro Smedjor och alle optänkelige Fabriquer midt ibland vågorne: ty Venetianerne hafva med dem gjordt et evigt Förbund: de hafva lärt at tygla Elementerne och dämpa Sjelfsvåldet. Ingen Regering är mildare än denne; den är passad efter människohjertats lynne. Man hör aldrig här talas om något öfvervåld och mord dag eller natt, som dock är så vanligt i alle store Städer: här vore det likvål lättare än annorstädes, ty man kunde spoliera en, och sedan kasta honom i en Canal &c. men det sker aldrig. Man har icke något exempel, at de 3 Inquisitori di Stato hafva missbrukat sit oinskränkta välde, ty alt har sin contrepoid: jag har omgåts med desse Herrar, såsom med andre, och fått af dem de bästa uplysningar om Regerings-sättet; ty med dem och andre Senatorer är det aldeles icke farligt at tala om Regeringen, de underrätta gärna och med

all

äll vånlighet en främmande, som de kånna och se villa instruera sig; men på Caffehus och andre ställen är rådligast visa sig mindre curieux i den saken; ty ens oskyldiga ord kunde blifva vånde och illa uttydde. Vi blefvo äfven admitterade til *Store Conseillen*, dårest högste Magten residerar: dår var hela Republiquen församlad in Plenis, at gifva bort några Sysslor, Dogen satt på Thronen med Cornu Ducale på hufvudet. Huru man våljer til Sysslorne, vore hår emot min lofven at beskrifva, ty jag har så ofta lofvat at icke vara vidlyftig; det liknar mer en Lottkastning ån et Val: alt sker igenom små Silkes- eller Klådes-kulor. Först kastar man lott om dem som skola nåmna, hvilka äro 36 til antalet; de gå sedan ut i et annat rum, och lotta om Personerne til Sysslan: deras namn inskickas til Store Conseillen: 20 personer voro på valet til 3 Syslor, öfver desse 20 anstäldes lika så många ballotationer eller voteringar, och de 3, som fingo de måste *ja*, blefvo nåmnde; desse voteringar gå ganska fort, ehuru antalet af de voterande kan vara 8 à 900. Alla de maneger och voteringar, jag nu nåmnt, skedde på mindre ån 4 timar. Ingen får gå ut, icke heller Dogen, medan alt detta påstår. De 3 syslor, som nu tilsattes, voro til *Decemviri* eller *Collegio di Dieci*, hvaraf sedan Inquisitores di Stato tagas. Det är icke lofligt at haranguera eller berömma en, som skal få en Syssla, utan alt bör ske utan deliberationer, endast efter deras Samveten som votera; men vid Aliancers görande, Krig, nya Lagar, Contributioners påläggande, Oeconomiske affairer &c. går den up i stolen eller Cathedern, som vil tala, men han måste göra det ex tempore, ty det är aldeles förbudit at hafva skrifvit papper eller preparerat Tal; och det år just det, som formerar hår

så store Talemån in promptu. Hr *Morosini* talte en gång 8 timar i rad, ty han talar långsamt och med phlegme. Åfvenså talar ofta Hr *Tron* flere timar en suite. Sådane långe Tal skulle ej behöfvas, om alle, som skola votera, voro uplyste Politici, men uti en stor myckenhet af månniskor behöfver Saken våndas på alla sidor, för at vål predika den in i hufvudet på dem, som förut knapt hade et enda begrep dårom. Alla ballotationer åro hemliga, och just det har bidragit til Republiquens stillhet och lugn, så at hår finnas inga Partier, såsom uti andra fria Regeringar: ty hår år icke tilfålle at så ut något oenighets-frö; alle Adels-Familler lefva hår med hvarandra i mycket godt förstånd; lågg hårtil, at alle utlåndske Ministrar åro utestångde och liksom exilerade från Republiquen. De Senatorer, som förde oss in i Stora Conseillen, frågade oss om vi kunde se, i hvilken ask de lade den lilla Kulan, vi observerade noga dårefter, men det var omöjeligit at se om de voro för ja eller nej. Detta såtter den ena i respect och menagement för den andra, emedan ingen vet hvad tankesått den andra år utaf. En Fader kan be sin Son votera så och så, men det år ovisst om han gör dårefter. At se alle desse respectable Herrarne tilsammans uti deras långa svarta Togæ med de store vördige Råds-peruquerne, deras Politique och Ordning &c. påminner en om Roms Patres conscripti; man tycker sig vara midt uti Romerske Senaten på Capitolium.

Sammanlefnaden i Venedig år mycket fri och nöjsam: Adels Damerne gå på vissa Caffe-hus, som knapt brukas annorstådes; hår går den förnåmsta Fru, beledsagad af sin Man, men måstedels af en annan Herre på Promenaderne och Caffe-husen om aftnarne; dår discurera de med alla som inkomma,

hvil-

hvilket gör at de äro mycket otvungne, belefvade, frie och muntre. Mäst alle Adelsmän hyra sig en Sal eller et apartement, som de kalla *Casino*, vid och omkring platsen af San Marco; dit de gå om aftnarne, med sine vänner af båda Könen, och där äro de tilsammans, roa sig, språka m. m. til midnatten och längre. När en utlänning är väl recommenderad och för en god conduite, så blir han antagen som barn i huset, får vara med i alla deras Sällskaper och blir instruerad om alt, samt kan göra många och goda connoissancer i hela Staden med de förnämste. Man går i dessa Casini en negligé utan at kläda sig en gala, äfven så Fruntimerne. Vi frequentera dageligen Deras Excellencer, Senatorerne *Gradenigo*, *Quirini*, *Grimani* &c. Somlige hålla Concerter nästan alla aftnar, ty Musiquen är mycket afhållen härstädes; och är det ibland Venedigs besynnerligheter, at man här i vissa Hospitaler, kallade *Conservatorii*, upföder *Flickebarn* uti Musiquen, så at de spela på alla slags Instrumenter, äfven at blåsa på Valthorn, Fleute, spela på Violin m. m. och anställa de ofta Musique, ja den skönaste man någonsin vil höra, utan at en enda mans-person hjelper til; sjelfve Capell-mästarn är ock et Fruntimmer; så upfödas hitte-barn, tiggar-flickor m. m. de hållas uti desse Conservatorii, som äro 4 til antalet, såsom Nunnor; de lära sig ock andra Slögder, sy, brodera, göra vax-blommor, m. m. När de sedan blifva fullväxta, giftas de bort och få af Communitetet en ansenlig dot uti penningar.

Men om M. H. åstundar veta, huru det står til med Lärdomen och Vetenskaperne i Venedig, så är at veta, at Politiquen florerar mäst: eljest finnas här några store Män i hvarje Vetenskap; Hufvudstaden mister altid, då den har et Universitet nä-

ra i granſkapet: *Padua* har altid haft, och har ännu berömlige Lärare. Republiquen har et ſkönt *Bibliotheque*, kallat af *S. Marcus*: det äger vid paſs 2000 Manuſcripter, ſom äro af ſtort värde, de *Grekiſke* i ſynnerhet, ſom äro ditſkänkte af Cardinalen *Beſſarion* år 1468; jag har ſet hans egenhändiga Anmärkningar däruti. Hr *Zanetti* är des Bibliothecarius; han har utgifvit en Catalogue på MSS. in fol. 2 Volumér, åren 1741 och 1745. Han har ock ſkrifvit en Bok om alle Målningar här i Staden; han kan ſjelf måla, och det med ſmak; därföre kan han ock döma därom: hans Bok är en *raiſonnerad Hiſtoria om Målningen* i Venedig, ifrån des början til nu, på Italienſka; utkom 1771 in 8:vo. Han har ock utgifvit en Bok om de antique Statuer och Inſcriptioner, ſom finnas in Muſeo Bibliothecæ, in fol. 2 Volumer med Kopparſtycken, ſom han ock ſjelf gjordt; detta Verk utkom 1740 och 1743. Utomdes utgaf han en ſtor Volume om *Freſco-målningar* uti Venedig med ſjelfva Figurerne, ſom han äfven ſjelf gjordt och illuminerat; utkom 1760 in fol. Det är rart at finna en Bibliothecarius med ſå månge Talenter, ſå artig och ſå modeſte. De tryckte Böckernes antal uti detta Bibliotheque är 16000 Volumer vid paſs. Det är altid en Rådsherre ſom har namn af *Bibliothecarius S:ti Marci*, och har upſigten öfver denna vackra Samling. Det rygtbara Manuſcriptet af *S. Marci Evangelium* är icke här i Bibliothequet, utan i Kyrkan ibland de andre Skatterne förvarat; det är af fuktighet ſkämt, ſå at det redan för 50 år ſedan icke kunde läſas mera. För öfrigt är det ingalunda Evangeliſtens egen Handſkrift, Ineptiæ! det är icke ſkrifvit på Papyrus ifrån Egypten, ſom *Montfaucon* mente, icke heller på Talk, ſom Marquis *Maffei* trodde, utan det är ſkrifvit

vit *i 6:te Seculo på Pergament, och det på Latin.* Bevisen voro hår för vidlöftige; M. H. skal få dem vid annat tilfälle om han få åstundar. — Hår år eljest et stort antal af Bibliothequer; ibland hvilka det som fordom hörde til den lårde *Apostolo Zeno* och som han skånkte til Dominicanerne, år ibland de mårkvårdigaste. *Apostolo Zeno* år död för flere år sedan; han var den starkaste i Historia Litteraria och Critiquen som fans i Italien, har skrifvit ganska mycket uti Lårdoms-Historien, corrigerat *Fontaninis* felsteg m. m. Döm hvad et af en sådan Man samlat Biblioteque vil såga. Jag frequenterar det mycket, och råkar altid dårstådes den lårde Fadren *de Rubeis*, som skrifvit oåndeligen mycket, ibland annat *Monumenta Ecclesiæ Aquilejensis* &c. Han har nu 86 års ålder, arbetar ånnu och skrifver dageligen, har en förundransvård Vivacité, godt minne, skarpsinnighet, går och springer som en 30 års man; han sade: at hans sparsamma lefnadssått och återhållsamhet conserverat hans hålsa och munterhet; han år torr och mager, och lefver noga efter Munkordens-reglorne.

Biskopen i Vicentia M:gr *Cornaro* har hår i Venedig en samling af Manuscripter i allehanda Språk, 5000 til antalet, der jag funnit mycket curieusiteter, hörande til Svenska Historien. Hans andra Bibliotheque på trykta Böcker år uti Vicentia; det såges vara otroligt stort. Den afledne Dogen *Foscarini* var en ganska lård Herre; han har skrifvit en ganska skön Bok, *Litteratura Veneziana* in fol. på Italienska, som utkommit 1752, men mycket i MS som år dråpeligt; han blef af döden förekommen: hans *Biblioteque* år en Samling af curieusa MSter och Böcker, ty som han varit Ambassadeur i Rom, i Paris, i Turin, i Wien m. m. har han haft tilfålle at förnöja sin smak. Dår har jag sedt Fra

Pauli

Pauli Sarpi Servitæ Bref, som sägas blifvit uttagne utur et vist Biblioteque i Rom; *Sarpi* talar där mycket illa om Påfven. Där äro ock 23 Bref til den bekante *Mornæus* i Frankrike. Men jag vil här nämna en oförväntad Anecdote, nämligen at jag här fick se och examinera det rara Manuscript om *Krigskonsten*, skrifvit af *Chieregato*; man har härtils trodt, at allenast et enda Exemplar häraf existerade, som äges af *Hans Preussiska Majestät*, hvilken sätter et så stort värde på detta Verk, at det knapt kan utsägas; jag hörde omtalas i Rom, at en General i Frankrike velat genom stora Recommendationer få någon underrättelse om denna Bok, men at det blifvit honom afslagit. Hr *Foscarini* sålde för en stor Summa til Konungen i Preussen sjelfva Chieregati Original år 1734, men tog däraf förut en Copia för sig. Sedermera fans ock igen af en händelse i et Torn *Chieregati* Utkast, hvarest han ändrat och utstrukit, men Figurerne och Ritningarne äro dråpeligen gjorde af hans egen hand. Alle Kännare värdera dem otroligt. Altså finnas här 2 Exemplar af et rart Verk, som man trodt endast vara i Preussen. Tituln är: *Descritione del Arte Militare & del Esercito da Valerio Chieregato*; det är dedicerat til hans Son *Scipione Chieregato* år 1574. Torde hända, at detta Verk en gång utgifves på trycket. Detta Bibliotheque, med alle des rare MSter, äges nu af Hennes Excellence Fru Procuratessa *Foscarini*, och har knapt varit sedt af någon Utlänning, ja svårligen af någon Invånare; ty Frun låter knapt Slägtingarne slippa in til denna skatt; jag vet hvad svårigheter och recommendationer voro emellan, innan vi fingo se denna stora och vackra Boksamling. Och härmed slutar jag detta redan nog långa Bref, och lefver —

TRE-

TRETIONDE-NIONDE BREFVET.

Venedig, den 20 Oct. 1772.

Dagen efter sedan jag skref mit föregående, som var den 11 Sept., fingo vi höra härstädes talas om en stor Revolution, tildragen i vårt Fädernesland genom vår Store Konungs Hjeltemod. Denna Nyhet satte Venedig, ja hela Italien, i rörelse och upmårksamhet. En lång Relation dårom ankom ifrån Abb. *Michelessi* til Hr Grefve *Algarotti* här i Venedig, Broder til den namnkunnige afledne Algarotti; den var daterad af Stockholm d. 21 sistl. Aug. och ankom hit d. 11 Sept. däruti berättades, at Hans Maj:t antagit 1680 års Regerings-form; men sedan fingo vi riktigare underrättelser, at vår Store Konung återstält det gamla Gustavianske och för Sverige så lyckeliga Regerings Sått, sådant som det var före år 1680. Det var Gustaf I förbehållit, at fria Fäderneslandet ifrån utländskt Tyrannie; och det var GUSTAF III förbehållit, at fria det samma ifrån inländskt Sjelfsvåld, och göra et slut på den osaliga oenighet, som sönderslet Riket och satte det i förakt hos utlänningar. Vi gjorde med glädje vår Trohets-ed d. 22 Septembris, för en Konung, sänd af Himmelen, för at tygla lasterne, belöna dygderne, beskydda konsterne, och uprätta Fäderneslandet til des förra åra och anseende i Norden. Jag kom ihog *Claudiani* versar, Sil. 3.

Fallitur EGREGIO quisquis sub PRINCIPE credit
Servitium. Nunquam LIBERTAS gratior exstat
Quam sub REGE PIO.

Och *Corneille* uti sin *Tragedie d'Othon:*

La Liberté n'est rien, quand tout le monde est libre.

Men jag vånder mig ifrån denna politiska glädjen, som icke annat kan ån vara stor, emedan jag ser

och

och hőr, at Sverige nu blir råknat főr något i Europen, och tager in ſit főrra heders-rum uti Cabinetterne; och kommer til de litterate Anmårkningarne igen. Jag vil bőrja, at tala om den ſtora *Charta* eller *Planiſphærium*, ſom år gjord főr mer ån 300 år ſedan af en lård Munk *Maurus*, och főrvaras uti Bibliothequet hos Camaldulenſer-Munkarne på en Ő nåra til Staden, kallad *Iſola di ſan Michaele a murano*. Det år en ſtor Mappa Mundi, gjord på Pergament, och főreſtåller de då bekante 3 Verldens Delar, Europen, Aſien och Africa; des diameter år en god famn och 1 qvarter, eller 5 fot och 8 tum. Den blef gjord vid år 1455, på Prins *Alfonſi* begåran, ſom då reſte och blef ſedan Konung i Portugal, under namn af *Alfonſus V*. Han hade főrtroende til *Mauro*, ſåſom den ſtőrſte Geographus den tiden. Mauro gjorde 2 exemplar af Planiſphærium: et ſånde han til Portugal, ſom ånnu dår főrvaras uti Abbatiet *Alcobazar*; det tjente Portugiſerne at uptåcka Cap de bonne Eſperance: det andre år det jag hår talar om, ſom vi főrſte gången ſågo och examinerade d. 19 Auguſti, en dag, ſom var ſå mårkelig főr Sverige och alle Svenſkar; jag tog dåraf ſedan en augure och et godt Omen, at Konung GUSTAFS Revolution gynnar de Svenſke uti underſőkningar och uptåkter i Vitterhet och Kunſkaper! Således var det et őde, at en Venetianer ſkulle, emot ſin vilja, befordra uptåkten af Cap de bonne Eſperance, ſom gaf Venetianſke Handeln och Magten főrſta ſtőten, likſom *Cambraiſka Főrbundet* år 1508 gaf den andra. På denna Charta år Cap verkeligen utſatt, med en Anmårkning dår bredevid, at et Skepp farit dår fram 1420. Alla Anmårkningar, ſom åro ganſka många őfver alt, åro ſkrifne på gammal Venetianſka, en Dialect af Italienſkan.

Jag

Jag skref af mästedels allesamman. Här nämnes ofta *lo Bossolo*, eller Compassen. Men det som besynnerligast är, at han förklarar Ebb och Flod, genom Solens och Månans attraction, *virtu attrattiua*; så at den Satsen var så långt bekant före *Newton*. Sverige är icke särdeles stort på denna Charta, hvaraf en och annan lärd man velat draga bevis på vattuminskningen. Men ehuru stor Mauro var i Geographien, kunde han väl icke så noga känna Sveriges belägenhet, på en tid, då ingen Correspondence, inge Ministrar, ingen Post och Commerce &c. var än inrättad; det synes ock af hans därvid satta Anmärkningar, såsom: *at Preussiska Hafvet är nästan sött af de många Floder där inlöpa.* Han sätter ut *Scandinavia*, som en liten Ö, skild ifrån *Svetia* och *Gothia*; denna Scandinavia ligger i vester ifrån Sverige och Norrige, och har en Stad benämd *Rostabo.* Jag har förundrat mig på, at så månge Fransyske Resande, i synnerhet den store Astronomen, Hr *de la Lande*, icke rådfrågat denna Charta, som gifver så mycket ljus uti den gamla Geographien; men han såg så mycket på Himmelen, at han icke gaf sig tid, at med besked se det som var för fötterne; han säger, ibland andra stora misstag, sid. 12, at alle gator i Venedig äro af marmor; då likväl härstädes ingen gata är af marmor, man må se på dem med Tub eller Microscope, eller huru man vil. Här är ock i Bibliothequet en stor Koppar-medaille, som föreställer Mauri Buste uti Munk-kläder, med denna Legenda omkring: † *Frater. Maurus. S. Michaelis. Moranensis. De. Venetiis. Ordinis. Camaldulensis. Cosmographus. Incomparabilis.* De där nuvarande Munkar vanslägtas icke på sine Företrädare uti lärdom och arbetsamhet. Abbaten *Mittarelli* har utgifvit *Annales Camaldulenses*,

8 Volumer in folio; han har ock utgifvit tilökningar af *Muratori* Scriptores rerum Italicarum; nu arbetar han på en vacker Catalogue på Manuſcripterne i Bibliothequet; hans Medhjelpare är den lärde P. *Coſtadoni*, ſom ock ſkrifvit flere Böcker; de äro rätt modeſte och beſkedlige Mån. Jag har gjort mig väl bekant med Hr *Blaſius Ugolinus*, ſom utgifvit *Antiquitates Sacræ Hebræorum* uti 34 ſtore Folianter; han lofvar ännu 8 dito ſåſom Supplementer: det är en arbetſam Man vid 60 års ålder; nu arbetar han på en ny Verſion af *Anthologia Græca* på latinſk vers, hvaraf han viſt mig några, ſom äro rätt vackra och lyckelige. *Benedictiner*-munkarne, på St. Georgii Ö, bo ſå väl och vackert, med utſigter åt hafvet, trågårdar, ſkepp, ſtaden, m. m. at få Prinſar kunna vara bättre logerade; de hafva ock et ſkönt Bibliotheque med många Manuſcripter. *Somaſquer*-Munkarne bo bredevid; de hafva et prågtigt Bibliotheque, uti hvilket finnas många af de förſta Editionerna, då Trycknings-Konſten kom förſt i gång. *Venedig* var den förſte Stad i Italien, ſom hade Tryckeri: ty *Decor Puellarum* trycktes härſtädes af *Janſon* år 146 . Jag har ſet 2 Exemplar af denna rara Boken. Fadren *Paitoni* hos Somaſquerne har gifvit ut et vackert Verk om alle *Italienſke Öfverſättningar* af *Grekiſke* och *Latinſke Auctorer*, med kunſkaper om Editionerne på Italienſka, 5 Tomer i 4:to, utgifne 1767. Han examinerar här med mycken ſkickelighet och critique, hvad de berömde Critici uti Hiſtoria Litteraria, *Maffei*, *Fontanini*, *Zeno* och *Argelati*, ſkrifvit i detta ämne. Jag har härſtädes fåt lära känna Hr *Sylva*, en braf Opticus, ſom upfunnit at göra *Acromatiſke Synglas* bättre, än de Dollondiſka; han väntar därföre Præmium af Vetenſkaps-Academien i Paris.

Han

Han har genom många Experimenter bevist, at hans Glas repræsenterar Objecterne, utan fårgor, m. m. och har dårom utgifvit et långt Bref. Han gör de skönaste Perspectiver, Tuber, m. m. som någon vil se. Såttet, at bereda acromatiske Glas, håller han ånnu hemligt; han gaf mig några stycken sådana Glas. Men den, som vil kånna huru stora förtjenster Venetianerne haft uti Konsternes Upfinnande, bör låsa: *Dell' Origine di alcune Arti principali appresso i Veneziani, Libri due, Venezia* 1758, *da Girolano Zanetti* in 4:to; Broder til Bibliothecarien; det år han, som åger en Guld-dosa, skånkt af Hennes Maj:t Drotning LOUISE ULRIQUE, för det han dedicerat henne *Gemme antiche da Gorio illustrate.* M. H. kånner *Marcus Polo*, under namn af *Paulus Venetus*, som redan uti 13:de Seculo, vid år 1260, reste til *China*, och gaf dårom sin beskrifning. Hans Far och Farbror hade redan förut varit hos Scythernes Konung *Cubla*, varit honom behjelpelige at öfvervinna Chineserne, m. m. Venetianernes Sjö-Theatre år ganska stor; uti en Sal i Dogens Palats, kallad *Sala del Scudo*, åro *Geographiska Chartor* til en stor myckenhet, så at alla våggarne dårmed åro fullsatte, som visa at de rest öfver hela jorden för sin vidstråckta Handel skul: desse Chartor voro af ålder nåstan olåslige, och dårföre hafva de blifvit restaurerade ex Senatus Consulto af *Franciscus Grisselini* för 10 år sedan, då den lårde och store *Marcus Foscarini* var Doge. En Charta föreståller Sverige och Island, med en Cartouche, uti hvilken står på Latin, at *Petrus Quirinus* var den förste Venetianer, som for til Norge til sjös år 1432, men månge hade förut rest dit til lands. Jag undrar på, at knapt någon Resande gjort sig den mödan, at examinera dessa Chartor, som åro så mårkvårdige för Histori-

en, Navigation och Commercen, och uplysa *Rhamusii* Bok, som var ibland de förste, som utgaf en samling af Rese-beskrifningar til lands och sjös: denna sköna Bok kom först ut på Italienska i Venedig 1563 in folio uti 3 Volumer; en af dessa Chartor är gjord af *Rhamusius;* den har 12 goda karlsteg i längden; därpå står: *Tabula hæc sola ex Rhamusianis fato evasit, Theatrum Venetæ Negotiationis per Mediterraneum exhibens.* Hr *Grisselini*, som restaurerat dessa stora Chartor, är den samme, som utgifvit så mycket Anecdoter om Frater *Paolo Sarpi*, om hans Skrifter, Lefverne och Död; han vil bevisa, at denne Munken kunde alla Vetenskaper, at han gjort uptäkter i Anatomien, at han var så stor i Astronomien, som Galilæus, med hvilken han var i Correspondance m. m. Tituln är: *Memorie Anecdote spettanti alla Vita ed agli Studi del sommo Filosofo e Giure-Consulto F. Paolo Servita, da Francesco Grisselini in Toscana* 1760, in 8:vo. Sarpi föddes i Venedig d. 14 Augusti 1552; dödde därst. d. 15 Jan. 1622 *Stylo Veneto*, men efter vår räkning 1623. Ty Venetianerne räkna Januarius och Februarius til föregående årtalet, och börja det nya år den 1 Martii; hvilket sätt at räkna ännu bibehålles vid publique Acter, Domstolar, m. m. Man lägger då därtil *Stylo Veneto.* Sarpi var Republiquens Theologus och Consultor: han blef en afton öfverfallen af flere mördare som gåfvo honom flere hugg, och lemnade honom halfdöd utan för Klostret: det skedde 1607 in Octobri. Rådet skickade en stor myckenhet Medici och Chirurgi at läka honom; han lefde sedan öfver 15 år. Man ser ännu i Serviternas Kyrka den Mordvärja eller Stillet, som *Fra. Paolo* sjelf ditsatt, vid et altare under Crucifixets fötter, til en åminnelse med denna Underskrift: *Filio Dei Libera-*

to-

tori; man har ſagt mig, at han årnat i förſtone ſåtta: *Stylus Romanæ Curiæ*, til Påſkrift.

Jag bör icke glömma, at nämna den åldſta Hiſtoria eller Chronika, ſom Venedig åger: det år *Anonymus Gradenſis*, ſom man tilſkrifver *Johan Sagornino;* han var en Smed, och ſkref Hiſtorien på Latin, hvilket Språk ännu då var almänt; han börjar vid år 577 och går til 1045, på hvilken tid han lefde. Den nyligen omtalte *Zanetti* har publicerat denna Hiſtoria under denne titul: Chronicon Venetum omnium quæ circumferuntur vetuſtiſſimum & Johanni Sagornino vulgo tributum, e MSto Codice Apoſtoli-Zeno V. cl. cum MSS Codicibus Vaticanis collatum, notisque illuſtratum, in lucem profert H. Fr. Zanetti Al. F. Venetiis 1765. in 8:vo. *Montfaucon* kånde icke detta MS, når han ſåger uti *Diar. Ital.* p. 77, at *Anonymus Altinas*, ſom lefde vid år 1200, var den åldſte Venedigs Hiſtorie-Scribent; lika ſå bedrager han ſig då han ſåger, at de 4 Håſtarne af bronze förgylde, ſom ſtå vid Façaden af S. Marci Kyrka, åro förde från Rom til Venedig; de kommo från Conſtantinopel hit år 1204. Se *Foſcarini della Letteratura Veneziana* p. 161.

Men det vore för vidlöftigt, at oroa M. H. med alla de ſmå ſaker jag kunnat anmårka, under vårt omgånge med Böcker och Lårda Män hårſtådes. Jag måſte tilſtå, at Venetianerne åro otroligen artiga och vånlige, ſå höge ſom låge; de ålſka Utlåndningar och Reſande, göra dem allehanda tjenſter och höfligheter: jag bör berömma Bibliothecarierne och Lårde Mån, ſom med ſå mycken vånlighet förekommit mig i mina underſökningar. En lård Proſt, Hr. *Joh. Bapt. Schioppalalba* ſkånkte mig nyligen 2:ne dyrbara Manuſcripter på Pergament: det ena år Hebraiſka Bibeln, det andra år den *Chaldaiſke*

Thar-

Thargum af Pentateuchus; de åro bågge twå några hundrade år gamla; och har Hr *Bruns*, ſom nyl. kom hit, jåmfört dem, och utdragit Varianterne för Hr *Kennicotts* Verk. Samme Proſt ſkånkte Hr Baron *Rudbeck* en *Phædrus*, ſom varit ågd af den lårde *Lucas Holſtenius*, hvilken interfolierat honom och upfylt alla bladen med de ſkönaſte och curieuſaſte Anmårkningar. Han recommenderade åt Hr Baron *Rudbeck*, ſom han ſåg ſå mycket ålſka Vitterhet, utgifva deſſa Noter och tilöka med ſina egna, ſade han, för at en gång få en ſkön Phædrus. Hr *Schioppalalba* har ſkrifvit en vacker Bok öfver en Silfver-Tafla, ſom Cardinalen *Beſſarion* fört med ſig ifrån Conſtantinopel, hvilken föreſtåller Korsfåſtelſen, Evangeliſterne, m. m. med Grekiſke Inſcriptioner: han har dåri anfört mycket Anecdoter öfver Beſſarions Lefverne, Reſor och Skrifter; Tituln år: *In perantiquam Sacram Tabulam Græcam, inſigni ſodalitio Sanctæ Mariæ Caritatis Venetiarum, ab ampliſſimo Cardinali Beſſarione dono datum Diſſertatio: auctore Joanne Baptiſta Schioppalalba, ejusdem ſodalitatis Cappellano.* Med flere kopparſtycken. Denna Boken blef ſå vål uptagen, at Communitetet ſlog öfver honom en Guld-Medaille med deſſa orden: *Jo. Baptiſtæ Schioppalalba Philologo*; och på den andra ſidan: *Sodalitas Caritatis Anno MDCCLXVII.* Vi tånke nu ſnart lemna denne mårkvårdige Staden, och begifva oſs at beſe den öfrige delen af Lombardiet: jag vil ſluta detta Brefvet med en Anmårkning, ſom jag fann uti et MS uti Corners Bibliotheque, nemligen en Anmårkning af den lårde *Treviſan*: at år 1509 d. 13 - - - - blefvo alla Invånare råknade i Venedig, och funnos 320000 Qvinfolk, Goſſar och gamle Gubbar; 160000 Karlar ifrån 20 til 60 år: hvilket gör et antal af 480000 Sjålar;

lar; vidare står, at där voro 80000 utvalde Män och 11654 publique horor. Nu för tiden är icke mer än 200000 Själar i Venedig, alla noga räknade. Däraf ser man denna Stadens magt och anseende förr, innan Cap de bonne Esperance blef uptäckt, och före den Cambraiska Ligan. Den tiden ägde Venedig Candia och Morea, och hade at befalla i Constantinopel, innehade all Commerce på Asien och Indien m. m. Jag lefver - - -

P. S. Pat. *Andreas Galland* utgifver här i Venedig alle Kyrkofäderne, börjandes på S. Clemens i förste Seculo, ända til det 12:te Seculum; nu äro 8 Tomer in folio utkomne, och den 9:de år under pressen; han började år 1766. Alle Kyrkofäderne, både Grekiske och Latinske, komma här uti chronologisk ordning. Trycket och Papperet är ganska vackert. Hvar Volume kostar 2 Ducater i guld.

FYRATIONDE BREFVET.

Verona, den 4 Decembr. 1772.

Vid slutet af vårt vistande i Venedig hade vi den fägnaden, at emottaga Hr Hof-Intendenten Grefve *Cronstedt*, samt Hr Majoren *von Numers*, som kommo ifrån Rom, Florens, Bologna &c. Vi gladdes at råka våra gamle Romerske Vänner, och beságo i et så godt Sällskap å nyo alla Märkvärdigheter i Venedig, såsom den makalösa *Arsenalen:* vi drucko Chocolade i den verldskända *Bucentauren*, som glimmar af bara guldet; vi voro beledsagade af 2 Senatorer, som visade oss alt: vi följdes sedan åt til Padua, och foro Strömen *Brenta*, som månge hålla för den af Virgilio berömde *Timavus*, upföre. I sanning hade vi rätt roligt: vi

sågo

sågo det vackra landet, som ännu midt i November ser ut som en Trågård. Men alle nöjen äro korte; desse hederlige och med så mycken båtnad resande Landsmänner, som vi träffade i Venedig den 6 Nov., skiljdes vid oss i Padua d. 21, och togo vägen åt Verona, Parma, Mejland, Turin, Paris, och sedan åt Ångland. Det åt ovisst, når vi alle 4 råkas ihop en annan gång. Vi blefvo qvar i *Padua*, för at känna et så gammalt och berömligt Universitet, som har 52 Professorer och kostar Republiquen 40000 Ducater om året; i synnerhet satte jag mig före at undersöka, om vår store K. Gustaf Adolph studerat härstädes, som flere skrifvit. *Nicolaus Papadopoli* gör sig en heder däraf, uti sin *Historia Gymnasii Patavini*, Venetiis 1726 in fol. pag. 288. T. II. därest han säger, at K. Gustaf kommit til Padua 1611, och uppehållit sig där det följande året, studerande flitigt den Italienska Litteraturen under Prof. Pauli Bensii anförande. Men *Vivianus* uti *Galilæi Lefverne* säger: "ut omittam tot Principes ac Dynastas, Italos, Gallos, Belgas, Bohemos, Pannonas, Britannos & Caledonios, aliarumque Gentium clarissimos Proceres, in mentem venit quod traditur: magnum illum Gustavum, Svecorum Regem, qui deinde instar bellici fulminis claruit, in eo itinere, quod Regia Majestate dissimulata per Italiam Adolescens suscepit, Patauii substitisse cum Comitatu per multos menses, defessum præcipue a nouis & peregrinis speculationibus problematibusque curiosissimis, quæ indies, non sine adstantium admiratione, proponebantur dissoluebanturque a Galilæo in prælectionibus publicis, in circulis & concionibus litterariis. Voluisse ad hæc ea, quæ verum discipulum decet, sedula assiduitate, domi ejus Galilæum audire, illa peculiarius explanantem, quæ ad Sphæ-

ram

ram ſpectant, ad Arcium munitionem, ad Opticam, ad uſum quorundam Geometricorum ac Militarium inſtrumentorum, immo ad penitiorem Etruſci Idiomatis venuſtatem; denique illi, quam ſibi propoſuerat occultandam, magnifica & plane Regia Munerum liberalitate, ſignificaſſe." Jag har anfört detta, ty jag tror knapt, at Hr *Arckenholtz* nämner därom, då han talar om Konungens förmenta Reſa til Padua. Detta *Viviani* Vitnesbörd beſtyrker ock *Jacobus Facciolati* uti *Faſtis Gymnaſii Patavini* Part. III, p. 322. Men Galilæus blef kallad til Padua, at lära Aſtronomien år 1592, och reſte härifrån til Florens 1610. Således om Konungen kom hit 1611, ſom *Papadopoli* ſäger, kunde han icke vara Galilæi åhörare, ſom *Viviani* intygar. Jag önſkade, at M. H. ville underſöka den ſaken, ſom har tilgång til de Svenſke Archiverne, at man åtminſtone kunde få veta, på hvilka år denna Reſan varit möjelig, och om det är ſant, at Konungen reſt under namn af Grefve GARS ſom voro Initial-bokſtäfverne til GUSTAVUS ADOLPHUS *Rex Sveciæ*. Jag har icke kunnat få ſe Univerſitets-Matriclen, emedan vederbörande är på landet; man har näſtan med viſhet förſäkrat mig, at Konungens Namn icke ſtår däruti, emedan han reſte incognito. Hr Abboten *Gennari* har lofvat mig, at göra härutinnan alla möjeliga underſökningar: det är en lärd Man, ſom tänker gifva en ny Edition af *Orſati* Verk: *de Notis & Siglis Romanorum*, med månge Supplementer och Noter. Jag fruktar, at K. Guſtaf Adolph icke varit i Padua, utan at det varit någon annan Prins ifrån Tyſkland eller annorſtädes, och at man confunderat perſonerne, ſamt ſedermera velat göra Univerſitetet heder med en ſå ſtor Konungs Namn. Man bör märka, at öfver alt uti Italien kallas alle *Ultramontani*, ſom bo på andre ſi-

Björnſt. Br. I: 58. Mmm dan

dan af Alperne, de må vara Fransoser, Tyskar, Danskar, Svenskar, Ryssar m. m. Ånnu mer, man kallar alle desse *Folk uti Norden*, så at de blanda så olika Nationer tilsamman, som de voro en enda: i synnerhet tror man öfver alt, at Tyskan och Svenskan äro et och samma språk; nu börjar man distinguera Sverige, sedan en stor Konung gjort det så namnkunnigt. Hr *d'Alembert* uti sina *Melanges de Litterature* drager ock denna K. Gustaf Adolphs Resa i tvifvelsmål; men irrar sig, då han nämner *Pavia*, i stället för *Padua*. Quidquid est, så böra sådane saker icke afgöras genom raisonnemens och gissningar; ty det är et factum, som bör bevisas med giltige vitnen, omständigheter m. m. Eljest hafva flere lustre Svenskar studerat härstädes, såsom *Gustaf Adam Baner*, Son af den store Fältherren *Baner*, som var Pro-Rector härstädes år 1650; och äro här prunkande Inscriptioner på Latin öfver honom. Äfven så har Hr *Georg Gyldenstjerna*, *Friherre til Undholm*, varit härstädes Pro-Rector, men årtalet står icke utsatt. *Universitetet* härstädes kallas *Bo*, om hvars Origine man icke vet något visst; somlige såga at det blifvit så kallat af 60 til antalet, som sedan lästes *bo*; somlige af en skylt, som föreställte en oxe, som var där bredvid. Man har däröfver gjort et Distichon:

Bos olim fuimus toto celeberrimus orbe;
Nunc vero macra & sordida vacca sumus.

Jag har förnyat bekantskapen med Hr Grefve *Carburi*, Professor i Chemien, som rest i Sverige och håller otroligt af Svenskarna; han distinguerar sig ganska mycket; han har nyl. gjort en nyttig upptäckt, nemligen at bereda Papper, som icke tager

eld

eld eller brinner, som är så nyttigt för eldsvåda och at förvara krut uti. Senaten i Venedig har slagit en *Medaille* öfver honom i Guld och Silfver, hvaraf han fåt flere til skänks; han har ock gifvit mig en däraf i Bronze; på den ena sidan står Republiquens Vapn, et stort *Lejon med Marci Evangelium* i ramen, och därunder läses: *Respublica Veneta.* På andra sidan står: *M. Com. Carburio P. Chymiæ Antec. Munificentia Senatus A. MDCCLXXII.* Därunder äro 2 Canoner i kors, med en hop Kulor och andre Artilleri-saker. Den store Anatomisten *Morgagni* blef icke långesedan död; han har skrifvit mycket, hölts före at knapt hafva sin like, var i någon dispute med Hr *Haller* i Bern: uti *Anatomie-Salen* härstädes är Morgagnis Buste uprest af hvit Marmor ifrån Carara. *Botaniske* Trädgården är vacker; där finnas 5000 slags Örter; den är under Hr *Marsilis* skötsel, som har et stort Bibliotheque. *Naturalie-Cabinettet* är samlat af den berömlige *Valisnieri*, hvars Son nu handhafver detsamma. Här lärde jag känna den berömlige Theologen *Valsecchi*, Dominicaner-Munk, som skrifver så grundeligt emot Fritänkare på Italienska språket; han tycker icke särdeles om Hr *Kennicotts* göromål: ty det gifver dem anledning, sade han, at säga at man icke mer har Texten. Man håller nu på at bygga et Astronomiskt Observatorium på samma ställe, där den grymme Ezzelin III hade gjort et djupt och mörkt fängelse år 1243. Man har därföre satt därpå detta Distichon:

Quæ quondam infernas turris ducebat ad umbras
(cIↃCCXLIII.)
Nunc Venetûm Auspiciis pandit ad astra viam
(cIↃDCCLXXI.)

Vi lärde här känna Fadren *Valotti*, som räknas för

den störste Capell-Måstare i Lombardiet; han har aldrig skrifvit något, ehuru Hr *Rousseau* så sagt i sin Dictionnaire; han har varit intime vän med *Tartini*, som var så stor Violist. Hr *Grosley* har uti sina Observationer gjort af P. *Martini* i Bologna och P. Valotti i Padua en person, el. *Martini Valotti;* han säger likväl 2 gånger, at han talat med honom: jag ville icke, at detta felet skulle stå för *deux Gentilshommes Svedois* räkning, utan at ridiculen måtte falla på honom sjelf, som af 2 store Karlar gör et Monstrum bi-corpus; liksom hans landsman af en vacker Poetissa gjort tvenne, ehuru det är berömligare at multiplicera Måsterstycken, än förminska dem. Jag har här fåt veta, at Abbé *Michelessi* i Stockholm har öfversatt den höga *Correspondance imellan Hans Maj:t och Herr Riks-Rådet Grefve Scheffer* på Italienska, och skickat Manuscriptet til Grefve *Algarotti* i Venedig, som lemnat det til en lärd här i Padua, at öfverses och sedan utgifvas.

Här i Padua äro flere vackra *Bibliothequer.* Benedictinernes vid *S:ta Justina* har vid pass 52000 Volumer och 300 MSS. Det har blifvit tilökt med den lärde *Poleni* efterlemnade sköna Boksamling. *Seminarium* härstädes har et vackert Bibliotheque och et stort *Tryckeri.* Jag vil icke vidare tala om desse och de andre Bibliothequerne, hvilka jag besökt, för at undvika vidlöftighet.

Uti det stora *Stadshuset* är en *Titi Livii Patavini* Buste af Marmor med en Inscription under. Där är ock en annan Inscription, som säger, at *Titi Livii* arm har blifvit skänkt til *Alfonsus*, Konung i Arragonien, år 1451. Äfven en annan Inscription öfver *Livia*, Titi Livii Dotter.

Jag kan aldrig tilfyllest beskrifva, hvad svårighet jag hade, at få *Negri Resa til Sverige*, ehuru

den

den är tryckt i Padua 1700, så rar är den blifven: jag fik den ej på annat sätt, än at den måste uttagas utur et Bibliotheque och betalas dyrt nog: den är artigt skrifven; man ser, at en Italienare observerat noga de saker i Sverige, som vi sjelfve icke bry oss om. Han har i synnerhet förundrat sig öfver våre långe dagar om sommarn, at man kan läsa och spisa om aftnarne utan ljus, at åka på isen om vintern m. m. Månge, som icke känna Sphæren och Climatet, tro här at alt sådant är fabler.

Men nog af om Padua. Nu kommer jag til *Vicentia*, som icke är mycket stor Stad, men rätt vackert bygd; här äro så månge Palatser, bygde af den namnkunnige *Palladio.* Vi voro hos Biskopen Herr *Cornaro*, som viste oss sit stora och prågtiga Bibliotheque, bestående af 40000 Volumer; det är delt uti flere Salar; böckerne stå uti skåp med glas före: här äro böcker i alle Vetenskaper, äfven i Botaniquen; här låg jag för första gången i Italien Hr Linnés *Musæum Regis Adolphi Friderici* och *Musæum Reginæ Ludovicæ Udalricæ.* Jag har i et annat Bref talt om hans MSS. uti Venedig. Hr Biskopen är en stor älskare af Botaniquen, och följer Hr Linnés Methode; han äger alle hans böcker: han håller nu på at skrifva et Poeme *de Sponsalibus Plantarum.* Han har ock låtit anlägga utom Staden en Botanisk Trädgård på et Berg, som är både rar och kostsam; här äro vid pass 2000 växter. Hr Doctor *Turra* är des Botanicus, som är i Correspondance med Hr Riddaren *Linné;* han har nyligen gift sig med en artig och lärd Fru, *Elisabeth Caminer* ifrån Venedig, som skref *Giornale Litterato di Europa;* hon är ock Poetissa: hon berömde mycket Hr Biskopen *Cornaros* Poeme öfver Örterne och Hr Linnés Systeme; han imiterar däruti *Lucretius*, men söker at göra et

torrt

torrt ämne artigt med sin qvickhet och snille: man finner icke många Biskopar, som hafva sådan smak och älska arbeta, som denne. P. *Calvi*, en Carmeliter-Munk, utgifver här en Historia om alle Vicentinske Scribenter, *Bibliotheca e Storia dei Scrittori Vicentini*, 1772 in 4:to. 2 Tomer äro redan utkomne, och nu snart gifver han ut de andra; han börjar med *Appion* Grammaticus, om hvilken Svetonius talar, som var ifrån Vicentia. Här äro åtskillige *Bibliothequer*, uti hvilka jag funnit många rare och för os i Sverige okände Böcker. Om den vackre Theatern kallad *Theatrum Olympicum*, bygd af Palladio 1584, hafva alle andre skrifvit.

Jag skyndar mig häldre til det behageliga *Verona*, at bese den majestätelige *Amphitheater*, som där ådrager sig alle Resandes förundran: det är den härligaste lemning, som finnes i verlden, efter de Romares Storhet och Smak; ingen syn har förekommit mig så vacker och så besynnerlig, som när jag kom i detta Amphitheatrum. Denna ståteliga byggnad är väl conserverad, och hålles vid magt af Regeringen. Den kallas här i almänhet *Arena*. Figuren är oval, och rundt omkring äro från marken til högden 45 Gradins eller bänkar af sten at sitta på, den ene högre än den andre; här kan rymmas öfver 20000 personer som sitta; men at stå, rymmes väl dubbelt. Man bör läsa härom Marquis *Maffei Verona illustrata*. Hr Prof. *Castellazzi* arbetar nu på et nytt Verk om denne Amphitheater: ingen känner all ting så väl, som han uti Antiquiteterne, Målningarne, bruk af det eller det; han corrigerar flere fel hos Maffei. Men jag slutar nu mit långa Bref, och lefver &c.

FYRATIONDE-FÖRSTA BREFVET.

Mejland, den 20 Jan. 1773.

Verona år en ljuflig Stad, och Invånarne hafva en glåttighet, fom man icke finner almånt. Dår år en ftor myckenhet lårdt folk, fom hafva god fmak. Den bekante Marquis *Scipio Maffei*, fom blef dőd főr 20 år fedan, var en af de lårdafte Mån i Italien. Hans Difcipel, den lårde Hr *Torelli*, arbetar nu på at fkrifva hans Lefverne. Samme *Torelli* har fkrifvit mycket; men des mårkvårdigafte Verk år vål *Archimedes*, fom han alt fedan år 1754 haft aldeles tryckfårdig, utan at få någon főrlåggare. M. H. vet huru rar och felaktig den Edition af *Archimedis Verk* var, fom *Thomas Venator* utgaf i Bafel 1544. Men Hr *Torelli* har corrigerat Grekifke Texten efter et MS i Venedig, och gjort en ny Verfion på en vacker Latin. Se hår år Liftan på alt, fom detta Verk innehåller: *Jofephi Torelli Veronenfis Præfatio. Archimedis Syracufani, quæ ad ætatem noftram pervenerint, Opera omnia; id eft: De Planorum æquilibriis Liber primus. Quadratura Paraboles. De Planorum æquilibriis Liber fecundus. De Sphæra & Cylindro Libri II. Circuli Dimenfio. De Helicibus Liber. De Conoidibus & Sphæroidibus Liber. Arenarius. De iis, quæ vehuntur in humido Libri II. Lemmata. Eutocii Afcalonitæ Commentarii in nonnulla Archimedis Opera. Jofephi Torelli quorundam Archimedis Theorematum Demonftrationes. Archimedis Opera Mechanica, ut cujusque mentio ab antiquis Scriptoribus facta eft.* Alt detta år fårdigt och ganfka vål renfkrifvit: ty Hr *Torelli* har ibland andre talenter åfven den, at han fkrifver ganfka vackert Grekifka och Latin. Det år

fkada

ſkada, at et ſå vackert Verk ſkal ligga i mörkret. Hr *Torelli* viſade mig, at *Archimedes* talar handgripeligen om *Jordens Rörelſe* m. m. Denne Archimedes ſkulle ſåkert i vackerhet och lärdom ſvara mot *Euclides*, ſom *David Gregory* utgaf på Grekiſka och Latin i Oxford i början af detta Seculo, och emot *Apollonius*, ſom *Edmund Halley* utgaf därſammaſtädes. Verona har altid haft ſtora män, ſåſom *Plinius*, *Cornelius Nepos*, *Catullus*, *C. Aemilius Macer*, *Vitruvius Cerdo:* ſedermera Prinſarne *Scaligeri* och *Hieronymus Fracaſtore*. Här är nu en lärd Medicus, Hr *Targa*, ſom utgifvit *Celſus*, efter Manuſcripter corrigerad och med anmärkningar; han har ſkänkt mig et exemplar däraf; ſe här Tituln: *A. Corn. Celſi Medicinæ Libri octo ex recenſione Leonardi Targæ. Patavii* 1769, in 4:to. Detta är den vackraſte och bäſta Edition af denne Auctor, ſom med rätta kan kallas *Medicorum Cicero*. Om det *Bibliotheque*, ſom ſtår vid Domkyrkan och har 900 Manuſcripter, hvaraf många äro öfver 1000 år gamle, bör man läſa *Verona illuſtrata Maffei*. Detta Bibliotheque var inſlutet i et ſkåp i muren, med en järndörr före, ända från 8:de Seclet: under peſten i Verona 1630 kom det aldeles i glömſka, til des Marquis *Maffei* uptäckte det. Det Manuſcript, ſom behagade mig mäſt, var det, ſom innehåller de *fyra Evangeliſterne* på latin, är på violet Pergament med ſilfver-bokſtäfver öfver alt, liknar i det nogaſte vår Ulphilæ MS i Upſala, och ſer ut ſom det vore tryckt: bokſtäfverne äro ock hålige på ena ſidan och uphögde på den andra. Jag communicerade med Canonici Hr Rid. *Ihres* nya Hypotheſe, ſom mycket ſurprenerade dem; i ſynnerhet tog Hr Grefve *Priame*, en af Canonici, ſig före at examinera detta MS, at finna om det är tryckt. Viſſa perioder,

ſåſom

såsom *Fader vår*,* *Guds Namn*, m. m. äro med Guldbokståfver. *Bianchini* har utgifvit detta MS uti *Evangeliario quadripartito*. Han håller det för 1200 år gammalt; men *Maffei* tror, at det har 1400 år. Det kallas ock *Codex argenteus*. Men här vore mycket at skrifva om, om jag skulle tala om alle store *Bibliothequer*, *Manuscripter*, *Musea*, *Medaille-Samlingar* och *Marmor-Cabinetter*, som finnas i Verona. Marquis *Muselli* Samling af Medailler är ganska stor och kostsam: *Numismata antiqua, a Jacobo Musellio collecta & edita. Veronæ* 1752, 4 Volumer i folio, med Koparstycken öfver alt. *Antiquitatis Reliquiæ, a Marchione Jacobo Musellio collectæ, tabulis incisæ, & brevibus explicationibus illustratæ. Veronæ* 1756, fol. Här äro flere curieuse Medailler, som icke en gång finnas i Konungens Cabinet i Paris. Jag vil icke tala om *Målningar*, *Maffei Museum*, *Academierne*, *Theatrer*, *Militariske Skolen* m. m. ty alla Rese-beskrifningar äro fulla därmed. Det vore ock vidlyftigt at nämna alle lärde Män, som jag här funnit, så ibland Adeln som andra. Dock bör jag icke gå förbi Hr Baron *del Abaco*, som är den största Måstare på Violoncello, som finnes. Han vistas mäst vid Beyerska Hofvet. Det hör mera hit, at tala om de fömente *Cimbrerne*, som bo uti en dal emellan Verona och Trident, och hållas före tala det Danska språket: man kallar dem *Sette Communi*, emedan de äro uti 7 Soknar; de kunna in alles utgöra 50000 själar; de höra under Venedig: man tror, at de äro öfverlefvor af de *Cimbrer*, som flydde undan för *Marius*, sedan de blifvit slagne vid floden Athesis, nu kallad Adige, och at de satt sig ner i denne Dalen imellan bergen. Jag tänkte resa til dem: ty hvad kunde vara besynnerligare, än få höra et helt Folkslag tala *Danska* i Italien; flere Senatorer i Venedig

Björnst. Br. I: 59. Nnn offe-

offererade mig recommendationer och ordres til Vederbörande, som behöfves, emedan detta folket är misstänksamt når främmande komma, hvarvid de åro ovane, och taga alle för spioner. Hans Excel. *Morosini* lånte mig at läsa en Bok, som handlar om deras språk; sedan fick jag ock råka en man dårifrån; jag fann då, at det var en gammal dialecte af *Tyskan*, och at i alle ord, som Tyskan skiljer sig ifrån Danskan, år desse Cimbrers språk med Tyskan öfverensstämmande. Boken, jag talte om, vil bevisa, at det år verkeligen *Danska*, men alle hans anförde ord bevisa contrarium. Han säger, at Konungen i Danmark vid sin Resa i Italien 1709 talat med dem; Hans Maj:t har vål talat Tyska; jag har ock talat med många Folkslag, men det beviser icke, at de talat Svenska. Tituln år: *Dei Cimbri Veronesi e Vicentini, libri due di Marco Pezzo, P. Veronese, in Verona* 1763 in 8:vo. Man har dåraf gjort 3 Editioner; så multipliceras erreurer. Underligast år, at Hr *Pezzo* sjelf år af detta folket, och viste icke hvad språk han talte; det år den andre Italienaren jag funnit, som icke kånde sit egit modersmål: jag lårer långesedan skrifvit om Hr *Hagius*, Malthesare, som velat bevisa, at på Öen Maltha talas icke Arabiska, utan den gamla Puniskan eller Carthaginensiskan. Hår vid Verona år Berget *Baldo*, såges hafva en och en half Ital. mil i perpendiculaire högd, och år högre ån *Canegou* i Dauphiné, som hålles för det högsta. Jag bör hår icke förgäta, at Drotning *Christina* farit 2 el. 3 gånger genom Verona, och at hår finnas Inscriptioner til hennes åminnelse.

Ifrån det vackra Verona reste vi til *Mantua;* vi voro icke vål ankomne, förr ån vi gingo at bese *Virgilii* födelse-ort 2 mil ifrån staden; så at nu kunne

ne vi såga: at vi set stället hvarest han år begrafven i Neapel, och det hvarest han år född, vid byen *Andes*, som nu kallas *Pietolo.* Man visar hår et stort *Poppel*-tråd, under hvilket hans Moder skal födt honom: detta tråd continuerar ståndigt på samma ställe, ty når et uttorkas eller hugges, planterar man et annat; det år nåra vid floden *Mincius:* et stycke dårifrån år et ställe, som man ånnu kallar *Virgiliana;* det var den åker, som Kejsar *Augustus* gaf åt *Virgilius*, den år ganska bördig, bår russin och vin, hvete, lin, hampa m. m. Bönderna tala ån om *Virgilius*, såsom en stor och underlig man. Uti *Mantua* har Kejsarinnan och Drotningen af Ungern inråttat för 4 år sedan en *Academie Royale des Sciences & des Belles Lettres*, med alla sina Colonier eller Grenar uti de vackra Konsterne. Hennes Maj:t gifver 4 Priser om året, som åro 4 store Guld-Medailler för de båsta Svar på de Frågor, Academien framställer; men år man icke nögd med Svaren, upsåtter man dem andra gången, och priset blir dubbelt. Detta år den enda *Kongliga* Vetenskaps- och Vitterhets-Academie, som nu år uti Italien; och Kejsarinnan har ingen sådan i sine Stater och Riken i Tyskland. Hr Grefve *d'Arco*, Kejserlig Kammarherre, Ledamot af denna Academien, har vunnit det dubla Priset för sit vackra och grundeliga Svar på den Frågan: Hurudan Proportion bör vara emellan Population och Handeln i en stad och des territorium, at finna olågenheterne dåraf och medel at förskaffa et mera lått och reciproquet uppehålle och utkomst? Hans Svar blef lemnat til Academien 1770, och år tryckt nu i år. Jag har fåt et exemplar af denna lårda Dissertation af Hr Grefven sjelf, med hvilken vi gjort en nåra bekantskap; vi hade bref til honom. Han skaffade oss den förmån, at vara

Nnn 2 til-

tilstådes vid en Academiens Sammankomst, som år ganska talrik: des nu varande President år Hr Grefve *Colloredo*. Academien tånker nu formera et stort Bibliotheque. *Guld-Medaillerne*, som Kejsarinnan gifver, föreställa på ena sidan hennes Bröstbild med hennes namn; och på den andra en sittande Minerva, som håller en Lagerkrans i handen, bredvid åro hennes attributer, och omkring står: *Deus nobis hæc otia fecit.* Uppå Exerguen står: *Artes & Scientiæ restitut. Acad. Mant. instaur. MDCCLXVII.* Hr Grefve *d'Arco* år en ung, artig, lård och belefvad Herre; han förde ofs ikring öfver alt i Staden, at bese curieusiteterne och göra hederliga bekantskaper. Han gaf ofs ock bref til den namnkunnige Generalen *Paoli* i London, med hvilken han år i Correspondence. Öfver en af Stads-portarne stå 3 Buster i Marmor: på den ena sidan står *Virgilius Maro*, på den andra *Johannes Baptista Mantuanus*, och midt imellan *Franciscus I. Gonzaga*, Marquis af Mantua; under står denne vers: *Argumentum utrique ingens, si secla coissent*, som år et stort och nobelt beröm för Marquis Gonzaga, hvilken var Souveraine öfver Mantua. På intet ställe har jag sedt *Judarne* bo så vål, som hår i Mantua; jag tager icke undan Livorno. Hår har jag lårdt kånna en ganska lård Rabbin, *Jacob Saravalle*; han arbetar nu på en ny Explication öfver *Predikar-boken*; han vil bevisa, at *Cohelet* betyder en *Academie*, och at det år icke annat ån Diologi emellan flere personer.

Jag skyndar mig hårifrån til *Guastalla*; M. H. ser, at jag nu far på posten i fyrsprång; jag vil ej heller långe uppehålla mig hår. Staden år vacker, och på Torget står en vacker Statue af Bronze, som föreställer Prins *Ferdinand Gonzaga*. Inscriptionen skref jag af, men den år för lång at få rum hår.

Det

Det Hertigliga Palatſet bebos ännu af Enke-Prinſesſan af *Heſſen-Darmſtadt*. M. H. vet, at denne ſtad nu hörer til Hertigen af Parma. P. *Alfeo* håller nu på at ſkrifva *Hiſtorien öfver Guaſtalla*.

Vi reſte härifrån til *Parma*. Vi beſågo ſtraxt det *Kongl. Bibliothequet*, ſom är ſå namnkunnigt; det är ganſka vackert, helt nytt både i anſeende til bygnaden och böckerne: ty det gamle *Farneſiſke* Bibliothequet förde *Don Carlos*, nu varande Konungen i Spanien, med ſig til *Neapel*, där det nu förvaras vid Capo di Monte; han trodde då icke, at en hans Slågtinge ſkulle blifva ägare til Parma. På 4 och et halft år blef af intet et ſå ſkönt Bibliotheque; ſom har vid paſs 50000 Volumer, alla wål inbundne, måſt i rödt Saffian, med mycken förgylning och prydning; alle ſtå i ſkåp med dörrar, ſom gå på koppar-gångjern, igenläſte med nycklar, hafva alle järn-galror; träverket är utſkuret ganſka vackert, m. m. Se hvad en ſkickelig Bibliothecarius kan göra, då han har biſtånd och upmuntran af en liberal Prins: det är P. *Paciaudi*, Theatiner-Munk och Ordens-Präſt för Maltheſer-Riddarne, ſom har ſålunda diſtinguerat ſig; uti alle Manuſcripter och rare Böcker, af hvilka här är en ſtor myckenhet, är en critiſk och hiſtoriſk anmärkning, ſkrifven af hans egen hand. Cataloguen är wål gjord, men ſkrifven på kort; och behöfves nu icke mer än copiera af dem. Fadren *Paciaudi* förſäkrade mig, at Samlingen af Spanſka rara Böcker är härſtädes ſå ſtor och ſå fullſtändig, at des make icke gifves på något ſtälle i hela Spanien. Samlingen af Biblar är ſtor; här finnes äfven den *Lettiſke*, dedicerad til K. Carl XI 1689; ja, ännu mer, *Luthers Tyſka Bibel*, tryckt i Augsburg 1523 m. m. Den Svenſke fattades; han bad oſs i Infantens namn, at ſkaffa ſig en

ſådan;

sådan; Hr Baron Rudbeck cederade sin, som var tryckt i Götheborg 1757, och dedicerad til H. K. H. Prins Carl; han fick *Diodatis* Italienska Bibel i stället, som ock är mycket rar. Här i Bibliothequet såg jag ock en *Geographisk Charta af år* 1367, som är den äldsta jag någonsin sedt. Här finnas ock flere slags Antiquiteter, Buster, Statuer, Inscriptioner m. m. tagne uti den under jorden upfundne staden *Vileia*, som är icke mycket långt härifrån; man upfan den 1760; man gräfde därstädes, och fann vackra saker uti 6 års tid; sedan uphörde man, ty et stort berg, som fallit öfver staden, betäcker altsamman. Här är en Kongl. *Ritare- och Målare-Academie;* des Secreterare är Hr Grefve *Rezzonico*, Capitaine vid Hans Kongl. Höghets Gardie; han är hemma i Latin, Grekiskan och andre studier, som äro ganska rare och sålsynte hos en Officer: han är Son af Grefve *Rezzonico*, Gouverneur af Parma, som utgifvit de vidlöftige *Disquisitiones Plinianæ*. Här är et vackert *Universitet*, inrättat i samma hus, som Jesuiterne bebodde förut. Abboten Hr Doctor *de Rossi*, Professor uti Orientaliske Språken, har utgifvit härstädes en lärd Bok på Italienska: *om Christi modersmål, och det Språk som de i Palæstina infödde Hebreer talade i Maccabeernes tid;* tryckt i Parma 1772 i 4:to. Han visar, at det var *Syro-Chaldaiskan*, och refuterar med mycken styrka Hr *Diodati* i Neapel, som säger at det var Grekiskan, hvarom jag förr skrifvit. Hr *Girardi*, Anatomiæ Professor, en berömlig Discipel af *Morgagni*, har alla denne store Mannens efterlemnade Manuscripter, 17 Volumer i folio, som han tänker utgifva. Här är ock et berömligt *Gymnasium* eller *College des Nobles*, inrättat af Prinsarne *Farnese;* det är en skön inrättning; de unga Herrarne lära därstädes studier, fäktra

rida,

rida, och alt hvad til adelige öfningar hörer, alt i et och samma Palats; de hafva ock där en Theater, för at därpå representera Dramer i Carnevalen. När vi besökte det, gjorde Eloquentiæ-Professorn följande verser: *Nobili Sveco Juveni, dum Italiam peragrans Parmæ esset, ac Parmense Nobilium Collegium inviseret, Dominicus Antonius Pacchionus, ibidem Rhetor, Salutem & felix Iter.*

Svecia longinquis generosos mittit ab oris
 Italicas juvenes consulere historias.
Advenisse illos, nostrosque invisere fines,
 Facta, situs, ac res conspicit Ausonia.
Hospitibus gratans, exemplum provida natis
 Monstrat, & ardentes injicit igniculos.
Ne sibi fors veterem studiorum gloriam ademtam
 Esse ab Hyperboreis denique dispudeat.

Om den store *Theatern*, *Målningar* och andre märkvärdigheter hafva så månge skrifvit. Här är anlagt et skönt *Tryckeri*, som har få likar för bokstäfvernes och vignetternes vackerhet skul. Hr *Bodoni*, som är Directeur, gör och gjuter bokstäfverne, har en stor talent, och sätter sig före at öfvergå alla andra. Uti detta vackra Tryckeri äro utkomne Hr Prof. *Melanders* i Upsala, och Fadren *Frisis* i Mejland Correspondence: under denne titul: *Danielis Melandri & Paulli Frisii alterius ad alterum de Theoria Lunæ Commentarii. Victi penetralia cæli: Halley. Parmæ, ex Typographia Regia MDCCLXIX.* in 4:to. Jag gladdes icke litet, at se en så lärd och hederlig Landsmans namn kändt och så ganska berömt i desse orter. Om de *polititiska Oroligheter* och ändringar i Ministeren här i Parma, som förledet år och nu nyss återigen tildragit

git sig, och uti hvilka den lärde Bibliothecarien *Paciaudi* måste äfven taga del, hafva alle Avisor talt. Infanten är ganska fet, tyckes vara en mycket god Herre. Hans Gemål, Kejsarens Syster, är nu i välsignat tilstånd. P. *Piciaudi* är nu återstäld i sin syssla; han arbetar nu på et vackert Verk *de Studio Homericæ Poeseos*, uti hvilket han bevisar den stora estime och det värde som alle åldrar och tider, alle folk och Nationer haft för Homerus; han börjar vid Homeri tid, och går alle Secler igenom ända til vår tid.

Vi reste från Parma til *Placentia*, hvarest vi firade Julhelgen; vi gjorde härstädes bekantskap med mycken Adel, för at lära känna deras lefnadssätt. Här uti Italien bor altid förnämste Adeln i städerne, tvärt emot det bruk som är hos oss. Alla Fruar hafva sin *Cavaliere servente* eller *Cicisbeo*, om hvilkens syssla M. H. kan läsa Fransosernes Resbeskrifningar, som se noga efter sådane saker. Flere af Adeln hafva i sine Palatser vakra Målningar och Curieusitets-Cabinetter. Marquis *Tedaldi* har öfversatt på Italienska Baron *Bielfelds* Arbeten, och tänker utgifva dem på trycket. Här finnas icke många Lärde i denne staden. Hr Prosten *Poggiali* har skrifvit Placentias Historia på Italienska, 12 Volumer in 4:to, hvaraf den förste utkom 1754, och den siste 1766. Han börjar vid *Hannibals* tid, då staden blef anlagd och Romarne hade där sit läger; han går til 1731, då *Farnesiska* Huset gick ut. Jag vil icke glömma här en Anecdote: *Campi* publicerade i förra Seculo *Historia ecclesiastica Placentina*; däruti inryckte han en liten Bok: *T. Tinea de Origine Placentiæ*; denne *T. Tinea* var en Orator samtida med Cicero; man har sedan uptäkt imposturen, at den icke kan vara af

ho-

honom; torde hända *Campi* sjelf gjort den boken, likſom *Annius Viterbienſis* med ſin Beroſus, och *Sigonius* med ſin *Ciceronis Conſolatio ad Liviam*. Om de 2 ſtåtelige *Statues equeſtres* af Bronze, ſom föreſtålla 2:ne Prinſar *Farneſe*, Fader och Son, hafva alle andre ſkrifvit. Här åro flere *Bibliothequer*: Benedictinerne vid *S. Sixtus* hafva i ſit Archivo et prågtigt MS. ſom jag aldrig ſedt någon tala om: det är *Davids Pſaltare* på Latin ſkrifven med ſtore Guld-bokſtåfver öfveralt på Pergament af purpurfårga; det år juſt i ſanning en *Codex aureus*; den har tilhört Drotning *Ångilberga*, Kejſaren Ludvic II Gemål i 9:de Seclet: Et ganſka rart och vackert Manuſcript.

Ifrån Placentia reſte vi til *Milano* eller *Mejland*, en ganſka ſtor Stad. Där gjorde vi ſtraxt vår upvagtning hos Hans Excellence Hr Grefve *Firmian*, Premier-Miniſtern, och lemnade honom det Bref, ſom vi hade ifrån hans Couſin, Grefve *d'Arco* i Mantua; huru vål han emottog oſs, och huru mycket godt han gör oſs dageligen, kan icke med ord beſkrifvas; papperet bjuder mig ock nu at ſluta. Jag lefver m. m.

P. S. Jag bör icke glömma at ſäga för M. H. at hela landet omkring Mejland är vatnat genom Canaler, ſom gå öfver alt; man har dam luckor, och ſläpper vatn på åkrar och ängar, alt ſom det behöfves: däraf kommer, at man här ſlår ängar 4 gånger om året, och af åkrarne hämtar man 2:ne gånger gröda. Här växer mycket *Ris*, ſom ofta vatnas: härliga anſtalter; där lärde jag ſe hvad *Virgilius* talar om i ſine *Georgica*, ſåſom hvad: *Claudite jam rivos pueri: ſat prata biberunt* vil betyda; och därföre lyder jag honom nu.

FYRATIONDE-ANDRA BREFVET.

Mejland, den 2 Mart. 1773.

Hvilken kan skrifva om *Mejland*, utan at börja och sluta med Hans Exc. Hr Grefve *Carl de Firmian*, som emottager och skaffar alle Resande så många nöjen och uplysningar i all ting: han är Riddare af Gyllene Skins Orden, och har otroligt många titlar, men ingen är större än at han är en stor Minister, med det ädlaste hjerta och det skarpsinnigaste förstånd. Han omgås med andre med den moderation, ja den sällsynta ödmjukhet, som vore han en particulier: vid hans bord äro dagel. 20 personer åtminstone, och han sjelf visar sig så litet vara husbonde, äfven emot sin betjening, at man kunde taga honom för en främmande. Aldrig har jag hört någon Herre berömmas så högeligen som han öfver hela Italien, och likafullt fann jag straxt, at han öfverträffade alt det beröm man gifvit honom. Vi långtade otroligt at lära känna honom, och nu hafve vi den lyckan at omgås med honom dageligen. Han är en ganska lärd Man, och kunde med heder sköta flere Professioner: alt det han talar är ideligen Anecdoter, det må vara utur de gamle Auctorerne eller de nye, i Politiquen, Geographien, Poësien, Historien, Aliancer, Statsgrep, lärda Stridigheter, Krig, Resor, m. m. Man skulle tro, at han vet all ting, och at han läst alt. Han äger et förträffeligt och utsökt *Bibliotheque;* det ökar han dageligen: nu har han 7 stora rum fulle; uti et äro allenast Engelska Böcker, hvilka han otroligt älskar; uti et annat Auctores Classici Græci & Latini; uti et annat Historien och Rese-beskrifningar; uti et annat Belles-Lettres; uti et annat Biblar på allehanda tun-

tungomål, Patres och Commentatores; uti et annat Lagfarenheten och Politiquen; ånteligen uti et annat Medicine, Anatomie, m. m. Han åger Grefve *Dalbergs Svecia Ant. & Hod.*, *Peringskiölds Uplandia*, alle Hr Rid. von Linnés Verk, åfven hans Refor öfversatte på Tyfka. Han långtar otroligen, at få Hr Rid. *Ihres Glossarium* och andre hans fkrifter; han åger redan några. Det fom år underligaft, kånner Hr Gr. Firmian hvar och en af fina Böcker, ehuru antalet går emot 40000 Volumer. Han åger alle *Hedlingers* Medailler af Sveriges Konungar. Han har i ungdomen ftuderat i *Leyden*, och har dår vål kånt Baron *Lantingshausen*, fom han berömmer högeligen för fin ftora flit och arbetfamhet i ftudierne. Han år mycket glad dåröfver, at Hans Exc. Riks-Rådet Hr Grefve *Scheffer* fkaffar fram i dagsljufet den ftore Grefve *Oxenftiernas Bref*. K. *Guftaf Adolf* år hans Heros: en gång fade han mig, at ehuru han var vår fiende, hafve vi dock i Tyfkland gjort honom mera juftice, gifvit ut flere befkrifningar om hans Hjelte-bragder, ån man gjort i Sverige, dåreft han tycker man glömt honom: man började ock förft i Tyfkland kalla honom *den Store*. *Hartes* Verk åger han; han har ock kånt honom perfonligen ganfka vål i Leyden. Hr Grefven åger ock vackra Målningar: en ftor myckenhet antique Statuer; han kallar en fkön Andromeda i Marmor fin Maitreffe; han åger en myckenhet Medailler flagna öfver ftore Mån, fåfom K. *Guftaf Adolf* då han riktade Upfala Academie, *Colbert*, *Newton*, m. m. en ftor Samling af Gravurer och Eftamper, en hel hop curieufe Manufcripter, m. m. Och hvilken kan uppråkna alt det vackra, fom denne ftore Minifter åger? Han har få tilfkapat fmaken hår i Mejland, at alle hårftådes, både höga och låga, villa ftudera

och skaffa sig et uplyst förstånd. Han har delat Vetenskaperne ikring i Klostren, så at hvar och en Munk-Orden skal cultivera en viss gren, somlige Språken, somlige Mathematiquen, somlige Natural-Historien, m. m. och det är just rätta sättet at occupera de sysslolöse, och få Vetenskaper at gro och blomstra.

Men nu bör jag nämna något för M. H. om *Bibliotheca Ambrosiana*. Den är ganska stor, har vid pass 55000 Volumer, hvaraf 15000 äro Manuscripter: det är öppet alle dagar för- och eftermiddagen, har mycken betjening och dessutom 3:ne Doctorer, som äro rätt lärde Män. D. *Oltrocchi* är des Præfectus; han är stark i Belles-Lettres, Historien och Diplomatiquen, har utgifvit S. Caroli Borromæi Lefverne på en skön Latin; Doctor *Branca*, braf i Orientaliska Språken och Vitterheten, och D. *Redaelli* uti Kyrko-Historien och Patres; både två hålla nu på at skrifva böcker, och arbeta flitigt. *Manuscripterne* härstädes äro förträffelige; många af dem gå öfver 1000 år. Ännu är ingen Catalogue på dem utgifven: *Montfaucon* upräknar en stor del däraf uti *Diar. Ital.* äfven ock *Mabillon* uti *Iter Italicum*; men desse lärde Gubbar bedraga sig, då de säga, at *Flavii Josephi Antiquit. Judaic. Versio Latina Ruffini*, skrifven på Papyrus Ægyptiaca, börjas på 6:te Boken, ty den börjas på 5:te Bokens 10:de Capitel, och slutar vid 10:de Bokens 12:te Capitel, och således hinner den icke til det stället, som handlar om Christo. Detta rara och unique Manuscript är i fol. och har 184 sidor, alt af Papyrus; är delat uti XI Quinterniones, skrifvit med Longobardiske Caracterer, eller rättare sagt Romerske cursive, svårt och krångligt at läsa för en ovan; men nu är hvar bokstaf läst och afcopierad, rad för rad och sida för

fida, af Abboten *de Monti*, Custos Bibliothecæ Ambros. som nyl. slutat detta arbete, så at man nu har et läseligt MS af denna Codex. *Antonius Olgiato*, som var den förste Bibliothecarius uti detta Bibliotheque, höll detta MS för Ruffini egenhändiga Original, hvilket är falskt: ty desse små cursive Caracterer voro ännu icke i bruk i hans tid; sedermera är sjelfve Papyrus icke så gammal, som synes klarligen.

Men nu vil jag nämna om et annat MS, som aldrig någon skrifvit om, och ingen i Europa vetat at det existerar, utom Bibliothecarierne härstädes: det är en stor del af *Gamla Testamentet på Syriska* med Estrangeliske Caracterer, öfversatt uti 7:de Seculo ifrån de LXX Uttolkares Version; men det som är det aldra märkvärdigaste, finnas här i bräddarne Varianterne af Aquilæ, Symachi och Theodotionis Versioner, med många Scholier, med et ord, det är *Origenis Hexapla på Syriska*. Jag har noga examinerat det rara och, som jag menar, i Europen endaste MS. Det har fordom hört til et Kloster i Egypten; det innehåller *Davids Psalmer*, *Job*, *Salomos Ordspråk*, *Predikare-boken*, *Höga Visan*, *Vishetens bok*, *Syrach*, sedan de 12 *mindre Propheterne*, därefter *Jeremias*, *Baruch*, *Klagovisan*, *Jeremiæ Bref*, *Daniel*, *Susannæ Historia*, *Draken*, *Ezechiel* och sist *Esaias*. I bräddarne stå Obelisci, Asterisci, Lemmisci &c. Under måst hvarje Bok står, at *den är öfversatt efter de LXX Text, enligt det Exemplar, som Eusebius och Pamphilus afskrifvit utur Origenis Tetrapla* &c. *Masius* utgaf *Josuæ Bok* uti *Antwerpen* år 1574 i fol. efter et Syriskt MS han hade: uti Dedicationen til K. Philip II säger han, at hans MS, utom *Josua*, innehöll *Domare-Boken*, *Konunga-Böckerne*, *Chrönicorne*, *Esdras*, *Esther*, *Judith* och *Tobias*, äfven en god del af *Deuteronomion*.

on. Man vet icke hvart detta *Masii MS* tagit vägen. Den lärde *Renaudot* trodde at det var en imposture; han ansåg för omöjligt at *Tetrapla* eller *Hexapla* Origenis voro öfversatte på Syriska; se härom vidare *le Longs Bibliotheca Sacra*, p. 66 (Edit. Paris. 1723). Af alla omständigheter och de teknen, som Masii MS hade, kan jag sluta, at det var maken eller rättare sagt Första Tomen til detta MS i Bibl. Ambros. som jag omtalar, så at både desse MS:ter tilsammans utgjorde hela *Gamla Testamentet*. Detta MS hade man bordt jämföra, vid den nya Daniels Edition i Rom; men ingen viste däraf. Jag skref nyligen til Rom, och förkunnade denna upträkt. — Nu lemnar jag detta, för at komma til *Pertusatis Bibliotheque*, som är rätt vackert: däruti finnas flere hundrade slags *Biblar*, af alla slags Editioner, så at det är verkeligen en Bibliotheca. Bibliothecarien visade mig ock en Bibel, som han icke viste hvad Språk det var, icke heller har någon Resande kunnat säga honom det; allenast *Prinsen* af *Brunswik* har sagt, at han trodde det vore någon Dialect af Svenskan. Det är rent af *Molins Svenska Bibel* i litet format: på titul-bladet stod skrifvit *Coyet*. Där finnes ock *Rudbecks Atlantica*; *Catholicon* tryckt i Mayntz; det förstår sig, at alle 3 de äldste Bibel-Editionerne från Mayntz finnas här. Man håller nu på at göra Catalogen. Grefve *Pertusati* var stor älskare af böcker; när han var Minister i Wien, gaf han hvarje vecka en middag åt de Lärde, och hvar och en lärde honom känna de gode och rare böcker i hvar sin Vetenskap. Det samma har han ock gjort i Holland &c. När han blef död, ville hans Son, som ingalunda hade samma passion för böcker som Fadren, ty han var ignorant, sälja hela Bibliothequet til Infanten Hertigen af Parma. Köpet var äfven gjort,

gjort, då Hr Grefve *de Firmian* rådde Stats-Congregation hårſtådes at kópa det; och ſom altid bruket år, at gifva en preſent til en Gouverneur ſom kommer til en Province, rådde han de Deputerade at góra dåraf en ſkånk åt Hans Kongl. Hóghet, Årke-Hertigen *Prins Ferdinand*, Kejſarens Herr Broder, hvilket ock ſkedde; men når detta rapporterades fór Kejſarinnan, tackade hon fór Preſenten til ſin Son, och gaf den tilbaka til Staden, med befallning at det ſkulle blifva et offenteligt Bibliotheque til Publiquens tjenſt: ſåledes blef detta ſkóna Bibliotheque qvar i landet.

Hr Abboten Don *Carlo Trivulzi* har et vackert *Cabinet* med Antiquiteter, Caméer, *Medailler* gamla och nya af alla ſlag, åfven månge Arabiſke; han har en ſkón Samling af *Diptycha*, et Bibliotheque med hvarjehanda Manuſcripter: han år en ſtor Samlare af Curieuſiteter, och år ſjelf til ſin perſon den ſtórſte och beſynnerligaſte.

Hår i Mejland finnas mycket lårde Mån, ehuru *Univerſitetet i Pavia* år ſå nåra hårintil. M. H. vet at *Muratori*, då han var Bibliothecarius hår vid Ambroſ. Bibliothequet, bórjade gifva ut ſine Verk, dem han ſedan continuerade i Modena, dår han dódde ſåſom Hertigens Bibliothecarius: flere lårde och rike Adelsmån hår i Mejland fórenade ſig, at ſamla Utdrag och Copier af alle Manuſcripter i Italien, ſom hórde til des Hiſtoria, hålla Correſpondance, inråtta et Tryckerie uti Palatſet, gå i fórſkott med penningar; deſſe kallades *Socii Palatini*, af hvilka ingen mera nu lefver ån Hr Grefve *Donato Silva*, en lård och munter Gubbe, ſom har et ſkónt *Bibliotheque*, ſtuderar mycket Botaniquen efter Hr Linnés Method. Muratori, ſom fórde pennan, utgaf då *Rerum Italicarum Scriptores* i 28 ſtore

Fo-

Folianter; *Antiquitates Italicæ medii ævi*, 6 Vol. i fol. &c. Hela Europa kånner Hr Marquis *Becharia*, hvars lilla men betydande Bok *dei Delitti e delle Pene*, om Brott och Straff, gjort så mycken upmårksamhet och blifvit öfverſatt på så många ſpråk; han har ock ſkrifvit andre böcker; år ånnu mycket ung och munter. Hr Grefve *Verri* har ſkrifvit i Commercen och publique Oeconomien. Hr Grefve *Giulini* har ſkrifvit *Hiſtorien af Mejland*, den han ånnu continuerar: det år en lård och grundelig Hiſtoricus, och af hans ſållſkap år mycket at profitera. Hår åro månge lårde Jeſuiter; de excellera i ſynnerhet uti Mathemathiquen och Phyſiquen. P. *Lechi* har ſkrifvit mycket uti Hydraulica; han år den ſtörſte i den ſaken ſom Italien åger. P. *Boſcovich*, ſtor Aſtronome och Poët, år nu i Venedig; han var Profeſſor hårſtådes förut, har ſkrifvit mycket. Hos Jeſuiterne år det ſköna *Obſervatorium* med de utvaldaſte Inſtrumenter; P. *Boſcovich* har ſtor del i deras ordning och inråtning. P. *Friſi*, Bernabiter-Munk, år kånd redan för ſin inſigt i Aſtronomien, Phyſiquen &c. Han talar ſtåndigt med beröm om Herrar *Ferner*, *Wargentin*, *Melander*, *Bergman* &c. Hr Prof *Moſcati* har ſkrifvit en Bok, at af anatomiſka principer beviſa, at *månniſkan bör gå på fyra fötter*, och at måſt alle ſjukdomar, i ſynnerhet Melancholien &c., komma dåraf at man går på två fötter: denne ſatſen har gjort mycket buller, och måſte Auctorn, ſom verkeligen år mycket lård uti Anatomien, Medicinen och Chirurgien &c. öfvergifva Pavia, dåreſt han var Profeſſor, och lefver nu hår i ſtaden i ſkygd af Hr Gr. Firmian. P. *Alegranza* trycker ſin bok: *de Monogrammis Jeſu Chriſti*; ſedermera ſkal han utgifva en annan, ſom redan år fårdig ſkrifven: *de Sepulcris Chriſtianorum in Italia*;

han har ock utgifvit Förklaring öfver några *Monumenta sacra, antiqua & inedita* i staden Mejland, samt flere andre böcker. P. *Porta* har utgifvit en bok: *de Linguarum Orientalium ad omne Doctrinae genus praestantia.*

Men jag bör icke glömma at tala om de 2 lärdaste Fruntimmer, som finnas i Italien: den ena är Fru Grefvinnan *Clelia Borromea*, född Hertiginna *Grilla* från Genua, Moder til Cardinalen *Borromeus;* denna Fru, ehuru nu 90, somlige säga 100 år gammal, talar om alla Vetenskaper, mins alt, raisonnerar med mycken skarpsinnighet, har en förundransvård munterhet, har rest i Italien, talar ännu om de physiska Experimenter som hon gjort i Grotta del Cane vid Neapel, om Vesuvius m. m, som det skulle varit i går, ehuru det är öfver 60 år sedan. Hon har lärt sig många språk, ända til Arabiskan, läser ännu alla utkommande böcker, man profiterar mer af hennes sällskap, än af många Föreläsningar i Cathedern. Det är et prodigieust Fruntimmer. Hon brukar nu i flere år taga in Opium för sin sömnlöshet; dosen deraf är så stark, at den skulle kunna vara tilräcklig at söfva en häst för sista gången; men hon är van dervid som Mithridates. Vi frequentera mycket hennes sällskap; och hvar gång förundrar jag mig öfver hennes minne, som är et verkeligt Magasin. — Den andra är Mademoiselle *Agnesi*, som skrifvit och utgifvit et djupsinnigt Verk i Analysi, under titul af: *Instituzioni Analytiche ad uso della Gioventa Italiana, di Donna Maria Gaetana Agnesi, Milanesi, dell' Accademia delle Scienze di Bologna. In Milano* 1748, i 4:to 2 Tomer af 1020 sidor. Detta Verk är dedicerat til Kejsarinnan i Wien. Hon var allenast 25 år, då hon utgaf detta arbete. Sedermera har hon lagt sig på at studera Theologien och läsa de Grekiske

Patres, som hon högeligen älskar. Hon talar flere språk; har ock kunskap i Hebraiskan. Nu på 21 år lefver hon så indragen och för sig sjelf, at ingen månniska knapt får se henne. Vi åre de ende Resande, som haft den förmån; hvaröfver Hans Kongl. Höghet Årke-Hertigen sjelf och Hr Gr. Firmian förundrade sig högeligen: ty ingendera har ånnu sedt henne. P. *Boscovich*, som på Mathematiquens vågnar ville så gerna lära kånna henne, kunde aldrig få tilfälle dertil. Hr *de la Lande* och andre klaga högeligen i sina Rese-beskrifningar öfver hennes indragenhet. Vi hafve redan varit tre gånger hos henne, och hon har äfven skrifvit i min Albo. Det hafve vi at tacka en ung Marquis *Brivio* före, som blef ombeden at göra en hennes Slågtinge en tjenst, det han lofvade, med vilkor, at hon skulle taga emot oss, som han visste önskade så högeligen få se denna Phœnix: hon måste då lofva en sak, som hon på 21 års tid icke velat göra. Hon år ganska artig och munter, mycket fetlagd, ålskar otroligen Cicero. Hon cultiverar nu icke mera Mathematiquen, utan Grekiske och Latinske Scribenter; men Homerus finner hon ej tycke före. Hennes Syster år gift med Hr *Pinotini*: hon har store talenter för Musiquen och åro hennes Compositioner dåruti högeligen estimerarade, som vil mycket såga uti Italien. Fru *Carcani*, gift med Senatoren *della Croce*, låser Latinska och Engelska böcker; i synnerhet ålskar hon *Cornel. Tacitus*, den hon prefererar för alle; hvilket gifver tilkånna hennes skarpsinnighet, ty hans Laconismer och Pointer åro icke för alla. Hertiginnan *Serbelloni* har satt öfver *Destouches* på Italienska. Uti få Ståder finnas så många af Könet, som ålska Litteraturen, som hår i Mejland: jag kånner många andra, som jag går förbi denna gången för vidlöftigheten skul.

De hafva et så godt och lysande exempel uti *Hennes Kongl. Höghet*, Årke-Hertigens Gemål, *Prinsessan Beatrix d'Este*, som utom andre store qualiteter har åfven den at älska Muserne. Hon låser Latin, Tyska, Fransyska och Italienska, m. m. arbetar i Historien, talar med fårdighet de nåmde språken; Hr D. *Oltrocchi*, Bibliothecarien uti Ambrosiana, har varit hennes Præceptor, och åfven nu, sedan hon år gift, confererar hon ofta med honom om de båsta Auctorer som hon vil låsa: det år et stort nöje, at höra henne raisonnera. Årke-Hertigen sjelf har samma smak, kånner noga Auctores Clasfici, har et otroligt minne, år curieux at villa veta alt. Han har ofta gjort oss den nåden at tala vid oss om våra resor uti hela Hofvets nårvaro, och hvarje gång frågar han mig hvad nya Decouverter jag gjort i Bibliotheca Ambrosiana och hvad nytt jag sedt i Staden. Han har ofta sagt: "Vous êtes heureux, Monsieur, de pouvoir voyager en Philosophe, voir tout & toujours apprendre. Nous autres ne pouvons voyager avec ce fruit." Jag svarade, at jag på alla ställen i Italien hört med beröm talas om Hans Maj:t Kejsaren, Hans Kongl. Höghets Herr Broder, at han rest och besedt alt med philosophiska ögon, varit på alle stållen, utan pompe och faste, m. m. Det år sant, svarade Prinsen, men han reste för fort, uppehöll sig icke nog på hvart ställe för at penetrera sakerne m. m. Deras Kgl. Högheter hafva en så god opinion om vårt sått at resa: ty de åro så väl prevenerade til vår faveur af vår Mecene, Hr Gr. *Firmian*, som altid såger oss: detta kallar jag resa, men det andra kallar jag löpa. Vi hafve varit budne af Hans Kongl. Höghet på hans particuliere Baler, spisat om aftnarne hos honom på Hofvet uti hela Carnavalen, och Hr Bar. *Rudbeck* har många gånger dansat med Hen-

nes Kgl. Höghet. Hon har ock tilbudit mig samma nåd, men jag har undanbedt mig. Detta är en så mycket besynnerligare Nåd, som ingen får efter Etiquetten vid Österrikiska Hofvet komma på de particuliere Balerne, utan at vara Kejserlig Kammarherre m. m. men med utlänningar förhåller det sig helt annorlunda: man behöfver icke meriter, då man har Hr Gr. Firmians förord. I sanning hafve vi på alla våra resor aldrig haft så roligt och blifvit så högt uplysta de, som här: Philosophien tjenar til nytta uti et land, där Philosopher regera. Hr Gr. Firmian har skaffat oss bekantskaper med alla, som förtjena kännas af en curieux Resande: den ena dagen bjuder han til middagen Professorer och Lärde, en annan dag Ministrar och Hofmän, en annan dag Munkar af förtjenster m. m. åt alle presenterar han oss sjelf, säger för oss hvad förtjenster den eller den har, hvad bok den skrifvit m. m. In summa, det är en oförliknelig Minister. Och med honom slutar jag detta bref, och framhärdar m. m.

P. S. Vi hafve ock haft den äran at tala med Hertigen af *Modena*, Prins *Franciscus*, Farfader til Hennes Kongl. Höghet Årke-Hertiginnan. Han bor ständigt i Mejland, ehuru han är Souverain i Modena; han är gammal, och nästan blind, ehuru han sjelf icke vil erkänna det. Anstalterna äro så författade, at när han och hans Hr Son dö, tilfalla hans Stater Österrikiska Huset, genom Prinsessan *Beatrix d'Este*, Årkehertiginnan härst. Få Prinsessor föra Länder i boet, och gifva Stater til döte. Det är ej allena Hertigdömerne *Modena*, *Reggio* och *Mirandola*, utan ock *Cibo* och Förstendömet *Massa-Carrara*, som äro sköna och fruktbärande länder på Vin, Olja, Säd, Frukter m. m. och *Carrara* har den skönaste och hvitaste Marmor som fins.

FYRATIONDE-TREDJE BREFVET.

Pavia, den 22 April 1773.

Vi gjorde en Lustresa ifrån Mejland til *Monza*, de Longobardiske Konungars gamla Residence, 10 mil ifrån Mejland. I Kyrkan förvaras många qvarlåtenskaper af Drotning *Theodelinda*, som blef död år 627; hon var Konung *Agilulfi* Gemål; där upvisas deras båda Guld-Kronor. Där äro Drotningens Solfjäder, hennes stora Kam af Elfenben m. m. Där äro flere rara Diptycher. Där förvaras ock den så kallade *Corona ferrea*, hvarmed Kejsarne kröntes; Kejsar Carl V är den siste som kröntes med denna Krona i Bologna: sjelfva Kronan är af Guld, men den kallas *ferrea* af en järn-cirkel inuti, som säges vara gjord af en af de spikar, hvarmed vår Herre naglades på Korset, och är derföre hållen för en stor helgedom. Kejsarne borde krönas med tre slags Kronor, och på tre ställen: med Guld-krona i Rom af Påfven sjelf, med Silfver-krona i Aken, och med Järn-krona i Monza eller Pavia; den första gjorde honom til Rex Romanorum, den andra gjorde honom til Konung öfver Tyska Riket, och den tredje gjorde honom til Rex Italiæ. Här sågo vi ock *Rikskorset*, som man satte på hallen på de Longobardiske Konungarne vid deras Kröning. Här äro många andra curieusiteter, dyrbara Käril, ibland hvilka en *Skål af Saphir*, som Drotning Theodelinda druckit utur; jag tviflar på at den är af Saphir, den är större än en stor Caffe-kopp. Här finnas *Manuscripter*, ibland hvilka et är skrifvit med Guld-bokstäfver. Uti *Archivet* såg jag *Secunda Secundae divi Thomae d'Aquino, tryckt af Petrus Schoiffer de Gernsheym* 1467, på Pergament i fol. orten står icke utsatt: det är en rar Bok. Där äro

åro vid paſs 1000 Diplomer, et af *Berengarius* år ſkrifvet 920. Dår åro vid paſs 150 Manuſcripter, ibland hvilka år en rar *Paulus Diaconus*. Herr Canonicus *Friſi*, Broder til Fadren *Friſi*, håller på at ſkrifva *Hiſtorien af Monza*: des förſta Invånare voro *Umbri*, ſåſom ock i hela Lombardiet. *Moditia* eller *Modicia* är Monzas gamla namn. Modoëtia finnes icke förr ån efter 12:te Seclet. Vi vore at höra det beſynnerliga *Echo*, vid Palatſet *Simonetta*, en mil utom Mejland; det repeteras 20 à 30 gånger; förſt de 3 ſiſta ſtafvelſerne; ſedan den ſiſta allena, och ſlutas ſom en klingande klocka, med ſmå vibrationer; det har fordom varit ånnu ſtarkare, men bygnaden år något förfallen.

Jag bör ock beråtta M. H. at vi ſedt, huru man gör den berömde *Parmeſan*-Oſten; den göres utan för Mejland, ſå ock vid *Lodi* och *Pavia*. Kejſaren har ock varit ſå curieux at han gått och ſedt huru den göres; det förtjenar at ſes. Der år et falſkt namn, at den kallas Parmeſan-eller ock Placentiner-oſt: ty där göres ingen oſt: men namnet kommer dårutaf, at uti *Parma* och *Placentia* voro Oſtmagaſiner, för at debitera den ſedan ikring hela Italien och åt utlånningar, ſom köpte där den oſt, ſom var gjord i Mejlåndſke Gebietet; det var och år ånnu en ſtor Commerce för Hollåndarne i ſynnerhet, ſom villa hafva denna oſten, emedan den conſerverar ſig under Lineen, i ſynnerhet den ſom göres i *Lodi*, ſom hålles före vara den ypperſte: den år ock god emot ſkörbjugg; man har ſagt mig at det kommer af et ſlags Trifolium *melilotus humilis*, ſom korna åta. Hår i orten når man vil nåmna en ſkön oſt, ſåger man *Fromaggio di Lodi*; men på andra ſtållen i Italien behåller den ånnu namn af *Fromaggio*

di

di Parma, åfven ock på viſſa ſtällen *Fromaggio di Piacenza.*

Jag har ock i Mejland beſedt det Hus, ſom den på ſin tid ſtore Philoſophen *Cardanus* bebodde: dår äro ännu målningar a freſco, ſom han låtit göra; de föreſtålla flere Grekiſke Philoſopher: detta Hus har nu blifvit årft af Hr Grefve *Rezzonico* i Parma; jag har icke kunnat upſpana, hvareſt den beſynnerliga Aſtrologen år död och begrafven, om icke i Rom: hans Faders Grafſten har jag ſett i Mejland, han blef död år 1524. M. H. vet, at *Arcimboldi*, ſom ſålde Indulgentier i Sverige, var ifrån Mejland, däreſt han ſedan var Årke-Biſkop: nu år den Familien utgången. Den nu varande Årke-Biſkopen i Mejland, Cardinalen *Pozzobonelli*, beviſte oſs mycken godhet; vi frequenterade honom mycket. Hans Eminence är, åfven ſom Hr Grefve *Firmian*, intagen af vår Store Konung GUSTAFS egenſkaper; hvart vi komme, talas dårom med förundran. Fru Clelia Borromea ſade ofta, at hon icke hört talas om Större Konung i ſin lifstid, och det vil ſåga mycket. En ſå ſtor Revolution, ſåga de, utan at utgjuta en enda Blodsdroppa! En Poëte ſkref i Mejland en Sonnete öfver K. GUSTAF på Italienſka. Uti Mejland åro flere ſtore Poëter, Cardinalen ſkrifver ſköna latinſka verſar; han låſte ſjelf för oſs et helt Poëme, ſom han gjort.

Men vi öfvergåfvo det kåra Mejland, och reſte til *Pavia.* Vi beſågo dock förut det prägtiga *Carthuſianer*-Munkarnes Kloſter, hvareſt åro ſköna *Målningar* och et *Bibliotheque.* Kyrkan år den vackraſte morceau de l'Architecture Gothique ſom finnes. *Univerſitetet i Pavia* år nu ſatt i godt ſtånd: Kejſarinnan har kallat dit ſkickelige och lårde Profeſſorer, 25 til antalet; vi kånde dem redan alle i Mejland hos

Hr

Hr Grefve *Firmian*. Kejsarinnan har gifvit dem alle en stor Silfver-Medaille, och åt Rector en dito af Guld, som han bår på en stor Guldkedja på halsen uti vissa functioner; på ena sidan år Kejsarinnans Buste, omkring hvilken står: *Maria Theresia Augusta*; på andra sidan år Minerva, som uplyfter Universitetet, som var fallit; dår bredevid åro Genier, som båra Geometriske och Astronomiske Instrumenter, Mercurius, Pegasus &c. Omkring låses: *Athenæ Insubricæ Restitutæ*. Uti Exerguen står: *Gymnasium Ticinens. & Palat. Instaur. MDCCLXX*. Hr *Borsieri* år nu Rector Magnificus; han år *Chemiæ* och *Medicinæ Professor*, följer vår *Wallerius*, har skrifvit flere böcker, år mycket berömd. Den vidtberömde Abboten *Lorenzo Spallanzani* år Professor uti Historia Naturali; det år han, som gjort så vackra observationer på djuren: han har upfunnit les Reproductions animales, hugger hufvudet af Snäckorne, och efter en tid våxer et nytt hufvud i stället; han har dårom skrifvit en bok, tryckt i Modena 1768, som sedan blifvit öfversatt på Fransyska och Engelska. Han visade oss curieusa Experimenter på Blodens Circulation, obserfverad genom Sol-Microscop, m. m. Han har i dessa dagar gifvit ut en Bok, dedicerad til Grefve *Firmian*, som har denne titel: *De' Fenomeni della circolazione osservata nel giro universale de' vasi; de' Fenomeni della circolazione languente; de' moti del Sangue, independenti dell' azioni del cuore e del pulsar delle arterie. Dissertazioni quattro dell' Abbate Spallanzani Regio Professore in Pavia. In Modena* 1773 in 8:o Hår åro många Observationer och Decouverter. P. *Capsoni* håller på at skrifva Historien öfver Pavia; han har redan gifvit ut Beskrifningen på Domkyrkan och Biskoparne.

Jag

Jag har hårstädes funnit en Inscription öfver Göthiske Konungen *Atalric*, den är på Latin, åfven så har jag funnit annorstädes. Det är besynnerligt, at jag icke skal finna någon på Göthiska: jag har så flitigt sökt dårefter, och uti Archivernes Diplomer och Pancarter, som jag så nitiskt genombläddrar; dock har jag aldrig råkat något enda på Göthiska. Alle Longobardiske Konungarnes Ordonnancer äro ock på Latin; däraf ser jag, at de i Italien brukade det språket. Uti Terracina mellan Rom och Neapel är en lång Stenskrift öfver Konung *Theodoricus*, at han förbättrat vägen, torkat ut Pontinska träsket m. m. den är på Latin.

Hår i Parma omgås vi mycket med Hr Fältmarskalken Marquis *Botta:* han år nu 80 år, har et godt minne, talar om Politiquen. Han har commenderat Arméen, varit 2:ne gånger Ambassadeur i Petersburg, har sagt oss flere Anecdoter om Ståndernes Deputerade, som kommo dit at tilbjuda Stor-Försten Svenska Kronan. Han år nu hår såsom Kejsarinnans Plenipotentiaire öfver de Kejserliga Feudi i Lombardiet. Vi åtnjute hår en sårdeles heder, såsom en frugt af Hr Grefve *Firmians* recommendationer. Gå vi på Universitetet, blifve vi af Professorerne complimenterade med latinske Haranguer; gå vi til Öfversten för Regementet som ligger hår i Garnizon, frågar han oss når vi hafve tid at se hans Regemente exercera, så vil han låta det rycka ut och göra alla slags evolutioner; göre vi visite hos någon Adelsman, bjuder han oss til middagen, m. m. Troupperne hår äro ganska vål exercerade. Jag bör icke glömma, at hår år en Tafla at sälja, som två store Måstare målat: *Michel-Ange* har gjort sit Portrait, och hans vån *Andrea del Sarto* har gjort sit,

på en och famma Tafla; man begår dårföre 3000 Ducater. Konungen i Preuffen har redan fkickat och låtit befe och måta denna Tafla. Papperet bjuder mig at fluta m. m.

FYRA-

FYRATIONDE-FJERDE BREFVET.

Genua, den 12 Junii 1773.

Nu nyligen har Kejſarinnan låtit anlågga et Bibliotheque fỏr Univerſitetet i Pavia; ỏfver ingången ſtår ſkrifvit: *Bibliotheca publico commodo Mariæ Thereſiæ Auguſtæ munificentia inſtaurata, dotata, aucta A.* 1771. Dår åro redan rått vackra bỏcker: alla Vetenſkaps-Academiers Acter och Handlingar, ſom finnas i Europen, åro dår, utom Sveriges. Munken *Fontana*, Matheſeos Profeſſor, år dårſtådes Bibliothecarius; det år en lård Man, ej allenaſt i Mathematiquen, dåruti alle ſåga, at han år mycket djup, utan ock i Vitterhet; han år Broder til Abboten *Fontana* i Florens, om hvilken jag talat långeſedan; han har hand uti den *Encyclopedien*, ſom tryckes i Livorno; han har utgifvit en Bok om *Barometerns hỏgder och några beſynnerliga paradoxer hỏrande til de ſamma, med Reflexioner ỏfver Mathematikens tillåmpning och bruk i Phyſiquen*, tryckt i Pavia 1771, och dedicerad til Hr Grefve *Firmian*; Fadren Fontana går hår djupt in uti Analyſi och Calculo; det blefve nog ſvårt fỏr mig at fỏlja honom. Det år underligt nog, at et ſå gammalt Univerſitet icke haft något Bibliotheque fỏrut; men det var detſamma med Bologna, Padua, Piſa &c. de hade inga Bibliothequer. Men *Munkarne* hafve vi at tacka fỏr de fỏrſta Bokſamlingar; de hade altid Bỏcker och Manuſcripter i ſina Kloſter, och ſå hafva de ånnu; de hafva conſerverat fỏr oſs de dyrbaraſte ſaker: ſådant utfỏrde de från Sverige, når de utdrefvos, til obotelig ſkada fỏr Hiſtorien och Konſterne. Dock har hår fordom varit et Bibliotheque på Slottet, ſom Hertigen *Galeazzo* II Viſconte ſamlade på *Petrarchas* tilſtyrkan; det beſtod af Manuſcripter i alle

 ſpråk;

språk; men K. *Ludvic* XII lät föra allesammans til Frankrike, och gjorde därmed en god början til det Bibliotheque, som nu icke har sin like. Uti Pavia äro flera *Collegier* för ungdomens upfostran och undervisning. Flere af Adeln hafva vackre Cabinetter: Grefvarne *Paleari* hafva et skönt Bibliotheque, mycket Taflor, Inscriptioner, Antiquiteter, Medailler. Marquis *Bellisonni* har et stort *Museum*, med Petrificater och alla slags Mineralier, Optiska Instrumenter, Sphærer, Fjärilar, Snäckor, Instrumenter uti allehanda Verk, Electriska Machiner, Litophyta, Coraller af alla slags färgor; Marmorer, et Herbarium af 12 Volumer, rare Medailler och et vackert Bibliotheque. Det är åtskilligt annat curieust i denne staden, som icke är liten; men ingen skulle kunna vid första påseende tro, at 20 Konungar i rad residerat härstädes. Generalen *Preissach* är Gouverneur i Pavia, en artig Herre: det är den förste General jag råkat, som kunnat läsa Hebreiska, Grekiska och Latin; han visade oss den sällsynte hedern, at han offererade oss frihet at resa ut och in uti staden, om det vore aldrig så sent om natten, och gaf därom ordres åt Garnisonen; Hr Öfversten *Lombardi* hade redan offererat oss detsamma, äfven ock sin vagn och equipage, at resa och bese de täcka belägenheterne utom staden, m. m. Men vi måste snart lämna desse belefvade Officerare och alle lärde Professorer, och reste från Pavia: snart utan för Staden kommer man i Konungens af Sardinien Stater, som honom tilfölló i Wormiske Tractaten 1743. Vi foro nu åter öfver Po-strömen, och kommo til Staden *Voghera*, eller *Vicus Iriæ*: des Historia är skrifven af Abboten *Buonamici*, år 1768 in 4:to. Därifrån kommo vi til Staden *Tortona*, som har många Antiquiteter och Inscriptioner, ehuru få Resande talat därom,

om, emedan de gemenligen fara hastigt förbi på posten. Här lärde vi känna en ganska lärd Biskop, Msgr *Joseph Ludvic de Anduxar;* han har varit Dominicaner-Munk, är ofelbart den lärdaste Biskop som finnes uti Italien: uti en ålder af 81 år är han munter, glad och god gästgifvare; han talar lika braf i alla Vetenskaper, äfven om Krigs-konsten, at man har svårt vid at säga hvaruti han är starkast: hans minne är ännu så godt, at han ofta reciterar en hel Ode utur Horatius, och stropher utur hvilken Poëte man vil; han har et skönt Bibliotheque, och känner väl sina böcker. Det förtjenar at göra en resa til Tortona, endast för at lära känna en så stor Man, som desutom är så gästfri, at han förböd oss äta på Källaren så länge vi voro i Tortona, ja han tilböd oss ock at bo uti Palatset hos sig. Han tog af oss et ganska ömt afsked, och gaf oss Recommendations-bref til sin Vicarius uti *Nove,* en vacker Stad, 10 mil ifrån Tortona, men hörer til Genua; man kallar den par corruption *Novi,* den är anlagd i 13:de Seculo. Här blefvo vi bekante med flere Genuesiske Herrskaper och Senatorer; i synnerhet visade Fru Marquisinnan *Brignole*, född *Balbi*, Moder til Prinsessan af *Monaco*, oss mycken godhet: hon älskar mycket Svenska Nationen, och har lärt känna den så fördelagtigt i Paris genom Hans Exc. Hr Grefve *Carl Fr. Scheffer*, om hvars qualiteter hon talar med admiration: hon gaf oss Recommendations-bref til *Genua,* som ligger 30 mil ifrån Nove, och det är största bredden af Republiquens Gebiet. Vi reste öfver *Bocchetta*, af de Gamle kalladt *Jugum,* det högsta Berg af de Genuesiske som höra til Apenninerne, och fingo där i ögnasigtet *Medelhafvet*, som vi nu så många gånger sedt. Således efter at hafva rest fram och tilbaka tvårt öfver Italien, kommo vi

hit

hit til *Genua*, som är den vackraste Stad man vil se; den liknar til sin belägenhet en Amphitheater, ty den ligger i en half-cirkel omkring Hamnen, och är bygd i slutningen af berget, det ena Palatset högre än det andra, ända up til berget. Här äro 2 de vackraste Gator, som någonsin finnas, *Strada Balbi* och *Strada Nova*. Men at beskrifva Palatserne, deras magnificence, rikedom och meubler, och huru många salar äro öfverdragne med guld med mera det är et ämne för böcker, och icke för bref. Luxen är otroligt stor i deras Palatser, äfven på deras bord: i många hus lägger man fram knifvar, gafflar och skedar af guld vid Desert. Men uti kläderna måste Adeln vara nögd med svart färg allena, och ingen Dame får båra Jouveler; i det stället äro deras Vagnar och Equipager förgylda och dyrbara. Den *Cambiasiska* Famillen är den rikaste, ej allena i Genua, utan ock i hela Italien: Dogen *Cambiasi*, som blef död i detta år gaf otroliga summor åt de fattiga om året. Han började göra en våg vid Polcevera uti strömen och bergen, där ingen våg förr varit, utan man har ofta lupit fara at dränka sig när man ville resa til Genua: den skal sträcka sig 10 Ital. mil; den börjades för et år sedan, och nu äro 3 mil gjorde, med sten-murar på båda sidor, broar, träd planterade för at gifva skugga: arfvingarne låta continuera denna nyttiga entreprise. Där arbeta dageligen 700 personer, och kostar vid pass 2000 Livres om dagen; man tror at alt skal blifva färdigt nästa år, ty det värsta är redan gjordt. Den vägen kommer at kosta åtminstone 2 Millioner Livres. Se så mycket kan en particulier göra at egen och god vilja i Genua. Man skal sätta *Cambiasis* Marmor-Statue i Råds-Salen. Om Konungen i Neapel läte så ifrigt arbeta i de underjordiske städerne, skulle vi

snart

ſnart få ſe hela Staden *Pompeji* i full dager, och man ſkulle dår gå, reſa och bo, ſom i en annan ſtad. På intet ſtålle åro ſå månge anſtalter gjorde för de fattige; ſom i Genua: ſtore och vackre *Hoſpitaler*, ſom Slott, för Hittebarn, Tiggare m. m. åro hår til en otrolig myckenhet. De rike hålla för en ſkyldighet, at föda de uſle.

Hvad Litteraturen och Vetenſkaperne vidkommer, kunna de icke vara ſå florerande i en Stad, ſom icke annat tånker på ån Commerce och Handel. *Univerſitetet* år uti Jeſuiternes hånder, ſom åro hår uti ſtort anſeende. P. *Richini* Prefect - General öfver Univerſitetet, år den artigaſte Man ſom man någonſin kan finna; han har introducerat oſs på alla ſtållen; han har tilförene varit Profeſſor uti Belles Lettres. *Bibliothequet* år vackert, och har flere rara Böcker och Manuſcripter. Hår åro ock andre Bibliothequer. Hr *Franzoni* har inråttat et ſtort *Bibliotheque* til Publiquens tjenſt: det öpnas om morgonen kl. 4 eller 5, år öpet hela dagen til kl. 11, ja ofta til midnatten; det ſlås icke igen om middagen, ty han lönar 4 Bibliothecarier, ſom aflöſa hvarandra; når den ene ſpiſar, år den andre tilſtådes, utom des göra hans Laqueyer uppaſſning; om afton och morgon gifvas lampor och ljus åt hvar och en, ſom kommer dit. Det år icke igenſlagit Helger och Söndagar, icke Juldagen en gång; ſå at aldrig åro Muſerne ſå acceſſible ſom hår. Jag har ofta kommit dit kl. 10 om aftnarne, och funnit ungdom ſom dår ſtudera vid ljus; jag ſatte mig för at uttrötta Bibliothecariens tålamod: når det led emot midnatten och alle andre voro bortgångne, ſade jag, at jag borde nu ock retirera mig; men han ſvarade, at ingen tid vore utſatt, och at jag kunde diſponera honom och Bibliothequet efter behag. Detta år det publiquaſte

Bi-

Bibliotheque jag någonſin ſedt. Vi voro äfven där och ſtuderade ſjelfva *Pingsdagen*. Hr Abboten *Beri* har et dråpligt Bibliotheque; han torde med tiden göra det publict; där finnas mycket rara böcker. Jag bör här nämna, at *Ponderationes in Acta Apoſtolorum, Auctore P. Antero Maria de S. Bonaventura Genuenſi, Genuæ* 1681 in fol. är mycket almän härſtädes, ehuru *Vogt* ſäger, at den är ſå ganſka rar, ja han tviflar äfven om den exiſterar.

Uti Republiquens *Archivo* fann jag Protocoller, ſkrifne på *Bomulls-papper* ifrån år 1179, och ſedan ändå bortåt til 1417, de utgöra 3 ſtore Volumer in folio, men ganſka lätte: deſſe äro de äldſte Documenter på papper ſom jag ſedt; men det är bomulls-papper, ſom Morerne och Araberne förſt upfunnit, och med dem hade Genueſerne mycken handel den tiden. Men uti *Verona* ſåg jag hos Hr Proſten *Campagnola* et Bref ſkrifvit til Biſkopen i Verona *Omnibono*, hvilken dödde 1186, ſå at brefvet är ännu äldre; det är på *Linne-papper*, och det äldſta jag ſedt af det ſlaget. Vidare finnes i detta Archivo *Hebraiſka Bibeln* uti MS. 7 ſtora Folianter på Pergament, tillika med Chaldæiſka Uttolkningen. Hr *Bruns* har icke ſedt denna då han var i Genua, ty han viſſte icke däraf; utom des är det icke ſå lätt, at ſlippa in i Archivet. Här finnes ock et Volumen af *Pentateuchus* ganſka ſtort. Här äro ock *Konungens i Spanien Privilegier*, gifne åt *Chriſtophorus Columbus* och hans Familie, i anſeende til Americas upfinnande, 2 Vol. in fol. på Pergament ſkrifne på Spanſka. Jag går förbi flere andra curieuſe Saker, ſom jag anmärkte i detta Archivo. Uti Genua fins icke mycket *Antiquiteter*; men vid ingången af *Arſenalen* fins en rar Antiquitet, och ſå rar, at en dylik icke ſtår til finnandes i hela verlden; det är et

Rostrum, som sutit på et Skepp; det är af bronze, mycket långt och föreställer vid ändan et *Svinhufvud* med et långt *Tryne*, och däraf ser man hvarföre det hetat Rostrum; detta blef funnit i Hafs-botnen, när man rensade hamnen år 1597, som synes af den Inscription på en Marmor-tafla, som man satt därunder: *Vetustioris hoc ævi Romani Rostrum in expurgando portu 1597 erutum, unicum hucusque visum eximiæ Majorum in re nautica gloriæ dicauere Concives.*

Hos en Magistrats-person, kallad *Padri di Commune*, finnes en Bronze-tafla, funnen i strömen Polcevera år 1507, skrifven på gammal latin 120 år före Christi Födelse; den innehåller et Utslag, som Romerska Rådet gjorde, om rätta Gräns-skilnaderne emellan Genuas egendomar och Grannarnes: man ser af denna skrift ursprunget af flere ord; til exempel. jag lär at *pascere* den tiden skrefs *pecuascere* af *pecus*, med mycket annat.

Men jag bör ock tala om något annat, än Bibliothequer och Antiquiteter. Vi hafve den äran at frequentera *Hans Serenitet*, den nu regerande Dogen *Grimaldi*, som tillika med sin Gemål visar oss ganska mycken godhet: han är Cousin med Hr *Grimaldi*, som nu är Premier-Minister i Spanien, och som förut varit Ambassadeur i Sverige. Vi hafve flere gånger varit tilstädes i stora Conseilen; man voterar eller balloterar här lika som i Venedig. Conversationerne härstädes äro mycket glättige; man utdelar til öfverflöd Förfriskningar. En enda Svensk, som här satt sig ner, har jag råkat; det är Hr *Holmberg*, en beskedelig man, drifver handel; var tilförene i Compagnie med Hr *Marchelli*, Svensk Agent, som, utan at upgifva någon raison, utslöt honom ur

Compagniet; nu äro de i proceſs: det förekom oſs nog underligt vid vår ankomſt at få höra, det den ende Svenſk, ſom finnes i hela Genua, förföljdes af en Svenſk Agent; det gjorde ſå mycket, at vi icke kunde hafva något förtroende til honom: flere af Regeringen, äfven Dogen ſjelf, hafva icke ſärdeles tyckt om detta hans upförande. Här äro flere Svenſke Handels-Skepp i hamnen; och nu hamnar jag äfven med min penna för denne gången, med förſäkran af min beſtändiga m. m.

FYRATIONDE-FEMTE BREFVET.

Turin, d. 28 Aug. 1773.

Ingen Stad har så vackra och förtjusande utsigter, som Genua: hvart man kommer, är altid en ny och olika utsigt; trädgårdar, den ene högre än den andre, med många terrasser; berg, dalar, hafvet, skepp, m. m. det är som man på hvart ställe såg en Lanterna magica eller Camera obscura. Ser man på staden långt ifrån i Hafvet, ser den ut som en Amphitheater. Alle trädgårdar äro fulle med Pomeranser, Citroner, Aprikoser, m. m. och här kosta de så litet, at man tycker man får dem för intet. Landgodsen utan för staden äro Kongliga, och Fauxbourgen *San Pietro in Arena* hålles före vara den vackraste Förstad som gifves i verlden, i anseende til de pråktige Palatserne. Det är med rätta at man nämner Genua för *la Superba*. Vi hade det stora nöjet den 19 Junii, at se hit i hamnen ankomma den Svenske Fregatten *Illerim*, commenderad af Hr Öfverste-Lieutenanten, *Abraham von Stauden*, Riddare af Kongl. Svärds-Orden: det var icke litet nöje för oss at råka inemot 300 Svenskar, stort och friskt folk; den store ordning och snygghet, som regerade på detta Skepp, upväckte hos hela Republiquen en särdeles högagtning och estime för den, som commenderade det, och alle Herrar Officerarne, som voro Hr Capit. *Hård*, Hr Capit. Baron *Lagerbjelke*, Hr Lieut. *von Stapelmohr*, Hr Lieut. *Nordenskjöld*, Hr Lieut. *Lejonankar*, Hr Grefve *Cronhjelm*, och Hr Grefve *Wachtmeister*. Vi voro hvarje dag på denne flytande Republiquen, och spisade med så distinguerade Landsmän. Vi hörde ock här första gången på 6 års tid en vacker Svensk Predikan

af Hr Magister *Sandberg*, som är en rätt beskedelig och ömsint Man. Föreställ sig M. H. hvad sällsynt fägnad det var för oss at träffa i Italien så månge Svenskar, som så mycket hedra Nationen. Vi voro dem följaktige at bese flere märkvärdigheter, och vi kunde icke skiljas ifrån Genua, förr än Fregatten lossade ankar den 4 Julii och gick til Livorno. All ro tycktes oss sedan vara förswunnen i Genua; vi foro ock straxt efter därifrån.

Vid förbiresan beſågo vi noga den kostsamme våg, som *Cambiasi* gör; depensen är otrolig, men nyttan svarar däremot. Vi reste således åter öfver *Bocchetta*, sågo oss tilbaka på Medelhafvet, at taga däraf det sista afsked; vi foro åter genom *Nove*, därpå in uti Sardinske Konungens Länder, och kommo til Staden *Alessandria:* där äro hvarjehanda Saker at se; ibland annat har Marquisinnan *Theresia Orsini*, gift med Marquis *Casine*, gjort en stor Samling af antique och moderne Medailler, Statuer, Idoler af bronze, Marmor, ädle Stenar, Snäckor, Mineralier, Målningar, Kopparstycken; där finnas Buster af *Titien*, *Vandyk*, *Rubens*, *Palma*, *Albani*, som var Raphaëls Disciple, *Correge*, m. fl. Hon äger en hel Volume af *Michel Anges* egenhändige Ritningar, som föreställa yttersta Domen. Ännu mera, hon har et vackert *Bibliotheque*, och samlar alle Auctorer som tycktes på 1500-talet, som var Guld-tiden för Litteraturen i Italien. Denna Fru är ganska lärd; det var roligt, at höra henne tala om Auctorerne, de bästa Editionerne, m. m. Ibland nya Medailler såg jag Drotning Christinas MAKELOS. Hon ritar ganska väl och gör sköna Miniaturer, Blommor; hon har studerat Hr *Linnés* Botanique. Hon håller nu på at göra en raisonnerad Catalogue öfver sin vackra Samling, och lofvade skicka oss til Sverige Exemplar

där-

dåraf. Hon har mycket Antiquiteter vid en sin gård, 3 mil utom staden, kallad *Foro;* dår låg fordom *Forum Fulvii.* Vi foro sedan genom Ståderne *Asti* och *Chieri*, och kommo hit til *Turin.* Montferrat och Piemont åro ganska vål cultiverade: öfver alt ser man vackra åkrar, ångar, vingårdar, m. m. På somlige stållen år landet genomskurit och vatnat genom Canaler, som uti de Mejlandska lånder. *Turin* år icke mycket stor Stad, men vacker, med breda och råta gator, husen hafva lika högd, och denne regularitet fågnar ögat i förstone: å både sidor om gatorne åro Portiquer, eller öfvertåkte Spasergångar, såsom i Bologna, Padua och flere Italienske Ståder. Når vi kommo hit, voro ånnu alle klådde i sorgedrågt efter Konung *Carl Emanuel* III, som blef död den 20 Februarii sistl. Sorgen slutades d. 22 innevarande Augusti. Franske Ambassadeuren Hr Baron *de Choiseul*, til hvilken vi hade bref ifrån Franske Ambassadeuren i Venedig Hr Baron *Zuckmantel*, bevisar oss dageligen mycken godhet: han presenterade oss ej allenast för alle utlåndske Ministrar och Herrskaper hår i Staden, utan ock för *Hans Maj:t Konung Victor Amadeus* III och hela Hofvet, som nu vistas på Lust-Slottet *Montcallieri*, 3 mil ifrån staden, dår Konung *Victor Amadeus* II satt i fångelse och dödde. Hans Maj:t år en ganska Nådig Herre, talar vid alle såsom en particulier, och regerar verkeligen öfver allas hjertan. Han talte vid oss om Konung GUSTAFS stora Dygder och kloka Regering med förundran: når Ni komma hem, sade han, så finna Ni mycken förändring. Prinsen af Piemont år ock ganska affable; hans Præceptor år den berömde P. *Gerdil*, Barnabiter-Munk, som skrifvit så mycket i Philosophien. Drotningen år otroligt god och nådig; hon år Syster til Konungen i Spanien. Prinsessan

fessan *Theresia Maria*, som nu snart skal förmålas med Prinsen *Comte d'Artois* i Frankrike, är mycket vacker. Men jag lämnar Hofvet, och kommer til Minerva. Här är et vackert *Universitet* med 30 Professorer i alle Vetenskaperne. P. *Beccaria* är den största uti Electriciteten, som finnes i desse länderne. Han har däruti utgifvit vackre böcker: gör ständigt nye försök: han längtar mycket at få en redig underrättelse om våra *Norrsken*, som äro så ganska rare härstädes. Hr *Denina*, Eloquentiæ-Professor, har skrifvit om *Revolutionerne i Italien*, et vackert Verk, som han ännu continuerar: det gifver mycket ljus i Historien, i synnerhet i Medeltiden, då Italien hade så många Husbönder. Han har ock skrifvit en Bok om *Vicende delle Lettere*, eller de Skiften och Ombyten som Vitterheten haft i verlden; den har ock blifvit öfversatt på Engelska och andre språk. *Bibliothequet* är vackert, har vid pass 40000 Volumer; Manuscripterne äro 3000 i allehanda språk; *Cataloguen på Manuscripterne* är i 2 Volumer in folio trykt härstädes 1749. Des Bibliothecarius är Hr Abboten *Berta*, en artig, tjenstaktig och lärd Man; han är en utaf Auctorerne til Cataloguen; den innehåller intereſſante stycken af Auctores inediti, i synnerhet Grekiske. Uti *Riks-Archivet* står den så kallade *Tabula Bembina* eller *Isiaca*, som blef tagen i *Mantua* under Belägringen 1630: det är et tjockt Bord af Bronze, och så tungt at man knapt rår med at lyfta det; längden är vid pass en famn, formen är en parallelogramme. Den föreställer många figurer och Egyptiska Hieroglypher, hvilkas Förklaring jag skulle säga M. H. om jag visste den; Figurerne äro gjorde af tunna Silfver-skenor eller plåtar insatre i bronzen, men på många ställen äro silfver-bitarne bortfalne, och synes et litet utgrafvet märke i bron-

bronzen. Här i Archivet förvaras ock *Pyrrhi Ligorii* egenhändiga Manuſcripter, 32 ſtore Volumer in folio, ſom hafva koſtat 14000 Ducater i guld. Uti Cataloguen på Manuſcripterne är ock en tryckt underrättelſe om deſſe *Pyrrhi Ligorii* ſkrifter; men ingenſtädes har man vetat, innan jag talte därom, at uti Neapel förvaras ock et ſtort antal af *Ligorii* egenhändige Originaler, hvarom jag för detta lärer ſkrifvit. När *Drotning Chriſtina* var här i Turin, och ſåg den 23 Oct. 1656 deſſe *Ligorii* Handſkrifter med des Ritningar på Medailler, har hon ſagt: *Detta kan kallas en Polyanthea af de curieuſaſte Antiquiteter i verlden.* Drotning Chriſtina blef här i Turin emottagen med mycken ſtåt, uppehöll ſig här *ifrån den* 16 *Oct. til den* 24 *år* 1656, då hon reſte från Frankrike til Rom; och det är rätta epoquen af hennes viſtande härſtädes: de ſom utſatt en annan hafva felat, ty jag har härſtädes råkat på en *Relation* och Journal öfver hennes occupationer härſtädes, gjord af *Caſtiglione* och tryckt i Turin ſamma år; den är dedicerad til Marquis *Johan Rinald Monaldeſco*, och däraf ſer jag at han var född i Rom, har varit därſtädes Conſervator, var Fältmarſkalk hos Konungen i Frankrike och Öfver Stallmäſtare hos Drotning Chriſtina, ſom är en ſtor ſyſla vid deſſe Hof; jag ſer ock, at *Sartinelli* var hennes Öfver-Kammarherre: det var han, ſom var i oenighet med *Monaldeſco*, hvaraf följde ſedan dennes tragiſke ändelykt; jag ſer ock af ſamma Relation, at Jeſuiten P. *Franciſcus Malines* ifrån Piemont har varit 14 månader hemligen i Stockholm, och at Drotningen har ſjelf ſkrifvit efter honom; men detta vare ſagt in parentheſi. Uti detta Archivet är ock den *Lactantius* i MS, ſom *Pfaffius* afcopierade och ſedan trykte med flere andre MSS:ter, ſom ej ännu blif-

vit förenade med dem, som äro i Bibliothequet. *Antiquitets-Museum* är vackert: där äro flere rara saker, til ex. *Aquila Legionaris*, som de Romare brukade til Fana, den är af bronze; här finnas flere, store och små; det är rart at få se sådane: i Mejland äro två hos Grefve *Kevenhüller*, som Årke-Hertigen gifvit honom; i Rom finnes icke någon sådan, så vida jag mins. Här finnes ock et stycke af en *Statue equestre* af bronze, förgyld; det ena benet af Personen är väl conserverat; där har jag första gången set en *Sporre*, som är en tagg allenast at sticka hästen med, såsom en liten spik. Man har funnit mycket af desse Antiquiteter vid den underjordiske och förstörde Staden *Industria*, 6 mil ifrån Turin, och vid en annan gammal Stad *Pollentia*, 20 mil härifrån; man har uphört at gräfva på desse och andre ställen, som fordom varit städer.

Den Busten med characterer på, som *Needham* pretenderade vara en Isis med Egyptiska Hieroglypher, dem han ville förklara med Chinesiskan, har jag noga betraktat: det är en chimere at inbilla sig desse Basilidianiske och Gnostiske characterer vara Egyptiske Hieroglypher, eller at Busten, som liknar mer en Madonna än Isis, är Egyptiskt arbete; det är äfven osäkert, om den är antique. Hr Needham hade gjort väl at försöka sin styrka i Hieroglypherne på *Tabula Isiaca*, på andre Inscriptioner som äro i Museo, på Obeliskerne i Rom. Det är underligt, at människorne altid söka krokvägar, at förvilla sig och andra, fabler i stället för sanning, och skymma sig sjelfve och andre; men orsaken lärer vara, at sanningen ligger djupt i en brunn, som Philosophen sade, och det fordras et djupt arbete at gräfva up den; men fabler och bavardage kan hvar och en Ignorant hafva råd på, utan at bråka sin hjärne.

Rid-

Rid- och Fåktare-Academien härstädes är mycket stor: Här äro mycket utlänningar. Den unge Hr Grefve *Fersen* har varit där vid pass 1 och et halft år; det var skada, at han var redan bortrest at bese den öfrige delen af Italien, när vi kommo dit: jag skulle varit rätt glad at få ännu förnya den bekantskapen med honom i Turin, som jag började i Stockholm. Han har lämnat efter sig här i Turin mycken regret; alle berömma honom, och tala om med hvad flit han arbetat i alle stycken, och huru väl han använt tiden: öfver alt äger han vänner, som han genom sin conduite förvärfvat sig, hvilket är ganska prisvärdt af en så ung Herre. Nu är ingen annan Svensk här i Turin. Jag råkade af-händelse på Hr Baron *Rehbinders* Mausolé uti Kyrkan *Santo-Spirito*; han var *Stor-Marskalk* öfver hela Hans Sardinske Maj:ts Armée, och var Riddare af Annunciadè-Orden, som är här i et högt anseende, ty Konungen sjelf kallar en sådan Riddare sin Cousin, och alle andre gifva honom titel af Excellence. Hr Baron *Bernhard Otto Rehbinder* blef död d. 12 Nov. 1742. Han var född i Revel d. 21 Nov. 1662. Uti Bataillen vid Turin 1706, då Fransoserne blefvo slagne, commenderade Baron Rehbinder en del af Arméen, och har mycket distinguerat sig: han äger här et stort namn, har haft ingen arfvinge, men varit mycket rik. Här är ock en *Societas Philosophico-Mathematica*, som först var privat, men är nu stadfästad af Konungen; 4 Tomer af des arbeten äro utkomne in 4:to år 1759-1769. Däruti är mycket af Hr *de la Grange*, som är uti Berlin, där han fik bätre sin utkomst än uti Turin sit Fädernesland, som därigenom miste en af de störste Mathematici som finnas i Europen: ty näst efter *Euler* sätter man *de la Grange*, så *d'Alembert*, och sedan

Daniel Bernoulli m. m. Här är en Advocat, Hr *Durandi*, som skrifvit om Italiens förste Invånare, hvilka han påstår varit *Umbri*; det är väl skrifvet; jag har mycken bekantskap med Auctorn. En Jesuit *Bardetti* har skrifvit en bok i samma ämne, och påstår at de voro *Liguri*. Prelaten *Guarnacci* gör alle öfver hela Europen til *Hetrusci*, liksom Hr *Pelloutier* gjort alle til *Celter*; och Hr Riddaren *Ihre* gör alla til *Scyther* och *Göther*. Hr *Durandi* har läst flere af Hr *Ihres* böcker, äfven *Glossarium*, och *Analecta*, som jag lånt honom; han vördar mycket den lärdom däri är, och har bedt mig vara tolk af hans estime för en så stor Polyhistor. Detta är det sista bref jag skrifver til M. H. från Italien och denna sidan af Alperne, som jag reser öfver, vil Gud, desse dagar. Tänk på hvad det skal kosta på mig, at se på berget *Cenis* för sista gången Italien; och lärer ske med mig, som Livius säger om *Hannibal: respexit ad littora Italiæ frendens*. Jag förblifver både på denna och den andra sidan af Alperne m. m.

FY-

FYRATIONDE-SJETTE BREFVET.

Turin, den 28 Aug. 1773 *).

Nu kan jag lämna M. H. med fåkerhet den märkvärdiga Nyhet, at Påfven förstört och casserat *Jesuiter-Orden*, hvilket skedde d. 16 innevarande Augusti om aftonen, då hans Bulla eller Bref communicerades och uplästes för Ordens Generalen P. *Ricci*, som således är den siste, liksom Ignatius Lojola var den förste. Jag har redan läst Påfvens Bref; det är daterat *den 21 Julii*, ehuru det hållits så tyst, at ingen viste däraf förr än den 16 hujus. Alt har skedt med god ordning, utan at något buller förmärkts i Rom: Generalen är väl tracterad och hållen, bor nu hos Cardinalen *Torregiani*; lärer sedan vidare resa til de sina i Florens. Alle Jesuiter skola nu klädas i Prestkläder; Påfven gifver hvar och en 80 Scudi eller 40 Ducater om året. Här i landet lära de väl blifva bätre försedde, ty Konungen är god, lika så i Genua, Florens, Wien m. m. Således är denne Rhodiske Colossen fallen, som nu sysselsatt Bourbonniske Ministeren så länge, i det stället den Preusiske, Österrikiske och Ryske varit sysselsatte med at intaga, och at öka sina länder. Hvad påföljder det har uti Republica Litteraria, får man se; men i Religionen lära våre Theologer tycka at de vunnit nu, ty jag mins mig hafva hört denna frågan: *Quot & quænam sunt Fundamenta Religionis Romano-Catholicæ?* Resp. *Tria: Auctoritas Papæ, Cohors Jesuitarum, & Inquisitio Hispanica; hoc tripode sedens oracula sua dictat Apollo ille Romanus* m. m. Efter denna Hypothese, lärer Romerska Religionen nu aldeles förfalla: ty nu är Påfvens Cohors prætoriana

*) Är at anse, som et Bihang til det nästföregående.

riana reducerad, och de andra fundamenta betyda nu för tiden icke stort; se hvad Prognostica Theologica man kunde göra. Men om Hans Helighet gjort sig et oråd eller ej, då han förstört sit Lif-Gardie, som sträckte sig ända til China, det är en annan fråga; dock Påfven var forcerad: nu lärer Avignon, le Comté Venaissin igengifvas på Franska sidan, och Beneventum på den Neapolitanska; men en annan gång tager man åter bort dem igen, då man vil forcera Påfven at samtycka til en annan sak. Det måtte jag säga, at denne Corpsen var den lärdaste, af alle jag funnit, uti alt scibile, den höfligaste och tjenstaktigaste af alle m. m. detta hafve vi funnit öfver alt, och detta håller jag för en god Moral, som består uti utöfningen. Det är väl, at vi nu i Herrans Namn slutat vår Italienska Resa, innan den var förstörd: ty jag ser hvad mistning vi skulle haft i månge mål, och huru månge Bibliothequer skulle varit tilslutne.

Jag lärer glömt tala om för M. H. en skön Bok, som är just i M. H:s kram; det är äfven et arbete af en Jesuit, nemligen: *Storia della Letteratura Italiana di Girolamo Tiraboschi, Bibliothecario del Serenissimo Duca di Modena. In Modena* 1772 in 4:to. Pater eller, nu rättare sagt, Hr Abboten *Tiraboschi*, som succederat *Muratori* at vara Bibliothecarius i Modena, har uti detta Verket börjat sin Historia Litteraria af Italien med des äldste Invånare, kommer sedan til de Romare, går igenom deras Secler med mycken grund, sedermera de Barbariska tider m. m. Den *Tredje Tomen* utkom nyss i denne månad; den slutar vid år 1183. Detta är en skön bok, äger här almänt beröm; M. H. bör förse

sig

sig med Exemplar dåraf, för at göra den almån i Sverige; jag vet icke om M. H. låser gerna Italienskan, men denna Hufvudbok blir snart öfversatt på andra språk. Ånnu en Bok af en Jesuit: *La Natura, e Coltura de Fiori, fisicamente esposta con nuove raggioni* m. m. eller: *Blomstrens Natur och skötsel, förklarad efter Naturen, med nya Observationer och Försök, til nytta för Florister, Botanici, Physici och Åkerbrukare*, utkommen i *Palermo* 1771 in 4:to 2 Tomer, och den tredje har 65 vackra Kopparstycken, som föreställa alle slags blommor til deras naturliga storlek. Auctorn år P. *Philippe Arena*, Jesuit i Sicilien; han har observerat på Örterne och gjort förfök i 20 års tid. Han visar dår den hemligheten, huru man af frön skal få dubla blommor och halfdubla, med vackra fårgor och nya skapnader at våxa, och åfven vål Monstra af 2 Species, så at man på et års tid skal kunna upfylla en Trådgård med de vackraste blommor i verlden. Hår visar han med evidence Hr von Linnés Systeme om Blom-mjölets vis generativa; så at detta Verket år nyttigt för Botanici. Hår finnas flere nyttige uptåkter om Örternas generation, som roa en Physicus; men den solidaste nyttan år för *Åkerbruket*, hvilket hår år afhandlat en general; och hår uptåckes huru man dåraf skal draga nya alster. Verket kostar något öfver en Ducat; men den nytta, vinst och nöje, som boken undervisar, år mångfaldig.

Just i går fik jag öfver ifrån Rom det upfundne Fragment af *Titus Livius*, som år så lårdt förklarat af Hr Abboten *Giovenazzi*, hvars lårdom jag förut berömt, då jag talte om hans uptåkt af staden *Aveia*; det var denne Abbot, och tillika P. *Minasi*

i Ne-

i Neapel, som jag hade åran recommendera hos Påfven, hvilken ock nu nyl. gjort *Minasi* til *Professor* i Rom, och gifvit honom en *Cathedra Botanica*; hvilket M. H. torde vara så god och berätta för Hr Kammarherrn *de Geer*, och den unge Hr Grefve *Cronstedt* samt Hr *Ferber*, hvilka alle jag adresserade til P. *Minasi*, då de reste från Rom til Neapel; de lära fägna sig åt denna nyheten, emedan de alle älska *Minasi*, och få däraf se Påfvens minne och ordfasthet i alt; äfven i småsaker; ty de sade ofta åt mig, at Hans Helighet torde glömma bort min recommendation, och bådo mig förnya densamma, drifva vidare på, m. m. men jag var viss på denne Påfvens goda och rediga hufvud, och recommenderade vidare vid min afresa saken åt visse Prelater, som tala med Påfven i förtroende och äga hans öron. Jag hoppas ock, at min lärde och ärlige vän *Giovenazzi* blir ock snart hjelpt: ty han har gjort sig nu så väl känd och påmint genom sina lärda arbetens utgifvande, om *Aveia* och detta Fragment af Livius; men han är så ganska modeste och enfaldig, utomdes skadar det honom at han varit Jesuit i Neapel; men nu mera, sedan Orden är aldeles förstörd, tror jag at all jalousie förfaller. Men nu kommer jag til *Livii Fragment:* det uptäktes på det viset, at då jag var i Vaticanska Bibliothequet tillika med Hr *Bruns* och vi sågo på Manuscripterne, märkte jag, på et blad mycket stora bokstäfver, desse orden: INCIPIT PRO ROSCIO: jag sade, detta torde vara början af Ciceros Oration pro *Quinto Roscio*, som är förkommen; man borde examinera detta om man hade tid m. m. Vidare tänkte jag icke på den saken. Jag reste sedan ifrån Rom, och Hr *Bruns* blef qvar; jag hade gjort honom bekant

med

med Hr *Giovenazzi*, så at han mycket omgicks med honom. Hr Bruns säger åt honom om detta MS, och tager honom med sig til Bibliothequet; han trodde ock i början at det var af Cicero, men vid nogare påseende fann han at det var Livii Latin, och at de orden: *Incipit pro Roscio*, icke hörde til den texten, utan stodo i brädden. Sedermera funnos med Microscop dessa orden: TITI LIVI LIB. XCI. med sköna stora bokstäfver, ehuru mäst utplånade och öfverskrifne; ty detta är en *Codex rescriptus*, sådan som Fragmentum Guelferbytanum, af Hr *Knittel* först, och sedan af Hr Riddaren *Ihre* utgifvet; det som är öfverskrifvet är ock et gammalt skrifsätt, och innehåller *Tobias*, *Judith*, *Job* och *Esther* af Hieronymi uttolkning. *Bianchini* har, uti *Vindiciis Canonicarum Scripturarum vulgatæ editionis*, gifvit prof af caracitererne uti Kopparstycke: denne senare skrift är redan ganska gammal, huru mycket mera den som står derunder, hvilken *Bianchini* icke sedt? Den är, så mycket man kan döma af Pergamentet och den äkta formen på caracterarne, skrifven vid Antoninernes tid, åtminstone och aldrasenast näst före Constantinus Magnus. Detta MS är Num. XXIV af *Bibliotheca Palatina*, och således är det kommet ifrån Tyskland och Heidelberg. Se här tituln på denne märkvärdige Piece: *Titi LivI Historiarum Libri XCI Fragmentum Anekdoton descriptum & recognitum a CC. VV. Vito Maria Giovenazzio, Paullo Jacobo Bruns, ex Schedis vetustissimis Bibliothecæ Vaticanæ. Ejusdem Giovenazzii in idem Fragmentum Scholia. Romæ* cIↃ IↃ CC LXXIII in 4:to 68 sidor; här äro ock två Kopparstycken, som visa skrifsättet i Manuscriptet. Detta Fragment handlar om

Q.

Q. Sertorii Krig uti Spanien, som låg så mycket i mörkret. Abboten Hr *Cancelliere* är utgifvare häraf; han har gjort et vackert Företal om Historien af upfinningen, vårdet, m. m. och dedicerat alt til Cardinalen *Rezzonico*. Denne Abbot är ock en af mine intime vänner, och är ganska snäll i Belles Lettres, skrifver sköna latinska versar m. m. Men jag tror at M. H. skal hafva mig en stor obligation, om jag öfverskickar hela Fragmentet; ty ho vet, huru långt det skulle gå ut eljest, innan det kommer til Sverige; se här då *):

Se detta är hela Fragmentet, så mycket man kunnat läsa, och så mycket som är utgifvet; jag har här skrifvit det efter vårt nu vanliga sätt med orden separerade och interpungerade: ty Originalet är med stora vackra bokstäfver, som man kallar *litteræ unciales*, utan någon skilnad mellan orden, allenast på somlige ställen, och aldeles utan signa, comma, punctum m. m. Som jag gifvit anledning, jag säger anledning allenast, ty jag har ingen vidare del i des publicerande, til denna upfinning i Rom, har jag ock velat vara den förste, som gifver del däraf åt Fäderneslandet. Jag beder M. H. publicera Fragmentet sådant som jag det skrifvit här, som är *ganska exact*, efter hvar bokstaf *til pricka*, uti sina Lärda Tidningar, ad acuenda ingenia nostratium; til exempel Hr Riddaren *Ihre*, som har optimum argutissimumque nasum och älskar *T. Livius* så mycket, torde strax känna igen honom på lineamenterne; det vore artigt, om en Svensk tog sig före, at skrifva öfver desse Sententierne et Commentum, utan at

*) Fragmentet, såsom sedermera flere gånger, äfven i Sverige, trykt, införes ej.

at se hvad Hr *Giovenazzi* skrifvit, huru han af detta uplyser gamla Geographien af Spanien, Historien och Palæographien; men M. H. lärer finna, at det är lättare illustrera et sådant Fragment i Rom, Antiquiteternes hemvist, än uti Sverige: dock med de små Anmärkningar i brädden blir saken mycket lättare; de kunna sättas under såsom Noter, om M. H. trycker det, hvarom jag beder, för at göra det almänt.

Just i morgon bittida rese vi från Turin, och i öfvermorgon skole vi passera Alperne på Mulåsnor, vil Gud! så at härefter skal jag aldrig besvära M. H. med Cis-Alpiniska eller Subalpiniska Bref. Vid Geneve blifve vi mycket litet; vi skole ännu en gång se den döende Voltaire, om han vil allenast släppa oss in; sedan ärne vi se den store *Halter* uti Bern, til hvilken vi hafve bref ifrånHr Öfverste *Stahl*, som följer Prinsarne af Holstein, hvilke ock sjelfve bedt oss mycket hälsa honom. Sedermera skole vi bjuda til at se det öfriga af Sweitzerland; så til Strasburg - - Jag skal icke glömma at se vår store Hjeltes Minnesstod vid Oppenheim. Vid Amsterdam skal det decideras, om vi kunne få se England, eller böre resa rätt fram hem.

P. S. En märkelig Nyhet från Portugal, el. at Konungen gifvit ut nya Constitutioner nu nyligen för Universitetet i *Coimbra*, som äro långa och omständeliga: Studierne komma nu at drifvas på en annan och ny fot; man skal få se, at Portugal härigenom aldeles ändrar face. Konungen säger, at Professorerne skola förklara Ridd. *Linné* i sine Botaniska Föreläsningar, såsom den bästa och största. - Här i *Turin* är en lärd och snäll *Poete*, som är Hr *Boccardi*, hvilken skrifvit flere Italienska Poëmer; håller nu på at sätta öfver den store *Thomsons* Årstider ifrån Engelskan; Våren är redan färdig på sköna Italienska versar. - Om *Arsenal*, *Lustslott*, som äro

rått vackra, skrifver jag intet; ehuru jag annoterat i min Journal flere curieusiteter, som icke stå i några Res-böcker. - Jag vet ingen, som jag är skyldig bref i Sverige, mer än Hr *Marks von Würtenberg* och Hr *Lidén*; hälsa dem och säg at jag icke glömt bort mine obligationer, och at jag beder dem tro sig godtgjorde & acceptas mihi referre alle desse 14 Bref, som til antalet öfvergå Apostelens Pauli, och dem jag nu på en gång sänder M. H. tilhanda. Må nu altid väl, och glöm aldrig m. m.

BIHANG
TIL FÖRSTA DELEN.

Bref,

Til Hr Cancellie-Rådet och Riddaren Herr CARL REINH. BERCH, dat *Rom*, d. 4 Maji 1772.

Vålborne Hr Cancellie-Råd, och Riddare af Kongl. Nord-Stjerne-Orden.

Jag var i Neapel, når jag hade den åran få del af Hr Cancellie-Rådets Commissioner, genom Hr Kongl. Bibliothecarien Gjörwells Bref; och derföre icke kunnat förr upvakta med Svar.

Öfverskriften öfver *St. Britas* Kyrkodörr hår i Rom, vid *Piazza Farnese*, år en enda rad med Munkstil, som orått hår i landet öfver alt och i Frankriket kallas *Gothique*, uti en hvit af-lång Marmor-skifva uthuggen. Caracterene åro icke af den åldste och svåraste Munkstil, utan lik den Skrift, som man kallar *texta* hos oss; men sjelfva orden lyda så: doms: ste: birgitte: uastenen: de: regno: swesie: instaurata: ano: dni: 1513: uß: Så åro sjelfve orden, och emellan hvart åro tre puncter satte; det siste ordet år ganska otydligt, torde hånda det skal vara *Jesus* (ihs). Hela Inscription vil såga: *Domus Sanctæ Birgittæ Vastenensis de Regno Sveciæ instaurata anno Domini* 1513. IHS. Äfven så åro inuti Kyrkan två Inscriptioner i Munkstil, som man hår och äfven i Frankriket kallar *Characteres Gothici.* Dår år ock et Epitaphium öfver den sidste Svenske General-Superior i Klostret, som lyder således:

lunda:

lunda: *Laurentius. Benedicti. Frater. Ordinis. S. Brigide. de Monasterio. Vastenen. Quondam. Rector. Hujus. Hospitalis. Natione. Swecius. Obiit. Anno. M. D. XXIII. D. VIII. Julii.* Vid höger, når man kommer in uti Kyrkan, år Herr Grefve *Nils Bjelkes* Grafvård, den M:sgr *Casali*, Gouverneur uti Rom, låtit upsåtta och bepryda; den år af hvit Marmor, med uthuggningar eller Sculpturer uti bas-reliefs; 2 Genier båra Grefvens Portrait; dårunder står denne Inscription: *Nicolao Comiti de Bielke, Holmiæ nato, Sveciæ Regibus Affini, & Cubiculi Præfecto. Ob Catholicam fidem singulari animi constantia, Conjuge carissima, avitis bonis honoribusque patriis relictis, ad Clementem XII profecto, detestata Lutheranorum, in Quirinalibus Ædibus Pontificis indulgentia excepto, Senatore Urbis omnium Ordinum Principumque Christianorum plausu renunciato, per annos XXVIII summa æquitate Magistratu perfuncto, Romanorum Pontificum benevolentia & Capitolinæ Curiæ laudibus cumulato, Familia hærede instituta, censu viritim distribuendo, arbitratu Antonii Casali Præfect. Urbis, qui optimo piissimoque amico Monumentum Hoc impensa sua fieri curavit. Vixit annos LX. Obiit pridie Junias.*

MDCCLXV.

Vid denne Inscription kan göras flere Anmårkningar; men jag vil hår allenast göra den erhindring vid *impensa sua*: at Hr Grefve Bielke hade testamenterat til Hr Casali sit sköna Bibliotheque, som har månge utsökte och vackra Verk, och år åtminstone vårdt 10000 Romerske Scudi; således tyckes vål denne Mausoléen vara betalt; arbetet år icke så utsökt; och *Thomas Richi*, som gjort Sculpturerne, tyckes snarare vara en prackare ån en Praxiteles.

Framför store Altaret år en Tafla eller gammal målning, som föreställer *S. Britas Portrait*; man såger

fäger, at det är gjort i Sveriget. Up uti Klostret visar man ännu det rum, däruti St. Brita bodt och blifvit död; där äro ännu famma Sparrar och Tak, och har man sedermera förgylt det gamla rutna trädverket. Här finnes denne Påskriften: *Hic S. Birgitta, audita Missa & Sacramentis perceptis, inter manus S. Catharinæ suæ filiæ & P. Petri sui Confessarii sanctissime obiit anno* 1373 *die* 23 *Julii*. Där innanföre är S. Britas Bönkammare, hvarest ännu det Crucifixet förvaras, som uppenbarade henne så många Revelationes. Här förvaras ock S. Britas Stamtafla, eller Arbor Genealogica, med namn, vapn och årtal uti hvar led; denne tafla är stor och väl illuminerad med åtskilliga färgor; nedanföre står, at den är gifven af *Johan Gultbestern, L. Baro de Sundholm & Fogelwik, ex eadem familia* 1661: jag kan sluta af skrifarten, at en Tysk lärer gjort detta Stamträdet *). Der bredevid är Ärchi-Biskopens *Johannis Haquini Gothi* Portrait, uti Brigittiner-Drågten, med Ärchibiskops-stafven i handen; nedanföre stå desse orden: *Illustrissimus Joannes Haquini Gothus, ex Monacho Vastenensi Archiepiscopus & Primas Upsaliensis Sveciam ab Erico Rege Tyranno liberavit, Vir alias mansuetissimus & piissimus, moritur in Sede Archiepiscopali A:o* 1431. Uti den högra handen håller han en bok, på hvilken är skrifvit: *Pro Ecclesiæ & Regni Libertate*; och uti den andre är, som jag sade, Ärchibiskops-Stafven med et tredubbelt Kors. Detta Huset har alt sedan Drotning Christinas död, som var i sin tid Föreständerska för detta Klostret, varit bebodt af Munkar ifrån Altmünster i Beyern, derest nu

*) NB. S. Brita kallas öfver alt *Principessa Nericiæ*, så uti M:ster som tryckta Böcker; jag går förbi några Fransyske Rese-beskrifningar, där hon kallas *Reine de Svede*, såsom hos l'Abbé Richard &c.

nu Hufvud-Klostret för Orden är, sedan Wadstena undergått en så stor förändring. Nu för tiden bebos det allenast af 3 beskedliga och enfaldiga Tyska Munkar ifrån nämnde ort. De önskade vara så lyckelige, som jag, sade de, nemligen at få se Helgonets ben i Wadstena.

Detta torde redan vara för mycket sagt om S. Brigittas Hus; emedan Hr Cancellie-Rådet och Riddaren allenast begärt Utanskrifterne, och jag har nu få mycket talt om det inre i Huset. Jag tillägger ännu, at detta Kloster, eller rättare kallat *Hospitium*, är underhållit af de Donationer, som en Romersk Fru, *Francisca* Narvi Marci Doter, och gift med Peter de Papazaris, skänkte til Wadstena Kloster-Orden, af devotion för S. Brita, år 1383, då Instrumentet är skrifvit. Efter hennes död skickade *Patres Vastenenses*, twånne Munkar, P. Gervinus och Nicolaus Jacobi, til Rom år 1430, at taga alt i besitning, disponera inkomsterne, och använda en del deraf til Pelegrimer och Främlingar ifrån Sverige, som til Rom kunde ankomma: då anlades Capellet eller Kyrkan, med Påfven Eugenii IV tillstånd, som 1432 stadfäste alt med sit Apostoliska Bref, hvarom kan läsas uti *Constitution. Watstenens.* vid sluter på andre Tomen af S. *Britas Revelationer*. Sedan har det ständigt hört Orden til, oaktadt en Romersk Adelsman ville disputera dem besitningen deraf; men Patres vunno den Processen uti Officio S. Rotæ i Rom 1537. Här bör jag icke förbigå, at uti *S. Pauli Kyrka*, utom Murarne af Rom, uti et Capel, visar man med mycken högagtning et stort Crucifix af träd, förgylt, som skal äfven talat vid S. Brita; det är förvarat, såsom en stor Helgedom. Uti samma Capel är en vacker Statue af hvit marmor, som före-

föreställer S. Brita på knä; den är gjord af Stephan Maderno; derunder står detta Distichon:

Pendentis pendente Dei verba accipit aure;
Accipit at verbum corde Brigitta Deum.
Anno Jubilei 1650.

Utaf *S. Britas Radbands-Penningar* har jag samlat af flere slag, som stå Hr Cancellie-Rådet til tjenst, når jag en gång, vil Gud, återkommer til Sverige; men af S. Eric, Anscharius eller Henric af Finland, har jag icke kunnat finna något sådant Mynt; man brukar ej göra Radband af sådane penningar i andra Helgons namn, än de, som hafva Kloster, Abbatier och Kyrkor, uti hvilka Gudstjenst hålles och Helgedagar, på hvilka sådane Mynt och Radband kunna säljas; och då finner man sin räkning vid, at slå sådane Medailler; men öfver andra Helgon tviflar jag, om man någonsin slagit sådane penningar, och om man gjort det en gång, torde hända vid något solennt tilfälle, såsom vid Canonization, Helgedagar &c. har man icke continuerat sedan, eller förnyat denna Devotion, såsom föga drägtig; men af S. Britas och andre rikare Helgons mynt, förnyar man stämpeln som oftast, och säljer deraf årligen.

Ibland de 1900 *Codices Mss:tos*, fordom Drotning *Christina* tilhörige, som nu occupera en stor Sal uti Vaticanska Bibliothequet, äro icke många som höra til Svenska Historien. Men månge af Drotningens Ms:ter hafva blifvit förskingrade; ty de voro alle til antalet 2145 Codices, på hvilka den lärde Lucas Holstenius förfärdigat Catalogue, hvarom P. *Mabillon* talar uti sin *Iter Italicum*, 52, 53 sidd. Han besåg och examinerade desse Ms:terne, samt talar om den utmärkta Nåd Drotningen bevisat honom.

Hon

Hon har ock vist honom det förtroendet, och inlåtit sig i Discours med honom, samt sagt, at hon icke mycket tycker derom, at de Franske Scribenterne kalla henne i sine Skrifter *Serenissime*: hon vil icke veta af annat, än sit egit namn &c. Drotningen hade köpt desse Mf:ter vid flere tilfällen; största delen hafva tilhört Petavius, hvars namn jag funnit i flere Codices. Denna Salen har namn af *Bibliotheca Alexandrina Reginæ Christinæ*, och Böckerne kallas *Codices Regio-Alexandrini* eller *Sveco-Vaticani;* man brukar dock i almänt tal ständigt nämna dem *Mf:ti Reginæ.* Vid ingången öfver dörren är en stor Marmor-tafla, med denne påskrift: *Alexander VIII Othobonus Venetus Pont. Max. mille nongentos conscriptos Codicis ex iis, quos Christina Alexandra Svecorum Regina undique conquisiverat, selectos, paucis quoque e sua domestica Bibliotheca adjectis, Vaticanæ attribuit Alexandrinæ nuncupatione propriaque aulâ distinxit, Anno MDCXC. Pontificatus I.* Alle desse Böcker stå uti Skåp, såsom öfver alt uti Vatican, så at det har aldeles intet anseende af et Bibliotheque; ty man ser ej en enda Bok i alla desse Salarne, utan at öpna Skåpen, som icke så lätteligen sker, utan *la mancia*, eller drikspenningar, efter Romerska maneret at sälja Indulgentier. Ibland desse Drotning Christinas Codices finnas några af et stort värde. Jag har allenast funnit 2:ne skrifne på Svenska Språket. En är *N.* 1972: *Gottlands åhrliga Ränta eller Jordbok pro anno* 1654 in fol. innehåller ej annat, än nummror och namn på Soknar och Byar på Gottland. Men den andre är af stor betydenhet; den är under N:o 769, och innehåller alle Sveriges Grund- och Fundamental-Lagar, som Drotning Christina haft til sin efterrättelse, uti en Volume in folio sammanbundne; här skal jag anföra titlarne, sådane som de stå

på

på Titeln af hvar Handling: nåmligen 1) *Regements-Forma, publiceradt anno* 1634 *in Julio, ſigneradt d.* 29 *Junii* 1634. Denne Regerings-Form år upſatt af *Konung Guſtaf Adolf* ſjelf fôr ſin dôd, ſåſom det ſtår uti Ingreſſen, til regel och underråttelſe fôr vår Allernådigſte *Drotning och Frôken.* — 2) *Copia af Hof-Råttens Bref Landshôfdingarna tilſkrifne om lagloſorne til Jônkôpings Hofrått*, ſigneradt d. 17 Jun. 1636. — 3) *Konung Guſtaf then fôrſtas Gårdsrått anno* 1534, Upſala d. 5 Mars 1534. — 4) *Konung Magnus Laduluås Stadgar.* — 5) *Strengnes Receſs anno* 1474. — 6) *Wexiô Stadga anno* 1514. — 7) *Weſterås Receſs af* 1527. — 8) *Den andra Weſterås Receſs ſtåld* 1528. — 9) *Konung Guſtafs och Sverjes Rikes Råds Ordinantia, ſom gjordes i Weſterås* 1544. — 10) *Konung Gôſtas Stadgar, ſom uti Her Svente Stureſons brôllop i Nykôping ſamtycktes och beſlutne blefvo å S. Sigfrids-dagen* 1537. — 11) *Rikſens Stadga, ſom kallas Calmare Receſs, hvilket ſkipat och ſtadgat år uti Calmare, S. Bartolomei dag affagt* 1473. — 12) *Stockholms Stads Privilegier d.* 10 *Mars* 1636. — 13) *Copia af Norrkôpings Stads Privilegier af Guſtaf Adolph, Stockholm* 26 *April* 1620. — 14) *Konung Guſtafs och R. R. bref, Upſala die Apoſtoll. Petri & Pauli* 1538, *angående årelôſner.* — 15) *Puncter och Articlar, ſamtykte af Konung och Råd, Ôrebro* 1540 *d.* 24 *Januar.* — 16) *Calmare Receſs och Stadga uti Herr Sten Stures tid anno* 1484. — 17) *Konung Eric af Pomern Stadga.* — 18) *Konung Carl IX Gårdsrått.* — 19) *Konung Carl IX Hôfordning.* — 20) *Kon. Johans Gårdsrått.* Detta alt år uti et Band, och innehåller den ſkônaſte Samling af Svenſka Documenter, ſom man någonſin kan fôreſtålla ſig. Når jag beråttade fôr de hår varande Svenſke Herrar, Grefvarne *Cronſtedt*, Hr Kammar-

herren *de Geer*, och Hr *von Numers*, om denne Recueil, blefvo de pickhogade at låſa den, de hafva ock fullgjort ſin luſt, och har i ſynnerhet Hr Kammarhern de Geer deraf afſkrifvit en ſtor del. Jag vil vål förmoda, at alle deſſe Handlingar finnas uti Kongl. Maj:ts och Rikſens Archivo i Stockholm; faſt torde hända icke ſå tilſammans. Andra Böcker, ſom angå Svenſka Sakerne, har jag icke bland Drotningens Mſ:ter funnit; utom *Braheſka Familiens Genealogie*, hvareſt ock handlas om S. Britas Canonization, ſkrifven af *Johan Guſtaſſon* på Tyſka. Men af Poëmer, Orationer, Diſcurſer, Sonnetter &c. til Drotning Chriſtinas beröm på alle ſlags ſpråk, finnes hår och uti alla andra Bibliothequer til öfverflöd. Uti Påfveliga Archivet uti *Caſtello St. Angelo*, ſom år byggt uppå Kejſer Hadriani Mauſolée vid Tiber-ſtrömmen, finnes *Drotning Chriſtinas Abdications-Act, då hon affade ſig Svenſka Thron*, ſkrifven på Svenſka och underſkrifven af Rikſens Råd och Stånder, med 3 à 400 dervid hångande ſtore Sigiller. Det år et Original, och torde vål et lika lydande finnas i Stora Archivo i Stockholm. Påfven *Benedict XIV* ville veta des innehåll, och anlitade derföre Hans Excellence, då varande Senatorn i Rom, Hr Grefve *Bielke*, at derpå gifva en uttolkning: hvilket Grefven gjorde både på Franſyſka och Italienſka. Detta Document år ſtort, ſkrifvit på Pergament, ovigt at föra och handtera för de månge Sigillerne ſkull, med ſine på Silkes-Snören hångande kupor. Utom des år det aldeles förbudit för alle, at gå in i detta Archivet, åfven uti det andra Archivet, ſom år uti Vaticanſka Palatſet, ehuru jag kom der in en gång af en håndelſe med en reſande Prins, nåmligen Konungens i England Hr Broder, Hertigen af Glouceſter. Der finnes *Drotningens hela Corre-*

respondence med Cardinalen *Assolini* och andra; Drotningen talar måst altid i hög ton, såsom Souveraine; ibland hotar hon, och ibland lofvar hon bevisa Nåd och ynnest. Hvad de Volumer uti Othoboniske Bibliothequet angå, rörande Drotning Christinas Correspondence; så har jag sjelf och många mina Vänner letat derefter, utan at finna igen en enda Tome deraf; månge resande, såsom *Kejsler* och andre, säga at de sedt 17 à 18 Volumer, som alle angådt Drotningen; och nu finnes knapt en enda mer uti det Othoboniske Bibliothequet, som nu år uti det Vaticanske inflyttat. Man håller nu på at göra Catalogue deröfver*). Som detta Bibliotheque stod långe, innan det kom til Vatican, har mycket deraf blifvit förskingrat. Jag tror mig dock på et visst ställe hafva sedt och examinerat desse omtalte Volumer; ännu mer, jag vil nästan bevisa, at Herr Cancellie-Rådet sjelf låst deraf större delen tryckt, utan at veta at det varit utur Othoboniske Bibliotheket: det år såkert de samma, som Hr *Arkenholtz* anförer uti IV Tomen af sine *Memoirer* öfver Drotning Christina; de finnas uti Cardinalen *Albanis* Bibliothek, där jag noga sedt och examinerat dem, utan at Cardinalen vet deraf, som år mycket jaloux om sine Ms:ter. Det år mer än probabelt, at Cardinal Albani fått alle desse Volumerne, på hvad sätt vet jag ej, utur Othoboniske Bibliotheket. Hos samme Cardinal år ock en Buste uti Marmor, som föreställer Drotning

*) Nu har jag nyss fått veta, at uti *Bibliotheca Vaticano-Othoboniana* innehåller *N.* 2481 Saker angående Drotningen af Sverige. I *N.* 3007 äro hennes Bref, och likaså *N.* 3179. Mera fins där icke som angår Drotning Christina. Denna underrättelsen har jag fått af en min Vän uti Vaticanska Bibliotheket, som på min begäran gått igenom alla Othobomiska Ms:ter; och försäkrar mig, at der icke står flere til finnandes i den saken.

Christina; det år et Original. Hon ser dår vackrare ut, ån på andra hennes Portraiter. Dår såg jag ock många egenhåndiga Mster af Winkelman, som var Cardinal Albanis Bibliothecarius. Jag skulle vål tala mycket hårstådes om Drotningens Papper; men Hr *Arkenholtz* har bespart mig den mödan. Måst uti alle har Drotningen skrifvit med egen hand på bråddarne Critiquer, Svar, Anmårkningar &c. på Latin, om Boken eller Papperet år skrifvit på Latin, på Fransyska, eller Italienska, alt efter Sakens innehåll och hennes egen smak: Hon år ganska Laconisk i sina uttryck, och såger i få ord mycket. Jag har ej sett mera håraf, ån 14 Volumer in fol. Torde hånda flere finnas uti Bibliotheket, som ännu ej år stålt i ordning. Hr Canonicus *Fantoni* (en snåll Astronom och Mathematicus ifrån Bologna, som utgifvit flere böcker) år nu Cardinalen Albanis Bibliothecarius han har funnit Bibliotheket i den fullkomligaste oordning, alt i huller om buller, fullt med dam: han arbetar nu dageligen på at såtta böckerne i ordning, och classificera dem samt göra deröfver en Catalogue.

Men måst i alla Bibliothequer i Rom har jag sett Mster, som röra de Svenske Sakerne, i synnerhet Konung Gustaf Adolf och Drotning Christina. Det år otroligt, at Konung Gustaf Adolf kunnat blifva så högt berömd i Rom, som jag funnit det uti flere Handskrifter. Uti Cardinalen *Corsinis* Bibliotheque, (som nu bor aldeles i samma Palats, dock omlagat, som Drotning Christna bebodt förut, och har jag dår sett samma Kammare, dåruti Drotningen dödt; dår åro vackra Trågårdar med Alléer af Lager efter Romerska sättet, och Vatn-Cascader; dår samlades fordom Arcadiska Academien, hvilken Drotningen inråttade): uti detta Bibliotheque, såger jag, råkade jag på et Mst på Italienska, som hade til titel: *Om*

Ko-

Konung Gustaf Adolfs Död; jag våntade at dåri få råka många Anecdoter, men fan icke annat, ån et högt beröm öfver denne store Konungens dygd, hjeltemod, krigs-åra, insigt i alla Vetenskaper &c. Uti hvar rad nåmnes han *Gustavo Adolfo il grande.* Uti et annat M:st i samma Bibliotheque, skrifvit på Latin, jåmnföres Konungen med alle Generaler, som funnos på hans tid, och sedan bevises vidlöftigt med många skål, at Konung Gustaf Adolf af Sverige öfvergår dem alle; Auctorn undersöker ock orsakerne til Kriget: "Icke år det Religion, såger han; ty Konungen af Frankriket har ingått i förbund med Hjelten af Sverige, och Churfursten af Beyern år neutral: utan han vil minska och dåmpa den Österrikiska Magten, och förskaffa Kejser-Kronan åt Beyerska Churfursten". Til slut, fruktar Auctorn, at Konungen förer sin segrande Armée in uti Italien; ånteligen såger han, at man trodde, det han ville göra sig til Romersk Kejsare: *Romanorum Regnum affectare Rex creditur.* Detta M:st år uti *N:o* 712; år daterat *Ravennæ Prid. Kal. Mart.* 1632. Hår finnes ock en Relation på Italienska, *om K. Carl Gustafs Begrafning uti Stockholm den* 14 *Nov.* 1660. Drotning Christina var dår ock tilstådes, men kom icke med til den stora Måltiden om aftonen, utan spisade för sig sjelf. - - - Jag bör ock hår nåmna några af de öfrige Mſ:ter uti Corsiniska Bibliotheket, som höra til Svenska Historien. *N:o* 244 om den Hel. Stolens Råttigheter til Sveriges Rike. *N:o* 283 handlar om de Apostoliske Missioner til Sveriges Rike. *N:o* 172 innehåller Instruction för de Påfvelige Legaterne, som voro sånde för at möta Drotning Christina. *N:o* 691 om den Insulte, som gjordes Drotningen af Folket i Hamburg. Dårstådes finnes ock et Bref ifrån Munken P. *Joh. Bapt.* Gue-

Guemes, Drotningens Confessor, skrifvit uti Insprück. Alle desse Mf:ter åro på Italienska Språket. *N:o* 24 år en lång Gratulation til Drotningen öfver hälsans återfående: på Latin. Där fins ock Hr Grefve *Bielkes* Genealogiska Tråd, så ock en beråttelse om hans besynnerliga sjukdom. — Uti *Bibliotheca Vallicellana*, som åges af Patres Oratorii Romani S:ti Philippi Neri, finnas flere Mf:ter, som röra de Svenske Sakerne: et Bref, dat. d. 22 Aug. 1632, talar om hvad författning man borde gjöra, i fall Konungen af Sverige vinner Seger emot de Catholska; där säges, at Konungen år uti Frankfurt utvald til Kejsare öfver Tyskland, och at han vil angripa Italien och sjelfva Rom. Där finnes ock en Beskrifning öfver Konung Gustaf den Stores Krig i Tyskland emot de Catholska. Et annat Mf:t *de Statu spirituali & politico Regni Sveciæ, & de iis, quæ acciderunt postquam ejusdem regni possessionem cepit Gustavus Rex Poloniæ, Princeps Catholicus, cum restitutione orthodoxæ fidei ibi facta Auctoritate ejusdem Regis, & de magno beneficio, quod derivari potest in religionem Catholicam ex eodem regno Sveciæ in finitima regna & provincias, præsertim Philandriæ, Muscoviæ, in portum Calmariæ ad Mare Balthicum, Portum Elsburgensem extra fauces Daniæ.* Mf:t in 4. Uti denne långe Tituln åro några misstag i skrifningen: för *Gustavus* bör väl läsas *Sigismundus*; för *Philandriæ* bör läsas *Finlandiæ*. Uti et annat Mf:t år *Descriptio Portus Elsburgi in Westrogothia.* Där finnes ock en Copie af *Drotning Christinas Bref til Cardinalen Azolini*, skrifvit 1683 på Italienska: uti hvilket hon försäkrar honom, at hon aldrig i verlden fått kärare tidning, ån den, som Cardinalen då gifvit henne skrifteligen vid handen, nämligen at Påfven återtagit den Pension af 12000 Scudi (vid pass 6000 Holländ-

ländska Ducater) som Drotningen härtil åtnjutit; "detta var, säger hon, den enda fläck min lefnad haft, och et Guds Syndastraff, hvarmed han velat förödmjuka mit högmod; nu kan jag se, at jag är fullkomligen i Påfvens tycke och gunst, när han gör mig en så besynnerlig faveur, och borttager Pensionen til min så stora ära". Hon beder Gud bevara sig, för vanitet och högmodig glädje vid detta tilfället. "Hon hade önskat, säger hon vidare, at Påfven hade kunnat taga af henne 100000 Scudi i Månaden; ty det skulle varit en hjelp för Kejsaren, värdig en Påfve (ty denne Pension fråntogs henne då, för at gifva den åt Kejsaren til hjelp emot Turken, som då belägrade Wien). Änteligen beder hon Cardinalen, tacka Påfven och Cardinalen Cibo på hennes vägnar, för den godhet henne vederfarits, at hon blifvit lättad ifrån denne Obligation, som ifrån en tung börda. Här är ock et annat *Drotningens Bref til Konung Johan III i Polen*, skrifvit uti Sept. 1683, äfven på Italienska: det består uti de utsöktaste Complimenter til Konungen, för det han befriat hela Christenheten ifrån Turken, genom den stora Seger han vunnit, då han undsatte Wien. Han har icke allenast vist sig värdig Polens Krona, utan ock hela Verldens, om den varit af Himmelen ämnad til en enda Monark. Alla andre Konungar hafva, at tacka honom för sine Staters Conservation, "och jag, säger hon, som icke mera har något Rike, är Hans Maj:t skyldig min Independance och mit Lugn, som jag värderar mer än alla verldens Riken". Hon har aldrig förut känt sig afundsjuk; endast en så stor Konungs egenskaper hafva nu för första gången upväkt hos henne denne nye passion, derigenom at han genom så stora fatiguer och besvärligheter, genom så stort courage, har blifvit Chri-

sten-

ſtenhetens Befriare &c. Mſ:t år mårkt med *N:o* 45. Torde hånda det icke miſshagar Hr Canc. Rådet at ſe hårſtådes en Anmårkning, ſom, ehuru på långt håll, hörer til Sveriget, ty den talar om Japhet och hans efterkommande; den ſtår på förſta bladet uti et Hebreiſkt och Grekiſkt Mſ:t på Pergament i detta Bibliothequet; ty Pentateuchus på Hebreiſka och Fyra Evangeliſterne på Grekiſka hafva blifvit i en och ſamma Volume ſammanbundne, och främſt ſtår följande Nota på Latin med ſtora bokſtåfver: "Yaphet Filius Noë ejusque poſteri per rectam ſemper ac legitimam lineam deſcendendo poſt diluvium habitaverunt quendam Græciæ montem difficilem profecto ac inacceſſibilem Zumarram dictitatum, ubi liberam penitus rempublicam erexere, ſuperiorem alium non recognoſcentes niſi Deum. Hanc antiquam prioremque libertatem adhuc conſervant. Ex qua Zumarræ Republica originem traxerunt Comneni Principes, qui per multos annos Conſtantinopolitanum imperium tenuerunt: & ab Iſacio primo Comneno Conſtantinopolitano Imperatore alii plerique in imperium ſucceſſere, ac Macedonico regno potiti ſunt, deſcendendo ſemper de patre in filium legitimum usque ad ultimum Conſtantinum Comnenum, qui tandem a Maumethe Turcharum Rege ab his regnis pulſus, in Italia obiit, Aranito filio unico relicto ſuperſtite, Anno Domini milleſimo quingenteſimo quinquageſimo". Uti denna *Bibliotheca Vallicellana* finnas ock Cardinalen *Baronii egenhändige* Anmårkningar öfver *Martyrologium Romanum.* Men en beſynnerlig Anmårkning, gjord af Drotning Chriſtina ſjelf uti en tryckt bok, finnes uti *Bibliotheca della Santa Croce in Hieruſalem;* boken år: *Bibliotheca Hiſpana, ſive Hiſpanorum, qui usquam unquamve, ſive Latina, ſive populari, ſive alia quavis lingua ſcripto aliquid con-*

ſi-

signaverunt, notitia &c. Auctore D. Nicolao Antonio Hispalensi, Romæ 1672 i fol. Tomi II. På den 141 sidan i Tom. I gifver Auctorn notice om de af Balthasar Campuzano utgifne böcker; och ibland annat, at han, under namn af D. Francisco della Carrera, utgifvit *Conversion de la Reyna de Suecia, Roma* 1656 in 4:to, på Spanska. Desse orden har Drotningen strukit under, och uti brädden med egen hand skrifvit:

"Chi l'ha scritta nò
"La sa, e chi la sa
"Nò l'ha mai scritta.

Den, som skrifvit den (nämligen om Drotningens Conversion), *vet den icke; och den, som vet den, har den aldrig skrifvit.* Denne boken har för detta hört til Cardinalen Besozzi, som på första bladet anmärkt, at "bägge desse Tomerne äro af Drotning Christinas af Sverige böcker, och blefvo af mig köpte utur Cardin. Othobonis Bibliotheque &c." Desse Tomerne äro uti rödt läder inbundne, med guld öfver alt fullsatte, och Wasa-Vapnet på hvardera sidan och ryggen flere gånger med guld instämplat, som är en Kärfve af 7 store hvete-ax ombundne. Hr Kammarherren *de Geer* och Hr Bar. *Rudbeck* copierade af emot fönstret Drotningens egna Caracterer, så at de blefvo så aldeles lika som de voro stämplade. Här finnas flere böcker, som hört Drotningen til; på ryggen står måst altid en trykt etiquette med desse orden: *in usum Reginæ.* Jag har ock i flere Bokstånd härstädes sedt sådane böcker til salu med samma Inscription uppå; de äro icke rare i Rom. Den Spanska boken, som handlar om Drotningens Conversion, hvars titul Drotningen understrukit &c. han jag ock upsökt och examinerat; där finnes ingen ting

märkeligt, om icke Kopparstycket, som står främst, hvilket föreställer Påfven Alexander VII sittandes taga emot Drotningen, som ligger på knä och framgifver åt honom Tre Kronor på et fat: ofvanföre flyga tvånne Genier, eller Änglar, som underhålla en stor Konglig Krona, bestrålad af Solen, under hvilken äro desse orden, åt hvilka Påfven pekar med sit finger, och visar åt Drotningen: *Manet ultima cælo.* Underst på Kopparstycket står detta Distichon:

Si Tibi, Alexander, ternas Christina coronas
Offert; in cœlis ultima certa manet.

Men det är mera betydande at tala om hela Böcker, som Drotning Christna öfver alt apostillerat i bråddarne. Jag hade fått höra, at en sådan *Locoenii Historia Svecana* fants uti Ärke-Biskopens *Ludovici Valenti Bibliotheque;* men som han är frånvarande uti Lucerne i Sweitz, såsom Påfvelig Nuntius, var det nog svårt, om icke omöjligt at få se denne boken, i synnerhet som Bibliothequet stod inlåst uti Duca de Bracciano Palats. Som det interesserade mig nog mycket, at få se Drotning Christinas Anmärkningar öfver Svenska Historien, upletade jag alla möjeliga vägar, til des jag änteligen fick se denna efterlängtade Boken, och derföre har jag i synnerhet at tacka Cardinalen *Marefoschi*, och Abbaten *Stephan Galli*, Cancellist hos Stats-Secreteraren Cardinalen Pallavicini. Hr Abbé Galli hade den godheten, at icke allenast upsöka Boken hos Hertigen af Bracciano, utan ock copiera åt mig alle Drotningens Noter, som jag nu äger: alt har Drotningen härstädes skrifvit på Italienska. Til ex. Vid sid. 714, (Editio Francof. & Lipsiæ 1676 in 4:to) därest talas om Kon. Carl X, som ännu var allenast Pfaltzgrefve, vid de orden *Dux Exercitus* har Drotningen skrifvit

i bråd-

i brädden: *Se non havesse havuto il difetto di ubbriacarsi sarebbe stato uno delli piu grandi huomini di Suezia.* Således äro anmärkningar hela boken igenom. Sid. 863 nekar hon aldeles, at *Albert* af Meklenburg varit Konung i Sverige; med mycket annat, som här vore för vidlöftigt at anföra — Hos Monsigr *Casali*, Gouverneur i Rom, äro *Memoires de ce qui s'est passé en Svede & aux Provinces voisines, depuis l'année* 1639 *jusques à l'année* 1652, *ensemble le demelé de la Suede avec la Pologne, tirez des Depeches de M:r Chanut, Ambassadeur pour le Roi en Suede, par P. Linage de Vauciennes. à Cologne chez Pierre du Marteau*, 1677, 2 Tomer uti 12. Desse har ock Drotningen fullskrifvit med sine anmärkningar på Fransyska, så mycket som fåt rum uti de smale bråddarne; denne Boken har fordom hört til Hr Grefve *Bielke;* jag har förut omrört, at Hr Casali fått hela hans sköna Bibliotheque. — Hos Hr Cardinalen *Marefoschi*, som har et vackert Bibliotheque, finnas månge Böcker, som hört Drotning Christina til, på hvilka står: *in usum Reginæ* med Wasa-Vapnet; ibland andra är där en Bok. som kallas *Histoire de Dannemarc*, uti hvilken *Hugo Grotius* öfver alt gjort anmärkningar i bråddarne. Cardinalen har ock sedt en *Bossuets Cateches*, apostillerad af Drotn. Christina, som skrifvit vid hvarje article vissa bevis och orsaker, hvarföre hon ändrat sin Confession. Jag känner nu så väl Drotn. Christinas hand, at jag icke mer misstager mig derpå: den är icke särdeles vacker, stundom olässlig och krånglig; *sit venia dicto* för mig, som icke har den lyckan skrifva annat än kråkfötter sjelf. Jag kom en gång til Ärke Biskopen Grefve *Garampi*, som nu är Påfvelig Nuntius i Polen, och fick se uti hans vackra och ansenliga Bibliotheque et MS. på Italienska, som hade hvarken början

 eller

eller ånde; deri handlades om Svenska Historien. Jag vardt straxt varse Drotningens hand, som korsat, utstrukit och corrigerat Auctorn, samt satt sina Noter i brådden. En Drotningens Note år mårkvårdig: Auctorn har skrifvit, at tilnamnet *Vasa år nytt, och at Polackarne och Tyskarne gifvit detta namnet åt Svenska Konunga-Familien af Vansel* &c. Drotningen har strukit et stort Kors öfver desse Linier, och skrifvit der bredevid i kanten denne Critique: *Poco pratici delle cose di Suetia. Si dubita che abbiano voluto dir Arselo Vansel, e che ne habbiano fatto per corruzione Vasen, li cognomi però sono quasi Sinonimi, significando manipoli e (Thosei**) *nome dato dal Re Erico il victorioso, del quale potrebbe esser uscita questa cosa.* Håraf synes klarligen, at Drotningen, som kånde Svenska Sakerne i grund, såger at Wasa-vapnet bereknade en *Kårfve*, och det år kommit af Konung *Eric Segersåll.* Vidare långre fram såger Auctorn, at Drotn. Christina adopterat detta nya Vapnet; men Drotningen har understrukit desse orden och skrifvit dervid i brådden, at det icke år sant, utan at hon conserverat det gamla vapnet. Prelaten *Garampi* vardt så glad, når jag sade honom, at detta var Drotningens *adnotationes autographæ*, at han knapt trodde at det var sant. Jag tror eljest, at Drotningen i hast confunderat K. *Eric Segersåll* med K. *Eric Årsåll*, som var 100 år förut; ty hon såger först *Arselo* Vansel, som vil vål såga Årsells knippa, och sedan såger hon at det år kommit af Kon. *Erico victorioso.* Utom des har denna lårda Drotningen uti anförde *Loccenii* Historia på den 75 sidan, vid de orden *tam regali quam nobilium* &c. skrifvit desse orden: *Arseliana detta da suoi la Gustauiana;* hvarmed hon velat gifva

*) Det ordet, jag inneslutit, kan icke låsas.

va tilkånna, at den vålsignade Gustavo-Wasiska Familien år ursprungen af Årsåll. At betekna en stor ymnoghet och rik årsvåxt, hafva våre Gamle brukat en Kårfve med sine fulle ax, som var samme Symbolum och Emblema (om icke mera betydande), som Cornu Copiæ eller Amaltheias hos Romare och Greker: detta har kunnat hafva sin början under Kon. Eric Årsåll, under hvilken skörden varit så ymnog. Åtminstone ser man håraf, at Drotningen tagit Wasa-vapnet för en Sådes-kårfve och brukat det så på sina Böcker, som jag förut anmårkt, och icke för en Fascine eller Ris-knippa, som brukas vid grafvars fyllande &c. Jag hoppas, at Hr Cancellie-Rådet icke ogunstigt uptager mine digressioner. Man kan håraf se, huru Drotningen anvånde tiden i Rom. Alle Bibliothequer hårstådes vitna derom; alle utkomne nye Böcker låste hon, och gjorde deröfver anmårkningar; alla Lårde adresserade sig til henne; hennes Sålskap var Böcker, hennes Hof voro de Lårde; hon anlade Academier, den Arcadiska har sit ursprung af henne, såsom Herdinna i denna Academien tog hon et främmande namn, som ånnu brukas hos alle Arcaderne; hon kallade sig *Basilissa*, hvarom låses uti *Historia Academiæ Arcadicæ*, som hår i Rom på Italienska år utgifven. Hon låt hålla hos sig Sammankomster, deruti man uplåste Dissertationer, Poëmer, Afhandlingar och Problemer i alla åmnen, hvaraf jag sedt flere Original-Manuscripter uti Cardinalen Albanis Bibliotheque och annorstådes. Hvart hon tog vågen hade hon Muserne i följe; hon alstrade dem såsom en Mnemosyne; det var ingen annan skilnad på henne och Apollo, ån Könet allena. Det år derföre icke underligt, at man i alla Bibliothequer finner så mycket Lof-Skrifter öfver en så stor Skyds-Gudinna för all lårdom och vitterhet.

Uti

Uti Vaticanska Bibliothequet, *N:o* 1941 af Codd. MSS. Christinæ, år en Eloge öfver Drotning Christina af 22 Nationer; den kallas *Concordia Linguarum Collegii de propaganda Fide ad Svecorum Reginæ encomia celebranda.* Hår föreställes en af hvar Nation, som uphöjer Hennes och den Store Kon. Gustaf Adolfs beröm, nåmligen: I. *Syriacus*, II. *Indus*, III. *Arabs*, IIII. *Illiricus*, V. *Hispanus*, VI. *Polonus*, VII. *Germanus*, VIII. *Bohemus*, VIIII. *Hollandus*, X. *Walachus*, XI. *Græcus*, XII. *Moldavus*, XIII. *Armenus*, XIIII. *Lusitanus*, XV. *Albanensis*, XVI. *Saxo*, XVII. *Ungarus*, XVIII. *Hebraicus*, XVIIII. *Persa*, XX. *Turcicus*, XXI. *Gallus*, XXII. *Latinus*. Til ex. *Illiricus* såger så: "O Regia Gustavorum & Adolphorum Domus, Laurorum domicilium, Palmarum nemus, sedes Trophæorum: Quæ Sceptra meruit non magis Sanguine accepto Avorum, quam effuso hostium, in qua Coronæ certarunt cum Laureis; cujus quot Alumni, tot Heroës; sed omnibus una Christina Heroïna major, quam Domus tam augusta non cepit. Micat inter omnes ceu Stellas inter Luna minores." *Hispanus*: "Currit Hispania per inaccessas magni oceani undas, ad ultimas orbis plagas Catholicum ferre nomen non timet; sed amplissimo laudum tuarum pelago me committere, etiam Hispanus non audeo, immo ne certo succumbam naufragio, sufficit Catholicam Heroïnam procul adspicere & admirari." *Ungarus*: "Ecquis Magnum Gustavum Regem Patrem Tuum digne laudare possit? Cujus ensis omnes belli nodos amputavit, fatigavit famam materia triumphorum, fulmen Martis ultra Scipiones fuit. Ubi ejus virtus luxit, aciem perstrinxit; ubi arsit, incendit castra, fortunam arbitrio suo suspendit." *Gallus*: "Suscepit Patris regnum Filia hæreditatis jure & virtutis merito vix adulta Sceptro par: auxit coronam togæ & belli artibus

bus armata Minerva. Civibus grata: externis admirabilis: hoſtibus terribilis. Imperavit domi uti mater, foris uti Bellona: Rempublicam privatis rationibus anteposuit. Vidit Svecia, quod optabat Plato, Reginam Philoſophantem & Magiſtram Politices. Imperium minus in corpora, magis in corda exercuit." Men jag måſte tillägga Svenſka Nationens beröm af *Polonus*: "Fortunata Suecica Gens nacta Reginam, cui nemo par fuit. Sveci corpore valido, erecto, habili, ore eleganti, ſpecie inſigni, ingenio acri, judicio maturo, indole generoſa, moribus ſuaves, genio candido, magnanimi, fortes, digni, apud quos Regina Chriſtina imperaſſet. Nata eſt inter eos Phœnix; non Arabica, ſed Svecica inter virtutum odores: omnia Phœnix præter cineres: quos ne admitteret, ad Catholicam fidem tranſit." *Germanus*: "Felix Sveciæ Regnum: genio ſoli & cœli ſitu commodum, poſitione idoneum: in area Europæ, in orbis faſtigio conſtitutum, natum factumque ad imperium, benigno ſiderum aſpectu affluxuque radiorum beatum. Ideo Chriſtinæ Auguſtæ Heroïnæ cunabulis deſtinatum, & quamquam frigidum Gratias habuit, in quarum ſinu nata eſt Veſtra Majeſtas, quarumque amplexu excepta, mox Sol Regni & Orbis futura." Hr Baron *Rudbeck* har copierat af detta och många andra curieuſiteter uti Vaticanſka och de andre Bibliothequerne. En Bok i Mſ innehåller *Eloges Sacrés de la Sereniſſime Reine de Suede Chriſtine* &c. Här finnas flere Anagrammer, til ex. *Chriſtine Reine de Suede* är ſålunda vändt i Anagramme: Dieu deſire Chretienne, Chretienne deſire Dieu. *Regina Svecorum*: Sum vere cor agni. *Chriſtina Svecorum Regina*: En virgo ſum, en arca Chriſti &c.

Men nu är tid at ſvara på den ſiſta puncten, hvarom Hr Cancellie-Rådet frågar i ſit gunſtiga Bref; näm-

nämligen, at få underrättelse om Påfven *Alexandri VIII Medaille*, som han 1690 låt slå öfver Drotning *Christinas* Bibliotheks flyttande i Vatican, med desse orden: *Addito in Vaticano Sapientiæ pabulo ex Regiis Christinæ Thesauris*. Denne Medaille omtalas hos Bonanni, Venuti *) och Arkenholtz; men jag har aldrig kunnat finna honom in natura, ehuru flitigt jag sökt derefter; icke heller har någon af de snällaste at känna Medailler kunnat sagt mig, at de sedt densamma. Torde hända, at Lorenzani slagit några exemplaires, och at stämpeln sedan gått sönder. Jag har gått så långt, at jag upspanat Stämplarne til Drotning Christinas Medailler, som hon sjelf låtit göra; de kunna ock stå til köps för lindrigt pris; alle stämplarne äro 32 st., nemligen 23 reverser och 9 som föreställa Drotningens Bild i olika storlek: för hvarje stämpel begäres 20 Scudi, eller 10 Ducater, de hafva väl kostat Drotningen 10 gånger mer, men när penningar komma, vet jag vist at man får dem för 5 Ducater stycket, som för 32 gör 160 Holländska Ducater. Men den som vil allenast låta aftrycka Medailler åt sig uti Bronze, så betalar han en Ducat stycket. Ägaren heter Michaële Morelli, bor nella Strada di Coronari, hans Skylt är *Aquila vera*. Jag har ock varit hos Påfvens Medaillisté Hamerani, som har i förvar alle stämplarne i ordning af 44 Påfvars Medailler, neml. ifrån Martin V år 1431 til närvarande tid, som gör mer än 500 Medailler. Här är ock en och annan öfver Christina, men den omtalte finnes icke. Man har in alles här i Rom slagit 36 olika Medailler öfver Drotningen, af hvilka inemot 10 stämplar äro förkomne eller förstörde, de öfrige finnas som jag sagt, och äro väl con-

*) Se *Rudolphi Venuti Cortonensis Numismata Pontificum*, *Romæ* 1744, in 4:to, den 314 sidan.

conserverade: dersammastådes har jag ock sedt några stämplar af Ludvic XIV Medailler, at förtiga andra. Således åro de vackra saker, denna stora Drotningen ågde, kringspridde med hennes Namn kring hela verlden, som tyktes hafva rättighet at beundra och vörda henne. Hennes Bibliothek och Ms:ter åro på Vatican. Hennes sköna Medaille-Samling år hos Duc de Bracciano, som årft den efter Odescalchi; den utgör det båsta Mynt-Cabinet, som finnes i Rom: man kan se *Cavielli Index, seu Catalogus Numismatum Reginæ Christinæ, in 4:to* 1692, samt *Museum Odescalchium seu Thesaurus antiquarum Gemmarum, Romæ* 1751, 2 Volumer in folio, hvaraf en ny Edition år utgifven hårstådes 1753. Hennes Statuer och Buster samt Antiquiteter åro i S. Ildefonse uti Spanien; hennes Taflor och Målningar hos Duc d'Orleans uti Palais Royal i Paris. Uti Sverige mins jag icke något efter henne, om icke hennes Ritbok, som upvises i Upsala Bibliotheque; man kunde nu skaffa sig stämplarne af hennes Medailler. Rom åger det pretieusaste och måsta af hennes qvarlåtenskaper, åfven hennes kropp. Hennes Mausolée uti S. Peters Kyrka, börjad på Påfven Innocentii XII befalning och fulkomnad under Clemens XI år 1702, år et dyrbart Monument: Chevalier Carl Fontana har dertil gifvit dessein. Bas-relieferne på Grafven frammantil åro af Teudon, en Fransysk Sculpteur. De 2 Genierne åro af Ottone. Drotningens Medaillon af Metal år guten af Giardini tillika med Kronan, Lagren och de andre Ornamenterne. Alt år af flere slags dyrbar Marmor och af olika fårg; Kistan år af Jaune antique; Inscription år af svart Marmor; Nichen år af Verd antique, Cornichen deromkring år af Lumachella; Bindlarne af Verd antique, med Speglar af Jaune antique &c. som åro mycket dyrbare Marmor-slag. Ritningen på denne Mausoléen,

Björnst. Br. I: 68. Yyy så

så ock Inscription, finnas hos Hr *Arkenholtz*. Bas-reliefen föreställer Drotningen afläggande i Inspruck Profession af Romerska Låran för Lucas Holstenius, Påfven Alexandri VII Deputerade d. 3 Nov. 1655, i nårvaro af Årke-Hertigarne Ferdinand och Sigismund ifrån Österrike &c., hvilke hår uti Bas-reliefen åro förestålde. Men om Kroppen år lagd uti denne Marmor-kistan, som *Keisler* säger uti *sin Resa*, 50 *Brefvet*, eller sid. 557 (edit. Hannover 1751 in 4:to), och, om jag mins rått, åfven Hr Arkenholtz, derom har jag orsak at tvifla. Ty man visar stållet, hvarest Drotningens Lik år förvarat, uti den underjordiska Kyrkan, under S. Peter, som kallas *sacre Grotte*, och år den gamle Kyrkan, hvaruppå man sedan bygt den andra, som man såkert kan råkna för et Verldens Under. Derunder, eller vid et Altare eller Capel, som kallas *Altare del Salvatore ditto di Callisto III Papa*, vises stållet, hvarest kroppen ligger inmurad och utan någon öpning; icke heller finnes derpå någon påskrift; det år en hvålfd mur af tegelsten, aflång. Hår såga alle med vißhet, at Drotningens kropp år förvarad, och at den icke blifvit flyttad uti hennes Mausolée up i den öfra Kyrkan: icke heller vet någon tala om de 3 Likkistorne, som Hr *Keisler* säger den ena ståt uti den andra, af Cypress, af Bly, och den innersta af ordinairt Trå, deruti Kroppen legat: Ingen vet hår nu för tiden tala derom. Et godt stycke från denne grafven, på et annat ställe, uti denne sacre Grotte ligger Drotningens Hjerta, och hår utanpå står en Marmorsten med desse orden: *Præcordia Christinæ Alexandræ, Gothorum Svecorum Vandalorumque Reginæ: obiit die* XIX *Aprilis M. DC. LXXXIX.* Icke långt derifrån år K. *Jacob III*, eller Pretendenten, begrafven; dår år ock en Marmorsten med denna Påskrift: *Jacobus III, Magnæ Britanniæ, Scotiæ*

&

& Hiberniæ Rex. Vixit annos LXXVII, menses VI, dies XI. Obiit Kal. Januarii MDCCLXVI. Hår ligga ock flere Kejsare, såsom *Otto II* &c. Man ser dersammastådes flere Bas-reliefer och Mosaïquer; ty S. Peters Kyrka år åfven rik och kostsam ner-in-under. Man såger hårstådes almånt, at den, som vil kånna vårdet och kostnaden af denna Kyrka, bör se henne vål på 5 sått; utan på, innan til, ofvan uppå, ner under, och åfven uti des innersta delar och inelfvor, såsom uti Pelarne, som hafva sina trappor och rum. Men at åter komma til vår Drotning Christina. Hon har i synnerhet protegerat *Collegium Clementinum*, som år et berömligt Gymnasium Illustre hår i Rom, dår unge Prinsar och Herrar, ifrån hela Italien, studera och upfostras uti alle nödige Exercitier. Hår förvaras ock Drotningens Portrait. Hår visas uti Bibliothequet 2 store Glober, så ock *le Bleaus* Atlas uti 6 store Volumer, som Drotningen skånkt dit, utom månge andre böcker. Hon bivistade ofta de unge Herrarnes Exercitier, favoriserade i synnerhet Hr *Azolini*, som då studerade derstådes. Rectoren och Professorerne uti detta Collegio hafva sagt mig en liten Anecdote, om orsaken til hennes tycke för Azolini: når Drotningen en gång for til S. Louis Kyrka hårstådes, hörande til Fransyska Nation, och derföre kallad San-Luigi dei Francesi, och steg utur vagnen vid Kyrko-dörren, stadnade hon för orenlighetens skul, och såg efter hvart hon skulle stiga; den unge Azolini, som var dår af en håndelse, tog i hast af sig sin sidentygs-kappa, som man vanligen bår, når man studerar i Collegierne, och kastade den ut för Drotningen, som då steg derpå, omfamnade sedan Azolini och försåkrade honom, at hon skulle komma honom ihog. Hon höll ock ord, och befordrade honom sedan ståndigt ifrån det ena steget til det andra, tils han blef Car-

 dinal

dinal. Hon nämnde ock honom til Executor af sit Testamente, när hon skulle dö &c. Sic maxima in minimis momenta! Hr Cancellie-Rådet och Riddaren torde hafva nöje af, at jag här gjör et Utdrag af P. *Guemes Bref* uti Corsinis Bibliotheque, emedan det innehåller flere Anecdoter. Det är skrifvit i Inspruck d. 3 Nov. 1655 af P. *Johan Bapt. Guemes*, Drotning Christinas Confesseur, til P. Marini, General af Dominicaner-Orden. Han skrifver: at Drotningen skickade honom uti Septemb. månad 1653 til Hans Catholska Maj:t Konungen i Spanien, för at gifva honom tilkänna, at Drotningen vore omvänd til den Romerska Läran, och andra particulariteter: at han for til Madrid och uträttade sit wärf, tracterade allenast med Konungen och Hr Ludvic d'Haro: at han, efter förrättade ärender, reste tilbaka til Drotningen, som då var i Flandern i Sept. månad 1654. Om Jul-afton samma år, litet för Midnats-messan, afsvor Drotningen sin Religion, och gjorde inför honom sin Bekännelse uti Brüssel: närvarande voro, efter Drotningens befalning, Årke-Hertigen Leopold Wilhelm, Grefve Fuensaldagna, General i Flandern, Grefve Pimentel di Prado, Spansk Ambassadeur hos Drotningen, Grefve Montecuculi, General, och Hr Augustine Navarre, Stats-Secreterare hos Årke-Hertigen; alle desse anbefaltes tysthet; för visse orsakers skul: at han alt ifrån denna tiden har celebrerat Messan för Drotningen och administrerat henne Sacramenterne, åfven Pœnitentia: at Drotningen innevarande 3 Nov. 1655 i Inspruck aflagt inför Lucas Holstenius uppenbarligen den Bekännelse, som var gjord lönlig uti Brüssel, och det uti närvaro af en stor Församling uti S. Francisci Kyrka &c.

Af alt det jag här haft äran anföra i korthet, ehuru Brefvet redan blifvit för vidlyftigt, lärer Hr Can-

Cancellie-Rådet finna, huru mycket det finnes i Rom, som angår Drotn. Christina, hvilken hår tilbragte sin lefnad öfver 30 år. Det behöfdes, at en Svensk reste hit exprès och samlade alt det, som hörde til denna Drotningen; jag är viss på, at han skulle få sysla. Hår finnes ock utomdes mycket, som angår de Svenske Sakerne i almånhet: Fåderneslandets ålsta och medlersta Historia kan få mycket ljus ifrån Vatican; men det behöfdes en Man, som icke hade annat at sysla med, utan allenast detta til föremål. Jag bör icke förbigå den Drotn. Christinæ Buste, som står på Capitolium uti det Palatset, dår Conservatori di Roma gifva audience; Busten år af hvit Marmor, och derunder står denne Inscription i en Marmor-tafla uthuggen: "CHRISTINÆ, Svecorum, "Gothorum & Vandalorum Reginæ: quod, instinctu "Divinitatis, Catholicam fidem Regno avito præferens, "post adorata SS. Apostolorum limina & submissam "venerationem Alexandro VII Summo Religionis Anti-"stiti exhibitam, de se ipsa triumphans in Capitolium "ascenderit, Majestatisque Romanæ Monumenta ve-"tustis in Ruderibus admirata, III Viros Consulari "potestate & Senatum tecto capite considentes, Regio "honore fuerit prosequuta. VIII Id. Quint. An. MDCLV.

S. P. Q. R.

Den långa och vackra Inscription på Latinsk Vers, som står på Vatican, uti den långa Gång, som kallas *Corridore di Cleopatra*, år tryckt uti Hr Arkenholtz Memoirer, fast med flere fel. Cleopatra införes dår talande til Drotning Christina, beder henne vara vålkommen til Rom, upråknar några af de vackraste Monumenter som åro at beses, och säger ibland annat, at hon får hår se de sköna öfverlefvor af Grekiska Måsterstycken i Konsten, som hennes eget Folks raseri skonat, af respect och förundran öfver des vackerhet.

Hue

Huc ades! illa ego sum Latiis celeberrima fastis
Femina; nosti angues animumque in morte ferocem:
Quo properas? Saltem alloquio solare dolentem
Reginam Regina; nec est indigna videri
Forma loci & sacris regio gratissima Musis,
Quæ nemus hoc fontesque colunt jugaque alta, viretis
Cyrrhæ posthabitis & verticibus Parnassi:
Hic ubi Grajorum artificum miranda videbis
Signa antiqua, Tuæ gentis quibus ira pepercit
Abstinuitque manus, artem mirata vetustam.
Ut de me sileam, viden' hos qui robore multo &c.

Sedan börjar hon beskrifva Laocoon och de öfriga vackra Bilder, som förvaras uti Belvedere där bredevid, i synnerhet den gudomelige Apollo. Inscription är gjord af Augustin Favoriti, och har 83 Versar uti Marmor uthuggne, och således en lång Stenskrift. Cleopatra införes talande til Drotning Christina, emedan hennes Statue med en Orm om armen låg där bredevid en Vattukonst, och har gifvit hela den öfvertäkta gången namn af Corridor di Cleopatra. Hon har orsak at säga, at Muserne bo där; ty Vaticanska Bibliothequet, Belvedere, Apollo &c. äro där bredevid. Nu nyss har man tagit dådan Cleopatra, och flyttat den i det af den regerande Påfven anlagde Museum vid Belvedere; och vid Vattukonsten har man i stället lagt en Vatn-Nymph eller Naïade. Man har orsak at tro, at den så kallade Cleopatræ Statue icke är annat, än en sofvande Nymph, och Ormen om armen är et brasselet, som man ser på flere andre dylike Statuer &c. Jag sade, at desse Verserne äro fulle med tryckfel hos Hr Arkenholtz; det synes äfven af den här ofvan anförde första Versen, därest *cum* är trykt i stället för *sum* på stenen; m. m. — Drotning Christina har ock lämnat efter sig en särdeles klingande åminnelse här i Rom, som gör, at man kommer ihog henne hvarje dag. Hon har förordnat, at en Musique bör hållas hvarje morgon hela året igenom, 6 Månader på Capitolium, och

6 på

6 på Castellet S:t Angelo; och hon har lemnat et stort Capital at dermed betala Musicanterne, som spela på allehanda Instrumenter vid pass en tima hvarje morgon, och derföre får hvar och en 5 Pauli, eller ¼ Ducat hvarje gång. Hon har förordnat, at allenast store Musicanter böra spela derstädes. Men som de större Mästare finna sin räkning, at upbära denne betalningen och spara sig för besvåret, skicka de dit sine Lärlingar och gifva dem halfva betalningen, utom solenne dagar och Fester, då Mästarne spela sjelfve. Jag har en och annan gång gått bittida förbi Castellet och hört en vacker Musique up på Altanen i högden, och alt folket viste säga, at det var *la Musica della Regina di Suezia.* — En annan Martialisk åminnelse har hon lämnat uti Jern-portarne til Mediceiska Palatset, hvilka båra mårken efter de Canon-kulor hon sjelf skutit, då hon en gång var upstigen at bese Fästningen St. Angelo; man har ock vist mig på Fästningen de Canonerne, hon dertil brukat; de äro de 2 största där finnas. Det är en vacker längd emellan Fästningen och Villa Medici, neml. Prata Quintii, där han plögde då han blef gjord Dictator, sedermera Tibern och flere platser &c.: likvål har kulan gjort en stark bula i den tjocka Jern-porten *). — Mera kommer jag icke ihog om Drotningen för denne gången, och torde jag redan kommit ihog för mycket.

Angående den äldre Historien, har jag läst et Manuscript uti Vaticanska Bibliotheket, som innehåller en *Oration*, hållen af Årke-Biskopen *Ragwald* ifrån Upsala, uti Mötet i Basel, under Kon. Erics af Pommern tid. Detta Talet står i *N:o* 3922 af Latinske MSS. in Bibliotheca Vaticana, under titul af *Anthologia* s. *Florilegium*, emedan i denne Volumen

är

*) Detta här föregående finnes äfven förut anfört här frammanföre i Bref. 15, s. 178. *Utgifvaren.*

år en Samling af flerehanda Saker, såsom *Descriptio Muscoviæ, Descriptio Lutetiæ* &c. Oration börjas på sid. 296, och har denna Öfverskrift: *Propositio & Protestatio Rev:mi Patris D:ni Nicolai Rualli Archiep. Upsalens. cum esset Orator S:mi Regis Erici, Gothorum & Svecorum Regis in Conc:o Basiliensi; ad ostendendam præeminentiam ejusdem Regis & Regnorum Gothiæ & Sveciæ.* Oration börjar han således: "Optauimus a principio, Patres Rev:mi, nihil "earum rerum, quæ hanc sanctam Synodum aut con-"turbant aut distrahunt &c. - - Litet derefter säger han: "Quamquam de Gothorum & divisa eorum gen-"te & rebus gestis omnes pene libri & historiæ ple-"næ sunt, tamen Ablabius Gothice, Dion Græce, Jor-"danes Latine, singularissimum studium pro annalibus "Gothorum conscribendis impenderunt. - - Sedan fortfar vår Orator: "Hinc exierunt Ostrogothi & Visi-"gothi Suedi, Vinnuli, cum quibus Turcilingi & He-"ruli associati per mare oriens petunt, & successu "temporis Ægyptum & Asiam Ciliciam subjugaverunt; "ex quibus, dum in Asia jure diutius morati sunt, "Amazones exiere, posthæc Telephus Herculis filius "Gothorum Rex Priami Sororem conjugio ducens, "cum Danais bellum inivit & Tesandrum Ducem per-"emit, cui filius Euriphilus successit, qui in Trojano "bello interfuisse & ibidem legitur interfectus. De-"inde longo intervallo Tomyris Regina Gothorum "cum filio Gothis præfuit, qui in Scithico bello Cy-"rum Persarum Regem peremit. Deinde Darius Hi-"dapsis filius ab Antimo Gothorum Principe bello vi-"ctus in fugam vertitur. - - Philippus Macedoniæ Rex, "magni Alexandri Genitor, Gudulæ Gothorum Re-"gis filiam Meduppam Conjugem duxit, ut saltem eo "medio Gothorum amicitia & pace frueretur. - - Syl-"læ temporibus Boriusta Gothis præfuit, & ille admi-"randi ingenii Dicineus in Gothicam provinciam ve-

"nit,

"nit, quem Rex Gothorum humaniter excepit. - - Post "Rex Comositus sequitur. - - Deinde duo Regna Oc-"cidentale & Orientale &c". Derefter kommer sedan Protestatio. Jag har här allenast infört de Stycken, som förekommit mig besynnerligast, och har jag aldeles följt samma Orthographie, som är i Manuscriptet *). Här får jag göra en Reflexion: man ser, at den tiden, som vi hålle för Barbarisk, och öfverhöljd med bara Munk-mörker, funnos uplyst folk, som just voro Munkar och Prester, och det i sjelfva Sverige, som låg långst utur vägen, och måst skildt ifrån Commerce med Italien, Grekeland, Constantinopel &c. Man ser lätteligen, huru mycken lecture och bokvett en sådan Oration supponerar hos Auctorn, och det på den tiden, som inga Versioner funnos på de Grekiske Auctorerne, inga trykta böcker. Detta enda exempel kunde tjena, at bevisa oriktigheten af den almänna Satsen, at inga Studier och intet ljus var i Europen, förrän Turkarne drefvo de lärde Grekerne hit ifrån Constantinopel, hvilka emottogos och befordrades af det Mediceiska Huset; så sant det senaste är, så falskt är det första. Konung Ludvic XIV befordrade på det högsta Vetenskaperne i Frankrike, och dref dem til sin högd; men deraf följer icke, at de då för första gången infördes. Likaså vår Store Konung Gustaf i Sverige och Drotn. Christina. Detta enda exempel, säger jag, kunde bevisa mycket, om man ej hade så många andre. Jag kunde beropa mig på den i Sverige anlagde Academien i XIII Seculo, där Gothländningen Petrus de Dacia varit Professor, hvilken ock förut skal hafva varit Rector vid Universitetet i Paris; på Kejsar Carl Magnus, som anlade Schola i Paris, och gynnade Lärdomen öfver

*) Denne *Nicolai Ragvaldi* Oratio in Concilio Basileensi de Antiquitate & Præstantia Regni Sveo-Gothici finnes trykt i *Er. Benzelii* Monumenta vetera Ecclesiæ Sveo-Gothicæ, P. III, p. 101 sqq. *Utgifvaren.*

hela sin vidsträckta Monarchie redan i VIII Seculo; på Kung Alfred i Ängland i IX Seculo; på de lärde Araberne uti Hispanien, som gynnades af deras Konungar och Prinsar, hvilka där anlade Academier och publique Bibliothequer hela 70 til antalet, hvaraf det Kongliga i Corduba hade 600000 Volumer, som man läser i de Arabiske-Spanske Historici, m. m. Men jag har lärt under mina resor et ännu starkare bevis, nemligen at Lärdoms-ljuset aldrig varit aldeles utsläckt i Italien, utan at Konster och Vetenskaper ständigt varit i gång och äfven florerat, mer eller mindre, hvilket jag vid tilfälle skal aldeles lägga fram i dagsljuset. — Men at återkomma til vår lärde Ärke-Biskop i Upsala, skulle jag väl gärna vilja veta, hvilken den *Ablabius* är, som skrifvit på Göthiska om våra Förfäders bedrifter; Hr Canc. Rådet torde icke så lätt få igen honom uti Antiquitets-Archivet. Det är, utan tvifvel densamme, som nämnes hos *Jordanes de Reb. Goth.* c. 4, c. 14 och c. 23. Men af denne Historicus lärer icke mera finnas, än de 12 Volumina, den lärde *Cassiodorus* skrifvit om *Göthernes Historia*, hvarom han sjelf talar i Företalet til första boken af *Variarum*, och Kung *Adalrik* sjelf så högeligen berömmer i et Bref til Romerska Rådet; se *Variarum lib.* 9, *c.* 25; hvilke alle, til en obotelig skada för Historien och Lärdomen i almänhet, och i synnerhet den Göthiska, äro aldeles förlorade. Jag underställer alle desse Sakerne en så stor Antiquarii uplyste skärskådande. Uti Vaticanska Bibliotheket finnes mycket Manuscripter, som angå Sverige; men det är icke lätt at få igen dem, emedan där finnes ingen Hufvud-Catalogue öfver hela Bibliotheket, och ingen Catalogue inrättad i ordning efter Materierne, såsom uti andre Bibliotheker. För at få igen en bok eller skrift uti Vatican, bör man först veta namnet på Auctorn, och får man sedan likafult mycket nog söka i Cataloguerne, om den finnes i Bibliotheca Sixtina, Paulina, Regio-Alexandrina,

drina, Palatina, Urbinata, Othoboniana &c. som alle hafva hvar sin Catalogue. Den, som vil göra nya Decouverter i detta Bibliotheque, bör hafva god tid och tålamod, at rent af läsa igenom alle Cataloguerne; ty at blädra hastigt igenom desse store Folianter, låter icke göra sig med nytta. Det är derföre jag utlåt mig, då jag såg Påfvens vackra Arsenal, som står aldeles midt under Vaticanska Bibliotheket, at mig tycktes desse lekamlige Vapnen voro i mycket bätre ordning, än de andelige ofvanföre; hvilket fägnade mycket Rustmästaren i Arsenalen, men icke så särdeles Bibliothecarierne. Det lärer ock icke litet glädja Hr Canc. R. och R. för denna gången, at Cataloguerne icke äro i bätre ordning, af fruktan at eljest torde ingen ände blifva på mit bref, som redan blifvit för långt, och lärer mer än en gång upväcka hos Hr Canc. R. och R. ledsnad, som dock torde lindras af de här omtalade Svenska ämnen.

Nu til slut vil jag här omtala tydeligen, hvilka af Drotn. *Christinas Qvarlåtenskaper* ännu finnas hos Hertigen af Bracciano här i Rom, och hvilka äro förskingrade. Först och främst har han i behåll alla hennes antique *Medailler*, som omtalas af Havercamp, vid pass 6000; de äro ock så ansenligen förökte, at detta Cabinet räknas ibland de förnämste och rikaste i Rom. Här finnas 17 Voll. i fol. af *Original-Ritningar* efter de största Mästare, såsom Raphaël, Michel-Ange &c. 4 Voll. af *Estampes*, hvaribland finnes ock af Albert Dürer och andre store Kopparstickare. En ansenlig hop *Tapeter* med botn af guld, hvilkas ritningar äro ganska vakre; man kunde med desse Tapeter kläda 4 à 5 Salar el. stora Rum. Af Caméer och graverade Stenar äro icke flere här i behåll, än et *Ciceros hufvud*, och en annan stor Camée, som föreställer *Alexander den Stores och Olympias* hufvuden tilsammans; den är stor, som en liten talrik. Utom desse 2:ne Caméer äro alle de andre försålde och skingrade hit och dit, utan at man deraf har

nå-

någon vidare efterråttelfe. Alt detta hade Don *Livio Odefcalchi*, Påfven Innocentii XI:s Broderfon, kŏpt tillika med alle Drotningens *Målningar* och antique *Statuer*, få at han ågde allena tilfammans alt det vackrafte efter Drotning Chriftina; men fom han lefde ftort och fatte fig i fkuld, blefvo hans arfvingar nŏdgade at fålja bort Målningar och Taflor, fom kommo til Frankrike, Statuer och Bilder, fom kommo til Spanien, famt Caméer och ådla Stenar, fom kommo aldeles i fŏrfkingring. Denne Hr Livius Odefcalchi var ibland Candidaterne til Polfka Thron och hade månge Anhångare, når den var ledig efter Konung Johan Sobiefki; Polackarne hade mycken fŏrbindelfe til det Odefcalchifka Hufet, emedan Påfven Innocentius XI hade bifprungit dem med penningar til Kriget emot Turken.

Nu har jag fŏrfyn fŏr at fkrifva mera; bifogar allenaft et Kopparftycke, fom fŏreftåller *S. Brita*, hvilket jag fick til fkånks fåfom en raritet af P. Prior uti Hofpitio S. Birgittæ.

Jag anhåller ŏdmjukaft, det Hr Canc. R. tåktes communicera detta Bref med Hr Gjŏrwell, fom får hår Svar på flere des Frågor til mig; jag har ock vid famma tilfålle driftat, hår innefluta et apart Bref til nyfsnåmde Hr Bibliothecarie. Jag utbeder mig få vara innefluten uti Hr Canc. R. ynneft, fom torde ŏfverfkyla min vålmenta vidlŏftighet, hålft den icke kommer af annat, ån lydnad at fvara på Frågorne och fkrifva alt, fom mig fŏrekom i Svenfke Handlingar. Jag framhårdar med beftåndig vŏrdnad och tilgifvenhet

Vålborne Herr Cancellie-Rådets och Riddarens

ŏdmjukafte tjenare

Jacob Jonas Bjŏrnståhl.

